

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365114

C063

Uvolněno k prodeji
SVK Hradec Králové

2nd 11 1821

9
L5
v. 23
1896

Al. real. k.

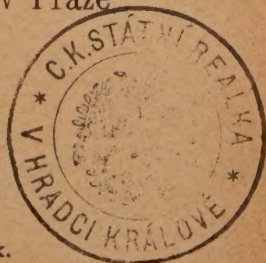
LISTY FILOLOGICKÉ.

—❖—
Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze

—❖—
Odpovědní redaktoři

Jan Gebauer, Jos. Král, Fr. Pastrnek.

Prof. D 110/c

Ročník 2 5

ROČNÍK DVACATÝ TŘETÍ. 1952

—❖—
V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1896.

Obsah ročníku dvacátého třetího.

Pojednání.

	Strana
O prosodii české. Napsal Josef Král	1—33, 161—178, 241—258, 381—444
O novějších řeckých nálezech hudebních. Referuje Josef Král	33—50
K Platonovu Theaitetu p. 191 C—E. Podává Frant. Krejčí .	51—55
Husův traktát „O sedmi smrtedlných hříšiesích“. Podává Karel Novák	55—72
Glossy a částečný překlad biblický v rkpe c. k. stud. knih. Olom. sign. II. E. 18 (BiblJ.). Podává V. Tille	72—100
Klasobraní po rukopisích. Od V. Hauera 109—118, 197—203, 265—274, 455—462	265—274, 455—462
Nový řecký nález hudební. Referuje Josef Král	178—186
Orsothyra. Napsal František Groh	186—189
O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhhlásek indo- evropských. Referuje Josef Zubatý	189—197, 444—455
Hrubá Skála v RKém. Napsal Dr. Josef Pekař	259—264
O nové obraně padělaného Rukopisu Královédvorského. Napsal J. Gebauer	275—379

* * *

F. P.: Vatroslav Oblak	380
----------------------------------	-----

Úvahy a zprávy.

Josef Zubatý: Handboek der Indische klankleer, in vergelijking met die der Indogermaansche stamtaal, ten gebruike van studenten in de Nederlandsche en de Klassieke letteren door Dr. C. C. Uhlenbeck, Buitengewoon hoogleeraar aan

de Gemeende-Universiteit te Amsterdam. — Grundriss der iranischen Philologie. Von Wilh. Geiger und Ernst Kuhn.	
— Altindische Grammatik von Jakob Wackernagel . . .	118—126
Josef Zubatý: The Latin Language. An historical account of Latin sounds, stems and flexions by W. M. Lindsay . .	127—133
Josef Zubatý: De consonarum in Graeca lingua praeter Asiatiorum dialectum Aeolicam geminatione. Scripsit Dr. phil. Ernestus Mucke	133—136
Fr. Čáda: Erwin Rohde, Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen	136—138
Frant. Groh: Octave Navarre, Dionysos. Étude sur l'organisation matérielle du théâtre Athénien	139—142
Frant. Groh: Beschreibung der Skulpturen aus Pergamon. I. Gigantomachie. Berlin 1895. Spemann	142—143
Frant. Groh: Handbuch der Kunstgeschichte von Anton Springer. — Otto Seemann, Mythologie der Griechen und Römer .	143—144
Frant. Groh: Dr. D. Joseph, Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen Heinrich Schliemanns	144—146
Josef Král: Ifigenie Taurská. Z Euripida přeložil skutečný učitel gymnasijní Frant. Šimáček	146—152
Josef Král: Deus ex machina na konci tragoedií Euripidových a jeho příčiny. Napsal Frant. Svoboda	152
Josef Zubatý: Naše příjmení. Studie od Ant. Kotíka . . .	153—154
Dr. V. Flajšhans: Vavř. Jos. Dušek, Hláskosloví nářečí jihočeských	154—160
Frant. Čáda: Hirzel, Der Dialog. Ein literarhistorischer Versuch	203—205
Josef Král: Jan, Musici scriptores Graeci	206
Frant. Groh: Euripidovy Fojničanky. Přeložil dr. Petr Durdík .	207
Frant. Groh: Benhart, Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi	207—209
Josef Král: Řecká slova v palliátách Plautových. Napsal K. Himer.	209—210
František Pastrnek: Z filologie slovanské	210—240
Frant. Čáda: Lykophron's Alexandra. Griechisch und deutsch mit erklärenden Anmerkungen von Dr. Carl von Holzinger	462—465
Fr. Groh: Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa.	465—467
Frant. Groh: Stephanus Cybulski, Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur	467—468
Jos. Němec: Cvičebná kniha jazyka latinského pro třetí třídu gymnasijní, sestavili prof. František Hrbek a prof. Petr Hrubý	469—473

	Strana
Jos. Němec: Publia Ovidia Nasona Proměny II. (Zpěv VIII. až XV). Přeložil Jan Červenka	473—475
Jos. Němec: Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn. Pompejovi. Přeložil Petr Hrubý	475—477
Petr Hrubý: Demosthenovy Řeči Olynthské. Přeložil František X. Pelikán	477—478
Frant. Čáda: Petr Šesták, O podvrženosti Alkibiada I. . . .	478—479
Frant. Groh: Lukianův Anacharsis čili o tělocviku. Podává dr. Václav Petřík	479—480

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

Hlava pátá.*)

*Prosodie časoměrná a přízvukná v theorii i praxi mezi
r. 1854—1865.*

§ 49. Rokem 1854 počíná se v našem písemnictví básnickém doba nová, dosud, myslím, neukončená. Básnictví naše mohutní v ní rychlým postupem netoliko co do rozsahu, nýbrž i co do vnitřní ceny. V době té lze rozeznati zřetelně tři generace básnické. Načelníky nejstarší generace byli Jan Neruda, jenž pode jménem Janko Hovora vystupuje poprvé r. 1854, Vítězslav Hálek a Gustav Pfleger Moravský, kteří vystoupili poprvé téhož roku.**). R. 1866 vystupují přední básníci druhé generace Svatoopluk Čech a Jos. V. Sládek, k nimž později přidružuje se Jar. Vrchlický; k nim za posledních let připojila se generace nová, třetí.

Pojednáme nejprve obšírněji o době mezi r. 1854—1865, o době činnosti první z těchto tří generací básnických. Výklad o době mezi r. 1866—1895 bude moci z příčin, jež níže budou uvedeny, přestati na výkladu prosodických teorií té doby, dotýkaje se jen zcela stručně také praxe básnické.

V době mezi r. 1854—1865 ke konečnému rozřešení prosodického sporu a k utvrzení a zdokonalení teorií proso-

*) První čtyři hlavy tohoto pojednání obsaženy jsou v Listech fil. roč. XX a XXI.

**) Pfleger dle svého tvrzení (v. Gustav Pfleger Moravský. Životopisné zápisky básnickovy k tisku připravil a doplnil F. A. Hora, v Plzni 1880, str. 27) vystoupil vlastně bez zřetelného naznačení svého jména již v zimě 1853 překladem Hugovy „Babičky“ v Pichlově Krasořečniku III, 1853, str. 194, jenž tam uveřejněn pod značkou G. Boh. K—ský.

dických téměř ničím se nepřispělo. Ale v praxi vítězí prosodie přízvukná nad časoměrnou téměř úplně, ponechávajíc jí volnost takřka jen v oboru překladů z jazyků staroklassických.

Přidržíme se tu téhož pořádku, jako v hlavách předešlých; promluvíme tedy nejprve o výkladech z této doby, jež jednají o prosodických teoriích.

V grammatikách této doby bývá výklad o přízvuku zcela stručný, nepodává nic nového. Tak Hugo Jan Karlík ve své „Praktische Grammatik zur leichten und schnellen Erlernung der böhmischen Sprache . . .“ (Prag, 1856), str. 12 má o přízvuku zcela stručnou poznámku, že totiž spočívá vždy na prvé slabice slova a že přechází i na předložky. Totéž je ve vydání 2. z r. 1857, 3. z r. 1858, 4. z r. 1859, 5. z r. 1860, 6. z r. 1863. Zcela takový je výklad Karla Hradeckého v „Praktischer Lehrgang zur Erlernung der böhmischen Sprache . . .“ (3. Aufl. Prag 1864), str. 2 (ve vydání 4. z r. 1868 je výklad podobný; vydání 1. z r. 1861 a 2. z r. 1862 nemám) a výklad v „České mluvnici a větosloví . . .“ (v Plzni 1865), str. 9 (přízvuk nazývá se tu opět „vyslovování slabiky silnějším neb vyšším hlasem“; stejný výklad je i v 2. vydání z r. 1869, str. 10).

V některých grammatikách jest výklad o přízvuku, někdy také výklad o prosodii poněkud obšírnější, ale proto přestává přece jen na věcech nejn nutnějších.

Tak v Hattalově „Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského“ (v Praze 1854), v dílu prvním na str. 80 jest výklad o přízvuku sice správný, ale týká se jen přízvuku hlavního. Co dále přidává Hattala: „Ostatně že přízvuk v řečích kvantitou opatřených není tak silný, jako u těch, kdež on sám panuje, samo se rozumí“, není po mém soudu správné. Toto mínění o domnělé slabosti českého přízvuku a zvláštní síle na př. přízvuku německého jest zděděno z „Počátků“.*)

*) Jak jsem se doslechl, někteří čtenáři mého pojednání vyčetli z něho, že pokládám český přízvuk za tak mocný, že i délky proti němu mizí. Nikde nic takového v mém pojednání není obsaženo. Tvrdím jen, že přízvuk český není tak slabý, za jaký se pořád vydává, nýbrž dostatečně silný, aby se ho mohlo užívat k rozdělování rytmizomena řeči v takty. V živé mluvě vskutku v jistých případech silou svou dovede i délky oslabovati a slabiky krátké dloužiti atd., ale proto přece nikde jsem netvrdil, že by přízvuk český délky zpravidla pohlcoval. Délky vedle něho i při veršování přízvukněm dobře obstojí. Tvrdím dále, že naše slabiky dlouhé při normálním vyslovení nejsou o mnoho delší slabik krátkých; a to jest mi jedním (ale ne nejhlavnějším) důvodem, proč časomíru v češtině zavrhuji. Že se při pathetickém nebo příliš hlasném mluvení slabiky dlouhé déle pronášejí než při mluvení klidném, normálním, nic nerozhoduje. Staré bludy, jak vidím, lze ne snadno vykořeniti.

V Hattalově „Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského“ (v Praze 1857), str. 102 nn. není obsaženo v podstatě nic jiného, než co Hattala o povaze přízvuku slabičného, slovného, větného a řečnického a o jeho poměrné slabosti vložil jednak ve své „Grammatica linguae slovenicae“ r. 1850 (v. Listy fil. XXI, str. 252 n.), jednak ve svém „Zvukosloví“ z r. 1854, právě uvedeném.

Josef Viktorin drží se ve své „Grammatik der slovakischen Sprache“ (Zweite, vermehrte Ausgabe, Pest 1862; vydání 1. z r. 1860 a 3. z r. 1865 nemám) v oddíle „Von der Betonung und dem Zeitmasse“ (str. 12) při výkladu o přízvuku docela Hattaly, sdíleje s ním (a arcí i s jinými tehdejšími i dřívějšími grammatiky) také kolísání v definici přízvuku; i on mluví o přízvuku brzo jakožto o sesílení, brzo jako o povýšení hlasu. Výklad jeho o „časomíře“ týká se jen délky a krátkosti slabik. Na Hattalově výkladu zakládá se i stručný výklad o přízvuku v „Stručné mluvnici pro nižší realné školy“ Josefa Kliky (v Pardubicích 1861), str. 61.

Antonín Konst. Viták jedná ve své „Nejstručnější mluvnici české...“ (2. vyd. v Praze 1865), str. 55 n. také o verších, a to o verších časoměrných i přízvučných, ovšem takřka jen několika slovy. Nového neobsahuje výklad jeho nic. V pravidle o obojetnosti slabik následuje Malého (v. Listy fil. XXI, str. 251). Přízvuk dle něho spočívá sice vždy na první slabice slova (str. 57), ale „při nerovném počtu slabik jest první obojetná, tolikéž platí i o jednoslabičných slovech; ku př. do-sta-ti - - - aneb - - - , dnes - - -.“ Sotva tu působily na Vitáka podobné, ale přece odchylné theorie Čuprovy (v. Listy fil. XXI, str. 264 n.); činí tu patrné ústupky tehdejší téměř obecné praxi básnické, ač o přízvuku českém správně tvrdí, že je vždy na první slabice slova. V třetím vydání této mluvnice z r. 1867 jest výklad tento nezměněn; vydání prvního z r. 1864 nemám.

V „Grammatice jazyka českého pro nižší gymnasia“ od Václava Zikmunda I. odd. (v Praze 1865), str. 17 jest stručný, ale správný výklad o míře a přízvuku slabik (arcí jen slovném). „Přízvukem nebo a k c e n t e m (accentus) v y t ý k á se jedna syllaba slova nad ostatní syllaby“. V čem toto „vytýkání“ slabiky spočívá, zdali v sesílení či zvýšení hlasu, Zikmund nepraví. Patrně, vida kolísání ve výměrech přízvuku u grammatiků dřívějších, a nemoha se rozhodnouti pro to či ono mínění, určitěmu rozhodnutí této otázky se raději vyhnul; výměr jeho aspoň neobsahuje nesprávností, ač je neúplný. V oddělení druhém, vyšlém r. 1866, jest na str. 184 nn. obsírný výklad o verších časoměrných a přízvučných, o němž pojednáme až v hlavě následující.

V mnohých grammatikách této doby není opět o přízvuku a prosodii žádného výkladu. Tak v grammatice J. C. Formánka

(1861; 2. vyd. z r. 1863 nemám), v Hattalově Mluvnici jazyka slovenského . . . (v Pešti 1864), v grammatice Josefa Kliky (Mluvnice a pravopis pro obor národních škol, v Chrudimi 1863; 2. vyd. 1868), v staročeské grammatice Květově (1860; 2. vyd. z r. 1864), v grammatice Jana Maška (Pravopis český a zvukoslovím objasněná a skrácená mluvnice, v Táboře 1863; na str. 20 n. je pouze dosti zajímavý výklad o quantitě slabik se stanoviska výslovnosti živé mluvy), v Jana Lad. Maška Cvičeních mluvnických a pravopisných pro žáky IV. třídy . . . (v Praze 1864), v grammatice Celestina Řihy (1861; 2. vyd. 1861; 3. vyd. 1863), v grammatice Schulzově (1862), Sokolově (1. vyd. 1861; 2. vyd. 1862, 3. vyd. 1863 . . . 10. vyd. 1880), Tesařově (1. a 2. vyd. 1863, 3. vyd. 1873), Vichterlově (1862). Plné tituly těchto knih, pokud nejsou tuto uvedeny, naléztí lze snadno v Douchově Knihopisném slovníku. Mnohé grammatiky jsou mi opět nepřístupny. Tak 4. vydání grammatiky Cebuského (v. Listy fil. XXI, str. 255), Halúzkova Krátká mluvnice a pravopis jazyka slovenského (v B. Bystrici 1863), grammatika Hauschildova (1858), Kovalikova Mluvnice všeslovanská (1864), grammatika Kunzova (1863; 2. vyd. 1866; až ve 4tém vydání z r. 1871 je o přízvuku stručný výklad na str. 22; o prosodii není ani tu výkladu), Mrázova Slovenská mluvnice (v B. Bystrici 1865), grammatika Nováková (1862)*, Palečková Cvičení mluvnická, pravopisná a slohová (1. vyd. 1864, 2. vyd. v Praze 1865), grammatika Radlinského (3. vyd. 1857; o 1. a 2. vyd. v. Listy fil. XXI, str. 255; druhá jeho grammatika nevím kdy vyšla; v. Douchův Knihopisný slovník), Sýkorova (3. vyd. 1859; o 1. a 2. vyd. viz Listy fil. XXI, str. 254), Vojtíškův Neuer ufehlbarer Schlüssel zur schnellen Erlernung der böhm. Sprache (4. Aufl. Wien 1864; 1. vyd. ?), Wolfova Prostonárodní česká mluvnice a pravopis (v Brně? 1865).

§ 50. Výklady o theoriích prosodických nejsou — nehledíme-li ke grammatikám — ani v této době hojně.

Fr. Sušil jednal o prosodii v kalendáři „Moravanu“ na r. 1856, mně nepřístupném. Otisku jeho pojednání, jenž vyšel téhož roku v Brně, nemám rovněž po ruce. Hledím tu tedy k druhému, rozmnoženému vydání tohoto pojednání, vyšlému r. 1861 v Brně pod názvem: „Krátká prosodie česká. Pro začátečníky sepsal František Sušil“ (3. vyd. ib. r. 1863).

Jest to vlastně stručná metrika, obsahující i prosodii. Nebo oba tyto pojmy vyměřuje si Sušil nesprávně (str. 3): „Prosodii se tuto rozumí náuka o veršech a rozměrech a ta za-

*) Grammatiky Nováková a Kovalikova v Douchově Knihopisném slovníku nejsou uvedeny.

hrnuje v sobě i metriku či měrosloví.“ Nauka o verších a rozměrech jest však metrika, nikoli prosodie.

Tuto třeba nám hleděti jen k těm výkladům Sušilovým, jež se týkají vlastní prosodie.

České verše jsou dle Sušila trojího druhu: a) časoměrné, b) přízvukné, c) pro zpěv určené (str. 3).

Pravidla Sušilova časoměrné prosodie jsou stručná, ale přesná. Od pravidel běžných odchylují se tím, že se mezislovná posice, t. j. polohová délka krátkého záslavného vokálu, způsobená náslovím následujícího slova o dvou nebo více konsonantech, nepřipouští. Jen v řídkých případech dovoľovali prý si spisovatelé užívatí takové polohy „přechodné“, zvláště v místě caesury (str. 6). „V řídké jen míře té řecké svobody užití volno, an našemu jazyku lépe svědčí povaha jazyka latinského, v němž takového dloužení nestává“ (str. 7).

Sušil tu tvrdí totéž, co tvrdil málo let před ním Čupr (v. Listy fil. XXI, str. 265), dovolává se při tom jakéhosi domnělého rozdílu mezi prosodií latinskou a řeckou. Ale i latina připouštěla mezislovnou posici; že v ní tato posice není tak hojná, jako v řečtině, toho příčina je ta, že latina mnoho náslovných skupin konsonantních zjednodušila, tak že možnost takové posice je v ní mnohem menší než v řečtině (srv. mou Rhythmiku, str. 38, pozn. 7).

Sušilovo zavrhování mezislovné posice je tedy zcela nedůvodné a při tom nesprávné, ježto slova v proudu řeči plynou nepřetržitě, nemajíce mezi sebou přestávek, pokud přestávky v řeči nečiníme úmyslně nebo neúmyslně. Zanedbávání mezislovné posice při dvou slovech, bez přestávky (interpunkce) po sobě následujících, je tedy zcela nemístné: právě v takovém případě vzniká vždy délka polohová. Sušil ji naopak dovoluje výjimkou před caesurou (oddechem), tedy na místě nevhodném. Nebo zrovna při přestávce násloví o dvou neb více konsonantech nemusí způsobiti polohovou délku krátkého záslavného vokálu předchozího slova. Mezi předložkou a jménem s ní spojeným arcí i Sušil tuto posici připouští (str. 7).

Délku polohovou, způsobenou vokálem *ě* po retnicích, Sušil právem připouští; káže tedy měřiti na př. tobě - *o* (= tobje), stavěná - *o - o* (= stavjená) a pod. (str. 6).

O obojetných slabikách Sušil se vůbec nezmiňuje, nepřipouštěje obojetnosti slabik. I to jest zcela libovolné. Proč by čeština zavrhovala obojetnost, když ji řečtina i latina k usnadnění veršování připouští? Je to zcela zbytečné stěžování časoměrného veršování, zaváděné v tomto pojednání Sušilově mlčky a beze všeho důvodu.

Na str. 25 n. Sušil — následuje Jungmanna — zmiňuje se o čtyřech rozměrech indických (vaitalijā, mātrāsamakam, akṣa-

račandas a sárangī), uváděje k nim doklady z Jungmanna a A. Marka.

Pak následuje výklad o verších přízvuchných.

Přízvuk český je Sušilovi správně důraznější vyslovení slabiky a spočívá vždy na první slabice (str. 30). Stručná pravidla jeho o přízvuku jsou správná.

V přízvuchných verších jsou prý jen dvojí rozměrové nebo raději „chody“: jambický a trochaický (str. 31). „Chodové jinorodi, daktylický, anapéstický atd. tu ovšem možni jsou, ale rozměrů jiných leč dotčených (t. j. trochejských a jambických) přízvuk vlastně nepřipouští“ (str. 31). Tvrzení to — jež ve vyd. 3., str. 38 vyjádřeno logicky přesněji — není správné; že jsou i jiné rozměry přízvuchné než jambický a trochejský (na př. daktylský a anapaestický), dokázali již básníci před r. 1818. Sušil tu zbytečně prosodii přízvuchnou obmezuje na úzké pole dvou rozměrů, o nichž jediných také jedná. Ze str. 32 vidíme, že žádá, aby řady jambické začínaly se vždy jednoslabičným bezpřízvuchným slovem, nepřipouštíže na počátku takých řad ani jednoslabičných předložek, ježto jsou přízvuchné, splývající se svým jménem — vše to zcela správně. Příklady versů přízvuchných, které ve své prosodii uvádí, jsou také přesné. Žádá tedy od básníků přízvuchných touž přesnost, jaké se držel v básních svých vlastních později sám (v. Listy fil. XXI, str. 433). S tím také souvisí, že na str. 38 nepřipouští v básních přízvuchných rýmů jako voda — náhoda, ježto prohřešují se proti správnému přízvukování.*)

V oddílu o verších pro zpěv určených (str. 51 nn.) drží se Sušil docela theorii Jungmannových, o nichž jsme pojednali, jak to učinil již o několik let dříve v Blahověstu (v. Listy fil. XXI, str. 260 n. a 416). I tu tedy tvrdí, že v písni má padati na notu dlouhou slabika dlouhá a naopak, že tedy básně ke zpěvu určené „dle časoměry, nevšak dle přízvuku strojiti přijde“ (str. 53). Jen v písni, jichž chod velice vážný a zdlouhavý jest, na př. v chorálech a písniích církevních vůbec, může prý se od tohoto pravidla poněkud odstoupiti (str. 53). Rovněž tak nemusí prý se v písniích vůbec tak přísně šetřiti posice (str. 54). Že to vše jsou požadavky zbytečné a nesprávné, bylo již výše vyloženo (v. Listy fil. XXI, str. 260 a 414 n.). Anonymus ... *ek* v čl. „Tisícileté jubileum a kancionál český“ (Blahověst 2, 1857, 1, str. 160) s těmito požadavky Sušilovými pro básně zpívané souhlasí.**)

*) Při našich theoriích rýmu mluví se často, i nesprávně, o délce rýmujících se slabik, ale zapomínává se na nutný požadavek, že rýmující se slabiky mají mítí touž intensitu přízvukovou, též stupeň důrazu, jímž se vyslovují.

**) V. B. v životopisu Fr. Sušila v Zlaté Praze 1, 1861, str. 41 tvrdí, že Sušil pravidla svá metrická sestavil, „opíraje se o národní

Téhož roku v článku „Čtení ve školách obecných“ (Zábavník učitelský na rok Páně 1861, I. ročník, v Jindřichově Hradci, str. 94) dotkl se také F. M. Černý přízvuku, ježž dělí dle Itattaly v slabičný, slovní a větný. Pravidel slovního (dle jeho terminologie slabičného) přízvuku nepodává, ale správně tvrdí, že nepovstává zvýšením, nýbrž sesílením hlasu.

V „Anthologii z Ovidia, Katulla, Propertia a Muséa“ (v Brně 1861), vyšlé po druhém vydání „Krátké prosodie“, posuzuje Sušil na str. X n. pravidla, jimiž se při veršování časoměrném řídili Blahoslav, Benešovský, Nudožerský, Komenský, a dotýká se opět pravidel časoměrných, stanovených v „Krátké prosodii“. I v této knize své vyslovuje se proti obojetnosti slabik. „Pravda jest, že toho pravidla (o obojetnosti) v řečtině i v latině šetří se; ale měloby se u nás zachovávatí, velice mně pochybno jest a téměř bych myslel, že *l* a *r* u Řeků a Římanů nějak slaběji a vzdušněji vyslovováno bylo nežli se u nás děje. Jaký medle rozdíl zabíhá do času v prvé slabice mezi slovem *bukva* a slovem *pukla*?“ ... „Táží se, proč by měla a mohla posice přestávati ve slově *pukla*, ježto mnozí Moravané a Slováci tvrdé *l* jako *v* vyslovují?“ (str. X). Tim méně má se přý připouštěti obojetnost při *ř* (= *rj*), jehož vyslovení je pracnější, než vyslovení konsonantů jiných. Jen u jmen řeckých (na př. Afrodita), která by jinak do verše se nehodila, lze připustiti v té příčině výjimku (ib.).

Netřeba připomínati, že důvody ty nejsou dostatečné. Naše *l* a *r* není jiné, než řecké (na př. řecké *r* bylo zrovna tak alveolární, jako naše, dle zřejmého tvrzení starých; v. na př. Kühner-Blass, *Ausführl. Grammatik der gr. Sprache*, 3. vyd. I, 1890, str. 58), a není příčiny, abychom sami upírali si tu volnost, kterou Řekové ve své časoměrné prosodii připouštěli. Že *ř* není dvojitý konsonant (= *rj*), nýbrž tak jednoduchý, jako *r*, a rozenému Čechu snadno vyslovitelný, netřeba dokazovati. Ale poněvadž někde nějaký Němec nebo Slovák vyslovil nad naším *ř* nelibost, my hned po něm ochotně věříme a tvrdíme, že naše „vřískavé“ *ř* je pracněji vyslovitelné než hlásky jiné, ačkoli i ti, kteří to tvrdí, sami zajisté nikdy žádné námahy při jeho vyslovování neznamenalí. Škoda, že nevíme, zdali také staří Umbrové měli o svém *ř* takové pohrdavé mínění.

Rovněž tak zavrhuje tu Sušil (str. XII) mezislovnou posici. „Řecká řeč v tom nám tu svítiti nemůže, ješto v ní přízvuk nebýval vezdy na prvé syllabě jak u nás. U nich dobře mohlo u. p. krátké *o* v předložce *ὅτι* před slovem *ζῆλον* za dlouhou odbývati, poněvadž přízvuk na ně padá. Nic toho nenalezáme u Lati-

písně a o rytmus řeči české“. To je arci, jak z hořejšho výkladu patrné, neprávě.

níků, v jejichž jazyku přízvuk podobně jak v řeči naší na první slabice ulípnul.“ To netřeba ani široce vyvracet; přízvuk latinský „neulípnul“ vždy na první slabice, a Řekové (i Římané) připouštěli mezislovnou posici i tam, kde záslovný vokál neměl přízvuku.*)

Na str. XIV konečně omlouvá Sušil licenci, že jednoslabičné *a že tu* atd. v thesi běře někdy za dlouhé.

Tato pravidla Sušilova těšila se a těší se dosud veliké oblibě; zcela neprávem, ježto jsou v některých příčinách bezdůvodná a libovolná.

K. A. Madiera v „Rukověti slovesnosti“ (v Praze 1863) jedná na str. 36 n. také o verších časoměrných a přízvučných. Nejstarší básně české dle něho počítají jen slabiky (v. však Listy fil. XXI, str. 55 n.); teprve v 16. století působením humanismu začíná se veršovati dle vzorů klassických. „Avšak úpadkem naší literatury na počátku 17. století pomalu se tento způsob veršování vytratil, až zase v době nejnovější přední básníci o zavedení veršů časoměrných se zasadili“ (str. 37). Patrně i Madiera pokládá časoměrné veršování za velikou přednost naší literatury. Pravidla prosodie časoměrné (str. 37) jsou převzata ze Sušila, jak vidno hlavně z toho, že ani Madiera obojetnosti slabik nepřipouští; pravidlo o posici jest sice stilisováno tak, jakoby Madiera připouštěl i posici mezislovnou, ale z uvedených k pravidlu tomu příkladů poznáváme, že vlastně posici mezislovnou zavrhuje.

Jako Sušil, i Madiera na str. 44 uvádí tři rozměry indické (mātrāsamakam, vaitālīja, akṣaračhandas). Podivno jest, že na str. 39 za doklad časoměrných veršů trochejských uvádí se strofa, která je patrně daktylsko-trochejská, a za příklad časoměrných jambů (ib.) strofa z Chmelenského, která by mohla býti také přízvučná (arci po způsobu Chmelenského).

Ve výkladech o verších přízvučných (str. 48) jedná Madiera stručně, ale správně o přízvuku. I on zná jen trochejský a jambický rytmus přízvučný; drží se i tu patrně Sušila. V příkladech básní přízvučných, které uvádí, jsou arci leckde poklesky proti vlastním jeho pravidlům přízvukovým (srv. str. 46, 48). Sušil byl ve výboru svých příkladů opatrnější.

Na str. 49 zmiňuje se Madiera o prosodickém sporu. „Nyní všickni znalci snášejí se v tom, že časoměrné verše nejlépe se hodí k následování básnictví staro-klassického a jeho rozměru; veršování pak přízvučné přiměřenější jest básnictví novověkému.

*) Neprávem vytýká také Sušil Nudožerskému — str. XII —, že *c* a *č* pokládá za dvojité konsonanty (*ts* a *tš*). To jsou vskutku dvojité konsonanty a měly by vždy tvořiti posici. Správně arci soudí Sušil na str. XIII, že časoměrné verše Nudožerského jsou lepší než verše Komenského.

Někteří básníci se vynasnažili ve verších přízvuk s časoměrou spojití, čím arcíť verše jejich se staly dokonalými a nad míru libeznými.“ Na doklad těchto „nad míru libezných“ versů uvádí dva příklady z Chmелеnského, v nichž po způsobu tohoto básníka za slabiku přízvuknou klade se často slabika dlouhá, tak že verše nejsou vlastně ani časoměrné ani přízvukné. Jak v takovém veršování může kdo shledávati dokonalost a libeznost, nechápu naprosto.

Obojí prosodii připouští Karel Ninger v „Historii literatury české“ (v Praze 1862), str. 53 i Vojtěch Lešetický v „Nauce o slohu“ (v Praze 1863), str. 45.

§ 51. Zmínek příležitostných o prosodickém sporu a o teoriích prosodických není v těchto letech mnoho.

Jsou ku podivu ještě v této době spisovatelé, kteří vlastně zavrhuji prosodii přízvuknou docela, stavíce se na stanovisko „Počátků“, patrně proto, že cizí tvrzení přejímají bez důkladného uvážení.

Tak píše J. J. Hanuš ve spise „Život a působení Fr. Lad. Čelakovského“, v Praze 1855 (Abhandlungen der kön. Gesellschaft der Wissenschaften V. 9), str. 10: „Básníci, co jich tehdaž (t. j. r. 1818) po celé zemi českoslovanské bylo, mylně se domnívali, žeby se prosodie česká nezakládala na kolikosti či kvantitě sylab, než na přízvuku toliko. Že takový filologický a aesthetický blud všeobecně byl rozšířen, není ovšem divu, poněvadž k němu napomáhala povrchnost a lehkost přízvukné prosodie, a povrchnost a lehkost nalézají, jak známo, vždy milovníků svých.“ — „Celou duši nakloniv se Čelakovský k této knize (t. k „Počátkům“), hájil její theorie kvantity horlivě po celý čas živobytí svého a počal i tenkrát hned i své vlastní, podle přízvuku složené básně proměňovati.“ Ale, jak jsme již viděli, Čelakovský nebyl tak zarytým nepřitelem prosodie přízvukné, jakým jej činí Hanuš.*)

Velmi rozhodným obhájcem časomíry je v této době J. Jireček. On shledával rhythmus časoměrný i v básních staročeských i v písniích lidových (v. Listy fil. XX, str. 55). K prosodii přízvukné choval se tak odmítavě, jako „Počátky“. Ve spisu „Die Echtheit der Königinhofer Handschrift“ (Prag 1862), str. 71 vyjadřuje se takto: „Will man den Accent zur Grundregel der Prosodie erheben, so gelangt man zu dem absurden Schlusse, dass kurze Silben, je nachdem sie der Accent trifft, für lang, lange für kurz angenommen werden müssen. Wörter, wie dávaná, dávává, vojáci, dokoná muss man dann folgerecht für

*) Zdá se, že Čelakovský na konci svého života v starém svém přesvědčení prosodickém se značně zviklal. Aspoň J. V. Frič ve svých Pamětech (I, 1885, v Praze, str. 267) tvrdí, že Čelakovský na jeho otázky „stran prosodie neodpověděl ... dosti jasně a určitě, sám jsa patrně na váhách.“

Daktyle, puká, trhá etc. für Trochäen etc. nehmen.“ — „Dobrovský hatte es am Ende des 18. Jahrh. versucht, für die böhm. Prosodie den Accent allein massgebend zu machen; allein sein Versuch misslang vollständig. Nur wenige Dichter hielten sich an seine Regeln; jeder erlaubte sich mehr oder weniger namhafte Abweichungen.“ — „Der Accent hat in der böhmischen Prosodie nur eine secundäre Geltung; entscheidend ist die natürliche Länge und Kürze der Silben“.

Vyvraceti tyto podivuhodné názory Jirečkovy po tom, co již bylo vyloženo, není třeba. Připomínám, že celá kapitola tohoto spisu „Versbau“ obsahuje tolik podivuhodných tvrzení, že se musíme věru diviti, proč dosud nebyly velmi rozhodně zamítnuty.

Časoměrné i přízvukné prosodie dotýká se Jireček i ve spise „Časoměrné překlady žalmů . . .“ (ve Vídni 1861), str. XXIII a v čl. „Paul Joseph Šafařík, ein biographisches Denkmal“ (Österreichische Revue III, 1865, 8 Band, str. 8.).

V prvním díle vykládá stručně o sporu prosodickém, většinou dle článku Vinařického (v. Listy fil. XXI, str. 323); i ve výkladu tomto jeví se Jireček jako horlivý zastance časomíry, ač nemluví tu tak rozhodně, jako o rok později.

V práci druhé opravuje patrně Jireček své dřívější mínění, že by básně prstonárodní byly psány časoměrně („Es lässt sich nicht verkennen, dass die quantifizierende Prosodie fremden Ursprungs war. Und in der That hatte sie niemals in der Volkspoesie Anwendung gefunden“; str. 8). Ale přes to dochází k neuvěřitelnému téměř tvrzení, že theorie Dobrovského přičila se duchu jazyka českého; „es kann die Thatsache, dass dergleichen dennoch gelehrt und eine Zeitlang befolgt wurde, nur als ein Beweis gelten, wie sehr am Ende des 18. Jahrhunderts die Sprache selbst im lebendigen Verkehre gesunken sein musste“ (str. 8)*). Že velebí „Počátky“ a zavrhuje Hněvkovského „Zlomky“, nesmíme se při tomto jeho stanovisku diviti.

Také J. J. K. (= J. J. Kolár) v čl. „Slovo o deklamaci přihlížejíc k umění hereckému“ (Besedník, 2, 1862, str. 5 nn.) vystoupil jako horlivý obránce časomíry**). Dle něho „živoucí ruch“ našeho jazyka „zvláště v oboru řečníctví a básnictví na časomíře se zakládá“ (str. 5). Na str. 6 mluví Kolár „o neohrožených hrdinách časomíry“ a soudí, že prosodickým zápasům

*) Jireček toto tvrzení své, jak ještě uvidíme, i později opakoval. Dobře připomíná Zelený, Život Josefa Jungmanna², str. 221 pozn.: „Jak blboce by musil jazyk náš nyní kleslým býti, když . . . jazyk tento posud ve všech výtvorech původních touto prosodií přízvuknou se řídí; když po Kolárovi (sic) a Čelakovském, Vocelu, Jablonském i Erbenu i všickni — mezi nimi i výteční — veršovci našich dnů dle přízvuku verše skládají!“

**) V obsahu je omylem řečeno, že článek ten pochází od Jana Kollára.

„špatné verše padaly za obět.“ Že to není správné, vysvítá z toho, co výše bylo vyloženo; právě prosodický boj způsobil veliké množství prašpatných versů časoměrných i přízvučných. Nesprávný je i výklad Kolářův o „sylním přízvuku“, grammatickém akcentu, jenž prý se zakládá „na pravidelném vyslovování slab ... každého slova dle zákona jeho vnitřní, kořenné významnosti“ (str. 8).

Zajímavý je zvláště výklad jeho na str. 9: „Podivno, že od Lomnického až na rychtáře Vaváka a dále na Hněvkovského, Nejedlého a t. d. toho poetického organismu našeho jazyka se nepoznávalo, že naši básníci (anžto si varita přízvučnými strunami potábuuli), tak dlouho za nebevzletným Pegasem na kulhavé, kašlavé herce poklusávali. — Co byla toho příčina? — Poněvadž byli navykli dvořiti německému prosodickému kakrlaku, tuž i jeho kakefonii pěstující, naposledy vypěstovali, čeho žádali, německo-českopřízvučnou potvoru. — Na první slabiku pouze důraz klásti, a ostatní slabiky jak pejří setřásati, zdálo se jim mnohem pohodlnější, nežli vážným rozmyslem momenty časové v slovech našeho jazyka skoumati a na nich rytmičná pravidla zakládati. V které řeči se krátkost a dlouhost v nejrozmanitějším rozvržení a proporci nalezá, v které tolik rázného zvuku a měkké lahody u slovech bujná, tu netřeba k neladným formám cizokrajné (rozuměj podle „Počátků“ německé) metriky sáhati.“ Atd. atd.

Zajisté se každý podiví, že toto psal J. J. Kolár, jenž vždy skládal verše přízvučné a nikdy sám „vážným rozmyslem momenty časové v slovech našeho jazyka neskoumal a na nich rytmičná pravidla nezakládal.“ Ale čtenář zajisté poznal sám, že všecky ty výroky vzaty jsou — částečně i doslovně — z „Počátků“, a že tu tedy Kolár opakuje jen tvrzení odjinud vyčtená, kterými v praxi sám nikdy se neřídil. Je mi jen s podivením, že sám tohoto rozporu mezi svou theorií a praxí neznamenal.

Na str. 11 žádá Kolár, aby deklamátor metrické poklesky veršové, „jak to zvláště u všech našich přízvukovershoťepců bývá“ (— a také bylo často u něho samého —), zakrýval a nepříjemný jich dojem seslaboval. To však není povinností deklamátorovou; je to jeho dobrá vůle a jeho milosrdenství, chce-li poklesky básníkovy napravovati. Ale je povinností básníkovou, aby veršoval přesně a tak, aby deklamátor rhytmus jeho versů mohl při správném přednášení podati beze všeho opravování. Kdo deklamuje správně bezvadný vers přízvučný, musí deklamovati rhytmicky, třeba by neměl o rhytmice ani ponětí. Rhytmus musí vyniknouti sám zcela zřetelně. V dřívějších i nyníjších posudcích divadelních často se dočítáme, že naši herci neumějí deklamovati verše. *) Mělo by se říci: špatné verše; nebo

*) Tak na př. v posudku divadelním V. A. Svoboda „Skrěty“ v Zl. Praze 1, 1864, str. 205 tvrdí se, že herci neumějí verše rádně před-

ke správnému přednesení dobrého verše je třeba právě tolik umění, jako k přednášení prósy. Ale nedivme se, že herci, zvláště ti, kteří nemají znalosti metriky, ztrácejí všecken cit pro rytmus, když mají deklamovati na př. ryze trochejský verš: „Být či nebýt; taká zde jest otázka“ jako verš jambický. Dovede vůbec někdo takový verš správně přednésti?

Od nějakého horlivého časoměrce pochází i životopis bratří Nejedlých v Zl. Praze 1, 1864, str. 213, ježto se v něm touží na to, že J. Nejedlý přeložil Iliadu „veršem toliko přízvučným“.

Sem tam vyskytují se v té době hlasy proti přísnému zachovávaní Dobrovského pravidel prosodických. Tak V. Zelený v posudku Douchova překladu Shakespearova „Romea a Julie“ a „Richarda III.“ (Obzor 1855, str. 143) míní, že v angličtině je jamb nejsnadnější, v češtině snad nejtěžší, a že „největší mistr verše českého nedovedl by přeložiti celou drámu dobrými jamby. Při té okolnosti nezbývá leč hleděti více ke smyslu, k jadernému jazyku, nežli k bezúhonnému jambu.“ Patrně Zelený omlouvá takto prosodické poklesky Douchových překladů; zbytečně, ježto prosodicky správné jamby jsou v češtině zcela dobře možné. Arci vyžadují více píle než trocheje, a té se ovšem leckdy našim básníkům a zvláště překladatelům nedostávalo. Dobrý překlad vyžaduje vůbec více času, než se obvykle myslí.

Ještě zajímavější jsou některé výroky ve spisku „Zprávy soudečů o dramatech z dějin slovanských“ (v Praze 1860), která zadána byla při konkursu o cenu Ferd. Náprstka. Soudeci byli (dle str. 8 a 10): K. J. Erben, režisér Chauer, Ferd. Mikovec, V. Nebeský, Ohéral, Dr. Fr. L. Rieger, prof. Šohaj, Jar. Vřtátko, prof. V. Zelený a J. J. Kolár. Tito pánové v posudku dramata „Jaroslav“ od Leop. Hansmanna (jež dle Lumíra 1859, str. 1026 a 1860, str. 20 bylo vskutku provozováno) vyslovili se o prosodii Dobrovského na str. 12 n. takto: „Pan spisovatel zachovával až příliš svědomitě verš přízvučný. Pravidla ta, jakož je utvořil Dobrovský, nenalezají se ani v staré poezii umělé ani v poezii národní — staré i nové — a toť již příčiny dost, o neomylnosti jich pochybovati. Však sám Puchmír, tento mistr verše přízvučného, první tuhá jeho pravidla zase uvolnil.“ Žádá tedy sl. komisse „vypravení tvrdostí metrických“.

Nemusím, tuším, již vykládati, jak je stanovisko to mylné, a jaká se tu křivda děla Hansmannovi za to, že dbal v dramatě svém přesné formy prosodické. Sotva se asi mýlím, soudím-li, že vlastním původcem tohoto úsudku o prosodickém tvaru veršů Hansmannových byl Erben, jenž — jak jsme již viděli (v. Listy fil. XXI, str. 427 n.) — sám řídil se v básních svých prosodií

nášeti a že klopýtají přes stopy a rýmy. Není divu! Čím více kdo má smyslu pro rytmus, tím více musí klopýtati přes stopy a rýmy špatných veršů Svobodova „Skrety“.

písní národních, nejsou si arci ani sám vědom, jakými pravidly prosodie těchto písní se řídí.*)

Spravedlivěji posoudil prosodický tvar veršů Hansmannových anonymus —a v Lumíru 1860, str. 20, říká, že Hansmannův „Jaroslav“ bezouhonností verše vyniká nad „Svatopluka“ Jeřábkova. Jistě je ten úsudek správný; nebo verše Jeřábkovy nejsou se stránky prosodické vzorné.

Že ostatní soudcové s tímto úsudkem Erbenovým souhlasili, nelze se diviti: Rieger, Mikovec, Šohaj i J. J. Kolár dovozovali si ve svých básních také všelijaké volnosti. Ze soudců jen Nebeský a Vrtátko hleděli si v té příčině větší přesnosti.

V témže spise v posudku Hálkova „Závise z Falkenštejna“, str. 22 nazývá se naopak verš Hálkův (ne docela právem) v celku „plynným“, vytýká se, že užil jambu, napodobuje dramata německá a anglická, a tím že zavinil mnohé tvrdosti svého verše. Totéž mu vytýká svým jménem Erben (str. 47) i Rieger (str. 49), říká, že se Musa mladších básníků, užívajících jambu, „jaksi zhlídla na této německé formě verše“; ale verš Hálkův shledává „mistrným“. Podivno, že i Vrtátko (str. 50), ač dbal ve svých básních prosodické přesnosti, shledává verš Hálkův „plynným“. Správněji dí Šohaj (str. 50), že metrická forma Hálkova je často chybná.

Když se mohly hlásati takovéto zásady o přízvukných verších, nedivme se, že na př. v posudku divadelním v Zl. Praze 1, 1864, str. 48 vytýká se hercům, že vyslovovali Rómeo a ne Roméo, „čímž verš znamenitě trati na své lahodnosti“. Ale herci tu vyslovovali dobře. Cizí slova (i jména vlastní) mají v češtině přízvuk také na první slabice. V tehdejších posudech vůbec několikrát i verše dosti vadné se chválí; tak na př. *H—ý* v Lumíru 1858, str. 259 praví, že Douchův verš v překladu Shakespearova „Caesara“ je „bezúhonný“.

*) Zřejmě toto jeho stanovisko dotvrzuje list jeho z r. 1842 v *Brandlově* Životě Karla Jaromíra Erbena (v Brně 1887), str. 20. V listě tom tvrdí Erben, že libozvuk češtiny ani na přísném přízvuku ani na přísné časomíře nezáleží, časomíra že se hodí jen klassickým metřům, kdežto v moderních lépe na místě jest přízvuk, jímž také národní písně se řídí. Z nich že třeba se učiti české prosodii. Zásady ty Brandl schvaluje. — Že Erben přikazoval napodobiti tuto prosodii i v básních umělých, tomu třeba se diviti. V předmluvě jeho „Prostonárodních českých písní a říkadél“ z r. 1863 (užívám vydání Al. Hynka, v Praze 1886), tvrdí přece dobře, že hlavní účel básníka národního jest jen o m zpěv, že písně prostonárodní povstávají často dle nápěvu již hotového, tak že nota ustanovuje pořádek slov, formu řádků i vede rým. Kdo o vznikání prostonárodních písní soudil tak správně, ten neměl přece prosodii jejich slov, odloučených od nápěvu, doporučovati i pro básně pouze recitované. A doporučoval-li přece, měl dříve zkoumati, má-li nějaké a jaké zákony. Ale toho ani Erben neučinil, a tak vlastně doporučoval i sám v básních svých prováděl prosodickou libovůli.

Byli však i posuzovatelé, kteří přáli si přísnější formy prosodické. Tak se tvrdí v *Obzoru* 1855, str. 146, že rhytmus v překladech L. Čelakovského, uveřejněných v *ČČM.* 1855, místem neuspokojuje; a jiný nejmenovaný posuzovatel Hanušova „Života a působení F. L. Čelakovského“ (ib. 1855, str. 379) správně o verších Čelakovského praví: „Jedné toliko slabé stránky pozorujeme ve formě některých jeho básní — jakési kolotání mezi přízvucnou a časoměrnou prosodií. Jsa v theorii přívržencem časomíry, nemohl v lyrických i epických básních ucha zavřítí mocným zákonům přízvuku. Mnohé (?) jeho básně jsou vzorem libozvuku, blahého rytmu. Někdy však jako by bojoval náhled o vhodnosti časomíry s citem přízvuku — a vers kulhá. Zdá se, jakoby byl někdy okamžitě nebyl si vědom zákona, že mezi přízvukem a časoměrou není žádného smíru, a že kde se ukáže jeden, musí ustoupiti druhý.“ Kdyby prý se verše četly ústy — praví v poznámce — a ne očima, nikdy bychom časoměrných veršů v jazyku českém nebyli spatřili. Časomíra prý nikdy nebude měrou básnictví českého. Správné tyto názory zcela se shodují s názory Nebeského (v. *Listy fil.* XXI, str. 329 n.). Není původcem tohoto posudku Nebeský?

Také Gustav Pfleger záhy poznal nerhythmickost veršů některých básníků; aspoň ve svých životopisných zápiskách (Gustav Pfleger Moravský. Životopisné zápisky básníkův k tisku připravil a doplnil F. A. Hora, v Plzni 1880), str. 27 mluví o velmi volné formě básní Kalinových, která ho zaváděla tehdejší „ku škrabání těch nejpodivnějších veršův“.

Rozhodným zastancem přísnější prosodie přízvucné byl Jan Neruda. V posudku Květova „Žití básnického“ (*Obrazy života* 1859, str. 117; podpis J. N.) vytýká Květovi metrické chyby, jako „hynoucí pro národ“ m. „pro hynoucí národ“, „zní-li marně lry tvé hlas“ m. „hlas tvé lry“, ježto prý slovo hlas závažnější jest než tvé; dále chyby: jak potáček, kvítky své na břehu, tise plá ve jasném atd. Přidává arci, že ty poklesky jsou nepatrné. Výtky ty jsou vesměs správné, a svědčí o tom, že Neruda měl dobrý sluch pro přízvuk i slovný i větný. Sám také v praxi vsutku dbal daleko více prosodické přesnosti než jiní. O tom bude ještě níže řeč. Na témž místě (1859, str. 238) v kritice Hálkovy básně „Meirima a Husejn“ vytýká Hálkovi „naseté“ metrické chyby, mnoho špatných jambů a i verše skrz naskrz chybné (na př.: „nebuď nedůvěrným k každému druhu“, „o dlaň podepřela svou krásnou bradu“); vytýká také, že Hálek někde nedopočetl se stop, vše „z rychlé práce“*)

*) Kdo viděl mnohonásobně opravované koncepty Hálkových básní v literárním oddělení Národopisné výstavy, sotva může asi souditi, že Hálek básnil „rychle“. Příčina těch prosodických chyb je jiná.

Z jiných úsudků připomínáme tu ještě dva. E. Novotný v posudku Saskova (časoměrného) překladu druhého zpěvu Vergiliovy Aeneidy (Roční zpráva gymn. Klatovského z r. 1864) v Kroku 1 (1865), str. 313 ukazuje dobře na to, jak si Saska grammatickými chybami dopomáhal leckde k posici, jakož i na jině jeho volnosti prosodické.

Posuzovatel představení „Troubadoura“ v Lumíru 1863, str. 165 kárá překlad libretta, v němž důraz místo na první slabiku padává na poslední nebo na střední. „Bylo by věru žádoucí, aby se podobné překrucování češtiny odstranilo.“ Tento posuzovatel neschvaloval tedy nesprávné zásady Jungmannovy o překládání operních textů a hájil požadavky, které prakticky provedl teprve Smetana.

Celkem možno říci, že v letech 1854—1865 řešení prosodické otázky nepokročilo ani o krok. V theorii uznává se oprávněnost prosodie časoměrné vedle prosodie přízvučné, ba vyskytují se i spisovatelé, kteří mluví tak, jakoby Dobrovského prosodie přízvučná byla velikým poblouzením a jakoby pravdu měly „Počátky“. Jiní vzpírají se aspoň přesnému provádění Dobrovského pravidel. Ale jsou i mužové, kteří dobře znamenají, že přísné šetření přízvuku ve verších přízvučných je požadavek nezbytný. Všecka ta stanoviska zastoupena byla již v době předešlé. Jediné pozoruhodné dílo, které mělo aspoň v oboru prosodie časoměrné později značné působení, je prosodie Sušilova. Ona vytkla nová, přesná a jednoduchá pravidla prosodii časoměrné — arci pravidla v některých příčinách neodůvodněná.

§ 52. Vizme nyní, jak jsme učinili také v hlavě předešlé, jaký ráz má prosodie časoměrná i přízvučná v básnické praxi této doby. Počneme opět s básnictvím časoměrným.

V krátké této době 12 let (1854—1865) napočtl jsem, pokud mi básnická literatura té doby byla přístupna, přes 650 jmen básnických. Uvážíme-li, že v dlouhé době předešlé (1818 až 1854) vystoupilo kolem 600 veršovců, a že veršovci, činní mezi r. 1854—1865, jsou převážnou většinou osoby nové, teprv za této doby vystupující na poli činnosti literární, shledáváme úžasně rychlý rozvoj básnické činnosti; počet básní i básníků vzrůstá znamenitě, tak že doba tato — hledíme-li pouze k počtu básní — i nad dobu předešlou vyniká přese všeliké nepříznivé poměry vnější, jež tehdy ruch literární dusily. Spravedlivější ocenění této doby poučí nás zajisté, že i kvalitou svých plodů nikterak nestojí za dobou předešlou, nýbrž že v básnictví našem i v té příčině znamená rozhodný pokrok.*)

*) Prohlédl jsem celou literaturu této doby, časopiseckou vůbec a básnickou zvláště, pokud je zaznamenána v Douchově Knihopisném slovníku a v Urbánkových seznamech v Österreichischer Catalog, Wien 1866, do konce r. 1865. Nepřístupny mi zůstaly tyto sbírky a časopisy:

Z těchto asi 650 básníků veršovali časoměrně pouze ti to:

Almanach slavnostní učitelský (Brno 1863), Besedník Opavský (1862 n.), Besídka, ilustrované listy (Jan Vl. Kurtin, 1862 nn.), Besídka čtenářská (1861 n.), Concordia 1858 (měl jsem exemplář necelý), Cyrill a Method (1854 nn.), Časník, kal. (1858 nn.), Černokůžník (1861 nn.), Čtení veselé (1860), Daň lásky (Budín 1856), Evangelík (1862 nn.), Hlas jednoty katolické (1861 n.), Hlasatel Plzeňský (1858), Hlasy nelíbené radosti a úcty... Fr. Wintrovi (1856), Hlasy Slováků (1861), Hospodář Moravský (1863 n.), Hospodyně (1865), Hvězda (1859 nn.), Ječmínek (1864 ?), Junoš (1865), Kalendář vlastenecký (1862), Kazatelna posvátná (1864), Klasy zlaté (1854 od č. 42 a 1856), Koledníček, kal. (1864), Krajan (1865), Krasořečník malý Rozumův (1856), Kvety jarní (Ban. Bystrice, 1864), Kvitka prvotní (J. Dobrovolný, deklam. 1861), Kytice ke studentské besedě v Klatovech (1861), Kytka Češkám (kdy?), Letopis matice slovenskej (1865), Lípa Moravská (1865), Lípa (1864), Listy církevní (1864 n.), Nezabudky Vídeňské (1864), Noviny katolické (1854 nn.), Noviny evangelické církevní (1860), Obecník, kalendář (1865), Obzor (v Uh. Skalici, 1863 nn.), Orlice (1861 č. 6), Pěstoun moravský (1863 nn.), Písně mládeže Náchodské (Kejklíček Karel, 1858), Pokladnice českomoravská, kal. (1856), Pokladnice, katechetická příloha k Pěstounu (1865), Pomněnky na 50letou slavnost konservatoria (1858), Posel míru (1862), Posel od Mže (1862 ?), Poutník z Prahy, kal. (1854—1858), Pravda a lež (1864), Priatel školy a literatury (1860 ?), Prorok, kal. (1859), Přítel zvířat (1856 n.), Rachejtle (1854 n.), Růženeček, upomínka na besedu v Kněževsi (1864), Slávik (1864), Slavnost velická národní k oslavě památky Havlíčkovy (1862), Slavoj (1863 č. 12), Slověnin (1862 n. mimo několik málo čísel), Slovesnost, příloha k Cyrillo-Methodovi (1863 nn.), Sokol (1859 nn. mimo 1861, 1. půl.), Škola deklamatorní (Hovorka A. J. 1861), Školník (1862 nn.), Stěpnice (1857 č. 6—8), Šumavan (1862 ?), Učitel (slovenský) národní (1860 n.), Včelka, sbírka deklamací (1865), Večery zábavné (1864 n.), Vedomosti Pešt-Budínské (1861 n.), Věvec (Václav Žirovnický, 1860), Vestník, almanach pro učitelstvo (1865), Vínek, album (1861), Vlast (1863), Vojtěch (1864 n.), Vosa (1864 n.), Výlet (?) zábavný dětinské vřadnosti (1860), Zora, almanach (1860), Zornička (1864 n.), Zvěst od Nežárky (1862 n.).

Upozorňuji tu opět na to, co jsem ve příčině nesnází, s nimiž mi bylo při prohlížení literatury činiti, vložil již v Listech říl. XXI, str. 335 pozn. Nesnáze ty r. 1864 pro nedostatek spolehlivých bibliografických pomůcek vzrůstají a jsou pro celou dobu, počínající r. 1864, někdy nepřekonatelné.

V hořejším seznamu časopisů a sbírek, jež mi nebyly přístupny, jsou ty, jež v Douchově Knihopisném slovníku nejsou uvedeny, tištěny proložené. Znáám tyto knihy dle titulů příležitostně uváděných, ovšem nevím, zdali správných. Nebo naše bibliografie je tak *nespolehlivá*, že i při největší pli a při nejlepší vůli leccos nelze na ten čas vůbec konstatovati. Prohlédl jsem i všechny kalendáře té doby, pokud jsou v universitní knihovně, ježto leckdy obsahují básně. Co z nich v této knihovně schází, nelze určit, ježto z našich bibliografických pomůcek někdy ani nevysvítá, jak dlouho který periodický spis vycházel, kdy začal vycházeti a kdy přestal.

V seznamu básníků výše uvedeném obsažena jsou mnohá pseudonyma. K výkladu jich mimo příležitostně zmínky v časopisech posloužil mi dobře článek K. V. Seydlera „Pseudonymy v literatuře česko-

Balcárek Aleš S. (= Slavomír Pustinský) (1), Brezanovský Jaromír (= Šrámek Jan), Črha Václav A. (1), Doucha Frant., Drbohlav J. (1), *Fischer Josef* (1), Godra Samuel, Hora Fr. A. (Nejnovější gratulant, v Praze 1862, str. 36), Hřivický Fr., Chrádůš Frenštátský a Kyselka Slanovodský (= Brzobohatý Fr.; v. Hořčice a křen, v Praze 1863, str. 15 a 20), Jeřábek Fr. V. (1), Jezbera Fr. J., Karlův B., Kouble Josef (Zrnka české soli ... v Praze 1862, str. 5), *Lipnický Č. E. H.* (= Hrabal) (1), Musil Frant. (1), Neruda Jan (Zrnka české soli, str. 30) (1), *Ninger K.* (1), Novodvorský R., Pauliny Tóth Viliam, Pflieger Gustav Moravský, Pok Poděbradský Václav, Purkyně Jan (= Libochovický Jan Ev. P.), Šaska Frant. Lev, Sládkovič Ondřej (některé nečetné ty časoměrné básně

slovenské“ ve Věstníku bibliografickém 3, 1872, str. 167 nn. Věnoval jsem mnoho píle a práce této věci; přes to však přece jen částečně se mi podařilo zjistiti, které pseudonymy komu náležejí. Mědíme-li k tomu, že tatáž osoba často básní i pod různými jmény, je ovšem možno, že počet básníků mnohý uvedený byl vskutku o něco menší, myslím však, že chyba tuto možná, ale na ten čas neodstranitelná, není značná.

Vynechávám komická pseudonyma, která patrně nejsou stálá, nýbrž mění se dle obsahu básně (arci nelze určitou hranici mezi obojími pseudonymy vymeziti), jako na př. Ben Jussuf, Berkié, Břečka Kolínský, Conto Vašek, Čtverák, Jambus, Ježek Kostrbác, Král Labynet, Meisto, Starý Svejda, Trnož ze Sáby, Váša z Bílé Hory, která v humoristických listech té doby jsou hojná. Možná, že třeba několik jich patří též osobě; stálými pseudonymy též osoby jsou sotva. Rovněž tak v seznamu básníků, uvedeném nad čarou, vynechána jsou jména potulných zpěváků, jakými za té doby byli na př. Fr. Česka, Frant. Freisinger, Frant. Hais, Josef Tuma, František Záček.

Známi jsou mi jen dle jména následující básníci této doby: Gerich Josef (ze kdy?), Ježovský (v. Doucha s. v. Salis; ze kdy?), Korotynský, Kubišta Ant. Prokop, Machovský Matěj, Orlický Miloslav, Plech, Podhradský, Přibilský M., Sahánek Em., Sasínek V., Vozar S., Zoch Timoteus a j. Snad veršovali v té době (aspoň tituly některých jich knih na to ukazují): Galbavý Ivan, Chudovský Mich., Kutnohorský V., Lhota V., Poimon Fr., Püner a j.

Ve sbírce Bašteckého „Z jižních Čech Sokol“ (1865), str. 282 a 382 vyskytají se jména básníků Dr. Razlaga a F. Legnar tak uvedena, jakoby český text pocházel od nich. To však jistě nejsou básníci čeští.

Nemaje celé literatury po ruce, nemohu rozhodnouti, náleží-li do této doby či do doby předešlé (nebo básně starší se v té době často znova otiskují bez naznačení pramene) básně Miliny Hlavsové, Marie Hoškové, Janurovy, J. F. Lauschmanna, Marchalovy, J. Svobodovy, jež otiskněny jsou většinou v rozličných sbírkách anebo (jako Marchalovy) samostatně sice, ale bez udání roku. Ježto tyto básníci byli činní již v době předešlé (J. Svoboda mohl by při častém vyskytování toho jména býti i básník nový), jsou básně jich asi spíše staré, a proto takých básní, mám-li odůvodněné podezření, že do této doby nenáleží, pomíjím. Také vynechávám básně, jež patrně složeny byly některým osobám od jiných (na př. J. Muškové básně „S Bohem“, v Chrudimí 1858). Básně, které z pozůstalosti osob zemřelých uveřejněny byly v této době, uvádím.

jeho, uveřejněné v Nár. bibliothéce, sv. 51, jsou, zdá se, z této doby), Slota Rajecký Jiří, Smetana Jos. Fr., Sobotka Primus, Soukop Jan, Sušil Frant., Šir Fr. (1), Šohaj Fr., Šroubek Damián (1), Štulc V. (1), Štúr Ludovit (1), Turnovský F. (= Černohouz Frant. Jan; v Zrnka české soli, str. 9 a 72, jsou-li tyto verše z této doby) (1), Vinařický Karel, Vondráček Jan.*)

Z asi 650 básníků veršuje tedy časoměrně pouze 39, tedy část již velmi nepatrná. K tomu básně časoměrné té doby pocházejí skoro vesměs od veršovců, kteří básní také přízvučně. Jen Josef Fischer („Ohlas Slezska“, Kaiseralbum, Viribus unitis, Wien 1858, str. 142, od něhož máme vůbec jen tuto jedinou příležitostnou báseň), Č. E. H. Lipnický (v. Hora, Album, v Praze 1859, č. 243), ač není-li totožný se Srdcemilem Lipnickým, a K. Ninger, od něhož máme také jen jedinou báseň, tedy pouze tři veršovci, veršují pouze časoměrně. Ostatní básníci veršují jen výjimkou časoměrně, hlavně skládají-li nějakou báseň slavnostní nebo příležitostnou, pro niž strofa nějaká časoměrná zdála se jim býti vhodnější. Poněkud hojnější verše časoměrné skládali pouze Samuel Godra, Fr. Hřivický, Fr. J. Jezbera, B. Karlův, Gustav Pfleger Moravský, Jan Purkyně, Fr. Lev Saska, Jan Soukop, Frant. Sušil, Fr. Šohaj, Karel Vinařický a Jan Vondráček. Největší počet veršů připadá na překlady děl staroklassických a, což je zajímavé a charakteristické, — na komické epeje nebo epigrammy, v nichž se hexametr a pentametr časoměrného patrně užívá parodisticky; srv. na př. epigram v knize „Hořčice a křen“ od Kyselky Slanovodského a Chruďose Frenštátského, v Praze 1863, str. 15 („Nad špatným vysvědčením“, psáno v časoměrných hexametrech), a ib. str. 20 „brdinskou“ báseň „Martin“, týmž metrem sepsanou, dále hrdinnou báseň v osmi zpěvích „Rozbroj a smíření“ v Humoristických listech 1 (1858), str. 135 n. a podobnou báseň B. Karlova „Goliáš a Pidi-mužik“ ib. 2 (1860), str. 128 n. V Humoristických listech lze najíti vůbec více časoměrných, většinou anonymních veršů, než jinde (srv. 1—1858—, str. 23, 46, 71, 94, 118, 128, 181, 211; 2—1859—, str. 60; 3—1860—1861—, str. 23, 164, 203, 410 a j. v.). Podobně i v Brejlích, Šotku a Dibliku (vyd. A. Štrauch a J. Gros, 1855). V „Zlatých klasech“ 2, 1855,

*) Dle zpráv skládal časoměrné básně i Luborecký Michal (Jinoch z pouti po Slovanště I., v Balas. Darmotech, 1857). Neznám také Procházkova překladu I. zpěvu Odysseie (Progr. c. k. gymn. v Brně 1855) a Hanačíkova překladu Sofokleova Ajanta (Progr. c. k. gymn. v Brně 1857—1860). — Jména básníků, kteří básnili pouze časoměrně, tištěna jsou v seznamu hořením *kursivou*, jména těch, od nichž máme četnější básně časoměrně, proložené. Číslo 1, kde je přidáno, značí, že, pokud vůn, básník složil jen jedinou báseň časoměrnou.

str. 360 shledáváme se také ještě, jak se zdá, s novou hádankou časoměrnou!

Hledíme-li tedy ke *quantu* časoměrné produkce básnické, octlo se veršování časoměrné v té době ve velikém a velmi náhlém úpadku, daleko větším a náhlejším, než bylo jeho klesání v době předešlé od let asi čtyřicátých. Příčina jest jasná: prosodie časoměrná povznesena byla nad přízvučnou Jungmannem a udržována jím a jeho stoupenci. Jakmile kruh Jungmannův ustoupil z literárního jeviště, ustoupila s ním i časomíra, poněvadž neměla v naší literatuře pevné půdy a poněvadž vniknutím nových, moderních proudů do literatury české a zatlačením vlivu literatur staroklassických, jenž v předešlé době byl dosti značný, sama sebou nabývala vrchu prosodie přízvučná, jediné obvyklá v jiných literaturách moderních, jež na naši v té době působily. Časomíra od té doby drží se proto jen v překladech děl staroklassických — a v básních parodistických. Jinak vystupuje jen nepatrně, a to hlavně jen u těch básníků, kteří činní byli již v době předešlé, j. Purkyně, Sušil, Vinařický.

V praxi se tedy v té době dokonává již vítězství prosodie přízvučné, třeba v theorii — jakous nemístnou a někdy snad i nerozváženou setrvačností — pořád se ještě časomíra velebila pro prosodie pro náš jazyk obzvláště vhodná; viděli jsme výše, že podobné výroky pronášeli leckdy i ti, kteří po celý svůj život ani jednoho časoměrného verše nenapsali. Ale tak často praxe předstihuje theorii.

Co do *quality* verše časoměrné té doby nejsou skoro o nic lepší než v době předešlé.

Většinou užívali tehdy veršovci časoměrní strof anebo veršů antických; zřídka vyskytují se u nich metrické útvary v starověku neobvyklé, jakých hojnost shledali jsme v době předešlé.

Tak na př. Samuel Godra v „Epigrammech čili nápisech pro každého Slovana“ (v B. Ďarmotech 1857), str. 12, 58 a 92 skládá jakési strofy z hexametru a dvou pentametrů, na str. 82 má dokonce strofu z hexametru a čtyř pentametrů! Fr. V. Jeřábek v básni „Budoucímu geniu“ (Máj 3, 1860, str. 430) skládá strofu, která má býti patrně časoměrná, ale jaká, těžko říci; snad to měla býti strofa alkajská.

Srv. prvé tři strofy této jeho básně:

Šťastného mládce, ježž ruka smíšená
zlých osudův mému národu popřeje,
by vlasti skleslý chrám vystavěl opět,
jej věstí, velebí má píseň.

Třikrát šťastný den, kdež narodí se nám,
kdež jeho jasný zrak vlasti luh pozdraví,

a třikráte šťastná matka, kterážto
v mateřských vychová jej loktech.

Pakliž je chýžka, v níž narodí se nám,
květte kolem teď již bujněji všechny vy
nejkrásnější luhův našich květiny!
Teď již květte v milé mu lůžko.

Chyb prosodických i metrických tu plno!

R. Novodvorský ve svých „Nápisech“ v Lumíru 1854, str. 923 má strofu patrně Archilochovu (hexametr + - - - - - - - -), ale nesprávně v druhém verši této strofy klade místo čistých daktylů i nesměrný spondej. Nesprávnou strofu, která má patrně býti alkajskou (ač obsahuje i verše asklepiadské), skládá i Pflieger ve svých „Dumkách“ (v Praze 1857), str. 200, podobnou zcela nesprávnou strofu „asklepiadskou“ má V. Štulec v básni „Ohlas úcty . . .“ (Škola 3, 1854, str. 83). Celkem je z toho viděti, jak málo znali básníci i tehdy tu časoměrnou prosodii a antickou metriku, ve které plody své skládali.

Indických strof časoměrných v té době vůbec již není; ty vymřely zároveň se svými příznivci. Strof časoměrných volně sestavených, které nekryjí se nikterak s žádnou strofou antickou, jest rovněž v této době velmi pořádku. Skládali takovéto strofy pouze Jezbera, Smetana a Sušil.

Fr. J. Jezbera v básni „Josefu Jungmannovi“ (v Praze 1860; srv. i Lumír 1860, str. 694 a Jezberovy Původní zpěvy a básně I., v Praze 1861, str. 74) skládá strofu zvláštní ze čtrnácti tetrapodií daktylských, zakončených veršem adonským:

- - - - - - - - - - (14krát)
- - - - -

Jiné podobné strofy daktylské má v básni „Václavu Klicperovi“ (Původní zpěvy a básně, str. 84) a v básni „Ke všem slovanským druhům mojim“ (Slovětník 1862, str. 60).*)

Jos. Fr. Smetana v básni „Žebraček“, uveřejněné z jeho pozůstalosti v Lumíru 1865, str. 81, má strofu:

- - - - - } (opakováno
- - - - - } dvakrát
- - - - - - - - - - x

Fr. Sušil má jinou podobnou samostatně složenou strofu v básni „Poutnická ku panně Marii“ v Blahověstu 2, 1856, 1, str. 208. Srv. ještě Šířův časoměrný překlad z opery „Čaro-

*) U Jezbery touto časoměrnou písni daktylskou a adonskou rozdělen jest hexametr! Vsunuta je do dvou částí téhož hexametrů.

střelec“ (České zpěvy, v Praze 1862, str. 288), uveřejněný, tuším, poprvé teprve r. 1862, ač původem zajisté je daleko starší.

Celkem jsou však takovéto samostatné strofy časoměrné v této době již výjimkou.

Chyb metrických je však v básních tehdejších také dost. Tak Balcarék (Zůstalé básně, 2. vyd., v Praze 1874, str. 3: „Můj zpěv“) ve verši sapfickém menším (— ◡ — ◡ — ◡ — ◡) klade někdy ve čtvrtém taktu nesprávně spondej místo trocheje, Fischer v básni „Ohlas Slezska“ (Kaiseralbum 1858, str. 142) v témž verši sapfickém zanedbává zpravidla caesuru, podobně činí někdy i Fr. A. Hora (srv. Nejnovější gratulant, v Praze 1862, str. 36; báseň ta vůbec má mnoho i jiných chyb, prosodických, a také kratší jeden vers) a Pok Poděbradský v básni „Nový dům“ v „Slovenských novinách“, ve Vídni 1856 (Světozor, str. 69). Purkyně (= Jan Ev. P. Libochovický) v časoměrných distichách, uveřejněných v Obrazech života 1861, str. 182 n., má některé hexametry o sedmi taktech a dělí také v básni „Šotek“ (str. 182) jednou jedno slovo (švingu-lantů) mezi hexameter a pentameter! I sám Frant. Lev Saska v překladu druhého zpěvu Aeneidy (Roční zpráva gymnasia Klatovského na konci školního roku 1864, str. 3 n.) má někdy (v. 307 a 617) špatnou diaeresi místo caesury a v jednom hexametu (v. 787), as chybou tiskovou, o takt méně; podobně nemá někdy caesury v hendekasyllabech strofy alkajské (v. Poutník od Otavy 2, 1, 1859, str. 145). F. Turnovský (= Frant. Černohouz) ve „Vině přírody“ (Zrnka české soli, v Praze 1862, str. 9), není-li báseň ta starší, má hexametr s chybnou diaeresí po třetím taktu. Vinařický ve svých hexametrech i nyní častěji nedbá caesury (srv. na př. Čas. kat. duch. 1, 1860, str. 82 a 322), v asklepiadských a jambických verších klade někdy na nesprávných místech za jamby spondeje a za spondeje daktyly (ib. 1, 1860, str. 9 n.). I Jan Vondráček skládal někdy hexametry bez caesur (srv. Ovid a Katull, v Praze 1858, str. 17, 41, 45, 103) a má i hexametr (snad chybou tiskovou) o slabiku delší (ib. str. 101). Crhovi schází opět v jednom verši časoměrné strofy sapfické slabika a v jednom slabika nadbývá, ale obojí, zdá se, chybou tiskovou (v básni „Karlů Vinařickému“ v Lumíru 1859, str. 834); podobné hojné chyby metrické má Fr. V. Jerábek („Budoucímu geniu“ v Máji 3, 1860, str. 430). Slotovi (Oda k novému roku 1854, Nár. bibl. díl 68, str. 87) schází rovněž v alkajské strofě v jednom verši slabika. Fr. Doucha má v jednom pentametu (Zasvěcení polnosti, elegie A. Tibulla, ČCM. 1855, str. 213) nesprávnou diaeresi: „býky mají, jak pod | pluh kolo klásti se má.“

Mezislovnou posici (až na Sušila) uznávají všichni básníci, ač arci připouštějí leckdy výjimky (tak zvl. na př. Godra, Soukop a j.). Pauliny Tóth v časoměrných svých verších

té doby (Basne, Turč. sv. Martin 1877, str. 147), jak se zdá, mezislovné posici se vyhýbal; ale těchto veršů jeho je příliš málo, i nemůžeme tu mluvit dosti určitě.

Chyb prosodických je v té době v básních časoměrných zrovna tak mnoho, jako v době předešlé. Tak měří na př., jak se zdá, F. V. Jeřábek vystavěl $\cup \cup -$, luh pozdraví $\cup - \cup -$ a j. (Máj 3, 1860, str. 430*), Neruda v jediném snad svém časoměrném distichu pojmenuj $\cup \cup -$ (Kouble, Zrnka české soli, str. 30), Pflieger zapomněl $\cup \cup -$ (Dumky, v Praze 1857, str. 200), Saska nezachvátil $\cup \cup - \cup$ (Aeneidy zpěv druhý. Roční zpráva gymnasia Klatovského 1864, str. 3 n., v. 505), J. Fr. Smetana a když procitnul $\cup \cup \cup - \cup$, sněžnou sukynku $- \cup \cup - \cup$, černou pasinku $- \cup \cup \cup - \cup$ (Lumír 1865, str. 81), Vinařický ten ještě $\cup - \cup$ (Čas. kat. duch. 1, 1860, str. 82), mluvil Hospodin $\cup \cup - \cup \cup$ (ib. str. 322), vzyvej mne $- \cup \cup$, tvůj jazyk lest $- \cup \cup -$ (ib. str. 322), Vondráček zlatoskvoucích $\cup \cup -$ (Ovid a Katull, v Praze 1858, str. 94), nesmrtelného $- \cup \cup - \cup$ (ib. str. 95), příjemně $- \cup \cup$ (ib. str. 98) a j. v.

Značné množství takových chyb má Purkyně ve svých verších časoměrných (srv. Obrazy života 1861, str. 182 n., Poutník od Otavy 7, 1861, str. 113). Jeho časoměrné verše jsou snad ze všech časoměrných veršů té doby nejhorší.

Uvážíme-li ještě, že téměř u každého básníka časoměrného vyskytá se dosti slabik krátkých, položených za dlouhé, vidíme, že prosodická nepečlivost a necitlivost pro posici byla v této době tatáž, jako v době předešlé. K poznání tomu dostačí zajisté uvedené ukázky, jež snadno by bylo možno rozhojnit. Že prosodické tyto chyby nevznikaly v ždy z ledabylosti, bylo již dříve vyloženo (Listy fil. XXI, str. 345 n.).

Některé básně té doby, jak se zdá, časoměrné mají tolik chyb, že věru někdy těžko rozhodnouti, jsou-li vskutku časoměrné či snad přízvučné. Hledíme-li však k tomu, že v této době úplně vymizel obyčej, překládati metra čistě antická přízvučně, musíme je pokládati asi spíše za časoměrné, ač to nelze vždy určitě tvrditi. Jsou to básně Fr. Hřivického v Nezabudkách, v Plzni 1862, str. 56 n. č. I.—V. a č. VIII. a některé básně Pflégrovy v Dumkách (v Praze 1857), str. 191, 192, 196, 197.

Na př. Hřivický na uv. místě má báseň tuto (str. 56):

Sláva ti vlasti česká moje! Třikrát
sláva ti, Slávstvo!
Od Krkonoš ke Šumavě spěj, od Žďár
k Tatrum (sic!) nes se,

*) V básni té je jistě dost chyb prosodických, ale ježto nelze někde ani poznati metrum, nelze někdy určitě tvrditi, že právě to neb ono slovo měřeno je chybně.

Leť Polabskou dolinou, ruče Povltavou mile
 šepci,
 Pozdrav Váh, Moravinku i Odře hlasně
 rci: Sláva!

Zdá se, že to jsou časoměrné hexametry, ale kolik je tu pak chyb!

Č. II. jsou as disticha; č. IV.

Příroda v řasné sukni máje kráčí,
 kolko zírá ráj po zemi ztepilé!
 Ach kdy vám, Čechoslované, zavítá
 máj vlasti stálý?!

je patrně strofa sapfická. Č. V. je podobná strofa alkajská; č. III. strofa alkmanská, č. VIII. nějaká troska strofy asklepiadské (má jen tři kola!).

Jiní nechat pokusí se rozsouditi, jaká je na př. tato Pflégrova strofa (Dumky, str. 191 „K Máse“):

Skromné srdce mé po slávě prázdné
 nikdy v návalu smělém netouží;
 ni žádá sobě, vínku válečného by lesk
 zlatý se stkvěl na skrání planoucí!

Nebo tato (ib str. 196: Arnoštovi P... z r. 1854):

Buď s Bohem!... S Bohem! Marně v zápětí
 Volám tobě! Marně zrak vodím touživý
 za tebou, by v posledním zaplanutí
 zastihl stínu a spěchavého kroku tvého!

Já nevím, jaké metrum a jakou prosodii třeba tu shledávati.

Aby v této básni některé části byly časoměrné, jiné přízvukně, jest za této doby (nehledíme-li k překladům některých básní antických, na př. dramát) výjimkou. Tak v básni Sládkovičově „Řečnovanka“ (Nár. bibl. sv. 51, str. 610), jež pochází asi z této doby, jsou vedle veršů přízvukných i časoměrné hexametry, v básni P. Sobotky „Sappho“ (Květy 1, 1865 a 1866, str. 29), jinak přízvukně, recituje Sapfo čtyři časoměrné strofy sapfické.

Celkem lze říci, že se časoměra ani za této doby ze své nehotovosti přese všechny theorie nevybrala. Jeví se v ní (nehledíme-li k některým zdařilým časoměrným básním a překladům), tatáž nedokonalost, jako dříve.

§ 53. Z asi 650 básníků té doby přes 600 jich veršovalo výhradně přízvukně. Abychom jich prosodii posouditi mohli co do správnosti, rozvrhneme si je opět, jako se stalo v hlavě

předešlé, v pět kategorií podle toho, jak přesně drželi se Dobrovského pravidel prosodických.

I. Úplně bez chyb anebo s nepatrným počtem chyb veršovali:

Anderlík J., Babáček J. F., Balcárek Aleš S. (= Slavomír Pustinský), Barák Josef (= Zásmucký Jaroslav), Barták Hynek, Bartoš, Blánický L., Borotický Fr., Borský Josef, Branský B., Breuer M., Brychtinský Jeroným, Březnický Vlastimil, Burian J. (jinde Burian Fr. J.; as osoba táž), Czestín Em. V., Čejkovský Svatopluk V. (= Wurm Josef), Černohous Quido, Čížkova Marie, Daříč J. S., Dlouhý V., Dobřen F., Dobřenský P., Drozda Václav A. (= Černinský), Dvořák Jindřich, Erlebach J., Filipek V., Fiala J. (v. České zpěvy 1862, str. 153; je ta báseň z této doby?), Fišera V., Formánek Edvard, Gallat Alois (= Šmodrcha Lojzík), Goll Jaroslav (= Chlumecký Jaroslav), Halabala Method, Holub Jindřich, Horský K., Hynkovec K. N., Chaberský V. J., Chanovský Fr., Chlumecký Jaroslav (v. Goll Jaroslav), Chodníček Jul., Chroust Kilian, Chrudimský Xaver, Illem Fr. Alf. Lánský, Jahn Josef (v. Hlahol, společenský zpěvník český, 2. vyd., v Praze 1863, str. 307; není to chyba?), Janda Ig., Jansa B. St., Javořský J., Jelínek Jar., Jičínský Karel (= Štefan Kristián?), Kačer Josef S., Kakš Ludvík B., Karlík Hugo, Klásek J. V., Klášterský K., Klatoun Vojt., z Klatov Ladislav, Klinkáč Fr., Knapp Jos. J., Kolár J. (v. Včelka 5, 1854, str. 95; není to chyba?), Kopecký Dalibor (jeli básnička v Zlatých listech 3, 1865, str. 149 nová), Koubek Jan Pravoslav, Kocourek Silorád, Koliha Emanuel, Králova Anna, Krejčí Frant., Kropáček Václav, Kubiček F. Jaroslav, Kuchynka Martin, Kulda Beneš Method, Květnický Frant., Lhotka Jaromír Frant., Lindner Gustav Adolf, Lindner (as jiný; v. České zpěvy 1862, str. 182), Liršová Frant., Lopatář Fr., Los Miloslav J., Loštický Jan, Lužnický V. P., Lysý Bol., Mašek J., Melinský Karel, Meliš Emanuel, Mělnický Bolemil, Menichar Jos. Ant., Metujský E. (v. Týn Em.), Miškovský Gustav (= Bambas Gustav), Musil Jan (sotva týž co Musil Frant.; srv. Blahověst 3, 1857, 1, str. 106 a ib. 3, 1857, 1, str. 199), Nekola Rudolf, Nešvara Josef, Neumann Pauli J., Novák J., Novodvorský R., Novohorský K., Ohéral, Olšanin J., Paneš František, Patočka, prof., Paul, Paulova N., Peřina, Pík J., Pižl František, Plachý Jindřich, Pohorský Věkoslav, Pohronský Milko, Pospíšil Stanislav (a choť jeho Veronika; v. Výjev citů k oslavení památky zlaté svatby... Jana a Kateřiny Pospíšilových, v Chrudimi 1858), Povltavský Jos. St., Procházka Matěj, Procházka Tomáš, Prokop František (týž co Prokop J. F. v kat. II?), Ptačovský Bohuslav, Rak S., Rank Karel, Rašín, Reiter J. V., Resler Fr., Richterová Tereza, Ruda František, Rybařícký, Řezníček J. E., Řimovský František Mir., Saska Frant. Lev, Schneider E. J. (Janota, Zpěvný vínec, v Písku 1856,

č. 4; v obsahu G. J. Schneider. Je to Čech?), Seidl V., Seyček Vavř., Sfinx (v. Otavan 3, 1865, str. 309), Skopalík Frant., Skřivan Vilém, Skřivanova Antonie, Slavkova Božena, Sluníčko Jan, Smrž August, Sojka Mil., Solphanelus (v. Besedník 2, 1862, str. 532), Soukop Jan Nep. (jinde Soukup; v. Naučný slovník s. v.), Straka Miloslav, Sušil Fr., Svataavský F. Alois, Světelský J. J., Svoboda Bojmil, Svobodova Julie, Šach J. B. (je-li báseň v Zlatých klasech 1, 1854, str. 309 nová), Šanta Ant., Šedivý Josef, Šelapa F. A., Šimbera Tomáš, Šimůnek K., Šindelář Karel, Šmat Frant., Šrůtek Josef Antonín, Šťastný Vladimír, Štefan K., Štíbrál Josef (a Bazoni Lukáš; v. Škola a život 5, 1859, str. 105), Štůr Ludovit, Švadlenka Jan L., Tábořský A., Tábořský Karel, Thorson E. M., Dán (v. Lumír 1857, str. 1269), Tisý Tom. (= Fabián; týž co v kat. II?), Tichý Josef, Toel František J., Trnobranský V., Třebický Jan, Tyl Jos. Kaj. (ač jsou snad některé básně jeho, po r. 1853 uveřejněné, původem starší), Týn Em. (= patrně Metujský E.), Týnecký Karel, Václík Jan, Valevská Božena, Valouch Frant., Vambera František, Vaněk V., Veldík J. B., Venkryl Vlastimil (= Vinkler Frant.), Vernov J. H., Vicena Hynek, Vlček Adolf Josef Slatinský, Vlk J., Vltavský Bolemr (dle Fričových Pamětí IV., v Praze 1887, str. 409 = Švarc), Vokáč Silorád, Volanický Vlastimil, Vorlický Ivan, Vostřebal Jan B., Výšek Dobr., Wurm J. (v. Čejkovský). Zákolník, Zámečník Frant. Jos., Zásnucký Jaroslav (v. Barák Josef), Zemanova Ludmila, Zvonář J. L., Žaba F.

II. S větším počtem úchylek, někdy dost již hojným, veršovali:

Adamec František, Adamec Josef, samouk, Adamec Karel, Amler František, Arbes J., Bačkora Josef, Balzar Bedřich, Bělohradský B. P., Bělohrobský Vojt. M. V. (= Vejškřab), Bendl Václav Čeněk (= Stránický a Čočka Fabián; Bendel Vincenc v Blahověstu 5, 1859, str. 128 as táž osoba), Blabut Karel J., Bohdanecký A., Boleslavský Mikuláš Josef, Böhm Jindřich H., Bradáč Vinc., Brádelický B. (v. Dalibor 1, 1858, str. 35 a níže Hrubý M.), Braum J., Tábořský, Brodský J., Brom Jan, Brunclík Frant., Březanovský Jaromír (= Šrámek Jan), Bulla J., Burgerstein Josef, Bydžovský Ant. K., Ceyp z Peclínovce Jan Bohumil, Czernaý J., Čermák Filip, Černý Emil, Černý Jan, Čočka Fabián (v. Bendl), Čulen Martin, Dlabáč (patří-li do této doby; v. České zpěvy 1862, str. 284), Drahejšovský (z Drahejšova) Alois (= Hovorka Alois), Drahoňovský F. K. (F. A. na titulním listě „Žertovného deklamatora“, v Praze 1865, je asi chyba), z Dražic Vok, Dubé J., Durdík A., Egert Fr., Erhart Gustav, Fabián Antonín (týž co Tisý Tom. v kat. I?), Freiberg Jos., Furch Vincenc, Gebauer Jan, Goller Fr. V. (Fr. K. v Obrazech života 1859, str. 262 as chyba), Gros Jan, Guth Vitězslav, Hajuý Václav Ant., Hankovec Josef Václav, Hans-

mann Leopold, Hašková Anna (v. Doucha, Jaré listy, v Praze 1855, str. 152; připsáno: „z rukopisu básní“), Havlík H., Hermann G., Hnojek Ant., Hora Frant. A. (= Vinařovský H.), Horák J. V. (Horák J. v Daliboru 4, 1861, str. 252 as týž), Horna J. O., Hornof (Hornov) V. Kněžoveský (někde asi omylem Hronov; Horno V. v Zlatých Klasech 2, 1864, str. 81 chyba), Horský Bohuslav, Hovorka Alois (v. Drahejšovský), Hrdlička Václav, Hrubý Ant., Hrubý M. (= Brádelský; v. Rod. kroniku 2, 1863, str. 426; as jiný než B. Brádelský; v. výš), Hubertova Růžena, samoukyně, Hukal Josef, Hulakovský J., Hurt Akle, Hynek Ernestin, z Chlumku A. R., Chousnický F. E., Jahn Richard, Jakoubek Hynek, Jakubovič Janko, Janata Jan, Janda Bohumil Cidlinský (= Lánský), Jansa Bohumil, Janota Vojtěch Vlastimil, Jaroš J. Valdemar (týž co Waldau Alfred; v. Obrazy života 1859, str. 118 a Jičinský Obzor 1861, str. 30), Jerie Josef, Jizerská Marie, Jodas Josef, Joves Sv., Just Ed., Kalandra A. J., Karlův B., Kattuyová Antonie, Katz M., Kendík Jos. Lad., Kleinert V. P., Klicpera V. K., Kocian K., Kočí J. V., Kohn Leopold, Kolínský B. Č., Kozlerova A., Korschnerova-Melišová Antonie, Krásnohorská Eliška, Krátký Václav Edvard, Kratochvíl V., Krška Jos. Fr., Kuba A., Kulich Karel, Kunz Jan, Kursá Kašpar D., Kursá Václav Eugen, Květ Frant. Bol., Lánský V. (v. Janda Cidlinský), Lešetický Vojtěch, Lhota Václav, Lhotka Frant. Alois (týž co Lhotka Jaromír Frant. v kategorii I?), Libenská Marie, Luborecký (Lubořecký) Michal, Lukáš Martin, samouk, Luňák Josef, samouk, Majer Ant., samouk, Malý J. (asi Jan, farář v Čestíně), Marek Ant. Stan., Mariánský (jinde Marinský), Martin Josef (= Martinec Jaroslav), Martinovský V. D., Matějovic Josef, Maxa V. V., Melichar J. J., Městecký Jan, Mikovec Ferdinand B., Mirka Em. (= Miřiovský Emanuel dle sdělení prof. Miřiovského), Mollenda Věnceslav, Musil Fr. (v. Blahověst 3, 1857, 1, str. 199 a Štěpnici 5, 1859, str. 53; sotva týž co Musil Jan v kategorii I.), Müller K., Nadějná Vlastimila, Nápravník R., Nebeský Václav B., Necpálský Josef, Nejedlý Vincenc, Němcová Božena, Neruda Jan (= Hovora Janko), Nesvadbá J., Neumann Gustav, Neumann K. Jos., Neumann Pant., Nikolau Jos. V., Nocar B., Nový Lud. Jar., Nýdrle Jindřich, Obdržálek P., Palcát Prokop, Pardubický F. J., Pech Fr., Pechánek Fr. Jar. (Fr. Lad. v Besedníku 3, 1864, str. 3 snad chyba), Pelikán Václav, Pešek Jan Lad., Petr Frant., Pícek V. J., Pivoda Kašpar, Podurbanský P., Pohořelý, Pokorný Josef V., samouk, Potěhnik Alois, Prokop J. F., Purkyně Jan (= Libochovický), z Radoštova K. J. (= Košin z Freundenfeldu), Randa Josef, Rieger F. L., Ronek Fr. (v. Štěpnice 8, 1862, str. 97; týž co Ronek Tomáš v kategorii III.), Rosický J. Ch., Roštlapil J., Růžička Jos., Růžická Anna Vlastimila, Ryšavý Julius N. (= Nejedlý Julius),

od Sávy, Sázavská Anna, Schulz Ferdinand, Schwarz František, Schwarz Karel, Sedláček Václav, Seidl Jan Gabriel, Seifrt, Slota Jiří Rajecký, Smetana Josef Frant., Smolík Josef, Sokolovič G., Solař Jer. P., Starý K., Straka F., Strauch A., Strejček Fr. M., Strejček Fr. S. (obojí asi osoba táž; v. Poutník od Otavy 1, 2, 1858, str. 197 a 1, 1, 1858, str. 81), Stupenský Lud. Jar. (= Wunš Rudolf), Suchánek Josef, Suk K., Světlý Květoslav, Šedivý J. V. Sukdolský, Šenoa Aug. (v. Zlatá Praha 1865, str. 63), Šic Jan, Šolín Jan Ledecký, Špun Napoleon Mirosavič (v. Obrazy života 1860, str. 121, 1861, str. 145), Šrámek Vojtěch, Šroubek Damián, Štefko Jano, ze Štípného Tóma (= Štípný), ze Štody Jaroslav, Štorch Karel B., Štrauch Antonín, Tálinský J. (= Truhlář Josef), Trnavský, Trudný F. P., Truhelka A. V. (= Truhelkovský A. V.), Truhelka Karel, Trémšínský Budislav (dle Věstníku bibliogr. 4, 1872, str. 82 byl by to Augustin Jedlička, jenž však psal pod jménem Podtřemšínský; v. kat. IV.), Tuma Antonín, Tůma Karel, Týnecký J. Bl., Uhlíř Josef, Uman František, Unger Lud., Valečka Ed. M. (= Merklínský; Merklínský Jan J. v Hum. Listech 3, 1860, str. 63, 151, 201 a j. týž?), Valentová Marie, Valteřícký J. J., Vilím Jan, Villani Drahotín Maria, Villim Jan z Roudnice (týž co Vilím Jan?), Vinařovský Horymír (v. Hora Frant. Alois), Viškovský (Vyškovský) Josef (= Lederhofer Václav), Vlček J., Vlček Václav, Vocel J. E., Volf Václav, Volšovský Ferdinand, Vomastek Kilian, Vondráček Jan, Vorbes F., Vršník Václav, Vrchátka Ant. Jaroslav, Všejský F. (v. Zlaté listky 2, 1864, str. 121; není to báseň starší?), Vysocký (= Nosek Josef), Wenzig Josef, Wunsch Josef, Xaver J., Zeman F. A., Zychova Anna.

V kategorii první vyskytuje se asi 180 básníků, tedy všech skoro třetina; ale jsou to skoro vesměs básníci málo činní, od nichž máme aspoň z této doby (1854—1865) jen málo veršů. Jen Balcárek, Drozda-Černinský, Gallat, Soukop (Soukup), Sušil a Valouch vykazují značnější činnost; z uznávaných básníků doby předešlé náleží sem také Koubek, arci jen nepatrnou částí své činnosti.

V kategorii II. jest asi 230 básníků, tedy daleko přes třetinu všech; arci také v té kategorii jsou z největší části veršovci, kteří nebyli příliš činní; z činnějších anebo uznávaných básníků jsou mezi nimi: Adamec Karel, Bendl V. Č., Drahejšovský, Drahoňovský, Furch, Janda Cidlinský, Just, Klicpera V. K., Körschnerova-Melišová, Květ, Lešetický, Martinec, Nebeský, Neruda, Nikolau, Pícek, Růžicková, Sázavská, Slota Rajecký, Šolín Ledecký, Uhlíř, Valečka Merklínský, Villani, Vlček Václav, Vrchátka.

O básnících těchto dvou kategorií lze tvrditi, že básnili bezvadně aneb aspoň uspokojivě; ježto v obou kategoriích na-

chází se asi 420 básníků, vidíme, že přes dvě třetiny básníků přízvuchných veršuje již v této době prosodicky celkem dobře. Proti době předešlé znamená to rozhodný pokrok; nebo v oné době asi polovina básníků přízvuchných veršovala více méně nepečlivě. Zdá se tedy, že některá ta napomenutí veřejná, dávání tehdy a částečně již dříve básníkům přízvuchným, aby dbali větší přesnosti verše, padla na dobrou půdu; snad také poznenáhle poznávání, jak chybné jsou theorie Jungmannovy a jeho stoupenců o českém přízvuku, přispělo nemálo k lepšímu zachovávaní přízvuku ve verši. Náprava verše přízvuchného patrna jest i u Klicpery, jež na sklonku svého života básnil daleko přesněji než dříve, kdy většina jeho veršů byla vlastně zhola arhythmická.

III. S dosti značným počtem odchylek veršovali:

Ambrož Ferd., Bačkora Štěpán, Bachat Daniel M. (= Dumný Miloslav), Benoni Josef, Bergmann Emanuel, Beskýdov J. (= Palárik Janko), Brousek, Brynych Fr., Bursík Ferdinand, Ciovárek Ant. z Vyklantic, Čacká Marie, Čajak Janko, Čapek Fr., Čapek Jan, Čejka Josef, Čejka J. Vlad. (v Lumíru 1860, str. 511—v obsahu „Vlastimil“—a v Besedníku 2, 1862, str. 377 n.; je to asi jiná osoba; v obsahu uvedeného ročníku Lumíra rozeznávají se jako dvě osoby různé), Čejka Karel, Čelakovský Ladislav ml., Čipka Jonatan Dobr., Čupr Frant., Dobšínský Pavol, Dohnány Mikuláš, Dumný M. (v. Bachat D. M.), Durdík Josef, Dušl Josef, Dvorský Fr., Dvořákova Albina, Ehrenberger Josef, Emmanuel Josef, Flandera A., Frič Josef V. (= Brodský M., Hynek J. Str.), Godra Samuel, Graichman Jakub, Hněvšín Jan, z Hor Josef, Houška J. V., Hovorka Jindřich, samouk, z Hrádku Leopold, Hrdý Jos., Hroboň Samo Bohdan, Hřivický Fr., Chládek J., Jelínek Josef V. (= Vrchlický J. V.), Jeřábek (v. Orlici 1, 1861, str. 134; týž co F. V. Jeřábek?), Kameš J., Kapper Siegfried, Kašpárek Baltazar, Klika Josef, Kocian Edmund, Kokořinský V. (= Reišl, † 1848), Kolár J. J., Kolda, Konopas Jan, Kopřivka J., Kořánek Branislav, Kotěra Ant., Král Janko, Krbec Jan Ev., Křižko Pavol, Křen, Kusý ze Lvička, Landrok Bedř., Lažanský Svatopluk (= Stejskal Frant.), Lipnický Srdcemil, z Lipy Věnceslav, Machatý A., Majer Antonín, prof., Malševský Vánek, Malý J., Maróthy D., Matoušek, prof., Matuš Karel Dr., Mayer Viktor Jos., Medle V., Mejsnar Hynek, Müller A., Nezabudický Josef Pr., Novotný Václ., Okenfus J., Paulik Gabriel, Pavlousek Ad. Al., Pelikán Vladimír, Peterka K. A., Pichl J. B., Podlipská Žofie, Popper Jos., Prácheňský Josef, Přerhof H., Půjman Josef, Roemer Fr. Sr., Roněk Tom. (v. Štěpnice 9, 1863, str. 21), Rüffer Ed., Řeháček Frant., samouk, Sabina Karel, Severa Josef, Skromný Boleslav, Slivnický Fr., Smil (= Dr. Jan Palacký), Smrž Jan, Šobotka Ferdinand, samouk, Stroupežnická Marie, Suchodolský Fr.

Bohusl., Sušický Jaroslav, Svakovský Jaroslav, Šebánek Ferdinand, Škorpík Fr. Dr., Šohaj Fr., Šolz J., Štěpánek Fr. Slavomír, Tille A., Timijan R. H., Tomsa F. B., Váňa J., Vaněk Václav (v. Národní škola 3, 1865, str. 221; Vaněk v Mělníku 1, 1864, str. 37 týž? Jiný než Vaněk V. — v. Školník 1858, str. 150 — v. kategorii I.?), Vávra E., Veselský P. M., Vlk V., Vlna Frant., Volsanský Karel, Vrehlický J. V. (v. Jelinek Jos. V.), Záborský Jonáš, Záhorský J. V., Zelinka Fr. Libunský, Zemnický, Zikán Jan, samouk, Zlatoust J.

IV. S ještě značnějším počtem odchylek veršovali:

Bezděka, Botto Jan, Heindl M., Illner, Kalbáč Václav, Kampelik Fr. Cyr. (v. Divčí zpěvy, sestavil Eduard V. Merklinský, v Praze 1863, str. 14; je ta báseň z té doby?), Kréméry August H., Krekule, Krman P., Kršák J. Sl. V., Kubáni L., Kuzmány Karol, Ledais Antonín, Leška J., Lodl Jan, Mallý Jan, Miloš, Ormis Sam., Oružnianský Jaroslav, Paulus Jos., Pauliny Tóth Viliam (= Podolský), Picel Hynek, Podtřemšínský Velebín (= Jedlička Augustin), Prokop K., Pulinyová Karolina, Rittersberg, Sládkovič Ondrej, Snářský Frant., Soběčický Václav, Stirský Leopold, Svoboda Jar., Teisinger Josef, Váňa Václav, Vojáček Josef.

V. S velmi značným počtem chyb, a tedy zcela špatně, veršovali:

Bella J. B., Brůža Karel, Bukovský Jan, Hollman Frant., Houra J. V., Janke Fr. J., Kruch F., Pohrouský A., Procházka, Šír F. mladší, Tamaškovič Martin.

Z básníků činnějších nebo známějších jsou v kategorii III.: Čejka, Čelakovský ml., Frič, Godra Samuel, Kolár J. J., Malý J., Přerhof, Sabina, Šohaj, Tomsa, Záborský; v kategorii IV.: Botto, Sládkovič; v kategorii V. nikdo.

V kategorii III., jejíž básníci veršují ještě jakž takž obstojně, vyskytá se asi 120, v kategorii IV. a V., jejichž básníci veršují již rozhodně špatně, jen 45 jmen. I tu tedy patrně jest zlepšení.

J. J. Kolár, Malý, Sabina, kteří činni byli již v době předešlé a veršovali leckdy velmi špatně, jeví v této době v prosodii jakýsi pokrok. Jen u básníků slovenských je pokrok sotva znatelný; ti celkem i za této doby veršují tak, jako dříve, totiž zpravidla prosodicky špatně.

Velikou část nejčinnějších našich básníků této doby a i některé básníky druhého a třetího řádu nemohli jsme ani v této době do vytčených pěti kategorií zařaditi, a to z téže příčiny, jako mnohé básníky doby předešlé, totiž proto, že veršují velmi nestejně, někdy dobře, někdy dosti nepečlivě. Tato prosodická nestejnost jejich básní svědčí ovšem i v této době o tom, že přece ještě prosodie Dobrovského nebyla zachovávána měrou ná-

ležitou; následky prosodické zdivočilsti doby předešlé jsou tedy citelně zřetelné i tehdy.

Do I. II. III. kategorie mohou z těchto básníků náležeti:

Havelka Matěj (Matyáš), Heyduk Adolf, Chládek František, samouk, Jablonský Boleslav, Jahn Jiljí Vratislav, Klumpar Jan Květ. (= Chrastek Jan Květ.), Pflieger Gustav Moravský, Peška Bedřich.

Do kategorie I., II., III. i IV.:

Baštecký Josef (= Žák J. V. dle Urbánkova bibliografického seznamu na r. 1865), Crha Václav A., Doucha Frant., Drbohlav Jan, Erben Karel Jaromír, Hálek Vítězslav J., Jeřábek Frant. V. (J. V. v Daliboru 2, 1859, str. 65 as chyba), Kaizl Edm. Bř., Kouble Josef, Kolář Josef, Majer Rudolf, Panýrek Jan Duchoslav (Jan V. v Horníku 1862, str. 132 as chyba; = Zlivecký Hanuš), Pok Poděbradský Václav, Smrt Karel Pr., Šálek Gustav, Šembera Vratislav Kazimír, Šír Fr., Šmilovský (= Schmillauer) Alois Vojtěch, Šolc Václav (= Předměstský Václav), Špindler Ervín J., Štulec Václav S., Vilímek J. R. (= Velešovský Jan dle Rodinné kroniky 5, 1864, str. 104), Vinařický Karel, Zikán Ed. Konr. (= Chanovský), Züngel Emanuel (= Lužanský Em.).

Mimo to mohou se zařaditi ještě do různých kategorií, někdy od sebe dosti odlehklých (na př. do I. a V., II. a IV. a p.) tito básníci:

Brzobohatý Fr. (= Kyselka Slanovodský, Keselka Slanovodské) (I, II, III, IV, V), Hajniš Frant. (= Zdobnický Frant.) (II, III, IV), Hanka Václav (I, II, III, V), Havlíček Karel (I, II, IV), Hron A. (III a V), Hurban J. M. (II, III, IV), Chalúpka Samo (II a IV), Jezbera Fr. J. (II, III, IV), Junghaus Josef (II, III, IV), Kádner Fr. (I, II, IV), Kamenický (Vacek) Fr. Jaroslav (II, III, IV), od Kněžny Jan (I, III, IV), Kořán Jos. J. (I a III), Kutnohorská Auna (= Petrová Anna) (I a IV), Laula K. J. (I, III, V), Litněnský (= Štětka Jos. Jaromír) (II a IV), Mühlsteinova Berta (I, II, IV), Phosphorus (I a IV), Práchyňský Julius R. (= Roth Julius) (II, III, IV), Sobotka Primus (II, III, IV), Stojanov V. D. (II, III, V), Stroupežnická Marie (II, III, IV), Šumavský Franta J. (I, III, IV), z Tardy Heřm. (I a IV), Tichý Jan (II a IV), Vladyka Jan Rafael (I a IV).

Celkem však přece možno říci, že leckteří z těchto básníků většinu básní mají prosodicky správnou; jsou to zvláště Heyduk, Jahn, Pflieger, Doucha, Kolář a Pok Poděbradský. U jiných jsou básně správné a nedosti správné jaksí v rovnováze, u málo kterých jsou básně prosodicky špatné čtenější; tak zvláště u Hanky, Havlíčka a Hurbana.

Příčiny této prosodické nestejnosti u básníků týchž jsou tytéž, jako v době předešlé: někdy je to nepečlivost, nejčastěji však různý stupeň prosodické správnosti podmiňuje různost volného metra.

I v této době nejlépe se daří trocheje, hůře jamby, nejhůře daktyly a anapaesty. Tak na př. Heydukovy „Písně a romance“ v Zlatých klasech 1, 1863, str. 141, pokud jsou trochejské, jsou prosodicky dosti dobré, kdežto verše jich daktylské jen ujdou (myslím, že je daktylská báseň „Český granát“ na str. 144). Ovšem i tu dle pile, jakou básník na báseň svou vynakládá, často totéž metrum zveršováno jest někde téměř bezvadně, jinde velmi nepečlivě. Z hojných příkladů, které by bylo možno uvést, uvádím tuto jen některé. Tak Hálek má jambické básně „Bludný jezdec“, „Na stráži“ v Zl. Praze 1864, str. 39 a 62 téměř bezvadně, kdežto rovněž jambická báseň „Na břehu“ v téměř ročníku Zl. Prahy 1864, str. 86 (či má být daktylsko-trochejská?) a jiná „Zazděný mnich“ (ib. 1864 str. 112) mají chyb značně. Dost chyb mívají verše daktylské; srv. na př. Hálkovu báseň „Hadova koruna“ (Lumír 1857, str. 121). Dobrou daktylskou báseň má Hálek ve „Večerních písních“ (v Praze 1859), str. 64.

Ještě horší bývají verše anapaestické. Nezdárcené anapaesty má Kaizl v překladu básní Edgara Alla na Poea (Lumír 1856, str. 1049) a v překladu básní Moorových (ib. 1855, str. 717, 739, 763; srv. i Rod. kroniku 4, 1864, str. 105 n.). Lepší jsou Pflégrovy anapaesty v básni „Vojvoda“ (Máj 1862, str. 313), téměř bezvadné jsou anapaesty Hálkovy v básni „Královna plesu“ (Lumír 1858, str. 49).

Někdy příčina nesprávností prosodických spočívá v tom, že básníci úmyslně napodobují písně národní.

Tak podle národních písní skládal i v té době některé básně své Kamenický; srv. „Písně v duchu národním“ (Rod. kronika 4, 1864, str. 301 a Lumír 1861, str. 695); také Marie Stroupežnická („Kvítí a srdce“, Růže, almanach na r. 1860, v Praze, str. 128).

Volně po způsobu RK a RZ, kterýž patrně napodobují, a tedy úmyslně nesprávně veršovali: Jan Černý („Jitro slávy“, Vínek na hrob Fortunata Durycha, v Mladé Boleslavi 1861, str. 7), Fr. Kádner („Holoubek“, Nezabudky, v Plzni 1862, str. 13), A. Pohronský („Smůtok“, Lipa 1, Budín 1860, str. 150, kde zřejmě je připomenuto, že báseň ta složena dle RK).

Schválně špatně „po slovensku“ složena jest i „Slovenská elegie“ A. Hrona (Máj 2, 1859, str. 286). Bez metra pořízen patrně překlad jedné bulharské národní písně od Vasilu D. Stojanova (Rod. kronika 5, 1864, str. 286); jiná národní báseň bulharská přeložena jest jím ještě obstojně určitým roz-

měrem v Zl. Praze 1864, str. 156; ale tento překlad jest jen nepatrně změněný překlad Špindlerův v Rod. kronice 2, 1863, str. 615 n.

Po starém způsobu, jaký byl obvyklý do r. 1795, veršují ještě někdy, snad také schválně: Brzobohatý (v. Burgerstein Josef, Žertovné výpisky z tobolek starých studentů, Vídeň, sv. I., 1860, str. 9 n.: „Píseň, v kteréž se vypisuje to veliké rukopisů falšování v zemi (sic) České“; v. i „Pohřební píseň“ v. Hum. listy 3, 1861, str. 137), Hollmann František (Počátek křesťanství na Moravě a v Čechách, v Praze 1863; některé strofy arci ujdou), Procházka, rolník (Sokol, kalendář 1863, str. 106).

Případy, ve kterých pro hojnost prosodických chyb nebo snad proto, že básník vůbec neměl na mysli určité metrum, lze těžko stanoviti nějaké metrum, jsou v této době poměrně řídké. Skládali takové básně, pokud vím, jen tito básníci:

Ceyp z Peclínovce „Toužení po milém“ (Lumír 1855, str. 346), kteráž báseň je asi trochejská, ale mohla by se čísti i daktylsky; Čajak „Obraz“ (Concordia, Budín 1858, str. 205), o kteréž básni platí totéž, co o předešlé, ač je spíše daktylská; Čelakovský, Byronova „Dcera Jefty“ a „Zpěv Saulův před poslední bitvou“ (ČČM. 1855, str. 12 a 14; obě básně jsou asi anapaestické, v nichž však často po způsobu Fr. Lad. Čelakovského slabika dlouhá zastupuje slabiku přízvuknou), Houra, Mickiewiczova „Svitežanka“ (metrum as daktylsko-trochejské, ale s kolika chybami!; v. Zl. Praha 1864, str. 256), Jeřábek „Mater dei“ (Blahověst 3, 1857, 2, str. 208), Ježbera, Vjazemského „Upomínka na Prahu“ (Lumír 1865, str. 545), Kádner „Oharka“ (Nezabudky, v Plzni 1862, str. 18), Kaizl v překladech básní Moorových (Lumír 1855, str. 717, 739, 763 místy), Mejsnar „My“ (Tábor 2, 1865, č. 25) „Na Tábor“ (ib. 2, 1865, č. 8), „K barfě“ (ib. 2, 1865, č. 9), Primus Sobotka „Ukázky z překladů Tennysona“ (Zl. Praha, 1865, str. 75; většinou jsou tu asi verše anapaestické), Šálek G. „Vzdálená“ (Lumír 1855, str. 584), Šírl ml. „Dva slavíkové“ (České zpěvy 1862, str. 201), Šmilovský „Poklad Čechů“ (Otavan, 1, 1863, str. 145), Vojáček „Písně“ (Zl. Praha 1865, str. 15). Je na př. Vojáčkova píseň „Upomínka“ daktylsko-trochejská či daktylská či jambická?

„Jeseně žlutý list
opadlý růže květ —
taková mladost má
mně marně těšil svět.
Kde lásky bavit vděk,
já láskou nežebnán

prožil svůj mladý věk
zhrzen a pohrdán. Atd.

Metra čistě antická se v této době přízvučně již nenapodobují. ač nemají-li býti přízvučnými hexametry daktylské verše Bertý M(ühlstein)ové v básni „Boženě Němcové“ (Lada 2, 1862, str. 18):

Pokoj buď popeli Tvému! — Třpytící v oku se slza
zvěstuje ti, jak milovaná jsi byla,
drabá nám povždy co žena, znajíc líbezně pěti,
dražší co Češka, zdařilá dcera své vlasti. Atd.

Metra taková (v původních básních i překladech) skládají se v této době vesměs časoměrně. Jediný Nebeský, jak čínil již před r. 1853, ve svých překladech některých básní staroklasických (Aischylova Promethea a Eumenid z r. 1862) překládá metra antická vesměs přízvučně, jen že leckde metra původní zbytečně zaměňuje za jiná.

Celkem možno říci o této době, že se v ní prosodie časoměrná v theorii stále udržuje a velebí, že však v praxi podléhá skoro docela; prosodie přízvučná vítězí a vrací se ponenáhlu k původní své přesnosti, jaká v ní vládla v době před r. 1818.

(Pokračování).

O novějších řeckých nálezech hudebních.

Referuje Josef Král.

Hudebních skladeb starořeckých známo bylo do nedávna pramálo. Nehledíme-li k melodii k části první pythické ódy Pindarovy, uveřejněné nejprve od P. Athanasia Kirchera r. 1650, ale nejspíše podvržené (Kircher nalezl prý ji v jednom klášteře messinském) a k melodii ke třem hexametřům homerského hymnu na Demetru, vydané r. 1844 Behaghelem, ale rovněž nepravé, byly do roku 1890 z vokální hudby řecké známy jen tři hymny z doby Hadrianovy, jeden na Musu Kalliopu, pocházející od Dionysia ml. z Halikarnassu, a jiné dva na Helia a Nemesi od Mesomeda.*) K tomu

*) Dle mínění Bergkova, naznačeného ve „Philologische Thesen“, Kleine philologische Schriften II, 1886, str. 732 a šířeji odůvodněného v jeho Anthologia lyrica², Lipsiae 1868, str. XCIV, pocházejí všechny tyto hymny od jediného Mesomeda. V rukopisech před nimi předchází *εἰσαγωγή τέχνης μουσικῆς*, přikládána obyčejně Bakcheiovi. Přípisem na

přístupovaly nepatrné skladby instrumentální v auonymovi *περι μουσικῆς*.*)

Tento nepatrný počet známých skladeb starořeckých byl právě v poslední době zajímavými a důležitými nálezy rozmnožen, o nichž chceme tuto referovati, přibližejice hlavně k stránce jich rhytmické a metrické.

Jednu publikaci z referátu tohoto již předem vylučujeme, spisek Havetův a Reinachův *Une ligne de musique antique*, Paris 1894 (zvláštní otisk z *Revue des études grecques*). V jednom rukopise Terentia (codex Victorianus) shledali tito učenci nad jednou řádkou v Hecyře jakási znamení, která pokládají za instrumentální noty. Referent o tomto spisku Karel v. Jan v *Berl. phil. Woch.* 1894, str. 1555 právem, myslím, o tom pochybuje, že znamení ta jsou vskutku noty.

Ale vyneseno v posledních letech na jevo trojí nález neobvykle cenný: část partitury Euripidova Oresta, píseň Seikilova a několik hymnů delfských. O těchto nálezech pojednáme v referátu tomto obšírněji.

O papyrusovém fragmentu, pocházejícím ze sbírky arciknížete Rainera, první stručnou zprávu podal Wessely v pojednání z r. 1891 „*Antike Reste griechischer Musik*“ (Zweihundzwanzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums im III. Bezirk in Wien für das Schuljahr 1890/1, str. 17; v. Listy fil. 1892, str. 394). Úplnější je jeho výklad v *Mittheilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer* (Fünfter Band, Heft 3 und 4, Wien 1892, str. 65 n.: „*Papyrusfragment des Chorgesanges von Euripides Orest 330 ff. Mit Partitur*“.). Papyrus tento — zbytek závitku dosti nepatrný — pochází asi z doby Augustovy. Za té doby měl i Dionysios z Halikarnassu (de comp. verb. 11) partituru Oresta; vidíme z toho, že ještě v této době vedle pouhých textových vydání básní dramatických byly v oběhu úplné jich partitury. Papyrus ten (9.2 cm vysoký, 8.5 cm široký) je na všech stranách mimo horní utržen (Wessely podává na str. 66 dost nezřetelné faksimile) a pochází z vrstvy kusů papyrusových, jež náleží do 1. století po Kr., nejpозději do doby Hadrianovy. Pochází dle domněnky Wesselého, jako papyrus Aristotelův v britském museu,

kraji jednoho rukopisu přičítá se jakémus Dionysiovi, a toho pokládá Bergk za pravého původce tohoto spisu; klade jej do doby Konstantinovy. Ze subskripce tohoto spisu přeneseno prý omylem jméno Dionysiovo k prvému z těchto tří hymnů, ač rovněž pochází od Mesomeda. Úplně přesvědčivé a zcela spolehlivé odůvodněny tyto vývody Bergkovy, jež schvaluje za novější doby i Crusius, přece jen nejsou.

*) Literatura, týkající se těchto zbytků hudebních, sestavena jest v Gleditschově metrice v Müllerově *Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft* II^a (1890), str. 870.

z Hermopolis Magna (str. 66 n.). Obsahuje verše z chorické partie Oresta (v. 338—344 Nauck):

κατολογ[ύ]ρομαι Z ματέρος [αἶμα σᾶς,
 ὃ σ' ἀναβ[α]κχεύει; Z ὁ μέγας [ἄλβος οὐ
 μόνιμο]ς ἐμ βροτοῖς Z ἀν[δ]ρ[ᾶ] λαῖφος ὡς
 τ[ι]ς ἀκρίον θοᾶς Z τινά[ξ]ας δαίμων
 κατέκλυσεν γ) δ[ειῶν πόρων] γ) ὡς πόρ[ον]
 λάβροισι ὀλεθ[ο]ί[οι]σιν [ἐν κίμασιν].*)

Od našeho textu liší se tento text pouze na začátku, kde naše rukopisy mají slova jinak umístěna (ματέρος αἶμα σᾶς, ὃ σ' ἀναβ[α]κχεύει; κατολογ[ύ]ρομαι κατολογ[ύ]ρομαι. ὁ μέγας . . .). Na posledním řádku papyru Wessely vidí ὅσων, kteréžto nezřetelné ὅσων svádí ho ke zbytečnému domnění, že poslední verše na papyru značně se uchylovaly od našeho textu rukopisného (str. 68).

Nad řádky jsou umístěny noty vokální; nota, která platí pro několik slabik za sebou jdoucích, píše se pouze na slabice první. V textu jsou noty instrumentální, označující průvod hudební ke zpěvu (χοῦσις, χοῦματα). Průvod ten, jak vidíme, byl velmi jednoduchý; po každém dochmiu stojí jediná nota táž (Z). Jen po κατέκλυσεν a δειῶν πόρων stojí noty, jak se zdá, tři.**). Byl-li text papyru na tomto místě týž, jako text rukopisů (a to je pravděpodobno), pak v dvojdochmiu κατέκλυσεν—δειῶν | πόρων—ὡς πόρων byl zpěv provázen uprostřed prvního i druhého dochmia třemi instrumentálními notami (ο ο ο — | — α ο — | — —), tak že slova δειῶν πόρων tvořila jakousi parentheses. Nad notami vokálními nebo vedle nich jsou puntíky, které pokládá Wessely za ikty (str. 69).

Někdy označena i délka noty vodorovnou čárkou nad ní, nad slabikou pak ὡς stojí dvě krátké noty vokální; proto psáno i v textu (podle skutečného zpěvu) místo ὡς — ὡς.***)

Papyrus ten potvrzuje to, co Dionysios (de comp. verb. 11) tvrdí o partitūře Euripidova Oresta, hledě k v. 140 nn.: že totiž melodie nedbala přízvuku slov. Přízvuk řecký byl musikální (vyšší tón, ne větší důraz). V melodii mohlo se šetřiti přízvuku a dbáti tedy správné deklamace jen tehdy, jestliže

*) Piši tu vždy dva dochmie na jeden řádek k vůli přehlednosti; na papyru, kde psán byl zajisté text in continuo, tomu není vždycky tak.

**) O významu těchto znamení a o otázce, zda-li všecka značí noty, vykládá Crusius ve zvláštním exkursu „Die Instrumentalnoten auf dem Euripidespapyrus“ v monografii „Die Delphischen Hymnen“ (Philologus Band 53, Ergänzungsheft, str. 147 nn.).

***) Této novotě, jak se zdá, Euripidově posmívá se Aristofanes v Žabách v. 1314 známým εἰσιεισιέσσετε; patrně bylo v starší době pravidlem na slabiku dlouhou klásti jedinou notu dlouhou.

na slabiku přízvuknou dostala se nota vyšší než byla na slabikách nepřívukných téhož slova. Ale toho ani tu není, jako toho není v partii (v. 140 nn.), o které zmínku činí Dionysios. Tak *ἀναβαλλεῖν* má na posledních třech slabikách touž notu, ač na slabice předposlední je přízvuk. Podobně na druhé nepřívukné slabice slova *μέγας* je vyšší tón atd. Slova Dionysiova, že Euripides přízvuku v melodii nešetřil, se tedy tímto papyrem potvrzuji.

Melodii ovšem při troskovitosti fragmentu rekonstruovati je velmi nesnadno (některé domněnky o ní pronáší Wessely na str. 70 n.); průvod instrumentální je neobyčejně chudý. Známo, že Euripides vysmívá se v Aristofanových Žabách v. 1286 Aischylově zálibě v hojnějších krumatech. I z toho můžeme souditi, že máme v papyru tom skutečnou partituru Euripidovu.

Z iktů, které přidány jsou dle Wesselého k některým notám, soudí Wessely, že ikty dochmia byly takto rozděleny

$$\dot{\cup} \cup \cup | \cup \cup \cup;$$

že tedy první doba prvé i druhé části dochmia měla rhythmický přízvuk, jak se domníval již Christ Metrik², str. 435 a 449 n.

Leckteré a důležité opravy k čtení Wesselého podal O. Crusius v článku „Fragment einer Partitur des Euripideischen Orestes“ (Philologus 52, 1894, str. 174 nn.).

Čtení papyru je nesnadné nejen pro jeho zlomkovitost, nýbrž často i proto, že nelze vždy s jistotou rozsouditi, zda vše, co na papyru vidíme, jsou zbytky písmen nebo body či všelijak povstale skvrny (srv. str. 175 nn.).

Jakkoli tedy při leckterých jednotlivostech — zvláště při rhythmických znameních a notách — může býti pochybnost, jak třeba čísti a zvláště jak třeba zbytky písmen, označujících noty, doplniti, v jedné věci musíme Crusiusovi naprosto dáti za pravdu proti Wesselému, že totiž papyrus obsahuje též text, jaký naše rukopisy; pouze postavení slova *κατολογῶμαι* je na papyru jiné. Při nesnadnosti tohoto místa nepadá to na váhu, a nesmíme z této jediné jisté odchylky souditi, že papyrus obsahoval text značně odchylný od textu našich rukopisů. Wessely po slově *κατέκλυσεν* doplňoval text, na papyru kusý, způsobem velmi odchylným od čtení rukopisného a částečně i zcela nesprávným — zbytečně; text papyru lze — až na uvedenou odchylku — uvést docela ve shodu s naším textem rukopisným. Držel jsem se již výše na str. 35 doplnění Crusiusova, podaného v tomto článku. V další části článku podává Crusius některá jiná čtení papyru, vykládá některá znamení notová, hovoří o bodech nad notami nebo u not, označujícími i dle jeho domněni přízvuk rhythmický, a přepisuje melodii v naše písmo

notové, doplniv arci nedostávající se části melodie z domyslu. Ve výkladech těch je mnoho velmi pochybného, jak při troskovitosti zachovaného fragmentu ani jinak býti nemůže.

S Wesselým shoduje se celkem ve výkladu svém o dochmiu (str. 193 nn.). Pravda je, že dochmius v partituře té jeví se jako celek (jednotlivé dochmie odděleny jsou od sebe krusí). Ježto však iktus spočívá prý vždy v tomto papyru na první slabice dochmia (◡ - - ◡ -), nemůže býti správné obyčejné mínění, že ikty v dochmiu třeba naznačovati takto: ◡ - - ◡ -. Proto Crusius pokládá dochmius za volnou logaoedickou řadu; volnost její jeví se v první části, která může býti zvlášť mnohotvárná (◡ -, ◡ ◡ ◡, - ◡ ◡ atd.). Jsou-li na místech, uvedených Wesselým a Crusiusem, body vskutku naznačeny a značí-li rhythmický přízvuk, byly by tím mnohé staré i nové theorie o dochmiu vyvráceny. I theorie, která snad měla nejvíc opory a schválena byla i Westphalem, že totiž dochmius je dipodie paionská (dle Westphala ◡ - - | ◡ - π), pozbývala by velice své pravděpodobnosti. Neboť řada ◡ - | - ◡ - arci nemohla by býti dvojtaktí paionské. Nemáme sice na papyru žádný celý dochmius zachován, ale dle určitých tvrzení Wesselého a Crusiusových nemůžeme o existenci oněch bodů pochybovati; a tyto body (σημαί) dle dosavadních našich vědomostí neznamenaly nic jiného než ikty.

Mně věc nezdá se tak nepochybná, jako Wesselému a Crusiovi. Myslím, že nemá se zapomínati na jednu věc. Některé body stojí nad notou, a ty dle anonyma *περὶ μουσικῆς* (v. mou Rhythmiku, str. 28) značí ovšem slabiku s iktem neboli thesi; jiné však (nehledíme-li k těm, které uznával Crusius o mylem, pokládaje skvrny za body; v. jeho dodatku ve Philologu 52, 1894, str. 247) stojí vedle noty. Značí obojí body totéž? Body nad notou stojí vesměs nad druhou dlouhou (čtvrtou a pátou dobou) dochmia při normálním jeho tvaru (◡ - - | ◡ -). Za každým dochmiem je instrumentální nota Z, rovněž s bodem nad sebou, která tedy dle toho nahrazuje thesi, v textu a melodii vypuštěnou a nahrazenou jen krumatem. Poslední řádky, velmi nezřetelné a kuse zachované, nesmíme tu dbáti, ježto v ní je čtení naprosto nejisté.

Máme-li jen tyto body nad notami na mysli, dostaneme vskutku vzestupné dvojtaktí paionské zcela dle theorie Westphalovy ◡ - - | ◡ - π.

Puntíky u not, stojících nad první dobou dochmia, na př.

Φ. Π Π Π̄
κατέκλυσιν,

stojí vesměs vedle noty, ne nad ní, a musí mítí jiný význam, nechceme-li tvrditi, že písař, ač mohl je zcela dobře položit

také nad notu, právě na týchž místech kladl je pořád z jakés nedbalosti vedle noty. Jaký význam tyto body mají, nevím; ale domněnání Wesselého a Crusiusovo o iktech dochmía nepodporují nikterak tak jistě, jak se jim zdá.

Ke konci článku (str. 196 n.) Crusius zcela správně dokazuje, jak učinil již Wessely, že není příčiny, abychom snad melodii nad textem pokládali za pozdější. Vše ukazuje k tomu, že je původní, Euripidova, ne snad teprv později složená.*)

* * *

M. Ramsay v Bulletin de correspondance Hellénique 8 (1883), str. 277 uveřejnil nápis z Trall (vlastně z Aidinu, jihovýchodně od Smyrny pod místem starých Trall), nad jehožto jednotlivými písmeny jsou písmena jiná, jejichž účelu Ramsay nedovedl pochopiti. Nápis sám zní takto:

*Εἰκὼν ἡ λόγος εἰμὶ· τίθησί με Σείκιλος ἔνθα,
 μνήμης ἀθανάτου σῆμα πολυχρόνιον·
 ὅσον ζῆς, φαίνον,
 μηδὲν ὅλως σὺν λυποῦ·
 πρὸς ὀλίγον ἐστὶ τὸ ζῆν,
 τὸ τέλος ὁ χρόνος ἀπαιτεῖ.
 Σείκιλος Εὐτέρο<πη>?*

Poslední řádek činí litery ZH.**)

Teprv několik let po uveřejnění tohoto nápisu poznal C. Wessely v článku již výše uvedeném „Antike Reste griechischer Musik“, že písmena, psaná nad slabikami slov ὅσον ζῆς — ἀπαιτεῖ, rovnají se docela známým notám řeckým.

Není pochyby, že naznačena tu melodie k sentenci dosti všední, kterou druhá část nápisu obsahuje; melodie psána dle rozboru Wesselého skálou dorskou (str. 25). Nad těmi notami, které stojí nad slabikou dlouhou, označena jich délka vodorovnou čárkou. Nad slabikou *φαι* (ve *φαίνον*) nadepsány jsou tři krátké noty, nad slabikou *λως* (v *ὅλως*), *ποῦ* (v *λυποῦ*), *ἐσ* (v *ἐστὶ*), *ζῆν* a *τεῖ* (v *ἀπαιτεῖ*) po dvou notách krátkých.

Dle mínění Wesselého — neboť po způsobu starověkém nejsou takty od sebe odděleny, a takt není tuto, jak bývá jinde, označen zvláštním přípisem — psána jest melodie v našem taktu $\frac{3}{4}$ (lépe by byl učinil Wessely, kdyby byl hleděl naznačiti

*) Této věci týká se patrně i článek C. Torrův „The music of the Orestes“ v Classical Review 1894, str. 397 n., mně nepřístupný.

**) O jich smyslu srv. poznámku Crusiusovu ve Philologu 52, 1894, str. 161.

takt řecký; snad by ho to bylo zachránilo před některými omyly).

Hledíme-li k textu i k notám, z nichž dvě několikrát a jednou i tři stojí na téže slabice dlouhé, dostali bychom toto metrické schema oněch versů dle jeho rozdělení:

$$\begin{array}{c} \cup | - - \overset{3}{\cup \cup \cup} | - \text{---} \\ - \cup \cup \overset{3}{\cup \cup \cup} | - \cup \cup \text{---} \times \\ \cup \cup \cup \cup \overset{3}{\cup \cup \cup} | - \cup \cup \text{---} \times \\ \cup \cup \cup \cup \overset{3}{\cup \cup \cup} | - \cup \cup \text{---} \times^*) \end{array}$$

Každé kolon bylo by katalektické; první mělo by dokonce pauzu čtyřdobou; $\overset{3}{\cup \cup \cup}$ (triola) rovnala by se trváním notě dlouhé dvoudobé (-). Wessely shledává tedy v písni té monopodický takt ionský (*ποὺς ἐξάσημος γένους διπλασίον*), uznává arci zcela nesprávně a proti zvyku starověkému v prvním kolu anakrusi. Ioniky v textu neměly by tu nikdy svou podobu obyčejnou (- - - - - v rytmu sestupném); vyskytovaly by se tu tvary: v textu - - - (v melodii $\overset{3}{\cup \cup \cup}$), - - - $\overset{3}{\cup \cup \cup}$ (v melodii $\overset{3}{\cup \cup \cup}$), $\overset{3}{\cup \cup \cup}$ (v melodii $\overset{3}{\cup \cup \cup}$) a $\overset{3}{\cup \cup \cup}$ (podobně i v melodii). I v druhých taktech, vesměs katalektických, byly by tvary podobné. Že by kdy v textu mohla býti slabika dlouhá dvoudobá v ioniku vyjádřena třemi krátkými ($\cup \cup \cup$) anebo dlouhou a krátkou (- \cup), pochybuji. Již z té příčiny budí rhythmický rozbor Wesselého, založený na pouhé melodii bez ohledu na text, a zcela se stanoviska hudby moderní, značné pochybnosti. Také dlouhé pauzy v druhém taktu každého kola (jakkoli je lze omluviti textem) jsou dosti nápadné.**)

Současně s Wesselým všiml si tohoto nápisu O. Crusius v článku „Ein Liederfragment auf einer antiken Statuenbasis“ (Philologus 50, 1891, str. 163 nn.). I on ovšem shledává právem v písmenech, psaných nad textem, noty. Metrum pokládá za jambicko-logaoedické. Píseň tvoří čtyřkolovou periodu, jejíž metrický tvar dle Crusiusa jest tento:

*) Kde pod $\cup \cup \cup$ nebo $\cup \cup \cup$ naznačena jest slabika -, značí to, že v textu se vyskytá jediná dlouhá, které však v melodii odpovídají dvě neb více krátkých not.

**) Dle sdělení Crusiusova ve Philologu 50, 1891, str. 164 Cougny pokládal r. 1890 metrum té písně za anapaestické. To je arci zcela nesprávné.

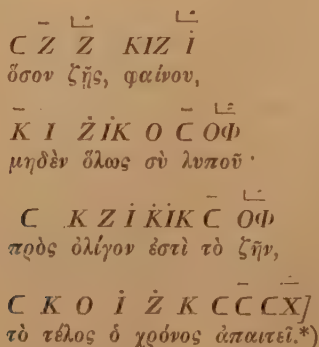

Každé kolon dle toho rozvrhu jest čtyřtaktové; jsou tedy některé délky trojdobé (jistě na př. slabika *gai*, nade kterou stojí tři krátké noty). Které slabiky to jsou, Crusius nenaznačuje, patrně však — neboť i on je jistě příznivec anakruse — nahrazuje potlačené arse i v taktech vzestupných (tuto v jambech) na předchozí thesi, tak že má zajisté na mysli toto schema:

V druhém kolu byla by změna taktu vzestupného v sestupný; proti ostatním třem kolům jambickým jest toto kolon dle tohoto rozvrhu logaedické.

Lepší známost nápisu Seikilova zjednal nám O. Crusius v článku „Zu neuentdeckten antiken Musikresten. I. Nachträgliches über die Seikilosinschrift“ (Philologus 52, 1894, str. 160 n.), k němuž přiložil i faksimile nápisu samého. Z nového a lepšího prohlédnutí nápisu vyšlo na jevo, že nad notami označována netoliko délka dvoudobá, nýbrž někdy i trojdobá, a že označován také rhythmický přízvuk (ictus) známým způsobem starověkým, totiž body. Vlastní píseň nápisu má tedy na kameně tuto podobu:

*) Znamení /, které stojí na konci skladby, označuje pouze její konec, jak soudí Crusius na u. m. str. 166; o jiném výkladu tobo znamení srv. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1340. Na kameni znamení délky trojdobé ̣ mají tvar obrácený, t. j. čárka kolmá jest na pravo.

Crusius na str. 164 dobře poznal, že melodie je v našem taktu $\frac{6}{8}$, a transkribuje ji na str. 166 našim písmem notovým celkem správně (nesprávný je přepis jeho dřívější, uvedený na str. 167). Podivno však, k jakým tvrzením nevyplenitelné uznávání anakruse, kteréž starí neznali, zavádí Crusiusa na str. 164.

On nepochopuje, proč ikty stojí někdy i na krátkých slabikách, proč trojdobé dlouhé (*μαχαὶ τρίσημοι*) stojí jinde, než bychom je dle obyčejných dosud rozborů metrických čekali. Po Crusiusovi jednal o této písni Filip Spitta v článku „Eine neugefundene altgriechische Melodie“ (Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft X, 1894, str. 103 n.). Ani Spitta bodů nad notami dobře nevykládá a podává transkripci po mém mínění rovněž nesprávnou (v $\frac{3}{4}$ taktu).

A přece je vše tak jasné a ve skvělé shodě s rhythmickou naukou Aristoxenovou! O této věci, ježto širší výklad o ní překročil by meze pouhého referátu, kterým tento článek jest, promluvív obsírněji jindy a snad i jinde. Proto také to, co Crusius na str. 167 nn. vykládá na základě tohoto nápisu o anaklasi, nemá vlastně v tomto nápise opory, jakkoli jest to pozoruhodno.

* * *

Při kopání francouzské komise z „École d'Athènes“ v Delphi nalezeny v listopadu r. 1893 v thesauru neboli oiku Athenských vedle jiných četných nápisů trosky nápisů obsahující hymny, nález to v mnohých příčinách, zvláště pro lepší poznání hudebního a metrického umění Řeků, neobyčejně cenný. Nález ten předložen byl odborníkům zprávami v Bulletin de correspondance Hellénique, 17, 1, 1893, str. 611 n., zvláště pak v článcích H. Weila a Th. Reinacha v témž časopise, str. 561 n. a 584 n.*)

Všecken vědecký materiál, týkající se této věci, obsahuje spis, brzo po publikaci francouzské vyšlý, O. Crusiusa „Die Delphischen Hymnen. Untersuchungen über Texte und Melodien“ (Philologus, Band LIII, Ergänzungsheft, 1894), dle něhož i my tuto o důležitém nálezu tomto referujeme.

Nalezeny byly trosky těchto hymnů:

I. Nejlépe zachován jest paian Aristonoa z Korintha. Skládá se z 12 čtyřkolových strof, z nichž každá sestává ze tří glykoneů a jednoho ferekratea. Kola po způsobu starověkého nejsou na nápise oddělena, zpravidla však (až na jednu výjimku) každá strofa začíná se na novém řádku.

*) Časopis tento je v Praze nepřístupný; cituji dle článku Crusiusova, o němž hned bude řeč.

Nápis počíná se dekretem Delfských, kterýmž Aristonoovi za složení hymnů i jeho potomkům uděluje jisté čestné výhody (proxenii, promanteii atd.). Dekret dán jest za archonta Demochara. Po dekretu následuje hymnus sám, uvedený slovy *Ἀριστόνοος Νικοσθένους Κορίνθιος Ἀπόλλωνι Πυθίῳ τὸν ἔμυρον*. Uvádíme z něho na ukázkou prvé dvě strofy:

- I. *Πυθίαν ἱερόκπιτον*
ναίων Ἀελφίδ' ἀμφὶ πέτρῳ
ἄει θεσπιόμαντιν ἔ-
δραν, ἦ ἰὲ Παιάν,
- II. *Ἀπόλλων, Κόλον τε κόρας*
Ἀταῦς σεμνὸν ἄγαλμα καὶ
Ζηνὸς ὑψίστον, μακάρεσσιν
βουλαῖς, ὦ ἰὲ Παιάν atd.

Refrain *ἦ ἰὲ* (Weil čte *ihē*) *Παιάν* nebo *ὦ ἰὲ Παιάν* opakuje se v každé strofě. Paian vztahoval se dle pravděpodobné domněnky Weilovy k dafneforiím (Crusius, str. 13).

Psán jest obvyklou mluvou attických zpěvů sborových a pozdější lyriky, z níž nelze souditi nijak určité na dobu sepsání; ani prosodie paianu neobsahuje nic zvláštního. Pozoruhodno jest, že oba refrainy *ἦ ἰὲ Παιάν* a *ὦ ἰὲ Παιάν* se střídají. Tím a také obsahem pojí se vždy dvě strofy ve vyšší celek — perikopu. I v nápěvu byly asi tyto perikopy patrný; bohužel právě při tomto paianu, nejlépe zachovaném, *μέλος* není napsáno. V strofě až na jedinou výjimku nepřipouští se na konci kol slabika volná a průzev; naopak často přechází slovo z jednoho kola do druhého, ale vždy jen mezi prvním a druhým anebo třetím a čtvrtým kolem. Patrně vždy dvě kola tvořila periodu. Rozdělení celé básně v perikopy, strofy, periody a kola je tu tedy neobyčejně jasné.

V glykonských verších bývá nejčastěji daktyl na druhém, někdy na třetím místě. V prvním taktu vedle trocheje, nesměrného spondeje a tribrachye často vyskytá se jamb, jako na př. v Sof. Ant. v. 103 (*ἐφάνθησ ποτ', ὦ χουσεάς* $\bar{\cup} - \cup \cup \bar{\cup} \cup \cup \bar{\cup}$). Jednou v třetím glykonei ve v. 29

χαῖρ' παλαιᾶν χαρίτων
 $\bar{\cup} - \cup - \cup \cup \bar{\cup} \cup \bar{\cup}$

vyskytá se i dijamb, jako i u tragiků.

Rhythmicky ovšem tento takt $\bar{\cup} -$ s iktem na první době roven je taktu $\bar{\cup} \cup \cup$ nebo $\bar{\cup} \cup$.

Weil kladl původce tohoto básnický nikterak nevynikajícího paianu do doby hellenistické; dle epigrafiků písmo ukazuje na poslední tři století př. Kr. Crusius na str. 27 ukazuje

na místo Plutarchova Lysandra 18, kde se činí zmínka o souvěkovi Lysandrovi Aristonovi kitharodovi, jenž šestkrát již byl Pythonikem. Ne bez důvodu soudí Crusius, že tento Aristonos u Plutarcha a básník paianu delfského je tatáž osoba. Je-li to správné, náležel by paian tento as do čtvrtého století př. Kr. a byl by tedy staršího původu, než soudí Weil.

II. Ostatní hymny, nalezené v thesauru athenském v Delfech, nabývají zvláště ceny tím, že opatřeny jsou notami. Bohužel zachovány jsou troskovitě, ježto z kamenů, na nichž byly vytesány, zachovány jsou jen větší nebo menší kusy.

a) Nejlépe zachován je hymnus v kretických verších, složený od nějakého Atheňana (nadpis *ΗΝΑΙΟΣ* na fragm. A jistě třeba doplniti v *Ἀθηναίος*). Zachován jest na dvou kamenech, arci n celých, k nimž náleží snad několik nepatrných úlomků (srv. str. 37). Druhý kámen zachován je mnohem úplněji než první, tak že tu mezery textu nejsou značné; první naproti tomu, zvláště v dolní své části, jest tak kusý, že mezery textu tu leckdy není naprosto možno ani co do smyslu vyplňovati. Podáváme tu začátek textu dle Crusiusa (text Weilův jiným částečně doplněním mezer se od Crusiusova dosti liší):

τὸν καθαρίσει κλυτὸν παῖδα μεγάλων [Διὸς, ὃς
αἴσιμα πά]ρ' ἀκρονιφῇ τόνδε πάγον ἀμ[βρότων
ἐκ μύχων] πᾶσι θνατοῖσις προφαίνει[ς, σὲ κελα-
δήσομεν, τρ]ίποδα μαντεῖσιον ὥς εἰς[ίλες, ἐχ-
θρὸς δὲ ἐφρ]ούονσιν δράκων atd.

Pro troskovitost obsahu je ovšem při doplňování mezer konjekturální kritice ponechána velká volnost; nějaké určitosti tu leckdy naprosto dojíti nelze, i nelze se tudíž diviti, že návrhy Weilovy a Crusiusovy, týkající se emendace textu, někdy dosti značně se liší.

V Bulletin de correspondance Hellénique 18, str. 345 (srv. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339) uveřejněn jest nový nález hudební z Delf. V článku tom vydavatelé text tohoto hymnu opět jinak upravují. Text druhého kamene staví napřed, tak že slova τὸν καθαρίσει κλυτὸν atd. dostávají se doprostřed hymnu.

Báseň psána je celá rhythmem kretickým; κρητικός — — jest ovšem táž stopa, jako παιάν, παιών (— — — — a j.). Již jména těchto taktů zdají se nasvědčovati tomu, že užívalo se jich hlavně v dorském kultu Apollonově.

Tvar taktů v této písni jest dosti různý; tak zv. paion druhý a třetí (— — — — a — — — —) ani tu se ovšem nevyskytá, ale arci všechny jiné jindy užívané tvary taktu paionského: nejčastěji — — — —, — — — —, — — — —, zřídka — — — — —. Tak je tomu v textu; ale v melodii často stojí nad slabikou dlouhou dvě noty krátké,

tak že v melodii počet kretiků je menší než v textu, ježto za ně často stojí paion, někdy i pentabrachys.

Rozčlenění písňě v rhythmické oddily není snadné. Takty jsou všude plné, průzev na jediném místě, tak že obyčejné známky, ukazující na konce kol a period, tu zcela scházejí. Na některých místech jeví se řady pětiktaktové (nejdelší přípustná kola paionská), jinde čtyřtaktové; ale určitého rozdělení tu dosud podati nelze. Jak se zdá, nebyla ta píseň antistrofická, nýbrž bylo to ἀπολειμμένον. Rozbor metrický stížen jest i kusostí textu a melodie, bude však vždy asi v prvé řadě třeba přihlížeti k melodii; nebo metrická jednotvárnost textu přesný rozbor stěžuje (srv. Crusius, str. 55 n.).

Dle Weila je báseň ta προσόδιον, t. j. zpívána byla sborem při průvodu (πομπή) k oltáři nebo chrámu. Byla by to tedy píseň pochodová. Ale domněnka Weilova zakládá se jen na problematickém jeho doplnění mezery ἰθι/κλυτὰ μεγαλόπολις Ἀθηῖς (Crusius doplňuje πᾶσα/κλυτὰ atd.). Mínění Weilovu je však na odpor konec písňě, kde připomíná se oběť planoucí na oltáři, dým z ní vystupující a hra píšťal a cithar. To nehodí se k písni pochodové, k prosodiu. Crusius (str. 59 n.) zamítá proto mínění Weilovo a klouí se, ač dost nerozhodně, k tomu, že píseň ta je ὑπόρχημα, konečně pak (str. 62) spokojuje se pro píseň tu širokým názvem „sborového hymnu“. Za hymnus pokládá tento zpěv i na str. 100 a 109. Že píseň ta prosodiem není, to i mně zdá se býti naprosto jisté. Z nového hudebního nálezu lze prý souditi, že vskutku tato píseň byla hymnem (v. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339).

V písni děje se zmínka o vpádu Galatů (Keltů) do Delf (r. 278 př. Kr.) slovy: ποῶν] δὲ Γαλατᾶν Ἀρης[βάρβαρος, τάνδ' ὅς ἐπὶ γαῖαν ἐπέρασ' ἄσπετο[ς, κράτιστον θεὸν ἔγω σ' ἄλού[ς. Weil soudil z toho, že píseň je prosodion pro slavnost soterií, jež zřízena byla po vítězství nad Gally společně od Atheňanů a Aitolů (a píseň je arci athenská). Proto klade sepsání hymnu do prvé polovice třetího stol. př. Kr.)*

Před vpád Gallů (r. 278), o němž se v písni děje zmínka, arci složení písňě posunouti nelze. Že by však píseň ta složena byla pro soterie, slavnost to právě pro odražení Gallů zřízenou, o tom, myslím, zcela právem z dobrých a hojných důvodů pochybuje Crusius (str. 63 nn.).

O vpádu Gallů činí se v písni té zmínka jen příležitostná, a ta mohla býti učiněna v jakémkoli hymnu, jenž složen byl po

*) Ovšem ještě v druhém století př. Kr. znepokojovaly některé kmeny keltské Makedonii a severní Řecko; srv. Polyb. 2, 35. Ale na tyto nepokoje se v hymnu sotva naráží.

té době. Kdyby se hymnus byl týkal soterií, nebyl by básník právě o vítězství Apollonově nad Gally, jež o soteriích slaveno, promluvil obšírněji?

Crusius ukazuje k obsahu celé básně a soudí, že hymnus týká se epifanie Apollonovy, návratu jeho ročního od Hyperboreů, jenž slaven byl roční slavností, kterou Herodotos I, 51 nazývá *Θεογάρια* (t. j. *ἐπιγαρία τοῦ Ἀπόλλωνος*). Jméno slavnosti té *Θεογάρια* známo jest jen z Herodota; jinde (i na nápisích delfských) činí se zmínka o slavnosti, zvané *Θεοξένια*. Crusius slavnost tuto pokládá za slavnost Apollonovu, totožnou s theofaniemi, připomínanými u Herodota. Jeli to mínění správné — a je dosti odůvodněno, ač zvrací dosavadní názory o podstatě delfských theoxenií —, byla by píseň ta hymnem, složeným k této slavnosti někdy po vpádu Gallů. Že neslaví vítězství nad Gally přímo a že nebyla zpívána o soteriích, v tom třeba Crusiusovi bez rozmyslu přisvědčiti; o které však slavnosti delfské byla zpívána, k tomu, tuším, třeba ještě dalšího zkoumání. Před r. 278 př. Kr. ji ovšem klásti nelze. Je tedy z doby hellenistické.

b) Fragmenty hymnu kretického s nadepsanými instrumentálními notami, jenž je také původu attického (srv. Crusius, str. 75). I tu je rytmus kretický nepřetržitý, a jako v hymnu prvním, i tu hojně jsou takty paionské vedle kretických, a častěji nad slabikou dlouhou stojí dvě noty krátké. Hymnus ten — v leccems podobný hymnu prvému — náleží asi přibližně do této doby.

c) Fragmenty glykonského hymnu rovněž s notami instrumentálními. Jedno místo hymnu toho, ovšem velmi kusé, opět dotýká se vpádu Gallů:

ἔγνω δὲ Γαλ[ατᾶν στρατὸς εἰς
θεὸν τ]ὸν μακροσ[φ]ραγὶς κλυτὸν,
σπικρον[σ]θεὶς ὁ]ς ὄλεθ' ἑρ[μ]ῶ
χί[σ]τοι, καὶ μετ' Ἀρτέμιδος
στρ]ιγτὸν Παλλᾶδος [ἐ]ρχος.

Co tuto otištěno, jest také potvrzením Weilovy domněnky, že hymnus je glykonský. Je to systém o čtyřech glykoneích, zakončený ferekrateem, tedy podobný tomu, který se vyskytá i v hymnu Aristonoově. Po tomto systému následují dle doplnění Crusiusova ještě dva, jeden o dvou, druhý o čtyřech glykoneích, zakončený každý ferekrateem. Je-li toto doplnění a rozvržení správné (zcela jisté arci nemůže být), skládala se tato píseň ze systémů glykonských, nanejvýš velikých (as jako Anakreontův hymnus fragm. 1 B.).

Že i ten hymnus je attický, o tom svědčí chvála Pallady na konci výše uvedeného systému; nárazka na vpád Gallů odkazuje i tento hymnus aspoň do třetího století př. Kr.

Na témž kameni následuje nápis, na kterém jmenován jest úředník, náležející do r. 40 př. Kr. Proto Weil klade tento hymnus do této doby. Ale Crusius (str. 91) tvrdí, že písmena této listiny značně se liší od písmen hymnů, že nepocházejí ani od téhož kamenníka ani z tétéž doby, nýbrž z doby mladší. Soudí, že kamene, na němž vytesán byl hymnus, užito později k vytesání nápisu jiného, a že tedy tohoto druhého nápisu na témž kameni k datování hymnu užiti nelze. Spíše je hymnus ten z téže asi doby, jako hymny předešlé.

O vyjasnění hudební stránky těchto hymnů zjednal si zvláště zásluhu Reinach.

Jako na papyru Euripidově, tak i tuto nota, která zpívána má býti na více než jedné slabice, píše se pouze jednou na slabice první; na nápisu Seikilově i táž nota se opakuje. Znamení délek a rhythmických bodů, s kterými se setkáváme na nápisu Seikilově a v papyru Euripidově, tuto není, patrně proto, že při průhlednosti metra nebylo jich potřebí. Takt je zřetelný, patrně všude monopodický, a slabik více než dvoudobých vůbec tu není. V hymnu třetím glykonském vyskytají se sice ferekratské verše (— — — — — nebo — — — — —), ale všechny jsou právě na konci neúplné (jen z jednoho zachována koncová slabika *iv*), tak že nelze říci, jak byly měřeny.

Padají-li dvě noty na jednu slabiku dlouhou, píše se vokál této slabiky dvakrát, difthong se buď rovněž píše dvakrát nebo se rozkládá ve své složky. Psán je tedy text tak, jak byl zpíván. Tak psáno jest tam *μαντειον, κλειεινν, Φοιοιβον, ωιδαισι* (= *ᾠδαῖσι*), *κλυταιεις (κλυταῖς)*, *αιιθι* (= *αἰθι*), *εονυδρον* (= *εὐδρον*), *ταυρων* (= *ταύρων*) a j. v.

Difthong *ev* rozvádí se tu v *e-u* (psáno *ε-ov*), důkaz to, že ještě v polovici třetího století př. Kr. zněl *eu*, nikoli již *ev* nebo *ef*. Difthong *ai* rozvádí se dvakrát v *α-ει*, třikrát v *αι-ει*. Nesmíme však z toho souditi, že *ει* již tehdy znělo jako *i* (dle pozdější výslovnosti difthongu *ει* ovšem by se *αι* mohlo rozvésti *α-ει*, t. j. *α-í*); výslovnost tato dle dosavadních výzkumů nezobecněla před r. 100 př. Kr., a nemůže se ani pro ni uváděti tvar *κλειτύν* m. obvyklého *κλιτύν* v jednom z oněch hymnů (Crusius, str. 70). Nebo právě *κλειτύς* je m. *κλιτύς* dle Herodiana tvar správnější (G. Meyer, Gr. Gramm.², str. 128). Crusius (str. 94) kloní se, jak se zdá, k tomu výkladu, že by tu *ει* mohlo vskutku již značiti pouhé *i*. A ovšem snad již v 3. stol. př. K. přešlo někde *ει* pravé i nepravé v *ι*. Weil soudí, že psaním *αιι-αιι* chtěl se označiti přechodní zvuk *e*, vznikající mezi *α* a *ι* při rozložení difthongu v jeho složky. Ať tomu jakkoli, určitého důkazu itacismu v tomto způsobu psaní není.

Difthongy *ει* a *οι* se v tomto případě zdvojují (jako u Aristofana v Žabách v. 1314 *είειειειειλίσσεται*). Ježto *οι* v této době,

jak můžeme souditi, nepřeslo ještě v pouhé \bar{i} , musíme tu uznati také difthong skutečný, zdvojený. Difthong ϵi vlastně dle pravděpodobné domněnky Brugmannovy zněl již od 5. stol. jako dlouhé, úzké \bar{e} ; zpívala se tedy — jestliže ϵi v hymnech těch neznačí již pouhé \bar{i} — místo ϵi v těchto případech dvě dlouhá, úzká \bar{e} . Je-li tato theorie Burgmannova správná, pak by vlastně rozváděním difthongu αi v $\alpha i - \epsilon i$ nebo $\alpha - \epsilon i$ označovala se výslovnost $\alpha - e$ (m. $\alpha - \bar{i}$; i v $\alpha i - \epsilon i$ jest jistě přechodný polovokál), kterou máme na nápisech dialektických dosvědčenu (srv. G. Mayer, Gr. Gram.², str. 124 n.: *Ἀεσχοῶνδας, Ἀνσάριας* a pod.). Ovšem psáno by tu bylo vlastně $\alpha - \bar{e}$. Zdvojování difthongů je ostatně na pohled nedůsledné; vedle prostého zdvojování $oi - oi$, $\epsilon i - \epsilon i$ máme tu i zdvojování na pohled nepřesné ($\alpha i - \epsilon i$ m. $\alpha i - \alpha i$), které však, jak se zdá, je v podstatě rozvádění difthongu v obě složky ($\alpha - e$ n. $\alpha - \bar{i}$, jako eu v $e - u$). Difthong ou se vždy zdvojuje ($οοουοι$); právem, nebo tento difthong byl již dávno před tím v attičině přešel v dlouhý vokál \bar{u} .

Celkem toto zdvojování a rozvádění difthongů v delfských hymnech neobsahuje nic, čím by se dosavadní naše vědomosti o změnách výslovnosti řecké měnily; naopak správnost dosavadních domněnek, v té věci pronesených, spíše potvrzuje. Není správné, co tvrdí o té věci Crusius (str. 95) na základě těchto hymnů, že snad za té doby $ou \epsilon i$ (oi ?) byly již monofthongy. O ou a oi lze z jiných svědectví určitě souditi o jich výslovnosti.

I slabiky polohou dlouhé o krátkých vokálech mohou míti dvě noty; vokál se pak zdvojuje: $\alpha\alpha\mu[\beta\rho\sigma\tau\omega\alpha\omega]$, $\lambda\omega\tau\omega\sigma$ a j. Zajímavý je i tvar $\pi\epsilon\tau\epsilon\rho\alpha\varsigma$ m. $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\alpha\varsigma$ (*Πατρινασσίδος τᾶασδε πετράς ἔδρανα* v prvním velkém hymnu s notami) s anaptyktickým ϵ , jinde nedosvědčený.

Noty vokální i instrumentální psány jsou nad textem; v papyru Euripidově, kde ovšem máme noty obojí zároveň, stojí vokální nad textem, instrumentální zpravidla mezi textem. Ale z hymnů žádný nevykazuje vedle not vokálních i instrumentálních; mohly tedy i instrumentální umístěny býti nad textem.

O skladu a rozčlenění melodie hymnu s vokálními notami lze při troskovitosti kamene a tím vzniklých mezerách dosti těžko souditi. Shledali jsme již výše, že text nemá žádných známek strofického rozdělení; i melodie, pokud jest zachována, ukazuje k tomu, že píseň byla, jak nyní říkáme, prokomponována. Již tím liší se skladba tato od skladeb starších a jeví se zřejmě jako plod hudby pokročilejší.

Zajímavé je pozorování, učiněné Crusiusem (str. 113 n.) o poměru melodie k přízvuku slovnímu v hymnu s notami vokálními. Skladatel drží se pravidla, že slabika přízvukná má míti vyšší tón než okolní slabiky nepřívukné; mimo to rád na slabiky, opatřené přízvukem průtažným, klade dvě noty. Crusius

činí závěr ten, přihlížeje právem jen k textu a melodii, pokud obojí je zachováno. V první publikaci hymnu toho v „Bulletinu“ arci leccos tomu zákonu odporuje; ale odpory ty zakládají se buď na nejistých čteních buď na nesprávném doplnění. Crusius na str. 114 n. dokazuje to přesvědčivě: při doplňování a upravitování i textu i melodie třeba hleděti naopak připomenutého zákona, jenž ze zachované části hymnu určité vyplývá, a upravovati text i melodii částí nezachovaných nebo nezřetelně zachovaných tak, aby i text i melodie se zákonem tím se shodovaly.

Tomuto pravidlu odporuje na nápise *ἑνταῖς*, kde na slabice přízvukné jsou dvě noty nižší; Crusius (str. 116) soudí, že na kameně má se čísti místo noty *A* nota *π* (obrácené *ψ*), čímž by se pravidlu vyhovělo. Druhá výjimka je ve *γερόπλοιο*, kde slabika *γερ* má vyšší tón než následující přízvukná. Ale tu — dí Crusius — první složka komposita měla dle starověkých svědectví (v. Kühner-Blass, *Ausf. Gram. der gr. Sprache I*, str. 322) také přízvuk dosti značný, jež grammatikové označují slovem *μέση*, tak že by tuto výjimku bylo lze dostatečně omluviti.

Ale dejme tomu, že jsou to skutečné výjimky. Proti nim stojí všechna ostatní místa hymnu, která s pravidlem výše uvedeným se shodují; i nelze, tuším, pochybovati, že skladatel nápěvu vskutku řídil se zásadou, klásti na slabiky přízvukné tón vyšší. Poznání toto jest v nejedné příčině důležité. Předně potvrzuje se jím věc již dávno známá, že ještě v třetím století př. Kr. přízvuk řecký nebyl expiratorní, dynamický, jako jest nyní, nýbrž musikální, melodický, tónový. Nebo v melodii lze takovýto přízvuk šetřiti vskutku jen tehdy, když slabika přízvukná dostane tón vyšší než nepřízvukná. Při přízvuku důrazovém, expiratorním, při němž slabiku přízvuknou pronášíme ne vyšším tónem, nýbrž silnějším důrazem, může se na slabiku přízvuknou klásti nota vyšší nebo nižší, aniž se tím důrazový přízvuk ruší. Skladatel klade také rád na slabiky s přízvukem průtažným dvě noty, patrně ze snahy, aby i tu zvláštní povaze průtažného přízvuku, při němž vokál zazníval dvakrát v různém tónu, vyhověl.*)

Skladatel tohoto hymnu, šetře tak úzkostlivě přízvuku, dbal tedy, jak bychom nyní řekli, správné deklamace. Chtěl-li jí dbáti, byl při vymýšlení melodie do jisté míry vázán, jsa nucen na určité slabiky klásti tóny vyšší. V době novější dbají, jak známo, skladatelé hudební rovněž správné deklamace; ale ježto přízvuk evropských jazyků moderních (a také český) je důra-

*) I při stažení vokálů, jak nyní po výzkumech Hirtových je jisto, průtažný přízvuk stažené slabiky působoval, že vlastně slabika jevila se jako slabika o dvou vokálech; na př. *τρεῖς* (t. j. trēs) vyslovováno bylo jistě tak, že slyšena byla dvě e (trées) o různé výšce tónu.

z ový, mají sice úplnou volnost melodie, ale jsou do jisté míry vázani rytmem textu, chtějí-li zásadě své vyhověti, ježto rhythmus spočívá na rozdělení části rhythmizomena v určité skupiny (takty) tím způsobem, že se určité části rhythmizomena vytknou silnějším důrazem, iktem. Chce-li na př. český skladatel správně hudebně deklamovati nějakou řadu daktylskou (— 0 0 — 0 0 — 0 0 . .), jež může se u nás skládati jen ze slov trojslabičných (nebo na př. dvojslabičných s bezpřízvučným slovem jednoslabičným), nesmí přízvuk rhythmický klásti na jiné místo řady, než na kterém je i přízvuk slovný. Skladatel řecký, chtěl-li zachovati přízvuk slovný, byl vázán i v melodii: slabiky přízvučné musely míti vždy vyšší tón.

Mělo tedy i staré Řecko své Wagnery. Tento požadavek správné deklamace byl však vznikem svým pozdější. Dle zřejmého svědectví Dionysia Halikarnasského (de comp. verb. 11; srv. mou Rhythmiku, str. 34) Euripides (a vedle něho zajisté i jiní básníci) přízvuku nedbal, klada často tón nižší na slabiky přízvučné. Nově nalezený kus partitury tragoedie Euripidovy Oresta (v. výš str. 35) toto tvrzení Dionysiovo potvrzuje; nebo v ní melodie přízvuku nešetří.

Ale již v třetím století př. Kr., jak vidíme z hymnů delfských, byli skladatelé, kteří správné deklamace dbali. Sotva činili tak všichni, aspoň ne s takovou důsledností; tak na př. v hymnech Mesomedových, již dříve známých, vyhovují tomuto zákonu jen některé části melodie, podobně v písni Seikilové.

Reinach a po něm i Crusius (str. 152 n.) v moderní transkripci největšího ze zachovaných hymnů, jenž jest kretický, jakož i jiného hymnu kretického (Crusius, str. 155) právem monopodický takt paionský ($\pi\omicron\iota\varsigma\ \pi\epsilon\tau\acute{\alpha}\sigma\eta\mu\omicron\varsigma\ \gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\eta}\mu\iota\omicron\lambda\acute{\iota}\omicron\upsilon$) označili naším taktem $\frac{5}{8}$. H. Reimann v článku „Die Delphische Apollon-Hymne der Athener“ (Allgemeine Musikzeitung 1894, str. 333 nn.) nazývá tuto transkripci Reinachovu „hudební absurdností“. Píseň ta je prý prosodion, píseň pochodová, a k rytmu pochodovému nehodí se takt pětidílný, hemiolický. Mimo to prý kretik jest vlastně ditrochej (— 0 — = — 0 —). Proto Reimann v příloze transkribuje píseň tu taktem $\frac{6}{8}$ $\frac{2}{4}$, přidává k ní klavírní průvod.

Tato transkripce je úplně nesprávná, jak dobře vyložil již Crusius (str. 127 nn.). Nebo předně nikterak není jisto, ba není ani pravděpodobno, že píseň ta je pochodová, prosodion. Za druhé pak je již přece dávno dokázáno pro lidi soudné, že nemáme práva upíratí hudbě starověké takt hemiolický, uznávaný ode všech rhythmiků a metriků starověkých, Aristoxenem počínajíc (v. mou Rhythmiku, str. 48 p. 7), a vlastně nyní opět dosvědčený právě těmito nálezy hudebními. Reimann dovolával se ovšem i Rossbacha, jenž prý takty kretické v metrice své klade na

roveň taktům ditrochejským. Crusius (str. 128) dobře ukazuje, že dovolává se tu Rossbacha neprávem.

Z té příčiny náleží přednost transkripci Reinachově a ještě spíše pro příčiny, v Crusiusově díle obšírně vyložené, transkripci Crusiusově (str. 152 nn.).

Později nalezeno v Delfech 16 čestných dekretů, složených podobně, jako dekret svědčící Aristonoovi, skladateli glykonského hymnu. Jeden z těchto nápisů týká se Kleochara, syna Bionova, Atheňana, básníka jakéhos prosodia, paianu a hymnu, kteréž mají hoši o theoxeniích každoročně zpívati. I tento čestný dekret patří k troskám pokladnice athenské, v níž nalezeny hymny, a rázem písma shoduje se s nimi. Jest tedy možno, že nalezl k troskám některých ze zachovaných hymnů, a že skladatelem jich jest právě onen Kleocharés. Hymnus glykonský byl by pak Kleocharovo prosodion, velká píseň kretická vlastní hymnus, druhá píseň kretická paian. Úředníci, za nichž dekret ten Kleocharovi byl vydán, se v něm sice jmenují, ale nelze dobu jich úřadování a tedy také dobu vzniku těchto hymnů přesně stanovit. Datování je možné jen z hymnů samých, jak již výše bylo vyloženo.

Domněnku tuto pronesl nejprve Couve (Bulletin de corr. Hell. 18, 1894, str. 70 nn.), šíře ji rozvedl a odůvodnil Crusius (str. 131 nn.). Domněnka ta, jakkoli ji nelze pokládati za zcela přesvědčivě dokázanou, jest zajisté velmi pozoruhodná; arci dle dopisu Reinachova ke Crusiusovi (v. jeho doplňky a opravy ke str. 131 nn.) prý se hypothesis Couveova, jak se zdá, neosvědčí. Třeba tu vyčkatí bližších zpráv. Vydavatelé nového hudebního nálezu delfského v Bulletin de corr. Hell. 18, str. 345 (v. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339) domněnku Couveovu o Kleocharovi rozhodně zamítají.*)

Dle zprávy Janovy v Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339 („Ein neuer musikalischer Fund aus dem alten Griechenland“) nalezen byl, jak již několikrát připomenuto, opět hymnus nový a uveřejněn v Bulletin de correspondance Hellénique 18, str. 345. Časopis ten jest mi nepřístupný, a zpráva Janova příliš stručná. Snad budeme moci o tomto novém nálezu referovati později.

*) Delfských nálezů týká se též spisek Bassermannův Griechische Musik und die Apollohymne von Delphi, Mannheim 1894, dle recensí pouze populárně vědecký.

K Platonovu Theaitetu p. 191 C—E.

Podává Frant. Krejčí.

Platon dokazuje v Theaitetu, že vědění (*ἐπιστήμη*) jest něco jiného než vnímání smyslové (*αἰσθησις*) a než *ἀληθὴς δόξα*. Při té příležitosti zkoumá, co jest to *τὸ πυνδὴ δόξάζειν*, a dochází výsledku, že omyl vzniká nepřesným vnímáním a nejasným představováním. Má-li vzniknouti omyl, musím předmět znáti, na př. osobu nějakou. Když ji podruhé vidím, nepoznám ji někdy a mohu splést s osobou jinou. Co neznám, to nemůže býti příčinou omylu.

Příčinu toho nejasného představování udává Platon p. 191 C takto. V duši máme jakýsi voskový podklad (*matici*) — *κήριον ἐκμαγεῖον*, jenž schopen jest přijímati otisky a jenž u jednoho jest menší, u druhého větší, u jednoho čistší (*καθαρωτέρων κηρῶν*), u druhého nečistší a tvrdší, u jednoho vlhčí a u jiných konečně takový, jaký má býti. Jest to jakoby (*τῶμιν εἶναι*) dar matky Mus Mnemosyny. Do něho vtiskujeme (*ἀποτυπώσθαι*) vše, co si chceme pamatovati z toho, co vidíme a slyšíme nebo myslíme, podkládajice jej vjemům a myšlenkám (*ὀψέχοντες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις*). Co se vtiskne, to si pamatujeme a víme to, dokud trvá otisk (*εἰδωλόν*, jinde *μνημεῖον*, *σημεῖον*, *τύπος*, *ἵχνος*, *ἀποτύπωμα*). Dle p. 194 C—195 A otisky tyto jsou různé jakosti, podle povahy onoho podkladu. Je-li podklad dosti prostranný, jemný a podajný, jsou otisky věrné (*καθαρὰ καὶ ἰκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα*) a trvalé (*πολυρόνια*); čehož následek jest nejprvé chápavost, pak dobrá pamět. Nemá-li podklad těchto vlastností, jsou otisky nejasné, mdlé, nezřetelné a nestálé; následkem toho spojování jejich s dojmy přítomnými jest nepřesné a příčinou omylů.

Jak patrnó, jest líčení toto obrazné, a výklad nepůsobí žádných obtíží, předpokládáme-li anebo máme-li předpokládati, že tu Platon chtěl pouze názorně naznačiti nějaké faktum duševního dění, jak toho k svému výkladu o vzniku omylů potřeboval. Jisto jest, že obrazy smyslových dojmů (vybavené vjemy, představy dle moderní terminologie) pozbývají dle okolností na své věrnosti a zřetelnosti, což ani my jinak naznačiti nedovedeme než obrazně. Pak ovšem *κήριον ἐκμαγεῖον* jest pouhý stilistický obrat, nemající jiného významu, než na př. peruti a peří duší ve Faidru nebo měsidlo v Timaiu, a všemu, co o tom se vypravuje, jest rozuměti jako přirovnání. Ale pak nesměli bychom odtud činiti závěry o tom, jak Platon soudil o vzájemnosti duše a těla, leč v tom smyslu, jako ve Filebu p. 34 A, kdež *μνήμη* definuje se jakožto *σωτηρία αἰσθήσεως* beze vztahu k základním pojmům nauky o duši.

Tento výklad jest také nejobyčejnější. Aspoň bývá tohoto místa v líčení nauky Platonovy o duši nedbáno; ani Simson se ho nedotýká (*Der Begriff der Seele bei Plato*, Lipsko 1889).

Lze si však mysliti také výklad jiný. Platon v dialogu přítomném polemizuje s filozofy předchozími, nepřímě s Eleaty, přímo s Protagorou a Herakleitem, hlavně máje na mysli nauky v řecké filosofii běžné, pokud s jeho vlastními zásadami o podstatě vědění, jež vyplývá ovšem z podstaty duše, jsou ve sporu. Poněvadž pak filozofové tito, aby pochopili vnímání smyslové, s nímž stotožňují poznání, předpokládají, že děje se způsobem hmotným, prostřednictvím jakýchsi *εἰδωλα* z předmětu vycházejících, které, v duši nějak se ukládajíce, hmotnou stopu zůstávají: jest na snadě domnívati se, že Platon ne své, ale jejich mínění uvádí, aby jemnou ironii je odmítnul, jako to i jinde činívá.

Že uvádí mínění cizí, tomu by mohlo nasvědčovati *φασιν* ve větě p. 194 C: *ταῦτα τοῖνυν φασιν ἐνθένδε γίγνεσθαι*. A skutečně poznamenává k tomu Wohlrab*): Plato nonnumquam aequalium nescimus quorum respicit opiniones, uváděje místa obdobná p. 197 A, 201 C, 201 D, 208 D. Že pak v ironickém smyslu brátí jest všechny ty obrazné výrazy, od samého *κῆριον ἐκμαγεῖτον* počínajíc, pro to mohlo by svědčiti, že dovolává se autority Homerovy, i způsob, jakým se jí dovolává. Známo jest příliš dobře, že Platon na básníky mnoho nedal a že zvláště Homera, kdekoli příležitost se naskytne, zlehčuje, snad proto, že vliv představ homerských ve všech oborech byl tak veliký, že mocí předsudku stavěl se na odpor lepšímu poznání a rozšíření názorů filosofických. Kterak by tedy mohl vážně dovolávati se jeho svědectví? Nazývá-li jej zde *ὁ πάλτα σοφὸς ποιητής*, nejsme v pochybnosti, že je to úsměšek; neboť to, co Platon v mezích obrazu zde užitého pokládá za špatné, za příčinu nejasného představování, to Homeros chválí! To poznal již scholiasta, jenž poznamenává: *τὸ δὲ πάλτα σοφὸς εἰσθνῖα τοῦ Σωκράτους εἰσφέρει. τὸ γὰρ λάσιον καὶ τραχὺ οὐκ ἔστιν ἐπαινετόν, ὥστε σκώπτει τὸν ἐπαινέσαντα "Ομηρον*. Rovněž zdá se tomu nasvědčovati hříčka slovní s *κῆαρ* a *κηρός*. Onen podklad, onen *κηρός* jest prý to, co Homer *αἰριυτόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοίότητα* nazývá *κῆαρ*. V srdci tedy by zůstávaly ony stopy. Proč to však Platon neřekl hned z počátku? Vždyť by to souviselo zcela dobře s jeho představou o dvou částech duše (nesmrtelné a smrtelné, která zase má dvě části)? A potom, což jest ještě nápadnější, proč neuvádí skutečně homerský výraz *κῆρ*, který ještě určitěji souvisí s *κηρός*?**)

*) Platonis Theaetetus. Recognovit, prolegomenis et commentariis instruxit Martinus Wohlrab. Lipsiae MDCCCLXIX.

**) Heindorf poznamenává: Cur Homericum *κῆρ* hoc loco in *κῆαρ* mutarit Plato, non assequor, praesertim cum illud ad vocem *κηρόν* propius accederet.

Myslím, že právě touto hledaností výrazu ironisuje, tak jako my pathetickým zvýšením hlasu anebo zdánlivě vážným pronášením nějaké libůstky stilistické máme v obyčeji ironický smysl slov svých naznačovatí.

Že tedy zmínka o Homerovi jest ironická, pokládáme za jisté. A pak by také nebylo nemožno celé místo pochopovati jako ironické odmítnutí mínění materialistického, jež rozmlouvajícím osobám Theodorovi a Theaitetovi jistě známo bylo. Pak by ovšem zrovna, jako ve výkladě výše uvedeném, nemohlo nic se souditi z tohoto místa o Platonových vlastních názorech o poměru duše k tělu.

Naproti tomu Volk mann (Psychologie I³, 404) soudí, že místo toto podává skutečný názor Platonův o *μνῆμη*, že totiž po každém vjemu zůstává v duši hmotná stopa, kterou do srdce umísťuje. Ironii prý vylučuje těsná souvislost místa toho s výkladem o vzniku omylu; potom prý souhlasí úplně s tím, co o vnímání smyslovém řečeno ve Filebu p. 34, a konečně prý Aristoteles de an. II, 12 § 1 a dle mem. 1 místo toto skoro doslovně uvádí. Tyto důvody nejsou úplně přesvědčivé. Co se prvního týče, je dosti případů, že Platon ve vážném hovorů si zažertuje, užívaje drastických příkladů a dobíraje si, abychom tak řekli, svoje soupeře, zvláště, kde je zbraněmi jejich vlastními potírá. Mimo to nelze zmínku o Homerovi nikterak pokládati za vážný důkaz toho, co má jím býti dosvědčeno, jak výše vzpomenu. Shoda s Filebem jest vlastně jen negativní. Tam definuje se *μνῆμη* jako *συνηρία τῆς αἰσθήσεως*, a tomu ovšem *κίνητων ἐμπαγέτων* neodporuje. Rovněž neodporuje to základnímu názoru o duši, dle něhož se ve Filebu a ještě obšírněji v Timaiu vykládá vznik *αἰσθήσεως*. Vjem vzniká tehda, když vnější popud tělo přivede v pohyb, který se přenáší až na duši prostřednictvím pohyblivých částí těla, jmenovitě krve. Není-li vzruch v těle způsobený dosti mocný, nezasáhne duši a zaniká v těle.*) Avšak v tom jest jistě nesrovnalost, že Platon by *κίνησις* stotožňoval s *κίνησις* a že by nepřipomněl výslovně, že stopy ony v srdci zůstávají, když v Timaiu p. 71 A—72 D zcela zřejmě mluví o stopách, které zůstávají v játrech, sidle to věsteckých snů a tuchy. Vždyť praví, že i po smrti stopy ony znamenati lze, jen že jsou nezřetelné, tak že z nich nelze nic souditi. Proto zavrhuje věštění z vnitřností zvířat. Proč by se utíkal tedy k obraznému výrazu v případě zcela analogickém? To musí míti příčinu jinou. Co se konečně citátu Aristotelova týče, jest sice důkazem jaksi filologickým, že Theaitetos je dialog platonský, ne však, že by místo to mělo se bráti doslovně. Aristoteles cituje zajisté z Platona i to, co není

*) Srv. Simson na u. m., str. 116 a násl.

Platonovo mínění, zvláště když se to shoduje s jeho vlastním názorem, jako zde.*)

Vůči těmto třem možným výkladům dobře se pravého ponětí tohoto místa, aplikujeme-li na ně to, co jsme v těchto Listech pověděli o mythu platonském.***) Tam hleděli jsme ukázati, že to, co Platon podává ve formě mythu, jsou hypotheses, které mají naznačovati, jak bychom si něco představiti měli, o čem na určito tvrditi můžeme, že jest, avšak nikoli, jaké jest anebo jak se děje. Ta okolnost, že něco jest, vyplývá důsledně z hlavních zásad systému a tvoří nepopíratelné jádro mythu; to pak, jak bychom si to asi mohli představiti, jest domněnka na rozdíl od poznatku pravdivého, logu, oděná v *μύθου σχῆμα*.

Místo v Theaitetu, jež vykládáme, jeví vskutku obraty, jichž Platon užívá k mythickému obalu svých domněnek. Úvod *οὗτος δὲ μοι λόγος ἔνεκα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐὼν κήρυκτον ἐκμαγείον* upomíná na obdobné obraty psychologického mythu ve Faidru. Neschází tu mythická osoba; neboť tento podklad jest darem Mnemosyny, matky Mus, což by byla jinak zcela zbytečná poznámka. Konečně můžeme ono *φανερὸν* v p. 194 C, jež Wohlrab vztahuje na jiné filosofy, pochopovati jako obraty, jimiž se uvádějí mythy v Gorgiovi jakožto mythy.***) Znamená to asi: povídá se, prý.

Nebudeme tedy místo toto pokládati za pouhé přirovnání, jako je ve Filebu p. 39 A †), kdež o tom nemůže býti pochyby, ale nebudeme je také bráti doslovně, ani že by znamenalo mínění jiných, jež Platon odmítá, ani že by to byl *λόγος* ve smyslu platonském. Nýbrž bude tu obsaženo nějaké faktum, o jehož podrobnostech pronáší se pouhá domněnka. Za takové pokládáme mínění, že po vjemu zůstává v duši nějaká stopa, která se dle individuality mění; neboť toto souvisí s pochodem myšlenkovým rozmluvy a vyplývá z Platonovy představy o duši a jejím poměru k tělu. K důkazu o vzniku omylů nepotřebuje Platon více než právě možnost, aby paměť selhala, a to souvisí s jeho míněním, že *αἰσθησις* není pravého vědění pramenem, jako tvrdil na př. Herakleitos a Protagoras (*πάντων μέτρον ἄνθρωπος*). Poněvadž duše jest vězněna tělem a skrze ně může býti v pohyb uvedena, tedy jest v tom případě tělo súčastněno; avšak co se v něm

*) Na př. cituje ze Symposia z řeči Aristofanovy Pol. II 4, 162 b 11.

**) Listy fil. XVIII 1891, str. 161.

***) Gorgias p. 523 A, Faidon p. 107 D.

†) Filebos p. 39 A: *Ἡ μνήμη ταῖς αἰσθήσεσι ἐμπέμπουσά εἰς ταῦτόν, κακῶϊνα ἃ περὶ ταῦτά ἐστι τὰ παθήματα, φαίνονται μοι οχεδὸν ὅσον γράφειν ἡμῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς τότε λόγους· καὶ ὅταν μὲν ἀληθῆ γράψῃ τοῦτο τὸ πάθημα, δόξα τε ἀληθὴς καὶ λόγοι ἀπ' αὐτοῦ ἐμβαλίνουσιν ἀληθεῖς ἐν ἡμῖν γινόμενοι· ψευδῆ δ' ὅταν ὁ τοιοῦτος παρ' ἡμῖν γραμματεὺς γράψῃ, τὰναντία τοῖς ἀληθεῖσι ἀπέβῃ.*

děje, to nemůžeme s jistotou říci, o tom je možná pouze domněnka.

Nelze tedy za platonský názor pokládati, že po vjemu zůstává hmotná stopa v srdci (*καρ*), jak soudí Volkmann, leč s tím omezením, jaké vyplývá z našeho výkladu, že ta stopa snad i hmotně se jeví. Zmínka o Homerovi zůstává ovšem ironickou.

Husův traktát „O sedmi smrtedlných hříšiech“.

Podává Karel Novák.

K. J. Erben ve svém vydání M. J. Husi Sebraných spisů českých otiskl traktát „O sedmi smrtedlných hříšiech“ z Postilly Norimberské, tištěné 1563, k níž jest s jinými ještě kusy Husovými přidán. A k tomu poznamenal (III. 340): „Neznáme žádného rukopisu, v němž by se ten traktát byl zachoval; a protož musili jsme jej přijmouti z vydání tohoto.“

Nám však nyní popráno již rukopis takový seznati. Shledali jsme totiž, že „O sedmi smrtedlných*) hříšiech kapitula“ v rukopise chovaném nyní v Českém Museu pode jménem „*Zrcadlo člověčieho spasenie*“ podle nápisu prvního kusu, jež obsahuje, je též traktát, který byl tištěn v Postille Norimberské.

Rukopis ten byl popsán v Časopise Českého Museu 1884 str. 22 a násl. od Jos. Truhláře, který tu podal zároveň důkladný rozbor literárně historický ve článku „Polozapomenutý rukopis“. Prof. Gebauer píše, že *pochází z doby nedávné před r. 1418* (L. fil. 1887, 363 sub voce Kruml.) a že jest *opis* (L. fil. 1892, 461).

Ukázalo se již, že obsahuje tento kodex některé kusy tytéž, jako v Ráji duše, v Životě Kristově, v Modl. a Leg. stě., v Pasionale, v starších zbytcích „Zrcadla člověčieho spasenie“ a ve Štitném („Smrt mládence bujného“ opakuje se trochu kratěji v „Orloji věčné moudrosti“, který se začíná na str. 351^a), — jiné pak kusy posud neznámé odjinud.

Mezi tyto klade Jos. Truhlář (l. c. 31) traktát nadepsaný „*Kterak má člověk znamenati své hříechy*“, jenž má podle předmluvy deset kapitol. Šestá kapitola jest „O sedmi

*) -y- ve slab. smryt- je průvodné a znělo (Gb. Hist. ml. I. 290).

smrtyedlných hříšiech“ (kap. 8. „O osmeru blahoslavenství“ a kap. 10. „O desateru božiem přikázani“ v textu scházejí).

J. Truhlář poznamenává: „Také tento traktát, *odjinud v literatuře naší posud neznámý*, přehlédl p. A. J. Beck“ (ČČMus 1843).

My jsme tedy našli, že kap. 6. tohoto obšírnějšího traktátu je totožná s traktátem „O sedmi smrtyedlných hříšiech téhož *mistra Jana Husi*, mučedníka božího“ v Post. Nor. 1563, otištěným u Erbeny.

Toto připsání výslovné, pak okolnost, že to bylo thema Husovi oblíbené, an sepsal i latinské traktátky „De tribus hostibus hominis et septem peccatis mortalibus“ (v prvním Norimberském vydání latinských spisů Husových z roku 1558, kdež má $1\frac{1}{2}$ strany a neshoduje se s českým traktátem „O sedmi smrt. hř.“) a „De septem peccatis mortalibus“ (v druhém Norimb. vydání lat. spisů Husových z r. 1715, kterýžto podle Erbeny 3, 340 jest jen krátký a velmi chatrný výtah z českého traktátu našeho) jest nám svědectvím, že traktát v rkp. „Zrcadlo člověčieho spasenie“ jest Husův, ač tam výslovného svědectví takového není. Snad právě, bylo-li vůbec, bylo příčinou, že se poslední kapitola celého traktátu, jehož náš objevil se býti jen částí, z rukopisné předlohy vymýtla, jak to při jméně a spisech Husových nejednou dosvědčeno. Kap. 10. „O desateru božím přikázani“ je také oblíbené thema Husovo; i jest možna domněnka, i když celý traktát „Kterak má člověk znamenati své hříechy“ nebyl prací Husovou, nýbrž teprve sloučením snad pisařovým, že kap. 6. a 10. byly od Husa.

O šesté tvrdíme to najisto pro uvedené svědectví pozitivní a dále proto, že nic tomu neodporuje. Opis je z doby nedávné před r. 1418 a my jsme kladli původní sepsání již v L. fil. 1889 str. 128 a 224 mezi počáteční práce Husovy, tedy na počátek stol. 15. Pravopis je sice spřežkový, ač virgule se i tu objevuje, ale je vůbec známo, že písaři i po opravách Husových zachovávali dlouho způsob starý a jsou i jiné texty Husovy takto přepsány.

Prohlédneme nyní celek, do něhož náš traktátek je vetkán jako kapitola šestá.

V úvodu k celému traktátu „Kterak má člověk znamenati své hříechy“ (začíná se na str. 231^b mimo první řádek hned od hora kolumny) připomíná skladatel především, co jej pohnulo k takovému sepsání, omlouvá svoje „neumění“ a podává rozvrh. Položíme jej tu celý:

Tuto fie píffe kterak ma czzlowiek znamenati swe hrzziechy.

Nebo mnozi z zadagi | aby sie vmieli zpowiedati dobrze Ale
iako prawi gedem Mistr | Pohanky | zleho sie nemozz
czzlowiek ostrzciezi | kdyzz kto niewie czo gest zle | Protozz ktozz
raczzie mohu tuto rzeczz (sic) | w niezzto iakzz sie nadięgi na
milem bozie naleznu to | gehozz gim potrzzebie gest k gich spa-
ffeni | Pakli by czo neprawie bylo pfano ten ktozz czzte nebo
czztueze slyffi raczz odpultiti me hluposti a memu nevmieni a toho
raczz polepfiti iakzz gest geho wuole | Y poide to mluwenie
tiemto rzadem Naiprwe o cztnosti bozzłke Potom o cztyrzzech
cztnořtech Prahowych Toezizz O prawdie a o rozřfafenřtwi | Potom
o pieti řmyřlech czzłowieczcich Potom o řseřteru milořrdenřtwi
tieľesnem a duchowniem Potom o ředmi [232^a] darziech ducha
řwateho Potom o ředmi řmrtedlnych hrzzieřřiech Potom o řed-
merzze řwatořřti czierkwe řwate Potom o řřmeru blahořfławenřtwi
Potom o dewięti czizich hrzzieřřiech A potom o řesateru bozziem
Przzikazani.

Tyto názvy jednotlivých kapitol upomínají na podobné trak-
táty Štitenské; avšak srovnali jsme oboje a nenalezli jsme v pro-
vedení shody prázdné. Kromě toho Štitný říká ctnostem „šle-
chetnosti“ máje ten výraz za správnější vystižení latinského
virtus, ač ctnost nezavrhuje a tu a tam také klade (Vrř. 164);
v našem traktátě užívá se jenom výrazu ctnost. — Štitný na-
zývá hříchů smrtelné „úhlavními“: „Jest sedm úhlavných hře-
chův — — — a tyř hřechy někteři jmenuj s mrtedlnými,
ale já jmenuji je úhlavnými (Vrř. 115). — „Protož neřiekám
těm ředmi řmrtedlni hřeři, ale úhlavní“ (Vrř. 142). A tak je
také z pravidla jmenuje až na řídke výjimky (Vrř. 228). V našem
traktátě naproti tomu je vždy jen výraz smrtedlni hřeři,
jehož užívá také Hus ve řvých spisech napořád; jen E. 3, 257
přidáno: „jenž slovú hlavní“ a E. 2, 104 „ředm úhlavních hře-
chův“. (Na tomto posledním místě uvádí je Hus v pořádku jiném,
než je v přítomném traktátu.)

Některé kapitoly podávají toľiko výčet věcí nadepsaných,
a to dilem holý, dilem jen málo rozřřený; jsou pak tyto: o řty-
řech ctnostech prahových, o řtyřech hřeřřiech, jenž volaji k bohu
milému (toto v řředmluvě se ani nepřipomíná), o řseřteru milo-
řrdenřtví bozziem, o řseřteru milořrdenřtví duchowniem, o řřesti
hřeřřiech v Ducha řwateho, o ředmi dariech Ducha řwateho.

Obřřirněji provedeny jsou mimo náš traktát o ředmi řmrt.
hřeřřiech toľiko řři kusy: o ctnosti bozzské atd., o ředmerě řvá-
tořřti (6 sloupců), o dewięti czizich hřeřřiech (3 sloupce).

V řředmluvě sliboval skladatel, že bude mluviťi v kapitole
první také o pravdě a o rozřřafenřtví, ale nepodává se pak
o tom nic, nýbrž pojednává o viře (bez nápisu zvláštního a vlastně
hned za nápisem obecným: „Znamenawa sie Capitula O czty-
rzzech cztnořtech bozzich“), o naději a o milořřti.

Konečně, co se týče vypuštěných kapitol osmé a desáté, podotýkáme, že konec kapitoly sedmé je na str. 254^a, kde kolumna ani nedopsána, a hned na kolumně 254^b obrázek a pod ním „O devieti cizích hříších (sic)“; konec pak této kap. je na str. 255^b a zase ani nedopsán sloupec; na str. 256^a již jest počátek soliloquia sv. Bonaventury: „Počínají se knihy o čtveru užitečném myšlení.“

Z toho všeho je patrné, že mechanický přepisovač měl předlohu kusou, písař originalu pak bezpochyby kompiloval tu asi 4—5 kusů cizích a jenom ono setkání v širší rámec jest prací jeho vlastní.

Omluva z „neumění“ nepřislušela by Husovi. Sedmou svátost nazývá skladatel „svaté žehnání olejě svatého“, Hus však (E. 3, 257) „poslednie svaté olejovanie“. Ve výčtu darů Ducha sv. je také rozdíl v posledních dvou: tu se uvádí „(duch) milosti“ a „duch strachu božieho“, u Husa pak vždy za to: „dobrota a bázeň“ (E. 3, 10, 22, 257).

Stupnice křesťanské lásky podána je v kapitole „o milosti“ shodně s Husem (E. 3, 26, 162), ale to je již podle sv. Augustina.

Na několika místech jsou příležitostné výtky jednotlivým stavům, jako bývá u Husa, ač ještě mírné. Tak při poučení, že máme milovati tělo bližního svého nad své zboží, v připomenuté právě kapitole dokládá skladatel: „Toho bohateci velmi málo tbají, neb vidúce mnohé pro hlad mrúce a někdy umierajíce, však jich nic nežěleji“ (234^b).

V kap. „O sedmeře svátosti kostelnie“ (251^b) je výčet svátosti a při každé hned se poznamenává, kdo „protie tei hrzziessie“. Třetí svátost jest „prijímáníe těla božieho a krve božie. Proti té svátosti hřešie . . . kdo těla božieho na oltári nectie . . . A najviece to pohříechu ženy činie, že v tu dobu jeden s druhým musí zpsobiti, co se jest snad do téhodne dálo.“

V kap. O cizích hříších se píše: „Osmý hříech jest, ktož moha co zlého staviti i nechá. A zvlášče Preláti, jesto oni vidie a slyšie mnohé nepodobné věci a nechtie pro bázeň nebo pro priezeň toho staviti, kdyžto by neměli se jiného báti, jediné boha samého. A mají sobě poddané neb své poddanče dobrotú i tresktáním a někdy i kázáním vésti k milému bohu. Neb z nich ze všech den súdný mají počet učiniti. A také všichni hospodári i hospodyně každý svú čeledí mají opatrovati“ atd.

Rady udílené v rozjímání „o víře“ upomínají na konec traktátu o sedmi smrt. hříších. Má každý věriti pevně, nepoddávati se pokušení. „Protož v tom pokušení člověk jsa nemá o něm mysliti, neb čím by více myslil, tiem by více zbudil“ . . . Radí se „běžeti na zpověď“ a přiznati se s pochybností. „Též také

když na koho padne pokušení, že někdy bude mievati nečisté myšlenie o milém božě neb o jeho matce neb o svatých, tiem obyčejem má to přemoci jako o viere“, t. nemá o tom více mysliti. Končí se slovy: „Toho nám rač dopomáhati Otec i Syn i Duch svatý, vše jeden hospodin Amen“; podobný obrat je v předposlední strofě písne „Navštěv nás“.

Přirovnání, upomínající na podobné obrazy u Husa, čte se v kap. „o naději“: „Naděje pravá pochodí od milosti a od dobrých skutkův. Proti tomu hřešie . . . ktož zuffají, kdyžto všichni hřeši všeho světa jsú proti milosti božie jako jedinká kruopě proti moři.“ Tyto nepatrné shody mohou ovšem pocházeti od kompilatora.

Takto ani po úvaze o celém traktátu nic neodporuje našemu výkladu, že kapitola šestá „O sedmi smrteľných hřiešiech“*) je traktátec Husův.

Tomuto tvrzení neodporuje konečně ani jazyk a způsob složení (disposice, uvádění dokladů, obrazy a jich výklad, užívání jednoduchých tvarů minulých jenom ve vypravování povzneseném a jiné).

Psané towiez 243^b a towies 244^a (a i jinde často) jest u Husa oblíbeno (E. 1, 15; E. 2, 1; E. 3, 161, 162, 165, 213, 220 atd. velmi často).

Jednou vyskytá se v Hř. tvar já povědě (= poviem): Pakli chceš tobě prawi . . . A snad pomysliš . . . k tomu ya powiedie 240^a (E. 3, 178 „k tomu odpovědi jistí svědkové“, tedy kontext změněný na paralelním místě z Post. Norimberské). U Husa máme jenom jeden doklad podobný: „já nevědě E. 3, 276 (podle kontextu je pravděpodobnější, že se rovná neviem a nikoli „nevěděl jsem“, ale bezpečný tento doklad není). Jinde jest -vím, na př. E. 1, 144 Odpoviem. — Ostatně je známo (z L. fil. 1886, 298), že se drží vědě vedle obyčejného viem až do 15. století. (Srov. „Tož povědě“ v písni O pravdě 15.)

Ojediněle vyskytá se také plný výraz asa poně (afa ponie 245^b), pro kterýž u Husa dokladu nemáme, jakož i pro vždychny, které se čte v Hř. dvakráte (wzzdychny 248^a a 250^b) vedle obvyklého jinak wzzdyczky (240^b, 246^a atd.).

Ale výrazy ojedinělé jsou i jinde u Husa (srov. spandlivý Hř. 245^a a spanlivý E. 1, 232, spalivý E. 3, 140; trpedlnost Hř. 244^b a 246^a a trpědlivost E. 1, 84 trpědlivý E. 1, 15 vedle trpělivost, trpělivý v Hř. i v HusE.) a také mohla menší proměna státi se od kompilatora, písaře neb opisovače.

Z toho důvodu ovšem těžko jest dobrati se důkazu pozitivního po stránce jazykové nebo pravopisné o autorství Husové.

*) Zkracujeme Hř. — Ostatní zkratky jsou jako v článcích dřívějších.

Sám Hus stěžuje si, že „písaři česky neradi píší, pakli píší, ale neprávě“ (E. 3, 152), že „mnozí, mnějice, by lépe rozuměli, což dobře jest psáno, shlazují a zle napisuji“ (E. 2, 440); i prosí písařův, aby jinak nepsali, než jakož sám psal (tamže, a podobně E. 1, 363), dává jim připomínky některé o zvlátnostech své mluvy (E. 2, 440) a činí i ústupek nějaký (čzeled) „pro písaře. jenž jsou ještě nepřivykli tak psáti, aby nezblúdili“ (E. 1, 359).

Písaři však přes to přese všechno nebyli tak důsledni, jak žádal mistr. Chtěl mítí (E. 2, 440) na př.:

1. *nížádný* *nevie* (nikoliv: žádný *nevie*); čte se tak v jeho spisích z pravidla (na př. E. 1, 23, 145; E. 2, 91, 237; E. 3, 113, 120, 121, 122, 131, 132, 142 atd.), ale vedle toho také: *ižádný* *nevie* (E. 3, 142, 192, 254 dvakrát, 295) a *žádný* *nevie* (E. 3, 275, 277). — V Hř. máme vždy: *ižádný* *nevie*, *ijeden* *nemůž* (241^b, 242^b, 244^a dvakrát).

2. *Musiem* psával Hus (a nikoli: *musím*); ale písaři píší zase promiscue obojí: *musiem* (E. 2, 28, 30, 286) i *musím* (E. 2, 32, 149, 165, 271, 407, 412). — V Hř. jest: (lidé) *muffiegi* 240^a a: *muffime* 244^b.

3. *Tělestný* psával Hus (a nikoli *tělesný*); je tak z pravidla, zejména v Postille, ale vedle toho také nalézáme *tělesný* v Pis. Šal. a jinde (E. 3, 145, 168, 170, 171; E. 1, 407). — V Hř.: *tielefnie* 249^a.

4. *Protiv* psával Hus (ne *protž*); ale písaři kladou zase míchane obé: *protiv* (E. 3, 196, 271; E. 1, 107, 195, 352) vedle *proti* (E. 3, 245; E. 2, 60, 61, 62, 87 a často). [ŠtitE. má také vždy „protiv“!] — V Hř. vždy jen *proti*: 248^a, 249^a, 249^b.

5. *Vzjeviti* psal Hus (nikoli *zjeviti*); a tak jest (E. 1, 145, 152, 159, 189, 272; E. 2, 23, 26, 90, 136, 153, 287, 361; E. 3, 193), ale zase vedle *zjeviti* (E. 2, 26, 51, 53, 288 a často; E. 3, 194, 220, 221). — V Hř. máme: *ziewiř* 245^b.

6. *Bychme* psal prý Hus (nikoliv *bychom*); ale ve spisích jeho střídají se zase oba tvary promiscue, jak jsme již v pojednání o jednoduchých praeteritech (v programu akademického gymnasia 1894 na str. 30 a násl.) zevrubněji poznamenali. — V Hř. čte se: *bychom* 240^b. [V jiné části celého traktátu: *bychmy* 234^b.]

7. Konečně připomíná Hus, že klade genitiv při slovesích složených s předložkou *po-*, na př.: *popad ho* (kdežto jiní př. kladou akkusativ, na př.: *popad jej*); ale to pravidlo není obecné (t. při slovesích všech) ani v staré češtině vůbec, a tudy ani u Husa. který ho také sám obecně nevytýká, nýbrž jenom řečeným příkladem na ně upozorňuje; ovšem doklady pro vazbu

starší jsou v jeho spisích velmi hojné: že by jim te křivdy pomohl Post. 95^b pomrští takých lotryň . . . pomrští židovstva E. 1, 303 sůdu . . . pochvalovati E. 3, 124 Toho pójciem E. 1, 172 mnozí pobiehají těch trpení, kteréž (sic) na ně bůh vzkládá E. 3, 148 toho přikázanie počekáme E. 1, 170 biskup zmeská toho popraviti E. 1, 103 pošťehugi ho (Krista) tam Post. 43^b (člověk) jiných postřká Post. 164^a v propast gich potiskuge Post. 84^b (oni) sů toho potvrdili Post. 28^b cožkolivěk ho (člověka) potyka Post. 169^b Kristus powyřuge wdiecznych pohanow Post. 23^a Čeledi své pozdravte i jiných věrných přátelův E. 3, 290 an (anděl) pozdrawuge panny Marie Post. 109^b.

Ale také příklady, kde položen akk. m. gen., nejsou řídké: osidlo, kteréž oni sů jemu polekli Post. 166^a kde by je (mrtvé) pohrabali Post. 8^a czo by pohrziel Post. 128^a pochopím owoce gegie Šal. 133^b pominuch je (strážné) Šal. 55^b popsali jeho život E. 1, 71 a p. Post. 87^b pospi sě Post. 52^a aby (hříšníci) sil nabyli, kteréž sů . . . potratili Post. 134^b A když powzdwiže oči Ježíš Post. 50^b.

V Hř. nalézáme zase podobné střídání: Gen. že ne všichni tohoto světa potupie 241^b (oni) je tupie aneb gich pofudie 241^b (Mistr) popadl bieše svého mladšieho 243^b. — Akk. (člověk) všechny skutky potupí 241^b když tě tesknost popadne 245^b zdali jest (člověk) na koho pořecl . . . zlý skutek 241^a.

Pokud Hus skládá traktát „O sedmi smrtedlných hříšiesích“ užil nějakého pramene staršího, nemohli jsme na ten čas vyšetřiti; je to otázka velmi obtížná a namítá se i při spisech jeho ostatních rovnou měrou.

Poněvadž rukopis „Zrcadlo člověčieho spasenie“ je z doby auctorovi blízké, po stránce jazykové a i jinak daleko zachovalejší nežli text Erbenův, v němž mnoho setřeno a tu a tam pozměněno, a poněvadž také svým pravopisem je pozoruhodný, podáváme tuto rukopisný original jmenovaného traktátu.

[239^b] *O Sedmi Smrtyedlnych hrzziesích Capitula.¹⁾*

Sedm Smrtyedlnych hrzziechow geft | Jakozto | Pycha | Hniew. | Lakomstwie | lakota Zawift. | Smilstwo | a Lenoft | na bozzie fluzzbie | Prwy geft hrzziech Pycha | ta geft korzzen | y poczzatek | y Cralowna | wflech hrzziechow | Z tee wychodi nepofluffenstwie | Sweliczzenie | Smieloft | Pokryftwo | Swar | a Prazdna chwala | Tu mozz kazzdy czzlowiek poznati | mali na sobie czo pychy | tiemto czzinem | Zdali kdy frdczem | nebo | vfty | neb skutkem | nad gine se powyffowal | Aneb pro mocz gizzto ma | Aneb pro sbozzie | Neb pro krafu | Neb pro vrozenie | Neb pro mudroft | Neb pro chwalu lidfku | Proto gez gehu wiecze |

¹⁾ Psáno červeně.

nezzli gineho chwale | Neb cztie | Neb [240^a] fie snad chwali | z dobrych skutkow | Jakozto | Puostem | Almuzznu | neb modlitbu | A od toho hleda chwaly swietfke | Aneb to gestto | zle a naihorfšie gest | Zze snad chwali zlymi ezzini | Ach pohrzechu kterak gest tiech mnoho | gestto fie postie. | a almuzznu ezzinie | modlitby piegi | A pak fkrze pychu sweho rucha | aneb fkrzie²⁾ pyffnu postawu sweho tiela | swe wfseczko dobre ztratie | Nebo prawi Swaty Ciprianus³⁾. | ktozz fie w Sfarlat | neb w drahe rucho oblaczie | neb w drahe Camenie | v bozzie fie rucho obleczy nemohu | Ale die snad niekto | nemyslím fkrze to nicz zleho | Ten flyfs | zze mecz⁴⁾ | nicz zleho nemyfli | ale czzlowiek hniewiwy | genzz mecz⁴⁾ | nefe | ten zle myfli | Tezz y ty | acz | zleho nicz nemyfli | ale diabel | gestto tie k tomu wede | ten zle myfli | Pakli dieff | Nezzadam zzadneho hrzziechu | Tobie Prawy | Aczz ty nezzadafs | ale gini snad zzadagi tebe | pro twe prziprawenie pyffne | a fkrzie⁵⁾ to hrzzeflifs smrtedlnie | Zname-naizz | neb iako gied | kdyzz by przzed lidmi polozzil | gehu oku-fsiecze | vmrzzieti muff'egi | A snad pomyslifs a rzzka | Neczzinim toho pro pychu. | k tomu ya powiedie | komu gest lepe wierzziti | Twemuli iazyku | gestto rziedko prawi prawdu. | czzili gitym swiedkom | Nebo otewrzzene prfy twe. | odkryta sfig'e twa | wzwe-danie hlawy twe. | zmazanym liczem | zawilym obliczzegem | Opa-sanie zlattem przieliffne | Srdcz'e wzdwizzen'e | Y take v trzz'ewi dluhe nofi a Nade wfseczko | neftydatiei twogi oczzi | [240^b] ty to swiedczzie | zze ne pro buoh | ale pro pychu to czzinifs | Ja-kozto o tiech prawi sam hospodin | Nebude przzebywati vprostrzzed domu meho | ktozz czzini pychu | ktozz pak cheze przz'emoci tento hrziech | gest gemu potrrz'ebie troge wieczy | Prwe gest | aby czzlowiek wzzdyczky pomniel | na swuoy przie-bytek | Neb prawi Swaty Bernharth. | Myfflenie gehozto czzlowiek nema | modlitwa gemu na boze obdrzzi | Tyzz Swaty opiete prawi na ginem miestie | Tu dufficzzku buoh mi-luge | kterazz fie bez prziestanie opatruge | a wf'iechny swe biedy fudi | Opiete tyzz Swaty prawi | Budeffli wfseczka tagem-ftwie wiedieti | nepoznaflfi febe sam | budeff podoben domowi | genzz gest bez zakladu. | Druhe gest | aby tomu ktozz tie trefkce | z toho | by gemu weffely obliczzey vkazal | Ale tomu | ktozz tobie pochlebuge | tiem smut fie | A tak od mnohych nebudefs trefktan | ani kterym pochlebowaním budeff obluzen | Neb kazzdy czzlowiek tomu nerad prawi | ktozz nerad flyffi | Jakozz prawi Swaty Jeronym | Trzzetie aby zrczadlo Swateho pisma | wftawiczznie przzed swu myfli polozil | Nebo prawi Swaty Rzzehorzz |

²⁾ Připsáno po straně jako oprava.

³⁾ Citáty jsou z pravidla červeně podtrhány.

⁴⁾ Rasura.

⁵⁾ i červeně nadepsáno; tak i dále.

Swate písmo | neb swate kazanie | to gest polozzeno iako zrezadlo |
 przed naffi myśli | aby zdali by czo na nas sferzzedneho bylo |
 abychem to swym skruffenim | y nabozenstwim | s sebe smyli |.

[241^a] *Capitula. o Zawisti.* Druhy hrziech | ten flowe
 Zawist | A to gest pr⁶)wa dezi | gessfo sie narozuge z pychy | Neb
 kdyzz czzlowiek gest Pyssny | necheze yzzadneho mieti rowni^e
 sobie | Ale gestli kto gehu wyssit | na niekterem dobrem skutku |
 aneb na niektere milosti | zawidi gemu | Z te zawisti wychodi ne-
 nawist | wrtranie | posuzowanie | radość | na nieczzem zlem | a tru-
 chlost | na nieczzem dobrem | Y mozz czzlowiek poznati hrzz'essili
 skrze zawist | A to tiemto czzinem | Mielly gest radość kdyzto sie
 nieczo zleho komu dalo | Neb smutilly sie gest kdy tiem | kdyzto
 sie komu czo dobrego dalo | Anebo | Zdali gest kdy vtrhl | swemu
 blizniemu zewnie | neb tajnie | Neb zdali gest na koho porzzekl
 nawisti (sic) | zly skutek bez winy | neb zzalowal na koho fšaleff-
 nie | Tento hrzziech gest iako mol | Neb iako mol | rucho lepcze |
 tezz tento hrzziech wfšeczky (sic) dobre skutky | z [241^b] lepcze |
 Tohoto hrzziechu | nemozz yzzadny lepe przzemoczi | nezz kdyz
 fšozz'e (sic) czzeft | y duostogenstwie | y wfšechny skutky | tohoto
 swieta potupie (sic) | Neb kdyzz niez nebude hledati toho | czozz
 gest swieta tohoto | Aczz koho w tom wzrzi | niez gemu toho zzel
 nenie | neb sobie toho nezzada | Ale zze ne wfšiczkni | tohoto
 swieta potupie | Proto | wfšeliky czzlowiek nema zzadati swemu
 blizniemu niez zleho | Ale czozzkoliwiek mozz v boze komu czo
 dobrego rzzeczi | neb skutkem pomoci | take aczz niekomu wdiek
 nenie | ma to vczzyniti | Ale niekdy gednomu | bude mrz'eti druhy |
 ten | czzim gehu wiecze mrzi | tiem wiecze przzes swu mysl | neb
 przzes swu wuoli | ma na nieho hledati | a gehu milowati | roz-
 pominage sie | zze gest on stworzenie | a k tomu gessczze wiecze |
 czozz mozz nailepššeho ma gemu vczzyniti | Ale niekterzzi fami
 sie w sobie hrzziechuow chowagi | ale widucze gine | ani zle
 mluwie | zle czzinie neb ge tupie | aneb gich posudie | a tak
 welmi tiezzcze hrzz'essie | Neb nema geden druheho potupiti | Neb
 kto gest dnes | zly | zaitra mozz byti dobry | Ani geden druheho
 ma fšuditi | ktozz (sic) on gemu nenie poruczen | Neb prawi
 Swaty Pawel | Ty kto gšli genzz fšudifs fluhu cziziego | genzz
 swemu Panu fšogi | neb padne | Neb ten ktozz druheho w czzem
 fšudi | aneb w temzz | aneb w horššiem | w fškuorzz'e bude po-
 paden | aneb od ginych fšuzen bude | A protozz prawi Swaty
 Bernharth Widielly si koho an zle czzini | rczi | do- [242^a]
 brym to fšnad vymyslem czzini | Pakli mozzefs (sic) gehu vymysl
 sam omluwiti | ale rczi | Snad nemozz bez toho byti | Pakli toho
 nenie | zze mohl by dobrzz'e byti bez toho | ale rczi | Pokuſſenie
 tiezzke nan padlo | a czo bych ia vczzynil | by to pokuſſenie na

⁶) a vyškrabáno.

mie padlo | Ale pohrzziechu mnozi tohoto czzafu (sic) | genzz czizie nedoftaky (sic) dobrze widie | ale fami febe w swych wi-dieti nechtie | O nichzz prawi Swaty Bernhard | Mnozi mnohe widie | ale fami febe newidie | Na ty sam hofpodin mluwi w Swatem czztieni a rzzka | Pokrytczze | wywrz prwe tram z oka tweho | Potom wywrz draftu z oka bratra tweho |.

Capitula. o. hniewu Trzzeti hrzziech gefť hniew | Z z nie-hoztto (sic) wychodi Swar | Styfkanie | zloby | wierowanie ne-podobne | a krziwe przifahanie | Tento hrzziech mozz czzlowiek na fobie poznati | gefťli kto (sic) | zze ma hniew tajny w frdci | a gefťli to | zze gefť dluhy hniew | tehdy gefť [242^b] nenawifť | a ten gefť przztetiezky hrzziech. | Ant wypuťli fwu zloft z vřť | fkrze flowa necztna | a neprawa | tehdy gefť swar | a to gefť hrzziech fmrtedlny | Neb prawi Swate Czztenie | Z twych vřť zprawen budefs | a z twych flow | ztraczen budefs | Anebo kdyzz kto zloft fwu skutkem napľni | tak zze řnad niekoho vrazi na tiele | nebo na fbozzi | Ten to hrzziech gefť ohen | neb iakozz ohen | czzehozz dofahne | vřfeczkno zziwe | Tezz tento ohen pekelný | towies hniew | wřfeczkny dobre skutky feizze | a pozziwe | Neb tento hrzziech | gefť vprziemo proti duchu Swatemu | Protozz | Swaty Rzzeh orzz prawi. | Kdyzz hniew řrdce czzlowiecczie napľni. | duchu Swatemu przzibytek zruřfi | Y akozz take prawi ged en Swaty. | Hniewiwy czzlowiek | by tak dobry byl | zze by mrtwe krzieřil. | awřlak řie bohu řlibiti nemozz | Neb mily buoh | ygednoho dobreho skutka | od hniewiweho czzlowieka przigiet i nechze | gelizz řie ř neprzietelem řmi⁷⁾ rzi | A to podle czzte-nie Swateho Matuřfe | genzz takto prawi. | Kdyzz offie-rugefs dar twoi | przzed oltarzzem | a rozpominaffe (sic) ře | zze bratr twoi ma nieczo proti tobie | nechai tu daru řweho | a gdi drzz¹ewe | řmi⁷⁾ rzi řie ř bratrem twym | a tehdy przigda offierug obiet fwu | Ale řnad pomyřľis řobie a rzzka | Toliko mi gefť protiwneho vczzinil. | zze toho nemohu vczziniti | bych mu | czo dobreho przzal. | O řlepoto [243^a] przieliffna | y ktereho by wiecez pykal | by twoy bratr | neb twa řeftra powiedieli tobie protiwnne flowo | a ty řobie pak řam dal nozzowu ranu | Tezz kdyzz wřfeliky blaźniwy | twoy gefť bratr | Y řeftra twa | kdyzz tobie powie protiwnne flowo | anebo nieczo nepodobneho vczzini | fkrze to ranifs duffi fwu | A proto gřli dietie kořtela Swateho | mařs geho ř prawem wiecez pykati | nezzli řam řebe | Ale řnad dieřs | nemam ř nim niezz (sic) zleho vczziniti | Ty řlyřs | Aczz gemu skutkem niez nevczziniřs | ale řlowem řwym | geho zleho hľedařs | A kdyzz gini o niem zle mluwie | to rad řlyřľis | Ale řnad dieřs | Ani řlowem | ani řkuttkem | nezzadam geho zleho ⁸⁾ |

⁷⁾ Rasura.

⁸⁾ Připsáno po straně.

gedine zze [nim nemluwim | Y take bozzieho tiela gemu przigi-
 mati nedam | Patrzz | kterake gest to welike blaznowftwo | Zze
 toho vdu naywietczzieho dotykafs | tiela bozzieho | a toho gemu
 neprzegefs | towies | fwemu blizzniemu | A protozz | kdyzz ne-
 odpustifs z frdzele fwemu winniku. | take buoh miloftiwy nikdy
 neodpusti twych hrzziechow. | Neb o tom prawi Swate Czzte-
 nie. | kdyzz ftanete na modlitbie | odpustte mateli czo proti
 komu | aby take Otecz wafs nebesky | odpustil wam waffe winy |
 Pakli wy neodpustite | ani otecz wafs nebesky | odpusti wam wa-
 fi⁹⁾ch hrzziechow | Hniew ten mozz czzlowiek w sobye vhafiti
 tiem | gimmmzto nynieiffi ohen | mozz vhaflen [243^b] byti. | towie¹⁰⁾z
 wody przilitim (sic) | drew rozmietanim | a dier zatkanim | Tezz
 ten ohen pekelní | toczizz hniew | mozz vhaflen byti wodu. | to-
 wie¹⁰⁾z dobru radu. | A protozz hniewiwi | nicz nemagi vczziniti |
 gelizz fie s dobrym czzlowiekiem poradie | Yakozz prawi
 geden miftr Pohanky | Seneca. | Czczlowieczze poniewadz
 fie hniewafs | nefluffiet ani zleho czo | ani dobrego czcziniti | ani
 czo mluwiti | Neb w ta (?) dobu | rozum czczlowieczzi gest oflepen |
 zze newie czo czczini | Neb czozzkoliwiek gemu flina k iazyku
 przinefe | aczz gest krziw | awffak mu fie zda by byl praw | Pro-
 tozz miftr katyn sam o fobie takto mlwi (sic). | kdyzz
 gednoho czzaftu | popadl bieffe fwego mladffieho. | genzz bieffe
 proti niemu zawinil | Y chtieffe gehu metlu biti | A kdyzzto ruku
 s metlu bieffe wzdwihl | rozpomanu fie | zze fie hniewa | y ne-
 rodi gehu biti | Tehdy prziffed gehu geden przietel | poczze
 tazati | czo by chtiel czcziniti | Odpowiedie gemu | Zze chtiel sem
 toho biti | ale zze fie hniewam | nechti (sic) gehu proto biti¹¹⁾ |
 Ale ty sam weczie | wezma metlu by gehu | Druhe hniew mozz
 vhaflen byti | dier | zatkanim. | towies | aby flow z uft newy-
 putil | Ne proto iako mnozi czczinie | kdyzz febe w ten czzas
 pomftiti nemohu | tehdy mlczzie | czzakagicze czzaftu | kdy by fie
 lepe mohli pomftiti Ale proto fluffie w fobie flowa zawrzieti | aby
 mohl hniew w fobie vhafiti | Nebo w hniewie | czzim czzlowiek
 wiecze mluwi | tiem fe wiecze k hniewu drazzdi | Protozz | Mudry
 Sfalomun prawi [244^a] kdyzzto fie nedoftano drew | towies
 flow | vhaflen bude ohen | toczizz hniew | Trzzetie mozz vhaflen
 byti tiem | aby drwa rozmietal. | towies | aby fwu myfl w gine
 myfflenie obratil. | toczizz | iako by toho nikdy nebylo | Neb czzim
 wiecze fie kto na hniew rozpomina | tiem fie wiece (sic) w hniewu
 zazzeha | Ale fnađ diefs | buduli o tom netbati | budu mnieti lide
 (sic) | bych byl winen | A nerozpominafs fie na to | Zze kdyzz
 Maria Magdalena fediela v noh | fyňa bozzieho | a Marta na ni
 proto wrtrala | kdyzz on Symon pharizeus | towies | Liczomiernik |

⁹⁾ Rasuron místo: ffch (sic).

¹⁰⁾ Korigováno snad z: to wierz.

¹¹⁾ Tato věta psána jest po straně.

na ni zzehraffe | zze noh bozzich dotykasse sie | Take | kdyzz
 Judafs bozzi proradcze | na ni zzehraffe | pro maft | gizz bieffe
 wylila na hlauu | Syna bozzieho | ale ona wzzdy mlczzieffe | a
 fyn bozzi sam za ni odpowiedasse | Tezz y ty vczin (sic) | Neb
 mily buoh oteyme weffken zly vymfl od lidi | a ty fobie swu
 pokoru | dobry przyklad dafs | Neb prawi Swaty Rzzehorzz |
 lepe geft protiwenftwie trpieti | nezzli gine dobre fktuky czzi-
 niti | Opiete tyzz Swaty na ginem mieftie prawi. |
 Lepè geft | by mlczz'e biezzal od fweho neprzietele | a dal fe
 gemu przzemoczi | nezzli mluwie | gehu by przemohl. | towies |
 fweho neprzietele. | A zagifte nenie yzzadna hanba | s Cralem
 z gedne czzeffe piti | Tezz | kdyzz nafs mily Cral | byl na tomto
 gwietie | wedle prawdy | towies | rozliczne protiwenftwie trpiel |
 Protozz take nema yzzadny | od toho [244^b] gehu biehati | Nebo
 prawi Swaty Auguftyn | Nechczeff byti w tiele. | toczzizz
 s bozzimi zwolenczi. | kdyzz nechczefs nenawifti trpieti s hlauu |
 towies | s Synem bozzim | A proto | iako by nehniewal sie | byt
 kto tobie zlattu hrudu dal v bok | aby gi fobie miel | teezz sie
 nehnieway | kdyzzt czo protiwnego tobie sie ftane | Neb wfleli-
 keho protiwenftwie fktuk | kdyzz gei ftrpifs mile pro buoh |
 bude tobie obraczeno (sic) v wieczne sbozzie | Neb gine cziefty
 do nebefkeho kralowftwie nenie | nezzli smutezi | neb protiwen-
 ftwie | Protozz prawi Swaty Pawel Skrze mnohe smutky |
 muffime wniti do kralowftwie nebefkeho | A sam hofpodin
 w Swatem czzteni radi W swe trpednoffi | pofiedete duffe
 waffe¹²⁾ | A take prawi Mudry Sfalomun | lepi geft czzlo-
 wiek trpieliwy | nezzli czzlowiek welni filny | Ale fnað diefs. |
 Rad bych i pokogem byl | ale drazdzie mie | O tiech Swaty
 Rzzehorzz prawi. | Ktozz czizieho protiwenftwie ftrpieti ne-
 mozz | ten fobie sam fkrz'e swu netrpednoffi fwiedek geft | zze
 dobry nenie | Neb iakozz ohen pokuŝuge zlatta | tezz smutek czzlo-
 wieka | Neb fnaðno geft fwiefieco hlauu choditi | ale dobreho geft
 w smutez'e poznati |

[245^a] *O lenoffi Capitula.*

Czztwtry hrzziech flowe lenoff | k bozzie fluzzbie | z niehozz
 wychodi mdla myfl | nenabozzenftwie | a zuffanie | Ten hrzziech
 mozzefs na fobie poznati | toczzizz | maŝli teŝknoft w dobrem
 fktuce. | a czziniffi dobry fktuk s wrtranim | gfili leni | neb
 fpandliwy | na bozziem modleni | nebo na bozzie fluzzbie | Neb
 kdyzz czo dobreho mafs vcziniti | a to pak opuŝifs | neb ne-
 fnazznie to vczinifs | neb fnað nefwym czzaŝem | neb porzzadem |
 vczinifs | Ale proti tomu mnozi czzinie | gizz sie przzielifs rziedko
 zpowiedagi | kdezzto naŝfi dobrzzi fktucezi | magi sie od zpowiedi

¹²⁾ Vyŝkrabáno na: duŝe waŝie.

poczzieti | Yakozz prawi Swaty Daud w Zzaltarzzi |
 Przedeidiem obliczzej bozzi w Zpowiedi | A take Mudry Sfa-
 lomun prawi Sprawedlny na poczatecze (sic) w swei rzeczi
 (sic) | da sie winna | Protozz wfeliky czzlowiek | ktozz chce
 bohu wdiecznu (sic) fluzbu (sic) fluzziti | ma czaſto (sic) [245^b]
 ſie zpowiedati | Neb ziewiſſy ty hrziechy ſwe na zpowiedi | tehdy
 buoh mily ge ſkryge | Pakli ge zatagiſ | buoh mily ge z'ewi |
 Protozz | ktozz dobrzze czzinie | a nezpowiedagi ſie | Ti gfu iako
 ten | genzz naplnige ſud ſmrdute wieczi (sic) | a potom w ten
 ſud nale dobreho pitie | a tak ynhed s druhym zkazi A proto |
 kazzdy wierny ſluha bozzi | iakzzkoliwiek netoliko ſmrtedlnie
 ſhrzzefi | ale wfednim hrzziechem ſhrzzefi | ynhed biezz na
 zpowied | Neb prawi Swaty Rzzehorz hrzziech kteryz
 ſkrz'e pokanie nebude ſmyt | ynhed ſwu tiezzkoſti k ginemu
 tahne | Ten hrzziech mozz przz'emozzen byti | kdyzz kto pama-
 tuge ſwu ſmrt | aneb ſudny den | a zwlafczze tiemto | kdyzz tie
 teſknoſt popadne | aby neoftawał modlitwy ſwe | Neb niekterzzi
 hrzzieffi ſu | zze przzed nimi ſluſſie biezzeti | ale proti tomu |
 nikdy neſluſſie biezz'eti | ale wzzdy proti niemu ſtati | Neb iakzz
 by pro teſknoſt poſtupil ſ modlitwy | tak by ynhed od diabla
 przzemozzen byl | Proto kdyzz kto poczne modlitwy ſwe pieti |
 Pro zzadnu teſknoſt | nema gich opuſtiti | Ale czzim wiecze na
 koho teſknoſt padne | tiem ſnazznegie ma ſie na modlitwy od-
 dati | a nikdy neodgiti | gelizz ſkona ſwe modlitwy | Neb acz
 (sic) niekdy niekto | nemozz ſwe roztrhane myſli ſwolati | aſa
 ponie | ma ſwe tielo | na gednom mieſcie vſtanowiti | A pak mily
 buoh ſkrze twe ſnazzenſtwie | towies | czzlowieczze | raczzi [246^a]
 tie vtieſſiti (sic) | Y gfu niekterzzi | kdyzz nemagi nabozenſtwie
 ſiem y tam ſie prochaz'egi. | chtiece tudy teſknoſti zbyti | Ale
 ti czzimzz ſie wiecze tulagi | tiem wiecze ſie roztrhawagi | Jako
 nemoczny czzlowiek | kamzz koliwiek ſe obrati | tu bude nemocz
 geho | ani kdy zbude nemoczi | Tezz y tito | kamz ſie koliwiek
 wrhu | tudy teſknoſti nezbudu. | Proto wfeliky bozzi ſluha | nema
 zde | y onde mieſta ſobie k modlitwie hledati | Neb proto | mnozi
 miloſt bozzi | geſſto by gim byla dana | tu oni ztratit | ale na
 gednom mieſcie ſluſſie byti | azz do ſkonanie modlitwi | Neb o tom
 Swaty Bernhard prawi | Nerod hledati mieſta k modlitwie |
 neb ty ſam gi mieſto | A protozz | kdyzz Cral Daud | bo-
 iowaſſe s ſſiſtey | nikdy przzed nimi nebiezzal | ale wzzdy ge
 przz'emohl. | tezz y ty pried teſknoſti nikdy nebiezz | ale gie ſe
 wzzdyczky proti. | towies | ſwym vſtawiczenſtwim | na ſwe mod-
 litwie | a tak gi przz'emozzeſ | Neb aczz niekdy nabozenſtwie
 nemozzeſ gmieti | w tu dobu niez nenie gemu lepfſieho | gedno
 by ſie v pokorzz'e | a w trpednoſti drzzal | a to azz do bozzieho
 ſmilowanie | Neb kdyzz tu twrdof v pokorzz'e ſneſſeſ (sic). |
 takt geſt tobie wfſeczno vzziteczno | iako by welike nabozen-
 ſtwie miel | Nebo iako ratay | niekdy w deſſt a v wietr ſegie

(sic) | awffak fie gemu dobrzže vrodu | iako by prawie w iaffno
 (sic) fiel | Tezz take wfse y tomuto na dobre proyde. |

[246^b] *O lakomftwi. Capitula.*

Paty hrzžiech geft lakomftwie | Z toho pochodi Lupezz | kra-
 dezz | Lichwa | Simonia Towies | Swatokupeczftwo | Y mozz czzlo-
 wiek poznati | shrzžeffilly geft tiemto hrzžiechem. | Towies | cho-
 wali fbozzie przielifs twrdie a fkupie | Pakli kdy czo poiczzi |
 a wezme wiecze | nezz giftina geft | Neb prodali obile fwe na
 rok drazze nezz w tu dobu plati | Neb fñad kupuge obile za
 lacina | na drahotu | Neb kdy koho na mierze | neb na waze |
 y na poczztu oklama | Neb wieda | zze geft kradene y kupi | Neb
 kdyzz pomoczi fwe na chudinie | neprawie berzze | Neb fñad
 nieczo nalezl | y newratil | Aneb dluzzen gfa niekomu | Y neza-
 platil | Neb fñad almuzzny poruczzene nerozdal | Neb zda geft
 czo ruku vkradl | neb Duchowniego czo kupil | neb prodal | Neb
 fñad almuzzny wiecze bral | nezz mu potrzżebie | Jako zz o to m
 [247^a] hrzžiechu Mudry Sfalomun prawi | Zze kazzdeho
 czzlowieka lakomeho | nicz nenie horffiego | Toczizz | hrzieffniei-
 ffiego | Y take fam hofpodin prawi. | ktozz fie neodpowie
 wfseho czozz ma | nemozz moy fluha byti | Druhy hrzžiech la-
 komftwie | ibozzie | neb duoftogenftwie | Lakomftwie sbozzie |
 mozz prziemozzeno byti ffezzedrofti | Neb czzlowiek czzimzz
 menie ma | a kdyzz to pro buoh czzini | tiem menie mieti zzada |
 Neb chtielly by kto fwe lakomftwie sbozzim naplniti | toho geft
 nelže | Neb sbozzie geft wiecz zemfka | ale zzadoft gmienie | geft
 wiecz duchownie | Proto | iakozz czzlowiek kdyzz by byl zziezniw. |
 a miel przzed oczzima. Cad wina | kdyby pak gehu nepil | zzie-
 zni by nevhafil | neb nemohl by w fobie vhafiti | Teezz kto ma
 fbozzie | tiem sbozzim nemozz fwe zzadofti naplniti | ale czzim
 wiecze ma | tiem wiecze zada¹³⁾ | Neb by weffken fwiet miel
 a gedineho ffarta by niemiel | y toho by wzzdy zzadal geffczze
 mieti | Neb iako ktozz przziklada drew k ohni | tezz ten | ktozz
 prziklada sbozzie k fbozzi | A protozz czzlowiek chezeli ohen
 vhafiti | mufi drwa rozmetati | Tezz ktozz cheze w fobie lakom-
 ftwo vhafiti | rozmezcz sbozzie mezi chude | aby byl iako ten |
 O niemzz Swaty Daud prawi w zzaltarzzi | Roztrufil
 dal chudym | fprawedlnoft gehu oftawa na wieky wyekow.

[247^b] *O. Lakotie Capitula.*

Sfefty hrzžiech geft lakota. | w tom hrzžeffi czzlowiek | mno-
 hym czzinem | To geft | geftli ten czzlowiek geftto przielifs gie |
 y take mnoho pie | Neb take przi^aruſſuge puoft a to beze wfſie
 potrzżeby | Pakli geft giedl prwe czzaſſu | nebo po czzaſſu. | a to
 bez potrzżeby | Neb zdali geft giedl przielifs lakotnie | Aneb take

¹³⁾ Tak korekturou.

pil | Aneb snad przielifs rozkoffne | a wymyfflene krmie g'iedl
 Neb snad gineho k opilſtwi prziwiedl | z niehozzto mnozi hrzzieffi
 wychodie | Towies | Smilſtwo | Wrazzda | Swada | O tiech
 prawi piſmo | Opily netoliko czzini hrziech | ale geſt weſſken
 hrzziech | Ale o lakomſtwi Glofa prawi | Pokowad czzłowiek ne-
 bude zziw | podle obyzzegie weprzzoweho | dotawad diabel nad
 nim Y gedne moczi nemozz gnieti | Ten hrzziech | nemozz lepe
 ginak przzemozzen byti | gedno ſtradanim | Y take aby tu nebyl |
 kdezz geſt rozkoffne pitie | neb g'edenie | [248^a] A geſtli tak
 mdly ſwe myſli (ſic) | Tot geſt ten hrzziech | o niemzz Swaty
 Rzzehorzz prawi | kto lakoty na poczzatecze neprzzemozz | na-
 darmo proti ginym hrzziechom boyuge | Protozz ſluha bozzi | ma
 tielo ſwe mieti mieſto ofla | a Ofel ma pitie a gedenie ſkrowne |
 aby toczizz prwe czzafu nezbynulo geho brzyeme | A take aby
 nikdy neprazdnil | ale wzzdychny nieczo dobreho czzinil | Na ofla
 take ma byti often | toczizz aby nieczo trpieliweho | pro mileho
 boha trpiel. | Ale snad ſe niekterzzi radi poſtie | a kdyzz czzas
 gedenie przide | czozz by byl dwakrat | neb trzikrat ſniedl | to
 pak gednu ſnie | ten ſie bohu nepoſti | ale ſwemu brzichu | Neb
 tak gfu niekterzzi | genzz ſie poſtie proto snad | zze ſie gim necheze
 gieſti | aby potom lepe gedli | iakozzo czzinie bohatezi | Aneb
 proto | zze nemagi | iako chudi | Aneb pro ſporoſt iako lakomczy |
 Ti wſſiczkni ygedne od boha odplaty nemagi | Gedine ti | ktozz
 mohucze ſami ztrawiti | pro buoh wſtraz'iegi | a gehozz wſtra-
 ziegy ¹⁴⁾ | chudym dadie | Gfu take niekterzzi | genzz ſie poſtem
 na czas obtiezzugi | a potom przielifs ſie nagiedagi | ti mnie by
 dobrzze czzinili | y czzinie zle | Neb ten puoſt ſkodi (ſic) duſſi |
 y tielu | Proto ſluſſie ſie tak poſtiti | aby ſebe welmie nezemdlil |
 A take tak gieſti | aby ſebe g'edenim neobtiezzil | Ale snad nie-
 kterzzi | rozkoffnych krmi netbagi | ale ſproſtnymi | ſwe brzicho
 obtiezzugi | Ti pak magi pomnieti na Ezau | genzz pro welmi
 [248^b] ſproſtnu ſſoczowiti (ſic) ztratil geſt ſwe pozzehnanie | Neb
 nicz nenie ygednoho rozeznanie | mezi ſproſtnu | a rozkoffnu
 krmi | kdyzz gedno kto w nich ſmiery nema |.

O Smilſtwi Capitula

Sedmy hrzziech | geſt Smilſtwo | gehozz gfu mn ozi obyzziegi
 Toczizz ſproſtne ſmilſtwo | a ſproſtne czzizolozzſtwo (ſic) | Spro-
 ſtne Czizolozzſtwo geſt | kdyzz kto manzzelſky ſtaw zruſſi | to
 geſt necziztoſti | kteruzzto koliwiek | A take kdyzz kto ſwu ro-
 diczzku. | Aneb muzz | ſtrany ſwe zzeny | Aneb take zzena | ſtrany
 ſweho muzze | ſ kym ſhrzi'ieſſi | Swatokradſtwo geſt | kdyzz kto
 s g'ieptiſtku | aneb Mnich | s kteru ſhrzzieſſi | Naſile geſt | kdyzz
 kto s Pannu ſhrzzieſſi | Niemy hrziech geſt | geſſto geſt iako

¹⁴⁾ -g y připsáno po straně.

proti przirozeni | Protozz wiz | wffeliky | dopuſtilly ſie geſt pro-
 ſtego (ſie) ſmiłtwa | ſam ſe geſt zbawil Cralowſtwie nebeſkeho |
 Neb prawi ſwaty Paweł | Smilniczi neobſiedu | [249^a] kra-
 lowſtwie nebeſkeho | Pakli geſt wcznił (ſie) czizolozzſtwo | w niemzz
 negeden hrziech geſt wcznił. | Ale mnozi to czzinie¹⁵) Neb ſam
 to hoſpodin prawi | Nezzadai zzeny bliźniego tweho. | A kdyzz
 geſt tweho bliźniego (ſie) | A kdyzz geſt ſmrtełny hrzy^cch zza-
 dati | czzim pak wietſi geſt poznati tieleſnie | Druhe geſt krzywy
 przifełznik | Neb wieru (ſie) | gizzto zzena muzzi | neb muzz
 zzenie ſlibi | a potom ten ſlib zruſſi | Pakli ſhrzzeffi | proti przir-
 rozeni | kteryzzto wſſech hrzziechow geſt nayhorſſi | a nayhube-
 nieiſſi | Zze pro ſwu mrzkofł gmena nema | ani lide ſmiegi o niem
 mluwiti | O niemzz prawi | Haymo | Niemi hrzieſſi | tak
 gfu mrzczi | Zze neſluſſie lidem o nich mluwiti | Neb kdyzz kto
 o nich mluwie | zze tak daleko iakzz hlas wzni | andielowe ſwieti
 nechtie ſie k tiem lidem przibliżiti | Take prawi Swaty
 Auguſty n | Zze Syn bozzi | bez male opuſtil czzłowieczzenſtwie
 przzigieti | pro mrzkofł toho¹⁶) hrziecha | Neb znameni tomu
 prawi Gloſa | na ono flowo | geſſto mluwi Swaty
 David | w gitrrzni czzas | a rzka Zahubil ſem wſſi^cchny
 hrzieſſnyky z zemie | prawie. tak | prwe | nezzli ſyn bozzi ſie
 narodil | Zze te noci | wſſichni ti ktozz gfu w tomo hrzzieſſe
 przzebywali | nablu gfu ſmrti zdechli | Neb to geſt tak mrzky
 hrzziech | a tiezzky | Pronzz ſie powietrzzie kaži. | hlad. | a. mor |
 w lidech czzini | Ach pohrziechu kterak ſie geſt proklaty. | hrzziech
 rozplodil | Neb po[249^b]hrzziechu naywiecez ſie w tom hrzzieſſe
 ſwiet rozmohl | a naywiecez w niem horzzi | A take ti mnozi |
 geſſto ſie zdagi welmi nabozzni | ti wſſychni (ſie) neoſtanuli toho |
 a nepokagi ſie | odplatu wezmu. s Sodomu | a s Gomorru. to-
 wies | wieczny ohen horucziego pekla | Take gedem hrzziech
 geſt | geſſto prziluſſie k ſmiłtwa | to geſt nocznie (ſie) obluda |
 a ta ſie czztwerym czzinem ſtawa | Niekdy ze zleho myſlenie
 nebo z przieliffnego gedenie | a pitie. | a tiem dwogim czzinem |
 geſt hrziech ſmrtełny | A niekdy ſie przihodi | z rozliczne
 mdloby | aneb z przieliffne czzłowieczzie wlahy | a tiem dwogim
 czzinem nenie hrziech | Ale kterak czzłowiek mozz poznati | kte-
 rym czzinem przide | Gedem weliky miſtro o tom prawi |
 Zze niekdy obluda przzichodi | giezz czzłowiek we ſnie newidi |
 ani czo mrzkeho myſly¹⁷) | tehdy geſt znamenie | zze ze mdloby
 ſie ſtane. | towies | zze czzłowiek geſt tak welmi medl | Zze we
 ſnie wzrzi niekteraku obludu | a w tu dobu ta mrzkofł geſt proti
 geho woli | a tehdy geſt znamenie | zze to hrzziech nenie | A pakli
 kdy we ſnie tomu czzłowiek powoli | kterak koliwiek | ne wzzdy |

¹⁵) Po straně připsáno: proty bozziemv prikazani.

¹⁶) Slabika to- je připsána černým inkoustem nově!

¹⁷) Připsáno po straně.

wšlak to z hrzbiechu wychodi | A proto geftli ten kniez | na
 zaitrze ma mlie nechati | Pakli geft sluha bozzi | neb kterýzz
 koliwiek swietlky | k stolu bozziemu nema przistupiti | Ale geftli
 to | zze ta obluda czaftokrat fie przibazie | a naiwiecze | kdyzz
 czzlowiek ma przistupiti k tielu bozziemu | [250^a] Tehdy geft
 gifte znamenie | zze to diabel czzini proto | aby czzlowieka vzzit-
 kow zbawyl¹⁷⁾ | genzzto by miel od przigietie tiela bozziego | A
 proto w te przihodie | iakozz fie o tom czzte | w zziwotiech Swa-
 tych Otezow | Zze bylo gednomu mnichu poradieno | genzz welmi
 czafto (sic) miewaffe obludu | aby fie proto neodwolawal mffe
 fwate | A tak wida diabel | zze nemozz nicz prospieti | odstupil
 ynbed od nieho. | Tot fu smrtedlni hrzbieffi | a geho dczery | Ale
 zze malo vzziteczuo (sic) geft gie wi^dieti | kdyzz pak newie |
 kterak by mohl zleho zbyti | Proto geft welmi dobro wiedieti |
 kterak by mohl tyto hrzbiechy prziemoczi | Smilstwo tento hrzbiech
 mozz vhaften byti | iako vkrop vohnie | Neb iako ktozz chce
 wruczi vkrop v ohnie (sic) vhafti | neb malo wle studene wody
 w ukrop | aneb odstawi ot ohnie | aneb mieffeti bude neczzim
 (sic) | neb fnad domnienie ginym vzzinie | Ale bieda | tiem
 iakozz Swate czztenie prawi. | toczizz. | fkrze koho
 pohorffenie przide | Ma take kdyz (sic) vkrop wrzze | toczizz
 kdy czzlowiek w smiltwi geft zaizzen | ma mieffeti w ukropie
 toczizz | ma fie czzlowiek prazdnosti chowati | Aneb prazdny
 nicz nema wiecze mysliti | nezz o lakotie | a o smiltwu | A pro-
 tozz nikdy nenie prazdniti | neb prazdnost geft neprzetel duffe |
 Jakoz (sic) Swaty Bernharth prawi Wifemu zlemu
 myffleni | geft schrana | wffie lzzi | geft matie | a cztnostem swa-
 tym | geft ma-[250^b]czecha. A iako woda kdyzz na gednom
 mieftie dluho ftogi | a kdyzz gi nehybagi | zfmrdi fie. | Tezz tielo
 czzlowieczzie | w smilwi ftogie wzfmrdi fie | Protozz mily buoh
 zzehrzze na prazdne¹⁸⁾ | w Swatem czzteni a rzzka Czo
 tu ftogite czely den prazdni | O tom take prawi Swaty
 Jeronym | Czzin wzzdychny niektere dielo | aby tebe diabel
 nenalezl prazdna | Neb kdyzz dielneho czzlowieka geden diabel
 aka | tehdy prazdneho tificz | Proto Swaty Anthonij | gfa
 na pufzczzi | welmi sobie proto styfkal | pro mnohe pokuffenie |
 Tehdy gednoho czaftu | widiel przzed febu andiela | an na czzafs
 (sic) modleffe fie | a na czas dielaffe. | Tehdy kdyzz bieffe otazal
 geho | kto by byl | Andiel gemu odpowiedie | Andiel sem bozzi |
 Y vflyffe od andiela bozziego hlas k sobie rzzkucze | tezz ty
 vczin | a budefs fpafen | A on kdyzz toho vposlucha. | wiecz
 potom przziemohl | wffechna pokuffenie wessele | Ma take drwa
 rozmetati | toczizz | myfflenie neczzifte ma w fwyem srdezi roze-
 znati | tiemto czzinem. | toczizz | aby myflil nieczo dobrego | a

¹⁸⁾ Vyškrabáním z neprazdne.

zwlaſſe | by pomyſlił na niektereho mrtweho | kterak geſt welmi
 hrozny | A potom aby ſie k matczye bozzie vtekl | a tak ſkrzie
 to myſſenie | zapomeneſ onoho myſſenie | Neb toto neczziſte
 myſſenie | zdali kdy komu zplyne na myſl | Y [251^a] die tobie |
 Tohoto a tohtos ſie nezpowiedal. | nemaſ ničz o tom myſliti
 kterak ſie to geſt ſtalo | gedne czzigeſſi ſie | zzes ſie nezpo-
 wiedzal. | tehdy (maſ ſye czytſye zpowyedaty A pakly ſye czygeſſ
 zes ſye zpowyedal¹⁹) maſ ſie vderzziti w prſi | aueb na modlitwy
 padnuti | anizz czo o tom wiecze myſliti | a ynhed toho zapo-
 menuti | Neb czzim by na to wiecze myſlił. | tiem by wiecze ſie
 w hrzzieſſe zazzehal. | a tak by w ofidlo diablowo vpadł | Neb
 geſt tento hrzziech | tak lepky | zze kdyzz geho ynhed na prwem
 poczzatku neprzzie mozz | wzdyczy (sic) duſſiezzku poſſkwrni | Na
 znamenie tomu | ſyn bozzi. | kdyzz geſt pokuſſowan | tehdy tiem
 hrziechem nechtiel pokuſſen byti | Ale gſu mnozi | geſſto o tom
 hrzziechu radi myſle | a w niem ſie kochagi | awſſak toho
 nikdy | nechtiel ſkutkem naplniti | a tak mnie | by to welmi mała
 wiecz byla | Protozz | magi wiedieti. | kolikrat koliwiek w tom
 ſie ſ powolenim ſweho rozumu kochagi | tolikokrat ſmrtedlnie
 hrzzieſſie | Neb prawie wſſichni miſtrzzi wiery prawe | Zze
 netoliko ſkutek ſmilny | geſt hrzziech ſmrtedlny | ale okolczi
 toho hrzziechu | take gſu ſmrtedlni hrzieſſi | Jakozz przitulenie
 polibenie | y gine wſſelike necziſte dotczenie | kdyzz to kto tyem
 vymyſlem czzini. | towies | aby ſe w ſmiſłtwi zazzehal | wſſichny²⁰)
 ti gſu hrzzieſſi ſmrtedlni | [251^b] A proto toho hrzziechu | ne-
 mozz czzłowiek lepe przie mozz | gedno kolikokrat koliwiek gemu
 o tom myſſenie na ſrdczi padne | aby ge ginym dobrym myſſeniem
 Ynhed od ſebe zahnal |.

Glosy a částečný překlad biblický v rkpe c. k. stud. knih. Olom. sign. II. E. 18. (*Bibl. J.*)*)

Podává V. Tille.

V Olomúcké c. k. studijní knihovně jest pod signaturou II. E. 18. rkp. pap. 4° II 252, v dřevěných deskách s hladkou koží, která nese stopy po kování. V starém katalogu jest zapsán v oddělení Mss Hermeneutici pod titulem: „Glossae super Evangelia

¹⁹) Uzávorkovaný passus jest psán nad sloupcem se znaménkem, které odkazuje k tomuto místu.

²⁰) -ny opravou z původně napsaného -ni.

*) O rukopise tom učiněna stručná zmínka ve Věstníku České Akademie roč. IV. 1895 p. 446—447 v seznamu českých rukopisů c. k. studijní knihovny v Olomouci.

sec. XIV. Obsahuje latinské úryvky z bible, psané velkým, zběžným písmem, řádky široce od sebe (průměrně as čtyři řádky na str. 21×15 cm.) a mezi nimi drobněji vepsány touž rukou poznámky a výklad. Písmo totéž až do l. 205, kde nabývá jiného rázu. Rubrikace červené, výjimkou (57^a) zelené. Initialky vynechávány. Latinskému textu bible nadepsány hojně nadpisky české, celkem trojího druhu:

α) Nejstarší (ze XIV. stol.) psané bezpečně písařem latinského textu hned při opisování. Jest jich poměrně pořádku. Jen úryvek písně Šalomounovy (na l. 31^b Cant. II 9—14) přeložen souvisleji; ostatně pouhé glossy. Onen úryvek nepřiléhá ani k první, ani k druhé recensi překladu bible (dle rozdělení Dobrovského) a překládán bezpochyby samostatně.

β) Druhý druh vyskytá se jen od l. 205., v oné části, která se způsobem písma od první odchyluje. Jsou to jen ojedinělé úlomky, vysvětlivky, psané někdy touž rukou jako text; někdy zdají se příbuzny nadpiskům následujícím.

γ) Nadepsané překlady úryvků z Nového Zákona. Písmem jiným než rkps, drobným, pevným a úhledným, bledším inkoustem. Asi z $\frac{1}{2}$ XV. Jest to přepis z druhé recense překladu bible.*) O přepisu svědčí odchylky textu českého od latinského. Na př.:

Na l. 61^a schází v lat. textu z Luc. VII. celý verš 46. V. 45. končí „... osculari pedes meos“, a za ním hned následuje v. 47. „propterea dico tibi . . .“. Český text má rovněž tak, avšak nad řádkem českým nadepsán česky ještě v. 46.

Na l. 147^b schází v lat. textu z Jo I. 46 počátek: „Et dixit ei Nathanael“. Slova ta následují po konečném slově v. 45. „a Nazareth“, která opakuji se hned na to ve v. 46. po větě právě vynechané. Písař patrně, obrátiv stránku svého rkpu, myslil, že psal slovo to již podruhé a pokračoval hned: „anazareth potest aliquid boni esse?“ Český nadpisovač však vynechané místo nadepsal česky.

Ostatní drobnější doklady, i ty, kde dle českého textu nadpisovač doplňuje slova do textu latinského, lze nalézt níže dle přehledu odchylek lat. textu rkpu od vulgaty.

Bylo by zbytečno dokazovati, že nadepsaný text je opis z druhé recense českého překladu. Vypsal jsem všechny odchylky gloss od textu druhé recense, obsaženého v rkpe I A 3 v olom. stud. knih., nenalezl však ani jediné, jež by nutila domýšleti se vlivu ještě jiné recense, ač ovšem předlohy jich chybami a odchylkami opisovačskými značně jsou od sebe vzdáleny.

*) O recensích překladů biblických viz J. Dobrovský: Über den ersten Text der Böhmischen Bibelübersetzung (Neue Abhandlungen der königl. böhmischen Gesellschaft III. 1798).

Mat. IV. 6. žiezniegi — glossy: znyegy IV. 20. v rkpe I. A 3. schází dodatek „a lodye“; IX. 9. A když gdiěsse odtud — glossy: zatyech čaffuow když gdyessse; X. 5. Tiech duanaft pošlal gežiš — pošlal iezyřř dwanaft vzednykuw; X. 9. ani peniez ani miedi — v glossách schází „ani mědi“; 38. anegde pomnie mne hoden — glossy: angde pomnye nenye mne hoden; 41. glossy mají na víc: wegmie sprawedlyweho; XVI. 19. I. A 3. má podrubé správně: rožviěžeš, rozuazano — glossy chybně: řwyzeřř, řwazano; 28. I A 3. správně: gduciěho — glossy chybně: gduczych XX. 20. aprořeci nie ho — glossy: aprořecze nyečo odnyeho; 22. 23. glossy dvakrát byti, byty, místo piti, 23. naprauci me — glossy: naprawyći mey neb na lewyći; XXV. 6. Ay ženich gdiete — glossy: Ay zenyh gde wygdete; 19. podluhem czařu — glossy: pomnohem czařu; 21. Miehodiek — glossy: Myey hodyek; nadnemnohyimi — glossy: nadmalymy; 30. wyrzte wtemnořti — glossy: wyrzte awpuřte wtemnořti; řkřehot zubow — glossy: řkrzyehot zubom (důsledně).

Luk. I. 26. Pak wfestem mieřeci (pořlan geřt) — glossy: Zatyech czařuow; 55. kpłemeni — glossy: pokoleny; 58. radouali řu řie řni — glossy: yradowaly řu řye gye; 65 řtrach nadewřemi — glossy: řtrach welky nadewřřemy; X. 39 podle — glossy: wedle; 40 oftawila — glossy: opuřřila; XII. 1. warugte — glossy: wyřtrzyehayte; 3. nalořich — glossy: wlořzech; 4. neřařařte — glossy: neřtrachugte; 8. wřřlky ktoř koliwiek — glossy: wřřelky człowyek; 37. Wřeru — glossy: zagřřte (důsledně); XXI. 1. Pak popařřiw vzře ty bohate — glossy: Pak opařřiw ty bohate.

Jo. I. 35. Pak opřet gineho dne — glossy: Za tyeoh czařřuow; XII. 24. padna wzemi vmře — glossy: padne wzemy nevmrzye; Wřeru wřeru — glossy: Zagřřte zagřřte (častěji); 32 přytrřnu — glossy: přyřtahnu; 35. nezachwatily — nezachopily; XIV. 1. schází v glossách a vulgatě počátek JWece věednřikom řwym; 3. schází v rkpe I. A 3 „Et si abiero, et praeparawero vobis locum“; XV. 2 y wrřu — y wrřly; 10. ybyřřim — ypřřbywam;

Rom. VIII. 32. zwařřtniemu — wlařřnyemu; 38. ani řila — glossy: Any nařřle;

I. Cor. VII. 27. Rozwazan řy — Odwazan gřř; 34. aby — byla řwata — glossy: aby byla řřchem;

II. Cor. IX. 8. věinek — vzitek;

Gal. V. 10. řmyřřeti — glossy: myřřlyty;

Hebr. XI. 33. Kterřřto gřř řkrze wřeru — Swaty řkrze wřeru; 37 schází v I. A 3.: pokuffeny gřř.

Latinský text, jemuž je nadeřřsán náš zlomkovitý překład, odchyluje se často od vulgaty. Otiskují všechny odchylky po-

řadem. Vynechávám jen odchylky v pořádku slov. Slova lišící se od Vulgaty, neb nadpočetná, kursivou.

Cant II. 9. *respiciens per cancellos*; konec verše schází; 13. *Surge et propera*; 14 *vox est tua dulcis*;

Mat. I. Abraham *aut* genuit; 3. *ezrom*; 4. *naazon*, *nazon*; 5. *booz derab*; *obeth*; 8. *yozaphat*; 9. *Joathan*; slovo „achaz“ jednou vynecháno; 11. 12. *Jeconiam*; 12. *salatiel*; *eliachim*; 14. *Sadoch*; 15. *Aleazar*; IV. 18 za „ambulans“ schází „autem“; *recia*; 19 za „post me“ schází „et“; 20. *relictis retibus et navi*; 22 po „illi autem“ schází „statim“; V. 1. za „videns“ schází „autem“; 11. *eritis, cum maledixerint vobis homines*; IX. 9. *JN illo tempore Cum*; za „transiret“ schází „inde“; in *theloneo*; 14. *Tunc accesserunt ad Jhesum*; 16. za „nemo autem“ schází „immittit“; 17. *corrumpuntur*; X. 5. *MJsit ihesus duodecim discipulos suos et precipiens eis et dicens*; 10. *neque peram*; 11. za „inquamcunque“ schází „autem“; 13. ad vos *vertetur*; qui *accipit iustum*; XIII. 44. Schází: „tunc dicit“; 48. in *vasa sua*; 50. za „et mittent“ schází „eos“; XVI. 13. schází „autem“; *interogavit*; 15 *dixit*; XVI. 26. *qui totum mundum lucretur*; 27. *iuxta opera eius*; XVIII. 5. et qui *suscipit*; me *suscipit*, „me“ připsáno glossátorem; 6. de *pusillis istis minimis*; 7. schází „enim“ za „necesse est“; 9. *vnum oculum habentem*; in vitam *ingredi*; 10. omylem dvakrát „eorum“ a vynecháno „in coelis“; XX. 20. schází „tunc“; ad *ihesum*; schází „suis“ za „filiis“; *adorans eum*; 21. et *alter* ad *sinistram*; 24. schází „et“ na poč.; 25. et *ait eis*; 26. schází „sed“ před „Quicumque“ 27. *primus fieri*; XXV. 1. Schází „tunc“ na poč.; *simile est*; 5. *facientes* (chybně); 10. *Cum autem*; 11. *venerunt*; 14. *homo quidam*; 15. *alii autem vnum*; 19. *tempus*; 20. schází „talenta“ za „obtulit alia quinque“; et *ecce*; 21. schází „eius“ za „dominus“; 22. *superlucratus*; 26. *ubi non spargo*; 27. *cum usuris*; 28. *eum talentum*; 29. *omni ergo habenti*;

Luc. I. 5. „de vice“ připsáno písařem gloss; 8. *cum sacerdotisungeretur zacharias*; 9. schází „incensum“; 11. schází „autem“ po „apparuit“; 13. *Ait autem ad eum*; *Johannes*; 26. *In illo tempore* místo „In mense autem sexto“; 38. schází „in diebus illis“; 41. schází „est“ za „et factum“; 45. *ea quae dicta sunt*; 48. „dicent“ omylem dvakrát; 54. schází „suum“ za „puerum“; 60. schází „et“ na poč. 61. schází „autem“ za „in-nuebant“; 64. *linguam* (chybně); 66. schází „omnes“ za „posue-runt“; II. 22. schází „et“ na poč.; *purgationis marie*; VII. 36. *Rogabat ihesum, phariseus*; 37. *quia ihesus accubisset*; 40. *dixit ad illum*; 41. et *respondit ihesus*; *non habentibus autem illis*; 43. at ille *respondit*; 46. schází celý; 47. *propterea*; X. 38. zač. zní pouze: *JNtrauit ihesus*; 41. *dixit ei*; XII. 1. počíná „attendite“; 5. schází „vobis“ za „dico“; 9. *denegaverit, de-*

negabitur; 39. *quia*; et vigilaret; XXII. Respicieus *ihesus* vidit; schází „sua“ za „munera“; gazophylacium; 2. schází „minuta“; 4. deesse; XXII. 24. schází „autem“ za „est“; inter „discipulos“; 27. *qui* maior est; 30. schází „mensam“; super thronos *duodecim*;

Jo. I. 35. *IN illo tempore* misto: „Altera die iterum“, 41. *interpretatur*, 42. filius *Johannis*; 43. et dixit; 46. „Et dixit ei Nathanael“ schází; 47. po „vidit“ schází „Jesus“; XII. 24. schází „fuerit“ za „si autem mortuum“; 25. *Qui autem* amat; 26. pater meus *qui est in celis*; XII. má na víc: *In illo tempore dixit ihesus discipulis suis et turbis Judeorum*; 32. na zač. schází „et“; XIV. 1. non turbetur cor vestrum neque *formidet*; 3. et si *ego*; 5. schází *viam* a dopsáno glossatorem; 6. dixit; za „via“ schází „et“; 9. patrem „meum“; 14. hoc *faciet*; XV. 6. schází „et“ před „in ignem“;

Rom. VIII. 28. *Fratres* scimus quoniam; 30. illos *magnificabit*; 34. za „Christus“ schází „Jesus“; 35. schází „ergo“ za „quis“; neque principatus *neque potestates*; 38. fortitudo *neque*; a caritate *xpi*;

I. Cor. VII. 25. *Fratres* de virginibus . . .; 26. za „instantem“ scházelo „propter“, dopsáno glossatorem; 32. *Qui autem* sine uxore est; 34. ut sit *mente et corpore in xpo ihesu domino nostro*;

II. Cor. IX. 11. za „administrat“ schází „semen“;

Gal. V. 10. *Fratres* confido *de vobis* in Domino ihesu ut nihil aliud sapiatis; 13. za „vos“ schází „enim“;

II. Tim IV. 1. *Carissime* . . .; et per adventum; 6. ego enim *yam*; iam scházelo a doplněno glossatorem; 8. in *illum diem*;

Hebr. V. 1. schází „namque“; 2. qui condolere possit in hiis; 3. et populo; 5. za „sic“ schází „et“; ad eum; eum připsáno glossatorem; XI. 33. *Sancti* per fidem . . . 39. probati *inventi sunt*.

Otiskuji nadpisky spořádané dle lat. vydání Vulgaty*) jež ke kollaci předpokládám. Glossy nejstarší (ze XIV. stol.) otištěny *kursivou*, glossy druhého druhu (ok. r. 1400) pro lo ženě, glossy mladší (z 1/2 XV.) obyčejným písmem. Mezery vyplněny částečně v závorkách lat. textem z vulgaty, částečně bez závorek lat. textem rkpu. Číslice na začátku řádek značí verše, marginalie stránky rkpu. Velká písmena často nelze určit. Čárky nad „i“, „é“ neznačí délku, nýbrž vlasovou čárku, již písmena v rkpe označena.

*) Biblia sacra vulgatae editionis etc. ed. V. Loch. Ratisbonae Manz 1888.

Místa glossovaná.

a) Glossy původní:

ve vysvětlivkách 44b; 100b; 104a;
Cant II. 9—14;
Sap. V. 1—4;
Eclus. XXIV. 20; XXVI. 16, 17, 19;
Mal. III. 1, 2;
Mat. X. 9, 35; XIII. 47; XVI. 13; XX. 27; XXV. 23;
Luc. I. 7, 61, 62, 65; II. 28; X. 40, 42; XII. 6; XXII. 25, 27;
I. Cor. IV. 9, 13;
II. Cor. IX. 8;
Hebr. XI. 3, 4, 35, 37, 38;

β) Glossy druhého druhu:

Mat. XXVI. 30, 37; XXVII. 15, 20, 28;
Marc. XV. 25;
Luc. XXII. 6, 7, 11, 12; XXIII. 5, 12, 21, 33, 48;
Jo. XIX. 30, 36;

γ) Nadpisky mladší:

Mat. I. 1—16; IV. 18—22; V. 1—12; IX. 9—13; 14—17;
X. 5—15; 34—42; XIII. 44—52; XVI. 13—19; 24—28; XVIII.
1—10; XX. 20—28; XXV. 1—13; 14—30;

Luc. I. 5—17; 26—38; 39—55; 57—68; II. 22—31;
VII. 36—50; X. 38—42; XII. 1—9; 35—40; XXI. 1—4;
XXII. 24—30;

Jo. I. 35—47; XII. 24—26; 32—36; XIV. 1—13; XV.
1—11;

Rom. VIII. 28—39;
I. Cor. IV. 9—14; VII. 25—34;
II. Cor. IX. 6—10;
Gal. V. 10—15;
II. Tim. IV. 1—8;
Hebr. V. 1—6; XI. 33—39;

Glossy v poznámkách:

cztyverohranaty — tetraconus; 100b;
potwrzenye — autentica; 104a;
fnaznofty — sedulitate; 44b;

Canticum canticorum Salomonis.

Cant. II. 9—14.

9. Similis est dilectus meus capre hinnuloque ceruorum en 31b
ipse stat post parietem nostrum |
hledye fkrzye mrzyezye 32a

32b 10. *aj mylik mnozy mluwcy kemnye wstan pospyes przy-
telnicze mea holubyczko mea | krafna mea apod*

11. *gyz nebo zyma minula gest descz przywal odseł aod-
stupil*

33a 12. *kwytyj ukazalo sye | wzemy nassy czafs obrzyezany wyna
przyssel gest vox hrdlyczkij wlysan gest in terra nostra*

13. *fik wydal owocze suos vy(n)nicze ktwucze dederunt
wuony sswu wstajn apospyes przytelniczko mea chotj mea
et (veni)*

33b 14. *columba mea wdyrach skaly kamene wgeskyny wwynne
sdy ostende michi twarz tuam znyj hlafs tua | wuosye mw hlafs
(enim) est tua fladky et facies tua krafna*

Na doklad tvrzení, že text tento odchyluje se od obou re-
censi, otiskují zde totéž místo jednak z textu prvé recense, za-
stoupené v studijní knihovně dvojdielnou bibli olomúckou z r. 1417,
sign. I. A. 1., jednak z textu druhé recense, z bible boskovické
(okolo r. 1420) sign. I. A. 3.

I. A. 1.

Cant. II.

9. Podoben gest moy zmile-
lec k frnye a k koluchouí ge-
lenyemu . tot on stogí obftie'
hledage fkrzie okence patrze
fkrzye mrziezzy.

10. Zmlely moy mluu kemnye
a rzka . Wstan apospies prze-
telnyce ma . holubiczko ma . wy-
teczna ma a pod

11. nebo gyzz gest zyma
przissla prziewal przebiehl y
otffel.

12. kwietie sie zgienilo wnafie
zemí . czzas diela uwynycech przy-
ssel . hlaf hrdliczyn wlysan gest
wnafye zemí.

13. fykone drzewo wydalo
gest swe zarodky . y wŷnycie daly
su wony swu . Wstan przetelnyce
ma choti krafna ma a pod

14. holubičko ma . wdyerach
skalnych a wdupi wzednem vkazz
my twu twarz . wzni twoy hlaf

I. A. 3.

Cant. II.

9. podoben gest moy zmilecz
k frnie a kgeleniemv koluchowi.
Tot on stogí obftienv hledagie
fkrzie okence . patrie fkrzie
mriezi.

10. Zmilely moy mluví kemnie
řzka wstań pospiey přietelnicie
má . holubičko má . wýtečná má
pod.

11. Nebo giž gest zýma přie-
šla . přiewal přiebiehl y odšel.

12. kvietíčko sie zgevilo wnafiey
zemí . czas diela w winnících
přisel . Hlaf hrdličín wlysan gest
w nafiey zemí.

13. fikone dřívó wydalo gest
swe zarodky . y wínnice ktwucie
daly su wóní swá . wstań přietel-
niece ma . choti krafna ma .
apod.

14. holubičko ma . w dierach
skalnych . awdupi zedney . vkaźmi
swu twar . wzni twoy hlaf w mv

vmu vřřy . nebo twoy hlas geřt vřřı . nebo tvoy hlas geřt řladky řladky . a twoy obhezzeř krasny A twoy obřeıey krasnıy. *)

Liber sapientiae.

Sap. V. 1—4.

1. Stabunt iusti in magna constancia | aduersus eos qui se 174b, 175 a
zzuzowaly et qui abstulerunt labores illorum |

2. videntes turbabuntur timore horribili et mirabuntur *vbrz-* 175b
kostij nenadaleho | spass'enye gementes per *ssuzenye* spiritus 176a

3. dicent intra se penitenciam agentes et prae | *sfuzenye* 176b
spiritus gementes hii sunt quos habuimus aliquando in derisum
et in similitudinem *wpoħanyenye* (z poznámky, kde „blasfemie“).

4. nos insensati vitam illorum estimabamus | *blaznowstwie* 177a
et finem illorum sine honore

Ecclesiasticus.

Eclus. XXVI. 16.

16. *dar neb myloft* mulieris sedit *tyessý* virum suum et 19a
ossa illius impingwabit.

17. *flechetnost* illius | Datum dei est 19b

19. *Dar nad darem mulier sancta et podorata.*

Eclus. XXIV. 20.

20. sicut *Skorzyce* et balsamum *wonogiczy* odorem dedi. 25b

Prophetia Malachiae.

Mal. III. 1. 2.

1. Hec dicit dominus deus. Ecce ego mitto angelum meum:	3a
qui praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad tem-	
plum suum Dominator quem vos queritis et angelus <i>swyedecztywy</i>	3b
<i>gehoz</i> vos vultis. Ecce venit Dicit Dominus exercituum.	4a

2. Et quis poterit *vymysltij* diem *przychod* eius.

*) Připojuji ještě na ukázkou třetí čtení téhož místa, z bible, kterou r. 1433 dopsal Duchek z Mnišku a která jest nyní majetkem arcibiskupské knihovny v Kroměříži pod č. 7728. 15923. Místo dotyčné zní na l. 251b col. 1. (slova v závorkách červeně): Ay ont stogi zaftieniu naſi. hľadage ſkrze okence pohľadage ſkrze mŕteže: ay zmyley moi kemſie (Hlas kriftow) Wſtañ poſpieš priateľnice ma. holubičko ma. wytečna ma. a poď neboť gŕz zyma gt přešla. přiewal. přebiehl y odſel. Kwieticko ſe zgewilo w zemí naſy. čas rezby přieſel. Hlas hrđliťj flyſan gt wzemí naſij. A fik wydal gt ſwe prwnie owoce Winice ktwuce wydale ſu woni ſwu (Hlas kriftow) Wſtañ poſpieš priateľnice ma ykraſna ma. apod holubice ma. wdierach ſkalnych. awdupatach zedních Ukaz mí twař ſwu. awzni hlas twoi wuſi mu. Neboť hlas twoy ſladky gt atwař twa kraſna.

Evangelium secundum Matthaeum.**Mat. I. 1.—16.**

- 77b, 78a 1. knyha naroda gezukrista fyna | dawydowa fyna abraha-
mowa |
- 79a 2. Abraham vrodyl yfaaka yfaak vrodyl Jakuba a Jakub
vrodyl Judasse abratři geho
- 79b 3. Judass pak vrodyl phareffa azaru ztamar ffares pak | vrodyl
Ezroma Ezrom pak vrodyl arama
- 80a 4. Aram pak vrodyl amynadaba Amynadab pak urodyl naazona
Nazon pak vrodyl Salmona |
- 80b 5. Salmon pak vrodyl booza zraab Booz pak vrodyl obetha
zruth Obeth pak vrodyl yesse yesse | pak vrodyl Dawyda krale
6. Adawyd kral vrodyl ffalomuna Ztey zeny gesto byesse
vriaflowa
7. Salomun pak vrodyl roboama Roboam pak vrodyl abyasse
Ayass pak vrodyl azu
- 81a 8. Aza pak vrodyl yofaphata yofaphat | Pak vrodyl yorama
yoram pak vrodyl ozyasse
9. Ozyass pak vrodyl yoatana yoatan pak urodyl achaza
Achaz pak vrodyl Ezechiasse
10. Ezechiasse pak vrodyl manaffen Manasseff pak vrodyl
Amona Amon pak vrodyl yozyasse |
- 81b 11. yofyass pak vrodyl Jeconiasse abratři geho wprzyewedeny
babylonfkem
12. Apoprzyewedeny babylonfkem Gekoniasse vrodyl salatiele
Salatyel pak vrodyl zorobabele
13. Zorobabel pak vrodyl abyuda Abyud pak vrodyl elya-
chima | Elyachym pak vrodyl azora
- 82a 14. Azor pak vrodyl fadocha Sadach pak vrodyl ochima
Achym pak vrodyl Elyuda
15. Elyud pak vrodyl Eleazara Eleazar pak vrodyl matana
Matan pak vrodyl Jakuba
16. Jakub pak vrodyl yofessa muze marie Znyez fye gest
82b vrodyl | gezyff genz flowe kristus

Mat. IV. 18—22.

- 132b 18. Achodye gezyff podle morzye galilegfkeho wydyl gest
133a dwa bratři ffymona genz flowe | petr aondrzyege bratra geho
puffczegyczye fyet wmorzye Neb byechu ribarzy
- 133b 19. ywecze gym podte pomnye vczynym was | ribarie lydfke
- 134a 20. Aony yhned opuftywffe fyeti alodye gydechychu ponyem

21. Apofšed odtud dale vzrte gyna dwa bratři Jacuba fyna
zebedewa a Jana bratra geho | wloody ſzebedeem occzem gych 134b
oprawugyczy ſyti ſwe ypowola gych

22. Aony yhnud nechawſy ſytye aotcze gydech ponyem

Mat. V. 1—12.

1. Awyda gezyſſ zaſtupy wgyde nahoru | Akdyz ſyedyeffe 108b, 109b
przyſtupichu knyemu wćednyczy geho |

2. aotewřew vřta ſwa vćieffe ge arka | 110a

3. Blahoſlaweny chudy duchem neb gych geřt kralowřtwye 111a
nebeřke |

4. Blahoſlaweny tyřſye nebo ony wladnuti budu zemý | 112a

5. Blahoſlaweny kteřiz lkagy nebo ony vtyeffeny budu | 113a

6. Blahoſlaweny kteřizto lacznyegy aznyegy ſpraedlyuořti nebo 114a
ony budu nařćeny |

7. Blahoſlaweny mylořrdny neb ony mylořrdenřtwye dogdu | 114b

8. Blahoſlaweny czyřteho řrdće neb oný boha vzrte | 117a

9. Blahoſlaweny pokogye neb ony ſynowe bozy nazwany 118b
budu |

10. Blahoſlawenye kteřez protywenřtwye trpye p ſpředliwořt 119b
neb gych geřt kralowřtwye nebeřke |

11. Blahoſlawenyeřte kdyz zlořećity budu wam lyde | aproty- 120b, 121b
wyty řye wam budu arku wřřeczko zle proty wam lzyće promye

12. Radugte řye awefeřte řye neb odpłata waře mnoha geřt
wnebeřřych |

Mat. IX. 9—13.

Zatyech čařnuow

9. kdyz gdyeffe gezyſſ | wydyl člowyeka ředyćiho namytye 88b, 89a
gmenem matuřſe yweće gemu pod pomnye Awřřaw ygide ponyem

10. yřřtalo řye geřt kdyz on ředyeffe wdomu | Ay mnozy 89b
zgewny hřřřřnyći yhřřřřnyće | pñřřřřře řřłłechu řgezyřřem yřřűedl- 90a
nyky geho

11. awyduće zakonyći wećechu wćednykom geho procz zgew-
nymy hrzyeffnyky ařhrzyeffnyczemy | gye myřřtr wařř 90b

12. Tehdy gezyřř vřlyřřaw powyedye nenye potrzyebye | zdra- 91a
wym lekarze ale nemoćnym

13. Protoz gduće na věte řye čo geřt mylořrdenřtwye chcey ale
ne obyety Neb neprzyřřřřem wolat řřrawedlywych ale hrzyeffnych |

Mat. IX. 14—17.

14. Tehdy przyſtupichu kyzyřřowy wćednyczy | Janowy rzkuće 170a, b
Proć my azakonići pořřimy ře čařto Ale wćednyći twogy řye ne-
pořřtye

15. yweće gym gezyſſ Zdaly mohu ſynowe zenychowy mutity
 171a fye donidz | ſnymy geſt zenych Ale pridu duowe kdyz odyat bude
 odnych zenych atehdy fye budu poſtity

16. Anyzadny newzywa ſukna noweho wrucho ſtare Neb od-
 171b gyma czeloſt geho odrucha | ahorſſye wzedrzyeny bywa

17. Anyz nalewagy wyna noweho wlahwycze ſtare Gynak
 rozpuczye ſe lahwyće awyno bude rozlyto alahwycze zhynu Ale
 wyno nowe wlahwyće nowe wlewagy aobe bude zachowano

Mat. X. 5—15.

104a 5. poſlal iezyſſ dwanaſt wczednykuow ſwych przykazaw gym
 arzka naczeſtu pohanſku neodchazyte adomyeſt ſamaritanſkich
 newchazejte

104b 6. Ale radyeſſe gdyete | kowczyem ktore ſa zhynuly domu
 yſrahelſkeho

7. Aſſedeſſe kazte rzkucze zet fye przyblyzy kralowſtwe
 nebeſke

105a 8. nemoczne | vzdawuyte mrtwe krzyeſte małomoczne czyſte
 105b dyabli wymyetajete Darmoſte wzely | darmo dayte

9. Nerodte ſobyte ſobyty *panowatyj* zlatta any ſtrzyebra any
 penyez naſwych paſyech

106a 10. any tobolky naceſtye any | dwu ſukny any obuwy any
 holy hoden geſt dyelnyk pokrmu ſweho

106b 11. Adokterehoz koli myeſta neb | hradku weydete otazte
 kto geſt wnyem hodny a tu bydlite az ywydete

12. Awchazagycze wduom pozdrawugte geho rzkucze pokoy
 tomuto domu

107a 13. Abudely | zagılte duom ten hodny przyde pokoy waſſ
 107b nan Pakly nebude hodny pokoy waſſ kwam fye | nawrati

14. Aktoz koly was neprzygme Any wſſlyſſy rzyeczy waſſych
 wyndyete wen zdomu neb zmyeſta wybygte prach ſnoh waſſych |

108a 15. zagylte prawy wam lehczege bude zemy ſodomſkey ago-
 mrfkey wden ſudny nezly tomu myeſtu

Mat. X. 34—42.

34b 34. Nerodte domnyewati bycht przyſſel pokoy puſtity wzemy
 35a nepiſſel ſyem pokoge puſtiti | ale mecz

35b 35. Neb ſyem przyſſel odyeliti ćlowyeka proti otczy geho
 adczeru proty | materzy gegye *newyeſtu* proty *ſwekrufſy* gegye

36. anepzyetele ćlowyecye domaczye geho

36a 37. ktoz myluge otcze neb materz wycze nezly | mye neny
 mne hoden Aktoz myluge ſyna neb dczeru nadmye neny mne
 hoden

38. Aktoz newezme krzyze fweho angde pomnye nenye mne hoden
39. ktoz nalezne dušy | fwu ztraty gy Aktoz ztrati duši 36
fwu promye nalezne gy
40. ktoz przygyma was mye przy* Aktoz przygyma mye przygyma toho genz mye geft pošlal
41. ktoz przygyma proroka weymeno proka odplatu prorocy wezme Aktoz przygime | sprovedlyweho wegme sprovedlyweho od- 37a
platu sprovedlyweho wezme
42. Aktoz kolwyek da napoy gednomu znaim(en)fyech tychto češi wody študeney tohko wegmeno věedlnyka wyeru prawy wam zet neztrati odplaty fwey

Mat. XIII. 44—52.

44. Podobno geft kralowštwye nebefke pokladu | škritemu 53a, b
wpoly Geyz kteri člowyek nalezne škrige aproradost toho pokladu puoyde | yproda wšěcky wyeczy ktere ma ykupy to pole 54a
45. Opyet podobno geft kralowštwye nebefke czlowyeku kupczy hledagyczyemu dobreho kamenye |
46. analezna geden drahy kamen šel geft apodal geft wšěcky 54b
wyeczy ktere geft myel ykupy gey
47. Opyet podobno geft kralowštwye nebefke wršly | puščeney 55a
wmorzye (et) *zkazdeho radu rybyeho šhromazdygicy*
48. Gyz kdyz by naplnyena wytahše apodle běha fedyecze wybrachu dobre wfwa ofudye azle wen wypuštichu |
49. Tak bude nafkonanye fwyeta wyndu andyele (nad tím 55b
„*fathane*“) yodluczye zle zproštrzyedka sprovedlywych
50. ypuštye gye v wyeczny ohen tu bude placz ašškrzehot zubuom
51. Srozumyelyšte tomu wšsemu wečechu | gemu owšsem 56a
52. weče gym Protoz wššeliky mištr věeny wkralowštwy ne- beškem podoben geft člowyeku hošpodarzy genz wydawa zšweho pokladu nowe yštare |

Mat. XVI. 13—19.

13. yprzygide gezyš dokragyn czezaree filipowa ytašaffe 41a
věedlnykuow šwych rzka *koho* nazyewagi lyde byti šynem člo- wyeka
14. Aony rzekly fu | Gyny Jana krztytele Gyny Elyaffe Gyny 41b
Jeremiaše aneb gednoho zprorokuow
15. Weče gym gezyš Awy kym mye dyete byty |
16. Odpowyedyew šymon petr weče Ty gšš křištus šyn boha 42a
zyweho

17. Tehdi odpowedyew gezyſſ rzekl gemu Blahoflaweny ſy
 42b ſſymone baryona nebt tyelo | any krew nozgewyla tobye ale otec
 muoy genz geſt wnebefyech
- 43a 18. Aya pŵy tobye ze ſi ty petr | ana tom kameny wſtawym
 43b cirkew mu | Abrany pekelné neſwytyczy proty nye
- 44a 19. Atobyé dam klycze kralowſtwy | nebeſkeho Acóz kóli-
 wyek ſwyetzes nazemy bude ſwazano ynaneby Acóz kolwyek ſwyetzéſſ
 nazemy bude ſwazano ynaneby

Mat. XVI. 24—28.

- 93b 24. (Tunc Jesus dicit discipulis suis) Chczely kto pomnye
 przygiti zaprzy ſam ſebe awezmy krzyz ſwuoy apod pomnye
- 94a 25. Neb budeli kto chtyeti | duſſy ſwu ſpaſenu wczynity
 ztrati gy Ale ktoz ztrati duſſy ſwu promye nalezne gy
26. Neb czo platno geſt czlowyeku by weſſken ſwyet zyſkal
 94b, 95a Aſwey duſſy wſſkodyl Neb kteru da odmyenu czlowyék | zaduſſy ſwu
27. Syn czlowyeka przyſſczy geſt wſlawye otcze ſweho ſangely
 ſwymy atehda odplaty kazdemu podle ſkutkuow gehó |
- 95b 28. wyeru prawy wam ſu nyekterzye zted ſtógyczyech genz to
 neokufye ſmrty az yvzrzye ſyna czlowyeka gduczych wſwem kra-
 lowſtwy |

Mat. XVIII. 1—10.

- 99a 1. (In illa hora) przyſtupichu kgezyſſowy wcednyczy rzkucze
 ktot ſye zda geſt wyetzcy wnebeſkem kralowſtwy
- 99b 2. aprzywólaw ieyſſ | maliczkeho poſtawy ho proſtrzyed ných
- 100a 3. y weczé wyeru prawy wam lecz ſe obratite abudete wczé-
 nyeny yako maliczcy | neweydete wkralowſtwy nebeſke
4. Protoz ktoz kolwyek ſe ponyzy yako maliczky tento Ten
 geſt wyetzcy wkralowſtwy nebeſkem
5. Aktoz przygyma gednoho maliczkeho takoweho weymeno
 100b me mye przygyma
- 101a 6. Aktoz by pohorſſil gednoho ztyecho maliczkych | genz
 vmye wyerzye hodné geſt gemu aby byl zawyeffen zrnów oflyczy
 nahrđlo gehó a wtopen byl wchlubokoftu morſkey |
- 102a 7. Byeda ſwyetu odpohorſſenye nebo muſno geſt aby przyſſla
 pohorſſenye Ale wſſlak byeda | czlowyeku tomu ſkrzekterehozto
 pohorſſeny przyde
- 102b 8. Acz ruka twa nebo noha twa horſſy | tyé vrzyez gy azawrz
 odebe dobre geſt tobye wzywot wgyti mdlemu neb kleczawemu
- 103a nez dwye rucze neb | dwye noze magyczyemu puſſczennu byty
 wyeczny ohén
9. pakly oko twe horſſy tyé wylup gye azawrz odebe dobre

geft tobye gedno oko magyczemu wzywot wgyti nez dwye ocze
magyczemu wvrzenu byty wyczny ohen

10. wyzte abyfte | nepotupili gednoho ztyechto malczkych 103b
prawy wam ze angele gych wnebeslych wzdycky wydye obliczey
otcze meho genz wneby geft |

Mat. XX. 20—28.

20. Przyftupi kgezyflowy matye synow | zebedeowych flyny 61b, 62a
fwymy modlecze fye aprofyeczne nyečo odnyeho

21. genz weće gye Czo chćeſſ aona weće gemu Rczy at tyto
dwa syna ma fedeta*) | geden naprawyczy twey adruhy nalewyczy 62b
wkralowſtwy twem

22. Agezyſſ odpowedyew weće | Newyete czo profyte Mo- 63a
zetely pyty kalych kterizto ya mam byti Wećechu gemu mozeme

23. Weće gym Calich zagyste | muoy byty budete Ale fyedyety 63b
naprawyći mey neb nalewyći nenye me daty wam ale kteriz
przypraweno geft odotcze meho

24. Avlyſſewſſy deſſet rozhnyewaly fu fye nadwa bratri

25. Agezyſſ zawolaw gych kfoby yweće gym Wyetely ze 64a
knyezata poħanfka panugi nadnymy Akterzyez wyetczy fu mocz
vkazugy nadnymy

26. Netak bude mezywamy | Ale ktoz kolwyek bude chtyety 64b
mezywamy wyetczy**) byty bud waff fluha

27. Aktoz kolwyek bude chtyety mezy wamy prwny byty bud
waff fluha *porobenecz*

28. Jakozto syn ćlowyeka nepriffel geft by gemu fluzyly | ale 65a
fluzyt Aaby dal duſſy ſwu kwykupeny Zamnohe

Mat. XXV. 1—13.

1. Podobno geft kralowſtwyne nebeſke deſſyti pannam | kterežto 126a, b
wzemſſe lampi ſwe wyſſly fu wćeſtu zenychu anewyeſtye

2. Apyet Znych byeſſe nemudrich apyet mudrich |

3. ale pyet nemudrich wzemſſe lampi newzely fu olegye ſſebu 127a

4. Ale mudre wzely oley worudyech ſwych ſlampamy

5. Akdzy | meſſkany czynyeſſe zenych zdrzyemaly fu fye 127b
wſſećky azelnuly fu

6. Aopuol noczy | ſtal geft fye pokrik Ay zenych gde wygdete 128a
wćieſtu gemu

7. Tehdi wſtaly fu wſſeczky panny ty aokraflyly fu lampy | ſwe 128b

*) Napsáno „fedeta“, přepsáno v „fedyta“ a nadepsáno pak znovu „e“.

**) Ligatury „tc“ jsou naprosto shodné s „cc“ na př. occzie a otczie
nelze rozeznati ve většině případů.

8. Tehdy blaznywe mudrym weczechu Dayte nam olege wa-
 129a ffeho nebt lampy | nasse hafnu
9. Odpowyedyechu mudre rzkuje Nee fnad nedostaloby fye
 nam ywam Gdyete radyesse kprodawaczem akupte foby
- 129b 10. Akdyz | gydechu kupowat prigide zenych akterez byechu
 130a hotowy wydechu fym nafwatbu | yzawiena gest brana
11. nayposledy przygydechu ydruhe panny rzkuje pane pane
 otewrzy nam
- 130b 12. Aon odpowyedyew wecze gym wyeru prawy | (vobis) ne-
 znam was
13. Protoz bdyete neb newyete dne any hodyny

Mat. XXV. 14—30.

- 135b 14. (Sicut enim) Czlowyiek geden daleko gda zawola fluh
 fwych yda gym fwe zbozy |
- 136a 15. agednomu dalgest pyet hrzywen Agynemu dwye Agy-
 136b nemn gednu kazdemu podle zwlastnye | moczy ybra fye yhned
16. Tehdy odgyde ten genz byesse wzal pyet hrzywen y vtyezal
 gymy yfykal gest gynych pyet
- 137a 17. Tez | yten genz byesse dwye wzal zyfkal gest gyne dwye
18. Ale ten gestito byesse gednu wzal | odsted ypokopal wzemy
 yfkry penyeze pana fweho
19. Tehdy pomnohem czassu wraty fye pan fluh tych ypolozy
 poczet fnymy
- 138a 26. Aprzyftupyw ten genz pyet hrzywen | wzal byesse podal
 gemu gynych pyet hrzywen ika pane pyet hrzywen dal fmy Ay
 gynich pyet nadto fyem zyfkal
- 138b 21. wecze gemu pan gehu | Myehodyek fluho dobri awyerny
 139a ze fy nadmalymy wyeczmy byl wyerny nadmnohymy | tye vstawym
 wendy wradost pana fweho
- 139b 22. Aprzyftupil gest ykteri dwye hrzywnye byesse wzal | y wecze
 pane dwye hrzywnye dalfmy Ay druhe dwye nadto zyfkal fem
23. wecze gemu pan gehu myehodyek *mo hodyek* fluho dobri
 awyerny zef nadmnohymy wyeczmy byl wyerny nadmnohymy
 140a tye vstawym wendy wradost | pana fweho
24. Tehda przyftupyw yten genzto gednu hrzywnu byesse wzal
 140b wecze pane wyem zef czlowyiek twrdy | azneff kdes nefal azbyeraff
 kdes nerozpitlel
25. aboge fye flal fem afkral fem hrzywnu twu wzemy Ay
 141a maff | czo twe gest
26. Tehda odpowyedyew pan gehu wecze gemu fluho zli
 141b aleny wyedyelf | ze znu kdez nefegi azbyeram kdez fyem ne-
 rozpitlel

27. protoz myel fi ty poruczyti penyeze me penyezomyen-
czom Aya przyda wzal bych byl | zagulte czoz meho geft flychwu 142a

28. Protoz wezmete | odnyeho hrzywnu adayte tomuto gefto 142b
ma deffet hriwen

29. Neb wfeliky ktoz ma bude gemu dano | ybude wyecze 143a
myeti Atomu genz nema yto czoz fyw zda by myel bude odyato
odnyeho

30. Aneyzyteczneho fluhu | wywrzte awpufte wtemnofiti ze- 143b
wnytznye Tu bude placz afkrzyehot zubom

Mat. XXVI. 30, 37.

30. a fwalu (?) rzekffe (nadepsáno nad „Et ympno dicto“) 216a
exierunt in montem oliueti

37. Et assumpto petro | et duobus filiis zebedci ýal geft 216b, 217b
mutýti a tefknyw bity

Mat. XXVII. 15, 20, 28.

15. Per diem autem autem nawelikunocz consueuerat 232b
praeses populo dimittere vnum | quem voluissent 233a

20. . . . et seniores poradily populus, ut peterent Ba-
rabam

28. et exuentes eum rucho nachowe flatohlawowe 234a
circumdederunt ei

Evangelium secundum Marcum.

Marc. XV. 25. (cfr. Mat. XXII. 29.).

25. Amen dico vobis quia iam non bibam de hoc vino 214b
plodu | vitis vsque in diem illum cum illud bibam in regno dei. 215a

Evangelium secundum Lucam.

Luc. I. 5—17.

5. Byl geft wednech herodeffa krale zydwfkeho knyez geden 13a
gmenem Zacharz Ztrzyedy abyaffowy azena gehu byeffe zedczet
aaronowych agmeno gegye alzbyeta

6. ybyeffta oba fpraunedlna předbohem chodyeće wewffech
prikazanyech ywfpawedywoftech bozyech bezzaloby

7. Anebyeffe gyma fyn pro ze byeffe alzbyeta bezdyetkynye 13b
aoba byeffta felfa wfwych dnech

8. ýftalo fyw geft kdyz knyezftwyw pozywaffe zacharz | wufadye 14a
fwey tridy przyedbohem

9. podle obyčejy knyezstwye losem wyšel gest aby zapal
kladl wfed dochramu bozyeho
- 14b 10. awšfeczko | mnoſtwye lyda byeſſe wnye modle ſe whodynu
obyety zapalneſy.
11. yvkaza ſe gemu andyel bozy ſtoſe naprawyczy oltarzye
zapalu
12. Azacharz vzrzyew zamuti ſye aħroza ſpade nanyeho
13. yweće knyemu andyel Neboy ſye Zachariaſſy neb vſlyſſana
geſt proſba twa Aalzyeta zena twa vrody tobye ſyna abudeſſ
naſyewaty gmeno geho Jan |
- 15a 14. Abude tobye radoſt aweſſele amnozy wnarozeny geho
budu ſye radowaty
- 15b 15. Nebt bude welyky przyed bohem wyna y opoyney wyeci
nebude byti aducha ſwateho bude naplnyen geſſe | Zzywota ma-
tere ſwe
- 16a 16. amnohe zſynow iſra^{ch} obrati kupanu bohu gych
17. Aon poyde przyed nym | wduchu amoci elyaffowye aby
obratil ſrdeza otczuow wſyny aneſyeryeczy kopatrnoſti ſpra-
wedlywych przyprawiti panu obecz dokonalu |

Luk. I. 26—38.

- 147b, 148a 26. Zatyech czaſſow poſſan geſt gabriel andyel | odboha
domyeſta galyleyſkeho gemuz gmye nazareth
- 148b 27. kupanſye oddaney | muzy gemuzto gmye byeſſe yoeſſ
zdomu dawydowna agmye panſye maria
- 149a 28. Awſſed | andyel knye weće Zdrawa myloſti plna buoh
ſtebu pozeħnana ty mezyzenamy |
- 149b 29. kterazto kdyz vſlyſſe ſmuty ſye wićeci geho a myſſeſſe
kterake byto bylo pozdrawenſye
- 150a 30. ywecze gye andyel nelekey ſye | maria nalezla ſy miloſt
vhoſpodyna
31. Ay poczneſſ wbriffe aporodyſſ ſyna abudeſſ nazywaty
gmeno geho gezyſſ
- 150b 32. Ten bude | welyky aſyn naywyſſyho bude nazwan Ada
- 151a 33. gemu pan buoh ſtolići dawyda | otcze geho abude kralowaty wdomu
Jakubowu nawyeki
34. akralowſtwy geho nebude koncze
- 151b 35. Aſekla maria kangelowy kterak ſe | to ſtane neb ya
muze neznagy
36. Aodpowedyew andyel weće gy Duch ſwaty ſeyde wtye
- 152a 37. amoć naywyſſyeho | zaſtyny tye Aprotoz yćo ſye narody ztebe
ſwate bude ſluti ſyn bozy

36. Aay alzbyeta rodyčka twa ytat gest poczala | fyňa 152b
wřtarostř fwey Atento mysefyez gest řestř tey gesto flowe | bez- 153a
dyetkyny

37. neb nebude nemozne wboha wfřelike flowo

38. yřekla gest maria | Ay dywka bozy řtan fye my wedle 153b
flowa tneho

Luc. I. 39—55.

39. powřtawřř pak maria odgřde khoram | řchwatanyem 44a, b
domyřřta Judowa

40. ywgyde dodomu zachariařřowa apozdrawy alzbyety

41. yřtalo fye gest křyz řlyřře alzbyeta pozdraweny marie
wřadowa fye dyetye wřzřyřře gegyem | Anapřnyena gest ducha 45a
řwatheho alzbyeta

42. azawola welykym řlaffem arzkuře Pozehuana ty mezy
zenamy apozehnany řlod řrzycha tneho |

43. Aodkad my to aby przyřřa matka pana meho kemnye 45b

44. Neb ay řakz fye gest řlas pozdraweny tneho wuffy
myř řtal Radowalo fye gest wřadowř dyetye wřzřyřře mem

45. Alazena genz řy wřweryřla neb budu dokonany ty wyeczy
kterez powyedyeny řu tobye odboha |

46. yweře maria weleby řuffy ma boha 46a

47. Awřwefelř fye gest řuch muoy wboze řpafitely mem

48. ze gest wzezřřel napokoru dyewky řwey Nebo ay | ztoho 46b
řlazenu mye budu nazyewaty Wřřeczky narodowe

49. Neb my gest wřřnyř welke wyecř genz mořen gest ařwate
gmeno řeho

50. Amylořřenřřwye řeho odnarořu az donarořu bogyeryem
ře řeho

51. weryřřyl gest moez wřameny řwem rozptilel pyřřne myřřy
řřdce řweho |

52. řřařřyl gest moczne řřřolice apowyřřřl pokornych 47a

53. řačne napřnyř dobrich wyecř abohate opuřřřl marny

54. Przyřal gest řřrahel dyetye řwe rozpomenuw fye namylořř-
řenřřwye řwe

55. Jakoz gest řlwyl řeuoczom naffym kabrahamowy apo-
koleny řeho nawyeky |

Luc. I. 57—68.

57. Anapřnyř fye gest alzbyetye czas porozeny yporodyř 37b
gest fyňa

58. ařřlyřřechu řuřede yrořczy | gegy ze gest pan zwelebyř 38a
mylořřenřřwye řwe řny yřadowaly řu fye gye

59. yftalo fye geft wden ofmy przyffly fu obrzyezowat dye-
 38b tyete | Anazwachu ho gmenem otcze gehu Zachariaff
60. Aodpowyedyewffly matye gehu wece Nykoly ale bude
 fluti Jan
- 39a 61. ywecechu kny *wfak* nenye nyzadny wtwe rodye | genz
 by flul tyem menem
62. y *ponukachu* otczy gehu kym by gey chtyel nazwati
63. Apozadaw lyftku napfa arzka Jan geft gmeno gehu
 ypodywychu fye wffyczkny
- 39b 64. aynhed fye otewrzyechu wfta gehu | yiazyk gehu ymlu-
 wyeffe chwale boha
65. yftal fye geft strach weliky nadewffemy fufedy gych |
 40a anadewffeky hoiri zydowske rozhlafowachu fe *roznefla* ta wffecka
 flowa
66. ypolozychu wffeckny kterzyez fu flyffely wfrdezy fwem
 40b rzkucze ktot fye zda dyetye | toto bude Neb ruka bozye byeffe fnym
67. Azacharias otecz gehu naplnyen geft ducha fwateho
 yprokowal geft rzka
68. Pozehnany pan buoh ifrahelsky ze geft nawffezyewyl
 a vczynyl wykupenye lydu fweho |

Luc. II. 22—31.

- 154a, b 22. Akdyz fu fye naplnyly dnowe gegye ociſczenye | podle
 zakona moyffyffowa nefly fu gehu dogeruzalema aby gey obyeto-
 waly panu
- 155a 23. Jakoz pfano geft wzakonye bozym | ze kazdy famecz
 genz odtwyera materynk fwaty bohu bude nazwan
- 155b 24. Aaby daly obyet | podle toho coz powyedyeno geft
 wzakonye bozym dwe hrdlycat Aneb dwe holubatek
- 156a 25. Aay | czlowyek byeffe wgeruzalemye gemuzto gmye Sy-
 meon Aten cłowyek ſprawedlywy ybaznywy cakage vtyeffenye
- 156b yfrahelskeho Aduch fwati byeffe | wnyem
26. ybyeffe wzal odpowyed oducha fwateho ze by nevziel
 ſmrty gelyzby drewe opatnil krifta bozyeho
- 157a 27. yprigide wduchu dochramu | akdyz vwedechu dyetye ge-
 zyffe rodyczy gehu aby vczynily podle obyčge zakonyeho zan
28. Aon wze gye *włoktyj* balokti ſwa ypochwali boha arzka
- 158a 29. Gyz nechaff fluhu | tweho pane podle flowa tweho
 vpokogy
30. Nebſta wydyeli oczy mogy ſpaſenye twe
31. Quod parasti ante faciem omnium populorum |
- 158b 32. Swyetlo kzewenye pohanom aflawu lyda tweho ifrahel

Luc. VII. 36—50.

36. yprofyessē gezyssē geden zakonyk aby gedl snym Awffed | wduom zakonyka syede zaštuol 57a
57b
37. Aay zena genz byessē wmyessy hrzyssnyczy jakz zwyedye ze ueziss stolyessē wdomu zakonyka przynefe puštku mašti |
38. aštogyeč zządu vnoh gehu šizemy poče smačety nohi gehu awlaši hlavy šwe trzyety | alybasse nohy gehu a mašty mazasse 58a
58b
39. Tehdy wyda to zakonyk genz | ho byl pozwal weče sam wfobyte Byt byl tento prok wyedyelby gysty ktera akteraka | gešt zena tato gešt to se gehu dotika nebo hrzyessnyče gešt 59a
59b
40. Aodpowyedyew gezyss weče Symone mamt ktobyte nyecz powyedyeti Aon weče myštne powyez
41. Odpowyedyew gezyss weče Dwa dluznyki byesta | gednomu lychewnyku geden byessē dluzen pyet šet penyez adruhi padessat 60a
42. Akdyz nemyegyšta odkudby zaplatyla odpuštiti obyema ktoz tehda ho wyecz myluge
43. Odpowyedyew šymon | weče Az mnyem ze ten kumuz gešt wyče odpuštiti Aon weče gemu prawye šu rozšudyl 60b
44. Aobratyw se kzenye weče Symonowy wydylly tuto zenu wšfel sem wduom twuoy wody noham mym nedally Ale tato šizamy smačala gešt nohy me awlašy šwymy vtyerala
45. polybenyšmy | nedal Ale tato jakz sem wšfel nepřestala gešt lybaty noh mych 61a
46. Olegem šy hlavy mey nezmažal ale tato gešt mašti zmažala nohy me
47. Protoz prawy tobye Odpuščezgi se gye hrzyechowe mnozye nebo gešt mnoho miłowala Ale kmuz menyē odpuščzeno menyē myluge 61b
48. ypowyedye knye | Odpuščezgy šye tobye hriehowe
49. ypočechu kteriez špolu šedyechu prawyty mezy šebu kto gešt tento genz take hriechi odpuščzye
50. yriekl gešt kzenye wyera twa ta tye gešt špašila gdy vpokogi

Luc. X. 38—42.

38. (Factum est autem, dum irent, et) wgide gezyss dogednoho hradku azena gedna gmenem martha przygye | gey dodomu šweho 69a
69b
39. Atey byessē šestra gmenem maria genz take šedyecz wedle noh pana pošluchasse šlowa gehu |
40. Ale Martha *pyšna byessē neb všylowaššye* wedle čašteho 70a

- 70b fluzenye genz stogyczy yweczø Pane nenyè | tobye peçe ze sestra
ma opuřtła mye łamu fluzyty Protoz rczy gye at my pomuoż
- 71a 41. Aodpowyedyew hospodyn weçe | gye Martha Martha
pečływa ſi amutyřł przymnohych wyeczech
- 71b 42. geřfće gyřtye gednohot geřt potrzyebye maria nalepřřly
řtranku | zvolła genz odyne, nebude odyata

Luk. XII. 1—9.

- 122a 1. (Multis autem turbis circumstantibus ita, ut se invicem
conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos) Pylne řye wyřtrzye-
hayte odkwařu zakonieczkeho genz geřt pokriřtwye
- 122b 2. Nebo nyč nenyè przykriteho | by nebyło zgeweno any
řkrito genz by nebilo zwyedyeno
- 123a 3. Neb čořte wtmach pwyřly nařwyetle bude praweno ačořte
wvcho mluwyřly | włozyech bude kazano nařřtrzyechach
- 123b 4. Ale prawy wam przatelom mym neřtrachugte ře | odyech
genz zabigegi tyelo apotom nemagy wyecze czo vczynłł
- 124a 5. Ale vkazy wam koho řye mate baty Boyte řye toho | genz
kdyz zabyge ma mocz pořłati vwyezczny ohen Tak wam pwy toho
řye bogte |
- 124b 6. wřřak pyet wrabczuow prodawagy za dwa řřarty ageden
znych nenyè wzapomenuty przyed bohem
- 125a 7. Ale ywłařowe hlawy wařřye wřřečky | zeczteny řu protoz
nerodte řye baty mnohich wrabczuow lepřřlyte wy
- 125b 8. Zagyřte prawy wam | wřřehky człowyek ktery wyzna mye
przyed lydmy y řyn człowyeczy wyzna gey przyed andyely bożymy
- 126a 9. Ale kto mye | zaprzy przyedlydmy zaprzyen bude przyed-
andyely bożymy

Luc. XII. 35—40.

- 50a 35. Budte bedra wařře podpařana ařwyetydlnyčze horzyczye
wruku wařřych
- 50b 36. awy podobny budte lydem čakagyczym pana řweho | kdyz
řye wraty řzwadby aby kdyz by przyřřel apotłukł yhned otewrzyely
gemu
- 51a 37. Błahořlawene řłuby ty ktereż kdyz przyde | pan nalezne
bdyecze Zagyřte prawy wam ze podpaře ře akaze gym řesty achodye
bude gym fluzyty
- 51b 38. aprzydely wdruhe bdyenye apakly | apakly wtrzyety
bdyeny przygde atak nalezne Błahořlawene ty řłuby řu
- 52a 39. Ale to wyezte ze by wyedyel hořpodarz ktery hodynu
myel by przygiti řłodyey | bdyelby zagyřte aneprzyepuřtył by pod-
kopati domu řweho

40. ywy budte hotowy | neb kteru hodynu nedomnyete fye 52b
fyn czlowyeczny przygde

Luc. XXI. 1—4.

1. Pak opatryw ty bohate kteriezto metachu dari fwe wobečnyči 86b
2. vze ygednu wdowu chudu ana v wrze | dwa ffarti 87a
myedyena
3. yrekl geft zagifte pwy wam ze wdowa tato chuda wlozyla
geft wyeče nezly wfyčny | gyny 87b
4. Nebo tyto wflečny ztoho czoz gym zbywa polozyly fu
dari bohu Ale tato ztoho gefto fe gye nedoftawa wfse to gymz
zywa myela byty wlozyla

Luc. XXII. 6, 7, 11, 12.

6. a flibil geft Et querebat przyftupenye | vt traderet 211a, b
illum sine turbis
7. venit autem dies fwateczny (nadepsáno nad „azyorum“)
in qua necesse erat occidi pasca
11. dicit ei magister . . . Vbi est odpoczywadlo ubi 212a
pasca cum discipulis meis manducem
12. et ipse ostendet vobis | wieczierzadlo neb fyen 212b
magnum stratum et ibi parate.

Luc. XXII. 24—30.

24. yftal fye geft swar mezy wčedlnyky | kto by fye zdal 72a, b
wyetczy znych
25. Ale on gym weče kralowe pohanfsezy panugy nadnymy
akterzy mocz magy nadnymy vrzednyczy *vrzednyczy* | flowu 73a
26. Ale wy netak Ale kto wyetczy geft mezy wamy bud
jako | menfye akto geft akto geft przyedchodeze jako fluzebnyk 73b
27. Nebo kto geft wyetczy ten ly kteri fedy Czyly kteri
fluzy *wffak* ten gefto fedy | Ja mezywamy fem yakto ten gefto 74a
mezywamy fluzy
28. Awyfte geftofte fofaly femnu wpokuffenych | mych 74b
29. aya fpofobugy wam yakoz my geft fpofobyl otecz muoy
kralowftwy |
30. abyfte gedly apily Zaftolem mym wkralowftwy mem 75a
afedyely nadwanafti ftolyczyech fudyecz dwanadcze pokolenye
ifrahelfkych |

Luc. XXIII. 5, 12, 21, 33, 48.

5. At illi pofileny dicentes . . . 231b
12. „Et facti suntamici herodes et pilatus“ nadepsáno:
fprzyznyli fe 232a

- 233b 21. At illi pokrzyzczechu dicentes Crucifige crucifige
 233b, 239a 33. Et postquam venerunt in locum qui vocatur | popra-
 wifeze (ibi crucifixerunt eum etc.)
 247a 48. Et omnis turba eorum qui simul aderant vdywadla
 illud et videbant que fiebant percutientes pectora sua reverte-
 bantur

Evangelium secundum Joannem.

Jo. I. 35—47.

- 145b 35. Zatyech czafluow Staſſe Jan azucedlnykuow geho dwa
 146a 36. avrzyew gezyſſe chodyeaze | wecze ay beranek bozy
 37. aſlyſſewſſe ho dwa vczedlnyky mluwyecze ygideſſta za-
 gezyſſem
 146b 38. Aobratyw ſe gezyſſ Awyda ge gducze zaſebu | wecze gym
 Czo hledate Genz rzekly ſu gemu Rabi geſſto ſye wykłada myſtrie
 kde bydlyſſ
 39. wecze gym gezyſſ podte a hledayte Tehdy przygidechu
 aohledali ſu kde by bydlel yofaſſta tu toho dne abyeſſe hodyna
 yako deſſata
 40. Abyeſſe ondrzyey I bratr Symonow petruow gedem zedwu
 genz byeſſta ſiſſala odyana azanym byeſta ſla
 41. Ten naleze naprwe bratra ſweho ſymona ywecze gemu
 Nalezli ſme meſyafſe genz ſe wykład křiſtus |
 147a 42. aprzywede gey kgezyſſowy awzeziw nan gezyſſ wecze
 Ty gſi ſymon ſyn Janow Ty budeſſ ſluti cephas genz ſye wy-
 klada petr
 43. pak nazatrzye chtyeſſe wgyti do galilee Analeze p filippa
 ywecze gemu gezyſſ pod pomnye
 44. Abyeſſe filipp odbethſaydi zmyeſta ondrzyeyowa apetrowa
 45. Naleze filipp natanaele y wecze gemu gehoz geſt pſal
 147b moyſyeſſ wzakonye aproroczy nalezyſme gezyſſe ſyna | yofeſſowa
 odnazaretha
 46. yrzyekl geſt gemu natanael odnazaretha muoz nyeczo
 dobreho byty wecze gemu filipp pod aohleday
 47. wydyeu gezyſſ natanaele gduczo kfobyte ypowyedye onyem
 Ecce, (vere Israelita, in quo dolus non est.)

Jo. XII. 24—26.

- 65a, b 24. Zagyſte zagyſte prawy wam gedyne acz zrno | obylne
 padne wzemy nevmrzye
 66a 25. ono ſamo oſtane pakly vmrzye | mnoho vzytka przyneſe
 kto myluge duſſy ſwu ztraty gy Akto nenawydy duſſe ſwey w tomto
 ſwyetye wzywot wyezny oſtrzyha gye |

26. Acz my kto fluzy nalledug mne | Akdez ya gfem tu 66b, 67a
yfluha muoy bude Pakly my kto polluzy počty geho otecz muoy
kteryz gest wnebefyech |

Jo. XII. 32—36.

I Zatyech ezaffuow weče gezyřř věednykom | řwym azastupom 83b, 84a
zydowřkym

32. Aya kdyz budu powyřřen odcezmye wřlečky przytahnu
křboby |

33. Ato prawyřře znamenage kteruby myel vmřzyety řmrty 84b

34. Odpowyedye | gemu zařtup my řme řlyřřely zzakona ze 85a
křřtus zořřawa nawyěkы | Akterak ty dyeřř ze muřy powyřřen 85b
byty řyn člowyeka kteri gest ten řyn člowyeka

35. Tehdy weče gym gezyřř Geřřče male řwyetlo gest v was
chodte | donydz řwyetlo mate aby was tmy nezachopily Aktoz 86a
chody wetmach newye kam gde

36. kdyz mate řwyetlo wyeřte wřwyetlo Abyřte byly řynowe
řwyetla |

Jo. XIV. 1—13.

1. Nemut řye řrdče vařřye any řtrachuy | Wyeřřitely wboha 164b, 165a
ywemye wyeřte

2. Wdomu otcze meho přiebytkowe mnozy řgu Neb by gynak
bylo powyedyl bych wam ze řdu | připwyřři wam myeřřto 165b

3. Ageřřty ze ya odyedu a připwym wam myeřřto Opyet przyřřdu
a přigmu was křboby řamemu aby kdes ya gfem | ywy byli 166a

4. Akam ya řdu wyete yčieřřtu wyete

5. weče gemu Thomasř pane newyeme kam řgdeřř akterak
mozemy čieřřtu wyedyeti

6. weče gemu yeřřř | Ja řem čieřřta prawda yřywot nyřřadny 166b
nepřide kotečy ředne řkrze mye

7. Byřřte mye poznaly yoteze meho řyřřtye byřřte poznaly
apotom poznate gey ywydyelřřte geho

8. weče gemu | řřilipp Pane vřkaz nam otcze adofřti | nam řgeřř 167a, b

9. weče gemu gezyřř kterak dľhy čařř řem řwamy anepoznařřte
mne řřilippe kto wydy mye wydy yoteze meho kterak ty dyeřř |
vřkaz nam otcze 168a

10. Newyeřřř ze ya wotezy aotecz wemnye řeřř řlowa kteraz
ya mľwym wam ořřebe řam nemľwym Ale otecz wemnye przy-
bywage on czyny řřkutky

11. Newyeřřř ze ya wotezy aotecz wemnye řeřř

12. Ařřon proty řyřřte řřkutky wyerřte Zagřřte zagřřte přwy
wam kto wyeřři wemye řřkutky kterezy ya czynym yon bude czynyřři |
awyetczy tyečh bude czynyřři ze ya koteczy řdu 168b

13. ačoz kolwyek profitu budete otcze weymeno me tot
wczynym (ut glorificetur Pater in Filio).

Jo. XV. 1—11.

- 159b,160a 1. Ja sem kořen wyny prawy Aotecz muoy | gest wynarz
2. kazdy ratolest wemnye ktera neneše owoče odeyme gy
160b Akazdu ktera nese owoče | počisty gye aby wycče owoče přinešla
161a 3. gyz šte čistí pmu řeč kteru sem mluwyl | wam
4. Přebywayte wemnye aya was Jakoz wyetew nemuoz činity
owoče šama ošfebe gedne ač oštane wkmeny Takez ywy gedne
ač wemnye oštanete |
161b,162a 5. Ja šyem kořen awy ratolestye | kto bydly wemnye aya
wnyem ten nese mnoho owoče nebo bezemne nemozete nyč včynyti
6. Acz kto wemnye neoštane bude wen wywrzen jako wyetew
awwadne awezmuczy gy y wrhly gy wohen achorzy
162b 7. Oštanetely wemnye ašlowa ma v was oštanu čoz koly | bu-
dete čhtieti popšyte aštane šye wam |
163a 8. wtom gest ošlawen otecz muoy Abyšte mnoho owoče při-
nešly Avčynyly se mymy včedlnyky
9. Jakoz mye gest mylowal otecz ašfem milował was Oštantez
wmem milowanye
163b 10. Zachowawately me přikazanye oštanete wmem mylowanye
Jakoz šyem yia zachował přikazani otcze meho ypřebywam wgeho
milowany
164a 11. To šyem wam mluwyl | aby radošt ma v was byla aradošt
waše byla naplnyena

Jo. XIX. 30, 36.

- 245a 30. Cum ergo accepisset ihesus acetum dixit dokonano
gest
248a,b 37. Facta sunt autem haec ut scriptura impletur | Os ne-
potrzete exeo

Epistola Pauli ad Romanos.

Rom. VIII. 28—39.

- 185a 28. Bratrze wyeme ze mylgyečem boha wšfečky wyeti
obračygy šye wdošre tyem kteřezto wedle vlozenye nazwany su
šwatye
185b 29. Nebo ktere gest přewyedyel ywywolyl (rasura) o podobny
byti | obrazu šyna geho aby on byl prworozeny wmnohych bratřech
30. Ale ktere gest wywolyl tyeč gest ypowołal Akterihz
gest powołal ty gye y šprawdylyw včnil Aktere gest šprawdylyw
186a včnyl ty gest | yzwelebyl

31. Protož čo k tomu dyeme Geftly buoh fnamy kto proty nam
32. Genz také wlaftnyemu fynu fwemu neodpuřtil geft ale zanas wflečky dal geft geho kterakz take | nedal geft nam fnym wflech wyeczy 186b
33. ktoz bude zalowaty proti wywolenym bozym buoh genz ſprawedlywa činy
34. kto geft genz by potupil kriftus genz vmržel geft genz take zmrtwych wřtal genz geft naprawyeczy bozy genz take oroduge | zanas 187a
35. Protož kto nas odluczy odlafky kriftowy zamučenyce czyly fuzenye czyly protywenřtwyce czyly hlad czyly nahota | czyly negyřtota czyli mecz 187b
36. Jakoz pfano geft ze proty mrtwymy fy e czely den domnyeny ſme jako owce zabitye
37. Ale wtom wewřem przyemahame | pronyeho genz nas milowal 188a
38. Nebo gyřt fyem ze any řmrt any zywoť any andyele any knyezactřwa Any | moczy Any moczny Any przyetomne any buduczy Any nařyle 188b
39. Any wyřokofř Any hlubokofř Any | ktere řtworzyenye bude nas moczy odluczyty odlafky bozye genz geft wkriftu gezyřřowy panu nařem 189a

Epistolae Pauli ad Corinthios.

I. Cor. IV. 9—14.

9. (Puto enim, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos, quia) *dywadlo* wčinyeny summus to- muto řwyetu y andyelom | y lydom 199a, 199b
10. My blažny prokřřta Ale wy mudrzy wkriftu my nemoczny Ale wy řilny wy wrožený Ale my | nevrožený 200a
11. Az doteyto hodiny řzyezny me alacny ſme ynazy me apolyczkowany bywame Aneřřawyczny me
12. a wřilugem dyelagycz rukama nařřyma | Zlořečie nam adobrořečime protywenřtwyce řřpyme Apokoyny me 200b
13. poruhagi fy e nam any fy e zany modlyme Jakozto řmety řmety tohoto řwyeta wčinyeny me wflech iakozto *ohryzek* az dořud
14. Nebych was | pohanyel ty wyeči pyřřy wam ale iakozto me naymyleřřy řyny napomynam 201a

I. Cor. VII. 25—34.

25. Bratřzye O pannach pak przykazanye bozyečo | nemam Ale radu dawam iakoz myřlořřenřtwyce nalez vřpana abyh byl wyerny 201a,b

26. Protoz mnyem ze byto dobre bylo proprietomnu potrebu |
202a ze dobre gest elowyeku tak byty

27. przywazan gfi kzenye nerod hledaty rozwazanye Odwazan
gfi odzeny nerod hledaty zeny |

28. pakly poymest zenu nezhieffyl fy Awdaly fye panna ne-
202b fhieffyla gest Ale zamutek tyela bude myety takowy Aya wam
odpulfczyem

29. Ale to zagyste pwy bratnie ze cal kratky gest Aostatnye
wyeć gest aby y ty ktoz magy zeny byly tak yakozto by nemyely |

30. aty genz placzy yakoby neplakaly Aty genz fye radugy
203a iakoby fye neradowaly Aty genz kupugy jako by toho nemyely

31. Akteine vzywagy tohto fwyeta yakoby | nevzywaly Nebo
203b mynula gest figura tohoto fwyeta

32. Ale chci byfte bezpecowane byly Ale ktoz bezzeny gest
pečlyw gest ktere wyeći fu panye kterak by fye bohu libyl

33. Ale kto zzenu gest pečlyw gest | ktere wyeczy fu fwyeta
204a kterak by fye zenye libyl Atak rozdyelen gest

34. Azena newdana apanna myfly ktere wyeczy fu panye
aby byla duchem y tyelem vkristu gezyffowy panu nalfem

II. Cor. IX. 6—10.

6. (Hoc autem dico) ktoz fkupye segye fkupye zyety bude
189a aktoz segye wpozehnanyech zpozehnanye | zyety bude zywoť wyećni
189b

7. kazdy yakoz gest nalfem frdczy vlozyl nezmutka aneb
190a zbezdyećnofty | Nebo wefeľeho darczy myľuge buoh

8. Amoćny gest buoh wfeliku mľofť hoynu vćinyty v was
abyfte wewffem wzdy wfeliku doľtatecznoť *doľtatecznoť, hoynofť*
magicze mnozyly fye wewffelyky vzitek dobry

9. Jakoz pfano gest Rozdyehl gest | adal chudym ſprawedy-
190b woť geho ofťane nawycky wyekuow

10. Ale ten genz dawa fyemye | rofywagiczyemu ychľeb
191a kgedeny da arozmozy ſemye waffe arozſporzy plodnoť | Obyľe
191b ſprawedywoťi walfye

Epistola Pauli ad Galatas.

Gal. V. 10—15.

10. Bratryze Ja wifam dowas vboze gezyffowy ze nycz gyneho
177b nebudete myľlyty Ale ktoz was ſmuczuge ponefye ſud ktoz koly
gest ten |

11. Ale ya bratnie ać obriezanye geſſeće kazy proć tehda
178a protywe(n)ſtwy trpym proć wyprazdnyeno gest pohorľſſenye krzyze

12. Bohday byli wyřezany ty gesto was smuczugi

13. Nebo wy wřwobodu powolany gste bratřie toliko abyřte
řwobody | nedawaly wpřiečnu tyela Ale řkrzelafkn | ducha řluzte 178b, 179a
řoby řwřpolek

14. Nebo weřřkea zakon wgedney řeczy řye napřnyuge Budeřř
myřř řweho blyzřneho jako řam řye

15. Pak ly řwřpolek budeřte řye řřiřř agyeřř wyřte | abyřte 179b
řamy ođřebe nezahynuly

Epistola Pauli ad Timotheum secunda.

II. Tim. IV. 1—8.

1. Naymřlegřř Ofwyedčugy přeđbohem akřřřtem gezyřřem genz 182b
řudyty ma žywe ymřřwe akřře přzyřřczy geho ykřlowřřwe geho

2. kaz řlowo řnazřye dořrowolnye naramnye | Treřřczy pros 183a
lay weřřřye řrpelywořř ynařčzenye

3. Nebot bude čas kdyz zdřaweho včeny nebudu řrpety
Ale křwym zađřřtem řhromazdy řoby myřřři lekczyři vřřyma |

4. aodpřawdy řwuoy řluch odwřaty akbařřnem řye obraty 183b

5. Ale ty bdy weřřřech přaczug czyn řkutek | Euwange- 184a
řřczy řluzbu řwu např řřřezwy bud

6. Neb řye ya gyz obyetygy ačřř meho rozdyelenye nařřawa

7. Dobry řyem boy boyowal Byh řyem dokonal wyeru | řyem 184b
zachowal

8. wbuđučiem čřřř zachowana my geřř korona řpřawedly-
wořř řteruzřto my nařřaty Pan wřen den řpřawedlywy řuđč 185a
Anetoliko mnye ale yřyem geřřto | myřřgy přzyřřczy geho

Epistola Pauli ad Hebraeos.

Hebr. V. 1—6.

1. Nebo kazdy byřkup žlidy wzati zařlidy bywa vřřawen wřyech 195b
wyeczye geřřto řu kbohu aby ofřyrowal dari apowřatne obyety |
zahrzyechi 196a

2. Genzby mohl řlyřowane myety nađyemy geřřto newyedy 196b
abludy ze on řam oblečen | geřř nemoczy

3. Aprořoz powynen geřř takez zařlyd takez yzařye řameho 197a
obyety ofřyrowaty | zahrzyechy

4. Anyz řtery přzygyma řoby čzeřř Ale ktoz powolan bude
ođboha iako aaron

5. Takez ykřřřř neřameho řebe ořřawyl aby byl byřkupem |
Ale ten geřřto geřř mľuwyl knyemu Syn moy gľy ty ya řnes 197b
řyem řye porodyl

6. Ayakoz ynagynem myestye dye Ty gfy kuyez nawyky
podle rzadu melchylfedechowa

Hebr. XI. 33—39.

- 179b 33. Swaty fkrze wyeru przymohli kralowstwye cinyly fu spra-
180a wedlywost doffly fu zaflibenye | rozdyeralu fu wsta lwom
180b 34. vhařly fu *prudkořt* ohnywu *odpudylly gfu oftrořt* | me-
čowu zmohly fu fye znemoczy fyny vczyneny fu wbogy stany
wogenfke zwraćely fu czyzokragynom
181a 35. przyegymaly fu zeny zwzkrzyeffenye | mrtwe fwe Gyny
pak *roztazený* gfu neprygymagieze wykupenye aby lepřfyecho doffly
wzkrzyeffyenye
36. Gynye pak pořmyewanye abytye trpyely fu Anadto yoko-
waue yzalařowane
181b 37. kamenowany gfu řekany gfu | pokuřfeny gfu wzabytye
mecze zemřyely fu, obchodyly fu whunyech wkozach kozyech
gfucze potřzebny řuzeny trapyeny *trapyeny*
182a 38. gyhzo geřt nebyl hoden řwyet | popuřřczyech *napuřřzech*
neř řamotach bludyeeze ypohorach ywgeřřkynyech ywdupatach zem-
řkych
39. Aty wřřechny řwyedečtwyem wyeri řkuřfeny gfuć nale-
zeny fu |

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Část další (pokračování čísla XLVIII. ročníku lounského Listů filol.)

Opsal V. Hauer.

Placatus ut ipse suos semper
invisere fideles et mansionem
in eis facere dignetur. Et agni
vellere, quem tuo digito mundi
monstraveras tollere crimina,
nos velit induere, ut ipsum me-
reamur angelis associi in alba
veste sequi per portam claris-
simam, Amice cristi Johannes.

krocený aby on fwe wzdy
nawřtyewytý raczył wyerne a
przybytek w nych uczynity
raczył bý. a berankownu runu,
ktoreho řwym přřtem řwyeta
vkazal řý odyeti hrzyechý, nas
chtyel bý obleczy, aby geho za-
řluzyl bychom andyelom przy-
towaržyty řfye w byelem řuřře
nařbledowatý řkrzye branu nay-
yaffnyřřý, przyetelý buožý gene.

List 99a.

32.

Petre summe cristi pastor et
paule gencium doctor, Eccle-
siam vestris doctrinis illumi-
natam per circulum terre pre-
catus adiuvet vester.

Nam dominus, petre, celorum
tibi claves dono dedit, armige-
rum, benyamyn, cristus te scit
suum vas electum. Mare planta
te, petre, cristus concultare
tue dedit claritati. umbram tui
corporis infirmis debilibusque
fecit medicinam.

Doctilogas, philosophos te,
paule, cristus dat vincere sua
voce, multiplices victorias tu,
paule, cristo per populos acqui-
sisti.

Postremo victis omnibus bar-
baris ad arcem summi pergitis
culminis germanos discordes
sub iugo cristi paccatos iam
coacturi. Ibi neronis feritas
principis apostolorum preliis
plurimis victores diverse te,
petre et paule, addixerat pene
mortis. Te crux associat, te
vero gladius cruentus mittit
cristo.

petrze naywyššý krístow¹⁾ pa-
střrzy a pawle pohanow uczy-
telý, czyerkew²⁾ wassymy na-
uczenymý ofwyćecnu w okol ze-
mýe wassye prośba špomahaý.

nebo pan, petrze, neby³⁾ to-
bye klicze darem dal, odyencze,⁴⁾
O pawle, gezyšš tye wye swoý
šud wybraný. morze patu tobýe,
petrze, gezyšš tlaczytý twe dal
gešt czyštotýe. štyen tweho tyela
nemocnym a mdlym uczynyl
gešt lek.

mudromluwne myštry týe,
pawle, gezyšš dawa przyema-
hatý šwym hlašsem, rozlyczna⁵⁾
wytyezštwýe tý, pawle, buohu
škrzye lidý dobyl šý.

napošledý przyemoženymý
wššyemý pohany k wyššostý wy-
ššokeho berzete šýe wrchu,
rzyeký nesworne pod gho kri-
štowo škroczone gyz šhromaz-
dywše. tu nerona ukrutnošt knye-
zyete apoštolštý bogý mnohymý
wýtyezowe rozlyczne tye, petrze
a pawle, przyštrežyla gešt mucze
šmrty. týe kržýž przytowarzy-
ššuge, tye gyštýe mecz krwawý
poššyela buohu.

List 101b.

33.

Plaudant chori monachorum
et letentur fratres, quorum pater
est procopius. Cetus quoque cle-
ricorum melodie dulcem chorum
hinc frequentet sepius. Qui de
gente boemorum natus velud
sidus novum venustate claruit
in salutem plurimorum, sos-

plešte šborowe mnychow a we-
ššelte šýe bratržrye, kterychz
oteez gešt prokop. zašstup take
zakowšký pýešný šladku šbor¹⁾
proto nawštyewuý czaštyegye.
který z lydy czechow narožen
yakžto hwyžzda nowa poczešt-
nošty škwýel šýe gešt pro zdra-

32. ¹⁾ božý. ²⁾ koštel. ³⁾ nebešský. ⁴⁾ kazatele. ⁵⁾ mnoha.

33. ¹⁾ hudbu.

pitatem infirmorum dans pius apparuit.

Nove legis novus lator, gentis nature zelator novis doctus literis. Docet non ut simulator, sed ut activus contemplator dans exemplum posteris.

Mundi namque flore spreto regulari sub decreto se sponte vinciens In deserti mansit freto, eius loci sub secreto demones eiciens. Ubi tandem fabricavit templum, fratrumque locavit devotum collegium. Quibus prophetans precantavit, dum pellendos indicavit ducis per fastigium.

Sed quos pellendos predixit, hiis breve tempus prefixit, quo sufferent modicum. Nam quos foverat, dum vixit, pro hiis mortuus confixit adversus teuthonicum. Hinc tirranus effugatur et edicto provulgatur, ut insontes redeant.

Vir sanctus mirificatur patrans, quodcunque rogatur, quo fideles gaudeant. Cecis visum, claudis gressum reparavit et oppressum lapidum congerie. Atro demone possessum liberavit et confessum patricidam carie. Iter dum interpellatur fluens ampnis congelatur in estatis tempore. Orbus vidit et cecatur, quod non bene precatur pro salutis opere.

wýe mnohych,*) potrzebu²⁾ nemocnych dawage myłostywý vkažal lýe.

noweho zakona nowy wyno-
sytel, lidu przyrozoneho my-
lownyk nowýmý nauczen cztydly.
vezý ne jako **) klamacz, ³⁾ ale
jako skutečný spatrzytel da-
wage przykład buduczym.⁴⁾

šwyeta nebo kwyetem šhrzye-
nym pod zakonnym ustawenym ⁵⁾
lýe dobrowolně poddawagýe,
puštye przyebywal ge na morzý,
toho myešta šfkryšýe dyably
wymyeta. kdez potom vstavyl
chram, bratrzy a vsadyl gešt
nabozny šbor. kteremuz ^{***)} pro-
rokuge przyedpowyedel, kdyz
wyhonyczy†) ukazal gešt wod-
cze škrzýe pychu.

ale ktere wyhnany magyce
bytý przyedrzekl, tyem kratký
czas vstavyl, ktereho štrpyely
by malyczko. nebo ktere zywyl
gešt, kdy zyw byl, za ty vmrly⁶⁾
bogoval protý nyemczy. potom
ukrutnyk wyhnany bywa a wy-
rczenym prohlášeno bywa, aby
newynny nawratyly bý šlýe.

muz šwaty dywý lýe ⁷⁾ czynýe,
czokolywyek prošlen bywa,
czemuz wyerný radowaly by
šlýe. šlepym zrak, kleczawym
chod nawraczoval a zadaweneho
kamenýe hromadu. czrnym dy-
blem oblyceneho wyšwobodyl
a zpovýdaleho wraha hrzyecha.
czyešta kdy prošlena býwa, te-
kuta rzyeka šmrzuga (?) lýe leta
w czas. ⁸⁾ šlepý wydý a ošlnuge,
nebo nedobrzýe prošlý zdravýe
za škutek.

²⁾ zdravýe. ³⁾ zamyšlitel. ⁴⁾ potomnym. ⁵⁾ pod ustawenu zprahu
⁶⁾ vmrzyw. ⁷⁾ welebý. ⁸⁾ letnyeho czasú.

*) psáno: mnochyl. **) zkratka: ý. ***) psáno: ktermuz. †) psáno: wykonyczy.

Hinc oramus te, patrone, miseris audire prone, qui tot signis radias. A vindicte nos mucrone salvans celesti corone conformari facias. Amen dicant omnia.

z toho prossymy tebe, dyedyczý, hubene flyssyety⁹⁾ nachylnýe, genz tolyko znamenymý ftkwyssýe. pomstý nas od meczye spassýe, nebeske korunýe przyrownaty kaz.¹⁰⁾ stan sýe, rzczyete wfychný czechowe.

List 104 b

34.

Margaritam preciosam, sponsam cristi generosam, veneramur hodie. A gentili patre nata fide cristo desponsata ipsi regi glorie.

margaretu¹⁾ przyedrabu, chot bozý urozeniu, cztyemý dues. od pohanského otcze narozena wyeru bohu vsnubena gemu famemu králi slawy.

Rectam fidem dum sectatur, domo patris propulsatur, nutrice se contulit. Generosa oves pavit, quam prefectus adamavit, sed hec cristum pretulit.

prawe wyerý kdy hleda²⁾, z domu otczye zahrnana*) býwa, chowaczczýe sýe poruczyla.³⁾ urozena owcze palla, kteruz wladarz zamylowal, ale tato buoha przyedložýla.

Ad tribunal presentatur et exuta flagellatur, fluunt rivi sanguinis. Ridens gaudet passione, confortatur in agone nutu sancti flaminis.

k stoliczý fudecze ukazana⁴⁾ byla a swleczena mrfkana, teku potokowe krwe. smýegyczy sýe raduge sýe w wtrpený,⁵⁾ posýl-nena býwa w bogý woly swateho ducha.

Ex contemptu provocatur iudex, aqua preparatur, in vas virgo mergitur. Tirannus videns illesam claudit antro virgis cessam, demon terrens sternitur.

z potupenýe hnut byl⁶⁾ fudecze, woda przyprawena, w sud panna whrzyzena. ukrutnyk wyda neurazenu zawýera v gefkýny metlamý zmrfkanu, czrt hroze porazen bywa.

Ad mucronem cervix tensa, orat voce cum immensa pro se venerantibus. Mox spopondit regnum celi promisso pacto fideli cunctis te laudantibus.

k meczy flygýe ztyczena, modli sýe l welykym⁷⁾ za sýe cztyczym. ynbed flybyl kralowftwýe nebeske flybenym wyrčeným wyernym wflyem tye chwalýczým.

⁹⁾ flyff. ¹⁰⁾ uczýn.

34. ¹⁾ perlu. ²⁾ nahhleduge. ³⁾ przywynula. ⁴⁾ wedena. ⁵⁾ w mukach. ⁶⁾ zbuzen. ⁷⁾ nefmyernym.

*) psáno: zahlana.

List 106 a.

35.

Celi enarrant gloriam dei filii, verbi incarnati, facti de terra celi. Hec enim gloria soli domino est congrua, nomen est cuius magni consilii angelus. Istud consilium lapso homini auxilium est antiquum et profundum et verum factum, solis tum sanctis cognitum, Cum angelus iste homo natus ex muliere immortalem ex mortali, de terra celum fecit, ex homine angelum.

Hic est dominus exercituum deus, cuius sunt angeli missi in terram apostoli. Quibus se ipsum vivum prebuit resurgens in multis argumentis pacem victor mortis nuncians. Pax vobis, ego sum, inquit, nolite iam timere, predicate verbum dei creature omni coram regibus et principibus. Sicut misit me pater, et ego mitto vos in mundum, estote ergo prudentes sicut serpentes, estote ut columbe simplices.

Hinc petrus romam apostolorum princeps adiit, Paulus greciam ubique docens gratiam, ter quatuor alii procures in plagis terre quatuor ewangelisantes ternum et unum. Andreas, Jacobus uterque, philippus bartholomeus. Symon thateus, Johannes, thomas et matheus, XII iudices non ab uno, sed in unum divisi per orbem divisos, in unum colligunt.

In omnem terram exivit sonus eorum, Et in fines orbis terre verba eorum.

nebesa wyprawugý flawu buozyeho lyna, flowa wtyelesneho, vczyneny z zemye nebesa.¹⁾ tato nebo flawa samemu panu gest przyslusna, gmeno gest czyez²⁾ welyke rady angyel. tato rada kleslemu czlowyeku spomocz gest stara³⁾ a hluboka a prawa uczynyena, samym tolyko swatym poznana, kdyz angyel tento czlowyek narozeny z zený nefsrtedlného z smrtedlného, z zemýe nebe uczynyl, zz czlowyeka angyela.

tento gest pan zastupow buoh, gehoz gfu angyelowe poslaný na zemy apostolowe. kterymz sam lye zywego dal lye wstaw w mnohych duowodyech, pokoy wytyez smrtý zwystugye. pokoy wam, yat sem, rzekl, nerodte lye gyz batý, kazte flowo bozýe stworzeny wsemu przyed kraly y knyezetý. yakož poslal nye ottecz, y ya poslyelam was na swyet, budtez proto*) opatrny yako hadowe, budte yako holubyce sprostny.

protoz petr rzymu apostolow knyezýe dosel gest, pawel rzyekow wsludy ucze mylost, trzykrat czyrzy gyný gyna knyezata w kragynach zemýe czterzech zwystugyche trogýeho a gednoho. Ondrzyeg, Jacob oboý, philip, bartoff, symon, judass, Jan, thomass a mathuss, dwanaście sudeczy ne od gednoho, ale w gedno rozdyelený po swyetye rozdyelene w gedno sbyeragy.

we wslýechnu zemý wysfel gest zwuk gych a w kragyny okolka zemýe flowa gych.

35. ¹⁾ t. apostolowe. ²⁾ gehoz. ³⁾ dawnye.

*) pto.

Quam speciosi pedes ewangelisancium bona, predicancium pacem, Sanguine cristi redemptis ita dicencium: syon, regnabit deus tuus, Qui verbo secula fecit, quod pro nobis verbum caro factum est in fine seculorum. Hoc verbum, Quod predicamus cristum crucifixum, qui vivit et regnat deus in celis.

Hii sunt celi, in quibus, criste, habitas, in quorum verbis tonas fulgurans signis, roras gratiam. Hii dixisti: rorate celi de super et nubes pluant iustum, aperiat terra germinans.

Germen iustum suscitatur terra nostra, quam apostolicis verbis serens germinare facias. Quorum verbis verbum patris tenentes in paciencia fructum ferre fac nos tibi, domine.

Hii celi, quos magni consilii angelus inhabitas, quos non servos, sed amicos appellas, quibus omnia, que audisti a patre, notificas. In quorum divisione collectum gregem custodias indivisum et in vinculo pacis, ut in te unum simus, sicut in patre tu es unus. Miserere nobis tu, qui habitas rex in celis.

welmy drahe nohi zwyestu-
gých dobré, kazých pokoj,
krvých křtítownu vykupyňm tak
rzkucze: *) o wyerna dušy,
kralowaty bude buoh twój, kte-
ryz slowem wyeký wczynýl, ze
za nas slowo tyelo uczyneno
gešt na koncý wyekow. to slowo,
genz⁴⁾ kazem křísta ukrýzowa-
neho, genz žyw gešt a kraluge
buoh na neby.

tyto gfu nebeffa, w kterychz,
kříste, przyebywalf, w kterychz
slowyech hrýmalf, blyšteff zna-
menymy, rošlyff mylošt. tyemto
ržekl sy: rošte nebeffa šhorý
a oblakowe špušfte šprawedly-
weho, otewrzy šlye země plo-
dyeczý.⁵⁾

plod šprawedlywý zbud země
naše, kteru apoštolšky my slowý
šegýe plodyť⁶⁾ kaz.⁷⁾ kterychz
slowý slowo otcze drzyecze w
trpyelywošty vzytek nešty kaz
nam tobýe, pane.

tyto nebeffa, v kterychz, we-
lyke radý andyele, przyebywalf,
kterez ne šluhý, ale pržately
nazywas, kterým wšlyechny we-
czý, ktere gły šlyšfal od otcze,
oznamugeš. w kterych rozdye-
lený šebrane štado oštržehaý
nerozdyelene a w šwazku po-
koge, aby w tobýe gedno bylý
bychom, yakoz w otcžy ty gý
geden. šmylug šlye nad namy
ty, kteryz⁸⁾ bydlýš, ⁹⁾ kraly,
w nebešlyech.**)

List 112 a.

36.

Laus tibi criste, qui es crea-
tor et redemptor idem et sal-

chwala tobýe, genz gý štwo-
ržytel a wykupytel týz y špašlytel

⁴⁾ ktere. ⁵⁾ plodna. ⁶⁾ rodyť. ⁷⁾ uczýn. ⁸⁾ genz. ⁹⁾ przyebywalf.

*) psáno: tak rzkucze.

**) psáno: w nebešlyech. Litera před h jest podobnějši e nežli c.

vator Celli, terre, maris, angelorum et hominum, Quem solum deum confitemur et hominem, qui peccatores venisti ut salvos faceres, sine peccato peccati assumens formulam.

Quorum de grege ut chanaanem mariam visitasti magdalenam. Eadem mensa verbi domini illam micis, hanc refovens poculis.

In domo symonis leprosi conviviis accubans tipicis murmurat phariseus, ubi plorat femina criminis conscia. Peccator contempnit conpeccantem peccati nesciens. penitentem exaudis, emundas, fedam adamas, ut pulcrum facias. Pedes amplectitur divinitus, lacrimis lavat, tergit crinibus, lavando unguento unxit osculis circuit.

Hec sunt convivia, que tibi placent, o patris sapiencia, natus de virgine, qui non dignaris tangi de peccatrice.

A phariseo es invitus, marie ferculis saturatus, multum dimittis multum amanti nec crimine postea repententi. Demonibus eam septem mundas, septiformis spiritus. Ex mortuis resurgentem das cunctis videre priorem.

Hanc, criste, proselitam signans ecclesiam, quam ad filiorum mensam vocas alienigenam, quam inter convivia legis et gracie

nebe, zemye, moržýe, angelow y lidy, kterehez fameho buoha wyznawamý a czlowyeka, gen z¹⁾ hrzyefne przyffel fy, aby spafsený uczynýl, bez hrzyechu hrzyecha przyyam twornyczku.

kterehez stada jako pohanku marygy nawityewyl fy mandalenu.*²⁾ týmz stolem³⁾ flowa bozyeho onu drobtý,³⁾ tuto nalfyczygeff napogý.⁴⁾

w domu symona malomocznego na hodech fedýe duchowných⁶⁾ repcze zakonnyk, kde gefste placze zena hrzyecha fwyedoma. hrzyefnyk tupý spoluhrzyefnyka hrzyecha newyeda. kagyczyeho⁷⁾ uflyfflugeff, wyczystugeff; mrzku myluges, aby pyeknu uczynyl. nohy obgyma bozke, flzamý mege, utyera wlafty, vmywly⁸⁾ mafty zmazala gefst, lybanymý oklyczyła.

tyto hodowe gfu, který tobye lybye ffýe, otczowy o mudrofty, narozený z panny, který⁹⁾ nezhrzyeff dotczen bytý od hrzyefnyczýe.

od zakonnyka gly pozwan, magdalenynýmý krmyemý nalfyczen, mnoho odpustyeff mnoho mylugyczye any hrzyecha potom opyetugyczye. dyabelstwý gy od fedmy oczyftugeff, o sedmrodarný duffe. z mrtwych wzkrzyeffyleho dawaff nade wfyechný¹⁰⁾ wydyety prwnyeffy.

tuto, o criste, w nowýe obraczeniu znamenawaff czyerkew zenu, kteru synow k stolu wolaff pohanku czyzozemfku, kteru

36. ¹⁾ který. ²⁾ pokrmem. ³⁾ strzyedkamý. ⁴⁾ obzywugeff pytým. ⁵⁾ symonowýe. ⁶⁾ podobnych. ⁷⁾ zelegyczyeho. ⁸⁾ utrzye . . . Konec slova nečitelný, patrně stálo utrzyewilly, aspoň ff jest patrno, a čárka nad koncem patřila nad y. ⁹⁾ genz. ¹⁰⁾ nad gýne.

*) psáno: mádalenu.

sprevit phariseus fastus, lepra vexat heretica. Qualis sit, tu scis, tangit te quum peccatrix quum venie optatrix. Quid nam haberet egra, si non accepisset, si non medicus adesset. Rex regum dives in omnes, nos salva peccatorum tergens cuncta crimina, sanctorum spes et gloria.

mezy hody zakona y mylosty zhrzye zakonnyk pyfny, naka-zeny malomocenstwym trapy kaczyszlym. kteraka by byla, ty wyell, dotyka fye tebe nebo¹¹⁾ hrzyefnyce, ale mylosty zadagczye.¹²⁾ czo by nebo myela neduzywa, by newzala, by ne lekarz przybyl¹³⁾ kraly nad kraly bohaty nade wflyechny, nas fpas hrzyechow fetra¹⁴⁾ wflyechny wyny, fwatych nadyege y flawa.

List 116a.

37.

Gaude cristi sponsa virgo mater ecclesia, omni que de natione generans illi filios quotidie, Perquos inferos superis et celi tibi ianuam concilians.

Hanc pandunt hodie, quorum festa venerantur, hec duo luminaria. Ex quibus iacobus in iudea per virtutem reluxit et samaria. Egros curans, demones fugans, mortuos in lucem verbo revocans. Magos sua vincens doctrina fidei paravit corda plurima.

Post ut agnus iugulo ductus se impendit promptissimus, lavans agni sanguine stolam commutavit morte vitam.

Eiusdem vite invitatus ardore cristoforus ac ipsa passus in die, sed diverso tempore.

Gentibus exortus, sed celitus instructus verbis, que predicabat, signis firmabat. Aridam fusa

raduy fye bozye choty panno matko czyerkew, z kazdeho ktera narozeny plodyf¹⁾ gemu syny na wfliaky den, fkrzye ktere zemfke²⁾ fwrcnym a nebe fobyf branu myrzeczy.

tuto zgyewugy dnes, kterychz hody cztye, tyto dve fwyetle. z kterychz jakub w zydwstwyf fkrzye mocz zafwyetyl geft y w pohantye. neduzywe lecze, dyably pudye, mrtwe k fwyetlu slowem przywolawage. czaro-dyeynyky fwym przyemahagyf vzenym, wyery zpofflobyl geft frdcze muoha.

potom yako beran k zahubenym weden fye dal fye welmy hotow, mygye beranka kwy rucho odmyenyl geft fmrtzy zywot.

tehoz zywota pozwan horlywosty krystofor take w tyz muczen³⁾ den, ale rozlyczneho czafu.

z pohanow possel, ale nebesky navezen slowy, ktera kazaffe, znamenymy potwzrowaffe.

¹¹⁾ ze. ¹²⁾ zaduczye. ¹³⁾ przyfel. ¹⁴⁾ ftyerage.
37. ¹⁾ rodyff. ²⁾ nyzke. ³⁾ trpyel.

prece virgam fecit florere. carcere mancipatur, virgis ceditur. Ignem pertransiit, ferrum sicut ceram dissolvit. Capite plectitur celos et victor ingreditur.

Ipsius per mirabilia crediderunt milia quatur duodena. Rex quoque, qui eum punivit, signis victus cum suis fidem promeruit.

Terge fletus, rachel, genas passione roseas. Quos gemebas laborantes, mox regnant victores, Te, qui tuo comandant sponso.

List 118b.

Sancte anne devotus decantet chorus alleluja. Cuius partus salutem produxit mundo, res miranda.

De eius prole casta eterna lux est orta, sol de stella. Anna ex prosapia aaron fuit genita semper clara. Que ut iubar fulgidum decoravit seculum pari forma. Amanda de um corde nulla letali sorde fit corrupta.

Gignens salutis fructum abstulit omnem luctum vale nostra. Ex prole, quam genuit, sol verus enicuit carne sumpta. Sol criste, irradiat nostra corda, ne sinas labe noxia esse ceca. Quem nec indea natum credit nec ymolatum, cum sit (!) per scripta vatum hec predicta.

uwadlu wzdaw prořbu hol⁴⁾ ka-
zal kwýřty. wzalarřý zawrzyen⁵⁾
metlamy mrřkan geřt. ohen
przyeřfel, zezezo jako wořfk
rozpuřtyřl. hlawy zbawen geřt
nebe a wytyeřz wchazye.

geho řkrzye dywne wyecřý
vwyerřyly gřu čtyřřydeřyety a
dwa tyřřyčyze. a kral, který
geho mučyřl, znamenymy przye-
mozen ř řwmy wyery zařluzýřl.

řetřy placze O lice
trpyeným cřrwene. kterychz ze-
lela řřy řřřylugyczych, gyz kra-
lugý wytyeřý, tye, kterčý řtwemu
poruřczegý choty.

38.

řwyetye annye nabořný zpye-
way řbor tu chwalu, gegyz*)
porod řpařený wywedř geřt
řwyetu, wyecz dywna.

z gyegyeho plodu cřřřteho
wyeczne řwyetřo geřt wyřlo,
řluncze z hwyezdy. Anna z po-
kolenýe¹⁾ aronowa byla urořena
wzdy cřřřta. ktera jako po-
prřřek řtkwuczý okrařřlyř řwyet
rownu zpoffobu. myřugyczý buo-
ha řrdczem zadnym řmřtedřnym
hnyřřem bywa poruřřena.

rodyeczý²⁾ řpařenýe plod
odyala geřt weřken řmřtek w
nařřem vdoly. z plodu, který geřt
urořyla, řluncze prawe wyřwy-
tylo tyelem przygyatým. řluncze
boze, ořwyet nařře řrdcze, ne-
przyepuřtyey pořkwřnu pořko-
řena bytý ořřlepena. ktereho aň
zydowřřtwo narořzeneho wyerřý
any obyetowaneho, ponyewadř
byla by řkrzye pyřma prorokow
tyto przyedřřczenyř.

⁴⁾ prut. ⁵⁾ okowan.

38. ¹⁾ z rodu. ²⁾ vřodywřý.

*) psáno geřyz, ale prvnř z jeř řřetřřnuto.

Nunc ora, ut pia mater et
filia tibi succurat, gens misera.
Ut te post tristitia ducat ad gau-
dia hic, quem genuit puerpera
maria.

List 120a.

39.

Laurenti, david magni martyr
milesque fortis! Tu imperatoris
tribunal, Tu manus tortorum
cruentas Sprewisti secutus de-
siderabilem atque manu fortem,
Qui solus potuit regna superare
tyranni crudelis, Eius que sancti
sanguinis prodigos fecit amor
militis eius, Dummodo illum
liceat cernere dispendia vite
presentis.

Cesaris tu facies contempnis
et iudicis minas derides. Car-
nifex ungulas et utor crati-
culum vane consumunt. Dolet
impius urbis prefectus victus
a pisce assato, cristi cibo gau-
det domini conviva favo cor-
resurgendo cum cristo saturatus.

O laurenti militum david in-
victissime regis eterni! Aput
illum servulis ipsius deprecare
veniam semper, martyr milesque
fortis.

List 122a.

40.

Congaudent angelorum chori
gloriose virgini, Que sine virili
commixtione genuit ffilium, qui
suo mundum cruore medicat.
Nam ipsa letatur, quod celi
iam conspicatur principem, In

nynye proff, yako myla matka
a dczera tobye spomoz, lydo
hubený, aby tye po smutczyech
vwedl bý do radoſtý ten, kte-
reho vrodyla rodyeczka...

wawrzyncze, welykeho dawyda
mucedlnyku rýtyerzý a fylný!
ty czyeffarze ſtolyeczý, ty rucze
katow krwawe zhrzyel ſý na-
ſhledugýe zaduczýeho a ruký
fylneho, genz ſam mohl geft
kralowſtwýe przyemoczý zvfal-
cze ukrutneho, a czyez ſwate
krwe ſmyele uczynyla myloſt
rytyerzýe gehu, kdz gehu ſlu-
ſſalo bý opatrzýty po teſkno-
ſtech zywota nynyeſlýeho.

czyeffarzýe ty pochodnýe tu-
pyſſ a ſudcze brozý poſmyewaff.
kat¹⁾ haky²⁾ a zhacz roſt na-
darmo kazye.³⁾ ze le nemyloſtywý
myeſta wladarz przyemozen od
rybý upekle. kriſtowa pokrma
raduge ſye bozý hodokwaffye
plaſtem powſtawage ſ kryſtem
naſſyecen.

O wawrzyncze z rytyerzow
dawydowych neprzyemozený
krale wyeczneho! v nyeho⁴⁾
ſluzbam gehu proff myloſtý
wzdy, muczedlnýku rytyerzy a
fylný.

ſpolu ſye radugte angelftý
ſborowe ſlawne pannýe, ktera
bez mužſkeho ſmyeſſenýe po-
rodyla ſyna, který ſwu ſwýet
krwý leczyť. nebo ona raduge
ſýe, ze nebeſkeho gyz opatruge

39. ¹⁾ maffarz. ²⁾ klyký. ³⁾ ztrawugý. ⁴⁾ przyedným.

terrīs cui condā sugēdas
virgo mamillas prebuit.

Quam celebris angelis maria
Jesu mater creditur, Qui filii
illius debitos se cognoscunt fa-
mulos!

Qua gloria in celis ista virgo
colitur, quē domino celi pre-
buit hospitium sui sanctissimi
corporis! Quam splendida polo
stella maris rutilat, quē omnium
lumen astrorum et hominum
atque spirituum genuit!

Te, celi regina, hec plebicula
piis concelebrat mentibus. Te
cantu melodo super ethera una
cum angelis elevat.

Te libri virgo concinunt pro-
phetarum, chorus iubilat sacer-
dotum, apostoli cristique mar-
tires predicant. Te plebis sexus
sequitur utriusque, vitam dili-
gens virginalem, celicolas in
castimonia emulans.

Ecclesia ergo cuncta te cor-
dibus teque carminibus celebrat.
Tibi suam manifestat devocionem,
precatu te supplicii implorans, ma-
ria, Ut sibi auxilium circa cri-
stum dominum esse digneris per-
evum.

List 125a.

41.

Diem festum bartholomei,
cristi amici, fratres excellite
dignis preconis, Cuius obtentu
celi quo mereamur sedibus per-
frui.

Hic iudie populis predicat
ewangelium, Qui dediti viciis

knyezýe, na zemý komu¹⁾ kdys,
aby ššal, panna*) prffý da-
wala.

kterak welmý flawnā angye-
lom**) gezyššowa matka wýer-
zyena gešt, kterzy šyna gegyeho
hodne²⁾ šye wyznawagý šluhý!

kteru chwalu w nebý tato
panna*) cztena býwa, ktera
panu nebelkemu dala gešt ho-
špodu šwateho šweho tyela! kterak
welmy yaššna w neby hwyežda
moržška ktera wššyech
šwyetlo hwyežd y lýdý a duchow
vrodyla gešt!

tye, nebeška kralowno, tato
oššadka myloštywýmý šlawý my-
šlemý. tye špyewanym šladkym
nad nebe špolu š angely po-
wýššuge.

tye knyehý panno***) wyžpye-
wagý prorokow, šbor chwalý
knýezý, apoštoly, buožý mucze-
dluyczy kazý. tye lýdu poko-
lenýe naššleduge obogyeho, zy-
wot myluge panenšky, nebešnyky
w czyštotyě naššledugycz.

koštēl proto weššken tye šrd-
czyemý tye a pyeššuyemý šlawý.
tobyě šwe žgyewuge nabožen-
štwýe, prošbu tye³⁾ nabožnu
proššýe, o matka, aby gemu
špomocz u křišta pana byty
račzyła na wyeký.

den šlawný bartoše, božyeho
przyetele, bratrzyě czytye¹⁾ duo-
štoynymy špyewanym(y), gehoz
dle nebešnych kterymz zaššu-
žyly bychom štolycz vzywatý.

tento juđškemu lidu kaze
cztenýe, kterzy poddaný hrzye-

40. ¹⁾ kteremu. ²⁾ dluzne. ³⁾ tebe.

*) paňa. **) Psáno angylom. ***) paño.

41. ¹⁾ powyšte.

vacabant ydolatrie. Quos instruens sanctus apostolus iussit frangere ydola atque cristo facere templa. Et quos demones adoravere, fecit longius abire, ubi essent invia terre.

Mundans leprosos salutis pristine et reddit egros. Vestivit cecos presenti lumine fecitque sanos. Oratio eius paraliticos erigit atque curat energuminos. Nam iudicis natam diu lunaticam sola prece salvam fecerat.

Convertit regem populumque eius sacris fontibus expiaverat promittens illis, quod non vidit homo nec ascenderat in cor hominis.

Per multa sic predicans tempora vestimenta illius non fuerant sordida, nocturno vigilarat tempore, similiter diurno in dei laudamine. Post talia miracula occisus migravit ad cristum perenni in regno semper victurus. Sed veniet iudicii in die cum deo secreta hominum per ignem iudicaturus.

Quesumus, te, bartholomee, exorantes, ut detergas nostra hic facinora, Quatinus utamur premio, quod credendum remisit Christus gregi pusillo.

List 127b.

Interni festi gaudia nostra sonent armonia, Quo mens in se pacifica vera frequentet sabata, mundi cordis leticia adorans vera gaudia. Quibus per-

chom fluzychu modlofluzbýe, ktere nawczyw swatý apostol kazal gest zlamaty modlý a bohu czynytý chramy. a kterež dyablý cztýly fu, kazal gest dale odgytý, kde byly bý puſtýný zemýe.

czyſtýe malomoczne zdrowy drzewnyemu a nawraczoval neduzywe. odyewal ſlepe nynyeſſym ſwyetlem a vczynyl zdravý. modlytwa geho dnu zlamane zdwyhla a leczý vſechle. nebo ſudcež dceru krale dawno namyeffecznu ſamu proſbu zdravu vczynyl.

obratyl gest krale a lyd geho ſwatymy ſtudnyczyemý wyczyſtýl ſlybugye gym, czehoz newydyel czlowyek any wſtupylo na ſrdce czlowyeka.

po mnohe tak kazýe czaſſy ruha geho nebýla ſſu zwetczena. nocnyeho bdyel czaſſu tez dawnyeho (!) w bozye chwale. po takych dywyech zabyt ſſel gest k bohu v wyecznom*) kralowſtwý magýe wzdý žyw bytý. ale przygde w ſudný den ſ bohem tajne lydy ſkrzye ohen ſudyt.

proſſymý, tebe, barthoffý, modlecze ſſýe, aby ſetrzyel naſſe zde hrzyechý, abychem vzywały odplaty, keru wyerzyczym zaſlybyl býl gežýſſ ſtadczý malyczkemu.

42.

wnytrznýe ſlawnoſtý¹⁾ naſſe wzyete hudbý, kdež myſl*) w ſobýe vpokojena prawe nawſtyewný ſwatký, czyſteho ſrdce weſſele cztýczý prawe radoſtý.

*) psáno bylo: w wyecznom, potom předložka přepsána literou v. 42. ¹⁾ radoſtý.

*) myſl.

gustet avida, qua sit sanctorum gloria.

Qua letatur in patria celi-
colarum curia Regem donantem
premia sua cernens in gloria.
Beata illa patria, que nescit una
gaudia, nam cives huius patrie
non cessant laudes canere. Quos
ille dulcor afficit, quos nullus
merror inficit, quos nullus hostis
impetit nullusque turbo con-
cutit.

Ubi dies clarissima melior
est quam milia luce lucens pre-
fulgida plena dies leticia. Quam
mens humana capere nec lingua
valet promere, donec vite vi-
ctoria comutet hec mortalia.
Quum deus est omnia, vita,
virtus, sciencia, victus, vestis et
cetera, que velle potest mens
pia.

Hanc in hac valle misera
meditetur mens sobria. hoc per
saporem senciati, hoc attendat,
dum vigilat. Quo mundi post
exilia coronetur in patria ac in
decoris gloria regem laudet per
secula. Harum laudum preconia
imitetur ecclesia, Dum recen-
sentur annua sanctorum nata-
licia, Dum post peracta prelia
digna reddantur premia pro
passione rosea, pro castitate
fulgida.

Datur et torques aurea pro
doctrina catholica. Qua pre-
fulget augustinus in summi re-
gis curia. Cuius librorum copia
fide firmatur unica. Hinc et
mater ecclesia vitat errorum
devia. Huius sequi vestigia ac
predicare docmata Fide recta

kterychz okuffuge kwapna²⁾), ktera
by byla swatych flawa.

kdez raduge fye v wlasty ne-
befnykow dwora krale dawagy-
czego dary w swe opatruge
flawy. blazena ta wlast, ktera
newye gedne radofty, nebo mye-
stane te wlasty neprzystawagy
chwal zpyewaty. ktere ta slad-
kost napluyge, kterychz zadna
tesknota nenakazuje, kterychz
zadny neprzetel nemuty, zadny
a wycher natruczge.

kde den yafny lepzy gest
nezly tyffycz swyetlem swyetyecz
welmy swyetlym plny den we-
sfele. ktereho mysl lydfka cho-
pyty any yazyk moz wyrzeczty,
dokawad zywota wytyezstwy
promyeny tyto smrtedlne. kdyz
buoh gest wsfechno, zywot,
cznost, vmyeny, zywoft, odyew
y gyne, ktere chtyety moz mysl
dobrotywa.

ten w tomto vdole hubenem
pamatu ty mysl strzezma. to
skrzye chut czyg, pozoruy, kdy
bdy. ktery m swyeta po pustych
korunowanu by byla wlasty a
okrafty w flawy krale chwal
na wyeky. tych chwal zpywa-
ny nasledug kostel, kdy roz-
czytagy fye uroczny swatych
narozeny³⁾), kdy po dokonanych
bogyech hodny nawraczeny by-
wagy darowe za rozowe vmu-
czeny za czystotu swyetlu.

dan bywa i nahrdek⁴⁾ zlaty
za vzenye krzyestankke. ktery m
naywyecz swyety augusty naye-
wyssyeho krale u dworu. gehoz
knyeh mnozstwy wyeru po-
twrzuge fye gedynku. protoz⁵⁾
y matka czyerkew waruge fye
bludow sczyestye. tohoto na-

²⁾ zadagyczyge. ³⁾ vtrpenye. ⁴⁾ halzye. ⁵⁾ odtud.

et fervida det nobis mater
gaudia.

fhledowaty flepyegy a kazatý
navczenye wyeru prawu a hor-
lywu day nam matka radosty.

List 130a.

43.

Psallite regi nostro, psallite,
psallite prudenter, nam psal-
terium est iocundum cum citara
nato virginis, quo psallens natus
sterilis Citharam carnis per-
cussit in domo domini. Nam
quod sonabat clamando, docuit
vivendo, mortificando, que supra
terram sunt et hoc alies do-
cendo Preparans cristo plebem
profectam Johannes, vox cla-
mantis in deserto.

Sed vox hec impium hero-
dem, quem corripit, minime
corrigit, haud tum tacuit sed ad
usque sanguinem sceleri restitit.
Non licet, inquit, te fratris tui
habere coniugem raptam sibi,
peccasti, quiesce, penitentibus
sic precepit dominus. Vocem
incantantis sapienter herodes
ut aspis surda sprexit, ut iustum
ut sanctum Johannem timet,
quem viavit in carcere.

Sedet in tenebris lucerna
lucis, amicus omnipotentis. Stu-
det deliciis mundi principis
filius perditionis. Meretrix sua-
det, puella saltat, rex iubet,
sanctus decollatur Dat rex sal-
tanti caput Johannis, qui san-
ctus fit antequam natus.

En, quomodo perit iustus,
quasi non sit deo dilectus, Cum
sit eius preciosa mors hec in

zpyewayte kralý nassemu,
zpyewayte, pyeyte, opatrnyé,
nebo zpyewanyé¹⁾ gest radoſtno
f huflemý lynu panny, czymz
huda²⁾ lyn yalowe hufle tyela
zbyl gest w domu w bozym.
nebo czo wznylo gest wolage,
vezynyl gest zyw gla, mrtwyé,
ktere narozeny gfu a tomu gyne
uczye po sobye gednagye buohu
lyd³⁾ dokonaly yan, hlaf w-
lagyzyeho na puſty.

ale hlaf tento nemyloſtyweho
heroda, gehoz trefkeze, nepo-
lepſuge, awſak nemlechal gest,
ale do krwe⁴⁾ hrzyechu odolal.
neſluſſye, rzekl ge, tobye bratra
tweho myety manzelku vchwa-
tenu sobye, ſhrzyeſyl ſy, przye-
ſtan, kagyczym tak przykazal
pan. hlas przykazugyczy⁵⁾ chy-
trzye herod yako wrzyetenyche
hlucha ſhrzyel, yako ſprawedy-
weho yako ſwateho yana bogý
ſſye, ktereho okoval⁶⁾ w za-
larzy.

ſedy we tmach ſwyecznyche
ſwyetla, przyetel wfemohuczeyho.
pylen gest w rozkoſſyech ſwyet-
ſkeho knyzyete lyn zatracenye.
kurwa rady, dyewka ſkacze,
kral welý, ſwatý ſtat bywa.
dawa kral ſkaczyczye hlau
jana, genz ſwat bywa dryewe
nezlý narozen.

zrzy, kterak hyne ſpraw-
edlywý, yako bý nebyl buohu
mýlý, wſak⁷⁾ gest gehu przye-

43. ¹⁾ zaltarz. ²⁾ zpyewagye. ³⁾ ofadu. ⁴⁾ az do konczye.
⁵⁾ hlafu zapowedygyczeyho. ⁶⁾ lwazal. ⁷⁾ acz by byla.

conspectu domini. Nos corde per-
cepimus, qualis ac quantus,
quum vicinus nativitate cristo sit
et morte. Nam morte turpissima
dampnatur sponsus sponsi et
amicum dampnat morte recte
turpissima Carcere carnis edu-
ctum, quem ferunt psallendo
celi angeli angelum.

Et nos in terris tibi psallere
fac, criste, in memoriam ba-
ptiste. Herodis spreta com-
mensa altaris tui mensa ipsum
te dum sumimus, semper tibi
psallimus.

List 135a.

44 (45).

Stirpe, maria, regia procreata
regem generans Jesum; laude
digna angelorum sanctorum. Et
nos peccatores tibi devotos in-
tuere benigna Tu pios patrum
mores ostentas in te sed, ex-
cellis eosdem.

Patris tui salomonis in te lucet
zophia Et ezechie aput deum
cor rectum, sed numquam in te
corrumpendum. Patris yosie
adimplevit te religiositas. Summi
eciam patriarche te fides totam
possedit, patris tui.

Sed quid nos istos recenseamus
heroas, Cum tuus natus omnes
precelat illos atque cunctos per
orbem. Nos hac die tibi gre-
gatos serva, virgo, in lucem
mundi, que prodisti paritura
celorum lumen.

draha smrt tato w oblyczegý
bozym. my frdcem dosly fmý,
kteraký a tak welyký, nebo
blyzký narozenym bohu bywa
y smrtý. nebo smrtý ohawnu
potupen bywa chot mylyk my-
leho choty a przyetele tupy⁸⁾
smrtý prawýe⁹⁾ ohawnu z za-
larzýe tyela wywedeneho, ktereho
neffu zpyewagycz nebesty an-
dyele andyela ýana.

a nam na zemý tobye zpye-
watý kaz, boze, na pamatku
krztytele. herodowo zhrzyege
hodokwaffenýe, oltarzýe tweho
stolu tye sameho kdý przygo-
mamý, wzdy tobye zpyewamý.

z pokolenýe . . . kraloweho
porozena, krale rodyeczý iesziffe,
chwalý hodna andyelow swatych.
a nas hrzyefne tobye nabozne
obezrzý dobrotywa. ty dobro-
tywe otczow nrawy vkazugeff
na tobýe, ale przyewýsfugeff
gýe.

otcze tweho flalomuna w to-
býe swyety mudroft a ezechia-
lowo przyed bohem frdcze prawe,
ale nykdý na tobye poruffene.
otcze yozýasse naplnýlo týe na-
bozenstwýe. naywyffýeho take
patriarchy tye wyera wfsechnu
drzý, otcze tweho.

ale czo¹⁾ my tyto rozczy-
tamý knyzezata, ponyewadz twuoy
syn wfsechny przyewýsfuge tyto
a wfsechny po swyetu. nas to-
hoto dne tobýe sebrane zachow-
way, panno*), na swyetto swyeta,
genz wyfla gly porodýtý magycz
nebefke swyetto.

⁸⁾ potupuge. ⁹⁾ tez.

44. ¹⁾ procz.

*) panno.

List 136b.

45 (46).

Pleno cantu cordis, oris laudes canant intus foris cristiani cunctis horis in ludmille gloria. Namque terre fit patrona ista beata matrona clara fulgens in corona pro mortis victoria.

Lauda celum digna laude simul terra laudans gaude, mitem, castam sine fraude, gratam deo viduam. Fortem basem infirmorum et solamen miserorum, matrem dulcem egenorum in dando precipuam.

Tanta matre iugulata et iam terre comendata signa facta sunt et rata ipsius ad gloriam. Per quam, criste, mente prona te rogamus, nobis dona ornari celi corona post mundi miseriam.

pluym zpyewanym frdceze, uft chwalý zpyewayte wnytrz zewnytrz krzyestane po wýle czaffý lydmyle flawýe. nebo zemýe býwa dyedyczka tato blazena dobrodyenka w yallne stkwye-gycz fýe w korunýe smrtý za wytyezftwýe.

chwal nebe hodnu chwalu, take zemýe chwalecz raduy fýe, týchu, czyftu beze lfty, wdyecznú bohu wdowu. fylný poklad nemocnych a vtyecha hubených, matku sladku nedostatecznych, w darzeny przyewýslenú.

taku matku zahubenu a gyz zemý poruczeniu znamenye stala fu fýe y potwrzena gyegye k flawýe. skrzye kteruz, boze, myfli ponyzenu tebe proffmý, nam daý okraflenu býtý nebesku korunu po swyeta byedýe.¹⁾

List 137b.

46 (47).

Almi gracia assit nobis spiritus Ut digne celebremus huius diei gaudia, Congaudent in qua sancto celi concives matheo. Et mathee, cristi miles inclite, propiciam te nostris votis exhibe. Fer laudes per te hodiernas deo, quas referimus, nos illis reddas ut placentes, supplices expetimus.

Iam credimus, quod tu omnia fecisti coram domino Quem tu sequi iussus omnia sprevisi cum theloneo. Et idcirco tu virtutum

fwateho myloft przyfpýey nam ducha, abycho m duoftoynýe flawýly tohot dne radofty. lpolu fýe radugi, wkteryz fwatemu nebefty myeftyeny matuffowý. a Matuffy bozy rytýerzý wyborne, myloftywa fýe naffym zadostem ukaz, nelf chwały skrzye tye dneffnýe buohu, ktere z wzdawamy, nas gymý nawrat yako lybezne, modlyczy zadamý¹⁾

gyz wyerzý (!), ze ty wfflyechno wczynyl fy przyed bohem, ktereho ty nafledowatý kazal fý, wfflyechno opuftył fý se czlem. a protoz ty

45. ¹⁾ pfoťye.46. ¹⁾ wyproffugem.

plurima per preconia, Sanctitatis
tu tum celebris es memoria.

Ezechiel te propheta longe
previdit inter quatuor animalia,
Et flumen tu paradisi mundum
irrigas tui doctrinis ewangelii.

Verbo fidei tu ethiopes domino
celi predicans luctatus es. Fidem
quam verbis predicaveras per
virtutum signa confirmaveras.

Victor magorum nam effugasti
pestes draconum. Tuque defun-
ctum resuscitasti regis filium.

Ipsam regem cristo fidelem
cum suo baptisasti populo. Pro-
vincias tu informabas ritibus
sacris et ordinibus. Inter quos
deo virginalem consecrans sta-
tuisti primus ordinem. Quam
tu mox velo dedicatam regendo
perfecisti epygeniam.

Sed diabolus, qui semper est
malignus, Regi virgines illicitas
suggessit, ut petisset thalamos.
Pro quo conflictum subeundo
pium victor hodie martirium et
palmam referem de prelio, hunc
diem salvificum fecisti.

List 140b.

Redeundo per girum circini
annalis thebeorum martirum re-
fulsit natalis. Quibus modum in
mirum equinoccialis dies iste
factus est dies eternalis. Dies
sine vespera nocte non sepultus,
quem non sol per aera, sed di-
vini vultus Illustrat serenitas

cznoſty ſkrzye mnohe kazanye,
ſwatoſty ty wſak ſlawnŷ gly pa-
matku.

... tye prorok daleko przyed-
wyedyel mezy cztyŕzmŷ zwye-
rzaſy, a potok tyŷ rayſkŷ ſwyet
ſmaczyeſſ tweho wczonym czenŷe.

ſlowem wyery ty murzyenyŷ
panu nebeſkemu kaze zyſkal ſy.
wyeru, kteruz ſlowŷ kazal ſy,
cznoſty ſkrzye znamenŷe po-
twrzował ſy.

wytyez czarodyenykow nebo
wypudyl ſy ſſelmŷ drakow. a tys*)
vmrleho ſkrzyeſſyl krale ſyna.

ſameho krale buohu wyerneho
ſ gebo krzytyl ſy lidem. kra-
gynys ty wczyl obczyegyem ſwa-
tym a rzadom. mezy ktery-
myz bohu panenſkŷ poſwyeczuge
wſtawyl ſy nayprwnyeſſy rzad.
kteryz ty ŷnhed zaſtyeru po-
ſwyeczeniu zprawugŷe potwrdyl
ſy epygyenyŷ.

ale dyabel, ktery wždy geſt
zlobywŷ, kralowŷ panen neſluſ-
nych poradył, 2) aby pozadal
lozy. pro nyez**) boy podſtu-
puge myloſtywŷe wytyez dnes
mucedlnyczſtwo a palmu przy-
naſſege z bogŷe tento den ſpa-
ſytedlnŷ ucvynyl ſy.

47 (48).

nawraczuge ſŷe w okol okrſlka¹⁾
uroczneho thebeyſkich muczedl-
nykow zaſwyetyl ſŷe den vnu-
czenye. kteryŷ dywnym oby-
czyegem rownonoczny den tento
uczynen geſt den wyeczny²⁾. den
bez weczera noczy nezachraneny,
ktereho ne ſluncze po powye-

²⁾ nawuukl.

*) psáno: tyc. **) pnyez.

47. ¹⁾ okola. ²⁾ neknanŷ.

tali facto fultus, quo senes sunt
iuvenes nemo fit adultus.

In hoc se mauricius maurum
diffitetur, in hoc niger candidus
habetur. Ubi ex supernis nun-
quam superatur et victor victo-
ribus victus societur. Ubi inno-
cencia vitam dat vitalem beans
innocenciam premio vitali Quo
neuter iam moritur tutus a vi-
tali uterque sub alis se dei
novit ali.

Senas seni proceres numeri
perfecti collegistis acies gressum
callis recti Ad callem iusticie
colla licet secti Jesu vestro ne-
quistis plecti.

Ad tronom gradibus senis
ascendamus, bis senos leunculos
ut non timeamus, Ut sex in
prophetia nunquam audiamus
vos seni succurrite, vobis suppli-
camus. Senas alas tollite nos ad
protegendum, Seni duces israel
ad benedicendum, Ascendistis
in montem, idem est agendum
nobis, benedicite, amen est di-
cendum.

List 142b.

48 (49).

Criste tui preclari militis
wencesslai colentes solempnia,
adiuvemur tua semper gratia,
Ut eius exemplo continue in-

tržý, ale božského oblyczge
ofwyczuge yafnoft, takym skut-
kem ofut, w kteremz staržý gfu
mlady, zadný nebýwa przyerofly.

w tom fye marzyk murzye-
nymom odpjera, w tom czrný
byelý gmyen geft, kde z neby³⁾
nýkdý przyemozen by byl wytez
wytezem przyemozený przyto-
warzyffen. kde newynnoft zywoť
dawa zywoťnu blazýe nevynnoft
odplatu zywoťnu. w kterem⁴⁾
zadný gyz nevmyera bezpeczen
od zywoťneho oboý pod krzydly
fye božyemy znal bý chowatý.

dwanafďterý dwanaďďte kny-
zat pocztu dokonaleho febrali
fte zaftupý chod czyeřtý prawe
k czyeřtye řprawedlywořti řlygye
acz řtynaný od gyezylfye walfye
hlawý, nemohly řte⁵⁾ odluczený
bytý.

tron⁶⁾ řtupnyemý řřeřtý wřtup-
mý, dwanaďřtý lwykow abychmý
fye nebalý, aby řřeřtero w pro-
rocřřtwy nykdy řlyřřaly bychom,
wy řtarřý⁷⁾ řpomozte, wam řye
modlýmý. řřeřtera krzydla zdwyh-
nyete nam⁸⁾ k uobranýe, dwa-
nařteržý wuocze yřrahelřtý ku
pozehnaný wřtupyli řte na horu,
teez ma czyneno byť nam. po-
zehnayte, řtan řye,⁹⁾ ma rze-
ceno byť.

o boze, tweho*) przyeyaf-
neho rytzeržýe waczława czyte-
cze řlawnořtý, řpomozeno nam
bud twu wzdy mylořtý, aby

³⁾ z řwrchnych. ⁴⁾ kde. ⁵⁾ nechtyely řte. ⁶⁾ na řtolyeřý. ⁷⁾ řřeřteržý:
⁸⁾ nas. ⁹⁾ day to boh.

48. *) psáno: twe.

herendo morum atque vite placeamus puritate. Hic summus ecclesie gentis boemie martirii fulgida donatur gracia.

gyeho przykladu uftawnýe przydrzyecze fŕy mrawow zywota lybyly bychom fye czystotu. Tento naywyŕŕy koŕtela lide czeŕkeho muczedlnyczŕtwa ŕtwuczý obdarzen geŕt myloŕtý.

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Handboek der Indische klankleer, in vergelijking met die der Indogermaansche stamtaal, ten gebruike van studenten in de Nederlandsche en de Klassieke letteren door Dr. C. C. Uhlenbeck, Buitengewoon hoogleeraar aan de Gemeende-Universiteit te Amsterdam. Leiden. Blankenberg & Co. 1894. (VIII a 102 str., 8.)

Grundriss der iranischen Philologie. Unter Mitwirkung von F. K. Andreas, Chr. Bartholomae, C. H. Ethé, K. F. Geldner, P. Horn, H. Hübschmann, A. V. W. Jackson, F. Justi, J. Marquart, Th. Nöldeke, C. Salemann, A. Socin, E. W. West und V. Žukovskij herausgegeben von Wilh. Geiger und Ernst Kuhn. I. Band 1. Lieferung. (Bogen 1—10.) Strassburg. Verlag von Karl J. Trübner 1895. (160 str., v. 8.)

Altindische Grammatik von Jakob Wackernagel. I. Lautlehre. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1896. (LXXX a 344 str., 8.)

Doby, kdy jazyk staroindický platil ne-li za prajazyk indoevropský samý, aspoň za velmi věrný jeho obraz, sice již dávno minuly, význam jeho pro srovnací jazykozpyt indoevropský dnes již se nepřeceňuje, jako bývalo jindy, ale vysoké stáří jeho nejstarších památek *) zaručuje mu zajisté pro všechny časy místo mezi jazyky indoevropskými zvláště důležité. Jazykozpyt indoevropský by obstál i bez jazyka staroindického, ale bez něho a bez jeho památek by postrádal vysoce vydatného pramene pro studium vývoje jazykův, jimiž se obírá. Tím divnější jest, že vlastně po nejnovější doby čekati nám bylo na soustavné vyřízení hlásek a tvarů tohoto jazyka, jež by se shodovalo s evropskými názory o zařízení mluvnice. Máme již delší dobu popisy skladby staroindické, ovšem tuším nikoli posud úplné (v. LF XIV 298,

*) Kteréz za našich dnů počínají se klásti (z důvodů, jimž nelze upřítí veliké váhy) do dob mnohem dávnějších, než dělo se ještě před několika lety.

XVI 62), máme řadu monografií i jiných částí mluvnice stind. se týkajících, ale celkový obraz oněch stránek jazykových, jimiž jazykozpyt posud v první řadě se obíral, po způsobě ryze evropském podán posud nebyl. Všechny posavadní mluvnice — nevýjimaje Whitneyovu, která posud nejbližší stála (zejména v částech poznámkových, drobně tištěných) zařízením svým mluvnici našim — byly vlastně zpracováním domácí mluvnice indické, i s jejími nedostatky (zejména i s jejím theoretickým schematizováním). První, jenž způsobem opravdu obdivuhodným aspoň se snažil mluvnici staroindickou vyprostiti ze schemat Pāṇiniových, byl Bopp; druhý opravdový pokrok v této příčině nalézáme u Whitneye^{*)}, a nyní konečně dočkáme se plného zmodernizování. Není na škodu mluvnici stind. ani jazykozpytu vůbec, že poznali jsme dříve ctihodnou budovu mluvnice Pāṇiniovy a jeho vykladačů: ale musela přijíti doba, kde jazyk staroindický by se popisoval dle skutečné své podoby, jak se jeví v zachovaných památkách, i dle poměru svého k ostatním příbuzným jazykům.

Spisy na hoře položené srovnány jsou dle pořádku chronologického. Přidáváme ještě, že co nevidět počne (nepočal-li již) nákladem knihupectví Trübnerova ve Štrasburce vycházeti vedením G. Bühlera *Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde*, v jehož prvním díle obsaženo bude ovšem i vyličení jazyka staroindického (prací několika badatelů).

Spis Wackernagelův obsahuje v úvodě velmi přehledné a poučné vyličení vnějších dějin jazyka staroindického. Badatel, známý až posud jakožto velmi pilný a bystrý pracovník na půdě mluvnice řecké, již v tomto úvodě ukazuje, že přistoupil k úloze, jejíž obráním zajisté do značné míry překvapil každého, kdo znal posavadní jeho činnost vědeckou, důkladně se k jejímu řešení vyzbrojiv prací dlouhou a podrobnou; již jméno spisovatelovo ovšem každému je zárukou, že odhodlal se ke spisování mluvnice staroindické teprv, když věděl, že úkolu tomuto vyhoví.

V hl. I. podává se jasná i správná charakteristika jazyka hymnů Rgvědu, jakožto jazyka uměle v rodinách kněžských pěstovaného: doby, kdy poesie vědská platívala za lidovou (srv. LF XV 404 n.), šťastně již úplně minuly. Správně se konstatuje, že již tenkrát indiští Árjové mluvili rozličnými dialekty, jež zajisté všelijak na sebe působily. Zajisté odchylné dialekty působily i na jazyk, jímž zvykem bylo skládati obětní texty: jiná však jest otázka, smíme-li praktismy, jež již v samhitě Rgvědu počínají se objevovati (str. XVIII) připisovati již samým původcům vědských hymnů: možno zajisté, že dostaly se do samhity teprv

*) Při tom ovšem plně jsme si vědomi vysokých zásluh Benfeyových, jichž získal si podrobným zpracováním mluvnice Pāṇiniovské ve svém *Handbuch der Sanscritsprache*.

pozdějšími změnami textu. Na jisto správně sídlo dialektu, který jest jazykem nejstarší poesie, klade se na západ Indie (již rozličné zvláštnosti, kterými dialekt tento blíží se jazykům íránským, mínění tomu nasvědčuje): kněžské rodiny, dialektem tímto tvořící (anebo snažící se tvořiti), byly však již velmi záhy roztroušeny i v jiných územích Árijův indických, kteří již v době hymnů zasahovali až do poríčí Gangy (XXI); jeť známo, že zachovaly se hymny týmž způsobem skládané pro vládcce kmenů spolu bojujících.

Hl. II. tuším v základech svých není správná, anebo aspoň ne úplná. Poměru po zdější literatury indické ke starým textům liturgickým nedovedu posud rozuměti jinak, než jak jsem naznačil již v těchto Listech XIII 73, XV 328 n. Z příčin ne zcela jasných osvětové těžiště Árijů indických v době pozdější přesunulo se jinam, do t. zv. „středního kraje“ (*madhja-dēśa*-), území ohraničeného na západ velikou pouští, na východ stokem Jamuny s Gangou (str. XXXIV). Není pochyby, že takovéto přesunutí osvětového těžiště nemohlo zůstatí bez účinku na jazyk, který byl nástrojem osvětové činnosti indické. Jest docela přirozeno (ani nemusíme ukazovati na analogické úkazy n. př. v literatuře řecké), že literární tvoření, jehož zákony ustálily se v dobách dřívějších, aspoň z prvu snažilo se zachovávatí jazyk starých vzorů. Texty liturgické, vyjímajíc nejmladší, jazykem i nyní hlásí se rozhodně ke starým hymnům Rgvědu. Ale nový proud literární, který dle všech svědectví počal se v tomto novém ústředí, mohl mítí jazyk jiný, jazyk, který přirozeně v tomto novém ústředí vynikal společensky nad jiné příbuzné. Nový tento proud literární je theoretisující prosa náboženská (kterou dobře jest lišiti od prosaických říkadel obětních, druhdy prastarých: LF XV 4), ztělesněná v t. zv. bráhmanech (LF XV 321 n.) a spisech k nim se řadících. A jazyk bráhman jest jiný, než jazyk starších textů liturgických; ostatně, že klassický sanskrt, který koření se v jazyce bráhman*), zakládá se na jiném dialektě než na starém vědském, uznávají n. př. Pischel Gött. Gel. Anz. 1884 512, Fick BB XVII 320, Bühler Epigr. Ind. I 5 (Wackernagel XXIII²).**) A rozdíl mezi obojím jazykem není takový, aby dal se vyložití jen rozdílem časovým, a mimo to leda (jak Wackernagel

*) Jasněmu poznání tohoto poměru klass. sanskrtu k jazyku bráhman brání, jak se zdá, věci, které přičítají jest na vrub činnosti grammatiků indických, kteří jednak utvářeli spisovnou (a konverzační) mluvu theoretisováním, jednak i čerpajíce ze studia starých obětních textů. Tvořili n. př. jména jako *matī*- v nejst. památkách dat. sg. jen *matājē*, v bráhmanech jen *matjāi*, v mluvě klassické obojím způsobem. vidím v tom obohacení (ovšem dosti pochybné) ryziho tvarosloví bráhman, o tvar posvěcený autoritou nejstarších textů.

**) Srv. Uhlenbeck, str. 47.

činí) tím, že v těchto pozdějších dobách jazyk staroindický žil již jen umělým životem, kdežto v živé mluvě by byly nastoupily zaň již pozdější fáse jazykové.

Ovšem, několik momentů se sloučilo, aby vzájemný poměr obojího jazyka nám zatemnily. Nejpodstatnější rozdíl, jaký mezi dialekty genericky různými se jeví, totiž rozdíl hláskoslovný, mezi jazykem mantrovým a bráhmanovým skoro úplně schází*). Zde však na jisto máme činiti s nepůvodností textu při jedněch z obojích památek: a jest docela přirozeno, hledáme-li nepůvodnost tu při zachovaných sbírkách starých textů mantrových. Již metrika vědská nás v nejednom kuse poučila, že staré texty zapsány jsou ve znění nikoli původním, ale dle výslovnosti pozdější (ani zde není všude zachována stejnost; n. př. za *svār*, *mārgālījā*- a p., jak čteme v recenzi Rgvědu, v jiných recensích jest ještě původní *súvar*, *mārgālīja*-): a to vede k domněnce, ovšem nedokázatelné, že po stránce hláskoslovné texty staré celkem vůbec byly zapsány podle toho, jak později byly vyslovovány, t. j. hláskami dialektu dle našeho mínění jiného, dialektu, jež známe z bráhman. Právě jako stará epika řecká do značné míry (zvláště značné, je-li pravda, že aspoň jádro poesie homerské původně bylo aiolské) zachovala se nám v hláskoslovném znění nepůvodním. V tvarosloví bráhman nalézáme ovšem i věci, jež zdají se nasvědčovati, že rozdíl mezi obojím jazykem jest jen časový. Ani nepopíráme, že největší část rozdílů (ztráta některých tvarů slovesných, novotvary rozličné, n. př. *-āi* v konj. med. mimo 1. osobu a m. j.) ukazuje přímo ku pozdější fási vývojové, jaká by se dala pochopiti i při vývoji dialektu téhož: ale jest míti na paměti, že jazyk bráhman je vskutku o staletí, ba snad tisíciletí mladší než doby, v nichž ustaloval se jazyk literatury starší, a že tedy přirozeně tvarosloví musí se jeviti pokročilejším. Nejvýznamnějším důvodem proti mínění našemu mohl by býti jazyk mladší vrstvy textů obřadových. Od dosti starých hymnů vědských počínají se trousiti jazykové zvláštnosti, charakterisující jazyk bráhman proti jazyku literatury mantrové; zvláštnosti těchto stále přibývá, až nejmladší výběžky tvoření mantrového po jazyce úplně se srovnávají s bráhmany. Ale v této není třeba viděti přirozeného, genetického vývoje jazyka téhož, nýbrž spíše nenáhlé odvykání jazykovým pravidlům staré literatury, stále vyšší platnosti nabývající vliv jazyka, jenž v osvětovém vývoji indickém byl vytlačil starý jazyk obětní.

*) Zachovaly se ale některé podstatné rozdíly. Tak *-addh-* za *-ēdh-* pozdějšího jazyka (XIII 73), asi ze staršího *-azdh-*; mantrové *-addh-* (ovšem i v obětních textech vedle častějšího *-ēdh-*) zase jest bližší íránskému *-azd-*. Jiný rozdíl velmi důležitý jeví se n. př. v kolísání kvantit koncových samohlásek, kde zase by bylo ukázati na známé úkazy avestské.

A rozdily jazykové mezi obřadovou poesíí a prosou bráhman nedají se vyložití vesměs jen rozdílem časovým. Vedlé hláskosloví lišívají se různé dialekty od sebe nejvíce po stránce lexikální. Jaké rozdily zde jsou mezi obojimi památkami, ví nejlépe, kdo obojimi se obíral. Mnoho dá se zde ovšem vyložití rozdílem jednak časovým, jednak obsahovým; zvláště rozdíl obsahu v literatuře indické snad hojnější ještě měrou než jinde bývá provázen značnými rozdíly v zásobě slov. Ale jak vyložití n. př., že literatura starší pro pojem „omnis“ má výhradně (odečteme-li totiž mladší její památky) slovo *viśva-*, literatura pozdější, počínaje od bráhman, rovněž výhradně *sárva-* (vyjma patrné archaismy, jako n. př. již z poesie obřadové ztrnulé *viśvā dēvāh*, „všichni bohové“, *bhūvanāni viśvā* „tvory všechny, vesmír“, tak, i z čistě mantrovým tvarem *viśvā* m. *viśvāni* ještě v Mahabbhāratě): obojí slovo je přece, jak etymologie svědčí, původu stejně prastarého? A takových rozdílů našla by se řada dosti značná. I v tvarosloví jsou v bráhmanech věci staré, jež těžko pochopiti za novotvary. Tak *-āi* v gen. sg. ženských samohláskových deklinac (m. *-ās*), *karāmi* dle VIII. konj. m. *krnōmi* dle V*). A což teprv skladba bráhman, díky pracím Delbrückovým, již dosti známá, tak samostatná, prostá i starobylá! Jedna věc zvláště zdá se nám důležitou ke správnému posouzení obojích památek. V hymnech vědských našly se případy, kde básník nesprávně užívá některého slova nebo tvaru, na důkaz, že necítil všude dosti pevně lexikální nebo morfologické povahy slov, jichž užíval často mechanickým nápodoběním starých vzorů, což jest spolu důkazem, že vytvořil jazykem živým (zvl. Neisser konstatoval takovýchto věcí dosti hojně). V bráhmanech takového něco posud nalezeno nebylo, ovšem pak hojně doklady, že původcové bráhman nerozuměli dobře starým textům mantrovým.

O různosti dialektické pozdějšího sanskrtu od jazyka mantrového zmiňuje se Wackernagel jen mimochodem, uváděje o ní mínění Pischelova a j. (v. sh.); zdá se, že jí nevěří, ač přímo se nevyjadřuje. Logickou důsledností tohoto stanoviska jest veden k mínění, že jazyk bráhman a pozdějších památek není jazykem přirozeným: „wenn bereits in v(ēdischer) Zeit das Ai. keine naturwüchsige Sprache mehr war, sondern eine schulmässig vererbte

*) Wackernagel ovšem vidí v *karōmi* novotvar, jehož vznik vykládá způsobem velmi nepodobným (str. XIV). Spíše však pochopil bych *krnōmi* za novotvar (dle četných sloves VIII. tř., n. p. *vrñōmi*, *śrñōmi*), než *karōmi*, svým tvořením a zvláště starobylým kmenostupem docela ojedinělé (*kurmds*, *kurvās*, *kurjām* jsou snad tvary dle II. konj.). Kromě toho toto *karōmi* vysvětluje *-u-*, jež právě u kořenů na *-r-* tak rádo se objevuje; n. př. stind. *tūrvati*, *ḡūrvati*, *dhūrvati*, ř. *ḡṛṇṇ* předpokládá tvar jako stind. **tarōti*, právě jako n. př. stind. *pūrvati* vede k **pinōti* (srv. LF XVI 362).

Standessprache, so müssen wir dies in erhöhtem Maasse für die gesammte Folgezeit voraussetzen“; str. XXII. Tak že vlastně nemáme památky staroindické z doby, kdy by se bylo mluvilo v obecném životě podobným způsobem. Tak zle věci dle mého mínění právě se nemají. Poesie vědecká ovšem sotva zachovala se v ukázkách z doby, kdy mantrový jazyk byl jazykem v pravdě živým (ale snad z doby této pocházejí některé obřadové průpovědi prosaické, zejména asi n. př. *nvidy*, které vynikají mimo všechnu pochybnost rázem starobylým). Ale jazyk aspoň nejstarších částí bráhmanové prosy může býti a bezpochyby i jest jazykem své doby živým. Z čehož plyne, že starší část bráhman jest nám nejryzejším, nejspolehlivějším pomníkem jazyka staroindického, jakož dle našeho mínění Delbrück plným právem svoje výklady o skladbě staroindické založil na jazyce bráhman. Kdyby pravda bylo, čeho domýšlí se Wackernagel, i Paṇini i jeho předchůdcové v mluvnickém bádání by byli se obírali jen jazykem mrtvým. Dotýkáme se zde otázky z nejedné strany posud sporné: ale pravdu mají tuším oni učenci, kterým Paṇini jest učitelem a normovatelem jazyka za jeho doby živoucího; jazykem mrtvým obíral se jen, pokud přiblížil i ke zvláštnostem jazykovým staré literatury mantrové. Ovšem, i jazyk bráhman během času se měnil, a v oné podobě, v jaké se ustálil v době nejstarších plodů této druhé literatury, stal se časem jazykem mrtvým. Hláskoslovná podoba tohoto jazyka udržela se uměle v podstatě celým následujícím písemnictvím sanskrtským (hláskoslovné prákratismy ruší jej celkem jen nepatrnou měrou);*) v tvarosloví utrpěl jen zaniknutím některých tvarů (zvl. konjunktivu mimo 1. osoby), nehledíme-li k tomu, že v epice indické (a sice i v Rāmājaně, jak Böhrling ukázal, kterouž památku známe nejvíce z recensí po jazyce opravených), pak v literatuře století kolem Kristova narození i zde mocně počal se objevovati vliv prákrtských dialektů, jež pozdější „renaissance“ indická dovedla vítězně potlačiti. Po stránce lexikální utrpěl však jazyk starých památek velice, jednak přibíráním slov z pozdějších fází jazykových i z jazyků cizích (kteráž slova na mnoze dostávala umělý hláskový náter staroindický, druhdy dosti nepodařený), jednak upřílišováním v odvozování a zvláště skládání slov, jednak nedbáním jemných rozdílů rozličných synonym. Velice poklesla i skladba, v níž pisatelé indiští užívající sanskrtu asi nejvíce hřešili proti pravidlům jazyka bráhmanového, nechávající ji zakrňovati v chatrnou kostru útvaru původně tak života plného.

V hl. III. vypisuje se šíření živlu arijského, jakož i arijské osvěty a sanskrtu z území posud opanovaného: nejméně od 600 l.

*) Leda že snad větový sandhi přičiněním grammatiků byl přemělkován.

př. K. byli Árjové již v Dekkhaně, dále dostal se sanskrť a jeho literatura na Ceylon, Sundy (na Javě jejich vlivem vytvořena řeč a literatura Kavi); kolem počátku křesťanské doby osvěta bráhmauská pokročila i do Zadní Indie, buddhismem šířila se známost písemnictví indického i do střední Asie, Tibetu, Číny a Japanu. Vykládá se o tom, pokud sanskrtem mluvilo se v Indii samé: žil hlavně ovšem v ústech brahmanů *), asi jako latina ve středověku vedlé jazyků jiných. V hlavě IV. vykládá se o sanskrť jako jazyce literárním (W. má s Jacobim a indickou tradicí Rāmāyaṇam za starší než Mahābhārata), v hl. V. o porušování klass. sanskrťu, hl. VI. o písmě, v hl. VII. o mluvnictví indickém i evropských pracích sanskrťu věnovaných.

Vlastní část knihy, věnovanou stind. zvukosloví, nazvatí lze vzornou. Vyniká řadou vlastností, jež často při podobných spisích jest postrádati. Zvláště vděční musíme býti za bohatou sbírku odkazů ke spisům jazykozpytným, jež táhne se celou knihou, a jež jest důkazem, kterak W. pracoval se celou spoustou literatury i vůbec jazykozpytné i zvláště jazyku stind. věnované. Někdy až zdá se svědomitost W-ova v citování výkladů, kterým dávno již nikdo nevěří, zbytečnou: cituje se n. př. i Boppova srovnávací mluvnice, a sice v různých vydáních, kterou jistě leckdo z mladé generace ani jakživ v rukou neměl a m. j. Ale citování toto nevtírá se, nezabírá zbytečně místa, a tak bez velikých obětí jiných kniha jest i jakýmsi historickým přehledem práce, věnované poznání indického hláskosloví, a ku podivu často se shledáváme s úkazem, že výklad, který teprv v nové době jako nový došel uznání nebo pozornosti v jazykozpytě, podán nebo aspoň naznačen byl již některým z mužů, jichž vědeckou činnost počítáme obyčejně již jen do historie jazykozpytu srovnávacího. Jinou vši chválu hodnou vlastností knihy W-ovy jest, že u každého slova, jež v ní se uvádí, vhodnými zkratky udává se, které vrstvě literatury ind. patří, věc při jazyce stind. zvláště důležitá; často označuje se i spis jednotlivý sám, kde slovo se vyskytá. Nejasnost jakási dá se zde mysliti jen při některých saṃhitách, jež vedlé kusů mantrových mají i bráhmanové: ale, ač W. nenaznačuje zde důsledně, z jaké části slovo pochází, nemá nedostatek ten, pokud vidím, zlých následků. Východiskem W-ových výkladů jsou hlásky staroindické samy, o nichž se vykládá potom, v jakém poměru jsou k hláskám jiných jazyků indoevropských a domnělému hláskovému stavu prajazykovému. W. stojí v této příčině úplně na nejnovějších výsledcích jazykozpytu srovnava-

*) W. jaksi se diví Pataṅgaliovu štolbovi (asi *ήρίοχος*), že byl znalý sanskrťského mluvnictví. Nesmíme zapomínati, že indiětí *ήρίοχοι* (sūtové) byli spolu repreasentanty starší epiky, indickými rhapsódy (ještě v dramate mluví ne prákrtem, ale sanskrtem).

cího, a ovšem v nejedné věci, n. př. v náuce o stupňování, je i prohlubuje a doplňuje. Proto (kdyby ani nebylo důležitosti jazyka stind. pro jazykozpyt vůbec) kniha jeho dokonce nemá důležitosti jen pro studium sanskrutu samého.

Knihy Uhlenbeckova má účel podobný co W-ova, ale vytkla si úlohu skromnější. Kdežto W. shrnuje, srovnává i doplňuje vědomosti naše o hláskách stind. tak, aby spis jeho byl co možná nejúplnějším jejich obrazem, s jaký jazykozpyt dnešní jest, U. podati chce začátečníkovi příruční knihu, jež by se srovnávala s dnešním stavem vědy, účel, jehož oprávněnosti nikdo popírati nesmí, tím méně, že jazykozpytná literatura v celku dosti málo ochoty v tomto směru jeví; a účelu tomu kniha U-ova plně vyhovuje. Škoda jen, že nepodal úplné mluvnické podobné zařízení, aneb aspoň oněch její částí, jimiž jazykozpyt dnešní nejvíce se obírá: při knize takového účelu, jaký U-ovi tanul na mysli, není dobře, obsahuje-li jen kus jakéhosi organického celku: ostatně nepochybujeme, že sp. knihu doplní. Jest přirozeno, že U. skoro výhradně spokojuje se stručným výkladem posavadních výsledků vědeckých, i podává je formou jasnou i přehlednou; že při nehotovosti posavadního badání druhdy naskytla se mu i příležitost vystoupiti samostatněji, nemusíme připomínati. — Na str. 17 čteme, že není bezpečného dokladu pův. *ī* v jaz. stind.; patří sem aoristy jako *ádaikšam ēdaēa *ēdēikšm*. Stind. *pīvarás* s ř. *πιαρός* (26) sotva je totožno (praj. *pīvarós*): obojí mám za novotvar (jakož slovo v obou jazycích nemá starých dokladů), jehož základem v ř. je neutr. *πιαρ*, v skt. fem. *pīvarī* (= *πίρα*): masc. dle starého tvoření v ř. i skt. je kmenem na *-n-* (*πιν-*, *pīvan-*). Lat. *claudus* (4a) má asi pův. *kw*, pročež etymologie zde podaná, i sice pochybná (skt. *khōḍati*), je sotva správná: srv. jistě příbuzná slova lit. *šlūbas*, lot. *slums* „chromý“; kořen nerozšířený v stind. *śrávaṇa- ślavaṇa- śrōṇā-* „chromý“. Je-li změna koncového *i* v *j* před vokály pro prajazyk zaručena (85), je pochybné. I kdyby řečtina opravdu se srovnávala s jaz. stind. (*πρός* z *πρωτj*), mohly oba jazyky k této změně dospěti každý zvláště; k tomu pro staré hymny vědecké dle svědectví metriky změna koncového *i* v *j* nemá platnosti.

1. sešit *Grundrissu der ir. Phil.* obsahuje „Vorgeschichte der iranischen Sprachen“ z péra nad jiné povolaného, totiž Bartholomaeova (spolu skrovný začátek popisu jazyka avestského a staroperského samého od téhož učenice). Zmiňujeme se o spise zde, protože, ač iránské jazyky stojí zde v popředí, i jazyk staroindický přirozeně stále jest srovnáván s nimi. K tomu B. má tak veliký význam v jazykozpyt dnešním, že spis, v němž jaksi shrnuje výsledky své posavadní veliké práce vědecké, zasluhuje nejvyšší pozornosti, zase i u lidí, kterým nejde jen o iránské jazyky samy. Jako u Wackernagela, i zde nalézáme uváděnu všude literaturu, týkající se rozličných otázek, s velikou podrob-

ností: přihlíženo ovšem jen ke spisům a pracím novějším. Materiál vědecký zpracován jest zde s podrobností úžasnou, zvláště co se týče jazyků staroiránských, ale formou snad až příliš sůtrovitě úsečnou, jež sice nikde nestává se temnou, ale lehko záživnou není. Transskripce užívá B. zase nové (což ovšem při dile mnoha učenců není vinou jeho jediného); a nynější jeho transskripce zdá se nám v celku šťastnější dřívějších. Zbytečno jest snad, zaváděti dnes znovu Boppovu transskripci indických a původních aspirát (*b' m. bh atd.*),*) za to s velikou radostí jsem shledal, že B. dvojhlasky s *i u* píše zase starým způsobem (*ei eu atd.*) bez diakritických obloučků, o jichž nezbytnosti nikdy nemohl jsem se přesvědčiti.

Kniha B-ova obsahuje dle dnešního směru badání jazykozpytného jen hláskosloví, kusé kmenosloví, a tvarosloví předíránské (árijské) fáse jazykové. Zdá se nám, že nebylo by dnes právě B-ovi nesnadno bývalo, doplniti tento obraz vyličením skladby árijské: o syntaxi védské bylo již dosti hojně pracováno (ač ovšem zbyvá i zde práce nazbyt), a nevyličili-li skladbu staroiránskou B., sotva od koho brzy se jí dočkáme. Studium skladby árijské nebylo by bez významu ani pro slavistiku: zejména v užívání pádů a útvarů infinitivních nejpředevším zástupcové kmene „satemového“**), větev árijská a baltsko-slovanská, mnoho mají společného majetku.

Ze spisů, o nichž zde referujeme, dalo by se vybrati hojně jednotlivosti zajímavých: hláskosloví indoevropské v poslední době rozhodně několikerým směrem pokročilo, kterýžto pokrok přirozeně jeví se v oněch spisech. Ale vyličiti n. př. dnešní názory o stupňování, o samohláskových nosovkách a liquidách (o otázce této vydal právě J. Schmidt zvláštní spis, *Kritik der Sonantentheorie*, Weimar 1895, v němž vyslovuje se proti ryze samohláskové povaze oněch hlásek), o přízvuku atd. v rámci zprávy o jednotlivých spisech jest nesnadno, má-li státi se s jakýmsi prospěchem. Zajímavo bylo by i sledovati rozdíly v názorech rozličných badatelů o týchž otázkách (n. p. v důležité otázce, zdali prajaz. *o* jeví se v árijských jazycích i jako *ā*, Wackernagel, a nejnověji Hübschmann v *Anzeigeru* VI 35 přisvědčují Brugmannovi, Bartholomae a Uhlenbeck odporují): ref. však doufá, že o některých důležitějších otázkách jazykozpytných a o novějším jich řešení bude mu lze v těchto Listech jindy se obšírněji zmíniti.

Josef Zubatý.

*) Tento způsob zvláště se jeví nevhodným, kde B. nucen jest skupovati diakritické znaky: *k', č' a p.*

**) Pojmenování obou hlavních kmenů indoevropských, západního (Řekové, Italové, Keltové, Germani), centumovým (ovšem by se mělo vyslovovati *centum*), východního (Árjové, Armeni, Slované, pobaltské kmeny, Albánci) satemovým (dle čísl. 100) dosti se ujalo.

The Latin Language. An historical account of Latin sounds, stems and flexions by *W. M. Lindsay*, M. A. Fellow of Jesus College, Oxford. Oxford at the Clarendon Press 1894. XXVIII a 660 str. 8. Cena 21 shill.

Kniha, kterou s nejlepším svědomím lze doporučiti každému, kdo hledá poučení o latinských hláskách a tvarech, jak jím rozumí dnešní jazykozpyt. Sp. k úkolu svému přikročil s průpravou, jaká dnes sama sebou se předpokládá při větší práci grammatické, má-li býti platným obohacením literatury vědecké: zná i srovnávací jazykozpyt indoevropský dle nejnovějšího jeho stavu, i obíral se podrobně studiem jazyka, jež chce vylčiti. Proto knihu se stejným uspokojením přečte i jazykozpytec i klassický filolog.

Širší rozhledy jazykozpytné v knize L-ově nevybočují z mezí, jakých jest dbáti v mluvnici, věnované jedinému jazyku. Při každém z hlavních oddílů ovšem dostává se čtenáři poučení, na jakém podkladě historickém má si mysliti tu kterou část jazykového materiálu latinského, i v jednotlivostech obrací se sp. velmi často pro poučení k jiným jazykům indoevropským: ale všude děje se to stručně, jasně a tak, že i filolog jazyků oněch neznalý bez nesnázi sledovati a posuzovati může výklady spisovatelovy. Zcela správně ovšem L. k jazykovým úkazům latinským, o nichž právě vykládá, stále uvádí shody nebo odchylky jiných jazykův italských (pokud ovšem chudost zachovaných památek jejich dovoluje); se zvláštním vděkem přijme čtenář zvláště hojná srovnávání s keltštinou, která v tolika důležitých kusích jeví zvláštní blízkost a příbuznost k jazykům italským. Rovněž vši chvály zasluhuje, že L., kde se dá, čtenáři stručnými slovy otvírá perspektivu k dalšímu vývoji latiny v jazycích romanských, neopomíjeje ovšem nikde ukazovati, kde cesty, po nichž braly se později jazyky romanské, počínají se připravovati již v latině samé. Že filolog moderního směru, vykládaje o hláskách a tvarech latinských, plnou váhou a silou nechává vystupovati poučení, jež mluvnictví latinskému vyplynulo studiem jednak nápisů latinských, jednak jiných nejstarších památek latiny, není potřebí zvláště podotýkati; zvláště zřetelně z knihy L-ovy jest viděti, jak přebohaté prameny otevřely se nám pilným studiem starých dramatiků latinských. Čím ovšem nechceme říci, že by ostatní fáse latinské literatury nebyly došly zde patřičné pozornosti; zejména i zprávy latinských spisovatelů samých a grammatiků starých reprodukovány jsou v knize této s velikou podrobností.

Kniha rozdělena jest v 10 blav, jednajících 1. o písmě, 2. o vyslovování hlásek různých, 3. o přízvuku, 4. o poměru hlásek latinských k indoevropským (ve třech hlavách posléze jmenovaných obsaženo jest tedy hláskosloví latinské), 5. o tvoření kmenů jmenných (prostých i složených), 6. o skloňování jmenném,

stupňování přídavných jmen a číslovkách, 7. o zájmenech, 8. o slovese, 9. o příslovkách a předložkách, 10. o spojkách a interjekcích. Látka není všude sebrána úplně, ale zejména v hláskosloví a tvarosloví podává se přes to velmi podrobný a úplný obraz jazyka latinského; výklad o tvoření kmenů jmenných za to zdá se nám dosti kusým.

Jedinou podstatnou chybu knihy L-ovy vidím v jejím uspořádání, které dodává jí rázu druhdy nepřehledného a neurovnaného, a tuším také zbytečně do jakési míry rozšířilo její objem. L-ovi tanuly na mysli patrně školní knihy mluvnické, v nichž části nejdůležitější podávají se v odstavcích zvláštních, části ostatní v odstavcích přídavných, i tiskem se různících. Nehledíc k tomu, že nápodobení této formy při knize, která rozhodně není určena za knihu školní, zajisté není aspoň nutné, nedovedl ji L. s plným prospěchem užití. V odstavcích hlavních podává jaksi jádro jeduotlivých částí mluvnických, v odstavcích pobočných z pravidla látku již onde naznačenou rozprádá v podrobnostech. Čte-li kdo knihu in continuo, stále musí se vraceti (často po několika odstavcích) se spisovatelem k věcem, o kterých již dříve byla řeč, a poněvadž L. vrací se rád i v odstavcích jen příbuzného obsahu k obsahu částí dřívějších, přidává leckdy k výkladům dřívějším něco podstatně nového, neví vlastně čtenář často, jest-li již sp. se svým poučením u konce čili nie; a hledá-li kdo při příležitosti poučení o něčem, jest mu hledati obyčejně na dvou místech, ne-li na více. Ba časem dočítá se čtenář na různých místech i výkladu různého (ovšem u záhad, které vykládají se právě nestejně); nedopatření jest na př., praví-li se nám, že koncovka *-nunt* jeví záhadné *-n-* jenom v 3. os. pl. ind. praes. a c t. (*danunt*, *prōdīnunt* a p., § 73), čteme-li však hned potom v odstavci přídavném (§ 74) i *inserūnuntur* z Liv. Andr. I jinde výklady L-ovy časem činí dojem neurčitosti látkového roztržení: tak n. př. § 76 vykládá vlastně o tvoření 1. os. sg. pass., ale zároveň z ničeho nic čteme, jak latinské perfektum s příbuznými tvary passivum opisuje, jak však jest i osk. *comparascuster* „consulta crit“, což patrně bychom čekali při výkladě o passivě vůbec. Tyto a podobné nedostatky rozhodně nemile vyrušují čtenáře, ale nevyvažují ovšem ani z dálky veliké ostatní ceny knihy L-ovy: kniha tato jest velmi dobrým souborem a často i rozhojněním posavadních našich vědomostí o hláskách a tvarech latinských.

Ke konci několik snad zajímavějších jednotlivostí, nebo věcí, ve kterých ref. by se s L-em nesrovnával, jak se nám namanují.

Na str. 160 čteme, kterak v starší (n. př. Plautově) latíně býval přízvuk na čtvrté slabice z konce, byla-li druhá i třetí slabika z konce krátká (tak asi jest formulovati pravidlo), n. př. *fācilius*, *māliierem* (bezpochyby i *filiolus*?): srv. i Skutsch Forschungen z lat. Grammatik und Metrik I (Leipzig 1892) 108

pozn., Anzeiger III 12, Wackernagel Altind. Gramm. I § 254 a. Přízvuková pravidla latinská s tímto doplněním kryjí se s pravidly, dle nichž od doby středověké (ne-li starší) se vyslovuje sanskrt (jenž původně měl pohyblivý přízvuk podobný řeckému, ovšem volnější). — Na str. 344 vyslovuje se domněnka, že lat. V. deklinace a rovněž shodné s ní deklinace baltsko-slovanské (lit. *žemė* ze **žemjē*, stsl. *земля* ze **zemjē*; „whence the name Nova Zembla“, přidává L.) mají *ē* ze staršího *ā* vlivem předechozího *j* (*i*). Pochybuji, že výklad tento (ostatně již starý) se ukáže podobným, zejména proto, že i v latině i v litevštině (a jak některé stopy ukazují, i v slovanštině) vedlé *-jē-* kmenů jsou i kmeny na *-jā-*: jediné možné vysvětlení by zde bylo, že dle pravidel posud neznámých pův. *-jā-* jen v některých pádech se měnilo v *-jē-*, v jiných zůstávalo, a později teprv působením analogie že vznikly dvě samostatné deklinace (vysvětlení toto mohlo by se dovolávat i patrné příbuznosti obou deklinací, jak se jeví ve všech jmenovaných jazycích; srv. Arch. fsl. Phil. XV 501, IF III 140). Vedlé kmenů na *-jē-* připouští L. i možnost původních kmenů na *-ē-* (ne metaplastických jako *rēs*, *spēs* a p.), jichž suffix zdá se mu totožným se slovesnou příponou *-ē-* v *calēfaciō*, *candēfaciō* a p.: n. př. *famēs* (= ř. km. *χαρη* v *ἐχάρην* z *χαίρω* **χαίρω* **χαίρω*), *fidēs* (= ř. km. *πίθη* v *ἐπίθη*), *sordēs* (stl. abl. *sordē*, g. pl. *sordērū*; kmen *sordē* v. *sordēō*) a j. Podobnější než tento výklad jest snad jiná domněnka L.-ova, že při některých nominativech sg. na *-ēs* snad hledati jest tvary vl. množné (n. p. *ambāges*, *aedēs*, *nūbēs* a p., kteráž jména běžnější jsou jako množná a mají i v nom. sg. pobočné tvary na *-is* nebo *-s*; str. 346). Slova jako *canēs* (fem. k muž. *canis*), *felēs*, *melēs*, *vulpēs* (srv. *vulpēcula*), *palumbēs* zdají se zase L.-ovi dialektickými, s *-ē-* m. římského *-ei-* (*-eis* pak vl. nominativ sg. kmene na *-i-*, možný vedle *-is*).* — Adjektivné *quōius* (*cuius*), *-a*, *-um* (*quōiū* nomen, *quōiā* v *in fide* a p.) vykládá L. za samostatnou adjektivnou odvozeninu zájmenného kmene *quo-* (444): není tuším proč pouštěti starý výklad, dle něhož jest to adjektivisovaný a deklinovaný genitiv (srv. naše *jejího*, *jejíchho* a p.). — Na str. 461 n. předpokládá se pro řecké *ἐτίμησα*, *τιμήσω* původně dvojí *σσ* (**ἐτίμησσε*, **τιμήσσω*), které za kons. jeví se jedním (*ἐδείξα*, *δείξω*). S těmito tvary srovnává se lat. *impetrasso* *impetrassim*, *faxō faxim*. Správně liší L. tvary jako *faxō faxim* od tvarů jako *dixti*, *dixem*, *dixe* m. *dixisti*: neříká se nikdy *faxti*, *faxe*, *faxem* (tvary takovéto vyskytují se jen u perfektu na *-si*, n. př. *dixi*, a zakládají se na slabikové dissimilaci plných

*) Toto *ēs* snad pak spíše by bylo vykládati ne za koncovku původně dvojhláskovou, nýbrž za pův. *-is*, koncovku jevící se n. př. v stind. *vykš*, stn. *ygr*, střhn. *wülpe* „vlčice“, v stsl. *choti*, *lani*; i *vlčice* jest kmen **včlčī-* podobně rozštěřený, jako *ovca* v lit. *avis*, **soldā-kz* v l. *saldūs*.

tvareů *diristi*, t. j. *dic-si-sti*, *dimissem*, *diuissse*)*), ani význam tvarů jako *amassim* není perfektový. — Na str. 505 a n. vykládá se lat. perfectum na *-vi -ui* zvláštním způsobem: totiž z *-dvi*, suffigovaného tvaru kořene *-dhv-*, pův. **dhvai* (srv. *crēduas*; *crēduas* se zachovaným *d* a slabikovým *u* má se hláskoslovně k *-vi* jako u. př. *duō* k *bis*), jenž (vprostřed slova) z příčin hláskoslovných ztratil *d* (cf. *suavis* ze **suadvīs*). Výklad není nemožný, ač ho dokázati nelze; že by v perfektech *messui*, *pexui*, *nexui* bylo *-ss-* (*-s-*) svědectvím styku bývalého dvou zubnic (*met-dvi*, *met-dhvai*), rovněž není jisto, pokud není bezpečných dokladů, jak původní *t-dh d-dh dh-dh* v latině asi se jeví. Podle analogie známé změny *t-t* (*d-t*, *dh-t*) v *ss* (*caessus* atd.) a podlé poměru got. *huzds*, *gazds* k lat. *custōs*, *hasta* (L. na str. 308 v těchto slovech se domýšlí asi neprávem původního *sth*, nikoli *zdh*) jest ovšem velmi možno, že i pův. *t-dh* atd. v latině by se jeviti mělo dvěma sykavkami (za konsonanty jedinou, jako u. př. ve *vorsus* z *vorttos*), a sice temnými. — Že by okolnost, proč v perfektových tvarech jako *cāveram* neráda nastává t. zv. kontrakce (**cāram*, jako *amāveram*: *amāram*)*), vykládati bylo jinou hláskovou povahou jejich (*cāvi* prý z **cāv-vi*, vedle *amā-vi*), jak L. 507 se domýšlí, nevěříme; tím méně, že i zde „kontrahované“ tvary druhdy se objevují, a že vzácnost jejich docela lehkou vyložíme snahou, nevzdalovati perfektové tvary zněním příliš od ostatních (srv. *caveō*: **cārō*). — Pro shodu ř. konj. *ἔομεν ἔητε*, stind. *ásati ásāt*, lat. *edētis* (konjunktivy s *-ā-* jsou povahy podstatně různé) myslí L. na str. 512, že konjunktivy bez příznakých flexí s dlouhým t. zv. příznakem *ō ē* byly již v prajazyce. Jazykozpyt dnešního dne vůbec rád úkazy, jevíci se v rozličných jazycích indoevropských, prohlašuje za prajazykové, nedbaje často možnosti, že vyvinuly se stejným způsobem v rozličných jazycích samostatně, možnosti tím větší, čím shodnější jsou podmínky, z nichž úkazy ony vyplývají. Vidíme-li, že konjunktivy bezpříznakých sloves s dlouhými samohláskami *ō ē* v řečtině i v jazyce staroind. šíří se teprv později (srv. Meyer, Griech. Gramm. § 580 nn.; u. př. hom. *εἴομεν* psáno *ἴομεν*, *ἴομεν* m. pozd. *ἴομεν*; o jazyce stind., kde teprv v bráhmánech konjunktivy s dlouhým *ā* se objevují, nejsouce ovšem ani zde jedinými, srv. Whitney Sanskr. Grammar § 560 a zvl. Böhtlingk Sansk. Chrestom.² 349 n.), že tvary konjunktivné, strnulé ve funkci futurové, mají krátké *e o* (ř. *ἔδομαι*, *πλόμαι*, *ἔλω* *ἔλούαι*,

*) Za příklad, že ztráta jedné ze dvou stejně se počínajících slabik objeviti se může i kde ruší se jí úměrnost paradigmatická, uvádím, že v lot. písních vedlé *rāudādams* „pláče“, *gēdādams* „zpívaje“ (*rāudāt*, *gēdāt*; přípona *-dams*) objevuje se i *rāudams*, *gēdams*, tvary tak přičící se grammatickému citu, že i Lotyšši jich neznalému na poprvé zdají se chybou tisku.

*) Ovšem uvádí L. ze starších textů tvary jako *dēvōrō* (= *devero*), *adjūrō*; zvl. u *moreō* jsou takovéto tvary časté.

τιμίσουσι; lat. *eritis*), zdají se nám tvary s *o ē m. o e* novotvary nepochybnými, nápodobenými dle konjunktivů flexí thematických, vzniklými asi v dobách pozdějších. — Na str. 521 n., 532 n. vykládá L. o lat. passivě. O starém výkladě, dle něhož passivně *-r* vzniklo ze zájmena zvratného, zmiňuje se mimochodem, jakožto o nemožném, za jaký již dávno jej jazykozpyt srovnávací uznal;*) *-r* v passivě má i jazyk oský i jazyky keltské, ač v nich s se nemění v *r*. Také se mu nezdá správným, pojití toto passivně *-r* se známými zvl. v hymnech vedských rozmanitými koncovkami 3. os. pl. v jaz. stind. (*-ur*, *-ran*, *-rata* atd.), k nimž patrně patří i lat. koncovka 3. pl. pt. *-erunt*, *-ere*. L. vykládá (srv. Brugmann Grundriss II 1388) italokeltské tvary passivně za vzniklé šířením a nápodobením tvaru zvláštního, jehož původní funkci bylo vyjadřovati děj nějaký beze zření k činnému podmětu, jako n. př. lat. *itur*, něm. *man geht*, č. *jde se*. Byl tedy původně tvar jakýsi končící se na *-r*, jenž měl platnost verbi finiti (jakožto praedikát), ale pro zvláštnost významu neměl plně konjugace, nýbrž jen jediný tvar pro 3. osobu: a sice patrně pro 3. os. vůbec, beze zření k číslu. Tvar takový a priori dá se mysliti, a opravdu se i podobné tvary i v jazycích indoevropských objevují. Takovým tvarem je t. zv. passivní aorist árijský, mající jen 3. sg., s konstrukcí passivnou (předmět v nominativě), velmi často však ve větách bezpodmětných (stind. *avāčī*, Av. *gāth. avāčē*, i bez augmentu, „bylo řečeno“), anebo 3. os. slovesa baltského, které užívá se (ve všech třech číslech) za tvar činný (lit. *neša* „*gēlei*, *gēleitor*, *gēlovai*“), ale i velmi často ve větách bezpodmětných, druhdy takových, jaké my bychom přeložili passivem (*mūša mane* „biji mne, jsem bit“; konstrukce aktivná, t. j. předmět v akkusativě). Tvary takovéto původně patrně neměly specifických koncovek osobných: nemá takové koncovky ár. *avāčī*, nemá ji lit. *neša*, a tvary podobné jsou i v jazycích italokeltských s *-r*, j. stir. *do-berar* „datur“, umb. *ferar* „nesou, man trägt“ (tvar, který nemusí býti vykládán za konj. nebo fut.); konstrukce jejich původně byla asi aktivná, s akkusativem předmětu, jako jest n. př. v litevštině,**) a jako mohlo býti u passiva

*) U nás r. 1895 se píše, kterak prý „již Bopp..., Pott... dokázali nezvratně, že latinské passivum nebo medium jest složení activa se zájmenem zvratným *se*“ (prof. Kvičala, Badání v oboru skladby jazykův indoevr., Rozpravy Č. Akademie, Třída III, III 1, str. 34).

**) Jest docela možno, že i litevské tvary, jako *neša*, mívaly na konci *-r* (vokál snad před ním mohl býti jiný, protože *u* v lit. příznakové flexi mimo 1. os. sg. zpozvěchnělo) a patří k těmto italokeltským; jejich vlivem i u flexí bezpříznakých dostala 3. sg. význam 3. os. všech čísel (n. př. *esti* „*ēsti*, *ēstón*, *ēstī*“, i ve flexích otevřených kmenů bezpříznakých; jako v praeteritu a j.). Lit. *kur* „kde“, jež uvádívá se za doklad, že *r* v lit. na konci slova zůstává, nevzniklo totiž z pův. **qōr* (= *quor*), nýbrž apokopou z neutra relat. **kurī*.

ještě v st. latině (*vītam vivitur* Enn.). Že passivum italokeltské vyvíjelo se pozdě a nenáhle, viděti i z toho, že není úplně vyvinuto: není n. př. v keltštině ani v italštině passivního tvaru pro 2. os. pl. (keltština u deponentií nahrazuje jej tvarem činným, latina užila, nejprve asi v imperativě, tvaru původně infinitivního, *-mīnī* = ř. *-mérat*); keltština má vlastní passivum jen v 3. os. sg. (t. j. původně v 3. os. neurčitého čísla), a jen u deponentií rozvinula se flexe passivná dále. Jak se passivum rozvíjelo, viděti n. př. v latině jasně: když starý tvar na *-r* nabyl určitěji významu passivního a nastávala potřeba, míti i ostatní osoby passivné (tato potřeba nastávala, když starý tvar původně neosobný s konstrukcí akkusativnou působením asi media a participiových konstrukcí passivních stával se tvarem osobným, s předmětem v nominativě), koncovka *-r* přenášela se na tvary osob jiných aktivní (*legor legimur*) i medialné (*legitur -eto-r, leguntur-onto-r*); vedle toho zůstalo staré medium *sequere* (= *ἕπειο*), které teprv později dostalo pro větší zřetelnost ještě koncovku jiných druhých osob (*-ere-s, -eris*), právě jako v ř. z 2. os. *ἐλθετω* (pův. *-tōd*, ř. *-τω* nebylo jen v 3. os. sg., jak již z latiny viděti) připojením *-s* vzniklo *ἐλθειώς* (*ἐλθειώς ἂντι τοῖ ἐλθέ. Σαλαμῖνοι; γαιώς ἀνάγωθι, Cod. γαιώσαν ᾠώθι; Mayer² § 574*), anebo ze starých akkusativů *Zḗr, ἐλπίδα* přidáváním nových koncovek akkusativných novotvary *Zḗra, ἐλπίδαν*. Také provádění passiva skoro všemi časy a způsoby jest nepůvodní. Přidáváme, že není proč árijské 3. os. pl. s koncovkami *r*-ovými tak úzkostlivě vzdalovati těchto tvarů italokeltských. Jak již náš usus ukazuje, od tvaru s pův. významem asi něm. „man sagt“ není blíže k passivu *dicitur* než k 3. os. pl. „povídají“. A také n. př. stind. *āhur* zpravidla ani nelze překládati jinak než neurčitým dicitur, dicunt (význam slova není perfektový, ač se počítá k perfektům); i *vidiūr* „ví se, vědí“ přechoasto mívá význam podobný.*) Jiné *r*-ové koncovky árijské (mimo 2. 3. dual. v pftě, jež vznikly nápodobením 3. pl.) mají patrné přídavky za *-r*: *-r-an* snad má akt. koncovku 3. pl. *-an*, na jisto takovéhoho původu jest *-r-atē -r-ata*; jiné tvary jsou záhadné (tak *-ram -ra*, tvary velmi staré, jak ukazuje shoda jednak s av. *-rem*, jednak s lat. *-re* v 3. os. pl. pft.). Srv. Brugmann 1390. Dodáváme ještě, že Johansson BB XVIII 49 v oněch tvarech na *-r* vidí lokální tvary původně infinitivné, jež teprv časem nabyly rázu verbi finiti. — Inf. fut. aet. (536) vykládán byl pro usus starolatinický, klásti tvar na *-turum* (nejraději bez *esse*), ať podmět jest jakéhokoli rodu nebo čísla (*credo ego inimicos meos hoc dicturum; non putavi hoc eam facturum*

*) Toto stind. *-ur, av. -arə* (t. zv. pův. dlouhá liquida sonas *r*) mohlo by býti totožno s umb. *-ar* (není-li *ferar* konjunktivem) a snad i s kelt. *-ar* (*do -berar*).

a p.), za vzniklý splynutím infinitivu (supina) na *-tu* s infinitivem *erom* slovesa *esse* (cf. osk. *ezum*, umb. *erom* = *esse*): Postgate Class. Rev. V 301, IF IV 252. L. drží se starého výkladu tohoto spojení; partic. fut. act. na *-tūrus* však dělí (zajisté pravem) od jmen agentis na *-tōr-* a vidí v nich odvozeniny abstraktních jmen na *-tu-* (srv. *ισχῆς*: *ισχυρός*).

Atd. Dalo by se mnoho ještě uvésti zajímavého z knihy L-ovy, leckterou jednotlivost bych si vykládal snad jinak: ale čas již zprávu tuto ukončiti. Najisto jest kniha ta platným rozhojněním latinské literatury mluvnické.

Josef Zubatý.

De consonarum in Graeca lingua praeter Asia-ticorum dialectum Aeolicam geminatione. Scripsit Dr. phil. *Ernestus Mucke*. [Particula prima. Budissae 1883]. Particula altera. Commentatio annalibus gymnasii Albertini adiuncta. Fribergae. Typis expressit Henricus Gerlach. 1893 (48 str. 4°). Particula tertia. Ibid. 1895 (30 str. 4°).

P. sp., známý a zasloužilý zejména hláskoslovím své materštiny*), vybral si v programmech svých látku jak zajímavou, tak v nejedné příčině i nesnadnou. Práce celá rozdělena jest ve tři části: první věnována zdvojeným souhláskám, vzniklým stykem souhlásek stejných (n. př. *ἔπεισ-σι* a p.; 1883), v druhé vykládá se o assimilaci souhlásek různých (1893, hlava první ještě 1883), v poslední (1895) o geminacích ostatních. Část vyšla v programme budyšínském z r. 1883 ref. zůstala neznámou.

Velmi zajímavé věci sestaveny jsou v části poslední, které dle mínění ref. sluší daleko více uznání než druhé. Rozpadá se zase ve tři hlavy. V první, nehledíc k hojným dokladům geminac významu čistě grafického (n. p. *σσ* na nápisích k označení temného *s* a p.) nebo ukazujících k nedbalosti či neumělosti ryjeů, vykládá se zejména o geminaci liquid a nosovek v poesii. Vyloženo o zvláštním znění souhlásek těchto v staré době, jež na nápisích druhdy vystihováno přidáváním znaku pro spir. asp. (*Ἀθάβητος, ληαβών, Μηγαρεῖ* a pod. na str. 2; přidati jest *ρὼφαῖσι, Φηκαδάμοε, ξυνηῇ*, v. Meister Hermes XXVI 325), a jež vedlo básníky staré k licenci, před hláskami takovýmito užívatí časem samohlásky krátké metricky za dlouhou. V textech homerských píše se v takovýchto případech buď zdvojená souhláska (*ἔλλαβε* a p.), anebo předechozí etymologicky krátká samohláska psána dvojháskou nebo dlouhou samohláskou (*στελεῖή, οἴνομα, ὠλεσίκαρπος, Φηρητιάδης, ἡλυσκάζει* m. *στελεῖή, ὄνομα*,

*) Historische und vergleichende Lautlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen (Preisschriften der Fürstl. Jablonowskischen Ges. XXVII). Leipzig 1891.

δλεστικαρος, Φερητιδης, ἀλυσάζει). O věcech těchto vykládal podrobně W. Schulze v *Quaestiones epicae* (Guetersloh 1892), ale viděti, že M., jenž sbírky Schulzovy doplňuje, jimi se samostatně zabýval. Ke konci části této ukázáno i ku podobnému vlivu aspirat: Ζεφροίη - ω - a p.

Hlava druhá, za níž zvláště čtenář bude M-ovi vděčen, věnována hypokoristické geminaci souhlásek ve skrácených jménech osobních. Jako n. př. v němčině — slovanské jazyky, jako vůbec, nemilují geminac ani zde — jméno *Emilie* zkracuje se s geminací v *Emma*, *Emmy*, dělo se i v řečtině; a M. podává první veliký seznam takovýchto tvarů, uváděje i varianty bez geminace. Nejhojnější jsou doklady s λ (*Ἀγάσλλος*, *Ἀγασίλλας*: *Ἀγασίλαος*; *Φίλλης* *Φίλλης* *Φίλλων* *Φιλλώ* a p. v. *Φίλης* *Φίλων* *Φιλό* a p. ze jmen jako *Φιλόδημος* *Ἀημόφιλος* a p.), pak s jinými trvalými hláskami (*Μίνως* *Μινώ* *Μινίων* *Μινίω*: *Μινωκρέτης*), nejrůznější (ale nijak vzácné) s explosivami (*Πόλντιος* *Πολντίς*: *Πολντίμος*; *Στρατίς* *Στρατίος* *Στροτιώ*, *Στράτις* *Στράτιος* *Στρατώ* ze *Στρατίππος* *Ἰππόστρατος* a p. jmen). M. j. uvedeno i nepochybné hypokoristicum *Ἀχιλλεύς* *Ἀχιλεύς*, jež vykládají z **Ἀχιλόλνκος* (něm. *Agil-ulf*) n. **Ἀχιλο-κράτωρ* (není ovšem nikde lze rozhodnouti, jak znělo jméno plné, není-li zaručeno obojí znění při téže osobě: právě jako n. př. č. *Jaroš* může býti *Jaroslav* i *Jaromír*, *Slávek* pak *Jaroslav* i *Stanislav* a p.). Ukázáno i k úkazu, že některé koncovky, jako -ίλλος -ίλλα, -ύλλος -ύλος, -αλλος -ελλος, -ολλος, oprávněné vlastně jen u jmen, jichž druhá část počíná se hláskou λ, analogií šíří se jako koncovky vůbec hypokoristické (n. př. *Ζώλλος* *Ζώλος* z *Ζώιππος* n. p.); právě jako koncovka -οσ v českých jménech, původně asi oprávněná ve jménech na -ο-slav, šíří se dále (*Bartoš* a p.).

V hlavě třetí vykládá se o geminacích zvláštních způsobů: ve slovích z mluvy dětí (*μάμμα* *μάμμη*, *πάππας* v. *πάπας*; sem i *τίτθη*, *τιτθός* a p.), onomatopoických (*γρήλος* *γρέλλος* *γρηλλιζω*, *γίνος* *γίννος*, *κακκάζειν*, *κόκκω* a p.), a konečně ve slovích z cizích jazyků přejatých (*Δουίλιος* *Δουίλλιος* l. *Duilius*, *γάμμα* hebr. *gimel* a p.). M. ukazuje všude na některé analogické úkazy v jazycích jiných, jichž doklady daly by se rozhojiti; n. př. uvádí jména vlastní lužická ve znění německém (*Smoleř* *Schmoller*, *Mogiliny* *Muggelsberge*) a p.

Část druhá má rovněž tři hlavy: 1. O dvojitych konsonantech, vzniklých stykem dvou původně různých souhlásek, takových, jež ve všech dialektech řeckých pravidlem zůstaly beze změny (jako *ἐρρεον*, *σσ ττ* z *τj θj κj θj* a p.). 2. O dvojitych konsonantech podobného původu, jež jen v dialektě lesbickém (a ani zde ne důsledně) a thessalském, zčásti i epickém zůstaly beze změny, jinde pak se zjednodušují s t. zv. náhradným dloužením nebo bez něho (*ῥῥω ῥῥομαι*, **ἄρρρφα* thess. *ἄρρρρα* ion. *ἄρρρρα* a m. j.). 3. O assimilacích geminac nikoli všereckých,

nýbrž nastávajících později v různých dialektech řeckých zvláště: jde především o assimilaci členu nebo předložek konsonantem se končících nebo apokopovaných (*ἐκ, καί, ἄν* a j.) se slovem následujícím (často v kompositech), o které tuším nelze všude tvrditi s určitostí, ze které doby pochází, a o rozličné provincialismy, zachované zejména v literatuře glossové, druhdy i v nápisech dialektických (lak. *ἀκκός* = *ἀσμός* a p.).

Jako část třetí, jest i část tato pracována s velikou pílí: p. sp. probral se podrobně zachovaným jazykovým materiálem řeckým i důležitějšími spisy jazykozpytnými, hledícími k řečtině. Ale práce jeho zde nespokojuje dnešního čtenáře plnou měrou. M., jak řeceno, zná novou literaturu jazykozpytnou i její výsledky řečtiny se dotýkající; ale zdá se nám, že nevešla mu dnešní metoda hláskoslovná tou měrou do krve, aby tam, kde pracuje o vlastních otázkách hláskoslovných, práce jeho byla tak jednotná a bezpečná, jak dnes jsme tomu uvykli. Nehotovost jeho ukazuje se zde stále velmi nepochybně. Tak n. př. objevují se jako prameny jeho vědění v nejlepších svornostech podle sebe Bopp, Brugmann, Vaníček, Solmsen, Wackernagel, Curtius atd. Nepravíme, že by starší jazykozpytná díla nemohla poskytnouti nám již žádného poučení (ačkoli, co v nich dobrého, z největší části najdeme i v soustavných knihách novějších): ale kdo jich užívá, musí stále jejich výsledky přehlížeti ostrými skly mluvnictví novějšího. Sice se mu stane, jako M-ovi, že vedle etymologií správných za stavivo vezme i nemožné (čteme zde n. př., že *καί* *ζω* patří ke koř. *σκειδ-*, že přibuzno je *σιγρός* jednak s lit. *szivras*, jednak s stsl. *črvenъ*, *καί* se sl. *цѣ* atd.), anebo že nejednotnost názoru prozradí se i v tom, když n. př., jako u M., vedle kořenů *smei-* *bhendh-* ukáží se i kořeny *sar-* *ghas-* *vas-* *smar-* *sna-* a p. Dnes n. př. není již možno, aby kdo, vykládaje o *σ-* z pův. *sv-* na začátku slova, nedotkl se toho, že jinde pův. *sv-* na začátku slova jeví se jinak: a dokud nesrovnalost tato není vysvětlena a není nepochybných dokladů *σ-* ze *sv-*, dotud celý onen přechod hláskoslovný zůstává pochybným. Takovýchto nesrovnalostí dalo by se uvéstí více; a při vši sympathii k p. sp. nedovedeme práci jeho všude uznati za tak jasný a správný obraz oněch částí řeckého hláskosloví, jež si vybral za látku, s jaký věda naše již dnes jest.

Jednotlivostí, v nichž se ref. se sp. nesrovnává, jest dosti hojně: zde uvedu jen některé. Na str. 10 pochybuje se o správnosti výkladu slova *ἐννεπε* z **ἐνσεπε* l. *inseque* proto, že by pak bylo ion. **εἴνεπε*; výklad onen úplně jistý není, ale námitka M-ova nemá plné síly: pokud se cítilo, že ve slově jest předložka *ἐν-*, jest docela přirozeno, že nenastala změna hlásková, jež etymologickou zřetelnost slova by byla odčinila. Na str. 15 uvádějí se doklady assimilace *δλ* v *λλ* s výkladem, že *δλ* dříve přešlo v *σλ* (lak. *ἐλλά·καθ' ἑδρα*, att. *πῆλλυρον* z *πέδ-λυρον*): že assi-

milace tato nemá ničeho činiti s assimilací $\sigma\lambda$ v $\lambda\lambda$ (* $\chi\acute{\epsilon}\sigma\lambda\iota\omicron\iota$ lesb. $\chi\acute{\epsilon}\lambda\lambda\iota\omicron\iota$, att. $\chi\acute{\epsilon}\lambda\lambda\iota\omicron\iota$ $\chi\acute{\iota}\lambda\iota\omicron\iota$), viděti již z toho, že $\lambda\lambda$ zůstává i v dialektech neaiolských. Na str. 19 nn. odporuje M. známému výkladu dvojího $\pi\pi$ $\tau\tau$ v $\acute{\omicron}\pi\pi\omega\varsigma$ $\acute{\omicron}\tau\tau\iota$ atd. (tak, že splynul v jedno tvar neutrový na $-\omicron\delta$ s následujícím zájmenem, načež nastala assimilace). Dvojí $\pi\pi$ $\tau\tau$ vykládá z pův. $k\upsilon$, jako prý v $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\varsigma$, lesb. $\acute{\omicron}\pi\pi\alpha$. Ušlo mu, že $\pi\pi$ v $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\varsigma$ je pův. $k'\upsilon$, ne η (stind. $\acute{\alpha}\acute{\epsilon}\upsilon\alpha\varsigma$); lesb. $\acute{\omicron}\pi\pi\alpha$ vyloženo jistě lépe dialektickou assimilací z * $\acute{\omicron}\pi$ - $\mu\alpha$ (v jiných dial. $\acute{\omicron}\mu\mu\alpha$; srv. lesb. $\acute{\alpha}\lambda\iota\pi\pi\alpha$ = att. $\acute{\alpha}\lambda\iota\mu\mu\alpha$), a podobného něco snad je v tarent. $\acute{\omicron}\kappa\kappa\omicron\nu$ $\acute{\omicron}\eta\theta\alpha\lambda\mu\acute{\omicron}\nu$ ($\sigma\tau\acute{\epsilon}\pi\pi\eta$, $\mathcal{A}\acute{\iota}\kappa\kappa\epsilon\iota\omega\varsigma$ ničeho nedokazuje); a pak bychom přece čekali * $\lambda\acute{\epsilon}\lambda\iota\pi\pi\omega$ * $\acute{\epsilon}\lambda\iota\pi\pi\omicron\nu$ * $\chi\acute{\epsilon}\rho\upsilon\beta\omicron\varsigma$ atd.? Že z * $\acute{\omicron}\delta\tau\iota$ by v ř. muselo povstati * $\acute{\omicron}\delta\tau\iota$, není pravda, protože jde o $-\delta$ τ - ve dvou původně různých slovích: srv. $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\nu\sigma\alpha\nu$, $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}$, $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\delta\epsilon$, $\kappa\acute{\alpha}\tau\theta\alpha\nu\epsilon$, $\kappa\acute{\alpha}\tau\theta\epsilon\omicron$ a p., kde by po M-ovu také mělo býti * $\kappa\alpha\sigma\acute{\alpha}\nu\sigma\alpha\nu$ atd.?

Chyba tisku je „Rad. *tja* = Sct. *tyājāgati*“ 6 (čti *tjaḡ*- nebo *tyaj*-, *tjāḡājati* nebo *tyājāgati*); skt. *kavis* „saepius“ 19 (čti *sapiens*). Av. *čihni* 17 neexistuje. Význam „beherbergend“ při skt. *viśva*- (= *omnis*) 20 zakládá se na nedorozumění.

Josef Zubatý.

Erwin Rohde: Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen. Freiburg u. Leipzig 1894. Str. 711.

Kniha Rohdeho, hned jak vyšel první její díl (r. 1890), prohlášena za práci z nejznamenitějších, které nověji vyšly v oboru klassické filologie, a vskutku také má velikou hodnotu a důležitost nejen pro filologa a historika, nýbrž i pro filosofa a každého, komu jde o poznání, jak vzniklo a vyvíjelo se ctění duší a víra v nesmrtelnost, zvláště u Řeků. Znalost příslušné literatury filosofické a zvláště sociologické, důkladnost filologická, jasně methodický postup zkoumání a krásný sloh — toť hlavní přednosti uvedeného díla.

Středisko, k němuž neustále má spisovatel zření (srv. str. 1—62, 64 nn., 140 nn., 237 n., 248, 256 n., 298 n., 344 n., 356, 358, 424, 431 nn., 477, 655) a s nímž srovnává právě tak víru lidovou, jako nauky filosofů, přirozeně jsou básně Homerovy a jejich názory o životě posmrtném a ctění duše. Rohde důvtipně ukazuje, že tyto básně samy odkazují za sebe, že i v nich nalezneme stopy jiné, bývalé a lidové víry o lidské duši, víry, zcela se shodující s názory jiných národů „primitivních“. Dle Homera duše jsou (nežijí!) po smrti v Hadu, nemajíce nijakého styku se světem živoucích, nepamatujice se na něj, ani nemohouce v něm se znova objeviti anebo působiti; jsou pouhý stín, bez blaženosti, bez útrap, nehrozící, neprospívající živým. Ale jako před homerským spalováním mrtvol dříve a původně bylo obvyklé pohřbívání, tak bližším zkoumáním některých částí těchto eposejí vychází na jevo, že i tu jsou prvky bývalého ctění duší, že i tu jsou části,

kteřé předpokládají víru, že duše neodlučuje se ihned a úplně z blízkosti živých. Také Hesiodovo líčení patera věků lidstva poskytuje důkazů, že aspoň v jednotlivých krajinách pevniny řecké věřilo se ve vyšší život posmrtný duši zesnulých („Ostrovy blažených“). Témuž nasvědčují pověsti o lidech, kteří za živa sestoupili do země (Amfiaraos, Trofonios, Kaineus atd.), a o bozích, skrývajících se na určitém místě pod zemí a tu také uctívaných (Python, Erechtheus, Asklepios a j.). Dovedeme si aspoň do jisté míry vysvětliti, že přestěhovááním Ionů do Malé Asie zajisté mnohý z původních kultů místních a odnášejících se ke ctění předků zeslabil se, když těla jejich zůstala v otčině a přijat zvyk v oněch krajinách rozšířený, spalovati mrtvolu. Ale nicméně nevymizelo ctění duší, nýbrž poznovu propuká ve ctění heroů, na jehož rozvoj, jako na oživení a rozšíření ctění duší vůbec, mělo znamenitý vliv kněžstvo delfského orakula. Ale ve ctění duší právě kořenila víra v trvání duše po smrti, jak hlásá již Xenofontův Kyros (Kyrop. 8, 7, 17), jím udržela se představa ta i přes dobu homerskou, ale z pouhého ctění duší nemohl se vyvinouti zřetelný útvar této víry. Prání, nabýti obsažnějších představ o zászvěti, hleděly ukójiti mystérie eleusinské, slibující a předvádějící svým účastníkům blažený život po smrti. Mystérie ty však víře v trvání duše po smrti neučily, nýbrž ji předpokládaly a učily jen, jak žije; ostatně veliký nějaký vliv, a zejména mravní vliv, jim nelze přičítati.

Jestliže tedy Rohde dokazuje, že víra v (neurčité) trvání duše po smrti má základ ve ctění duše, které se vyvinulo ze ctění předků, nesoudí přece, že by byla odtud vyplynula víra v nesmrtnost duše; tato má prý kořen ve víře v božskou přirozenost duše lidské, kterážto víra zase vznik svůj má z kultu Dionysa. Orgiastický kult onoho boha prý vyšel z Thrakie, rozšířil se téměř epidemicky po celém Řecku, zejména v Attice, byv tu arci zjemněn, i spojil se s bohoslužbou Apollonovou, tak že kněžstvo tohoto boha pomáhalo velmi účinně k šíření nového kultu. Kult Dionysův způsobil nový způsob věštění „v exstasi“ (Begeisterungsmantik), jehož působením našli ochotný sluch a víru rozmanití proroci („Bakis“, „Sibylla“) a očistovači (Abaris, Aristéas, Epiménides a j.). Jemu oddána byla konečně i sekta Orfiků.

Ostatní část knihy věnována jest vylíčení nauky o nesmrtnosti duše u filosofů (od Thalety až po Sokrata, str. 429—489, Platóna, 555—586, Aristotela, stoicismu a epikureismu, 587 až 625) a básníků lyrických i dramatických (str. 490—554). Filosofie měla sice právě v hellenistické době mocný vliv na vrstvy lidové, nikoli však v oboru víry. I udržuje se u lidu přese všechny soustavy filosofické víra v posmrtné trvání duše, založená na skutečných formách jejího kultu. Tato víra zůstává houževnatě i přes útoky a popírání některých škol filosofických, ba zvyšuje se ještě; stává se zajisté za této doby mnohem obyejnějším prohlašování

nebožtíka za heroa. Ale arci víra ta jest neurčitá, má rozmanité stupně přesvědčenosti; tak na př. jest zajímavé, že z nápisů náhrobních jen málo jich obsahuje zmínky, odnášející se k životu v záhrobí.

Než i tato víra, nejinak nežli filosofie, počíná mizeti třetím a čtvrtým stoletím i rozplývá se znenáhla v dogmata rozličných přejatých nauk náboženských, až posléze vše si podrobuje vítězné křesťanství.

Již z podané tresti dotčeného spisu jest patrno, jak vážné výsledky badatel jím podal. Pokud se týče druhé části, nemůžeme ovšem vysloviti tak souhlas, jako s prvou, zakládající se především na myšlenkách anglického filosofa Herb. Spencera (i v jednotlivostech; srv. na př. str. 253 poz. 1). Jádrem druhé části lze vyjádřiti tímto syllogismem, jenž patrně tanul spisovateli na mysli:

Pojem „nesmrtelnosti“ pro Řeky jest *aequipollentní* s pojmem „božského“ (*τὸ θεῖον*) (str. 296).

„Božskost“ (či „božskou přirozenost“) duše poznali Řekové v orgiastické extasi při kultu thrackého Dionysa (passim, zvl. str. 324).

K víře v nesmrtelnost duše Řekové dospěli tedy teprve z kultu Dionysa.

Když takto určitě si thesi Rohdeho formulujeme, hlásí se hned námitky: 1. Pro praemissu první není podán důkaz. 2. Což teprve slávce orgie Dionysovy došli Řekové k poznání božské podstaty duše? Či snad spíše orgie ty již tuto víru předpokládají? 3. Není dokázáno, jak ostatně sám spisovatel přiznává na str. 327, že kult Dionysův přejali Řekové z Thrakie, ač to velice arci pravděpodobno. Referent proto ochotně přiznává, že výklad Rohdeho jest i tu velice důmyslný, ale luštění otázky oné snad přece spíše by se mělo diti směrem, naznačeným příležitostnou myšlenkou Rohdeho (str. 432): „Dass dieser Doppelgänger des Menschen (= duše), von diesem zeitweilig getrennt, ein Sonderdasein haben könne, war mit seinem Begriffe schon gegeben; dass er im Tode, welcher die dauernde Trennung des sichtbaren Menschen vom unsichtbaren ist, nicht untergehe, sondern nur frei werde, um allein für sich weiter zu leben, war ein naheliegender Glaube.“

V jednotlivostech bylo by mnoho s pochvalou vytknouti a každému k četbě doporučiti; tak na př. partii o rázu a povaze básní Homerových (zvl. str. 36), o heroích (137—186), o pohřbívání a ctění zemřelých (200—236), o krevní pomstě (236—255), o mystériích eleusinských, o sektě Orfiků, o askesi v starém Řecku (str. 394 n., 418 n.) a j., i jest si jen přát, aby spisovatel brzy uveřejnil dodatečné exkursy, jež zamýšlel původně vydati při druhém díle, ale pak od tohoto úmyslu upustil, aby spis přílišně nevzrostl.

Frant. Čáda.

Octave Navarre: Dionysos. Étude sur l'organisation matérielle du théâtre Athénien. Avec 20 gravures et 2 chromolithographies. Paris 1895, Klincksieck. VII a 320 str. malé osmerky. Cena 5 franků.

K dosavadním monografiím o divadle řeckém (Müllerově, Haighově, Oehmichenově) přistoupila nová, rovněž zdařilá jako předešlé. Vznikši z přednášek, které autor měl na universitě toulousské, zachovala si ráz volného a půvabného výkladu, čímž daleko předčí spisy německé. Spisovatel nechce sice podávati věci nových, avšak každý čtenář bude mu zajisté vděčen za to, že shrnul výsledek dosavadního bádání ve formu jak stručnou, tak velice přehlednou.

Hned v předmluvě jedná N. o pramenech, ze kterých čerpáme vědomosti své o zařízení divadla řeckého. Kniha sama dělí se v patnáct kapitol. V první probírá se sporná dosud otázka, kdy se v Athenách hrálo. Naproti Haighovi a Dörpfeldovi, z nichž onen uznává čtyři, tento pouze dvě slavnosti, o kterých hry divadelní se provozovaly, dochází spisovatel k výsledku, že svátků takových bylo třé, totiž Dionysie městské i venkovské a Lenaje. Tři kapitoly následující vykládají, čeho třeba bylo, než mohlo dojiti k provozování některého kusu, a jakými pravidly závody dramatické se řídily.

V kap. V.—IX. popisuje se zřízení divadla, dekorace a stroje. Spisovatel míní, že v Athenách byla dvě divadla: divadlo Dionysovo na jihovýchodním svahu akropole a Lenaion, kteréžto klade v souhlase s Dörpfeldem na západ od akropole. Než věc tato jest i přes nejnovější výkopy velmi nejistá. Otázce o jevišti věnoval spisovatel kapitolu zvláštní, v níž, stoje na stanovisku theorie starší, vyvrací pochybnosti, kteréž pronesl Dörpfeld a jeho přívrženci. Namítá-li Dörpfeld, že proskenia zachovaných divadel jsou příliš vysoká, odpovídá Navarre, že stavby tyto nejsou starší třetího stol. př. Kr., kdy chor již z dramatu vymizel, a že není tudíž správně předpokládati touž výšku proskenia pro stol. V., kdy měl chor v tragoedii i komoedii úkol velmi důležitý. O jevišti stol. V. přijímá spis. domněnku Haighovu, že totiž za těch dob bylo jeviště asi 1 m (neb o málo více) zvýši, a vhodně upozorňuje, že také Horatius (ep. ad Pis. 279) praví o Aischylovi: *modici s instravit pulpita tignis*. Malá poměrně šířka proskenia, jak tvrdí právem spisovatel, Řekům nevadila. Byloť jeviště velmi dlouhé, tak že mohlo výjimkou pojmouti též značný počet osob, kteréž seřadily se pak podél zadní stěny. Takové rozdělení přiči se ovšem našim zvykům a pravděpodobnosti, avšak shoduje se úplně s povahou plastiky řecké, která vždy zanedbávala účinky perspektivy a hloubky. A že se konečně nezachovaly žádné schody, kteréž by vedly z orchestry na jeviště, není ještě důkazem, že

jich nebylo. Byly nejspíše ze dřeva a užívalo se jich za dob pozdějších jen zřídka při provozování kusů starších. Než Navarre podává také důkazy pozitivní, jež svědčí o jevišti vyvýšeném. Řada ta jde v historickém postupu od dob křesťanských až do V. stol. př. Kr. Autor ohrazuje se důrazně proti tomu, aby svědectví grammatiků a lexikografů šmahem se odsuzovalo jako „pozdní“. „Tito spisovatelé, dí, jsou vskutku jen kompilatoři; celá věda jejich jest jen plagiát. Autorita jejich zpráv pochází odtud, že skoro vždycky čerpali z pramenů alexandrijských, výborných. V každém případě, abychom mohli uvěřiti v omyl s jejich strany, musili bychom si vysvětliti jeho původ. Věřili bychom v něj, kdyby se nám dokázalo n. př., že pochází z anachronismu, ze změniti s divadlem římským. Ale zde není nic takového. Zvláštní rozdělení, o kterém se jedná — herci na jevišti, chor v orchestře — nebylo nikdy u Římanů skutkem. Jestliže již před tím neexistovalo u Řeků, jest pouhým výmyslem. Pak ať se nám řekne, kde tito spisovatelé k tomu vzali ideu. Zvláště ať se nám vysvětlí, jakou náhodou se setkali v pošetilém vynálezu tomto.“*) Pro I. stol. před Kr. jest dle Navarra důležitým svědkem Vitruvius, jehož spolehlivost právem se zde hájí. Pro stol. II. však pochybují, zda lze se dovolávati zlomku Polybiova (XXX, 15), v němž zmínka se činí o jevišti, které r. 169 př. Kr. v cirku římském postavití dal L. Anicius, slavě triumf nad Illyry. Na tomto jevišti neprovozovaly se totiž hry divadelní, nýbrž vystoupili tu řeční píštecí se sborem, patrně pěveckým neb tanečním.

*) Při této příležitosti, poněvadž věc sama jest důležitá, budiž mi dovoleno odpověděti k poznámce p. Dra. Vysokého (České museum filologické, I, str. 375), učiněné v recensi mého programu o jevišti divadla řeckého. Pan Vysoký, drže se theorie Dörpfeldovy, neuznává oprávněnost slov Pollukových (IV, 123) *σημὴν μὲν ἐποικιστῶν ἰδίων, ἣ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ἧ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμα τι οὖσα εἴτε καὶ βωμός*. Že Pollux zde kompiloval ze dvou různých pramenů, z nichž jeden pokládal thymelu za lešení, druhý za oltář, jest patrné. Avšak zároveň patrné, že v obou pramenech svých našel zprávu, že herci hráli na jevišti a sbor v orchestře. Oba prameny jeho jistě nebyly špatné; ten aspoň, který thymelu měl za oltář, byl spolehlivý, ať to byl již Aristofanes Byzantský nebo Juba, neb konečně jiný, snad nám vůbec neznámý grammatik. Pollux, uváděje různé názory o thymele, zajisté by nebyl opominul zmíniti se také o odchylném výkladu v příčině místa, kde se hrálo, kdyby něco podobného v pramenech svých byl našel. — Zároveň musím se ujmouti Oehmichena, jenž již mnoho zkusil za to, že neohrožené hájil theorii starší. Jeho výrok o Pollukovi, že nesmíme téhož svědka prohlásiti jednou za hodnověrného a po druhé ho zavrhnouti jako nespolehlivého, není tak podivný, jak se p. V. zdá. Dodává totiž Oehmichen (jak i v mém článku psáno), že zmýlil-li se někdy Pollux, musí se to dokázati. Proto ovšem jest křivdou, tvrdí-li p. V., že bychom dle theorie Oehmichenovy musili věřiti na př. všem zprávám Suidovým, poněvadž některé údaje jeho jsou jistě založeny na pramenech dobrých. Oehmichena ani nenapadlo tvrditi něco podobného.

Vásám jihoitalským ze III. stol., na kterých zobrazeno jest vyvýšené jeviště, příkládá Navarre, jak rozumí se samo sebou, nemalou cenu. Dokazujíť zřejmě, že za doby té hrálo se ve Velkém Řecku ne v orchestře, ale na jevišti; tak bylo zajisté i v Athenách, ježto divadlo Dionysovo bylo ostatním divadlům vzorem. Tohoto souhlasu v divadelním zřízení bylo ve Velkém Řecku již proto potřebí, že hrály se tam často parodie dramat attických.*) Co se týče IV. a V. stol. př. Kr. uznává Navarre důležitost svědectví, obsažených v Aristotelově Poetice, Platonově Symposiu a na oněch místech Aristofanových veseloher, kde se vyskytují výrazy *ἀναβαίνειν* a *καταβαίνειν*. Pokusy interpretační, kterými se chtěla váha dokladů těchto zeslabiti neb popříti, spisovatel odmítá. Do rozboru zachovaných divadel Navarre se nepouští, jen příležitostně dává na jevo, že nikterak ho nepřesvědčují podzemní chodby, v některých divadlech objevené, o tom, že by se hrálo někdy v orchestře.***) O překvapujících objevech v divadle na Delu, jimiž

*) Přívrženci Dörpfeldovi zavrhuji ovšem toto svědectví, jim nemilé. Pan Dr. Vysoký (str. 376) tvrdí, že prý z jeviště, na těchto vásách zobrazeného, nelze vyvozovati žádných důsledků o jevišti řeckém „právě tak jako nelze z kostumu herců souditi o kostumu komoedie řecké“. Ovšem, jak odívali se herci v V. neb IV. stol., nelze z nich usuzovati, poněvadž kroj divadelní, zejména má-li působiti komicky neb parodisticky, podroben jest častým a značným změnám, ale proč by se z nich nesmělo souditi o hereckém (a sice komickém) kroji století III., těžko pochopiti. Vždyť přece jsou nám jinak malované vásy hlavním pramenem pro poznání dějin kroje řeckého. Na váse Assteově, chované v Berlíně, spatřujeme zřejmě jeviště kamenné, velmi podobné proskeniu epidaurskému a oropskému. Jak by byl malíř připadl na myšlenku, zobraziti vyvýšené jeviště, kdyby za jeho doby — ba dle theorie Dörpfeldovy vůbec nikdy — nic takového neexistovalo? A jestliže se aspoň připustí, že se ve Velkém Řecku hrálo ve III. stol. ve fraškách na jevišti vyvýšeném, pak vzniká nový problém: jak povstala náhlá změna tato, pro kterou nemáme v dějinách literatury žádného důvodu. Jeví se tedy prostě zamítání těchto vás jako prostředek sice velmi pohodlný, ale málo oprávněný.

**) Pan Dr. Vysoký jest jiného mínění. Než přes jeho vývody na str. 374 nemohu připustiti, že by nízká chodba pod orchestrou divadla eretrijského určena byla pro herce. V divadle tom byla totiž ještě jedna chodba, o kteréž nelze pochybovati, že vystavěna byla pro herce, a sice pod skenou. Ta zřízena byla velmi pohodlně, jsouc klenutá, skoro 3 m vysoká a bez mála 2 m široká. Poněvadž obě chodby pocházejí z téže doby, byla by zajisté chodba pod orchestrou zřízena také tak pohodlně, jako chodba druhá, kdyby byla taktéž hercům sloužila. Proti šířce chodby pod orchestrou nenamítal jsem ničeho; bylo tedy zbytečno proti tomu polemisovati. — Co se týče podzemní chodby divadla v Magnesii n. M., vyslovil jsem domněnku, že měla za účel odstraniti za dob dešťů vodu z orchestry. Tomu mínění není nikterak na závadu, že zachovala se v severní parodě stoka vodní; neboť tou mohla býti odváděna voda, která stekla se sedadel. — Zcela nespravedlivé a nezasloužené jsou ironické poznámky p. V., že prý vím podrobněji než Dörpfeld, jenž důkladně obhlédal zříceniny divadla v Magnesii n. M., jaká jest výška tamější chodby podzemní, a že prý poučuji ame-

theorii Dörpfeldově zasazena byla těžká rána, zmiňuje se spisovatel ve zvláštním dodatku na konci knihy (str. 306—312). Dobře upozorňuje mezi jiným též na to, že dvěře, vedoucí z proskenia do orchestry, jsou příliš úzké (1 m), aby mohly vyhovovati potřebám hry. Zdali slovem *ελάττω*, připomínaným v nápisu z r. 274 př. Kr., míněny jsou schůdky vedoucí z orchestry na jeviště, není zcela jisto, ač ovšem možno. — Úvahu svou o jevišti zakončuje Navarre těmito významnými slovy: „Dnes, když výkopy dokázaly jistotu zpráv Vitruviových, jest odvážnější než kdy před tím pochybovati o jeho tvrzení, tak jasném, o určení proskenia řeckého.“

V kap. X. a XI. popisují se masky a oblek tragický i komický a ve XII. kap. vyličeño provozování her samo. V kap. XIII. (obecenstvo) přidržuje se spisovatel neprávem domněnky Benndorfovy, že obecenstvo bylo v divadle athenském rozsazeno podle fyl, ač sám poznamenává, že počet klínů neshoduje se s počtem fyl. V kap. posledních (XIV. a XV.) jedná se o porotě, jež o cenách rozhodovala, jakož i o nápisích a památkách scenických. Ve zvláštních dodatcích, jež každému zajisté budou vítány, uvedeny jsou didaskalie, nápisy divadelní v počtu daleko hojnějším než u Haigha a konečně nápisy na sedadlech v divadle Dionysově v Athenách. Při těchto posledních přáli bychom si větší přehlednosti, jako jest na př. v knize sl. Harrisonovy *Mythology and monuments of ancient Athens*.

Obrázky v díle jsou malé, ale dosti zřetelné. Ač kniha indexu nemá, nalezneme přece každou věc velmi snadno, ježto obsah sestaven podrobně a přehledně. I můžeme tedy každému, komu jedná se o rychlé a spolehlivé poučení o zřízení divadla řeckého, spis tento co nejlépe doporučiti.

Frant. Groh.

Beschreibung der Skulpturen aus Pergamon. I. Gigantomachie. Berlin 1895, Spemann. Str. IV a 40 lex. Se 28 obrazy v textu a 4 tab. Cena 1 m.

Dosavadní vědecké katalogy museí berlínských měly tu stinnou stránku, že byly velice drahé. Že při tom nemohly přinášeti takového užitku, jako kdyby byly přístupnější, rozumí se samo sebou. Proto dlužno chváliti, že správa musejní konečně se rozhodla věnovati část svých důchodů na vydávání laciných katalogů vědeckých, jakož učinila již musea jiná. Počátek učiněn popisem nejvýzacnější památky, kterou musea chovají, totiž oltáře

rické archaeology, kteří kopali v divadle eretrijském, o výšce chodby pod orchestrou. Myslím, že jest nejen právem, nýbrž i povinností každého užívati pramenů svých kriticky. Upozornil-li jsem na některé neshody ve zprávách objevitelů samých, nejednal jsem zajisté špatně. Ostatně mohl se p. V., kdyby si byl vzal jednoduché měřítko do ruky, snadno přesvědčiti, že mám pravdu.

pergamského; a to jest právě příčinou, proč hodláme čtenáře těchto Listů na spis ten upozorniti.

Velmi bohatou a nekonečně rozmanitou komposici Gigantomachie pergamské nebylo až dosud možno přehlédnouti jako celek; dosavadní publikace podávaly z ní pouze jednotlivé, nesouvislé scény. Teprve když O. Puchstein a R. Bohn poznali, jaký systém číslovací v kamenických značkách se skrývá, dáno mnohým deskám reliéfu určité místo. Na tomto pevném základě podařilo se nyní italským sochařům Frerovi a Possentimu sestavit všechny zlomky (až na 3 nepatrné) v pořádek původní. Výsledek mnoholeté práce té podává se poprvé v díle tomto, sepsaném od Puchsteina. Úvod (str. 1—10) obsahuje zprávu o objevení oltáře, popis jeho, výklad o technické stránce reliéfu a poučení o kamenických značkách a o nápisech na oltáři zachovaných. K tomu přidán plán naleziště, půdorys oltáře a dvě rekonstrukce jeho. Následuje popis reliéfu, provázený obrazy všech skulptur zachovaných. Popis začíná pravou stěnou schodiště, jde kolem celého oltáře a končí levou stranou schodiště. Jest velmi přesný a podrobný, avšak psán jest bohužel mnohdy slohem takovým, že v čtenáři mimoděk vzniká otázka, proč nebyl svěřen péru obratnějším. Obrázky jsou dosti veliké (67 mm zvýši) a velmi jasné; jsouce ryty dle kresby, nemohou sice vzbuditi představu o mohutném dojmu originálu, ale v jednotlivostech poučí lépe než fotografie.

Přehledu celé památky poslouží výborně připojená tab. I., kdež ve čtyřech řadách — dle stran světových — vyobrazen celý reliéf ještě jednou, ovšem v měřítku o polovic menším. Tab. II. poučuje o tom, kde zachovaly se značky kamenické a nápisy se jmény bohův. Na tab. III. a IV. uveřejněny konečně ve faksimile všechny nápisy z oltáře pergamského.

Poněvadž všude udává se příslušná literatura — pohřešili jsme pouze článek Trendelenburgův v Baumeisterových Denkmäler — bude zajisté neobjemná knížka tato dobrou pomůckou dalšího studia.

Frant. Groh.

Handbuch der Kunstgeschichte von Anton Springer.

4. Auflage der Grundzüge der Kunstgeschichte. Illustrierte Ausgabe. I. *Das Altertum*. Mit 359 Abbildungen im Text und 4 Farbendrucke. Leipzig 1895, E. A. Seemann; 242 str. 4°. Váz. v plátně za 5 marek.

Otto Seemann: Mythologie der Griechen und Römer.

4. Aufl. Durchgesehen und verbessert von *Richard Engelmann*. Mit 93 Abbildungen. Leipzig 1895, E. A. Seemann; XII. a 340 str. Váz. v plátně za 4 m. 50 pf.

Vítáme staré známé v novém rouše. Text obou knih, podávající stručný a pěkný úvod v příslušné nauky, zůstal celkem nezměněn. Za to však s ilustracemi stala se změna veliká.

Springerovy dějiny umění starověkého vydány byly původně v podobě malé knížky, kteráž vysvětlovala 1. sešit Seemannových „Kunsthistorische Bilderbogen“. Od zvláštního atlantu nyní upuštěno, a obě díla sloučena v jeden celek ve formě knihy. Při tom počet obrázků značně rozmnožen: zastaralé nahrazeny správnými a mnoho nových přidáno. Tak vykazují na př. dějiny plastiky řecké proti předešlému vydání 83 obrázků nových, z nichž 36 provedeno jest dle zdařilých fotografií. Autotypie tyto vynikají takovou jemností, jaká ještě před nedávnem zdála se nedosažitelnou. Poukazujeme v té příčině zejména na Zeva otriakólského, Junonu Ludovisi, t. zv. torso Erotovo ve Vatikáně, Apollona sauroktona, Niobu ve Florenci, Afroditu melskou a j. Známa kniha Syblova „Weltgeschichte der Kunst“, jež dosud, co se ilustrací týče, neměla sobě rovné, jest nyní po stránce této překonána. Nových objevů náležitě si všímáno: i archaické sochy z akropole athenské i sarkofagy sidonské jsou tu zastoupeny. Z barvotiskových tabulek vyznačují se krásným provedením zvláště břevnoví dorské a ionské. Zastaralé však jsou obr. 146 (plán akropole athenské) a 159 (oltář pergamský). Index sestaven po příkladě Syblově dle míst a sbírek, ve kterých památky nyní jsou uschovány; to je pro neodborníky rozhodně nepraktické.

Také mythologie Seemannova, vydaná rovněž ve větším formátu, jeví největší obohacení po stránce ilustrační. Z 93 obrázků jest 70 autotypických, velmi jemně provedených. Převzaty jsou jednak z díla Springerova, jednak opatřeny nově. Pro poměr k vydání předešlému jest zajisté charakteristické, že z něho ponecháno tu pouze 12 obrázků. Zvláště mile překvapuje, že se tu shledáváme s krásnou hlavou Afrodity z Trallu, chovanou v Berlíně v majetku soukromém, nejlepší to kopii Praxitelovy Afrodity knidské. Obraz její byl dosud jen stěží přístupen v Antike Denkmäler I, 41. Za to se divíme, že zde úplně ignorován skvělý nález Furtwänglerův, totiž objevení kopie Feidiovy Atheny lemské (*Ἀθηναία*). Text rozšířen jen potud, pokud bylo třeba vyložití obrazy nově do knihy pojaté; naproti mythologickým fantasiím některých badatelů chová se vydavatel v díle, především potřebám školy určeném vším, právem velmi zdrženlivě. Úprava knihy jest nádherná.

Frant. Groh.

Dr. D. Joseph: Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen Heinrich Schliemanns. 2. opr. a rozmn. vyd. V Berlíně 1895, Siemens. Str. VIII a 107. Se 2 tab. Cena 2 m.

Z četných spisů, které pojednávají o domě homerském, netěšil se dosud žádný takové oblibě jako malá knížka tato, kteráž

již po dvou letech vydána byla po druhé. Příčina toho jest asi jasný a přehledný způsob, jímž spisovatel — povoláním svým stavitel — nesnadnou látku svou spracoval. Ačkoliv totiž také uvádí doklady z básní Homerových a probírá výklady dřívější, jak starověké tak novověké, čini to tak stručně a obratně, že čtenář se zálibou pojednání jeho sleduje.

Jak již nadpis knihy hlásá, přihlíží spisovatel přede vším k objevům archaeologickým; spis jeho jest první, jenž spracoval nové nálezy Dörpfeldovy v VI. vrstvě hissarlické vzhledem k této otázce. Při tom vede si autor velmi střízlivě; nepřeceňuje výzkumů archaeologických aniž jich podceňuje, ale klade vždy důraz na slova básníkovy. Odtud častá a zdarilá polemika jeho proti Chipiezovi a Jebbovi. Po úvodě, v němž pojednáno o významu nálezů doby mykenské, následuje popis jednotlivých částí paláce homerského, v němž autor provádí čtenáře od hradební zdi a brány postupně až k nejzazším končinám domu. Dobře tu upozorněno na to, že půdorys celé stavby nemusil míti vždycky tvar pravidelného čtyřúhelníka (str. 11), vhodně vyloženo, že ložnice Telemachova neležela o samotě na dvoře (str. 21), že oltář Zevův v domě Odysseově nebyl asi ve středu dvora (str. 23). Cenné jsou kapitoly, do vydání tohoto nově pojaté, o stavbě zdi, o sloupcech a o výzdobě domu (str. 50—60), kteréž vesměs svědčí o obezřetném úsudku spisovatelově. Zvláštní mínění pronáší J. o osvětlení megara (str. 69—74). Dle něho vcházelo světlo do megara jednak mezerami mezi jednotlivými trámy na všech čtyřech stranách, jednak tím, že nad sloupy uprostřed megara byla střecha o něco málo (pouze o tloušťku trámu) vyvýšena a zde rovněž mezery ponechány. Střecha paláce byla rovná; vyskytovala se sice za doby homerské také střecha sedlová, ta však dle J. náležela pouze chrámům (str. 78). Orsothyru pokládá J. za zadní dvěře v megaru a soudí s Doederleinem, že bylo potřebí žebříku, měl-li se k ní někdo dostat (str. 88). O příbytku žen snaží se dokázati (str. 93), že není správně představovati si dle analogie paláce tyrantského také v domě Odysseově megaron ženské ve dle megara mužského; než věc není tak jednoduchá, jak spis. myslí.

S některými vývody spisovatelovými nemůže však ref. souhlasiti. Týče se to přede vším tholu. Stavbu tuto, připomínanou jen v XXII. zpěvu Odysseje, pokládá J. po příkladě Hirtově — za záchod (str. 26) a umísťuje ji stranou před vchodem do nádvoří (αὐλή). Nelze ovšem popřít, že odstraněním tholu z nádvoří, kamž dosud byl kladen všeobecně, stane se plán paláce souměrnějším a přehlednějším, však přes to dlužno výklad ten zamítnouti, ježto odporuje slovům básníkovým. Hlavním důvodem spisovatelovým jsou slova Telemachova ve v. 462: *Μὴ μὲν δὴ καὶ θάραττον θάραττον ἀπὸ θυμὸν ἐλοίμην τάων*, kteráž vykládá si tak, že prý služby měly zemřítí „smrtí nečistou“, t. j. „na místě co možná

špinavém“. Však výrok Telemachův jest patrně protivou v. 443, kdež Odysseus nařídil, aby nevěrné služky byly usmrceny ξίφειν τανυήκεσιν. Telemachovi zdálo se však, že nezasluhují hanebnice ani smrti takové, a proto určil jim smrt nečestnou, oběšení. Dále odporuje domněnka J. verši 460: εἴλεον ἐν στένει, ὅθεν οὐπως ἦεν ἀλύξαι; neboť takovýto těsný kout možno si mysliti pouze v uzavřeném dvoře, nikoliv ve volné prostora před palácem. Konečně sluší uvážiti, že, kdyby slovo θόλος mělo v skutku ten význam, který J. předpokládá, sotva by se ho užívalo v době pozdější jako názvu velkolepých budov veřejných.

Joseph domnívá se, že Odysseus, bojuje proti záletníkům, po každém vystřelení šípu skočil za stěnu do předsíně, aby tak byl kryt (str. 37). Než tomu tak není. Dle slov básníkůvých postavil se Odysseus na práh megara a vysypal všechny šípy před sebe (χ 2 nn.). Tím jest velmi jasně naznačeno, že Odysseus nemínil ani na okamžik opustiti důležité stanoviště své.

Δουροδόκη (α 128) dle výkladu spis. (str. 38 nn.) nebyla v megaru, ale v předsíni; byl prý to žlábkovaný sloup, do jehož rýh kladly se oštěpy. Důkaz se však p. spis. nepodařil. Na π 40 a ρ 29 nelze se dovolávati, poněvadž se tu slovo, o něž jde, vůbec nevyskytuje, za to však z α 126 patrně, že básník představoval si schránku tuto uvnitř megara. Kdyby byla pouhým sloupem, nemohlo by se říci, že Telemachos postavil kopí Athennino δουροδόκη ἐν τοσθον ἐνξέον.

Naprosto pochybený je výklad (str. 92), že ὄωγες (χ 143) jest jen jiný výraz pro orsothyru. Zde asi spisovatel nebyl si jasně vědom celé souvislosti. Odysseus rozkázal přece Eumaiovi, aby dával pozor na orsothyru, postavě se blízko ní (v. 129 n.); kdyby se přes to podařilo Melanthiovi uniknouti, byl by to věrný pastýř jistě spozoroval a dal by závčas pánovi svému zprávu o tom. Avšak když Melanthios provede svůj úmysl a zbraň záletníkům rozdá, neví nikdo, jak se to mohlo státi. Z toho patrně, že Melanthios dostal se z megara jinou cestou než orsothyrou.

Než tyto výtky neubírají ceny pěkné práci, a proto může ref., hledě k četným přednostem této knihy, vřele ji doporučiti. Při výkladu Homera ve škole jistě vykoná dobré služby.

Frant. Groh.

Ifigenie Taurská. Z Euripida přeložil skutečný učitel gymnasijský Frant. Šimáček. (Šestnáctá výroční zpráva obecného vyššího gymnasia ve Vysokém Mýtě za školní rok 1894—95.)

Překlad ten, myslím první pokus překladatelův, svědčí o rozhodném nadání překladatelském. Je plyný a celkem jasný, tak že čte se příjemně a lehce; po obvyklé kdysi u nás manii, vyzdobovati překlad slovy co možná hledanými a nesrozumitelnými, není v tomto překladě — jako vůbec v překladech z doby novější — ani stopy.

Přihlížejíce k tomu, že od tohoto p. překladatele lze čekati úspěšnou činnost v tomto oboru literatury, podrobujeme překlad ten podrobnější úvaze, zvláště po stránce formální.

Překlad je naskrze přízvučný. I části lyrické přeloženy jsou proti dosavadnímu zvyku přízvučně, arci způsobem, s nímž ze závažných příčin souhlasiti nemohu. P. překladatel drží se tu asi příkladu Nebeského: zaměňuje totiž metra originálu metry jinými, češtině podajnějšími, a to někdy i metry, která rázem svým dosti citelně se liší od meter originálu.

Tak na př. hned parodos, která je v originále anapaestická, přeložena je dílem trocheji, dílem daktylo-trocheji, dílem daktyly; převládají tetrapodie trochejské. V originále tato kommatická parodos celá je složena v tak zvaných volných anapaestech, připouštějících rozmanité tvary taktů (ο ο -, - ο ο, ο ο ο ο, (ο). Anapaestické řady jsou řady dosti vzrušeného rázu, od něhož se ráz trochejů a daktylo-trochejů značně liší; nejspíše ještě z taktů, panem překladatelem volených, blíží se co do rázu anapaestům daktyl, takt jen *κατ' ἀντίθεσιν* rozdílný. Jak myslím, každý mi přisvědčí, že překlad p. překladatelův formálně značně se leckde liší od originálu, srovná-li na př. jen tyto verše překladu (v. 143 dle počítání veršů p. překladatele)

Běda služky! V trudolkavém
jak jsem pohřížena lkání!
Nezpěvnou jen píseň pěji
nelahodným žalozpěvem atd.

s verši originálu:

ὡς δμωαί,
δυσθρογνήτοις ὡς θορήνοις
ἔγκειμαι, τὰν οὐκ εὖμονσον
μέλπονσα βοᾶν ἀλύβοις ἐλέγοις . . .

Za žalozpěvné anapaesty volí tu p. překladatel řady trochejské nevhodně, ježto pro svou hbitost a život špatně nahrazují trudný ráz žalozpěvných anapaestů Euripidových. A proč volí při překladu systémů vesměs anapaestických brzo řady trochejské, brzo daktylské (na př. v. 138 n.), brzo daktylsko-trochejské (viz 126 n.)?

To vše je po mém zdání zbytečné a i nesprávné. Dobrých anapaestů je i čeština schopna, a dost bychom jich našli v naší poesii novější. Ovšem třeba pro češtinu voliti tento tvar na př. dimetru anapaestického:

ο - ο ο - | ο ο - ο ο -

místo

ο ο - ο ο - | ο ο - ο ο - .

V prvním taktu místo plného anapaestu, který lze jen zřídka v češtině zachovati, klásti třeba přízvukný jamb, jenž odpovídá nejen časoměrnému jambu, nýbrž i časoměrnému spondeu, zastupujícímu často anapaest. Rozvedených a stažených tvarů taktu nelze arci v češtině užívat. Diaerese po druhém taktu je také často v češtině nemožná, ježto by v přízvukném dimetru anapaestickém

o - o o - | o o - o o -

po této diaresi musilo následovati dvouslabičné slovo bezpřízvukné, slov však dvouslabičných, jež postavením ve větě před silně přízvukné slovo nebo po něm přízvuk svůj téměř ztrácí, je velmi málo.*) Leda bychom v třetím taktu také za o o - kladli o -.

Nezbývá tu než místo diaerese po prvním metru klásti (což je arci v řečtině řídké) častěji caesuru po prvé arsi třetího taktu (o o - o o - o | o - o o -).

P. překladatel sám verši 456 nu., kde překládá anapaestické dimetry zase řadami anapaestickými, dokázal, že toto metrum v češtině je docela dobře možné:

Tady kráčí již jinochů dvě
a hle! na rukou okovy stisněni jsou!
To je bohyni nový dar**); mlče, ó družky!

Při dalším překládání přesvědčí se, trvám, že lze řecké anapaesty docela dobře i v češtině vystihnouti přízvukně. Zbytečně tedy i konečné systémy anapaestické (v. 1490 n.) překládá dílem trocheji, dílem daktylo-trocheji.

Touž methodu při převádění lyrických meter řeckých podržel p. překladatel i při metrech jiných.

První stasimon skládá se v originále ze dvou párů strof logaoedických (resp. logaoedicko-jambických). Rozdělení v kola a periody není tu snadné, stíženo jsou také částečně porušenosti textu. Ale nemožné není. Překladatel musí si tu (a podobně i jinde) určité schema strof sestrojiti; neboť dokud mu to není jasné, nemůže ani posouditi náležitě konjektury, na takových místech navrhované (a kritiků i vydavatelů básní dramatických, kteří opravují text lyrických zpěvů v dramatech, ač nemají o metrice ani ponětí, je dost), ani překládati. Bez rozdělení v pe-

*) Nemožné nejsou takové zcela přesné dimetry anapaestické; na př. verš přízvukný: „ale ty věru teď moje srdce jsi jal“ je při velmi přesném šetření slovného a větného přízvuku dimetr anapaestický, s řeckým časoměrným úplně shodný. Ale delší systémy anapaestické ze samých takových veršů skládati je téměř nemožno.

**) Ve slovech nový dar arci nedbáno větného přízvuku náležitou měrou. „Nový dar“ může se měřiti jen - o -, nikoliv - o o -.

riody přece r. 1895 žádný filolog by antické strofy neměl ani vydávati ani překládati. Zná-li však kdo rhythmický tvar tohoto stasima, snadno si dle způsobu, o němž jsem promluvil již v těchto Listech XXII, str. 399 n., sestojí schéma rhythmicky totéž, třeba tvarem některých taktů rozdílné, jež lze úplně vystihnouti i překladem přízvuchným. Pan překladatel sestrojil si tu však strofy úplně jiné z řad dílem daktylských, dílem trochejských. Zbytečně; nebo logaoedické řady lze přece i při přízvuchném překládání dobře a poměrně snadno překládati přízvuchně.

Těžce porušený kommos v. 643 nn. je sestaven z řad dochmických. P. překladatel (jenž tu vedle některých vydavatelů uznává dva páry strof) nahradil je strofami daktylskými. Proč? Což nelze dochmíus (— — — | — — —) přeložiti přízvuchně zcela shodně? Bude ovšem, nechceme-li jej skládati ze samých slov jednoslabičných, dílem bezpřízvuchných (—), dílem přízvuchných (—), aby se vyhovělo tvaru původnímu výše uvedenému, míti pro překládání přízvuchné dle zásady již výše vyslovené tuto podobu: — — — | — — —. Na př. verš „Co váháš? Co diš?“ je docela správný přízvuchný dochmíus. Lze tedy i dochmie překládati přízvuchně, má-li překladatel dosti trpělivosti. Ale dobrý překlad vyžaduje vůbec více trpělivosti, než se zdá mnohým lidem, kteří na překladaatele hledí s patra.

Druhý kommos (v. 827 n.), dosti těžce porušený, převahou dochmický, ale promíšený dosti hojně koly logaoedickými, jambickými, ba i anapaestickými, a tedy neobyčejně pestrý a pohnutý, překládá p. překladatel jednotvárně rozličnými řadami jambickými. Opět zcela zbytečně, jak viděti z toho, co již výše bylo řečeno.

Druhé stasimon o dvou párech strof je logaoedické (převahou z kol glykonských). Nehledíme-li k těžce porušené poslední periodě druhého páru strof, je tu rozdělení v periody a kola dosti snadné, a obě strofy jsou bez velkých nesnází snadno přeložitelné. Na př. první strofa má v originále toto schéma (v. 1089 n.):

I.	— — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — — — — — — — — —	6 1
II.	— — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — — — —	4 1
III.	— — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — —	4 1
	— — — — — — — — — —	4 1

IV. -- L -oo L	4 1
-- -- -oo L	4 1
ooo -oo -o L	4 1
-- -oo L L	4 1

(Držím se tu textu Nauckova z r. 1876.)

V. 1120 (μεταβάλλει) je porušen a nevyhovuje metru strofy.

To vše lze úplně shodně přeložiti; jen třeba takty katalektické (L) uprostřed kola vždy, na konci kola dle libosti nahraditi tvarem taktu obyčejným (- o) a za tvary taktu rozvedené (o o o) položiti opětne tvar obyčejný (- o). P. překladatel i tu překládá samými tetrapodiemi trochejskými.

Třetí stasimon (v. 1234 n.), rozdělením nesnadné, má strofy smíšené, sestrojené z řad logaoedických, daktylských, jambických a trochejských. P. překladatel zase tuto pestrost zbytečně stírá, překládáje vše řadami daktylsko-trochejskými nebo daktylskými, ač i tu lze překládati úplně shodně.

Lépe se dařily překladateli trimetry jambické a tetrametry trochejské. Ale jedné věci musí se příště p. překladatel vystříhati. Diaerese po třetím taktu jambického trimetru je přece u dramatiků velmi řídká a zpravidla úmyslná; místo ní má i trimetr své zákonité caesury. Pan překladatel caesur nešetří a onu nedovolenou diaresi připouští velmi často. Verše jako

z níž Atreus zrodil se; | a Atreův pak syn (v. 3)
a to až vykonám, | že pokoj budu mít (v. 92) a j. v.

nejsou antické trimetry.

Oprava těch veršů v hojných případech je velmi snadná; na př. první z uvedených veršů nabude ihned zákonité podoby, čteme-li:

z níž narodil se Atreus; Atreův pak syn.

V. 1309 má 13 slabik místo 12ti; podobně v. 1334. V. 482 (Proč nařikáš? Proč mimo zlo, jež má nás postihnout) má dokonce o celý takt více; také v. 530. V. 638 má zase o takt méně (Vy střežte jich, však ať jsou bez pout jen); podobně v. 1370.

Správného přízvuku šetří p. překladatel značnou měrou; nicméně i u něho setkáváme se leckdy se slovy trojslabičnými (zvláště u jmen, spojených s předložkou), která měřena jsou jako amfibrachys (o - o) m. - o o. Kdy se toho omylu sprostíme? Kdo pak bude čísti na př. v. 340 „Podívno, co jsi řekl o tom šilenci“ tak, aby vyslovil *podívno* m. *podívno*? Zajisté nikdo, bude-li čísti přirozeně. A přirozenou výslovnost nesmí zanedbávati ani básník ani překladatel.

Také větného přízvuku se sem tam dosti nešetří. Na př. ve v. 648 čteme

v úctě mám šťastnější, že ještě,
(- - - - -)

ač že nemá silnější přízvuk větný než ještě; „ještě“ tu není bezpřízvukné. Takových vad přízvukných je v překladu tomto ještě více.

Také všelijakého pohodlného vyplňování verše zbytečnými slůvky *to, si* a pod. musí se příště p. překladatel strážiti (srv. v. 9, 41, 111: tu odvážit se musíme *si* uměly | vzít z chrámu obraz, 1433 a j.). Takové výplně jsou zpravidla nepěkné, zvláště když jsou pro smysl místa nevhodné.

Stráncé věcné věnoval překladatel mnoho péle a pozornosti. Přece však leccos vyklouzlo mu z péra, co nelze schvalovati. Na př. ve v. 45 přeloženo *παρθενῶσι δ' ἐν μέσοις εἶδεν* (t. *εἶδοξα*): (zdálo se mi), „uprostřed panen královských že spím“. P. překladatel drží se tu rukopisného čtení *παρθένοισι δ' ἐν μέσοις* neprávem. V. 331 *κ' ὕκλω δὲ περιβαλόντες ἐξεκλέψαμεν πέτροισι χερῶν φάσγαν* přeložen: „Istí stěží jen jsme vyrvali jim z rukou meč, když ze všech stran jsme pláště na ně hodili.“ P. překladatel drží se tu emendace Köchlyovy *πέπλοισι* m. *πέτροισι*. To je však emendace velmi nešťastná, jako je jich i u Euripida mnoho. Je-li tu co porušeno, třeba to opravit jinak. V. 548 *τέθνηχ' ὁ τλήμων, πρὸς δ' ἀπώλεσεν τίνα* přeložen: „ten mrtev nebohý a zničil jednoho.“ Nutno tu přeložiti někoho (t. mne, Oresta). V. 816 *εἰκώ τ' ἐν ἰστοῖς ἥλιον μετὰ-στασιν* přeložen slovy „a obraz také, jak se slunce obrací“ nejasně. Naráží se na totéž, na co ve v. 193, že se totiž slunce obrátilo na své dráze vidouc, jak Atreus vraždí děti bratrovy a předkládá mu je k hodu. Nevhodně přeložen i v. 1346, nehezky přeloženy v. 1369 n. *καὶ κῶλ' ἀπ' ἀμφοῖν τοῖν νεανίαιν ἄμα εἰς πλευρὰ καὶ πρὸς ἥπαρ ἰκοντίζετο*: „a dolní končetiny obou jinochů nám do slabin a jater litaly.“ A tak i leckde jinde raději bychom měli nějaký výraz jiný, vhodnější, lepší slovosled, ušlechtlejší obrat (srv. v. 742 toho — t. Pylada — sám na loď dám za ř. *εἰσβήσω*; v. 792 od vlastní tuhle sestry; v. 1161: „*Fi* (*ἀπέπνυσα*), slovo to mne očistí od vši poskvrny“ a j. v.). Nominativu dceř (v. 5, 209) bych já neužíval. Častěji vyskytají se nečeské tvary: černá moře (m. černého, v. 107), moře nehostinna (v. 125, 218 a 253; srv. v. 341). Doufám, že není snahou p. překladatelovou, galvanisovati užíváním těchto tvarů mrtvoly, nýbrž že v tom třeba shledávati jakýs nemístný a strnulý konservatismus.

Ve v. 69 čísti jest „Chrám“ m. „V chrám“, ve v. 727 patrně „četné“ m. „čestné“, ve v. 1038 vypadlo „se“.

Posoudil jsem překlad páně Šimáčkův obsírněji a snad i přísněji, než by si sám přál, ale jen proto, že vidím

v panu Šimáčkovi překladatele nadaného, od něhož se nadíti můžeme více dobrých překladů, a že bych v zájmu dobré věci rád viděl, aby p. překladatel podával nám příště překlady zcela dokonalé.

Josef Král.

Deus ex machina na konci tragoedií Euripidových a jeho příčiny. Napsal *Frant. Svoboda*. (XX. výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Německém Brodě za školní rok 1895).

Práce pilná, psaná se znalostí věci, jasně a přehledně — a přece třeba jakéhosi přemáhání, aby ji člověk dočetl. Příčina toho jest i tuto ve volbě thematu, které pro žáky gymnasijsní, jestliže se při volbě thematu pro pojednání programmová hledí v první řadě k nim, jest snad velmi poutavé, odborníka však nemůže zajímati, ježto látka tak často probraná neposkytuje spisovateli ani hrubě příležitosti, aby projevil a odůvodnil nějaké mínění nové, ba ani aby látku aspoň nějak znova a lépe urovnal a spracoval.

Spisovatel rozvrhl si látku na tři oddíly. Jedná nejprve o tom, co byl bůh na stroji, kdy dovoleno bylo ho užiti a jak se o něm soudilo od nejstarších dob až po náš věk, pak o příčinách toho zjevu v tragoediích Euripidových a konečně o tom, jak se jeví tento bůh na stroji v jednotlivých jeho tragoediích.

S vývody spisovatelovými lze celkem souhlasiti, ač na několika místech by bylo možno také mu odporovati. Tak na př. na str. 9 n. míní spisovatel, že Euripides v tragoediích brzo boha na stroji uváděl, brzo nikoli, ježto „nemohl vždy počítati na to obecenstvo, jemuž hleděl se zavděčiti a v jehož zájmu tak činil. Nával obecenstva nebyl asi vždy stejný, a proto nemusil básník vždy těchže prostředkův užívati a pravidel umění dramatického nedbati“. P. spisovatel totiž soudí, že Euripides užíval boha na stroji také někdy z pouhé snahy po efektech, jichž jistá část obecenstva byla dychtiva. Ale mohl Euripides, spisuje drama, věděti, jaké obecenstvo provozování toho dramata bude přítomno?

Ze stilisace začátku druhého odstavce str. 5 mohlo by se souditi, že názvem *ποταμὸν πρόσωπα* označování byli pouze bohové v prologu vystupující; jsou to ovšem jakékoli osoby, jichž užito pouze k usnadnění exposice a jež po exposici v děj dramata již nijak nezasahají. A tak by sem tam bylo lze vytknouti nějaký poklesek; ale nepouštíme se tuto do podrobnějšího rozboru práce p. spisovatelovy proto, že by i rozbor práce jeho pro velikou již propracovanost a známost předmětu neměl zajímavosti. Doufáme, že p. spisovatel zvolí si podruhé thema poutavější, při němž vedle pile bude moci projevit i snahu, vynést na jevo něco nového a samostatného.

Josef Král.

Naše příjmení. Studie od *Ant. Kotika*. V Praze. Tiskem Edvarda Beauforta. Nákladem vlastním. 1894. 290 str., 8.

Původce tohoto spisu podjal se úlohy bez odporu vysoce zajímavé i důležité. Každému zajisté, kdo aspoň někdy oddává se myšlenkám, odkud mají původ věci, jeho se týkající, namane se někdy i myšlenka, odkud vzalo se jméno jeho rodiny, tím spíše, že původ jména, je-li správně vyložen, může býti i stopou ukazující, kde hledati jest původ rodiny samé. I jazykozpytu vyplývá z tohoto u nás posud bohužel zanedbávaného studia nejedno zajímavé poučení: nehledie k věcem týkajícím se vlastního tvoření kmenů, zvlátnosti hláskoslovných a p. studium jmen osobních a jejich měnění jest i s to, aby osvětlilo časem i podobu slov jiných, jako jmen kmenů a národů, anebo appellativ.*) P. sp. proto zasloužil si upřímného diku, že byl prvním, jenž podrobněji nesnadné této práci se oddal, tím spíše, že životním svým povoláním badání jazykozpytnému vlastně jest dalek. K zásluze této přičísti jest ještě, že ve spise jeho podává se nám první ne ovšem úplná, ale dojista velmi bohatá sbírka našich příjmení.

Spis rozdělen jest v 9 hlav s tímto obsahem: I. Příjmení vzniklá ze jmen osobních, kriticiích, II. z označení vlastností tělesných i duševních (často z přezdívek tohoto způsobu), III. z názvů, vztahujících se ke konání a činění jednotlivců anebo IV. k jejich stálému zaměstnání, úřadu, důstojenství, V. příjmení poslá ze jmen rodových, krajinských a místních, VI. appellativa jakožto příjmení, VII. jména složená jakožto příjmení, VIII. nádávky a přezývky ustálené za příjmení (pokud nebyly na svém místě uvedeny v hlavách dřívějších); v hlavě IX. vykládá se o českých příjmeních původu cizího, nejčastěji ovšem německého (asi 28⁰/₀ příjmení našich je původu tohoto, a rovněž asi 28⁰/₀ příjmení německých jest původu českého).

Z výkladů p. sp., jež ovšem jsou spolu důvody, proč které příjmení do kterého oddílu bylo položeno, bylo by lze uvést mnoho správných; jádro spisu lze nazvati i z této příčiny dobrým. Bohužel k dobrému tomuto jádru přistupuje množství výkladů zkrátka nemožných. P. sp. filolog není, a přece zabral se do práce, která vyžaduje bystrého zraku filologického i bedlivé

*) Bez studia jmen řeckých n. př., jež v novější době pěstuje se se značným úsilím i úspěchem a jež mimo všechnu pochybnost již ukázalo, jak tvořením a nenáhlým ustalováním t. zv. tvarů hypokoristických stará složená jména osobní nabývají znění podstatně odchylného (*Zeúšis* z *Zeúσιππος*, *Φίλης* z *Αημόφιλος* a p.) sotva by byl vznikl krásný výklad Fickův, že *Αἰψολος* (*Αἰολεύς*) vzniklo ze staršího *Ἀχ-αιφός* „hypokoristickým“ zkrácením (vynecháním přední části složeniny) a přidáním nové koncovky, výklad, jenž tak znamenitě objasnil vědomosti naše o kmenovém rozdělení Řeků v dobách nejstarších.

opatrnosti, jež opouštíva druhdy i filologa, obírá-li se podrobněji a intenzivněji jediným úkolem, poněkud úže vymezeným. Kde původ příjmení není dosti zřejmý, p. sp. pouštíva se do etymologisování, které velice často prozrazuje, že vědecké přípravy k tomu potřebné nemá. Bylo mu totéž vytčeno v recenzi jiné, uveřejněné s nepochybnými doklady v lonských Literárních Listech; z obrany, kterou p. sp. v týchž Listech uveřejnil, jest viděti, že o správnosti své metody jest tak přesvědčen, že bylo by zbytkem o věci té zde znova podrobněji mluvit.

Jen jedné věci dotkneme se i zde. P. sp., pokud (dle jeho mínění) lze, vykládá kde jaké jméno za české původem. Zvláště mnoho jmen původem německých takto vykládáno (n. př. Bázler, Mastner, Dobner, Hozman, Herold, Lábler, Pour, Tošnar Tošner, Cé a m. j.); i mnohé příjmení vzniklé ze jména křtícího, ale tvořením patrně německým, beze všeho se klade mezi jmeny tvořením českými (n. p. Bastl, Mikes, Mikys, Vondrys, Gaudi Kaudi a j.; při Honys atd., str. 8, správně vytčen původ německý). Uvádíme tyto věci výslovně proto, že patrně činí pochybnými výpočty p. sp. o poměru příjmení domácích ku příjmením původu německého v hlavě IX. I jména jiného původu časem vykládají se za česká (n. př. židovská jména Pinkas, Hamza). Ani slova zajisté česká nejsou vždy správně vysvětlena; n. p. Něpraš (66) jest asi imperativ (jako Nesý = nesej, Dobředěľ = dobře dělej, Nechojdoma LF XXII 431 = nechod domů, Skočdopole a p.). Soukup (str. 66) jmenovával se i panský služebník, jenž měl na starosti kupování domácích potřeb.

Spis tento měl by se státi pobídkou, aby příjmením věnovalo se více pozornosti než posud. Zejména i po stránce více historické bylo by rádnó si jich všimnouti. Důležitý by byl výčet rozličných znění jmen (v době starší i křtících) týchže osob: čteme-li n. př., že osobě, která vlastně se jmenovala Schönaich, u nás říkali Šejnoha, zajisté nedáme se svést na etymologické scestí, na jaké zabloudil n. př. p. Kotík na str. 53.

Josef Zubatý.

Vavř. Jos. Dušek: Hláskoslovi nářečí jihočeských. I. Část. Consonantismus (Rozpravy české akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění v Praze, třída III. č. 3.). V Praze 1894. Str. 49.

Podává se zde „consonantismus jihovýchodních Čech na základě vědeckém, při čemž zúmyslně pominuty jsou skoro veškeré výklady“ (str. 3). Podle celého výkladu však je zřejmo, že spisovatel podává popis konsonantismu nářečí *jihozápadních*, t. j. asi obdélníku, tvořeného Plzní, Domažlicemi, Krumlovem a Soběslaví — tyto meze aspoň nikde patrně překročeny nejsou. Spisovatel charakterisuje sám tuto oblast jazykovou takto: (str. 4)

„celé Pošumaví tvoří jazykový celek, k němuž druží se ostrov Stříbrský a vsi zalesácké u Kralovic . . . nepřetržitý pak pruh od Postřekova až k Trhovým Svinům rozděluje na podřečí domažlické, jehož východní hranice od Polyně *) běží k Pocinovicům, poslední to zároveň vsi chodské, kterýmž názvem označují po běžném zvyku zbytky někdejšího různorečí chodského. Sousední podřečí je klatovské a sahá až k Nalžovu a Rábí; toto blíží se značně k domažlickému, zvláště svým zabarvením hlásek a přízvukováním **). Odtud vše na východ až k řece Blanici dalo by se zahrnouti názvem podřečí pootavské, to již spíše středočeskému se blíží . . ., mezi Blanici a Vltavou šíří se podřečí netolické, v Pomalší . . . jest podřečí doudlebské, jež na roven chodskému ostřeji od ostatních se odlišuje.“ Z těch pěti nářečí prozkoumáno bylo již Kotsmíchem doudlebské, Hruškou chodské; k tomu přibral autor nářečí klatovské a pootavské; jen netolické „nebylo mu možno zevrubněji prozkoumati“. A výsledky prozkumu, kriteria těchto jihozápadních nářečí jsou: „hiatické *h*, odsutí *j* v násloví, měkkost retnic . . . vokalisace *l*, *r* v *i*^{ir}, změna *d-r*, *v-b*, nepřisouvání hiatického *v*.“

Srovnání materialu provedeno je víc mechanicky než vědecky; není srovnáno dle jednotlivých zákonů, nýbrž souhlásky uvedeny jsou v známém pořádku a u každé je vysouvání, přisouvání, měnění atd. týmž pořádkem provedeno. Vědeckému grammatikovi slušelo by lépe, zvláště při materialu dost omezeném, seřaditi material dle hláskových změn: spodobá na př. byla by spojila změnu *k-g* (kdy-gdy), *n-m* (hanba-hamba) a *j*. Dále bylo by třeba odlišiti změny analogické od změn čistě hláskových: změna *perpendikl-terpentynkl* (str. 23) není změna *p-t*, nýbrž příklonění méně známého *perpendikl* k obecnějšímu *terpentyn*; podobně není *procesí* (str. 48) přesmyknuto v *prosecí*, nýbrž příkloněno k *prosití*; také *stipendium* (str. 49) není přesmyknuto v *dišpensium*, nýbrž příkloněno k známějšímu *dišpens*. Také není vhodné, že není přičiněn výklad — lecco snad by autor dovedl vyložiti, co se zdá čtenáři pochybno: některá na př. slova zdají se mi přetřeknutím a ne majetkem lidovým; někde uchyluje se p. autor od dosavadních popisů a není to vyloženo: v chodštině dle Lfil. XVIII. 49 není hlásky *g*: pan autor uvádí z vesnice chodské str. 30 *kl* v *gl* cinglousek; dle téhož výkladu 51 nepřisouvá se ke *kř*, *tř* nikdy *s*: nikdy střída: p. autor uvádí z Postřekova po střídě (str. 41) atd. Pak nepatří do popisu podřečí změny, obecné celé oblasti jazykové: na př. *spodobá* — to není potřebí vytýkati, jen odchylky od obecného pravidla; rovněž ne redukce zdvojených hlásek

*) Patrně míní p. autor Poleň. **) Patrně myšleno přízvukování (akcentuace).

jeť v češtině obecná atd. Také v jednotlivém zařazení je mnoho nedostatků, ale celkem přináší práce tato mnoho nového a cenného materialu a zůstane pěkným příspěvkem ku poznání mluvy lidové.

Z jednotlivostí asi toto jsem si poznamenal:

Str. 5 jilem je tvar správný za stsl. *ilьmъ*, srv. Jilemnice a výklad v Lfil. XVI. 116.

T. mličky vyloženo za sraženinu z mlžičky; ale na jihu, jak autor sám str. 48 vykládá, je jen tvar *mhla* a (z něho vzniklý) *hmla* — tedy je vysuto *h* m. *mhličky* (a je doloženo *m* la m. *mhla* 3²).

Str. 7 tvary jako ouřadník, poltrubí jsou analogické; v páčlivost není *l* přisuto, nýbrž z neoblíbené skupiny *vrc* *v* = samohláska, *c* = souhláska) vytvořena skupina *vc*r (palč-pačl-; srv. krk. *kahlouty* m. *kalhoty*, krk. gt. červa-čevra atd.)

T. vandlička nemá *l* přisuto, nýbrž, podle chodské písně u Erbena: „Když jsem šel od Nandlí, upad' jsem přes vandli“ je dem. od *vandle* a to z něm. *wannerl*.

T. při změně *l-r*, jež měla býti roztržena, neprávem uvádí se *falář* m. *farář* (je to změna *r-l*).

T. pod přesmykáním (které zde zbytečně se uvádí; patří na str. 48) uvádějí se *muškatýrky* (hrušky), jež vznikly analogií k *mušketýr* a nic nepřesmykly.

T. *l-n*: *zmlsanej*: není *l-n*, nýbrž particip. pass. od reflexiva, jakých dost: *pominutý*, *najedený*, *nasnídaný*, *nemodlený*, *napitý* a tak ze *zmlsal* se utvořeno *zmlsanej*. Srv. Polívka, Lfilol. XIII 253 nn. To tedy sem vůbec nepatří.

T. *l-t*: *stupice* ze *slupice* je také jistě změna ne hlásková, ale analogická.

T. *l-m*: *vembloud* nepatří sem, nýbrž k *n-m*; neboť původní tvar *velbloud* změnil se ve *venbloud* a to teprve spodobou k *retné vembloud*.

Str. 8 mezi *r* s vysutou samohláskou uvedeno *drva* — neprávem; je to tvar náležitý.

Str. 9 mezi změnami samohlásky v *r* neprávem uvedeno *filzlaus-frelous*: z *filzlaus* vzniklo zajisté (srv. *mlnář*, *slnej*, *plnej*) *flclaus* a z toho dissimilací *l-l* v *r-l* *frclaus*.

Str. 10 nesprávně vyloženo je: „*r-d* radášek, kládynet, pedle, bedle, kadlouc, Medlín, u Macudů; tato proměna nastupuje obzvláště ráda, je-li v témže slově samohláska *l*; jazyk si tu z příčin fyziologických usnadňuje výslovnost“. Výklad tento zahrnuje dvě různorodé změny: jedna je změna intervokálního *r* v *d*, které patrně mají na jihových. blízkou artikulaci, neboť i opačně mění se *d* v *r*: toho druhu jsou změny *radášek*,

kládynet, u Macudů: jsou to přešiny artikulace ve slovech ojedinelých, nechráněných soumeznými skupinami; druhá změna není změna *r-d*, nýbrž původní *r-l* přešlo spontanní, fyziologicky jasnou epenthesi hlásky *d* v *rdl* (tak pražsky perdla, berdla) asi jako *tt* v *tst* plétsti a následkem zákona o rušení skupin trojkonzonantních odpadlo *r*: z *perdla* stalo se *pedla* jako z *plétsti* *plésti*. Ke genit. *Kadla* přidělán pak i nom. *Kadel* analogií.

Tamtéž je dál výklad o tvarech jako *parez* m. *pařez*: „v záp. nářečích proniklo *ř* až na jistou řadu slov, kde jest *r* proti spisovnému *ř* a naopak *ř* proti spisovnému *r*.“ Ale *ř* proniklo všude; případy, o něž se zde jedná, vznikly později, působením nového pravidla: intervokální *ř* mění se v *r*, naproti tomu zas postkonsonantní, antevokální *r* přechází v *ř*: tedy: *doktore* v. *mistrě*; *berěš* v. *třeš*; *Marina* v. *křišťál* atd. Tedy *starec* v. *mu-dře*, tak i *parez*, *urezanej*, *kurička*, *porád* atd. a zas *tříchtýř*, *tepřiva*, *zábřadlí*. Odehylký zdánlivé jsou: *uhor-čít* (m. *-řč-*); ale zde *r* je náležité za *rb-*; *notár* (m. *-ář*) je nové přejetí z němčiny; *starší -dř* je z lat. *-arius*; atd.; podobně na dvořečku je tvar původní; *zdeře* je i spisovné (od *zděř*) atd.

Str. 11 při *n* vsutém uvedeno také *hnojnice*, kde *nevsuto nic*; srv. *hnojník*.

Str. 12 „*umí emecky*“ patří k odsutému *ň* a ne *n*, kde uvedeno.

Str. 13 pravidlo, že po retnicích před *i-ě* vsouvá se *ň* (městomněsto): je tento úkaz omezen pouze na *mě*, *mi* — a je doložen i v ruštině; dřívější je od dřívější stě. (srv. první-prvnější) volovněný vzniklo působením olovnice; tvar *blázninec* je kontaminací dvou tvarů, v lidu obvyklých: *blázinec* m. a *bláznice* f.

Str. 14 *kamejčky* není m. *kameňčky*, nýbrž *demin.* od *kamýk* a tedy správné.

T. prý za *d* nebo z bývá *dz*, ale příklady všechny chybné: *dzupat* není jistě z *dupati*, nýbrž z *cupati* — z tohoto onomatopoeia stalo se sesílením dechu (*ts-dz*) *dzupat*; *proj-dza* dvěře zastupuješ (m. *proč-za-*) je assimilované *prodžza-* a z toho *prodza* a *Hondzíček* má *d* vsuto (*uz-ndz srr. manžety-man-džety, manžel-mandžel* atd.).

Str. 15 je omylem uvedeno mezi *d-r* *kvirlovačka*, *kvarlovačka*: vždyť původní tvar je *Quirl*.

Str. 16 *d* není prisuto k pouhému *l*, jak učí autor: tudle, níčkodle atd., nýbrž do určitých skupin *nl-ndl, rl-rdl*, a z těch rozšířeno analogií jinam: tenhle změněno v *tenle* dle zákona o rušení trojzvuků, sem vetřelo se parasitní *d* a bylo *tendle*, *tahle*, *tohle*, *tuhle*: analogií *masc.* pak i *tadle*, *todle*.

Omylem je citováno *vocadle*, kde *d* není vsuto, nýbrž kmenové: *vocad-hle*.

Str. 17 ve *vozer* není *d* odsuto, nýbrž je to tvar starší m. *vozher*; naproti tomu ve *vozdr* je do *zr* vsuto *d*.

T. omylem je vyloženo pojte, sejte za změnu *d* v *j*: nikoliv, nýbrž *-d* (vlastně *t*) na konci slabik = *jt*: zeď vyslovuje se *zejt*; příd, pod přijt, poj~~t~~: a z tohoto *-jt* odpadá *j* a tak m. *porajt* je *porajte*, kde *d* nepřešlo v *j*, nýbrž kde odpadlo.

Str. 18 *t-d*: změny *nedopejr*, *zdrava* jsou patrně analogické.

Str. 19 *t-š*: jednošky vzniklo ne z jednotky, nýbrž z jednošky.

T. *t* v *c* omylem uvedeno *jec* do pole (= *jeti*); to je analog. *jedst-ject* do pole, kde *t* pro *d* odpadlo.

T. *t* přísuto není v *kouštiček*: není od kus, nýbrž od *kouštěk* (= *kúšček*, *kúsček*) (nč. *kousiček*) a také ne v infinitivech říct atd. To jsou analog. novotvary.

Str. 20 v *kalounek* není *t* odsuto, jeť to cizoslovo; ve *z blo* také ne, neboť by znělo *zdblo*.

Str. 21 m. *Bucecefal* čti *Bucefal*.

Str. 22 nesprávně stanoví přísutí *b* vůbec: *voblíznout*, *vobmakat* atd. mají předložku *ob-* m. *o-*; *břinknouti* je *onomatopoion*, snad původnější než *řinknouti*.

Str. 23 *p* není odsuto v *rostopášnost*, nýbrž je to analog. přiklonění k složeninám jako *roztomilý*; rovněž ne ve *štros*, jež je původní — stč. *štrus*.

T. rovněž nemění se *m-n*: *podplanky* je *assimilace mk-nk* náležitá sr. lt. *quicunque*; *nedvěd* je tvar starší než spisovné *medvěd*, v češtině předhistorický.

Str. 24 v *chlamstati* není *m* přísuto, nýbrž z pův. *chlemtati* vzniklo *chlem-s-tati*, *chlam-s-tati* a z toho odsutím *chlastati*.

Str. 25 *v* není z *p* v předeno m. *vřeteno*: je to přec očividná odvozenina z *předu*.

Str. 26 zbytečno je uváděti, že ze skupiny *bv* odpadlo *v* ve slově: *oblíkat*: to je pračeské.

Str. 27 nesprávně je vyloženo (jako i *jindy*) *pozdra-vás* *Pámbu* za odsutí *v* v *zásloví*. *Nikoli*, říká se *Bůh tě pozdrav!* nýbrž je to redukce *dvojhlasky*, v češtině pravidelná, v jednom skupení hláskovém: *pozdrav vás* tvoří přízvukem jedno skupení a v tom se redukují dvě *v* tak jako v *před-dám* dvě *d* (vysl. *předum*) a jako v *komise*, *profesor*, *baletka* atd.

Str. 28 výklad o nadbytném užívání *předl.* *v* patří do *syntaxe*; nesprávně je vyloženo: „v *chodě*, v *leže*, v *kleče*...

kde lid, sveden jsa nezualostí přechodníku, spletl vazbu subst. chod - v chodě se slovesem v přechodníku ve rčení: v leže“ neboť v chodě není lok. subst., nýbrž také přechodník.

T. nesprávně připojena k ostatním souhláskám jako rovnocenná skupina *vž* (§ 13).

Str. 29 kolomastrika gummielasticum je příklonění ke kolomast a ne změna hlásková.

Str. 30 v nikdo-nihdo není změněno *k-h*, nýbrž *g-h* (nigdo-nihdo); patří tedy pod *g*.

Str. 31 křims, křimsa nepovstaly z ksims (gesims) změnou *s-ř*, nýbrž příkloněním k českému řimsa.

Str. 32 *h* nemění se v *đ* ve vozdr; nýbrž z *gt*. vozhra vysuto *h* (srv. uvozřenej us.) a do *zr* vsuto *đ*.

T. *h* nemění se v *p*: štíplý = pol. szczupły; supor je příkloněno k úpor; do krumpolec, kumpáč (= krummholz, krummhacke) je *p* vsuto: srv. zempný stč. a tak krumpholc (je doloženo) a později vysutím *h* krumpolc atd.

T. ve řbitov, břitov není *h* odsuto, nýbrž jsou to tvary starší z něm. fridhof.

Str. 33 v paznota není vysuto *h*, nýbrž *ch* (assimilované); m. neht lepší forma je nehet.

Str. 34 v hovád není *h* prisuto (vyskytá se již stč.), nýbrž analogické dle hovádo.

Str. 35 neprávem uvedeno pod prisutým *h*: na Hřišti; jet to tvar správný od hřiště (hráti).

Str. 36 se stanoviska českého je lektati, lekstati atd. starší (stč. jen tak) než lechtati; toto vzniklo změnou *kt-cht*.

T. podobně starší je opláknú než opláchnu (p. autor opačně).

T. pod *ch-k* uvedeno Venedych, jež patří pod *k-ch*.

T. nesprávně řečeno, že prisuto *ch* ve chčerstva (m. čerstva): jeť to zčerstva a tu změněno *sč chč* srv. chčestí atd. Podobně prach-dědek a pod. nemají *ch* prisuto, nýbrž jsou příkloněna k prach; patří ostatně až na str. 37.

Str. 37 tvary jako holubuch atd. patří do tvarosloví.

Str. 38 ve vemu není vysuto *z*, nýbrž je to analog. k imperativu: vezmu: vem! (m. vezm) a k vem, kde *z* právem odsuto, přiděláno vemu; není z vzjmu, nýbrž z vřzjmu.

T. předložka zez patří do syntaxe a není prisuto *z*; rovněž ne v zrzavěti: nýbrž z bývalého rzavý utvořeno zerzavěti a to na základě změny tert-trt dalo zrzavěti; zapomenutím původu pak předložka obnovena; srv. ždímati = sžímati a nové seždímati.

Str. 38 *sp* není *šp* ve špořit, špršel — nýbrž převzato z něm.

Str. 39 *s* nemění se v *c* v panckej, vyvect, kráct atd.: nýbrž do skupin *tt*, vsuto *s* a toto smíšeno s *t* v *c*; v panský vsuto mezi *ns t* a zase *ts* smíšeno v *c*.

Str. 40 podobně vylož posvějce: z posvět vzniklo posvějt a ztvrdlé *t* se *s* smíšeno v *c*.

Str. 41 ke klouzačka není s přísuto: *skl-*, nýbrž analogické; podobně analog. je skřípka m. chřípka.

T. *st* není změněno v *c* v klác (klást) žito: nýbrž z vulg. kláct (= kládst) je *t* odsuto.

Str. 42 *c* nemění se v *s*: posvinče a svalík jsou analog. ntvary, v chlapse, kolipse je ze skupiny *pts t* vysuto.

Str. 43 „ž mění se v ř u fem. na ž: drubeř“; pravidlo to je příliš obecné a široké: zajisté neříkají leř, věř (m. lež, věž) atd. Tato změna je jen v konc. -ež (podlíř je analogické).

Str. 44 ve škorně není š přísuto, nýbrž náleží ke kmeni (skora).

Str. 45 hláska *x* myslím že je neprávem češtině vindikována; důsledně měl však autor uznati i *ps*, *bz*, *gz*.

Str. 46 k vysouvání *j* nepatří (jsouť obecně české) případy přídu, výdu, poď atd.

Str. 47 je vejřevný vyloženo přísutím *j* z veřejný, na str. 49 vyloženo přesmyknutím *j-ř*.

Str. 48 zapomenutlivej je analogií k zapomenouti.

Str. 49 mezi metathesi nesprávně uvedeno: „16. na jezekuci m. ekzekuci“; zde jest jen *k* (*g*) vysuto; dále „21. zdvihej i zvidej ty hňápy“ patří patrně ke zvedati; „22. ve slově jmelí: samá mejla tu je“ jeť tu náslovné *j* odsuto a dlouhé *é* změněno v *eř*; taktéž bzejna není m. bezina nýbrž z bzžina-bžina, bzýna-bzejna; podobně analogické bude brusničky m. brusinky.

Jak viděti, zařazení není celkem vsude správné; ale i přes tyto nedostatky je práce sama velice cenný příspěvek ku poznání naší řeči lidové. Opakování dokladů dalo by se snad předejiti tak, že by se doklady společně uvedly napřed a za nimi lokální.

Práce patrně původně byla jinak rozvržena: citaty, jež jsou v ní obsaženy, jsou v knize samé o 1 menší: tak str. 7, 10 autor cituje § 28 místo 27; str. 13 § 27 místo 26; str. 22 § 2, 14 m. 3. Místo consonantismus lépe píšeme *kon-*, místo zúmyslně lépe úmyslně; na str. 45 omylem vytištěno žencké botky m. -nsk-.

Dr. V. Flajšhans.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

Hlava šestá.

Prosodie naší doby.

§ 54. Periculosae plenum opus aleae tractas et incedis per ignis suppositos cineri doloso — mohu sám k sobě zvolati, počínaje psáti tuto šestou a poslední hlavu svého historického výkladu o prosodii české. Nastává mi tu nutnost jednati leckdy o míněních bývalých mých učitelů, bývalých i dosavadních přátel a známých, o míněních, s kterými někdy nemohu souhlasiti. Pokusím se o výklad, co možná, klidný, ale pokládám za nutné připomenouti již předem, že se rozboru těchto mínění nemohu vyhnouti, má-li býti výklad můj úplný a chci-li přivéstí svoje nynější mínění o těchto věcech k platnosti; nejde mi tu nikterak o osoby, nýbrž jen a jen o věc.

Provozovati nějakou slepou polemiku jen proti věci bez jmenování osob pokládám za počínání nevhodné. Taková skrytá polemika je horší než polemika přímá, třeba by docházela obliby u těch, kdo myslí, že tím způsobem ujdou neoblíbenému u nás názvu všetečného posuzovatele cizích mínění. Ale *πόλεμος πατήρ πείρας* — ani ve vědě není pokroku bez polemiky. Kdo pronáší mínění nové, musí chtít nechtět čeliti starému.

Zbroje se tedy takto na zastance mínění, po mém nynějším soudu nesprávných, připomínám k jich útěše, že zbrojím se také sám na sebe. Neb i já vyrostl jsem v mnohých bludných, dosud obecných míněních o prosodii a zbyl jsem se jich teprv po dlouhém uvažování a po dlouhé době. Budu-li tedy vytýkati omyly jiným, neuju tomu, abych jich nevytýkal i sobě; bylť jsem také dříve horlivcem pro časomíru nejen slovem, nýbrž i skutkem.

Přehlédneme nejprve opět prosodické theorie této doby. V době mezi r. 1866—1895 dva mužové obzvláště pokoušeli

se o rozřešení našeho prosodického sporu, Otakar Hostinský r. 1870 a Josef Durdík r. 1878. Proto se celá tato doba pro naše účely snadno dělí na dvě části; pojednáme nejprve o theoriích prosodických mezi r. 1866—1877, pak o theoriích od r. 1878 až na naše dny, držíce se téhož pořádku, jakým upraven byl i výklad dřívější.

§. 55. V druhém oddělení V. Zikmundovy „Mluvnice jazyka českého“ (v Praze 1866) je v hlavě desáté výklad „O řeči vázané a jejích způsobech“ (str. 184 nn.). Vykládá se tu o verších časoměrných i přízvučných.

Zikmundova pravidla časoměrné prosodie jsou jakousi směsí pravidel starších a pravidel Sušilových. Se Sušilem Zikmund neuznává mezislovné posice, připouští ji jen výjimkou v thesi; srv. str. 186: „Když za samohláskou krátkou dvě aneb více souhlásek jde, které však k slovu následnému přísluší, tehdy táž slabika z pravidla krátkou jest; může se však jen v arsi (t. v thesi) za dlouhou bráti, jako nade mnou $\cup \text{—}$, ode všech $\cup \text{—} \cup$, víme kteraký $\text{—} \text{—} \cup \cup$ —“. Proto arci připomíná Zikmund výslovně, že „jednoslabičné předložky otevřené jsou položením dlouhé, když jmeno jich od dvou souhlásek počíná, jako na stromě $\text{—} \cup \cup$, po stráni $\text{—} \cup \cup$ “ (str. 186).

Odchylně od Sušila připouští však Zikmund na str. 186 i slabiky obojetné, jako časoměrníci dřívější. Obojetnost působí l , r , \dot{r} a také m a n , ale jen po němých (explosivách) a vanutých (po v , h , ch , s , \dot{s} , z , \dot{z}). Dvě nosovky aneb nosovka s plynou a plyná s nosovkou dle něho obojetnosti nepřipouštějí (tedy temný — , umru \cup , přilnu \cup). Také dvojhláska $ě$ může (tedy patrně nemusí) předchodnou slabiku činiti položením dlouhou, když zní jako *je* (sobě \cup), a rovněž tak mohou předchodnou hlásku prodloužiti c (= ts) a $č$ (= tš). Připouští tedy Zikmund obojetnost ve velikém rozsahu, v mnohem větším rozsahu nežli časoměrníci jiní. Chce patrně různou praxi různých básníků shrnouti pod jednotná pravidla; na př. c , $č$ právem dle Nudožerského má činiti posici, dle praxe obvyklé v 19. století ji však nečiní. Zikmund vyhovuje obojímu směru tím, že dává hláskám těm působiti obojetnost slabiky.

Výklad o stopách, verších a slohách časoměrných je dosti obšírný a na tehdejší dobu správný; také je doložen příklady časoměrných veršů pečlivě vybranými. Jen příklad anapaestických dimetrů, vzatý z Jungmanna (str. 196), je nesprávný, ježto v řadách anapaestických za starověku nesměl se zpravidla klásti daktyl vedle anapaestu ($\text{—} \cup \cup \cup \text{—}$), což Jungmann často připouštěl (v. Listy fil. XXI, str. 352). Za obzvláštní způsob anapaestického rozměru uvádí Zikmund na str. 196 tyto verše Vinařického:

Růže oku milá
za den opadá,

jako voda běhutá
mine veselí.

Jsou však ty verše vskutku anapaestické verše časoměrné?

Ve vydání druhém z r. 1874 je právem tento „obzvláštní“ způsob rozměru anapaestického i s příkladem vypuštěn.

Na str. 202 následuje, jako u Madiery, výklad o některých rozměrech indických (vaitalija, mātṛāsamakam, akṣaračandasa) s příklady, vyňatými z Jungmanna a A. Marka. Jest vzat ovšem z Kroka I, 1, 1821, str. 33 n. a I, 2, str. 1 n. (v. Listy fil. XXI, str. 178), právě tak, jako výklad, jež po Jungmannovi do té doby nikdo neopakoval, o verších rovných sobě úhrnným počtem dob, ale beze všeho rozdělení rhythmického. Verše ty, jak bylo vyloženo, vymyslel si vlastně na základě svého studia meter indických Jungmann (v. Listy fil. XXI, str. 185) a shledával je — ovšem zcela neprávem — i v některých básních jiných spisovatelů. Se stanoviska historického lze snad chváliti, že Zikmund také k těmto podivnostkám měl zřetel; s praktického stanoviska toto ožívání nápadů Jungmannových r. 1866 nebylo sice škodné — nebo tak by se nikdo nebyl tehdy ani odvážil básniti —, ale bylo naprosto zbytečné.

Verše přízvučné spravují se dle Zikmunda (str. 205) toliko přízvukem a počtem slabik, a proto prý se „také za verše slabiky počítající pokládati mohou“. Poslední věta může sváděti k omylu. Verše počítající slabiky nemusí býti přízvučné, a počítání slabik není žádné charakteristikou veršů přízvučných. I v tom jeví se působení Jungmannovo, jenž rád verše přízvučné takto snižoval (v. Listy fil. XXI, str. 183).

V oddíle o verších přízvučných jedná Zikmund pouze o verších trochejských a jambických. Přízvučných veršů daktylských prý se zřídka užívá; nyní prý verše daktylské, anapaestické a „tribrašské“ (jaké jsou to verše?) skládají se podle časoměry (str. 210). To vše není správné; daktylských, anapaestických a p. veršů přízvučných i za doby Zikmundovy skládalo se dost, a někdy i dosti dobrých. I tu následuje Zikmund nesprávně Sušila a částečně snad i Čupra (v. Listy fil. XXI, str. 264).*)

Zikmund je, pokud vím, první, jenž zásadu Čelakovského, Chmelenského a jiných jich souvěkovců, že místo slabiky přízvučné lze klásti také slabiku dlouhou, že přízvuk lze tedy nahrazovati délkou slabiky, uzákonil, přijav ji mezi svá pravidla. Pravi aspoň na str. 207 při výkladu o verších trochejských: „Přízvuk stopný padá (totiž v nich) v jedno s přízvukem slovným a kdež

*) Dobře vytýká Zikmund na str. 206 v nauce o rýmu, že rýmu jící se slabiky musí býti „v jednotejném poměru k přízvuku svému“ a že tedy nejsou dobré rýmy: voda — náhoda, zaleze — meze.

toho není, setřítí jest, aby na dlouhou slabiku připadl". S tím souhlasí i to, co vykládá o versích jambických (str. 208) řka, že nejčastěji počínají od slov jednoslabičných, „když však od slova dvouslabičného počínají, tehdy jest druhá slabika, jež pod ars padá, z pravidla dlouhá“. Z té stilisace ovšem mohlo by se souditi, že Zikmund nahrazování přízvuku délkou připouštěl v řadách jambických pouze v prvním taktu. Z výše uvedeného místa, týkajícího se veršů trochejských, lze však právem souditi, že je připouštěl na kterémkoli místě rhythmické řady, jak to ostatně některé jeho příklady z Jungmanna a Chmelenského potvrzují (str. 209). Ale nemohou počínati dle toho pravidla i slovem trojslabičným nebo viceslabičným? I ten případ v příkladech Zikmundových se vyskytá (str. 209).

Příklady své vybírá Zikmund pečlivě, tak že se s jeho pravidly shodují. Arci proti pravidlu připouští se výjimka v příkladu jednom na str. 212, kde měreno nádob y - - y, ač druhá slabika je krátká; podobně měreno vyjasni (str. 213).

Konečně budiž připomenuto, že i dle Zikmunda staré verše české až do Lomnického (proč ne až do r. 1795?) skládají se pouhým počítáním slabik (str. 214). Že je to nesprávné, bylo již vyloženo.

V druhém, opraveném a rozmnoženém vydání této grammatiky, jež obstaral jen částečně J. Gebauer (v Praze 1874), je oddíl, týkající se metriky a prosodie (obojí klade se tu nesprávně na roveň; str. 399: „Nauka o verších a jich rozměrech slove metriky aneb též prosodie“), dosti značně změněn, někde i zkrácen. Leccos je vyneseno lépe a přesněji než ve vydání prvním.

Změněno jest pravidlo o obojetnosti (str. 400), která se tuto připouští jen při *l*, *r* a *j* (ne také při *ř*, *m* a *n*, jako v prvním vydání), po kterékoli souhlásce stojícím. Připouští se tedy i tu obojetnost slabik ve velmi rozsáhlé míře, ovšem zase částečně v jiných případech než ve vydání prvním. V poznámce se tvrdí, že někdy pokládá se za obojetnou posici také *ta*, když následují dvě souhlásky a jedna z nich (nepraví se, která) jest *ř*, *s*, *v*, *m*, *n*, anebo když souhlásky, které činí posici, patří k slovu následujícímu. Výjimkou připouští se tedy obojetnost ještě rozsáhlejší než v pravidle výše uvedeném; také se tím připouští výjimkou proti hlavnímu pravidlu o posici posice mezislovná, která v prvním vydání se dovolovala jen v thesi.

Ve výkladech o verších přízvučných (str. 414) uznávají se v češtině tři možné stopy přízvučné: trochej - - , jamb - - a daktyl - - - a trojí verše přízvučné: trochejské, jambické, daktylské. Daktylským veršům přízvučným, které prvé vydání odkázalo do pouhé poznámky, ježto prý se jich v češtině zřídka užívá, dostalo se tu tedy uznání.

Přesně vzato, má čeština dle povahy svého přízvuku jen takty dva, hledíme-li jen k taktům, jevícím se na témž slově: jeden takt o jednoslabičné thesi a jednoslabičné arsi, jež můžeme po způsobu starověkém zváti trochejem $\text{— } \cup$ (na př. nese, dává), druhý o jednoslabičné thesi a dvouslabičné (dvoudílné) arsi, daktyl $\text{— } \cup \cup$ (neseme, dáváme). Jestliže v daktylských slovech dbáme také vedlejšího přízvuku na slabice třetí, dostaneme sestupný paion, kretikus, amfimacer $\text{— } \cup \text{—}$ (neseme, dáváme). Jsou to vesměs takty sestupné, obdobné řeckým starověkým taktům $\gamma\epsilon\rho\upsilon\varsigma \text{— } \iota\sigma\upsilon\varsigma$ ($\text{— } \cup \cup$), $\delta\iota\pi\lambda\alpha\sigma\iota\acute{o}\nu$ ($\text{— } \cup$), po případě $\eta\mu\iota\omicron\lambda\acute{i}\omicron\nu$ ($\text{— } \cup \text{—}$). V sestupných slovních taktů čeština vlastně nemá, ježto přízvuk slovní je vždy na prvé slabice slova. Ale předražením bezpřízvukných slov jednoslabičných nebo dvouslabičných (nebo většinou přízvukem pozbývají někdy nejen slova jednoslabičná, jinak přízvukná, nýbrž i některá dvouslabičná téměř svého slovního přízvuku, j. nebo, věru a pod.) dostaneme také jamb $\cup \text{—}$ (na př. on byl), anapaest (na př. věru já), vzestupný takt paionský, bakcheios $\cup \text{— } \text{—}$ (na př. to král děl).

Jestliže se tedy mezi zákonné přízvukné stopy české počítá i jamb, může se mezi ně počítati aspoň také anapaest i vzestupný paion. Skládáním jednotlivých taktů jednoduchých dostaneme všechny skutečné, rhythmicky možné takty (ditrochej, dijamb, ionikos, choriamb atd.). Proto lze také v češtině všechna metra antická přízvukně napodobiti; nejen verše trochejské, jambické a daktylské, ale i anapaestické, paionské, choriambické, ionské i verše smíšené (daktylotrochejské, logaoedy) jsou úplně možné. A že jsou možné, dokázali již básníci před r. 1818 a také básníci mezi r. 1818—1865. Je to zcela zbytečné omezování, když se připouští theoreticky jen verše trochejské, jambické a daktylské, ačkoli praxe dávno dokázala možnost i jiných rozměrů. Na str. 414 vskutku i tato grammatika zná se k veršům logaoedickým (na př. siroty po ní zůstaly $\text{— } \cup \cup \text{— } \cup \text{— } \cup \text{— } \cup \text{— } \cup$), zařadujíc je arci mezi daktyly (smíšené s trocheji).

V druhém vydání této grammatiky se od zásady, schvalované v prvním vydání, že totiž za přízvuknou slabiku může nastoupiti dlouhá, upouští. Dovoluje se toliko na začátku jambické řady klásti daktyl ($\text{— } \cup \cup$ m. $\cup \text{— } \cup$); na př.:

otevřen slovům, činům zrak i sluch (str. 414).

Patrně v druhém vydání pokládá se přesné zachovávání přízvuku za pravidlo. Výjimkou připouští se na počátku jambické řady slovo trojslabičné, ale to neměří se s nesprávným přízvukem na druhé slabice, nýbrž správně daktylsky. Tak se sice vyhovuje pravidlu o přízvuku, ale porušuje se tím jambický *rhythmus* verše.

Řada - 0 0 - 0 - 0 - 0 je přece sestupná řada logaoedická a nemůže býti nikdy vzestupnou řadou jambickou. Možný byl by tu, má-li zůstatí řada vzestupnou, místo daktylu jen anapaest, t. j. zase takt vzestupný. Patrně hledá se v druhém vydání této mluvnice pro hojně licence tehdejších básní přízvuchných nějaká omluva, ale nalézá se pro to jen omluva se stanoviska rhythmického nepřipustná. Takové nesprávné míry vyskytují se však v tehdejších básnictví i jinde než v prvním taktu řad jambických. Pro ně tu omluvy není, ačkoli jsou i v příkladech veršů, z prvního vydání beze změny přejatých.

Třetí vydání této grammatiky (z r. 1876) a vydání čtvrté (z r. 1879) jsou nezměněné otisky vydání druhého.

Výklad „O řeči vázané a jejích způsobech“ v „České mluvnici“ Fr. O. Mikše (v Praze 1867), str. 311 n. zakládá se skoro celý na výkladu grammatiky Zikmundovy, jak spisovatel na str. VI předmluvy připomíná, dodávaje, že v prosodii řídil se pilně také proslaveným dílkem páně Sušilovým. Jest jen někde kratší, poněkud formálně změněný, jinde doslovně (i s příklady) přejatý, někde málo rozhojněný. Bezprostřední působení prosodie Sušilovy na Mikšovu nemohlo býti značné; nebo hrubě ho ani neviděti. Nového neposkytuje se tu skoro nic; také to, co je v tom výkladu proti Zikmundovu nového, není vždy správné (na př. na str. 311 tvrdí se, že nanka o verších a jich rozměrech slove prosodie). Leckdy jsou přídavky Mikšovy i prapodivné; srv. str. 315: „Skandující odměřujeme stopy na pěti prstech na každý jednu, tak, aby dlouhá slabika padla na první článek prstu. Je-li stopa dvouslabičná, padne první slabika na první článek, druhá dolů na třetí; je-li tříslabičná, dostane každá slabika svůj článek. Verše mající více než pět stop začínají přebývajících stopy skandovati zase na palci“ (srv. i str. 318). Je to metrika!

Lepší je poznámka na str. 316, že, kde je caesura, „tam také přestávka býti povinna, t. j. tam buď věta buď část věty tak ukončena býti má, aby mysl poněkud odpočinouti mohla“. Podobně je správná poznámka na str. 324: „Přízvuchné jest také každé slovo jednoslabičné, a bývá tu přízvuk ve zvláštní důraznosti tak mocný, že jím slovo následující vlastního přízvuku pozbývá, kloníc se tudy těsně k onomu jednoslabičnému: tak silna byla bouře. Věci té však zřídka užívati dovoleno“. Slova uvedená vskutku silným větným přízvukem slova tak mají míru - 0 0 - 0 - 0. Proč by však bylo zřídka dovoleno hleděti také přízvuku větného? Proto, že ho básníci naši nehleděti? Naopak: přízvuku větného má se v básních také, a to přísně hleděti.

Výklady o prosodii v druhém vydání této knihy (v Praze 1875) jsou nezměněny.

K. A. Madiery „Rukověť nauky o slohu“ (v Praze 1870) je jen opětným, opraveným a doplněným vydáním jeho „Rukověti slovesnosti“ z r. 1863 (v. Listy fil. XXIII, str. 8). Výklad o verších časoměrných a přízvuchných (str. 48 n.) je celkem nezměněn až na některé málo podstatné přídavky.

§ 56. K novému řešení naší otázky prosodické, které až do r. 1870 nepokročilo ani o krok, daly však podnět prosodické výklady Václava Petrů, r. 1870 vyšlé; ne svou novostí a zajímavostí, ale svou bezpříkladnou nesprávností, která lákala k odporu. Míváť i nedobrá věc někdy dobré stránky.

Výklady ty obsahovala „Česká poetika“, kterou sepsali Václav Petrů a Bedřich Pošík (v Klatovech 1870).

Část II, pocházející od V. Petrů, jest nadepsána „Prosodie“, ač vlastně obsahuje českou metriku vůbec. Nebo jako Sušil a jiní, i Petrů nazývá nesprávně „nauku o povstání a rozměrech verše“ prosodií (str. 34). Jedná se tu o prosodii časoměrné i přízvuchné.

Původ časoměrné prosodie u nás klade se na str. 35 správně až do 16. století. Pak vykládá se o slabikách krátkých, dlouhých a obojetných. Nebo Petrů odchýlně od Sušila a ve shodě s většinou theoretiků jiných i básníků obojetnost slabik uznává. Avšak pravidla tato v této knize — tak jako i jiné výklady její — vynikají velikou nepřesností. Tak hned při výkladu o slabikách časoměrné krátkých zní pravidlo třetí: „Co krátká hláska

platí v nejmněžších pádech *ě* tělo, věno“ (str. 35). Ale v kterých případech je vůbec *ě* přirozeně dlouhé? Posice mezislovná dle stilisace pravidla o posici (str. 36) ve shodě se Sušilem se nepřipouští, jak zřetelně je viděti zvláště z uvedených příkladů. Ale hned dále tvrdí se, že od tohoto pravidla jsou četné výjimky a jedna z nich jest prý tato: „Když poslední slabika některého slova krátkou samohláskou zakončena jest, následující pak slovo skupeninou souhláskovou počíná, bývá slabika krátká“. Ale dle pravidla výš uvedeného má býti vždycky krátká, a výjimkou od pravidla by bylo, aby byla dlouhá. Není tu snad přepis ve slově krátká (m. dlouhá), jak zdá se vysvítati z uvedeného příkladu z Komenského, kde měřeno noci stín jako *o o -*? Vyhlašuje se tu tedy za výjimku, co dle hoření slov je pravidlem. Co hned následuje: „Spočívá ale na té slabice přízvuk, za dlouhou ji považovati dlužno. Tak zejména děje se u předložek, které jsouce přízvuchné s následujícím slovem v jedno (rytmické) slovo splývají, a tudíž za slabiky polohou dlouhé považovány býti musí. Na př. *ū* všeho“, mělo býti vyjádřeno tak, jako v prosodiích dřívějších, že totiž předložka jednoslabičná, přejímajíc přízvuk slova, k němuž náleží, splývá s ním ve slovo jediné. A uprostřed slova ovšem posice nedbati nelze.

Složené souhlásky *t, d, c, č, š, ž* měly by prý (str. 36) předchodnou slabiku dlužití, avšak od básníkův za jednoduché se pokládají. Nicméně prý však někdy *c, č, š* tvoří posici (u básníků doby střední). Ale jsou *t, d, š, ž* vskutku konsonanty dvojité?

Krátká slabika jest dle str. 37 někdy polohou dlouhá, následuje-li v druhé slabice *ě* po retnicích: tobě (tobje), člověk (človjek). Toto pravidlo, jinak správné, odůvodňuje se následujícím způsobem: „Okolnost tato zakládá se na tom, že si řeč spletla povstání *ě*. Jsou pády, kde se *ě* rovná *je*: oběd-objed, a tenkrát jest posice zcela odůvodněná. V jiných pádech jest *ě* geneticky dvojhláska: po-věřiti z vaira, viara, viera, věra (víra)“. Ale — kdyby ten výklad byl i všecek správný — co je prosodii do geneze *ě*? Hláska ta po retnicích zní vždy *je*, a při prosodii rozhoduje jen skutečná výslovnost. Řeč si tu pranic „nespletla“, zvláště máme-li na mysli, že celá prosodie časoměrná je uměle k nám vnesena.

Obojetnost (str. 37) připouští skupina jakéhokoli konsonantu s plynným *l, r, ř* aneb nosovým *m, n, ň*; tedy lze měřiti na př. i nesla buď — *o* neb *oo*. Pravidlo o obojetnosti je tedy také u tohoto spisovatele širší než u theoretiků jiných. Mimo to dovoluje spisovatel měřiti slabiku krátkou v thesi a před caesurou jako dlouhou. Pravidlo to však nenáleželo mezi pravidla o obojetnosti slabik.

Nepříjemně působí, že v pravidlech těchto nedosti přesně odlišuje se to, co je obvyklé za doby naší, od toho, co bylo obvyklé v době střední. Pravidla o zdvojování některých souhlásek (vesselostí a p.; str. 36), o vymítání vokálu před vokálem (otcové a; str. 37), o srážení dvou vokálů v difthong (nauči; ib.) měla býti mnohem zřejměji naznačena jako pravidla již zastaralá a odloučena od pravidel běžných.

Co se vykládá na str. 38 o vymítání vokálu před konsonantem (u tebe ž[e] dojista a p.), zakládá se na omylu Jirečkově (v. L. fil. XX, str. 83 n.). Dle Madiery soudí i Petrů (str. 38), že časomíra nejlépe se hodí k následování rozměrů antických, přízvuk pak k veršování modernímu. Zase dovolává se tu spisovatel „znalců“, kteří se prý v té věci jednomyslně shodují. Viděli jsme, že již před r. 1870 nebylo tu shody; vzpomeňme jen na odpor Hurbanův, Nebeského a j. proti prosodii časoměrné. A což nerozhodují důvody a ne autority? My rádi tam, kde se nedostává důvodů, utíkáme se k „znalcům“, obyčejně takovým, kteří ani věci, o niž jde, nerozumějí.

Následují pravidla prosodie přízvuchné. Přízvuk je prý (str. 38) zvýšený hlas, jímž se v řeči jistá slova aneb v slovech jisté slabiky vyslovují, a jest dvojí: slovný a řečnický. „Nám“ — praví se na str. 38 — „jen o prvním zde jednati

jest, poněvadž se podle přízvuku slovního verše skládají“. Arci se u nás i dřív i nyní jen dle toho přízvuku verše zpravidla skládají; ale theoretik byl by si získal nemalou zásluhu, kdyby byl upozornil, že také větného přízvuku (nebo přízvuk řečnický jest jen zesílený přízvuk větný) při veršování třeba dbáti. Že by přízvučné básnění bylo přispělo k ustálení přízvuku, ježto prý ještě Palacký a Šafařík pádně dokazovali v „Počátcích“, že přízvuk není vždycky na první slabice, je veliký klam. Přízvuk český byl již dávno taký, jaký jest nyní, a nemusil se teprv v tomto století ustalovati. A bylo to prosodicky vadné veršování přízvučné po r. 1818 vůbec schopno, aby přispělo k ustálení přízvuku? Že Šafařík i Jungmann a zajisté i jiní za oné doby dobře slyšeli jednomístný přízvuk český a proč přes to pokládali jej za volný, bylo již výše vyloženo (v. Listy fil. XXI, str. 22 pozn. a str. 189). Ovšem skladatel dovolává se i své zkušenosti: „Dosud jsou některá slova (jmenovitě složeniny s předložkou *o* a zápornkou *ne*), u nichž každé české ucho teprvé na druhé slabice přízvuk znamená: nenávisť, ovládati, překážeti“. Jak mohl kdo toto napsati r. 1870? Takové zkažené výslovnosti drželo se r. 1870 již málo starších lidí (o příčinách této zkažené výslovnosti jednáno bylo již v Listech fil. XXI, str. 12), a každé české ucho (také moje; nebo jeden z mých učitelů měl také tento způsob přízvukování českých slov) se tím uráželo: lid nevyslovoval tak ani r. 1870 ani před tím ani nevyslovuje nyní.

Stručná pravidla o slovném přízvuku (str. 39) ujdou. Ale také tento spisovatel, jako Jireček a jiní, neuměl náležitě rozeznati přízvuk od délky, ježto přidává k nim tyto „zákony“ o veršování (str. 40): 1. Každé jednoslabičné přízvučné slovo jest ve dvihu dlouhé, v klesu krátké. 2. Dvoslabičná slova mají přízvuk na první slabice, a ta jest tedy vždy dlouhá, druhá bezpřízvučná krátká. Atd.

Ale přízvuk nečiní slabiku nikdy dlouhou, a slabika bezpřízvučná není proto krátká. Což pak bylo vskutku třeba tak dlouhé doby, aby tento omyl Jungmannův (v. Listy fil. XXI, str. 191), přejatý později Jirečkem a jinými, byl vykořeněn? Dobrovský, Puchmayer a jiní správně tu mluvili o prosodické délce a krátkosti slabiky, naznačující tím, že slabika přízvučná a nepřízvučná má v prosodii přízvučné touž úlohu, co v časoměrné skutečná dlouhá a skutečná krátká.

Zákon pátý zní: „Jdou-li dvě přízvučné slabiky tak za sebou, že jedna do dvihu, druhá do klesu padá, ona za dlouhou platí; na př. „Ten Chlumecký zámek je za lesem“. Patrně i skladatel nic se nezastavuje nad měrami slov trojslabičných: *o - o*. Přes to však hned na to prohlašuje, že chod veršů přízvučných může býti jambický, počíná-li se verš slovem bezpřízvučným anebo jednoslabičným, které za kles považujeme. Za doklad uvádějí se slova národní písně:

A já to rákosí
pořežu,

která jistě nejsou jambická, nýbrž daktylská.

Výklad o vlastní prosodii zakončen je těmito slovy (str. 42): „V časoměrném básnění jest přirozeně rytmus umělejší a zvuknější, poněvadž dvíh stopy nespadá se slovním přízvukem v jedno. Tím panuje uměle vymyšlený výtvar nad jazykem“. Co to, pro Bůh, značí? — „V přízvukném básnění, kde přirozená délka s akcentem přechosto nesouhlasí, nahrazuje se rytmus udanými způsoby“. Jakými to způsoby se tu rytmus nahrazuje? Já ani této větě nerozumím.

Skladatel i jinde jeví se jako veliký příznivec časomíry. Povolání básníci prý dokázali (str. 43), že se jazyk náš téměř do veškerých známých soustav a metrických útvarů bez násilí vtěsnati dá. Dokázal to prý Jungmann „zdařeným“ napodobováním sloh staroindických, dokázal to i Vinařický. Že tato odjinud vyčtená nesmírná chvála češtiny v této příčině není oprávněná, vysvítá z předešlých výkladů samo sebou.

Výklad „o stopách přízvukných“ počíná se tímto hezkým pravidlem: „V básnění přízvukném sestavujeme stopy dle přízvuku tak, že se dle jistých pravidel dvíh a kles střídají. Dějeli se to tak jako v časoměrném básnění s délkou a krátkostí, jmenujeme stopy rovně jako tam“ (str. 45). Může se to vůbec díti několikerým způsobem? Jiné pěkné pravidlo je na str. 46: „Jednoslabičné předložky nesloučené činí přerývku (t. caesuru) právě tak jako sloučené, poněvadž mají přízvuk“. Je snad možná přerývka po předložce, na př. krom, ve slovech „krom | toho“?

Výklad o časoměrných verších anapaestických začíná se takto: „Čistých plných anapestických veršů, ač naše řeč velmi ohebná a plynná jest, velmi málo nalazáme. Příčina toho jest asi ta, že prvá slabika co přízvukná za krátkou zřídka se pokládá, to tím více, poněvadž i následující krátká býti má. Za to bývá obyčejně v prvé slabice iambus (!), daktyl, spondeus i prokleusmatik.“ !!

Takových vývodů je i v dalším výkladu dosti; na př. na str. 48: „Spondej jmenovitě s daktylem výborně se snáší, poněvadž udržuje jeho prudkost a udílí mu důstojnosti, pohybuje-li se ve velebných končinách lidského citu a jednání!“ Str. 49: „Verš alkmánský (t. kolon - - - - -) jest daktylický čtyřměř zakončený dvěma stopami“; ib.: „Verš logaédický menší sestupuje z daktylického chodu k trochejskému“ (vždy?). — „Logaédický větší má o jeden daktyl více“ (str. 50). A tyto verše logaédické, ba i episyntheta (str. 56), zařaděny jsou vesměs mezi verše daktylské!

O nic lepší není výklad o verších přízvukných (str. 57 n.). Mohou prý mít „buď trochejský buď jambický chod.“ „Daktylický chod není sice nemožný, avšak rozmanitě se střídá s jinými chody, aniž by se počet slabik změnil“. Jak je to jen možno? Jiných veršů přízvukných skladatel nezná; následuje tu patrně Sušila a částečně i Zikmunda.

Příklady, uváděné za doklad jednotlivých veršů také z písní národních, ať ty pro nedokonalost své prosodie se k tomu nejméně hodily, někdy ani nejsou vhodné. Tak se za příklad „trochejského chodu“ uvádějí na str. 61 tyto verše národní písně:

Ta zdejší hospoda
z drobného kamení,
kdo nemá peníze
ať do ní nechodí,

ač jsou patrně daktylské.

Chyb i jiných, o nichž bychom ve výkladu o vlastní prosodii ani jednati nemusili, je vůbec v celé této prosodii a metrice plno. Tak na str. 34 určuje se také povaha slabik „prostorem, jaký která slabika zaujímá“. Máme prý slabiky jedno-dvou-tří- a vícepísmenné; ale takové měření slabik nemá prý pro českého básníka téměř ani významu. Ovšem; ani snad pro turckého. Co tedy s tím v prosodii? Na str. 41 definuje se přerývka takto: „Kde řada slov před koncem řady rytmické anebo z ní se končí, jest přerývka (caesura).“ Jak si to spisovatel představuje? Na str. 63 čteme opět: „Řada z jednoho druhu veršů složená zove se jednočlennou (monokolon), z viceli dvoj-troj-čtveročlennou“ atd.

Hledíme-li k tomu, že málo let před tím sepsal Zikmund ve své grammatice stručnou sice, ale přece jen přesnou prosodii a metriku českou, že i před ním uveřejněny byly o té věci výklady uspokojující, musíme se diviti, jak taková práce mohla býti uveřejněna r. 1870. Spisovatel leccos četl, ale podal to, co četl, nejasně a nepřesně a také leckde v málo vzorném pořádku. Je věru těžko rozsouditi, zdali nepřesnost práce vznikla neobyčejným spěchem či tím, že spisovatel psal o věcech, kterých si nerozvážil a ve kterých ani hlubších studií nekonal.

Aby se nezdálo, že práci tuto posuzují příliš příkře, připomínám, že byla odsouzena, již jak vyšla. Velmi ostře odsoudil ji Jan Gebauer v ČČM. 1870, str. 186 nn. Recensi tu může každý rozvážný člověk podepsati bez rozmyslu. Podobně i Hostinský v článku, o němž ihned bude řeč, ve Květech 1870, str. 371 nn. Mnohé z výtek, které jsme této práci učinili, jsou ovšem obsaženy již v těchto recenzích.

§ 57. Tyto hojně nesprávnosti Václava Petrů daly zevní podnět k dosud nedocenenému článku Otakara Hostinského „Několik slov o české prosodii“ (Květy 1870, str. 371 nn.). V článku tom hned na počátku (str. 372) se tvrdí, že otázka o prosodii české do té doby není rozhodnuta, že v literatuře české téměř výhradně panuje přízvuk ne „následkem nějakého konečného rozhodnutí principiální otázky, nýbrž pouze právem zvyku“, ježto strana přívrženců časomíry v nynějším pokolení téměř vymírá. Theoretikové proto — také Petrů — kladou obě theorie vedle sebe, přenechávajíce rozhodnutí čtenářům. Jaká však prosodie a jaká metrika by přirozené rhythmické povaze češtiny byla nejprůměrnější, to že dosud nezdá se býti rozhodnuto.

Stanovisko to je úplně správné; nebylo o tom rozhodnuto r. 1870 a není o tom vlastně shody až do dnes. V praxi, jak jsme již dříve ukázali, již před r. 1865 prosodie přízvukná téměř úplně opanovala pole — v theorii pořád a pořád držela se časomíra.

Spisovatel sám soudí (str. 372), chceme-li mítí prosodii češtině přiměřenou a přirozenou, že musíme zkoumati rhythmické zvláštnosti svého jazyka a z těch sobě utvořiti nějaký princip specifický českého způsobu veršování. Článkem svým chce jednak vyvrátiti mnohá bludná tvrzení o prosodii v „České poetice“ Václava Petrů, jednak stanoviti pro češtinu určitý princip prosodický. O historický výklad prosodického sporu, o soustavu prosodickou, ba ani o jakýsi půdorys takové soustavy se mu v článku jeho, více aforistickém, nejedná (str. 372 n.). Spisovateli jde tedy jen o rozhodnutí otázky, jakou prosodii má se řídití čeština; vypracování úplného systému nemá prozatím na mysli.

Quantita v řeči (str. 373) může býti dvojí: „Extensivní vztahuje se k časové době, již pronesení jistého mluveného zvuku vyžaduje, tedy k délce jeho trvání; intensivní kvantita ale k síle hlasu, jímž zvuk ten pronášíme, tedy k jeho přízvuku. Na rozdílch trvání a přízvuku zakládá se rhythmus řeči a tím i veršování.“

„Pořádek v jakém se jednotlivá slova skládají mají při tvoření umělých veršů a slok, závisí patrně na objektivně ustálené kvantitě, t. j. na trvání a na přízvuku slabik, jak je ve správné obecné mluvě slyšíme; sluší tedy úplně šetřiti i přirozené délky slabik i přirozeného jich přízvuku. Jinými slovy: Rhythmus veršů musí býti takový, aby ze správné, nehledané a přiměřené deklamace slov, o něž se jedná, nutně vyplýnul“ (str. 373).

Proto tedy jen taková prosodie je pravému pojmu rhythmiky úplně přiměřena, „která stejně si všímá i (přirozené) délky i (přirozeného) přízvuku slabik.“ „A to

platí především o prosodii české, jelikož jsou u nás oba jmcnované momenty rhythmické nade všecku pochybnost určeny a ustáleny. Proto jest zakládati českou prosodii buď jenom na délce slabik (časomíře), buď jenom na jich přízvучnosti podniknutí stejně jednostranné“ (str. 379).

S tohoto stanoviska vyplývají pak spisovatelé tyto výsledky:

1. Časoměrné verše, jakkoli zní velmi lahodně a plynně, jsou v češtině až i nesnesitelné a nemožné, ježto bezohledně nakládají s přirozeným přízvukem. „Libovolné přesmykování přízvuku“ — k němuž časomíra nutí — „má v sobě cosi neobyčejného, cizího, strojeného, ba někdy i něco podivného a protivného, zvláště pro posluchače skandováním řeckých a latinských veršů ještě nepraeparovaného“ (str. 380). Princip časoměrný jest tedy v češtině nepřipustný z důvodu, na který ukázal již tvůrce prosodie přízvучné, Dobrovský, a pro který i jiní před tím (j. Nebeský) prosodii časoměrnou zavrhovali. Spisovatel ukazuje na konkrétních příkladech, jak ve verších časoměrných přízvuku se nedbá. „Kdo by za zdravého rozumu“ — ptá se na str. 387, přihlížeje k určitým časoměrným veršům — „kladl ve slovech ‚mračen‘, ‚radosti‘, ‚královno‘ atd. přízvuk na druhou a nikoliv na první slabiku? Či má snad totéž slovo v básni zcela jinak znít než v mluvě obecné? Sotva!“

Že při veršování časoměrném nelze dbáti přízvuku, citili prý i časoměrníci, ale omlouvali nešetření přízvuku tím, že odvolávali se na veršování starých Řeků a Latinů (při němž se prý také přízvuku slovního nešetří). Námitku tu oslabuje spisovatel (str. 388) tím, že časomíra u Řeků neopanovala pouze literaturu uměleckou, nýbrž že v pravdě vnikla i do lidu samého, a tak základem veškerého národního veršování byla. „Skvělý to zajisté důkaz, že se její princip i se svou nutnou konsekvencí, zanedbáváním přirozeného přízvuku, národní povaze hellenské nikterak nepřičil, že tedy v prosodii starořecké byl úplně oprávněným“. Nyní ovšem víme, že řečtina při časomíře nezanedbávala přízvuku, ježto její přízvuk nebyl důrazový, nýbrž zpívavý (vyšší tón, ne větší důraz); v ní tedy při časoměrném veršování nikdy nepřicházel v neshodu přízvuk slovní s přízvukem rhythmickým, jenž je důraz, jako se to děje v češtině, jejíž přízvuk je důrazový. Naopak řečtina povahou svého přízvuku byla přímo vedena k prosodii časoměrné, jako sanskrť.

Brzy po změně musikálního přízvuku v expiratorní (jaký má nyní řečtina) ustupuje i v řečtině prosodie časoměrná. V době byzantské i později nebásní již Řekové časoměrně (srv. mou Rhythmiku, str. 30 n.).

Římané však zpočátku básnili přízvучně ve shodě se svým přízvukem, jenž byl, jako u nás, důrazový. Nemám nejmenší pochybnosti, že starý verš saturnský je přízvучný. Tato při-

zvučná prosodie nikdy nezanikla, udržovala se v lidu a byla zase vynesena v době císařské na povrch křesťanstvím, jež právě šířilo se nejprve v nižších vrstvách lidu. Prosodie časoměrná ani pro latinu se nehodila; je to rostlina z luhů řeckých do Itálie přesazená. Že se jí z počátku nehrubě dařilo, vidíme s drsných veršů starší umělé poesie římské. Teprve stálý cvik ji zdokonalil, a zvyk dal jí v římské literatuře právo existenci.

Analogie, na kterou se tedy časoměrníci rádi odvolávali a dosud odvolávají, je nesprávná a nemá žádné ceny: český přízvuk veršování ryze časoměrného naprosto nepřipouští. Dle spisovatele lze užívatí časoměry jen tenkrát, když se jedná „o antikvárně věrný překlad veršů antických“, nikoli v tvoření původním (str. 404). Stojí tu tedy spisovatel asi na tom stanovisku vůči časoměře, na kterém jsem stál já ještě ve své *Rhythmice* z r. 1890, str. 31. Oba, poznávající nepřipustnost časoměry v češtině, měli jsme hned důsledně říci, že se jí vůbec užívatí nemá.

2. Při nynějším veršování přízvučném hledí se, jak spisovatel správně kárá na str. 388, jen k přízvuku slovnému, jakoby se ve verších podávaly jen řady jednotlivých slov a ne celé věty. Proto správná theorie prosodie přízvučné musí šetřití netoliko přízvuku slovního, nýbrž i větného (neboli, jak spisovatel praví, důrazu čili přízvuku řečnického). Velmi dobré poznámky o přízvuku větném, jehož často se nedbá, má spisovatel na str. 395. Slovný přízvuk český — praví dále spisovatel úplným právem, přihlížeje k některým nesprávným tvrzením opáčeným — „nyní jest ustálen, a sice nezvratně a nepopíratelně“, a je vždycky na první slabice; ostatní slabiky jsou nepřízvučné (str. 389). Spisovatel dobře znamená, že všechny slabiky slova nepronášejí se naprosto stejnou silou dechu a že jsou rozdily v síle jejich pronesení, znamená tedy dobře tak zv. přízvuky vedlejší, ale pokládá je za příliš slabé; nelze prý jich stupňovati při mluvení důrazném a nemají stálého místa. Proto nelze jich v prosodii užívatí (str. 389 n.).

Tu zašel po mém soudu spisovatel příliš daleko. Vedlejší přízvuk je ovšem slabší než hlavní, ale přece docela dobře znatelný. Spisovatel jej sám správně označuje: několikrát - 0 0 -, poskvrněného - 0 0 - 0, neobyčejný - 0 0 - 0. Vyslovme několikrát - 0 - 0, neobyčejný - 0 - 0 0, a hned cítíme, že to není výslovnost normální, nýbrž pathetická, při níž často vedlejší přízvuk posunujeme z pravého místa (srv. Já jsem tam několikrát byl! To je neobyčejný člověk!), měnice zároveň i melodický spád řeči. Bylo již jinde řečeno, že při pathetickém mluvení někdy zaměňujeme i sílu přízvuku hlavního s vedlejším (srv. Listy fil. XXI, str. 13). Zákony, kterými se naše vedlejší přízvuky řídí, nejsou, tuším, dosud všestranně prozkoumány,

ale proto přece troufám si již tu tvrditi, že při vyslovení normálním i vedlejší přízvuk má své určité místo. Bude o tom ještě níže — v druhé části práce — řeč. Skepse spisovatelova zaviněna byla obvyklým pravidlem o přízvuku vedlejším, jehož se držel i Petrů, že čtvero- a víceslabičná slova mají vždy přízvuk na lichých slabikách, což ovšem není pravda. Ale dejme tomu, že vskutku vedlejší přízvuk místo své mění (dle mého soudu jen za zcela určitých podminek): přece je dostatečně silný, aby se ho hledělo a užívalo v prosodii přízvučné. Proto ovšem nemohu souhlasiti s pravidlem, k němuž spisovatel dospívá na str. 395: „Žádné slovo nemá více přízvuků než jeden; má-li vůbec přízvuk, jest jeho sídlem vždy první slabika“; srv. i str. 404, kde se tvrdí, že deklamátor nesmí na př. rozdá vá me vysloviti co dva trocheje, nýbrž co tak zvaný první paeon — — —. Ale je tu vskutku ditrochej. *)

Kdežto však spisovatel právem prosodii časoměrnou zavrhuje, prosodii ryze přízvučnou, při níž se hledí pouze k přízvučnosti slabik, arci připouští, ale jen ve verších jednotlivých, to jest v básních, jež skládány jsou dle starověké terminologie *κατὰ στίχον*, v nichž týž verš po libosti po sobě se opakuje, netvoře s jinými zvláštních skupin rhythmických (systémů, strof); tedy na př. v dramatickém dialogu nebo ve vypravování epickém (str. 395; sev. i str. 404). Pro jiné skladby navrhuje spisovatel prosodii jinou, zajisté přípustnou, ale daleko složitější.

3. Jakmile se mají tvořiti verše a strofy rhythmicky totožné, vyskytají se při prosodii ryze přízvučné povážlivé vady. Totožnými nazývá spisovatel verše takové, jichž metrická platnost má býti docela stejná, jichž rozměr se tudíž na-prosto musí krýti tak, že se tyto verše (co do rhythmů) mohou vzájemně zastupovati. Jsou to verše, opakující se v tétož způsobě ve strofě, a verše, které v rozličných strofách téhož rozměru stojí na téměř místě. Na př. ve strofě:

```

- - - }
- - - }
- - - -
- - - - - - - }
- - - - - - - }

```

*) Mínění svého z r. 1870, že v každém slově českém je pouze přízvuk jeden, drží se spisovatel i v neobyčejně cenném svém pojednání „O české deklamaci hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886), str. 17 n. v části, kde jedná „O přízvuku a důrazu“, jinak velmi instruktivním. V grammatikách novějších se ve všech řečích indoevropských přesně liší přízvuk hlavní a vedlejší a tak zv. bezpřízvučnost slabiky, ač mezi těmito stupni přízvučnosti vskutku leží mnoho stupňů středních; srv. na př. Brugmannův *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* I. (Strassburg 1886), str. 532 nn.

jsou první a druhý, čtvrtý a pátý verš (poslední verš, nehledíme-li ke katalexi) totožné.

Opakuje-li se strofa, opakují se ovšem všechny verše v témž pořádku; strofa druhá, třetí atd. má verše s prvou zcela shodné. Pro takové skladby spisovatelé ryze přízvukná prosodie nestačí, poněvadž při pouhém šetření přízvuku verše, které mají býti úplně shodné, často shodné nejsou.

Slova *nebe* a *zrádný*, *dráha* a *drahá* nejsou úplně totožná, a tak i verše přízvukně, co do přízvuku stejné, na př.

A jezera i moře, řeky, potoky

a

Svým šilenstvím jen sám své zkáze pádiš vstříc

co do rozměru svého nejsou úplně totožné. Nestejnost takovou poznává hlavně hudebník, chce-li a má-li takové verše jen zdánlivě totožné uvésti v hudbu a užiti při ní též melodie. Verše totožné mají býti takové, aby při nich bylo možno použití téhož nápevu (str. 396). Ke skládání takových veršů nehodí se však prosodie ryze přízvukná, ani ovšem prosodie časoměrná; obě jsou jednostranné, ježto jedna nešetří délky a krátkosti slabik, druhá přízvuku. Theorie časoměrná nešetří správné deklamace, přízvukná pak, nedbajíc jemnějších rozdílů v trvání slabik, zavinuje nehudbnost, nezpěvnost veršů, dle ní skládaných. Pravá česká prosodie musí přihlížeti k oběma žvlům rhytmickým v češtině, ku přízvuku i trvání slabik, stejnou měrou (str. 396). Cestu k tomu ukazuje zvláštnost češtiny, že v ní přízvuk a délka slabik jsou docela samostatny: třeba časoměru a přízvuk kombinovati (str. 398).

Slabiky jsou jednak dlouhé a krátké, jednak přízvukné a nepřízvukné. Kombinací obou těchto hledišť nalézáme čtyři druhy slabik:

1. dlouhou s přízvukem — ; na př. *dráha*
2. dlouhou bez přízvuku — ; na př. *drahá*
3. krátkou s přízvukem ˘ ; na př. *drahá*
4. krátkou bez přízvuku ˘ ; na př. *dráha*.

Dle této zásady dostaneme na př. při stopách dvouslabičných nejen dva tvary (trochej a jamb), jako při prosodii ryze přízvukné, nýbrž tvarů osm:

1. — — krásný	5. ˘ — jaký
2. — — dřív nám	6. ˘ — a tím
3. — ˘ s námi	7. ˘ ˘ nebe
4. — ˘ dřív ty	8. ˘ ˘ i ty.

Týmž způsobem mohli bychom, kdybychom chtěli rozváděti

theorii spisovatelovu, sestaviti si i stopy trojslabičné, čtyřslabičné atd. Na př. stopy trojslabičné připouštěly by tyto tvary:

— u u mávati
 ů — u na louku
 ů u — učení
 u u — ale dá
 u — u on nechce
 — ů u já nesu. Atd.

Kdybychom hleděli i k vedlejšímu přízvuku poslední slabiky — arci proti theorii Hostinského, jenž jej pokládá za příliš slabý (v. výš. str. 174) —, dostali bychom kombinaci ještě více.

Spisovatel si přeje, aby takovou prosodii tvořeny byly umělé strofy lyric ké. V nich verše totožné mají se shodovati netoliko co do přízvuchnosti slabik, nýbrž aspoň do jisté míry (zvláště na konci a na začátku verše, po přerývce a při slovech, opatřených silným přízvukem větným, důrazem) i časomírou. Při slabším přízvuku slovném lze místo slabiky přirozeně dlouhé klásti ve verši totožném i slabiku dlouhou polo hou; při slabikách bezpřízvuchných dovolena tato volnost ještě ve větší míře (str. 404). Spisovatel nežádá tedy úplnou shodu všech slabik co do časomíry, nýbrž jen slabik ve verši významných.

Znázorníme si to příkladem (spisovatel sám příkladů nepodává). Básník by v prvním verši strofy volil na př. tuto rhytmickou frási, řadu logaoedickou

— u — u u — u | — u — u u — u

Slunce k západu pílí, noc již blíží se temná.

Ve strofě druhé musil by dbáti toho, aby aspoň začátky obou kol a také konec metra, rovněž tak aspoň důrazná slova shodovala se co do časomíry slabik s tímto veršem. Verš na př.

Brav se po louce pase, v jeho čele jde pastýř

nebyl by totožný.

Jen touto cestou, míní spisovatel (str. 404), lze dosáhnouti „oné svrchované hudebnosti a zpěvnosti veršů, jíž nejen na každé dokonalé básni co takové žádati, ale i za nevyhnutelný základ považovati musíme, z něhož se jediné vyvinouti může v pravdě umělecký zpěv operní.“ Skladatel činí tu částečně tytéž požadavky, které pro verše k zpěvu určené činil již Jungmann a po něm Sušil, jak sám na str. 405 připomíná. Arci mezi ním a Jungmannem i Sušilem je veliký rozdíl. Jungmann a Sušil chtěli verše pro zpěv určené skládati v podstatě časoměrně

beze všeho ohledu na přízvuk; kdežto u Hostinského jsou takové verše přízvuchné, ale hledí si do jisté míry i časomíry. Jsou to stanoviska — přes některou podobu — vlastně úplně protivná.

Námítku, že by prosodie taková byla příliš obtížná, spisovatel odmítá. O pravosti nebo nepravosti jakékoliv normy estetické nemůže rozhodovati, lze-li ji provést s větší nebo menší obtíží; nesnadnější pak forma prosodická nutiti bude básníka k tomu, aby ve formě básně podával jen to, co vskutku stojí za tuto značnou práci a pílí, tedy jen básně promyšlené a prohloubené.

(Pokračování).

Nový řecký nález hudební.

Referuje Josef Král.

V „Bulletin de correspondance Hellénique“ XVIII (1895), str. 345 n. podává Henri Weil v článku „Un nouvel hymne à Apollon“ zprávu o novém hudebním nálezu v Delfech, jak bylo již oznámeno na několika místech mého článku o novějších řeckých nálezech hudebních v předešlém čísle těchto Listů. Ježto nyní časopis onen opatřen jest pro c. k. knihovnu universitní, podávám ihned dodatkem i o tomto novém důležitém nálezu stručně sdělení.

Nový hymnus pochází také z pokladnice Athenských v Delfech; vyryt byl ve dvou sloupcích na jediné desce mramorové. Levý hořejší úhel kamene je sice uražen, ale tato mezera jest vyplněna trojhranným úlomkem již dříve známým. Většina devíti úlomků, které tvoří druhý sloupec, byla také již dříve známa, ale sestaveny byly v celek teprve později Homollem a Bourgetem. Čtrnáct hořejších řádek druhého sloupce, jež obsahovaly konec hymnu, jest hůře zachováno než řádky sloupce prvního. Celkem tento hymnus jest tak zachován, že jej známe takřka celý; co zůstává v něm dosud temno, toho není mnoho.

Nový tento nález je tedy dle toho, co právě bylo vyloženo, vlastně jen částečně nový. Něco z něho bylo známo již dříve a bylo novým nálezem pouze doplněno. V prvním mém článku byla řeč o čtyřech hymnech delfských: I. o paianu Aristonoově II. o hymnech s notami: a) o velkém hymnu kretickém s vokálními notami b) o fragmentech hymnu kretického s instrumentálními notami c) o fragmentech hymnu glykonského rovněž s instrumentálními notami (v. Listy fil. XXIII, str. 45).

Hymny, uvedené sub b) a c), totiž onen zlomek hymnu kretického a zlomek hymnu glykonského, jsou však jen části téhož hymnu. Zlomek hymnu kretického (frg. 4, kámen C u Crusiusa dle dřívějšího označení) tvoří právě scházející levý svrchní úhel nového nálezu a obsahuje tedy začátek nového hymnu; zlomek hymnu glykonského (kámen D) tvoří část druhého sloupce jeho a je z konce hymnu. Mimo to známy byly již dříve fragm. 1, 7, 8, 9, 10, 11 (dle Crusiusa), které vesměs doplňují text sloupce druhého, částečně také sloupce prvního. Část tedy tohoto jediného hymnu, známá již dříve, pro různé metrum dvou největších zlomků omylem pokládala se za zbytky dvou různých hymnů. Novými nálezy doplněny zlomky ty tak, že až na čtyři velmi troskovité řádky druhého sloupce sestaveny byly v hymnus dosti úplný, ač menší mezery právě v tom hymnu roztroušeny jsou po celém textu, kdežto v hymnu prvním soustřeďují se na určité části.

Máme tedy zachovány jen tři, nikoli, jak se dříve soudilo, čtyři hymny delfské: paian Aristonův bez not a dva hymny s notami, jeden kretický, druhý kreticko-glykonský.

Obsah hymnu je tento. Na počátku (prvá řádka je velmi troskovitá) básník vzývá Musy:

[ἐλθ-]

εἴ' ἐπὶ τηλέσκοπον ταῖν[δ]ε Πα[ρ]νισσιᾶν ἀγρόων[
 δικόρωντων κλειειτίν, ἔμψων κ[α]τά[ρ]χ[ε]τε δ' ἐμῶν[
 Πιερίδες, αἱ ποσειδάωνος πέτρας καί[θ] 'Ελ[ικωνίδ]α[ς].

Musy mají opěvovati Apollona, jehož zrodila Leto za veliké radosti celé přírody. Bůh odeběře se ihned do Attiky. Tam hlas tajemný pozdraví jej jménem Paian. Proto zval jej Paianem lid attický i umělci Dionysovi. Z Athen patrně pochází theorie, sestavená z občanů attických a umělců Dionysových, která má boha oslaviti o slavnosti, k níž hymnus ten je určen.

'Ανθ' ὧων

ἐκείνας ἀπ' ἀρχᾶς Παιήονα κικλήσκομεν ἅπας λ/αὸς α[ὐ]το[
 χθόων ἡδὲ Βάκχον μέγας θνητοπλήξ [ἔ]σμὸς ἰ[ε]ρὸς τεχνι[
 τῶων ἔνοικοος πόλει Κεκροπίαι.

Na to připomíná básník Apollonův boj se saní (zde je v textu větší a nevyplnitelná mezera) a vítězství jeho nad Galaty, kteří chtěli vyloupiti jeho chrám:

ἐφρούρε[ι]ε[ι]ς δὲ γαῖ[ς] ἱερὸν, ὦναιξ, παρ' ὀμηνάλων, ὁ βάρ[
 βαρος ἀρης ὅτε [τε]δὲ μαντόσφυον οὐ σεβίζων ἐδος πολυκν[
 θὲς ληζόμενος ὦλεθ' ὕγραυ χι[ό]ρος ἐν ζάλαι].

Básník končí modlitbou k Apollonu, Artemidě a Latoně,

aby chránili Athény a obyvatele Delf, aby byli milostivi služebníkům Bakchovým, umělcům Dionysovým, kteří patrně hymnus provozují, a množili vítěznou moc římskou:

τὰν τε δορί[στεπτον κάρτει]
Ρωμαίων ἀρχὰν αὔξει' ἀγηράτοι θάλ[λουσας φερει-]
νίκαν.)*

Jak bezmocná je konjekturální kritika při doplňování mezer, zvláště delších, vidno opět z těchto nálezů. Ježto některé zlomky toho hymnu byly již dříve známy, doplňovaly je i Weil i Crusius každý svým způsobem. Uvedl jsem jednu část zlomku, doplněného Crusiusem, v Listech fil. XXIII, str. 45:

ἔγνω] δὲ Γαλ[ατῶν στρατὸς εἴ
 θεὸν τ]ὸμ μαντινὸν[ναις κλυτόν,
 συγκρουθεὶς δ]ς ὤλεθ' ὕμνῳ
 χί[φονι . . .

Ať s tím srovná, komu libo, jaký text (ovšem posud kusý) podávají zlomky, doplňující text již dříve známý.**) Nebo ať někdo srovná na př. doplňky Crusiusovy (Die Delphischen Hymnen, str. 71) části již dříve známé ze začátku tohoto hymnu s tím textem, kterého nabýváme nálezem nových zlomků, jež zlomky starší doplňují. Vidno i z toho příkladu, že mezery našich textů lze doplňovati nanejvýše jen co do smyslu. Mínil-li některý kritik, že konjekturami svými nalezl i slova spisovatelova, je to domnívání v největší části příkladů zcela neoprávněné. Škoda práce a času na takové konjektury, jichž úkolem je vyplňovati delší textové mezery.

V hymnu tom se sice Galatové nejmenují, ale děje se na jich vpád zřejmá narážka. Báseň ta složena tedy po r. 278 př. Kr. Ale je tu také zmínka o vítězné moci římské, z níž nelze pochybovati, že za doby, kdy hymnus ten byl složen, Řekové byli již v podruží Římanů. Patrně hymnus složen byl as na konci druhého století před Kr. Pěvci a hudebníci, kteří provozovali tento hymnus, náleželi, jak je z hymnu patrné, k společnosti umělců dramatických a lyrických v Athenách (σύνοδοι τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν), a snad jejím členem byl i básník hymnu sám.

*) Text tohoto hymnu celého, dle tohoto článku Weilova, ale beze všeho nutného výkladu jest uveřejněn ve Woch. f. klass. Phil. 1895, str. 1150. Z výtahu toho nelze ani poznati bez podrobného srovnávání, že části toho hymnu známy byly již dříve.

**) Místo to, novými nálezy doplněné, uvedeno na str. 179 dole.

K sešitu „Bulletinu“, kde je uveřejněn článek Weilův, dle něhož referujeme, jsou přidány dvě heliogravury, znázorňující oba sloupce kamene, na němž hymnus jest vytesán (tab. XII). Bohužel přes velmi jemné provedení jsou obě velmi těžko čitelné.

O rhythmické a hudební stránce nového hymnu jedná Théodore Reinach v témž svazku „Bulletinu“, str. 383 nn. („La musique du nouvel hymne de Delphes“).

Okolnost, že scházejí i v tom hymnu všechna znamení rhythmická, jaká jsou na př. v písni Seikilové, Reinach právem pokládá za důkaz, že paionský rhythmus musíme tu uznávati nezměněný (str. 368), ne měniti jej na př. v rhythmus ditrochejský, jak v hymnu prvému učinil Reimann. Má tedy část hymnu paionská ποτε πετάσῃμος γένουσι ἡμολίον (naš takt $\frac{5}{8}$ nebo $\frac{5}{4}$). Ani glykonský konec, oddělený od předešlé části zvláštním znamením, nemá znamení rhythmických; patrně i toto metrum bylo starým docela jasné. Že by hymnus ten byl prosodion, Reinach právem nepřipouští; pokládá jej za hyporchema (str. 372).

Hymnus rozděluje se v části své paionské — jak poznal správně již Weil na str. 348 — v několik period, označených kameníkem jednak tím, že novou periodu počíná novým řádkem, jednak oddělovacími čarkami. V ř. 24 končí se dle Weila perioda slabikou volnou, a její konec jinak není naznačen. Ale tato perioda byla by proti druhým velmi krátká; slabika volná vyskytává se výjimkou i na konci kol. Část hymnu paionská skládala se aspoň z pěti period. Část glykonská skládá se z jediného systému glykonských kol, zakončeného ferekrateem. Hymnus ten, jako hymnus první, nemá rozdělení antistrofického, je rovněž ἀπολελυμένον a byl prokomponován.

Melodie hymnu označena je sice notami instrumentálními, ale noty ty jistě značí melodii vokální; bylo by zajisté divno, aby se byl označoval pouze průvod nápěvu, ale ne nápěv sám. Srv. o té věci výklad Reinachův na str. 373 n.

Skladatel tohoto hymnu — tak soudí Reinach na základě rozboru melodie na str. 384 — má snad více vzdělání, než skladatel hymnu prvního, ale má méně nadání a invence melodické. Nápěv je takový, že nemohl zpíván býti chlapci, jak soudil Couve (v. Listy fil. XXIII, str. 50), nýbrž umělci z povolání (str. 384 n.)*

I v tomto hymnu, jako v hymnu prvému, hledí se ke správné deklamaci, šetří se přízvuku. Slabika přízvučná nemá v zacho- vané části melodie nikdy nižší tón než okolní slabiky nepří-

*) Jan ve Phil. Woch. 1895, str. 1339, hledě k poloze nápěvu obou hymnů delfských, rovněž soudí, že určeny byly pro muže vysokého hlasu, ne pro hochy.

zvučné. *) Nad slabikami s přízvukem průtažným, jež mívají dvě noty, vyšší nota padá vždy na prvou dobu slabiky. Dle těchto zásad — vyzpytovaných Crusiusem, jak jsme již v předešlém článku vyložili **) — doplňuje právem Reinach scházející části melodie. Jedinou výjimku od toho pravidla činí slovo *διόρυγος*, v němž slabika *γορ* má vyšší tón než slabika *χο*. Šetření přízvuku v apolymenech, písňích prokomponovaných, bylo arci snazší než v písňích, skládaných antistroficky. Viděli jsme, že Euripides v partituře Oresta (a jistě také jinde) přízvuku nešetřil (str. 387).

Na přiložené tab. XIX—XXII Reinach podává transkripci melodie tohoto hymnu v našem písmě notovém (v taktu $\frac{6}{8}$ pro část paionskou, $\frac{12}{8}$ pro část glykonskou).

* * *

Novým tímto nálezem mění se také úprava prvního kretického hymnu s vokálními notami, jenž v článku mém prvním uveden jest sub *b*. Hymnus ten zachován jest na dvou deskách (A, počínající slovy *Ἀθ/ηραῖος* a B, počínající slovy *στον θεὸν ὄς*). Slova *Ἀθ/ηραῖος* na desce A, která patrně jsou zbytkem jména skladatelova, sváděla k tomu, že deska A kladena před desku B. První Reinach v „Ami des monuments“ 1894, str. 235 (v. Bulletin XVIII, str. 389, pozn. 1) a po něm samostatně H. Pomtow v článku „Zur Datirung des delphischen Paeon und der Apollo-Hymnen“ (Rhein. Museum 1894, str. 585 nn.) uvedli závažné důvody pro to, že deska B musí se postavit před desku A, že hymnus ten psán byl ve dvou sloupcích vedle sebe, a že se nesmí kámen B řaditi pod kámen A. Svrchu bylo jméno básníkovo; jméno jeho vlastní a patronymikon stálo jistě na desce B (nad prvním sloupcem), na desce A (nad druhým sloupcem) konec označení jeho jména *Ἀθ/ηραῖος*. Weil v čl. „Sur le premier hymne à Apollon“ (Bulletin XVIII, str. 359 n.) schvaluje toto uspořádání z důvodů ještě jiných, hlavně na základě analogie hymnu nově nalezeného. Oba hymny jsou si velmi podobny a pocházejí zajisté asi z téže doby, třeba ne od básníka téhož. A jako hymnus nově nalezený počíná se vzýváním Mus, tak zajisté i u tohoto hymnu vzývání Mus (obsažené na desce B) stálo v popředí. Přestavením obou kamenů arci nabývá hymnus

*) V předešlém mém článku v Listech fil. XXIII, str. 47, ř. 2 zdola místo „má míti vyšší tón“ třeba čísti „nemá míti nižší tón.“ Nebo slabiky přízvukně i v prvním hymnu mívají sice často tón vyšší než okolní slabiky nepřívukné, ale někdy i tón stejný, nikdy však nižší.

**) Pozorování to učinil, jak poznávám z článku Reinachova, str. 386, i Monro, The modes of ancient greek music (Oxford 1894), str. 141.

jiné podoby. Také podobnost hymnu nově nalezeného přispívá leckde k lepšímu doplnění mezer textových. Tak na př. v ř. 17 až 18, kde později na fotografii kamene objeveny stopy písmena T, jistě dle analogie hymnu nově nalezeného třeba asi čísti: *ὁ δὲ τ/εχνη/ωδὴν πρόπας ἐσθλὸς Ἀθηνα λαχ/ὼν τὸν καθαρί/σει κλυτὸν, παῖδα μεγάλων [Ἰὸς ἑννοσί σε πα/ρ' ἀχρονίῃ τὸνδε πέγον . . .*

Patrně i tento hymnus zpíván byl v Delfech od Dionysových umělců athenských. Slova *τὸν καθαρίσει κλυτὸν*, která dříve stála na počátku hymnu, připojují se nyní zcela dobře k textu kamene B.

Nemůže býti pochybnosti, že tato úprava hymnu je správná. Proto také starší transkripce hymnu toho vesměs nyní nevyhovují. Správná transkripce je nyní na tab. XXV—XXVII častěji uvedeného sešitu „Bulletinu“. Správná tato transkripce je také otiskána v nejnovějším díle Gevaertově „La mélopée antique dans le chant de l'église Latine“ (Gand 1895), str. 395 nn. Zaslána byla Gevaertovi od Reinacha ještě před vyjitím jeho nové úpravy hymnu v „Bulletinu“.*)

Domněnka Couveova, že by básníkem těchto hymnů byl Kleochares (v. Listy fil. XXIII, str. 50), pozbývá nyní opory. Kleochares ten dle nápisu, v Delfech nalezeného, složil prosodion, paian a hymnus, jež měli hoši zpívati každoročně o theoxeniích. Ale nyní tři hymny, opatřené notami, redukovány jsou na dva, a tyto dva hymny nebyly zpívány, jak i z textů jich samých vysvítá, od hochů, jako skladby Kleocharovy, nýbrž od umělců Dionysových.

Také domněnku Crusiusovu (v. Listy fil. XXIII, str. 42 n.), že Aristonoos, básník paianu bez not, v Delfech nalezeného, je totožný s kitharodem Aristonoem, připomínaným v Plutarchově životopisu Lysandra, a že tedy paian ten náleží do čtvrtého stol. př. Kr., Weil zamítá (str. 362). Dle ujišťování Homollova tvar písmen nápisu nedopouští, aby se paian ten kladl do čtvrtého století př. Kr.

Pomtow v uvedeném článku (Rh. Mus. 1894, str. 580) klade složení paianu Aristonoova mezi léta 235—210 př. Kr. O hymnech soudí, že vytesány byly od delfských kameníků nejdříve kolem r. 200, nejspíše však asi mezi r. 185—135 př. Kr. (ib. str. 595).

S tím shoduje se celkem i nynější datování Weilovo (v. výš. str. 180). Můžeme tedy s dosti velikou určitostí říci, že oba tyto

*) Upozorňuji tu mimochodem na toto dílo Gevaertovo; v dodatku na str. 383 n. otiskány jsou zbytky řecké hudby, nalezené po roce 1880: píseň Seikilova, část partitury Euripidova Oresta, první hymnus na Apollona a části hymnu druhého, ovšem ještě jako zlomky dvou hymnů samostatných.

hudební nálezy delfské jsou asi z druhé polovice druhého stol. př. Kr., z doby — jak narážka na moc římskou v druhém hymnu neklamně svědčí —, kdy Řecko bylo již pod mocí Římanů.

* * *

Pravil jsem ve svém prvním článku (Listy fil. XXIII, str. 41), že píseň Seikilova nebývá transkribována správně, ač je vše v ní ve skvělé shodě s naukou Aristoxenovou, a sliboval jsem o té věci širší výklad. *)

Širší výklad je nyní zbytečný. Reinach v čl. svém „La musique du nouvel hymne de Delphes“ (Bulletin XVIII, str. 365) jedná i o písni Seikilově, přidává na tab. XIII velmi pěknou a dosti zřetelnou heliogravuru kamene a na tab. XXIII novou transkripci.

Nad některými slabikami písně Seikilovy jsou rhythmická znamení a body. Reinach opravuje pravděpodobně čtení Crusiusovo v ten smysl, že nad slabikou $\pi\omicron\upsilon$ v $\lambda\nu\pi\omicron\upsilon$ a nad $\zeta\eta$ není naznačena délka trojdobá, nýbrž pouze dvoudobá (aspoň háček délky trojdobé není prý zřetelný). Chtěl-li kameník vskutku tu naznačiti délku trojdobou, pak — tvrdí správně Reinach — platí tato trojdobá pro obě noty, stojící nad těmi slabikami. Reinach dobře soudí, že body nad slabikami označují thesi, jak to tvrdí anonymus $\pi\epsilon\rho\iota\ \mu\omicron\upsilon\sigma\iota\kappa\eta\varsigma$ (v. mou Rhythmiku, str. 28), a pokládá metrum za čistě jambické; choriamb $\mu\eta\delta\epsilon\nu\ \delta\lambda\omega\varsigma$ — $\cup\cup$ — zastupuje dijamb $\cup - \cup -$. Reinach transkribuje píseň tu v taktu $12/8$.

Dle Reinacha má píseň na kameni tuto podobu:

$$\begin{array}{ccccccc} - & \text{—} & & \text{—} & & \text{—} & \\ C & Z & Z & KIZ & I & & \\ \delta\sigma\omicron\nu & \zeta\eta\varsigma, & \varphi\alpha\iota\nu\omicron\nu, & & & & \\ - & & & - & & - & \\ K & I & \dot{Z} & \dot{I}K & O & C & O\Phi \\ \mu\eta\delta\epsilon\nu & \delta\lambda\omega\varsigma & \sigma\upsilon & \lambda\nu\pi\omicron\upsilon & & & \\ & & & & - & & \\ C & K & Z & \dot{I} & \dot{K} & \dot{I}K & C & O\Phi \\ \pi\rho\omicron\varsigma & \delta\lambda\lambda\omicron\gamma\omicron\nu & \epsilon\sigma\tau\iota & \tau\omicron & \zeta\eta\nu, & & & \\ C & K & O & \dot{I} & \dot{Z} & \dot{K} & C & C & X & \text{—} \\ \tau\omicron & \tau\epsilon\lambda\omicron\varsigma & \delta & \chi\rho\omicron\nu\omicron\varsigma & \acute{\alpha}\pi\alpha\iota\tau\epsilon\iota. & & & & & \end{array}$$

Metrické schema je patrně toto:

$$\begin{array}{cccc|cccc} \cup & - & \text{—} & & | & \text{—} & \text{—} & \\ - & \cup & \cup & - & | & \cup & - & \text{—} \end{array}$$

*) Také Gevaert v nejnovějším svém díle „La mélopée antique“, str. 386 n. nepodává transkripci správnou, soudě, že kamenník v kladení rhythmických bodů několikrát se zmýlil.

Jsou to čtyřtaktová kola jambická, měřená dipodicky (nebo tetrapodicky); leekde za jamb je tribrachys, leekde jsou tony (┐), v druhém řádku za dijamb (┐ - ┐ ┐) choriamb (- ┐ ┐ ┐). V taktech katalektických potlačená arse je nahrazována na thesei téhož (a ne předešlého) taktu, zcela správně, ježto staří neznali anakruse.

V dvojtakti na př. $\text{óóor } \zeta\eta\text{ } \cup - \cup$ je správně znamení \cup nad $\zeta\eta$ ($\cup = \cup - \cup$) a podobně i jinde. Máme tu pádný a makavý důkaz požadavku Bergkova, aby se v taktech vzestupných nahrazovaly potlačené arse ne po způsobu moderním na thesi předešlého taktu, nýbrž na thesi téhož taktu, tedy na thesi následující, ježto právě staří anakruse neznali. Mínění Bergkova jsem se přidržel, opřev je některými novými důvody, v Listech fil. XIV, str. 327 n. i ve své Rhythmice na str. 77. Seikilova píseň dokazuje, že mínění to je správné.

Ježto nad některými slabikami je více not než jedna, má melodie proti textu vlastně tuto podobu:

Nad poslední slabikou *τῆ* jsou tři noty, jak nyní nemůže býti pochyby (CX¹; srv. Reinach na u. m. str. 366), z nichž třetí je dvoudobá, obě ostatní trvají dohromady jednu dobu.

Ježto každý druhý takt označen jest ikty, měřil tu skladatel patrně buď po dipodiích (naš takt $\frac{6}{8}$) nebo po tetrapodiích (naš tak $\frac{12}{8}$). Nebo dle nauky Aristoxenovy ve složených taktech je jeden celý takt arší, druhý thesí; v dipodii jambické je první takt arší, druhý thesí, v tetrapodii první a třetí arší, druhý a čtvrtý thesí (v. mou *Rhythmiku*, str. 58 n.)*

Je tu tedy dle Aristoxena buď ποὺς ἑξάσημος γένους ἴσον ($6/8$) nebo ποὺς δωδεκάσημος γένους ἴσον ($12/8$). Reinach rozhoduje se pro $12/8$, já bych volil raději $6/8$. Body nad notami označují tedy, jak třeba řady ty taktovati. Při zpěvu vlastní iktus nemusil padati asi na celou thesi, nýbrž jen na těžkou dobu toho taktu jednoduchého, jenž je thesi taktu složeného (srv. Reinach, str. 367).

Kdo chce v moderní notové písmo převést tuto píseň an-

*) Kameník these čistě jambické znamenal pouze bodem nad notou dlouhou, these, jež mají podobu tribrachye tak, že kladl bod nade všechny noty; v tribrachyi $\overset{IK}{\delta\lambda\omega\varsigma}$ vypouštěn bod nad notou K jistě omylem.

tickou správně, nesmí užívatí našeho předtaktí, nýbrž psátí takty vzestupné a naznačiti těžkou dobu buď také starověkým způsobem, jak činí v transkripci své Reinach, anebo znamením sforzata. *)

Ze str. 360 druhého článku Weilova v „Bulletinu“ vysvítá, že hudební nálezy delfské nejsou ještě u konce. Slibuje se tu brzké uveřejnění jiného hymnu, nově nalezeného. **)

Orsothyra.

Napsal František Groh.

V časopise „Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn“ XVIII (1895), str. 6 nn. uveřejnil Wolfgang Reichel článek o orsothyře v homerském megaru, v němž podal nový výklad o této záhadě. Minění jeho jest zkrátka toto. Dle χ 127 ležela orsothyra ἀρσόθυρα παρ' οὐδὸν, t. j. nejzáze vedle prahu („zu äusserst neben der Schwelle“). Poněvadž pak prahem tímto může prý býti míněn pouze prah megara, byla orsothyra umístěna vně megara, t. j. v předsíni jeho. Potvrzení výkladu svého shledává Reichel v plánu paláce tiryntského, kdež v předdomí (προόδομος) megara jsou na levé straně dvířka vedoucí do chodby, kteráž, obcházejíc koupelnu, jde jednak k postranní brance hradní, jednak ke komnatám

*) Zdá se, že i Hanssen v pojednání mně nepřístupném „Sobre un tozzo di música griega“, Santiago 1893, připomínaném v nejnovějším vydání Janově řeckých spisovatelů hudebních (Musici scriptores Graeci, Lipsiae 1895, str. 450 pozn.), má touž transkripci na mysli, jako Reinach. Lze tak aspoň souditi z několika jeho slov, uvedených od Jana.

**) O písni Seikilově jednal ještě Wessely a Ruelle v Revue des études grecques 5, 266 a Monro, The modes of ancient greek music, str. 89, 133; Monro jedná v této knize i ostatních novějších hudebních nálezech řeckých. Knih těch nemám. Jiná ještě literatura, týkající se těchto nálezu, uvedena u Gevaerta Melopée, str. 386, pozn. 1, 388 p. 2, 396 p. 2. I ta jest mi nepřístupna, ale články ty, patrně informační, neobsahují as nic nového. Nejsou mi dále po ruce: recenze článků Weilových a Reinachových v „Bulletinu“, dle nichž referuji, pocházející od Monra, v Classical review 1895, str. 467 n. a pojednání Kawczynského „Dva hymny delfské na čzešé Apollina“ (Eos II, 1, str. 28 nn.). Zjistěte i jině psáno o těchto nálezech; z bibliografických pomůcek našich jsem se však o žádném takovém článku dosud nedověděl. V naší literatuře (nehledíme-li ke zprávám novinářským) podal o nálezu prvním stručnou správu L. Kuba v článku „Řecká hudební skladba 3. věku př. Kr.“ (Osvěta 1894, str. 655 n.).

ženským a komorám (*θάλαμοι*). Tak a nejinak dlužno prý si představovati poměr orsothyry homerské k megaru.

Na první pohled zdá se výklad tento jednoduchým a přirozeným, však čím déle se jím obíráme, tím častěji narážíme na rozmanité obtíže. Nechme zatím stranou otázku, jsou-li slova *ἀγοράτιον παρ' οὐδὸν* správně přeložena a vyložena, a přihlédněme nejprve k tomu, shoduje-li se nové mínění se slovy básnickovými.

Hned na počátku mnesterofonie (*χ* 2 nn.) praví se, že Odysseus skočil na prah megara (*ἐπὶ μέγαν οὐδόν*), drže v rukou luk a toulec plný šípů. Šípy vysypal před sebe na zem a jal se střeliti odtud po záletnících. Těmito slovy naznačil básník zcela určitě, že Odysseus byl odhodlán setrvati pevně na tomto stanovišti svém; jinak bylo by počínání jeho pošetilé. Neboť kdyby jen na okamžik ustoupil s prahu do produmu, mohli by se záletníci zmocniti šípů na zemi ležících a učiniti jej tak neškodným. Postačilo by pouze zavřítí dvéře megara, kteréž, jak z *q* 137 n. a *χ* 258 právem se soudí, byly dovnitř otevřeny.

Proto jedná se také záletníkům především o to, sehnati Odyssea s prahu. Eurymachos vyzývá k tomu druhy své (*χ* 76), a po jeho pádu také Amfinomos se pokouší Odyssea ode dveří zapudití (*χ* 91). Kdyby se to podařilo, byli by záletníci zachráněni. Luk bez šípů by Odysseovi pranic neprospěl, ani Telemachos ani neozbrojení pastuchové nemohli by odolati přesile. Vrata nádvorní byla sice uzavřena (*q* 389), ale z vnitřku; záletníci dovedli by si je zajisté otevřítí a tak z hrozičeho nebezpečení vyvážnouti. Teprve když ženichové shledali, že původní úmysl jejich zmařen byl vytrvalostí a statečností Odysseovou, pomýšlejí na způsob jiný, kterak by se zachránili. Agelaos navrhuje, aby někdo orsothyrou unikl ven a způsobil poplach (v. 131 nn.). Již z této souvislosti jest, tuším, patrné, že orsothyra neležela v předdomí, nýbrž v megaru. Neboť kdo by se chtěl dostatí do předdomí, musil by nejprve sehnati Odyssea s prahu; to se však ukázalo právě nemožným. Než dejme tomu, že by snad jednotlivec mohl proklouznouti vedle Odyssea, jehož pozornost musila býti na mnoho stran napjata; avšak tento záletník jistě by pak neběžel do těsné a klikaté uličky, nýbrž přímo do dvora a odtud ven. Při výkladu Reichelové byl by tedy návrh Agelaův naprosto nepochopitelný. Agelaos mohl přece navrhovati pouze něco, co bylo v tehdejší situaci možno; z toho nutno souditi, že vchod k orsothyře byl v megaru, a tedy v moci záletníků. Odpověď Melanthiova (v. 135 nn.) to potvrzuje. Melanthios navrhuje sice návrh Agelaův, ale ne proto, že by nebylo možno dostatí se k orsothyře, nýbrž poněvadž se obává zadržení při východu z těsné chodby. Kdyby orsothyra ležela v předsíni, byl by Melanthios zajisté odpověděl zcela jinak.

Že ležela orsothyra v megaru, nikoli v předdomí, patrné také z toho, že Odysseus rozkázal Eumaiovi (v. 129 n.), dávatí

pozor na orsothyru. *) Rozkaz tento byl by zcela zbytečný, kdyby byla orsothyra v prodomu, tedy za zády Odysseovými, ježto by záletníci odnikud k ní přístupu neměli.

Ani druhé místo, na kterém orsothyra se připomíná (χ 333), nesvědčí ve prospěch výkladu Reichelova. Zde jest řeč o pěvci Femiovi, jenž při všeobecném vraždění záletníků postavil se s loutnou v ruce na blízku orsothyry a uvažoval, má-li uprchnouti a posaditi se jako prosebník na oltář Diův v nádvoří, či zda se má vrhnouti Odysseovi k nohám a prositi jej o milost. Reichel musí si věc ovšem vykládati tak, že prý se Femiovi za všeobecného zmatku poštěstilo utéci z megara do prodomu. Když pak se pěvec rozhodl, že bude prositi o milost, vrátil prý se do megara a vrhl se Odysseovi k nohám. Však domněnka tato padá zřejmým svědecktím Homerovým, že Femios uvažoval, má-li utéci z megara (χ 334): *δίχα δὲ ἄρεσσι μερμήριζεν, ἦ ἔκδ' ὅς μεγάρῳ ἰο Διὸς μεγάλῳ ποτὶ βωμὸν ἐρκεῖον ἵζοιτο τετυγμένον*. Nebyl tedy Femios v prodomu, jak se Reichel domnívá. Rovněž neprávem dovolává se Reichel v. 340 n., kdež se praví, že Femios, chtěje prositi Odyssea o milost, položil svou loutnu na zemi mezi měsidlo a křeslo. Reichel tvrdí, že měsidlo stojí vždy v předu megara, blízko u dveří. Avšak pravý opak čteme o Leiodovi φ 145 n.: *παρὰ κρητῆρα δὲ καλὸν ἵζε μυχότατος αἰεῖ*. Z toho patrno, že básník představoval si měsidlo v zadní části megara. Femios, stojí u orsothyry, byl tedy rovněž v této části megara, nikoliv u vchodu.

Blížeším přihlédnutím k obsahu Odysseie ukázalo se, že nový výklad vede k výsledkům pravdě nepodobným. Než pozorujme ještě základ, od něhož Reichel vyšel, totiž v. 127 n.: *ἀκρότατον δὲ παρ' οὐδὸν ἐνσταθῆος μεγάρῳ ἦν ὁδὸς εἰς λαύρην*. Překlad Reichelův, že cesta do chodby, a tedy též orsothyra, ležela „nejzáže vedle prahu“, obsahuje udání velmi neurčité. Neboť těmito slovy mohlo býti označeno místo jak před prahem (v prodomu), tak za prahem (v megaru). Rozhoduje-li se Reichel bez uvádění důvodů pro možnost prvou, na druhou ani nepomýšleje, jest to počínání neoprávněné. Právě pro tuto neurčitost nelze překlad uvedený uznávati za správný. Daleko lépe vyhovuje smyslu překlad dosud obvyklý: „vedle nejvyššího prahu megara“. Tímto prahem míněn jest prah orsothyry, jenž mohl tak býti nazván, poněvadž ležel vyše než práh hlavní a skutečně vedl do megara. Souvislost celého místa představuji si takto. Ve verši 126 zmínil se básník o tom, že ve zdi megara byla orsothyra. Posluchačům

*) Slovo *τὴν* ve v. 129 vztahuje se spíše k *ὀρσοθύρῃ* ve v. 126 jako k hlavnímu pojmu, nikoliv k *λαύρῃ*, připomenuté ve v. 128. Bylotť zajisté důležitější věděti hned, pokouší-li se někdo do chodby vniknouti, než teprve tenkrát, když by byl již při východu. Reichelův výklad jest ostatně i tehdy nemožný, kdybychom slovem *τὴν* (v. 129) mínili *λαύρην*.

bylo asi ze zkušenosti známo, že orsothyra byla položena u výši; proto může básník pokračovati: vedle nejvyššího prahu megara (t. j. vedle prahu orsothyry) vedla cesta do chodby, kterou chránily dvěře pevně přilehlé. Že orsothyra ležela výše než půda megara, zde nutně se předpokládá. To jest ostatně dosvědčeno slovy Agelaových vi v. 131 *οὐκ ἄρ' ὅτι τις αὖ' ὀρσοθύρη ἀραβαίη;*

Z toho všeho plyne ten, myslím, nezvratný výsledek, že orsothyra ležela uvnitř megara, v zadní části jeho a výše než dvěře hlavní. To je vše, co lze o ní říci s určitostí. Na další otázky, které se tu naskytují, mohou podány býti odpovědi rázu více méně pochybného. Nehodláme kombinace dosavadní rozmnožovati novými, jsouce toho mínění, že orsothyra zůstane v podrobnostech svých ještě dlouho záhadna, neposkytnou-li nám nové objevy žádoucího světla. Možná, že by též venkovská obydlí nynějších Řeků při podrobném zkoumání podala nějaké analogie; vždyť svědčí fr. 17 Semonida z Amorgu, že byla orsothyra známa též za dob historických.

O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských.

Referuje **Josef Zubatý.** *)

I.

1. V jazyce lotyšském již dávno byl pozorován zvláštní rozdíl při vyslovování některých slabik tvoření sice obdobného. Rozdíl tento jeví se při slabikách, obsahujících dlouhou samohlásku, anebo dvojhlásku nějakou v širším smysle tohoto slova.

Rozdíly, o jakých zde hodláme vyložit, jeví se netoliko při dvojhláskách v obyčejném smysle (n. p. *ei, ai, au*), nýbrž i v téžeslabičném spojení samohlásky některé s následující nosovkou nebo likvidou (n. př. v lot. slovích jako *valgs*, gen. *valga*, „provaz“, při *va'lgs*, gen. *va'lga* „vlhký“); proto spojení takováto, ač sice fonetickou povahou svou dosti podstatně se liší od dvojhlásek vlastních**), jmenují polodvojhláskami (semidif-

*) Tímto referátem počíná se řada jiných podobných, v nichž s vůlí redakce Listů hodlám ob čas podávati přehled o výsledcích v některých částech jazykozpytu srovnávacího. Otázky, o kterých zde se mluví, nejsoustavněji vykládají se v Hirtově spise *Der indogermanische Akzent*, Strassburg 1895. Spis tento je stálým, ovšem nikoli jediným pramenem tohoto referátu: o pracích jiných na svém místě učiní se zmínka.

**) Při pomalém vyslovování dvojhlásky n. př. *ai* nebo *ia* zřejmě

thongy), nepravými dvojhláskami, dvojhláskovým spojením (дифтонгическое сочетание, Fortunatov) a p. Rozdil tento u výslovnosti v lotyštině vůbec se uznává a jest, jak i mně událo se přesvědčiti, velmi určitě znalý: nejzřetelněji jeví se v slabikách přízvukných (lotyština má přízvuk z pravidla na první slabice, lišíc se od češtiny leda tím, že nemá přízvuku n. př. na předložkách u jmen, nebo na negaci ve spojeních jako *ne-kađ* „nikdy“), v nichž i délka slabiky sama i necvičenému uchu určitěji vyznívá*), ale Lotyš dobře jest si vědom rozličné výslovnosti i v koncovkách nepřívukných.

Bielenstein (Die lettische Sprache I, 32 nn.) rozdí tento popisuje jak následuje. Při dvojhláskách jest nejmocnější „Buď znějí oba živly dvojhlásky . . . tvoříce spolu jednotu, tak souvisle, jak jen jest možno, a ton leží na obou částech uprostřed, tak že žádá z nich nepřevládá nad druhou . . . , Anebo ton nespočívá uprostřed na obou částech (určitěji pravice na přechodu obou částí dvojhlásky), nýbrž s rozhodností na části první, a druhá doznívá bez tonu, a proto slaběji a kratčeji.“ Bielenstein dvojhlásky prvního způsobu píše bez označení zvláštního (*ai, ei* atd.), druhé označuje akutem na části prvé (*ái, éi* atd., vysl. asi *ái e'i*); časem tato druhá kvalita naznačuje se i apostrofem (*a'i, e'i*). Popisů jiných uváděti nebudeme, ač se v detailech i rozcházejí: jest přirozeno, že při různých individuálních i dialektických zvláštnostech u vyslovování i dle rozdílnosti akustického pojmání různých pozorovatelů ani si plné shody mysliti nelze. První kvalitu vyslovování dvojhlásek jmenuje Bielenstein „gedehnt“ (Lotyši užívají obyčejně slovesa *stēpt*, asi téhož významu), druhou „gestossen“ (Lotyši říkají *la'uzt* „lámati“, nápodobice jiný termín z v. grammatiků, „gebrochen“). Totéž platí ovšem i při t. zv. nepravých dvojhláskách *ē* (*ee*, vysl. asi *ia*; jest ovšem mnoho dialektických odstínů u výslovnosti) a *ū* (*o*, vysl. asi *ua*), a zdálo se mi, když měl jsem příležitost slyšeti lotyštinu z úst Lotyše, že právě zde rozdíl zněl ostřeji než onde. I dvojhlásková spojení s likvidami a nosovkami účastna jsou tohoto rozdílu (Biel. 47 n.): Bielenstein jej popisuje zde tak, že při táhlé (*gedehnt*) kvalitě likvida či nosovka zní dlouze („geschärft“), jakoby zdvojeně (*spalva* „péro“, vysl. asi *spallva*; Lotyši, chtějice při slovích méně

se vyvíjí řada přechodných artikulací samohláskových mezi *a* a *i* (asi *aiei*), čehož při spojeních, jako težesl. *al, an, ar* a p., není (Schmidt, Kritik der Sonantentheorie 8 n.).

*) Tak n. př. i délka slabiky i kvalita dvojhlásky v akk. *šū* „hunc“ (vysl. *šua* n. *šo*a) jest určitější než n. př. v akk. *labū* „bonum“ dle určitého sklonění. Zdá se, že rozdíly kvality v slabikách nepřívukných v některých dialektech i zanikají (aspoň o kvalitě některých koncovek se i zprávy rozcházejí), jakož se i krátí v některých dialektech dlouhé samohlásky, nejsou-li pod přízvukem.

známých naznačiti tuto kvalitu*), někdy přímo píší tímto způsobem), kdežto při „raženě“ (gestossen) kvalitě za samohláskou se objevuje jakýsi hiát, za nimž likvida nebo nosovka slaběji doznívá (n. p. *ga'lva* „hlava“, asi *ga'elva*).

A podobný rozdíl má lotyština i při dlouhých jednoduchých samohláskách. Myslí si jest při tom dlouhou samohlásku, jakoby složena byla ze dvou stejných krátkých. „Obě krátké, spolu totožné samohlásky mohou při táhlém tonu spolu souvisle v jedno znítí, anebo iktus sesiluje první část důrazně nade druhou, a nechává druhou část, od první jaksi odlomenou a jaksi od ní mezerou ovšem nekonečně malou oddělenou lehce a krátce doznívati“ (Biel. 36 n.). Dlouhý monofthong s tonem táhlým zní asi jako naše délky (*pūt* „bníti“); má-li ton druhý, lomený, zní skutečně skoro jako dvojhláska (*būt* „býti“, vysl. asi *būt*).

Dvojhláskové skupiny s tonem táhlým Bielenstein vůbec znakem zvláštním neoznačuje (*spalva*), skupiny s tonem lomeným označuje apostrofem (*ga'lva*); délky táhlé označuje cirkumflexem nebo znamením délky (*pūt* = *pūt*), délky lomené akutem (*būt*). Zde po příkladě Ulmannové, Hirtové a j. lomenost tonu naznačujeme vesměs apostrofem (n. p. *a'i*, *a'l*, *a'*).

Mimochodem jen přidáváme, že jsou zprávy o trojí kvalitě slabik způsobu, o němž je řeč, v lotyštině. Srv. Anzeiger für indog. Sprach- und Altertumskunde V 273. Podle rozličných popisů mně známých byl by to asi ton táhlý, „abecedový“ (jak se vyslovují hlásky jednotlivé v abecedě), t. j. úplně souvislý, kde žádná z obou částí zvláště nevyniká, pak ton dávající vynikati buď přední nebo druhé části. Věc tato není ještě dosti zaručena, a zatím ji netřeba snad dbáti. Je-li v lotyštině v skutku trojakost kvality tonové, nezdá se ze srovnání jiných jazykův indoevropských, že by byla původní. Snad se ukáže, že trojakost tato zakládá se buď na dialektických rozdílech u vyslovování některých kvalit tonových, a je-li trojakost v skutku zaručena v dialektě téměř (v. Anz. l. l.), snad se ještě ukáže, že některá ze dvou hlavních kvalit lotyšských za určitých podmínek, t. j. podle ostatního složení slabiky, o kterou jde, buď dialekticky anebo vůbec v lotyštině se jeví dvojakým způsobem.

2. Podobného cosi jest i v jazyce litevském, ač rozdíl není zde snad tak ostrý, jako v jazyce lotyšském. Otázka, má-li litevština podobné rozdíly čili nic, po nějakou dobu byla sporná, dnes však jest na jisto rozhodnuta. Spor veden byl Schleicherem a některými německými učiteli se strany jedné, Litvanem Kurschatem se strany druhé. Schleicher připouštěl dvojakost kvality jen v přízvukných dvojhláskách *ai au ei* — *aī au eī*; buď prý obě části jejich jsou stejně mocny (n. p. *vaikas* „hoch“),

*) Sice ovšem Lotyšši neoznačují v písmě ani přízvuk ani tyto rozdíly kvality slabikové.

anebo vyniká první na újmu druhé (n. p. *aiškus* „jasný, zřetelný“), a sice tak silně, že v některých dialektech druhá úplně zaniká (tedy i *aiškus*; i jméno Kurschatovo = lit. *Kursaitis* „Kuršan, Lotys“); Kurschat mluví o podobném rozdílu při všech dvojhláskách (i při *è* = *ie ia* a *j*., *ũ* = *uo ua* a *j*.), při dlouhých samohláskách a při dvojhláskových spojeních. Nemůže býti pochyby, kdo více víry zasluhuje: zda-li Schleicher se svým „frankým uchem“, jež mu vyčítá Kurschat, sice zásluhy Schleicherovy vděčně uznávají, či Kurschat, rodilý Litvan. Bedlivější pozorování i jazykozpyt srovnací daly pravdu Kurschatovi, anobrž jeho učení rozšířily; kdežto Kurschat mluví jen při přízvukných slabikách o dvojaké kvalitě tonu, kde ovšem nejjasněji se jeví, uznává se dvojakost kvality i mimo slabiky přízvukné (jako v lotyštině): dvojakost tonu přízvukem jen určitěji vystupuje, a uvidíme, že zakládá se na ní rozličnost úkazů hláskových, jevíci se i na slabikách, nemajících slovného přízvuku. Litvan zřetelně rozeznává n. př. *káršti* „stárnouti“ a *karšti* „hřeblovati“, *pláukti* „vlasem obrůstati“ a *plaiūkti* „plovati“, *išdýkti* (etymol. *išdýgti*) „vzklíčiti“ a *išdýkti* „státi se rozpustilým“ a p., a sice i v tvarech, které dle zákonů pohyblivého přízvukování litevského mají přízvuk na slabice jiné. Cizinec ovšem těmto rozdílům musí přivykat; v mluvě Litvanů, jež já jsem slyšel (z gub. Suvalcké), nejrázněji jevil se mi rozdíl při *ũ* a *ë* (n. p. *sukũs* „točím se“ znělo mi asi jako *sukũs*, *vandũ* „voda“ asi jako *vandũ*), při jiných dvojhláskách různost jsem s těžší pozoroval, vůči různosti při jednoduchých dlouhých samohláskách bylo moje ucho (k úžasu milých Litvanů) neméně necitelné než „franké ucho“ Schleicherovo.

Rozdíly tyto popisuje Kurschat, jak jsme již naznačili, jen při přízvukných slabikách, zejména v Grammatik der lit. Sprache § 190 nn. Rozeznává tony: „gestossen“ a „geschliffen“ (dnes raději se říká „geschleift“), které dle jeho popisu nejlépe bylo by nazvati sestupným a vzestupným. Ton sestupný, povahou nejbližší lotyšskému lomenému (ovšem nikoli s ním totožný), popisuje tak, že slabika z počátku s největším důrazem se pronáší, a důraz tento zeslabuje se dalším její průběhem; v některých krajích však při tom odlomí se jaksi na konci vokálu, „gestossen“ vyslovovaného, částčka a přivěsí, čili lépe řečeno, přivzdychne se („wird angestöhnt“) k následujícímu, docela jako se spir. asper (§ 194), n. př. *tėvas* „otec“ vysl. *tėėė-ėvas* n. p.; zvláště tento způsob patrně je blízký lotyšskému. Ton táhlý, vzestupný naopak nechává důraz slabikový teprv v dalším průběhu sesilovati. Při dvojhláskách a dvojhláskových spojeních podle toho druhá jejich část vyniká nebo zaniká měrou v rozličných případech větší nebo menší: viděli jsme již, že dvojhláska s tonem sestupným státi se tak může monofthongem*). Kurschat znázorňuje tyto rozdíly tonu

*) Samohlásky t. nazv. nosové (a e) v litevštině spisovně vyslovují

i notami, nechávaje při tonu sestupném slabiku nenáhle sklesnouti o kvintu, při tonu vzestupném naopak vystoupiti průběhem jejího trvání o tercii nebo kvartu; tak silných rozdílů melodických v řeči Litvanů, s nimiž jsem se setkal, jsem nepozoroval (mimo úkazy povahy deklamatorní, v otázce a p.)*), ač časem i slabý rozdíl melodický se jeví (n. př. *vand'ù* „voda“): přízvuk litevský, slovný i slabičný, je v zásadě dynamický, což ovšem nevylučuje podružných ukazů melodických.

Různost kvality tonové označuje se ve spisích jazykozpytných jen na slabikách přízvučných, jež opatřují se akutem při kvalitě sestupné, cirkumflexem (˘) při kvalitě vzestupné; Litvané sami neužívají ovšem označení žádného. Na samohláskách krátkých klade se místo akutu gravis: a ten stojí tedy i na samohláskách spojení dvojhláskových, mají-li přízvuk sestupný (n. př. *vilkas* „vlk“, ale *tiltas* „most“.)

3. I jazyk pruský měl patrně podobné rozdíly tonové, ač ovšem podrobněji jejich povahy neznáme. Zásluha tohoto poznání sluší F. Fortunatovu (srv. zvl. jeho pojednání *Объ удареиіи и доглотѣ въ балт. яз. I. Удареиіе въ прусскомъ языкѣ* v Russk. Fil. Věst. XXXIII, 1895, 254—297; před tím Arch. f. sl. Phil. IV 580 n. a Berneker *Die preussische Sprache* 102 n.). Rozdíly lze zde sledovati jen v katechismu Willově z r. 1561 (snad, z míry docela skrovné, i v elblážském vocabuláři), jen při slabikách přízvučných, a ani zde ne všude (nehledíc k tomu, že tisk této památky je dosti chatrný). Při dlouhých samohláskách rozdílů přímo konstatovati nelze, protože Kat. 1561 přízvučné dlouhé slabiky označuje vůbec znamením délky, nedbaje rozdílů tonových (jen nepřímo ukazují dle Fortunatova k rozdílům těmto i zde různé osudy lit. *ū* a *ē* v katechismu, řídící se právě růzností tonové kvality). Ale rozdíly zachovány i v písmě (ne dosti důsledně) při dvojhláskách a dvojhláskových spojeních; pr. *āu* v *āusins* „uší“ (akk. pl.) mělo jinou kvalitu než *au* v *kaūlins* „kosti“, docela jako různé kvality jsou v lit. *aūsys* (n. pl.) a *kāulas*; podobné rozdíly jsou i mezi n. př. pr. *newīnts* „devátý“ a *mukint* „učiti“ = lit. *deviñtas*, *mokinti*. A protože znamení délky se klade na jednoduchých samohláskách, mají-li přízvuk i přirozenou délku, patrně Will v dvojhláskách a dvojhláskových spojeních čárkou označoval onu část, která silněji vystupovala, přízvukem nebo délkou (zde ovšem ne původní,

se čistě, bez pazvuku nosového, jako dlouhé samohlásky (n. p. *žāsīs* „husa“, vysl. *žāsīs*), leda že na konci slova dle pravidla, o němž bude řeč, se krátí. V některých dialektch však zní nosový pazvuk rozličnou silou (někde i jako plný konsonant); a jsou dialekty, v nichž na konci slova nosový pazvuk zní při tonu vzestupném, ale mizí při tonu táhlém.

*) I Leskien mluví jen o měnící se síle proudu vzduchového jakožto základu různých přízvukových kvalit litevských (Untersuchungen I 552 = 26).

nýbrž vzniklou dloužením pod tonem) nebo obojím (jen při dvojhláskových spojeních neoznačoval čárkou nosovek a likvid, kde by dle analogie skutečných dvojhlásek byl měl tak činiti). Čtenář zajisté si v hořejších dokladech všiml, že kvalita tonová, máme-li pr. *au* a p. za sestupné, pr. *aū* za vzestupné, je v témže slově jiná v prustině a jiná v litevštině: k tomuto úkazu, jenž má analogon i v poměru litevštiny k lotyštině, ještě se vrátíme.

4. V jazycích slovanských, pokud o jejich přízvukování máme již podrobné zprávy (nejlepším souborem jest podnes Brandtovo *Научное слав. акцентологич.*, Petrohrad 1880; počátek veliké práce jsou Leskienovy monografie: *Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slav. Sprachen*, I. Die Quantität im Serbischen, Abh. d. Sächs. Ges. d. Wiss. X, č. II, 1885 a XIII, č. VI, 1893), staré rozdíly z veliké části se ztratily. Ale zachovaly se i zde důležité jejich stopy, zvláště jasné v slabikách kořenných. Zvláště důležitým pramenem jest v této příčině srbština-chorvatština, při níž také ta okolnost má veliký význam, že právě o přízvukování srbsko-chorvatském posud nejvíce se pracovalo. V srbštině jest i nepochybný rozdíl mezi dvojím tonem slabik přízvučných, sestupným a vzestupným, a sice i na samohláskách krátkých; různost kvality tonové zde jeví se i melodicky i expiratorně. Poněvadž však srbská akcentuace dnešní všelijak jest nepůvodní a zachovala spíše nepřímou staré rozdíly, promluvíme o ní podrobněji v hlavě druhé, jakož o stopách dvojí kvality tonové ve slovanštině vůbec.

5. Důležitým článkem v řetěze tomto jest dále jazyk řecký. Ovšem, rozdíly kvality tonu — zjevné přímo zase jen v slabikách přízvučných — nejsou zde tak důsledně provedeny, jako v jazycích baltských; a k tomu nastalo v přízvukování řeckém hojně změn, způsobených zejména nepůvodními zákony přízvukovými. Řečtina, jak známo, na přízvučných dlouhých samohláskách a dvojhláskách má různý ton: ostrý (*acutus*) a táhlý (*circumflexus*). Nelze docela jasně si představit podstatu obojího tohoto tonu a jejich rozdíly: cirkumflex zdá se že byl přízvuk s tonem sestupným (tedy kvalitou svou podobný litevskému sestupnému), anebo vzestupně-sestupným. V jedné věci zůstává řečtina za jazyky baltskými. Při spojeních dvojhláskových (s téžeslab. likvidou nebo nosovkou) nemáme zpráv o rozdílu tonu, a snad ji nebylo; kdyby byl rozdíl býval zde, jako je v jazycích baltských, bylo by podle řeckých zákonů přízvukových správně přízvukováno n. př. *λιπόντων*, ale v *λιπόντες* a p. měl by býti cirkumflex. Jak řečeno, rozdíl kvality tonové jeví se v jazyce řeckém přímo jen v slabikách přízvučných (a zde původní rozdíly na mnoze zastřeny jsou změnami, vzniklými dle řeckých zákonů přízvukových). Ale že rozdíl tonový dá se mysliti i mimo přízvuk, viděti na dokladech často citovaných. Proč *οἶκος* nom.

pl. a οἰκοι lok. sg. má rozličný přízvuk? Proč je různě přízvukováno παιδεῖσαι, παίδευσαι a παιδεύσαι? Časy, kdy se v takovýchto případech mohlo mluvit o umělém rozlišování tvaru stejně znějícího k vůli rozličnosti významu, již minuly, a hledati se musí výklad jiný: a výklad poskytlo poznání různosti tonové kvality. Dvojhláska v οἰκοι je právě jiná než v οἰκοι, a sice jak z ἰσθμοῖ a ἰσθμοῖ vidíme, v nom. pl. je koncovka tonu akutového, v lok. sg. tonu cirkumflexového (i když nemá přízvuku), a patrně koncový difthong tonu akutového neměl v řečtině platnosti plně dlouhé slabiky*): že různost kvality tonové mívá za následek rozdíly kvalitativní, shledáme v dalším průběhu tohoto referátu.

6. Zda-li latina měla dvojí kvalitu tonovou, nelze říci. Byly hledány v jazyce latinském stopy rozdílu dřívějšího, o nichž se ještě zmíníme: i kdyby výklady tyto byly správný, nedokazují ovšem ničeho o vyslovování slabik latinských v době historické. Latinští grammatikové připomínají mimo obyčejný přízvuk latinský i přízvuk cirkumflexový: a i kdyby údaje tyto byly správný, směli bychom sotva souditi, že, jako v jazycích baltských a v řečtině, i mimo slabiku přízvučnou byly nějaké rozdíly kvalitativné ve vyslovování dlouhých samohlásek, dvojhlásek, nebo spojení dvojhláskových. Mluví se o cirkumflexu ve slovích končících se trochajem, s předposlední slabikou naturā dlouhou: *Rōma* na rozdíl od *Rōmae* a *Rōmulus*, *Cethēgus*, *Mūsa* a p. (ale není přý možno vyslovovati *ārma* „tractim“, s dlouhým *ā*, což podle našich vědomostí o výslovnosti latinské jest docela pochopitelné; srv. Lindsay *The Lat. Language* 153 n.). Pochybují, že zde máme činiti s něčím jiným, než s přenášením řeckých zákonů přízvukových na latinu, jakož latinská grammatika v nejednom kuse podléhala doktrínám, vzatým z mluvnickví řeckého; leda ve slovích původu řeckého, jako *Mūsā* = *μουσα* bychom snad směli pomýšleti na affektované podržování výslovnosti řecké, přičítají se vlastně povaze latinské.*) Snad nějaký rozdíl byl u vyslovování latinských oxyton s dlouhou koncovkou (n. př. *flōs*, *rēs*, *nostrās*, *Arpinās*, *addic*, *addūc*, *adhūc*, *istīc*, *illūc*, *tantōn* z *tantō-ne* a p.; Lindsay 163 n.), kde se mluví též o cirkumflexu (srv. n. př. změnu kvality v lit. *gērs*, bez synkopy *gēras*):

*) Dvojhlásky *ai*, *oe* zajisté neměly samy o sobě nijaké zvláštnosti, jež by je charakterisovala vůči dvojhláskám ostatním. Tvaru n. př. na *-ou* nebo *-ei* proparoxytonového nebo properispomenového není prostě proto, že není vůbec podobných slov, končících se akutovým *ov* nebo *ei*.

*) Tak se vyslovovalo v době císařské i *épīrus* = *Ἐπίρους*, *sarcophāgus* a p.; ale kde výslovnost taková nebyla pouhým umělkováním (v době republikánské podle všeho vyslovovali Římané po zákonech latinského přízvuku), duch jazyka vymohl si platnost krácením (resp. dloužením) paenultimy: n. př. *paráclītus*, *érēmus* (vl. *ermo*), *idōlum*, pod. asi *sarcophāgus* a p. Na oxytonaci (n. př. *Gracci* = *Γραικοί*), jak se zdá, ani nedošlo. Srv. Schulze *Gött. Anz.* 1895, 551, Lindsay *op. cit.* 155 n.

jest však možno, že zde „cirkumflex“ grammatiků latinských vlastně naznačuje, že délka v poslední slabice, měla-li přízvuk, byla, jakož přirozeno, prostě delší než jinde. Že cirkumflex v genitivech pl. jako *nummîm* je nesprávný, je známo (vyslovovalo se *nûmmîm*, s *-um* rovněž krátkým, jako v *nummórum*). Tolik jest nejvýše pravděpodobno, že, měla-li latina vůbec jaké kvalitativné rozdíly tonové, týkaly se jen slabik přízvučných, a ojedinělé případy kvality odchylné od obyčejné byly asi specifickým výsledkem latinského vývoje jazykového.

Asi totéž, co o latině, platí o ostatních příbuzných jazycích evropských. Daly by se uvéstí zajisté některé analogie kvalitativné různosti tonu zvl. v slabikách přízvučných i zde, ale sotva bychom měli činiti s něčím původním; analogie tyto by ukazovaly jen, že jest možnost rozličnosti takovýchto kvalit tonových, kterouž možnost po dokladech shora uvedených sotva jest zvláště dokazovati.

7. Zbývají jazyky asijské původu indoevropského, čili, poněvadž o jazyce arménském, a jazycích novoíránských a novoindických (nemluvíc o fásích středních) hrubě ničeho nevíme, o starých jazycích arijských. Uvádějí se obyčejně i doklady z Avesty a vědských hymnů, kde po svědectví metriky jsou prý doklady dvojakosti kvality při dlouhých samohláskách (o dvojakosti vyslovování dvojhhlásek nebyl uveden posud ani jediný doklad, který by aspoň poněkud pozornosti zasluhoval, o dvojakosti při dvojhhláskových spojeních vůbec žádný). Verše vědské dosti často mívají o jednu slabiku i o více méně než jim dle pravidla patří (rovněž, jak se zdá, verše avestské, jichž stavba jest však posud tak temná, že se ani neví, jsou-li budovány dle časomíry či dle přízvuku, či snad jen dle počtu slabik), a tento nedostatek odčínuje se obyčejně rozličnými prostředky. Některé z nich jsou i mně nepochybný; tak rozvádění *j* a *v* v samostatné slabiky (v *í*, *u*, čili lépe v *ij*, *uv*), rušení kontrakcí mezislovných, v zachovaném textě provedených, skoro úplně dle zásad pozdějšího mluvnictví indického; oprávněnost jiných nedovedl jsem nikdy pochopiti. Jedním z těchto prostředků jest roztahování dlouhého vokálu, v textě stojícího, na slabiky dvě, k němuž nejčastěji zavdávají příležitost gen. pl. koncovkou *-ām* (pův. *ōm* s táhlou kvalitou tonu); jsou i učenci, kteří dohadují se, je-li n. př. za *-ām* čisti *-a-am* či *-a-ām*. A toto roztahování jediného dlouhého vokálu na dvě slabiky má býti dokladem dvojakosti kvality dlouhých samohlásek i v jazyce vědském: totiž tak, že roztahování toho jest přípustno jen u samohlásek s kvalitou táhlou, kdežto samohlásky dlouhé s kvalitou druhou (raženou) ho nepřipouštějí. Tomuto roztahování dlouhých samohlásek ve vědské poesii vůbec nevěřím: právem-li či neprávem, neznamená pro věc, o kterou nám zde jde, ničeho, poněvadž jest zaručena více než s důstatek fakty, uvedenými z dokladů dříve uvedených i mo-

menty jinými, jež uvedeme v hlavě druhé. Důvody svého stanoviska vyložím brzy jinde dopodrobna; jsou v podstatě tyto:

1. Verše, v nichž je zvykem roztahovati dlouhé samohlásky, dají se vyložiti i bez roztahování z licencí vědecké metriky, oprávněných povahou vědeckých veršů.

2. I kdyby tyto verše způsobem naznačeným se „opravily“, zbývá hojně jiných podobných, v nichž tohoto prostředku užití nelze, a v nichž ony licence vědecká filologie uznává.

3. Tytéž licence z veliké části ze staré doby vědecké přesahují i v doby pozdější, i v doby povědkové, druhdy i v dobu klasické poesie, kde nikomu se nezdá odstraňovati je podobnými prostředky.

4. Je-li pravda, že dlouhé samohlásky v staré poesii vědecké směřují se roztahovati, platí to nejen o délkách, v nichž hledá se kvalita tonu táhlá, nýbrž i o délkách jiných, jež v podobných metrických místech se objevují: dnešní jazykozpyt připouští roztahování jen při délkách způsobu prvního, při jiných uznáváje metrické nepravidelnosti.

5. Není ani jediného slova ani koncovky mluvnické, kde by metrum všude vyžadovalo roztahování.

6. Daleko nejčastějším dokladem domnělého úkazu, o nějž jde, je koncovka gen. pl. -ām. Mista, v nichž oprávněnost tohoto roztahování se připouští, jsou nanejvýš rozdělena ve vědecké poesii: ve verších typu delšího (trištribového a gāgātriového) jsou velice vzácná, ve verších typu kratšího (gājatriového) za to velice častá, což tuším nasvědčuje, že máme činiti s metrickou licencí, na jistých místech metrických užíváním ustálenou.

O verších avestských bude možný soud, až budeme věděti aspoň tolik s jistotou, že vyžadovaly stále též počet slabik.

(Pokračování).

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Opsal V. Hauer.

Dum matutinum tibi criste
pergit obsequium solvere debi-
tum, Illum germanus bonis eius
invidens acutibus prostravit pa-
lidus. Quem protinus carnis

kdyz gytrzfnye tobye boze
berze fye fluzbe (!) naplnytý
dluznu²⁾, toho wlaftny dobrým
gyeho zawydýe skutkom prora-
zyl³⁾ blédý. ktereho brzézýe

²⁾ hodnu, ³⁾ zabył.

solutum vinculis corona victorie
decoras hodie.

Nam inter pleras celorum
mansiones, quas primitus cre-
dulis parasti populis, Concivem
tui victoris abel iusti hunc mar-
tirem optime collocas, Domine.
Quo nunc prelucido letus con-
sorcio nos tibi sedulis precibus
comendet supplices Wenceslaus,
oramus.

List 144a.

Summi regis archangele mi-
chael intende, quesumus, nostris
precibus. Te namque profitemur
esse supernorum civium princi-
pem. Tu deum obsecra pro nobis,
ut mittat auxilium miseris. Prin-
cipalis est potestas a domino
tibi data peccantes salvificare
animas. Ipse tenens perpetui
potenciam paradisi, omnes cives
te adorant superi.

Tu in templo dei thuribulum
aureum visus es habuisse ma-
nibus. Inde scandens vapor aro-
mate plurimo pervenit ante con-
spectum dei. Quum cum dracone
magnum comisisti prelium, fau-
cibus illius animas eruisti plu-
rimas. Hinc maximum agebatur
in celo silencium, milia milium
dicebant: salus regi domino.

Audi nos michael angele sum-
me. Huc parum descende de
poli sede nobis ferendo opem
miseris atque levamen indul-
gencie. Tu nostros gabriel hostes
prosterne, tu raphael egris affer

tyelefných zbaweneho, okow co-
runu wytyezstwýe okraflugeff
dnes.

nebo mezy mnohymý nebe-
fkymý przyebytký, kterež nay-
prw wyerzyczym zposobyl lý
lidem, spolumyestanyňa tweho
wytyezýe abele sprowadlyweho
tohoto muczednyka naylepý
polazugeff, pane, kterymz nynýe
przefwyetlym wefel towarzy-
stwem, nas tobýe vřtawnymý
prosbamý porucz modlyczýe
waczlaw, prořlymý.

49 (50).

nawýřlyeho krale archandyele
mychale pořpyeff, prořlymý, k
nařlym prosbam. týe nebo wy-
znawamý bytý řwrechných kny-
ezat¹⁾ knyzeýe. ty boha proř
za nas, aby pořlal řpomocz hu-
benym. nayprwnyeffýe geřt mocz
od pana tobýe dana hrzyefne
řpařlytý duřlye. ty drzýe wyecz-
neho mocz ragye, wřřlychný mye-
řtane tye cztýe řwrechny.²⁾

ty w chramu bozym kady-
dlnyczý zlatu wydyen gfi myetý
w ruku. odtud wřřtupuge para-
wonýe mnohe dořla geřt przyed
oblyczyeg bozy. kdy z drakem
welyky czynyl řy boý, z hrđla³⁾
geho duřlye wyřřhl řy mnohe.
z toho welyke dyegyeffe řřye
w nebý vřřřlyeny, tyřřlycze tyř-
řlyczow prawyechu: řpařa kralý
panu.

řlyř nas mychale andyele nay-
wyřly. řřlyem malyczko řřřup ř ne-
beřke řřlyczye nam nesa řpo-
mocz hubenym a take oblech-
czyeny mylořtý.⁴⁾ Ty nařlye,
gabrielý, neprzateři poraz, ty

49. 1) nebeřkych myeřřtanow. 2) nebeřtý. 3) z dařlyň. 4) odpuřřeny.

medelam, morbos absterge, noxas
dilue nosque fac interesse gau-
diis beatorum.

raphaeli neduzywým przýnef
lek, neduhi setrzý, wýny smý,
nas ⁵⁾ a kaz mezy byty radoſtmý
blahoslawných.

List 146a.

50 (51).

² Dilecte ³ deo, ¹ galle, ³ perenni
⁴ hominibus ⁵ que*) et cetibus an-
gelorum, Qui Jesu cristi obediens
ardue suasioni, Predia patris,
gremium matris, Coniugis curam,
ludicra nati sprevisi, pauperem
pauper dominum sequens Et
crucem gaudiis pretulisti lu-
bricis.

Sed te cristus pretulit precio
centuplicato. Ipse fac hoc, ut
dies iste testatur, Quum tibi
nos omnes filios dulci subdit
affectu. sueviam provinciam sua-
vem patriam tibi galle donavit,
nec non et iudicem in celis apo-
stolorum choro iunctum te fecit
sedere.

Te nunc precamur suppli-
citer nobis cristum galle po-
stula favere. Et locum corpo-
ris eius pace repleas, hic tuos
supplices crebra prece subleves.
Dum tibi debitam honorificen-
ciam letabundi semper merea-
mur solvere, O galle deo dilecte.

mylý buohu, o ſwatý hawle
wyeczne mu, lidem y rzýeffyem ¹⁾
andyellkym, kteryz ²⁾ bozý po-
fluffen gla wyfoke radýe, dye-
dyny otezowy, luono ³⁾ mater-
zyno, manzelký peczý, pohra-
wanýe ſyna zhrzyel ſy, chudeho
chudy pana nalledugye y krzyz ⁴⁾
radoſtý (!) przyednefly (!) ſy mrz-
kymy. ⁵⁾

ale tye ſyn bozý przyednefl
mzdu ſtokrat wyeczý, ty ſam
vezyn tez, ⁶⁾ yakoz tento den
ſwyedezý, kdyſt tobye ný wſſy-
czkný ſyny ſladku poddawa za-
doſtý. ſwabzku zemy chutnu
wlaſt tobye, ſwaty hawle, dal
geſt y take y ſudeczy na ne-
beſſyech apoſtolſkemu kam cho-
ru przygednaneho ⁷⁾ tye uczynyl ⁸⁾
ſedyetý.

tebe nynýe proſſymy pokor-
nye ⁹⁾ nam boha, ſwaty hawle,
pozaday przyetý. y myeſto gyeho
tyela pokogem napln, zde tve
modlyczye czaſtu prozbu po-
zdwyhny. kdyſt tobye dluznu
czeſt weſely wzdy zaſluzyly
bychme wſtawaty, o ſwaty hawle
... myly.

List 147b.

51 (52).

Virginalis turma sexus Jesu
cristique connexus dono sentis

panenſky (!) zaſtup rodu,
bozýe y ſgednanye darem*)

⁵⁾ nam.

50. ¹⁾ zaſtupom. ²⁾ genz ³⁾ neb rozkoſſý. ⁴⁾ totyz**) utrpenye.

⁵⁾ neb plzkymy. ⁶⁾ totyz obdarzuý. ⁷⁾ ſwazaneho. ⁸⁾ kazal. ⁹⁾ nabožnye.

*) Číslicemi naznačen jest slovosled i v originalu. **) zkratka tot.

*) psáno; radem.

gratie. Flos candoris tui rubet,
trucidari dum te iubet tortor
pudieie.

Britanorum insule rector, pa-
ter ursule, deo notus claruit.
Hanc conanus virginem propter
pulcritudinem parem thori vo-
luit. Procas mittit et precatur,
minis terret, si spernatur, sibi
poscens ursulam. Pater eius
iam baptismi fonte lotus paga-
nismi prorsus vitat copulam.

Interim vrsula cristi disci-
pula docta per sompnum Sta-
tuit nupcias querens inducias
trimatus spacio.

Vice dotis coniugii regine
votis abiles dato sumptu na-
vigii coene dantur nobiles. Un-
dena denum milium sponse
transmittunt virginum, ducunt
naves per maria curam sper-
nantes hominum.

Aura flante lenius discedunt
a littore, huc illucque sepius
plano ludunt equore. Hinc ma-
nus feminea rexit dante domino
naves, quas basilea brevi vidit
termino.

Relictis navibus ordinant a-
cies, ventis et estibus exponunt
facies et romam adeunt. Per
monasteria fundentes lacrimas
trahunt suspiria, comandant ani-
mas sanctis et redeunt.

Quam in portu reliquerunt

czygeff mylostý. kwyet swyetlo-
stý twe czrwjenje, muczity kdyz
tye wely kattac¹⁾ czystoty.

britanſkeho ostrowa zpraw-
czye, . . . swate wrŕyly, k bohu
ten gifty kral zgyewyl ſýe²⁾
tu*) kral anglyczky dyewku
pro kraſſu rownu lozý³⁾ chtyel
geſt. ſnubczye ſle y proſſý, hro-
zamy ſtraſý, acz zhrzyen by
byl, ſobie zadagýe tu dyewku.
otecz gyeho (!) gyz krzſta ſtu-
dnyczy smyt pohantwýe owſem
warugye ſye zdanye przytowar-
zyſenýe.

za tym wrſſyla bozýe uc-
zedlnýczye nawczena ſkrzye ſen
wſtawyla geſt ſwatbu hledagyczy
przymyerzye prodlenýe trzy
let.⁴⁾

myeſto wyena manzelſtwa
kralowný zadoſtem czne danu
ztrawu plawenýe rownýe dany
gſu flechetne. gedenafte tyſſy-
czow newyeſtýe poſlal geſt dye-
wek, wezu lodye po morzý . . .
zhrzygycze lidý.

týchym wyetrem dmucz la-
hodnygye oſtupugý ot brzyeha.
ſyem y tam czaſtyegýe rownym
hragý morzem. proto ruka zen-
ſka zprawowala geſt daným
bozým lodýe, ktore v tom mye-
ſtýe kratkým wydyla geſt
czaſſem.

opuſtywſe lodye⁵⁾ zpoſſobugy
zaſtupy, wyetrom y wedru wy-
kladagy⁶⁾ twarzý y do rzyma
przyſly gſu. po klaſterzyech le-
gycze ſlíz przygymachu wzdy-
chanye, poruczygy⁷⁾ duſſýe ſwa-
tym y nawratýchu ſýe.

kteru na brzyezye oſtawily

51. ¹⁾ neprzyetel. ²⁾ toczyz obratyl ſýe. ³⁾ toczyz manzelſtwe. ⁴⁾ tocz. prodlenye za trzy leta. ⁵⁾ tocz wyſedſe z lodye. ⁶⁾ wylozylы gſu. ⁷⁾ poruczyechu.

*) psáno : ty. **) psáno : polkrwny.

classem, simul iuvenierunt, magnum flumen et amenum navigantes intrant renum. Per dei clementiam hinc ad locum passionis ducit eas dux agonis. florem sue iuventutis parvipendunt spe salutis euntes coloniam.

O felix colonia, subter cuius menia barbarorum rabies Enses, tela, frameas, cultros in virgineas cruentavit acies.

Feliciora virginum connubia viraginum agnumque sine macula duce secuntur vrsula. Quorum oracionibus felices cum felicibus pace fruamur sedula per seculorum secula. Amen.

List 146^{2b}.

52 (53).

Omnes sancti cherubin, seraphin, troni quoque dominacionesque, principatus, potestates, virtutes, Archangeli, angeli, vos decet laus et honores.

Ordines noveni spirituum beatorum, Quos in dei laudibus firmavit caritas, nos fragiles homines firmate precibus, Ut spiritales pravitates vestro iuvamine vincentes fortiter nunc et in evum vestris simus digni solemnibus interesse sacris.

Vos quos dei gracia vincere terrea Et angelis socios fecit esse polo, vos patriarche, prophete, apostoli, confessores, martires, monachi, virgines, Et viduarum sanctarum omniumque

gfu⁸⁾ mnozstwyje lody, naležly fu, welyku rzyeku a rozkořnu plawyecze wefly fu na ržyn. řkrzye božý mylořt odtud k myeřtu vmuczenýe weđl gýe wodceze bogýe. kwyet⁹⁾ mladostý vzdaly gfu nadyegýe řpaffenýe gduce do kolyňa.

o řtařtný kolyne, pod czymz zabradlamý pohanow wzteklořt meczýe, řypý, ořtýepý, nožýe dyewecze krvawyla zařtupý.

řtařtnýeřřýe panen¹⁰⁾ řwatěbnýe wdow beranka¹¹⁾ bez pořkwrny wodczý nashledugý... kterež dyewký modlyřbamý řtařtný ř řtařtnymy pokogýe vzywaly bychom řřřawneho po wyeky wyekoma.

wřychny řwyety bohonořřýe, řpařřodaji, *) řřolowe a paňřtwýe a knyzeřřtwýe, moecznořřy, moczý, knyzeřřata, pořřlowe, pořřlowe, wam¹⁾ řřuřřýe chwala a czřřy.

pořřadowe dewateryřř duchow blahollawnych, kterež w božych chwalach pořřwrdyl(a) geřřt božye mylořt,²⁾ mý křzeheczý lide pořřwrdte pořřřbamý, aby duchownýe křzywotý³⁾ wařřý po-moczý pořřzemohucze řylnýe nyne a na wyeky wařřym řřmý⁴⁾ dořřtoyný řřawnořřtem **) pořřyblyřyřý řýe řwatým.

wy řwatý, ktere božýe mylořt pořřzemoczý zemřke a andýelom towarzyřřýe vezřýňyla geřřt byřý w neřý, wy knyzeřřata, pořřokowe, apořřolowe, božý vyznawaczý,⁵⁾ mnczedlnyczý, mnyřřýe,

⁸⁾ byechu. ⁹⁾ křafu. ¹⁰⁾ neb dyevek. ¹¹⁾ boha.

52. ¹⁾ na was. ²⁾ neb lařka. ³⁾ hrzyechy. ⁴⁾ neb byly býchom.

⁵⁾ zpowedlnyczý.

*) řpařřoday. **) psáno řřawořřtem.

placencium populis supremo domino vos adiutorium nunc et perenniter foveat protegat ut nostrum, in die poscimus supplices gaudiorum vestrorum.

dyewkj, y swatych wdow wflyech lybyczyech fye lidu swrechnyemu panu, wy nalfye fpomocz nynje a wyecznye opravyl by*) y obranyl by, w den zadamy radoſtych waflych.

List 148^{2b}.

53 (54).

Sacerdotem cristi martinum cuncta per orbem canat ecclesia pacis catholice. Atque illius nomen omnis hereticus fugiat palidus. Panonia letetur genitrix talis filii, ytalica exultet genitrix tanti iuvenis.

Et galie trina divisio sacro certat litigio, cuius esse debeat presul. Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, thuroni soli eius corpus foveant. Huic francorum atque germanie plebs omnis plaudat, Quibus videndum invexit dominum in sua veste.

Hic celebris est egypti partibus, grece quoque cunctis sapientibus, Qui impares se martini meritis senciunt atque eius medicamine, nam febres sedat demonesque fugat, paralitica membra glutinat. Et mortuorum sua prece trium redit corpora vite pristinae.

Hic ritus sacrilogos destruit et ad cristi gloriam dat ignibus ydola. hic nudis misteria brachiis conficiens peditus est celesti lumine.

Hic oculis ac manibus in ce-

popa bozyeho martina kazdy po swyetye zpyewaj¹⁾ kofiel pokogye krzyſtanského. take gehu gmeno kazdy kaczyerz warug fye bledy. ta zemye wefel fye rodyczye²⁾ takeho fyna, taka zemye raduy fye rodytelnychye³⁾ takeho mladenchye.

wlachow trogye rozdyelenje swaty (!) wadila fye swarem, czy by myel byty byſkup. ale ſpolu gmyety fye byſkupa raduyte fye. turkove ſamy gehu tyelo chowaty. swatemu . . . wflyecka oſlada pleſſ, kterymzto wydyczyeho przywedl geſt hoſpodyna w ſwem ruſſye.

tento ſwyetitedlny geſt po-hanſkym kragym . . . y wflyem mudrczom, kteryz nerowny fye swateho martina zaſnuzenye czygy a gehu lekarſtwym,⁴⁾ nebo zymnychye vkroczyge,⁵⁾ czrtý y zahanye, dnu zlamane tyela y zgednawa, y mrtwych ſwu proſbu trzy nawratyl geſt tyela zywotu dryzewnyeffyemu ten swaty obyczyege ſwato-kradczye zkazyl ge a bozye k ſlawye y dawa ohnyem modly. ten nahym ſluſby pazyem ſtwo-rygye odyen geſt nebeſkym ſweytlem.

ten oczyma y rukama na

53. ¹⁾ chwal. ²⁾ matka. ³⁾ chowatedlnychye. ⁴⁾ lekarſtkým. ⁵⁾ vzdra- wuge.

*) psáno oſwylby.

lum et totis viribus suspensus
terrena cuncta respuit. Eius
ori nunquam cristus abfuit sive
iusticia vel quidquid ad veram
vitam pertinet.

Igitur te cuncti poscimus,
o martine, ut qui multa mira
hic ostendisti, Eciam de celo
graciam cristi nobis supplicatu
tuo semper infundas.

nebe y wšlyemy ťylamý powyšfen
zemťke wyeczý wšlyechný zhrzyel
geťt. geho vštom nykdy hošpodyn
nebyl geťt otťel nebo šprawedly-
woťt nebo czozkolywyek k pra-
wemu zywoťu przyťluffye.

proto*) tebe wšlyechny za-
damý, o ťwaty martine, aby
který mnohe dywý zde vka-
zal ťy, take**) ť nebeť myťoťt
božý nam modlenym twym wždy
wlý.

List 151b.

54 (55).

Potens rector, pie deus, assit
dies iubilaeus, fratrum est so-
lempnitas. Hic solent omnes
regi, pastor adest suo gregi,
absit omnis levitas.

o mocný zpraweze, milo-
ťtywý boze, przyťpyeg den gyaťný,
bratrow geťt ťlawnost. tuto
zwykugý wšlyczkný zprawowatý,
paťtyrz przyťtogý ťwemu ťladu,
odťup wšlyeczka lehkost. ¹⁾

Oprava. V předešlé části má býti na str. 104, 3 oddíl: trzykrat
cztyrzy; 111. 5 exorantes: v poznámce: w wyecznm; 116, 4 uczynyl
ťy, v lat. referens; 117, 2 murzyenymem, 4 v tom; 118 nrawow, lida,
ke slovu kostela patří poznámka *czyrkwce, ťboru.*

(Pokračování).

Úvahy a zprávy.

Rudolf Hirzel: Der Dialog. Ein literarhistorischer Versuch. Lipsko 1895. I svaz. str. 565, II sv. str. 473.

Kdokoli si vzpomene, jaký význam a rozsah měla v starověké literatuře dialogická forma, kteráž naproti tomu v novověku téměř jen živořila a nyní bezmála úplně již vymizela, připustí, že mělo již dávno býti úkolem právě klassických filologů, aby monograficky spracovali rozvoj tohoto zajímavého útvaru literárního. Objemným dílem Hirzelovým stalo se konečně i tomuto požadavku po právu. V uvedeném spise podány nejen podrobné dějiny dialogu ve starověku, nýbrž přídavkem i stručný přehled užívání dialogické formy u spisovatelů středověkých i novověkých.

Dialog jest dřívější než monolog, monolog jest vždy něco umělého, strojeného; zdraví, normální lidé nemívají mono-

54. ¹⁾ tot nemudroťt.

*) pto. **) psáno: taka.

logů.*) Proto můžeme zcela v souhlase s Platonem říci, že dialog jest založen v přirozenosti lidské. Odtud také patrno, že se stopami dialogu se setkáváme u všech národů; Hirzel na př. poukazuje v této příčině k prvkům jeho v orientu, ale právem dodává, že tu tato forma nebyla vytříbena a zdokonalena, a proto nejen nedosáhla takové výše, jako v Řecku, nýbrž i dosti záhy mizela. Naproti tomu u čilých a sdílných Hellenů nabývá dialog záhy velmi značné důležitosti již v poesii, a to epické, lyrické a zejména arci dramatické (jakož i v příbuzných odvětvích literatury na Sicilii), domáhá se přirozeně vynikajícího místa i u historiků a řečníků, především však u filosofů, a to jak ve škole elejské (Zenon), tak obzvláště u oněch mužů, kteří slučují oba obory, řečnický a filosofický, totiž u sofistů. Těmto počátkům vývoje formy dialogické věnována první část spisu Hirzelova (až do str. 67), druhá pak líčí dobu rozkvětu dialogu, počínajíc Sokratem (str. 68 až 83) a jeho školou (83—140) až ke Xenofontovi (140—174) a Platonovi (174—271). Třetí část obírá se Aristotelem (272 až 308), peripatetiky, kyniky, akademiky atd. (308—353). V této době začíná již nenáhlé klesání dialogu, a tato dekadence postupuje v následující době alexandrijské (IV. část H. spisu), kdež dialog vytlačuje forma listu, „symposia“, „diatrib“, „satury“, tak že dialog živoří jen ve verších anebo sem tam nuceně jest napodobován některým učeným badatelem, odkudž pak se stalo, že podobné elaboráty vloudily se na př. v corpus Platicum. V poslední části prvního svazku přechází Hirzel k vyličení, jak již zanikající dialogická forma dožila se znovuzrození v řeckém eklekticismu zejména u Římanů, i předvádí čtenáři obraz rozvoje dialogu v době republiky, zabývá se v delších statích zvláště Varronem a Ciceronem (str. 457—552), jehožto spisy tu vzhledem k dialogické formě dosti podrobně analyzuje.

Druhý svazek obsahuje tři části, z nichž první stopuje dialog v době císařské. Vytýkáme tu jako pozoruhodnější partie výklad o Horatiovi (9—20), Senekovi (24—34), Persiovi, Petroniovi a zejména Tacitovi (47—60), dále oddíly věnované Dionu Chrysostomovi (84—119), Plutarchovi (124—238), Epiktetovi (245 až 252), Marku Aureliovi (262—268) a Lukianovi (269—333).

Poslední dvě části odbyty jsou mnohem stručněji, poněvadž spisovatel, jak upřímně sám vyznává, necítil se tuto býti dosti povolaným a chtěl podati jen náčrtek k vůli nutnému docelení obrazu. Nicméně třeba doznati i o nich, že jsou velice cenné a že mohou sloužiti dobře příštím studiím za základ. Spisovatel tu nastínil rozvoj dialogu v literatuře křesťanské, počínajíc od apologetů (Minucius Felix, Clemens Alex., Lactantius) až po sloupky vědy křesťanské, sv. Jeronýma a Augustina (str. 366—380). Po krátkém přechodu obrací se pak k době renaissance a k době

*) Monolog v dramatu má jiný význam a místo.

novější. V nich roztřídil si celý obor dle jednotlivých národů i načrtl dialog u Italů (Petrarca, Laur. Valla, Pietro Aretino, Macchiavelli), u Španělů, v Anglii (Addison, Shaftesbury, Berkeley, Hume a j.), ve Francii (Descartes, Fénelon, Malebranche, Port-Royal a Pascal, Bayle, Voltaire, Mably, Montesquieu, Rousseau, Diderot, de Maistre, Napoleon) a v Německu (Kant, Schiller, Göthe, Schlegel, Mendelssohn, Wieland, Klopstock, Herder, Lessing, Solger, Fichte, Humboldt, Jean Paul, Schelling, Dav. Strauss). Sahá tento přehled až k Schopenhauerovi, jenž (podobně jako i jiní po něm) označil nepatrný význam dialogu v dnešní době, prohlásiv jej zřejmě za nepříhodný k vědeckému pojednání. „Třebas však dialog byl pro dnešní vkus antiquitou, historické úvaze ční jako pomník bojechtivých a tvůrčích, v pravdě mladistvých dob dějin světových“ (II, str. 252).

Jest zajisté jasno i z toho, co jsme uvedli, jak bohatý má obsah spis Hirzelův, i můžeme bez přehánění po bok ho postavití známým znamenitým studiím téhož učence o filosofických spisech Ciceronových. Rozdíl ovšem podstatný mezi oběma jest, že onen spis obsahuje bystré samostatné bádání, ale v oboru omezeném, kdežto tento nový spis jest více jen souborný, ale za to oboru nesmírně rozlehlého. Odtud vysvětlíme si také již ráz jeho vnější: neustálý zřetel k literatuře příslušné v obrovské záplavě poznámek (bez nich není snad ani stránky); odtud čerpá sám spisovatel omluvu, proč Platona prošel poměrně kratčeji, ježto prý tu již hojně bylo pracováno od jiných (ač referent byl by si přál přece větší obsírnosti i tu, zejména hledí-li k tomu, že Ciceronovi, také hojně probranému, věnováno jest stejně místa, jako Platonovi, a Plutarchovi dokonce i více). Zajisté bude dílo toto nezbytnou pomůckou každému, kdo o některém z dotčených spisovatelů by chtěl podrobněji pracovati, ve kterážto příčině usnadnil mu spisovatel věc náležitým indexem. Nicméně i v tomto spise jest hojnost zajímavých podrobností, a to jak literárních — srv. o poměru dialogu vzhledem k studii (I, str. 243 n.), k románu (I, str. 41), k listu (I str. 300—308, 252 nn.), pojednání o literatuře symposií (I, str. 359—367), diatrib (I, str. 369—371), dále o kritice Aristotelově Platonových idejí, již H. pojímá jako pokus vysvětliti a zachrániti (!) tuto nauku (I, str 289 n.), o rozmluvách Sofistu a Parmenidu, které prý jsou autokritikou Platonovou, směřující k důkazu immanence idejí (I, str. 290), o epistolografické literatuře ve škole Epikurské (I, str. 352 nn.) atd. —, tak i filosoficky důležitých, jako jest na př. celá pěkná závěreční partie, pokoušející se stanoviti, jak zračí se v dialogu jednotlivá individua, národové a věky, anebo úvaha o poměru náboženství a filosofie (II, str. 367 n.) a pod. Plyne z toho, že Hirzelův spis, určený v první řadě k příležitostnému nahlédání, doporučí se i k souvislé četbě.

Frant. Čáda.

Musici scriptores Graeci. Aristoteles Euclides Nicomachus Bacchius Gaudentius Alypius et melodiarum veterum quidquid exstat. Recognovit prooemiis et indice instruxit *Carolus Janus*. Annexae sunt tabulae. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri. 1895.

Před nedávnem r. 1893 vyšel péčí F. Sarana druhý díl Westphalova díla „Aristoxenus von Tarent, Melik und Rhythmik des classischen Hellenenthums“, obsahující opravený text Aristoxenův s obšírnými (ale nic nového neobsahujícími) prolegomeny Westphalovými, jenž nahrazuje vydání Marquardovo z r. 1868. Známé dílo Aristida Quintiliana máme také vydáno r. 1882 A. Jahnem. Toto vydání Karla Jana menších spisů hudebních nahrazuje zastaralé dosavadní vydání Marka Meiboma z r. 1652. Že základ jeho rukopisný je daleko spolehlivější, jakož vůbec toto vydání bylo již dávno potřebou, netřeba připomínati.

Vedle spisovatelů, v titulu uvedených, obsažena v tomto vydání i Pseudo-Aristotelova *Problemata*, pokud se týkají otázek hudebních, Kleoneidova *εἰσαγωγή ἀρμονική* a *Excerpta Neapolitana* (*Πτολεμαίων μουσικά*). Mimo obšírný úvod o rukopisech přidány jsou k textu jednotlivých spisovatelů i hojně předběžné výklady; pouze před místy z Aristotela, jednajícími o hudbě, z pochopitelných příčin takového výkladu není.

Upozorňujeme na toto vydání ty filology, kteří se o hudbu řeckou zajímají; upozorňujeme na ně také z té příčiny, že na str. 425 n. jsou otištěny zachované zbytky řeckých skladeb hudebních ve smyslu s přidanou transkripcí v notovém písmě moderním. Nápěv k první pythické odě Pindarově, od Kirchera nalezený, i tuto schází, ježto Jan pokládá jej za podvržený, ač jeden z důvodů, proti pravosti Kircherova nálezu uváděný, nyní na základě nového nálezu hymnů delfských odvolává. Otištěna tu část partitury Euripidova Oresta (že první slabiky dochmia označeny jsou iktem, tomu i Jan právem na str. 427 se diví, „sed nititur res auctoritate papyri“; v. však Listy fil. XXIII, str. 37), dále hymny delfské (mimo nález nejnovější), píseň Seikilova a hymny Mesomedovy (Jan drží se mínění Bergkova, že pocházejí od jediného Mesomeda).

Nového se v tomto vydání zachovaných nápěvů arci nedo-
vidáme nic; Jan drží se v úpravě, doplnění a transkripci hymnů i písně Seikilovy Crusiusa, jež arci částečně novým nálezem hudebním, o němž jednáme o něco výše (str. 178 n.), se mění. Ale kdo nechce otisky těchto nálezů shledávati po různých místech, najde tuto vše (až na nález nejnovější) pohromadě, opatřeno stručnými úvody a doloženo příslušnou literaturou.

Josef Král.

Euripidovy Fojničanky. Přeložil dr. *Petr Durdík*. Výroční zpráva o c. k. střední škole na Malé Straně v Praze za školní rok 1894. Str. 27.

Již r. 1885 uveřejnil p. překladatel ve výroční zprávě gymnasia malostranského ukázkou ze svého překladu Euripidových Fojničanek, obsahující verše 88—689. Zbývající část tragoedie (v. 1—87 a 690—1766) podána v programu tomto. Překlad p. Durdíkův jest zdařilý, svědčíci jak o veliké obratnosti překladatelské, tak o bedlivé úvaze. Jest správný, čte se plynně a lahodně. Jen tu a tam zaráží nás nějaké zastaralé slovo, j. pleník (ve v. 708), zábyvka (1265), okolice (1357), cudlivý (1487), sledim (*ᾠέγουμαι* 1489). Nepěkně se čte v dojemném vypravování poslově, že syn Kreontův meč si vetkl „v chřtán“ (v. 1092), neobvyklý u nás jest obraz „dětí dvojsprěž“ (*ἑξωρὶς τέτταρον* 1085), nesprávný jest tvar „aitolidský“ (981). V pravopise nelze souhlasit s psaním: Fojničanky, Ojdipus, Kithajron, Tejresias, Hélios, Théby a pod. Pan překladatel držel se vydání Kinkelova (z r. 1871), kteráž jde příliš daleko v athetesi jednotlivých veršů. Tak n. př. v. 751 n. neprávem, tuším, pokládány za interpolaci: jeť v nich obsažena polemika proti příslušné části Aischylových *Ἐπιδά* (v. 358 nn.), kterou přece interpolatorovi podkládati nemůžeme. Rovněž v. 1118 shoduje se úplně s důkladností Euripidovou, a není proto třeba jej vylučovati.

Části lyrické přeloženy jsou časomírou, čehož třeba jen litovati. Nepochybujeme, že by byl p. překladatel při známé obratnosti své dovedl je pěkně přeložiti přízvučně. Než doufejme, že se o to pokusí při některém jiném dramatu Euripidově.

Připojené poznámky jsou stručné, ale k porozumění postačí. Bylo by si jen přátí, aby byly umístěny hned pod textem, nikoli až v zadu. Budiž ref. dovoleno vysloviti při této příležitosti prosbu ke všem skladatelům článků programových, aby v této věci více dbali zájmu svých čtenářů.

Frant. Groh.

Jos. Benhart: Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi. (XXIV. roční zpráva c. k. gymnasia v Domažlicích z roku 1895.) Str. 20.

Látka pojednání tohoto jest stará. Dionysios Halikarnasský pokládal první řeč Demosthenovu proti Filippovi za dvě řeči samostatné, z nichž první (§ 1—29) byla prý přednesena za archonta Aristodema (r. 351 př. Kr.), druhá (§ 30—51) za Themistoklea (r. 346). Minění toho ujali se v tomto století pouze Seebeck (1838) a Eichler (1883), vývody jejich byly však od četných badatelů vyvracovány. Pan B., nepokládaje rozpravu o té věci za skončenu, prozkoumal znova celou otázku. Výsledek, ke kterému dospěl, nemohl ovšem býti jiný, než že řeč tvoří

jediný celek a že přednesena byla r. 351. V čem se však p. spisovatel od obecného mínění odchyluje, jest, že soudí s Blassem, že r. 347/6 řeč tato vydána byla po druhé.

Důkaz jednotnosti proveden podrobně. P. spis. uvádí nejprve, co asi svedlo Dionysia k rozdělení této řeči, a vyvrací zároveň domněnku jeho, že by druhá část byla deuterologii. Po té pojednáno o době, kdy řeč byla přednesena; autor rozhoduje se pro jaro r. 351. Následuje rozbor první části; p. spis. myslí, že by mohla část tato obstáti jako řeč samostatná, ovšem jen z nouze. Velmi dobře při tom poznamenává, že by pak řeč musila končiti ne § 29, nýbrž teprve 30, čímž již padá zpráva Dionysiova. Podáv obsah části druhé, ukazuje autor, že by tato část sama o sobě ani neposkytovala smyslu ani nevyhovovala požadavkům umění řečnického. Dokázav konečně, že nic nevadí spojení obou částí, ba naopak, že část druhá zřejmě poukazuje na první, a vyvrátiv některé námitky menší váhy, shrnuje výsledek svého pojednání v ten smysl, že „nelze jinak než pokládati řeč I. proti Filippovi přes svědectví Dionysiovo za jednotný celek.“

Nyní bychom očekávali výklad o dvojím vydání této řeči; místo toho poznamenává p. spis. prostě, že se přidržuje mínění Blassova, o němž dříve se zmínil. Ale právě tato věc zasluhovala by zevrubnější úvahy; důvody Blassovy nejsou totiž podle toho, abychom jim hned věřili. Ze slov Demosthenových v § 35, že slavnosti konají se vždy v čas, *ἂν τε δεῖνοὶ λάχωσιν, ἂν τ' ἰδιῶται*, netřeba, tuším, souditi, že tenkrát byli pořadatelé již voleni losem. Příčinu, pro kterou později, neznámo ovšem kdy, tento způsob volby byl zaveden, vykládá dobře Aristo teles *Ἀθ. πολ.* 56, 4. Pokud pořadatelé byli poviinni nésti sami náklad slavnosti, musilo se přirozeně hleděti jen k lidem zámožným; cheirotonie byla tu nezbytna. Od té doby však, co stát dával pořadatelům na slavnost 100 min, bylo možno voliti je losem, čímž se tato důstojnost stala přístupnou i nezámžným občanům. Kdyby r. 347/6, do kterého Blass druhé vydání řeči této klade, byla bývala již v obyčeji volba losem, byl by Demosthenes zajisté řekl: *ἂν τε πλούσιοι λάχωσιν, ἂν τε πένητες*. Řečník mluví však o znalcích a neznalcích, nikoli o bohatcích a chudácích. To shoduje se úplně s cheirotonií; vždyť mnohý bohatč athenský byl zvolen za pořadatele jen pro své peníze, ač jinak nevynikal zvláštními schopnostmi pořadatelskými. Proto, myslím, netřeba k vůli tomuto místu uznávati nové spracování této řeči. Dále není hrubě pravdě podobno, že by byl Demosthenes v době poměrně velmi krátké přikročil k novému vydání řeči, která neměla žádného úspěchu politického. Konečně, kdyby byl Demosthenes obnovil r. 347/6 starý návrh svůj, jak se Blass domnívá, byl by zajisté k jeho odůvodnění složil řeč novou.

Rovněž nesouhlasím s výkladem slov v § 30: *ἃ μὲν ἡμεῖς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθ' εὖρεῖν, ταῦτ' ἐστίν*. P. spis. dává Seebeckovi a Eichlerovi za pravdu v tom, že slova tato pronesl

Demosthenes, jsa tenkrát členem rady, jménem jejím. Avšak byl-li Demosthenes vskutku oficiálním řečníkem a zastancem probulematu, pak nebylo mu nijak potřeba se omlouvat, že první slova se chápe (§ 1). Pravdě nejpodobnější výklad jest, že *ῥητής* jest plurál spisovatelský; že Demosthenes v první době své činnosti plurálu toho užíval, toho doklady podává p. spis. sám z řeči proti Aristokratovi, kteráž pochází rovněž z r. 351. Ostatně připomínám, že není zjištěno, zdali Demosthenes byl již r. 351 členem rady.

Jinak uznává ref., že práce p. spis. psána jest s nemalou pečlivostí a s náležitou znalostí příslušné literatury. Sloh jest jasný.

Frant. Groh.

Řecká slova v palliátách Plautových. Napsal K. Himer. (Dvacátá osmá [třetí] výroční zpráva o c. k. střední škole na Malé straně v Praze za školní rok 1895).

Spis. vykládá nejprve o tom, od které doby a jakým způsobem působila na Římany vzdělanost řecká, potom o příčinách, proč některá slova řecká u Římanů se ujímala (na př. pro nedostatek vlastního názvu pro určité věci, u Plauta i ze snahy způsobiti hříčku slovní). Zmiňuje se o tom, že někdy nesnadno jest rozeznati slovo domácí od přejatého, o přispůsobování slov řeckých k jazyku latiskému hláskoslovném i lidovou etymologii vzniklém. V otázce, pokud některá slova jsou vskutku přejata z řečtiny či nikoliv, jest ovšem leckde dosud mezi badateli neshoda. Zmínka se děje i o těch slovech v komoediích Plautových, která prostřednictvím řečtiny dostala se do latiny z jazyků semitských. Následuje výklad o slovech hybridních (srv. *contechinari*, *semisonarius* a j. slova latinská, Plautem samým vytvořená, ale s koncovkami řeckými; j. *Argentumdonida*, *Nummosexpalponides* a j.).

Práce zakončena jest dvěma seznamy: v jednom sestavena jsou slova řecká, jichž Plautus užívá ve smyslu přeneseném — mohlo se přidati, že zajisté někdy dle svých vzorů řeckých —, j. *barathrum* žaludek, *machina* loď a j., v druhém všechna slova řecká, která se v zachovaných komoediích Plautových vyskytují. V tomto druhém seznamu ač se opětuji slova seznamu prvního.

Práce p. spisovatelova jest příspěvek lexikografický, sestavený s velikou pilí a dobrou znalostí odborné literatury, zvláště novější literatury grammatické. Uspořádání výkladu po mém soudu mohlo býti přehlednější a zvláště mělo býti rozčleněno i zevně na jednotlivé oddíly. První seznam slov mohl snadno odpadnouti, ježto nyní opakují se v seznamu druhém slova seznamu prvního zbytečně. Co je o nich v seznamu prvním řečeno, mohlo snadno připomenuto býti v seznamu druhém.

Stanoviti určitě, že to neb ono slovo jest přejato z řečtiny nebo z jiného jazyka, není tak snadné, jak by se snad na první pohled zdálo; mínění mohou býti a jsou tu vskutku často rozličná. Proto ovšem leckde mohlo by býti proneseno a hájeno i jiné mínění, než kterého se drží spisovatel. Že by na př. lat. tessera bylo od kořene tan-s = trásti, jak soudí Vaníček a jak ochoten je uznávati i spisovatel (str. 11), je málo pravděpodobno. Nyní bychom musili aspoň mluvit o koř. ten, resp. ten-s (v. Brugmann, Grundriss II, 2, str. 1020). Že by historia v Men. 248 mělo nějaký význam přenesený, nevěřím; znamená to na tom místě — jako i jinde — vypravování toho, co kdo zažil. V tom, tuším, nelze shledávati ani nic přeneseného ani neobvyklého. Celkem však vede si tu spisovatel s chvalnou střízlivostí.

Podivným nedopatřením dostaly se do seznamu slov původu semitského i panthera (= πανθήρ, skr. pundaricas, vl. puṇḍárikas), tiara (= τιάρα, slovo perské) a cantherinus (= κανθήλιος, slovo keltské).

Slov řeckých, která se u Plauta vyskytují, sestavil p. spis. dosti značnou řadu. Škoda však, že nepokusil se o to stanoviti, která jsou pouze Plautovi vlastní; nebo mnohá slova byla vůbec v latině (za Plauta i později) úplně zdomácnělá a běžná (na př. cera, cistella, elogium, epistola, fungus, historia, nauta, philosophus, tragoedia, tus a j.). Teprve po odečtení těchto slov mohlo by se souditi, zda-li a pokud Plautus, spisovatel duchem i jazykem naskrze římský, od jiných spisovatelů doby své i pozdější lišil se jakousi zálibou ve slovech řeckých. Myslím, že by se tu došlo k výsledku, že Plautus v té věci neliší se hrubě od některých jiných básníků své doby anebo doby o něco pozdější (vzpomeňme na př. Lucilia). Bylo by zajímavé určitě to konstatovati, ať již je výsledek jakýkoli. Pilně sebraný materiál, jež snesl p. spisovatel, by tu řešení této otázky značně usnadnil.

Chyb tiskových není mnoho; na str. 4 dvakrát tištěno linquae (m. linguae). V seznamu užitých spisů na str. 23 měl k titulu jich vždy přičiněn býti aspoň rok jich vydání.

Josef Král.

Z filologie slovanské.

Ze zpráv cís. akademie Petrohradské bylo kruhům odborným známo, že prof. V. Jagić horlivě sbírá staroslovanské rozpravy obsahu grammatického, chtěje jich spojití v soustavné dílo: „Corpus grammaticorum sloveno-rossicorum.“

Po sběratelské činnosti více než desíleté, podporován byv početnými přáteli, kteří rukopisným pramenům blízcí jsou, vydal nyní prof. V. Jagić první část svého díla pod názvem: „Разсужденія южнославянскої и русскої старини о церковно-славянскомъ языкѣ“ (779 str. v malé 4^{co}),

kteřá pojata jsou do publikace cis. akademie Petrohradské, nesoucí název: *Исследования по русскому языку. Издание отдѣленія русскаго языка и словесности импер. академіи наукъ. Томъ I. Санкт-петербургъ, 1895.*

Bohatý obsah nového díla Jagićova je takový:

I. Založení slovanské písemnosti. Nejspolehlivější prameny našich vědomostí o tomto světodějném podniku nacházíme v obou slovanských legendách o životě našich prvoučitelů, sv. Kirilla a Methoda, a pak v nejstarším letopise ruském, v „*Повѣсти временныхъ лѣтъ*“ (Nestor).

Jagić otiskl dotyčné části ze všech tří pramenův a shrnuje zprávy, které v nich o slovanském jazyku a okolnostech, jež způsobily jeho vysoký kulturní význam, obsaženy jsou, takto: a) počín díla vyšel z Moravy; b) k podniknutí jeho ustanoven byl císařem byzantským znamenitý kazatel a znalec jazyků Konstantin; c) první péči Konstantinovou, ještě před výpravou do Moravy, bylo upravení písmen a nezbytná literární příprava; d) první překlad evangelský byl vykonán též na jihu, bez pochyby v Cařihradě; e) Konstantin měl pomocníky, mezi nimiž zaujímal přední místo bratr jeho Method, který již v mládí nabyt známost jazyka a obvyčeje slovanského; konečně f) na Moravě, a potom v Pannonii, po prvé dospělo se cíle: zařízení slovanské bohoslužby.

II. Zápas, který slovanské písemnictví na jihu podstoupiti muselo, zanechal stopy v obraně slovanských písmen, sepsané mnichem Chrabrem, jenž žil asi v X. stol. Obrana bývá nadepsána: *О писменехъ чръноризыца Храбра*. Jagić otiskl ji podle různých pramenů: 1. podle rukopisu bulh. z r. 1348, jenž se nalézá v cis. věř. knihovně v Petrohradě; 2. podle rkpisu Moskevské duch. akademie; 3. podle bulharského přepracování, zachovaného v rkpise XIII—XIV. stol., v bibl. Berlinské; 4. podle pozdější ruské redakce, vyskytující se v rkpisech XVI—XVII. stol.; 5. podle pozdější srbské redakce (str. 668). 6. K tomu přidáno *Сказаніе о славянскихъ книгахъ, перенесенное на почву рускую*.

Obrana mnicha Chrabra požívala velké vážnosti, jak o tom svědčí veliký počet rukopisův a přepracování její. O autorově osobě nemáme žádných bližších vědomostí; možná dost, že jméno Chrabrъ jest pseudonymem. Podle obsahu a tendence soudíme, že autor žil v době prvního rozkvětu slovanského písemnictví u Slovanů bulharských, asi v X. stol. Nejvíce by tomu nasvědčovala slova „*сѣтъ бо еше живи, иже сѣтъ видѣли ихъ*“ (totiž Kyrilla a Methoda); avšak slova ta nalézají se toliko v jednom rukopise. Pozoruhodno, že to je rkpis Mosk. duchovní Akademie, který vyniká i jinými odchýlkami a nese na sobě patrné stopy, že byl opsán z předlohy hlaholské.

Obrana Chrabrova namířena bez odporu protiv Řekům, kteří se v ní objevují jako protivníci slovanského písemnictví. Vůči

nim ozbrojil se autor celou tehdejší grammatickou učeností byzantskou, chtěje dokázati, že slovanská abeceda původem svým nezařadí řecké, nepředčí-li ji dokonce.

Řekové, dí Chrabr, nápodobili Hebreje (Židy), Kyrill pak nápodobil Řeky. Tato část důkazu Chrabrova je pak doslovný překlad z řečtiny, jak prof. Jagić připojeným originalem ukázal. Jestliže ale Kyrill nápodobil Řeky, tak pokračuje Chrabr, jak se stalo, že máme 38 písmen, kdežto Řekové jich mají jen 24? Vůči této výtce ukazuje Chrabr, že k 24 řeckým písmenům dodati třeba ještě tři písmena číselná a pak jedenáct dvojhlásek (diftongů); takovým způsobem nabývá skutečně čísla 38, jehož potřebuje, aby rovnost abecedy slovanské s řeckou provedl.

Protiv výtce, která se též v slov. legendě Konstantinově ozývá, že jen tři jazyky obdržely od Boha zvláštní práva, brání se Chrabr poukázáním na to, že Adam v ráji mluvil syrsky a že teprve po zmatku babylonském národové se řeči a zvyky rozestoupili. Důvod takový našel Chrabr též v literatuře řecké, ač pramen přesně udati nelze. Prof. Jagić uvádí řadu podobných míst.

Výklad Chrabrův o nenáhlém vývoji řeckého písma a jeho upravitelích pochází doslovně z nějakého grammatického sborníku řeckého, jak vidíme z připojených originalů. Naprotiv nenáhlému vývoji abecedy řecké vidí Chrabr přednost slovanské v tom, že ji upravil filosof Konstantin v krátkém čase, a proto je prý dokonalejší a světější.

Nikde u Chrabra nenalézáme narážky, jaké písmo slovanské míní. Pokusy, novějších badatelů, dokázati, že mu tanulo na mysli písmo hlaholské, nesnesou kritiky. Poukazuje se na slova „**по-неже сѧ постраниахъ и еше**“ (jelikož se upravují ještě): ale slova ta nevztahují se na písmena, nýbrž na překlad písma svatého.

Celá rozprava Chrabrora rozpadává se na dvě části: v první je řeč o písmenech, v druhé o překladě písma svatého, t. j. o tom díle, pro něž slovanská písmena, jakožto prostředek upravena byla. V první části provádí se myšlenka, že slovanská písmena snesou srovnání s řeckými, protože sestavena byla jedním člověkem, jenž rázem dovedl opatřiti slovanskou abecedu 38 znaky, kdežto Řekové prý téhož cíle dospěli teprve prodlením dlouhé doby, při účastenství sedmi osob. V této části není řeči o přepracování čili o „upravování“, nýbrž jen o doplňování abecedy řecké. Celý smysl argumentace Chrabrovy odporuje výkladu, jakoby písmo slovanské se bylo poznenáhla „upravovalo“. Neboť on dokazuje: a) že Slované měli 38 písmen, nic méně a nic více, právě tolik, jako Řekové, b) že u Slovanů tato zásoba písmen vymyšlena čili vynalezena byla jedním člověkem, kdežto u Řeků k témuž cíli dospělo 7 osob, v prodlení dlouhé doby. Proto každý, kdo z obrany Chrabrovy chce čerpati důvody pro jedno nebo druhé

písmo slovanské, musí za základ položití určité číslo 38 písmen. Nápodobení Řeků lze potahovati na obojí písmo. Kdyby se mohlo dokázati, že slova „и отъ сѣхъ сѣхъ четыры мѣстоу десѣтѣмъ подобна грѣцьскимъ писменемъ“ atd.“ nalézala se v původní redakci, měli bychom nezvratný důvod, že Chrabrý měl na mysli kyrillicí, protože jediné kyrillice obsahuje v sobě úplnou řeckou abecedu, kdežto v hlaholici není, jak známo, písmen ξ a ψ. Avšak v starších rukopisech (synod., srbském u Dučiće, berlínském) oněch slov není a proto třeba jich považovati za pozdější vsuvku.

Číslo 38 písmen lze v kyrillské abecedě sestavit takto, že k 24 písmenům abecedy řecké: α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω připojí se 14 slovanských: б, в, г, д, е, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, уѣ, ѱ, х, ѿ, ѡ, ѧ, Ѩ, а; dohromady tedy 38 písmen. Ale k témuž výsledku docházíme též při abecedě hlaholské, sestavíme-li ji takto: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, оуѣ, ѱ, х, ѿ, ѡ, ѧ, Ѩ, а, ѩ, ѫ, Ѭ. V této řadě není ovšem ѩ, avšak víme, že hlaholské památky měly původně jen jeden znak pro а a ѩ; a dále není obsírnější památky hlaholské, která by neměla písmene к. Z toho vychází na jevo, že na základě obrany Chrabrovy není možností rozřešiti, jaké písmo slovanské tanulo mu na mysli.

Druhý úkol Chrabrův záležel v tom, aby dokázal rovnost neli přednost slovanského překladu písma svatého u porovnání s řeckým. Překlad řecký týká se knih starého zákona, jenž podle obecného podání pořízen byl 70 muži v Alexandrii. Podle Chrabra má slovanský překlad tu přednost, že učiněn jedním mužem. Při tom ovšem nevzpomíná pomoci hlavního spolupracovníka Methoda, unášeje se myšlénkou, že jediný Konstantin učinil sám, co 7 a 70 mužů řeckých. Teprve ku konci jmenuje se též Method, jakožto spolupřekladatel. Výklady o 7 a 70 mužích našel antor obrany zajisté u Řeků, jak to jasně ukazuje prof. Jagić.

Mnich Chrabr brání dále překlad slovanský protiv výtce, že nevykonán „dobře“, protože prý dosud se „opravuje“. Chrabr nepopírá fakta, ale snaží se jej uvést na pravou míru, dopouštíže, že starý překlad svatých knih (zajisté též liturgických) za jeho časů se pozměňoval a upravoval. Takovým způsobem potvrzuje rozprava Chrabrova výsledky, kterých se dospělo srovnáním zachovalých památek. Potvrzení takové je důležité.

A na konec našel Chrabr ještě jednu přednost Slovanů v této věci, které u Řeků není: všichni slovanští „bukari“ (žáci) onoho času věděli, kdo Slovanům sestavil písmena a písmo svaté přeložil. Ne tak prý u Řeků. Pochopitelně, dodáváme my. U Řeků byla to již otázka starožitnická, učená, kdežto Slované na ni pohlíželi jakožto na dílo nábožensko-národní.

Chrabr uvádí pak jako současníky velkého děje nejen řeckého císaře a bulharského knížete, nýbrž i knížata Rostislava a Kocela,

kterí brzy potom vymizeli z paměti jižních Slovanů. Jest to opět důkaz, že rozprava napsána byla v dobách od děje nedaleko vzdálených. Jediná okolnost překvapuje: tvar jména Rostislavova „Rasticъ“, tvar západoevropských letopisů! Okolnost těžce vysvětlitelná.

III. Výklad Jana eksarcha bulharského o slovanském jazyku v předmluvě jeho k překladu bohosloví sv. Jana Damaskína.

Jagić otiskl tento výklad podle rukopisu synod. knih. Moskevské z XII. stol., připojiv různocnění z rukopisů jiných. Neboť předmluva eksarchova nezachovala se pouze při bohosloví Jana Damaskína, nýbrž též zvlášť, jako rozprava ve směru grammatickém vážná, někdy hned za rozpravou Chrabrovou.

Výklad Jana eksarcha bulharského vyznačuje se podivuhodnou prostotou. Překladatel vykládá o literární činnosti slovanských apostoľů již jen po doslechu; přiváděje evandělské podobenství o hrivnách neměl patrně starého překladu před očima, s nímž se slova jeho neshodují. Z toho viděti, že za jeho dob slovanská bohoslužba ještě nepustila hlubokých kořenů ve všech krajích bulharských. Překlad z řeckého na slovanský jazyk působil nezkušenému překladateli mnoho obtíže, originálu nelze prý následovati doslovně, nýbrž jen zdaleka. Za doklad uvádí překladatel, zajisté lépe s řeckými texty svatých otců obeznámený, místo z Dionysia Areopagity, podle něhož třeba více dbáti věrnosti smyslové nežli slovní. Avšak ani toto místo nepodařilo se Janu eksarchu přeložiti úplně. Ovšem že hledal obtíže i tam, kde jich nebylo, lituje, že nelze přeložiti rodu, že *πάτριος, ποταμός* nelze přeložiti jinak, než slovy ženského rodu: *παια, ρεκα* a naopak *θάλασσα, ἡμέρα, ἀνατολή* slovy mužského rodu: *морє, днь, вьстоуѣ*. Příklad *морє* nevybrán správně, ač překladatel rozdíl rodu mužského a středního znal, neboť poukazuje též na nesrovnalost mezi originalem a překladem v slovech: *πάντα τὰ ἔθνη* = *всѣхъ азѣиѣ*. Jak daleko však postupoval, dokazuje překlad řeckého *τὸ τάλαντον* tvarem středního rodu *τалантѣ*!

V rozpravě připomíná se čestný muž jménem Doks čili Doks, na jehož přání eksarch Jan podnikl překlad bohosloví Damaskínova. To byl bratr knížete Michaila-Borisa čili Bogorisa, podle svědectví poznámek v evang. cividalském (srovn. Archiv für slav. Phil II. 171—172). Tentýž Doks účinkoval ještě při jednom literárním podniku, že jednoho ze svých mnichů (Doks sám byl mnichem), jménem Tudora přiměl, aby sepsal (snad též jen přeložil) slova Athanasiova protiv Arianům.

Ku konci podotknouti dlužno, že známý (z vydání J. J. Sreznevského) „Makedonský lístek“ neshoduje se úplně s předmluvou eksarchovou, nýbrž že jen částečně z ní čerpal.

IV. Janu, eksarchu bulharskému, neprávem připisován byl od mnohých učenců (Kalajdovič, Sreznevskij a j.) překlad gram-

matické rozpravy, známé pod názvem „О восьми частяхъ слова“, díla prý Jana Damaskina. Zmatek vznikl z toho, že rozprava obvyčejně bývala v rukopisech umístěna spolu s „filosofskou knihou“ Jana Damaskina, to jest s jeho dialektikou, jejíž řecký název zněl: *Κεφάλαια φιλοσοφικά*, jak to vysvětlili již slavní spisovatelé Описанія славянскихъ рукописей синодальной бібліотеки, Gorskij a Nevostrujev (II. 2. 311). Vidíme to na pozdějších opisech z XVI. a XVII. století, v nichž rozprava „О восьми частяхъ слова“ skutečně objevuje se ve spojení s dialektikou, ba dokonce jako část její. A z téže zajisté příčiny vyvinulo se podání, že Jan eksarch bulharský je překladatelem této rozpravy. Vznik toho podání sahá též do XVI. století, až k mitropolitu Daniilu, jehož autorita se stala pak rozhodující.

Vskutku však dosvědčuje starší srbský rukopis z XV. století, který archimandrit N. Dučić objevil v Chilendarském klášteře na sv. hoře Athonské, že rozprava „О восьми частяхъ слова“ nemá žádného spojení ani s Janem Damaskinem ani s Janem, eksarchem bulharským.

Podle vzpomenutého rukopisu srbského z XV. stol., pak podle ruských rukopisů XVI—XVII. věku otiskl též V. Jagić tuto rozpravu, která beze sporu vznikla na jihu slovanském. Na bulharský původ poukazují stopy vzájemné záměny nosových písmen, jako *сѣмъ* na místo *соуѣъ* (= *сѣмъ*, záměnou *сѣмъ*), 1. os. *творѣ*, *повелѣѣ*, *бнѣ сѣ* na místo *творѣ*, *повелѣѣмъ*, *бнѣ сѣ*. Avšak tyto stopy mohou se též vysvětliti prostřednictvím textů moldo-valašských, jež pocházeti mohly z pramenů srbských, jak se to průběhem XIV. stol. dosti často stalo. Neboť důkazy pro srbský původ překladu jsou velmi závažné. Jako grammatické příklady objevují se totiž jména čistě srbská *Милошъ*, *Драгошъ*, která se v tak nazvaném dečanském chrisovule z XIV. stol. skoro na každé stránce čtou. Výklad slov *Маниакъ*, *Шумякъ*, která se též za příklady uvádějí, neposkytují již pokynů tak spolehlivých; také slovo „*онѣзи*“ je jen jihoslovanské vůbec.

Nápis rozpravy „О восьми частяхъ слова“ je věrný překlad z řecké předlohy: *περὶ τῶν ὀκτῶ μερῶν τοῦ λόγου*. Avšak obsah neodpovídá úplně takovému záhlaví. Nevykládá se podstata všech osmi částí řeči, nýbrž hlavně jen jméno a sloveso, s několika poznámkami o přičestích a členu; o zájmeně, o příslovci, o předložce a spojce nepověděno nic. Nelze též určitě říci, odkud tato neúplnost se vzala. Avšak slovanský text ukazuje zároveň řadu jiných hrubých nesrovnalostí, z čehož plyne, že je to dosti nepodařená kompilace z různých, ne vždy na své místo položených kusů. Jinými slovy: slovanská rozprava činí dojem snůšky ze scholii čili komentářů, pocházejících od rozličných autorů, z nichž slovanský překladatel učinil nevelmi správný výtah. Předlohy řecké byly dosti pozdní.

Překlad vznikl — tak usuzuje prof. Jagić po zevrubném rozboru celého textu a srovnání s prameny řeckými — někde v Srbsku průběhem XIV. stol., nejspíše na začátku toho století. Z rukopisů srbských dostala se rozprava do bulharských, vlastně do moldo-valašských, odkud se rozšířila do písemnictví ruského. Na začátek XIV. stol. poukazuje ta okolnost, že na konci století XIV. žil a napsal své grammatické dílo Konstantin, o němž ihned bude řeč; činnost Konstantinova nemá nic společného s obsahem stati „О восьми частяхъ слова“.

V. Konstantina filosofa a grammatika kniha o písmenech.

Konstantin byl učencem — po tehdejšímu názvu filosofem čili grammatikem —, který žil při dvoře despota srbského Stefana Lazareviče. Rodem byl Bulhar, z Trnovské krajiny. Pod záštitou svého královského příznivce, jemuž děkoval za vysvobození z nebezpečí smrtelného, usadil se trvale v Srbsku, oddáváje se literárním pracím, cestoval po východu, navštívil Athos, Cařihrad, Jerusalema a navrátiv se, zanášel se velkým plánem, zreformovati církevní slovanské knihy srbské, jež považoval za zkažené. K tomu cíli přál si toužebně, aby despot mu propůjčil jakousi státní autoritu, na jejíž základě by vyučování mládeže ve smyslu svých přesvědčení říditi, učebníci podle vzoru eremata Manuila Moschopula sestaviti a nad opisováním církevních knih dozor a rozhodování vykonávati mohl.

Maje takový plán, byl Konstantin přinucen, aby ukázal, jakým způsobem by srbské církevní knihy opraveny býti měly. Z toho vznikla delší rozprava „О писменехъ“, která se nám jen v jednom rukopise XV. stol., v knih. Karlovické, zachovala. Dosud znali jsme z toho díla Konstantinova jen některé části, ty, které Daničić (Starine I, 1—43) byl uveřejnil. Nyní vydává prof. Jagić celou rozpravu a sice co nejvěrněji tak, jak v rukopise psána jest.

Dílo Konstantinovo počíná výčtem abecedy, podle pořádku řeckého, a přehledem všech 40 hlav. Pak následuje vlastní spis; začáteční písmena oněch 40 hlav tvoří akrostich: **Самодржа-кнѣмъ деспотоу Стефану рѣкѣ Константину.**

Spis Konstantinův je velmi rozvláčný; viděti, že vzory jeho byly tehdejší mnchoslovné, plané a těžce srozumitelné spisy byzantské. Řeč Konstantinova je velmi těžká, co do tvarů dokonce i nesprávná, ukazující otrockou závislost na řeckých obracech, jaká se často jeví u osob učených, kteří vzdělání svého nabyli v ovzduší cizím. Tak i Konstantin byl duchem, vychováním, výrazem svých myšlenek spíše Řekem než Bulharem anebo Srbem. Nedostatky ty vzbuzují zrovna vážné pochybnosti, byl-li Konstantin schopn k dílu, které podniknouti toužil, a jaký výsledek oprava ta měla míti u člověka, jenž nebyl s to, aby myšlenky své prostě a srozumitelně na jevo dal.

Nemajíce žádných vnějších zpráv o spisovateli, nevědouce též nic o chodu jeho vzdělání, jsme odkázáni na sporé drobtý, které nalézáme v díle samém.

Největší autoritou v otázkách slovanského písemnictví byl Konstantinovi Trnovský patriarch Euthymij; osobně ho neznal, nýbrž jen prostřednictvím svého učitele, Andronika z kraje Romanského, žáka Euthymiova. Avšak Euthymij nezanechal po sobě žádné písemné rukověti, nýbrž působil jen „изъявленіями“, což nejspíše značí tolik, jako „nařízeními“, k nimž jako patriarch bulharský ovšem plné právo měl. Jinak Konstantin v Srbsku; on neměl práva předpisovati, neboť byl mužem ještě mladým a pak cizincem; snad ani knězem nebyl. A proto přál si toužebně, aby obdržel přímý rozkaz despotův; avšak to se nestalo. Měl patrně, nejspíše mezi duchovenstvem srbským, mnoho odpůrcův. Avšak jako učitel při dvoře despotově doufal aspoň touto cestou své názory o srbském písemnictví rozšířiti.

Ideálním cílem jeho reformy bylo, aby v srbských církevních knihách, jak bohoslužebných tak i ostatních, zavládla přesná pravidla pravopisná, ne velmi odchýlná od bulharských (trnovských). Východištěm jeho bylo přesvědčení o jednotě církevního jazyka slovanského a nejdůležitějším činitelem byli mu Řekové, prostředníci mezi Židy a Slovany. Otrocké nápodobení Řeků bylo prvním jeho pravidlem. Podle vzoru řeckých „erotemat“ naléhal na zavedení povinné učebnice, aby libovali, panujících v slovanských, najmě srbských textech, učiněna byla přítrž.

Celá pozornost Konstantinova byla obrácena na grafiku, na pravidelné užívání písmen a značek nad nimi (podle řeckého způsobu). Hrůzou a zoufalstvím ho naplňuje, že srbská písemnost z 38 písmen slovanských tři úplně pozbyla a dvanáct neví více, kde psáti. Nejvíce ho dojímal ta „veliká tři písmen ztráta“; tento pramen „zkázy a rouhání“ týkal se písmen: ѿ, ѡ a ѣ. Avšak žaloby jeho na ztrátu písmen ѡ a ѣ nejsou podstatny; neboť písmena ta nebyla vyhynula v srbských knihách. Prání Konstantinovo mohlo se nésti jen k tomu, aby nastalo pravidelné jich upotřebení. A tak zbývá jen ztráta písmena ѿ! Zřejmý důkaz, jak malicherné bylo stanovisko našeho grammatika a jak celá jeho velikolepá reforma se vyčerpávala v otrockém nápodobování vnější stránky řeckých textů a zavádění písmen a značek, které v textech slovanských smyslu neměly.

Na otázku, která dosud jasně rozřešena není, v kterém slovanském národu a kraji jazyk církevní původně byl domovem, odpovídal Konstantin dosti podivně. Ani „hrubý“ jazyk bulharský, ani „vysoký“ jazyk srbský to nebyl, nýbrž „jemnější a krásnější“ jazyk ruský. Tato theorie Konstantinova, podotýká prof. Jagić, nebožtiku Daničičovi brozně se nelíbila. Avšak lze ji dobře vysvětliti tím pozoruhodným faktem, že žádný slovanský jazyk

církevní slovanštinou tak proniknut není jako právě literární jazyk ruský.

Z dějin církevního jazyka slovanského věděl Konstantin málo. Někteří praví (taková jsou jeho slova), že Kirill filosof první písmena sestavil; on však vykládá si věc poněkud jinak: Božská prozřetelnost vyvolila Kirilla, aby jako prorok David shromáždil kolem sebe muže znalé řeckého a různých slovanských jazyků, jichž společným dílem sestaven byl nikoliv bulharský anebo srbský, nýbrž slovanský jazyk: všechny slovanské jazyky měly v něm účastenství, avšak nejvíce ruský. Výklad Konstantinův zdá se býti naivním, avšak podstata jeho není zcela nesprávná. Osudy církevního slovanského jazyka jsou skutečně takové, že vykonal pouh skoro po všech jazycích slovanských, že skoro všechny slovanské jazyky měly účastenství v jeho rozvoji, a nejvíce ruský. Mimo ruský jazyk zúčastnily se podle Konstantina při sestavení církevní slovanštiny ještě následující slovanské jazyky: bulharský, srbský, bosenský, chorvatský, slovinský a český. To jsou učené kombinace Konstantinovy, při nichž snad číslo 7, jakožto číslo svaté, spoluúčinkovalo.

Jakožto učitel jazyka církevního naléhal Konstantin na to, aby děti rychle naváděny byly ku čtení; v písmě pak dbal toho přísně, aby děti zachovávaly všechny značky nad písmenami a uvykly od útlého mládí psáti nejen pěkně, nýbrž též správně. V té příčině dobře poznamenal, že z ústního obcování s člověkem neznámým po 30—40 dní nelze poznati jeho vzdělanosti tak, jako z několika řádkův od něho napsaných. Nesprávnosti pravopisné byly však tenkrát po názoru Konstantina v Srbsku větší než nedostatky církevní, proti nimž kdysi sezván byl sněm Kesarijský (Caesarea)!

Několik příležitostných poznámek Konstantinových týká se též vnitřního života srbského. Z jeho vypravování poznáváme, že Srbsko tenkrát se považovalo za poslední hradbu pravoslavného křesťanstva na balkánském poloostrově. Do Srbska utekl se Konstantin, nechť snášeti panství „vlků“ tureckých. Na neštěstí byly i v Srbsku poměry neutěšeny; zevně bylo nebezpečí turecké a též uherské, uvnitř pak neblahý spor mezi dvěma panujícími rodinami, potomky Lazara a Brankoviće. Proto panoval všeobecný neklid, jenž i Konstantinovi nemálo překážel. Dále pak trpěl i tím, že byl cizincem. Z jeho slov je patrné, že jen mocná přízeň a záštita despotova udržela ho v Srbsku; jinak zdá se měl odpůrců mnoho. Jednou též připomíná, že se mu podařilo čtyři či pět domů v hlavním městě odvrátiti od krvelačnosti: můžeme z toho zavíratí, že působil i mimo školu a učené své podniky pro zušlechtění mravů.

Z knihy Konstantinovy o písmenech učiněn později, asi v XVI. stol., v Srbsku výtah, který nese název: **Словеса кратка изъбраана отъ книги Константина**. Výtah učiněn s jakousi tendencí: vše, co se týkalo osoby Konstantinovy, všechny

výtky činěné srbskému písemnictví, výklady o haeretických pověrečných obyčejích atd., vynecháno; též smysl dost často nespřávně byl poňatý.

I tato **Словеса вкратцѣ изъбранна** otiskuje prof. Jagić podle moldoval. rukopisu Bukovinského (535—553) a dodává pak ještě srovnání s jinými texty: dvěma Bělehradskými (961—969) a jedním Sofijským (1018—1021), konečně popis rkpisu Kijevské duch. Akad. (576—581), který dosud byl úplně neznám.

Již z posledního (Kijevského) rukopisu, který sepsán byl v moldavském klášteře Slatině, tedy v sousedství živilu ruského, můžeme bezpečně uzavírat, že dílo Konstantinovo částečně též na Rus proniklo. A vskutku nám to potvrzují dva rukopisy ruské: jeden synodální (Moskevský) z XVI. a druhý trojický (sv.-trojické Sergievsky Lavry) z XVII. stol. Krátké grammatické stati, které v těchto rukopisech obsaženy jsou, čerpaly různým způsobem z výtahu nahoře vzpomenutého (**Словеса вкратцѣ изъбранна**). Prof. Jagić stati ty otiskl a podal podrobný rozbor.

Konečně zasluhuje povšimnutí, že činnost Konstantina grammatika ve příčině církevního slovanského jazyka zanechala stopu též v srbských letopisech. Tak čteme v jednom letopise (ve sbírce archim. Hilariona Ruvarce): **И при немъ (totiž při Štěpánu Lazareviči) въ лѣта сго покланіемъ книгоу словенскоюу кторое послѣдоваше и граматіиоу грецкоу на србски езикъ пренесаше.** Slova tato připomínají obnovení literární činnosti za Štěpána Lazareviče, jmenovitě grammatické dílo Konstantinovo.

VI. Grammatické vědomosti Maksima Řeka.

Na začátku XVI. stol. přibyl v Moskvu učený mnich Svaté Hory, Maksim Řek, a zahájil brzy důležitou literární činnost na poli duchovní osvěty ruské.

Maksim připomíná v mnohém ohledě Konstantina grammatika, o němž právě řeč byla. V osobních osudech obou jest mnoho společného. Oba opustili rodnou zemi, nemohše snést nadvlády nepřátel křesťanstva, Turkův; oba mnoho cestovali, aby se vzdělali a rozšířili své vědomosti v oboru „svobodných umění“ a hohosloví; různost byla toliko v tom, ovšem velmi vážná, že zraky Konstantinovy na začátku XV. stol., jak ani nebylo jinak možno, obráceny byly ještě výlučně na východ (Jerusalem, Carigrad, Athos), kdežto sto let později Maksim následkem podstatné změny okolností přinucen byl, aby kroky své namířil na západ, do Vlach, snad i do Francie. Jeden i druhý působil pak i živým slovem i písemnými pracemi, uprostřed křesťanského státu, a to nikoliv ve své, nýbrž v cizí zemi. Jeden i druhý horlivě pečovali o rozšíření křesťanské osvěty, o zachránění čistoty mravův a učení. Jeden i druhý byl zaujat choulostivým a nebezpečným dílem kritiky a opravy církevních knih, jež mělo pro oba nepřijemné následky, těžší ovšem pro Maksima. Jeden i druhý dotýkal se

otázek grammatických, jen že otázky ty stály u Konstantina v popředí jeho úkolů, kdežto Maksim k nim obracel zření teprve v řadě druhé. Konstantin prošel dosti chatrnou školou umění grammatického, jež nemělo vyšších cílů, než skláněti se před doslovností v překladech, byť se to dělo i na úkor správného smyslu, před domnělou svátostí nadlitterních značek a jiných paleografických hraček. V těch věcech vyčerpával se zájem Konstantinův. U Maksima bylo úplně jinak. Jeho vzdělaný duch byl nadán filologickou schopností interpretace, kteréž za prostředky sloužila též grammatika čili syntaksis. Chtěje dokázati správnost svých oprav, pouštěl se rád do výkladu jednotlivých (řeckých) slov a celých rčení, podle pravidel tehdejšího umění grammatického. Grammatiky řecké pro Rusy nenapsal, nebylo to jeho cílem; na grammatiku ruskou nedostávalo se mu, aspoň z počátku, dostatečné znalosti jazykové. Známoť, že v prvních letech svého pobytu na Rusi dával své výklady překládati na ruský jazyk prostřednictvím latiny. Vliv nabytého vzdělání filologického jeví se zřejmě ve spisech Maksimových, které mimo to vynikají poměrnou prostotou a srozumitelností, lišíce se v té příčině nesmírně od těžkého, nepronikavého slohu Konstantinova.

Ačkoliv Maksim nenapsal ani řecké ani ruské grammatiky, přece zaujal brzy a podržel dlouho autoritu jako přední znalec všech dotýčných otázek. Když v r. 1648 pořízeno druhé (Moskevské) vydání grammatiky Smotrického, rozšířeno na začátku a na konci rozpravami všeobecného obsahu, které vzaty hlavně ze spisů Maksimových. Vidíme z toho, že ještě v první polovici XVII. stol. Maksim se považoval v Moskvě za autoritu vedle církevních otců, jmenovitě vedle Jana Damaskína, domnělého spisovatele pozdější rozpravy „о восьми частяхъ слова“.

Prof. Jagić uvádí (586—593) řadu dokladů, čerpaných z bezesporných spisů Maksimových, z nichž methodická dokonalost zřejmě na jevo vychází. Díla Maksimova vydána byla již dříve, ve třech svazcích, v Kazani. Prof. Jagić vynaložil mnoho pile, aby zjistil, které grammatické rozpravy, ve vydání Kazaňském neuvedené, Maksimovi připsati dlužno. Takových rozprav našlo se několik, ač ovšem autorství Maksimovo jen z obsahu plyne. Obsah těchto grammatických poučení není ovšem originální, nýbrž přejatý z učebnic řeckých, z kterých zajisté i Maksim za mladých let se učil. Doklady na str. 609. a násl.

Při veliké autoritě Maksimově není divu, že později jemu připisovány rozpravy, které jemu nenáleží. Dvě takové stati, které v Moskevském vydání grammatiky Smotrického (1648) obsaženy jsou, otiskuje též prof. Jagić (614—626), první z nich podle rukopisu z 50-tých let našeho století.

Konečně připojeno (626—632) „Svědectví mnicha Silvana čili Selivana, jednoho z hlavních spolupracovníků Maksima Greka, o činnosti nejen své, ale i svého učitele.“

VII. Rozličné rozpravy grammatického obsahu.

Začátkem XVI. stol. objevují se v rukopisných sbornících vždy častěji rozličné rozpravy grammatické, obsahu velmi různého. Prof. Jagić otiskl (635—792, s doplňky na str. 981 a násl.) 30 takových rozprav, vesměs anonymních, jichž pestrý obsah rozebírá po následujících čtyřech bodech:

1. o prosodiích, t. j. o znaménkách nad písmeny a pod.;
2. o ortografii a ortoepii, t. j. o pravidelném užívání jednotlivých písmen a o zkratkách;
3. o klassifikaci hlásek;
4. o grammatickém rozboru slov podle známé rozpravy „o osmi částech řeči.“

VIII. Donatus v ruském překladě Dimitrija Tolmače a jiných.

V XVII. stol. objevil se na Rusi též Donatus t. j. mluvnice jazyka latinského, a sice v kratším vydání (ars minor). Původcem prvního překladu byl známý Dimitrij Gerasimov, tlumočník německého jazyka, jenž provázel poselstva velikého knížete Vasilja IV. do Švéd, do Dánska, do Prus, do Vídně a Říma, a znal též latinsky. Jeho překlad nezachoval se, nýbrž jen pozdější částečně pozměněné opisy, z nichž důležitý je opis z r. 1562 čili 1563, v rukopise Kazaňské university. Podle toho rukopisu vydán též tekst od prof. Jagiče, s různocetením z rukopisů Petrohradských (veř. knihovny a duchovní Akademie), str. 816 až 902. Pokus předělání Donata podle rozpravy „o osmi částech řeči“ máme v rkp. Rumjancovského muzea, v Moskvě, jehož obsah a části otištěny na str. 902—906.

IX. Prostoslovija.

Rozprava, která se pod názvem „Prostoslovija“ v několika rukopisech nalézá (v rkp. Moskevského Čudova kláštera, XVI. stol.; v rkp. Carského a Tichonravova), rozpadá se na dvě části. První část je povahy fonetiko-ortografické, jejíž prameny najiti lze v textech, o kterých pod číslem VII. řeč byla; druhá část je podle našich nynějších názvů morfologická a přejata je úplně z Donata. Prof. Jagić otiskl „Prostosloviji“ podle rkpisu Čudova monastýra, kdež se připisuje neznámému jinak Evdokimu.

X. Bibliografický ukazatel pramenů otištěných rozprav s doplňky a opravami.

Část tato knihy prof. Jagiče (950—1023) podává popis rukopisů, z nichž bylo vydavateli čerpati (jest jich 54), jich popis a otisky kusů, které v předcházejících hlavách (pro pokročilý tisk) nenašly místa.

Ku konci přidány podrobné rejstříky jmen a věcí, známá přednost všech spisů prof. Jagiče.

Разсужденія южнославянској и русској старини о церковно-славянскомъ языкѣ prof. Jagiče tvoří

třetí, ovšem nejobjemnější část publikace císař. Akademie Petrohradské, která, jak jsem již spomenul, vyšla pod názvem „Исследования по русскому языку“, sv. I.

Dílo Jagičovo předchází dvě velmi cenné rozpravy, které užšímu kruhu odborníků již delší dobu známy a též po zásluze již oceněny jsou, totiž:

Исследование о языкѣ Остромирова евангелія, které sepsal M. Kozlovskij, str. 1—127, ukončeno r. 1884; srov. recenzi A. Sobolevského, ЖМНП 1886, led. 172 až 178.

Druhá rozprava je „Исследование о языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII и XIV вѣковъ“ str. 131—285, ukončeno r. 1885, které sepsal A. A. Šachmatov; srov. recenzi A. Sobolevského, ЖМНП 1887, list. 103—111.

V. Jagić, Die Geheimsprachen bei den Slaven. I. Bibliographie des Gegenstandes und die slavischen Bestandtheile der Geheimsprachen. Wien, 1895. Zvl. otisk ze zpráv Vídeňské akademie. (Sitzungsber. Bd. CXXXIII.) 8°, str. 80.

Tajným řečem přišlo se nejdříve soudním vyšetřováním na stopy. K. Estreicher uvádí v rozpravě „Język złoczyńców“ (srov. přílohu „Rozmaitości“ při „Gazetę lwowską“, r. 1859), že časopis „Gazeta Warszawska“ již r. 1778 (č. 104) přinesla zprávu o soudním řízení, při němž odhalena byla tajná řeč zlodějů Varšavských. Zároveň uvedeno několik slov z této hantýrky, ku př. *sumer* = chléb.

Ve slovníku císař. Kateřiny II., jehož redakci měl akad. Pallas (Linguarum totius orbis vocabularia comparativa. Petropoli 1786 až 1789), zastoupeno bylo též zvláštní nářečí Suzdalské. Praví se o něm: *Susdaliensis dialectus variis graecis barbarisque verbis mercaturam in Thracia facientibus corrupta*. Mezi 273 slovy, které celý slovník v různých řečech podává, jest v rubrice „Suzdalsky“ asi 100 takových, která buď zúmyslně pozměněna buď z cizích řečí vzata jsou; ostatní se shoduje s obyčejnými výrazy ruskými. Známý název těchto toulavých kramářů: „Ofeni“ (rus. Офеня čili Афеня) v onom slovníku neuveden.

Náš znamenitý Ant. Jar. Puchmayer, vydávaje svou mluvnici cikánského jazyka (Romáui Čib) v r. 1821, povšimnul si též české hantýrky čili jazyka zlodějského, hlavně proto, aby ukázal, že cikánština a hantýrka jsou řeči úplně rozdílné. Puchmayer zaznamenal asi 400 slov z této hantýrky, která ukazuje jen málo styků s polskou řečí zlodějskou a s ruskými tajnými řečmi.

V prvním srbském slovníku, který r. 1818 vydal Vuk Karadžić, obrácena zřetel též k tajným řečem, a sice předně k tak zvané „poslovici“ t. j. slovům rozličnými vsuvkami pozměněným.

Spůsob změn viděti na příkladech, jako: dobrodonašene-slovisi vedovodobrede = donesi vode anebo dijudonijenesisi vijovodijede = donesi vode.

Doklady pro takový „poslovički govor“ zaznamenal též M. Gj. Milićević v díle Кнежевина Србија (Београд 1876, str. 590) a prof. Jagić dodává některé další zprávy z jazyka srbsko-chorvatského. Podobně lze zjistiti, že také u Rusů takového maskování slov užito bylo: srovn. zprávy, jež podal Dalj v přehledu ruských nářečí (Вѣстникъ Имп. Геогр. Общ., pak v předmluvě při svém slovníku, ed. 1880, str. LXXII); a také z Moravy poskytl šk. r. Bartoš ukázky, jak slova rozmanitě se proměňují.

Mnohem zajímavější než tyto hříčky jsou skutečné tajné řeči, které v jistých společenských třídách se vyvinuly. Sem patří jazyk O fen ů ruských, jichž střed je okres Kovrov v gub. Vladimírské. Již okolo r. 1700 praví se o nich, že jako toulaví obchodníci (коробейники) svůj tovar po celém Rusku roznášejí. Z dob cis. Kateřiny zachovala se o nich zpráva (v akad. slovníku Pallasově), že docházeli až do Thrácie a do Řecka. Ještě v r. 1857 počítáno 130 dědin a několik měst v gub. Vladimírské, jichž obyvatelé se živí obchodem ofenským. Později ukázalo se, že též v jiných krajích ruských podomní kramáři téhož jazyka, s některými obměnami, užívají.

Když pak jazyku ofenskému věnována bližší pozornost, zjistilo se, že podobná tajná řeč panuje na Rusi též v jiných společenských skupinách: mezi obchodníky dobyt看 (прáцолы) v gub. Kalužské, mezi kloboučníky (мановалы) a vlnotepci (шерстобиты) v rozličných krajinách, nejvíce ale mezi žebráky a žebravými pěvci (malorusky „lirniki“). Podobně mezi Jihoslovany. Již Vuk Karadžić zaznamenal řadu slov z tajné řeči žebráků, která se nazývá „gegavački jezik“. Dále se objevilo, že jmenovitě zednáři mají svůj tajný jazyk: bosenské doklady podal M. Gj. Milićević, bracicovské (v jižním Bulharsku) prof. Jireček. Též řemeslo „mutafdziské“ (vyrábění rozličných pokrývek a látek z koží srsti) — podle Vuka byli „mutafdzije“ obyčejně Bulhaři — vykazuje řadu zvláštních názvů. U Slovinců mají tuláci („rokovnjak“) svou tajnou řeč („plintovska špracha“ = Blind-sprache?). Konečně upravili si též „švihaři“ od Uh. Brodu a Valašských Klobúk svou „řeč švihařskou“ čili švihačinu. Slova „švihařská“ poskytnul prof. Jagićovi šk. rada Bartoš. Nyní podává druhý díl Dialektologie moravské, str. 519—521, sbírku poněkud hojnější.

Obě tajné řeči, které na území českomoravském se objevily, i hantýrka i švihačina, utvořeny poněvíc z materialu domácího, z kmenův a slov vlastních, jichž význam je obyčejně jiný. Tak v hantýrce: outrata = hospoda, černá = noc, hlaváč = pán, hromada = jeden zlatý, hrst = sto zlatých, kroužek = tolar, ne rozlejvej = ne přiznávej se, motejl = psaní,

zlodějka = laterna, lupič = žalárník atd. Cizí slova v hantýrce jsou obyčejně německá: funk = světlo, hakavka = sekerka, anebo židovsko-německá: kaffer = sedlák, klufly = zboží, některá též maďarská: hidek = chladný (maď. hideg), medek = teplý, (podle „hidek“ z maď. meleg).

Podobné povahy je švihačina. Domácí tvorbou vznikla zde slova: okřesky = nohy, vidličky = nohavice, obuvačky = střevíce, ohava čili mrkoľ čili koža = švec, brbta čili krupica = učitel, popeľka = mlynář, sochor = sedlák atd. Cizí slova jsou nejvíce maďarská: dišňa — tak píše Bartoš, Dial. mor. II. 520, nikoliv dišňa, jak cituje Jagić 37 — = svině je maď. disznó, podobně vároš = město, katanák = voják, darmek = chlapec, dítě, salaš = hospoda, nocleh.

Jak viděti, je takový tajný jazyk jednotlivých společenských skupin věrným zrcadlem sociálních poměrů, v nichž vznikl. Švihačinu jihomoravskou charakterisují slova maďarská, hantýrku českou slova německá; podobně pochází cizí živel v tajné řeči slovinských tuláků z němčiny a vlastiny, některá i z češtiny (brambor, polivka, palenka); řeč zedníků jihoslovanských (srbských a bulharských) zachovala ponejvíce slova albanská, taktéž i řeč „mutafdzijů“, kdežto žebráci srbští pestrou směsicí slov maďarských, albanských, též německých s vlastními novotvary spojili ve svůj „govor gegavački“.

Nejbohatší material poskytují tajné řeči ruské. Povaha jejich spojuje všechny části Ruska: Velikou, Bilou a Malou Rus v jeden celek. Rozboru těchto řečí věnoval prof. Jagić velkou píli a pozornost. Jeho zásluhou zůstane, že soustavné části jejich objevil a vyložil.

Jednoduchý a často užívaný prostředek, aby pravé slovo zastřeno bylo, záleží v předsuti slabiky šu-: шутро (útro), podobně шувечерь, шувесна a j., někdy s malými změnami: мусто = мѣсто, шуйма = шу-яма a j.

Na místo šu- klade se ši-, obyčejně s menšími změnami na začátku slova: шилго (долго), шибро (добро), ширбóтать (работать) a pod.

Někdy klade se pouhé š- místo začátečné souhlásky: шалець (палець), шарую (дарую), шумать (думать) a j.

Mnohem častěji koná tutéž úlohu souhláska k: кувечерь, кучерь (вечерь), калѣпъ (слѣпъ), кургониць (гонять), шкредъ (дѣдъ), скеда (бѣда), скулюбаць (любить) a p. Jindy objevuje se šč: щадня (родня); šm, čm, sm, šn, sn na místo prostých souhlásek: чмурак, шмурак, смурак (дурак), шириа (дира), снякъ (такъ), též zb se předsouvá: збранъ (братъ); šlj místo zn: шлякомый (знакомый). Při zájmenech předsouvá se často be, bi: бехто (кто), бещто (что), бѣякій (якій), бивинъ (онъ), биему, (ему) a pod.

Jindy se slabiky vsouvají uvnitř slova: здѣбесь (здѣсь), савѣсто (ето), лѣмудистъ (листь) a pod.; někdy se vsouvá pouhá nosovka: пандычить (падать), вандать (водить), ханджевать (ходить) a j.

Často zůstává začátek slova nezměněn, za to rozšiřují se rozmanitým způsobem koncovky. Oblíbená je u přídavných koncovka — имный: высо́киймий (высокий), густы́ймий (густый) a j.; u sloves -мать, -омить, -монить: нюхо́мать (нюхамь), подво́мать (подводить), радо́миться (радоваться) a j. Táž přípona jeví se při podstatných: косто́мка (кость), ду́хомка (душа) a j. Při slovesech bývali též často přípony -орить, -ерить, -ырить, -урить: звѣро́рь (звать), приуко́рь (приучать), помаго́рь (помогать) a p. Podobným způsobem vznikly i jiné tvorby, jako: вспоми́кратъ (вспоминать), посыло́шить (посылать), засты́чвать (заставить) a. j.

Takové jsou prostředky, kterých tajné řeči ruské nejvíce užívají. Jimi se též liší ode všech jiných tajných řečí slovanských.

Jsou však i v tajných řečech ruských novotvary, odvozené od známých sloves. Tak od slovesa бо́даты utvořena slova: бо́дачъ (krejčí), бо́дѣха (jehla), též бо́дѣнь (býk); od зѣ́вать utvořeno зѣ́вало (ústa), od кру́титъ utvořeno кру́тило (kolo) a pod.

Též několik polských slov lze nalézt v oněch tajných řečech ruských, jako рыхло (pol. rychlo), рокъ (pol. rok), плахта (pol. płachta) atd.

Výkladu cizích slov bude věnována další rozprava prof. Jagiče.

Z území jazyka bulharského neměl prof. Jagić pro svou rozpravu o „tajných řečech slovanských“ jiného pramene, než krátké poznámky prof. Jirečka v Archivu f. slav. Phil. VIII. 99 a násl. o řeči zedníků Bracigovských.

Mezeru vyplnil příspěvkem velmi důkladným prof. dr. Iv. D. Šišmanov: Бѣлѣжки за българскитѣ тайни езници и пословечки говори. Сборникъ за народни умотвор., наука и книжнина, jež vydává bulh. ministerstvo vyučování, kn. XII., Sofia 1895, kniž. odd., 15—50.

Podav obšírně obsah rozpravy Jagičovy a upozorniv na dotazy a odpovědi v téže věci, které zahájil dr. Fr. S. Krauss ve svém lidovědném časopise „Am Urquell“, obrací se prof. Šišmanov k tajným řečem bulharským a poskytuje dosti bohatý materiál a zároveň i výklad předně o tajné řeči, které užívají zedníci Bracigovští (doklady na str. 30—33 a pak v dodatku na str. 49.), Debrští (37—39), Kovačevičti (40—41); o řeči Prilepských „papudžijů“ (hotovitelé pantoflů, 34—36); o řeči Libjachovské (42—45); konečně o řeči žebráků (47 a 50). V osnově všech

těchto tajných řečí bulharských, které jsou vesměs od sebe rozdílny, je silný útek jazyka albánského, nejvíce v řeči Bracigovské, nejméně v řeči Libjachovské. Na tento významný moment upozornil již prof. Jireček a Šišmanov se též v tom shoduje, že domovem tajných řečí bulharských je hlavně Makedonie. S tajnými řeči srbskými je styků velmi málo, jen v řeči žebráků je několik slov společných.

Podle zpráv prof. Šišmanova můžeme očekávat, že material bulharský bude v dalších knihách Sborníku podstatně rozmnožen.

V. Jagić, *Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494. Eine bibliographisch-lexikalische Studie. Erste Hälfte. Bibliographisch-kritisches. Mit einer Tafel. 80 str. Zweite Hälfte. Griechisch-slavisches Glossar, mit einem slavisch-griechischen Wörterverzeichniss. 72 str. Wien, 1894. 4°. (Denkschr. der kais. Akad. d. Wiss. in Wien, philos.-hist. Classe, B. XLIII.)*

V roku 1894 svěcena byla na Černé Hoře čtyřstoletá památka tisku první kyrillské, pro duchovní potřeby pravoslavných Srbův určené knihy, totiž cetyňského Oktoichu čili Osmoglasniku, shotoveného v roku 1494, po němž v r. 1495 následoval žaltář. Cetyňský oktoich nebyl sice ani nejstarší kyrillskou, ani nejstarší jihoslovanskou knihou tištěnou; kyrillskými písmeny tiskly se již od roku 1491 v Krakově knihy, ovšem pro Malorusy a Rumuny určené, a pro katolické Chrvaty vytištěn byl již roku 1483, nespíše v Benátkách, první blaholský missál. Avšak to není na úkor významné události, že roku 1494 první jihoslovanská kniha na půdě domácí vytištěna byla.

Této důležité události v dějinách slovanské bibliografie použil prof. Jagić, aby knize, která řadu pravoslavných jihoslovanských tisků zahajuje, věnoval náležitou pozornost. Jeho spisem čtyřstoletá památka zasvěcena způsobem trvalým.

V první bibliograficko-kritické části seznamuje nás prof. Jagić především s dějištěm a osobami, které při vzniku tiskárny na Černé Hoře zúčastněny byly.

Máme jen tři kyrillské tisky, které se k stejnému původu hlásí: oktoich z r. 1494, žaltář r. 1495 a neúplně zachovaný „molitvenik“ (euchologium). Z nich jedině v žaltáři čteme výslovně místo tisku: **На Цѣтнню.**

O bližších okolnostech, které založení této tiskárny doprovázely, máme málo zpráv. Z doslovu při Oktoichu dovidáme se, že syn Ivana Crnojeviće, jménem Jiří (**Гюрьгъ Црноевникъ**), jenž se sám nazývá vévodou Zetským (**воевода Зети**), vida nedostatek knih církevních, následkem tureckého pustošení vzniklý, pojal úmysl, opatřiti si formy a natisknouti potřebných knih. Že celý podnik původ svůj vzal z Benátek, výslovně

se nepodotýká, avšak vyplývá z úzkých politických a sociálních styků, které rodina Crnojevičů, tehdejší vladaři Černé Hory, s republikou Benátskou udržovala. Jiří Crnojevič nezmiňuje se o zásluhách svého otce Ivana při zařizení tiskárny, avšak podobá se pravdě, že již Ivan Crnojevič († 1490) celého plánu dalek nebyl.

Technickým správcem tiskárny byl, podle doslovů v oktoichu a žaltáři, mnich Makarie z Černé Hory. Umění svému naučil se jistě v Benátkách, kamž se snad v průvodu svého pána byl dostal.

Další osudy obou mužů, jichž zásluhou je založení první srbské knihtiskárny, nejsou dosud objasněny. O Jiřím Crnojeviči podal Fr. Miklosich důležité příspěvky v rozpravě: Die serbischen Dynasten Crnojevič. (Sitzungsber. der kais. Akad. d. Wiss. in Wien, Band CXII. Heft 1.) Z dat těch vysvitá, že musel již r. 1496 opustiti své země, byv od bratra svého Štěpána pomoci tureckou vládou zbaven. Uchýlil se do Benátek, do rodisté své manželky. V r. 1497 žil v Ravenně, jsa tam od republiky internován. V následujícím roku republika dokonce ho uvěznila. Později přece podařilo se mu uprchnouti. Na začátku r. 1500 objevil se na Černé Hoře, avšak naděje na podporu benátskou ho zklamala a proto učinil poslední zoufalý krok a vzdal se Turkům. Sultan ho v Cařihradě vřídne přijal, avšak nedovolil mu více, aby se vrátil do Černé Hory, nýbrž poukázal mu statky v Anatolii. Podle některých zpráv stal se Jiří Crnojevič též mohamedánem. Roku 1514 nebyl více na živě.

Jestě méně víme o osudech hieromonacha Makaria. Snad skončil v zátíši kláštera Cetyňského své dni, snad doprovázel příznivce svého do Benátek. Možná, že by nález třetí knihy, totiž trěbníku (euchologia), celou otázku rozřešilo. Kdyby se ku př. ukázalo, že kniha ta zhotovena byla od téhož Makaria po roce 1496, pak by to byl zjevný doklad, že pána svého na útěku do Benátek nenásledoval a že osudy obou mužův odtud se rozcházel.

Na začátku XVI. stol. (přesněji v letech 1507 a 1512) objevuje se mnich Makarie jakožto tiskař církevních knih ve Valasku. Vzniká otázka, je-li to táž osoba s tiskařem Černohorským. Proti takové domněnce svědčí důležitá okolnost, že mnich Makarie na tiscích ugrovalaských se nepodpisuje „ѿ уръные горы“, pak že typy ugrovalaské se zřejmě liší od typů cetyňských. Srovn. rozpravu archim. Hilariona Ruvarce (Глас XL. О цетиньской штампарни пре четири стотине година, У Београду 1893. 8°. 46), jenž hájí totožnost obou jmenovaných osob.

Po těchto úvodních poznámkách přistupuje prof. Jagić k podrobnému bibliografickému popisu Cetyňského oktoichu, jenž dosud jen neúplně od Šafaříka a Karatajeva popsán byl. Za

základ sloužil Jagićovi dobře zachovaný výtisk Vídeňské dvorní knihovny.

Po té obraci se prof. Jagić k obsahu. A tu předně konstatuje, že Cetyňský text neobsahuje všech osm hlasů, nýbrž jen první čtyři. Domněnka, že scházející část v následujícím roce (1495) dotištěna byla, je liché. To se stalo teprve v XVI. stol., v Benátské typografii Božidara Vukoviće, v roce 1537. V Cetyňském oktoichu čteme na konci zřetelně: **СЪКРЫШННН ОХТОИХЪ О Д—ГО ГЛАСА**. V rukopisech sahá ovšem osmihlasný oktoich do nejstarších dob literatury církevněslovanské. Zuáme prastarý (bulharský) oktoich Strumický, jehož zlomky právě poslední čtyři hlasy obsahují. Záhřebský oktoich, který Jagić v X. svazku „Starin“ popsal a rozebral, zaujímá též všech osm hlasů.

Pořádek církevních zpěvů v Cetyňském oktoichu shoduje se celkem s řeckými texty, které ještě v tomto století tištěny byly. Je to již mladší redakce, která se od starých textů, jako jsou Strumický a Záhřebský, zřetelně odlišuje. Prof. Jagić podnikl zevrubné srovnání Cetyňského textu s jinými texty slovanskými, dodáváje vždy též čtení originálu řeckého, jak je podává *Παράκλητική ή το ή μεγάλη Ὁκτώηχος*. 'Εν Βενετίμ 1837, a kdy toho potřeba kázala, též podle rukopisných oktoichů řeckých. Srovnání je důležitým příspěvkem pro dějiny oktoichů a celé řecké liturgie.

Překlad, v Cetyňském oktoichu zachovaný, odchyluje se též na mnohých místech od starých rukopisů slovanských. Srovnání se obmezuje na několik zlomků Strumického oktoichu, jenž poskytuje tytéž zpěvy. Avšak i z těch je patrné, že Cetyňský text představuje pozdější, pozměněnou redakci, jejíž tendencí bylo užší přimknutí slovanského překladu k originalu řeckému, jak v jednotlivých slovech a vazbách, tak v celém jejich sledu. Při tom též starší mluvnické tvary nahrazeny pozdějšími. Je to týž zjev, který pozorovati lze ve všech církevních slovanských textech. Překlady první doby vynikají doslovnou věrností, avšak nepřestupují při tom mezi, které jim kladl duch slovanské skladby. Později nedbáno než otrocké shody s řeckými texty. Takových dokladů poskytuje též oktoich Cetyňský. Řecká slova: *Χαίρε δέσποινα ή τοις βροτοίς θεόσασσι* přeložena ku př. v starší době takto: **РАДОУ СЯ ГОСПОДЪ ОБОЖИШНН УЛОУКЪ**, v Cetyňském textu dodáno ještě proti duchu slovanské skladby zbytečné **ИЖЕ — І:** **РАДОУ СЯ КЛАДЫУННІЕ ИЖЕ УЛОУКЪ ОБОЖИШННІА**. Takovýmto členem oplývá text Cetyňský, klada jej i tam, kde příslušné slovo se v pádu neshoduje, ku př. *ἔσωσάς με τὸν πολλὰ ἀσφρόνως σοι πταισάντα*: **СПАСА МЯ ИСН ИЖЕ МНОГО БСЗ ОУМА ТЕБѦ СЪКРЫШНННАГО** (fol. 119b.)

Starší překlad slovanský položil někdy prosté slovo naproti složenému řeckému; v pozdějším překladu nabyl řecký vzor vrchu. Takové příklady jsou: *ἐμπρέπεια*, dříve **красота** nebo **велика красота**, později **БЛАГОУЩІЕ**; *θρόνος πυρόμορφος*, dříve **прѣстолъ**

огниень, později *πρὸς τὸν οὐρανὸν* a pod. Novější výrazy objevují se v takových překladech: *ἀρετή* překládáno dříve *доброе дѣло*, později *добродѣтель*; *κακονομία* překládáno dříve *злая мѣсть*, později *злодѣяніе*; *θεομῆτορ*, dříve *божия мати*, později *бого-матѣ*; *κόσμος*, dříve *всѣхъ мѣръ*, později pouze *мѣръ* a pod.

Ve všeobecnosti ovšem zachoval i Cetyňský oktoich starý překlad rukopisný; odchýlky jsou výsledkem delšího vývoje, jenž směřoval stále k tomu, aby slovanský tekst vyrovnal se naprosto řeckému originálu. Počátky takových změn dosahují XIV. stol. Kde však tato nová redakce vznikla, jestli v Bulharsku čili v Srbsku, to dosud říci nelze. Některé Bělehradské teksty z počátku XIV. stol., které prof. Jagić srovnává, jsou ještě prosty změn, Cetyňským tiskem ustálených.

Jazyk slovanský je tak ohebný, jeho bohatá participiální skladba tak těsně přimyká ku skladbě řecké, že doslovný překlad nečiní přílišných obtíží. Tato vlastnost našeho jazyka vyniká teprve náležitě, srovnáme-li překlad slovanský s latinským. Prof. Jagić uvádí několik dokladů; rozdíl je zřejmý, ač latinský tekst (z překladu P. Hyppolyta Marraccia) není doslovný. Avšak první podmínkou správného překladu jest, aby překladatel vyjasnil si složenou někdy konstrukci básnické řeči řecké. Tak přeložena správně řecká věta: *Ἡ τὸν πρῶτον τῶν ἀγγέλων ἀμέσως διάκασμον ἀποσείτοις τοῖς σοῖς κάλλους ἀκτίσιν ἐλάμπουσα* (sc. *τριὰς*) *πакъ прѣкоу ю лггелскоу нехотанствѣнѣ оутѣрь нехристоплнмннмн троес доброты лхузмн ѡсѣакоюмн*. Avšak dosti často překladatel smyslu řecké své předlohy nepochopil a dopustil se chyb ve vazbě jednoho, ba i více slov, tak že vznikla někdy naprostá nesrozumitelnost. Prof. Jagić sestavil velikou řadu dokladův, aniž by byl snad všechny vyčerpál. Nelze prozatím říci, z které doby tyto odchýlky a nesprávnosti pocházejí a kolik jmenovitě připadá na vrub vydavatelů Cetyňského oktoichu.

Nelze též všechnu vinu svalovati na slovanské překladatele. Veliké množství odchylek mezi tekstem Cetyňským a řeckým podle vydání Benátského z r. 1837 vysvětluje se tím, že náš překladatel měl jiný řecký tekst před sebou. Několik dokladů věc objasní: fol. 5b čteme *τронѣ свѣтохуахемн*, to však není překlad slov řeckých *τριὰς ἀσφγγετε*, jak je čteme ve vydání z r. 1837, nýbrž *τριὰς ἀρχήσιν*, jak zachováno v řeckém rukop. dvorní knih. cod. 116.; podobně fol. 44a *свѣтохннны апостолаы* nejsou *θεοειδεις ἀπόστολοι* tisku z r. 1837, nýbrž *φωτοειδεις ἀπόστολοι*, jak čteme v cod. 116.; podobně fol. 58b *сѣборѣ законохристоплннн* není *δῆμος ὁ ἀγαθιστος* (vyd. 1837), nýbrž *δῆμος ὁ παρά-ρομος* (Cod. 116) atd. Dokladů takových je velmi mnoho, ač prof. Jagić neměl, mimo tištěný tekst z r. 1837, než jeden rukopis po ruce, s kterým slovanský překlad srovnati mohl. Podrobnější srovnání, které bude zároveň příspěvkem k dějinám

řeckého textu, rozmnoží zajisté počet dokladův a ukáže teprve hodnotu slovanského textu v pravém světle.

V dobách, když Cetyňský oktoich byl tištěn, vládli již dávno všeobecný zvyk, též z nápodobení řeckého vzniklý, označovati slovanské texty znaménky přízvukovými. Makarij toho též dbal. Obyčejně má každé slovo svůj přízvuk; kde znaménko je vynecháno, tam domnívati se můžeme, že vypadlo při tisku. Podivnější už je, že někdy též tvar má rozličný přízvuk; ku př. čteme jednou *тѣлеса ваша* 109a a jinde *телѣса ваша* 127a; jednou *грѣхѡвъ* 96a, podruhé *грѣхѡвъ* 130b; jednou *докѡлѣ* 144b, jindy *дѡколѣ* 144b a pod. Ještě více překvapuje nás, že mnoho slov má dva přízvuky, ku př. *дѡбрѡтѡу* 5b, *страстѣмъ* 6b, *прѡславице* 8b, 9a, 86a atd. Jiná znaménka obdržela zvláštní význam a s tím stálé místo, tak *ѣ* v koncovce gen. plur.: *снѣѣ* 9a, *грѣѣ* 19a atd., tak *ѣ* v slož. gen. sing.: *пѣдѣаго* 10b, *кѣлѣаго* 18b, 31a a j., podobně v imperfektu: *пѣаше* 93a, *кѣлѣаше* 123a a j.

Jako ukázkou jazykovou, která má zároveň cenu historickou, podává ku konci prof. Jagić věrný otisk epilogu. A jelikož se zde jedná o mnicha Makaria, připojeny dále (podle Karatajeva) epilogy: z žaltáře Cetyňského r. 1495 a z obou ugrovalaských knih, liturgiaria z r. 1507 a z tetroevang. z r. 1512.

Druhá část studie Jagićovy podává řecko-slovanský slovník oktoichu Cetyňského. V krátké úvodní poznámce doporučuje prof. Jagić tento způsob slovníků k textům církevněslovanským, které jak známo vesměs plynuly z předloh řeckých. K žaltáři sestavil Vjačeslav Sreznevskij podobný glossář (1877).

Slovník Jagićův musel se obmeziti na ony části oktoichu Cetyňského, jichž předloha řecká najíti se dala.

Dosti často bylo srovnati též rukopisy řecké; avšak těch měl prof. Jagić ve Vídni jen málo po ruce. Na str. 48—49 dodány některé paralely podle rukopisu Mnichovského saec. XIII. Nr. 205. Podle řecko-slovanského glossáře Jagićova sestavil pak Serg. Nik. Severianov, prodlévaje delší dobu ve Vídni, slovansko-řecký seznam slov, který hledání nemálo usnadňuje.

V souvislosti s rozpravou prof. Jagiće o Cetyňském oktoichu upozorňuji na studii, kterou vydal prof. Émile Picot, pod názvem: *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays Roumains au XVIe siècle. Extrait du Centenaire de l'école des langues orientales vivantes.* Paris, imprim. nat. 1895. 4°. 43 str.

Rumuni, jak známo, přijavše křesťanství, přijali ho z rukou slovanských a v rouše slovanském. Jejich první rukou psané a tištěné knihy církevní byly slovanské a též první rumunské knihy byly tištěny kyrillicí.

Prof. Picot obírá se v uvedené studii starotisky kyrillskými, slovanskými a též rumunskými, které shotoveny byly v XVI. stol. na území rumunském. Počátek činí tři tisky, které pořídil onen mnich Makarie, o němž při oktoichu Cetyňském právě řeč byla: služebník (liturgiarion) z r. 1508, oktoich z r. 1510 (druhá část této knihy, obsahující 5—8 hlas) a evangelie z r. 1512. Prof. Picot uznává, že tisky ty jsou rozdílny od tisků Cetyňských, avšak drží se přece domněnky, že ugrovalaský tiskař Makarie je táž osoba, jako Makarie „ot črnje gori“. A dále stotožňuje ho s Makariem, jenž r. 1516 se stal metropolitou.

Místo tisku mnich Makarie nepoznamenal; prof. Picot přímá domněnku Novakovićovu, že se tiskárna jeho nacházela v Trgovišti. Do let mezi 1520—1525 klade se pak tisk služebníku, jehož neúplný exemplář chová se v knih. Akademie rumunské. Z roku 1535 pochází oktoich, který se nachází na Svaté Hoře. Nejisté jsou zprávy, týkající se evang. z r. 1537. Teprvé v r. 1545 objevuje se molitveník, jenž tiskl „svěštenoinok Moysi“ „v nastolnyj grad Trgovište“. Tento hieromonach Moysij byl původu srbského (z Golemi Dečani) a delší dobu pracoval v tiskárně Božidara Vukoviće v Benátkách (1536, 1537, 1538). Z tiskárny Trgovištské vyšel pak ještě apoštol v r. 1547, jehož tiskařem byl logothet Dimitrij, vnuk Božidara Vukoviće. Též jeden neúplně zachovaný oktoich považuje se za dílo Trgovištské.

Delší dobu působila tiskárna Brašovská (v Sedmihradsku), kterou r. 1533 založil horlivý protestant Jan Honter. Později byl slavný purkmistr Brašovský Hans Biegner jejím štědrým mecenášem. Podpis jeho na slovanském evangeliu, které zároveň s rumunským r. 1561 dohotoveno bylo, takto se cituje: *ѡзъпѣхъ ханымъ бегнеръ ѡ брашєвъ*. Srov. Durich (Bibl. slav. 124), Dobrovský (Instit. XXXVIII), Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III. 255).*) V Brašově byl pak r. 1575 tištěn oktoich; tiskařem byl diakon Koresi. Prof. Picot myslí, že i jeden triod evětnyj pochází z officiny Brašovské.

Tiskárna Bělohradská (Alba Julia, Karlsburg) založena byla r. 1567. Z ní vyšlo slov. evangelium okolo roku 1575, které tiskl diakon Lorinc (Laurentius). Srov. o tom zprávu prof. Jirečka. Archiv f. slav. Phil. VIII (1885), 132.

Okolo r. 1575 vznikla slovansko-rumunská tiskárna Šebešská (Mühlbach, Szász-Sebes). Tam shotoveno, jak se podobá, více knih, které vesměs pořídil diakon Koresi. Z r. 1577 máme žaltář; sem snad náleží tetraevangelie z r. 1579, jež vy-

*) Ve skutečnosti je zápis rumunský a jméno Biegnerovo se čte takto: *Ханешъ Бѣгнеръ*, Viz článek A. Petrova ЖМНП 1891, июнь 214—115.

tiskli Koresi i Manojlu; o triodu postném, který Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III 180) též připisuje Koresi-mu, domnívá se prof. Picot, že jest mladší; konečně vytiskl též Koresi ještě sborník čili minej prazdničnyj r. 1580. Možná, že též evangelium slovansko-rumunské, jehož vzpomíná Karatajev, vzniklo v tiskárně Šebešské.

Ve Věstníku cis. akademie Vídeňské (Anzeiger der philosoph. histor. Classe) uveřejňuje prof. Jagić drobné bibliografické příspěvky, které zasluhují širšího povšimnutí.

První příspěvek (Anz. vom 9. Jänner 1895) týká se dvou hlaholských prvotisků z r. 1493 a 1494.

První dílo cituje se dávno; již Chr. Th. de Murr (1786, I 222) uváděl je jako kyrillské Horologium (часословен) a toho se drželi Dobrovský (Inst. XXXVIII), Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III 251), taktéž ještě v r. 1851 Kukuljević (Arkiv I 127) a v r. 1864 Ljubić (Ogledalo I 54), celou pak literaturu znamenal pilně Karatajev v známém díle Описание славянорусских книгъ, СПб. 1883, pod čís. 6. Soukromými zprávami zjistil nyní prof. Jagić, že dílo není kyrillský часословен, nýbrž hlaholské breviarium, jež má tento zápis: Hunc breviarium impressit magister Andreas de Thoresanis de Asula die 13. marcij 1493. Kniha nachází se nyní v univers. knihovně Záhřebské, dostavši se tam z rukou soukromých. Blížších zpráv prof. Jagić o knize té podati nemohl, jelikož jeho žádosti o zaslání vyhověno nebylo.

Druhá kniha je missál z r. 1494. Nynější majitel její, antikvář K. Rosenthal v Mnichově, knihu prof. Jagićovi ochotně zapůjčil. Následkem toho čteme v příspěvku Jagićově několik bližších zpráv. Důležitý je především doslov, z něhož se dovídáme, že missál byl dotištěn 7. srpna 1494 v Seni (Zengg). Při tisku se zúčastnili kněží Blaž (Blasius) Baromić a Sylvester Bedričić, pak diakon Gašpar Turčić. Tímto doslovem opravují se pak starší udání (Brčićovo, Kukuljevićovo, Ljubićovo), že kniha byla tištěna v roku 1507. Text toho missálu z r. 1494 shoduje se celkem s vydáním, které pořizeno v r. 1483.

V druhém příspěvku (Anz. vom 6. März 1895) popisuje prof. Jagić jeden eksemplář onoho breviáře z r. 1493, o němž v prvním příspěvku řeč byla, a sice eksemplář Rosenthalův (antikváře Mnichovského). V příloze pak otištěny tři modlithy „ad capillos tendendos“, o nichž pojednal prof. Jagić ve spise „Missale glagoliticum Hervoiar“ p. 35—45. Jelikož se modlithy ty nacházejí v breviáři z r. 1493, leží v tom důkaz, že písař missálu Hrvojova jich nepřejal z pravoslavného služebníka, nýbrž že již dříve v missálech a breviářích chrvatských se nacházely.

Když se prof. Jagićovi podařilo, najíti i třetí eksemplář tohoto breviáře z r. 1493, který se chová v král. knihovně Mnichovské, věnoval popisu této knihy třetí příspěvek (Anz.

3. Apr. 1895). Tento mnichovský exemplář je nejdůležitější a sloužil bezpochyby též za základ popisu v Hainově Repertoriu.

Čtvrtý příspěvek (Anz. 19. Febr. 1896) věnován je několika nově objeveným tiskům protestantským.

Známo je, že okolo středu a v druhé polovině XVI. stol. horlivá propaganda protestantská vedla k tomu, že v Německu též pro Jihoslovany se tiskly knihy; dělo se to ve dvou řečech, ale ve třech abecedách. Slovinské knihy tiskly se latinkou; chorvatské pak hlaholici a kyrillici. Hlaholské tisky byly určeny pro katolické Chorvaty a proto jich nazýváno *zar' šezop'v* „erobatisch“ čili „erobatisch puchstaben“; tisky kyrillské („cyrulisch“), ač v téže řeči byly sestaveny, měly sloužiti duchovním potřebám „křesťanů v Srbsku a Bulharsku a v okolí Bosny“ („Christen in Servia und Bulgarey . . . und zu und um Bossna“), pak pro „uskoky“ („Uskoken“) chorvatské a dalmatské. Avšak knihy hlaholské a kyrillské nenacházely takového odbytu, jak původcové očekávali, a proto dali Ambros Fröhlich z Vídne v listop. 1562 a Franz Barbo z Lublany v říjnu 1563 baronu Ungnadovi radu, aby se chorvatské knihy tiskly též latinským písmem (Kostrenčič 121). Tak objevily se v Tübingách r. 1564 dvě chorvatské knížky latinkou tištěné, které se zachovaly v král. knih. Drážďanské: církevní řád („Czirkveni Ordinalicz“) a apologie („Bramba augszatszke szpovedi, Apologyia imenovana“). „Predgovor“ (předmluvu) první knížky podepsali: Anton Dalmatin, Stipan Istrijanin a Juraj Juričić iz Vinodola; druhá kniha je „verno tmačena iz latinskoga jazika va hrvatski po Antonu Dalmatinu a Stipanu Istrijanu.“

Dobrovský, jenž si velmi pilně všimál protestantských prvotisků jihoslovanských a po svých cestách v Německu, v Dánsku, ve Švédsku a v Rusku po nich neunavně pátral, přece nikde nenalezl knihy, o které z Schnurrera věděl, že vytištěna byla, totiž knihy „proroků“, a proto položil v Slavinu (1808) na str. 135 otázku: „Kdo zná někde exemplář jejich? Prosím o poučení.“ Odpovědi se dlouho nedostalo. Teprve nyní přišel prof. Jagić na stopu knize „proroků“ a proto odpovídá po 90-ti letech na otázku Dobrovského: Byl chorvatský překlad všech proroků, a sice aspoň latinkou tištěný; neboť zachoval se jeden výtisk, který náleží nyní klášteru Drkolenskému (Kloster Schlägel) v Horních Rakousích. Ač se titulní list nezachoval, nelze přece pochybovati, že je to tisk z r. 1564 (čili 1565), zhotovený v Tübingách (Urachu). Plyne to očividně z totožností typů a též iniciálek a ilustrací, které vesměs (je jich celkem 20) pocházejí od Hanuše Brosamera a též jeho obvyklým monogramem označeny jsou.

Prof. Jagić vynasnažil se, aby objevil ještě jeden exemplář tohoto zajímavého prvotisku; avšak na všechny poptávky v knihovnách německých obdržel jen záporné odpovědi.

Тригоровичевъ паримейникъ. Въ сличеніи съ другими паримейниками издалъ Романъ Брандтъ. Выпускъ I—II. Москва. 1894. 4°. IV, 178. (Zvl. otisk z „Čtenij“.)

Z knih Starého Zákona, pokud se nám v nejstarších rukopisech zachovaly, poutal dosud nejvíce pozornost, jak přirozeno, Žaltář. Nyní podnikl prof. R. Brandt vydání „Parimejnika“ t. j. knihy, která obsahuje vybraná čtení z knih Starozákonních, jmenovitě z proroků, podle nejstarší jilhoslovanské předlohy, rukopisu ze sbírky Grigorovičovy, nyní v Rumjanc. muzeu v Moskvě.

Rukopis tento byl učenému světu již delší dobu znám; avšak jen nepatrné části byly dosud uveřejněny; v Histor. chrestomathii Th. J. Buslajeva, v Drev. slavj. pam. jus. pisma J. J. Sreznevského. Není pochyby, že rukopis pochází z XII—XIII. stol., ač Biljarskij jej odložiti chtěl do stol. XIV. Redakce je bulharská.

Rukopis je polhřichu velmi porouchán; proto doplnil prof. Brandt mezery z rukopisu Lobkovského, z doby mezi r. 1294 až 1320, též bulharského, jenž se chová v Moskevském Jedinově. Nikolském klášteře (sbírka Chludova). Dále porovnáno čtení veliké řady rukopisů staroruských XIII—XVI. stol., pak nepatrných částí (podle výpisků M. N. Speranského) srbského rukop. Bělehradského ze stol. XIV. Pokud toho potřebu viděl, dodal též prof. Brandt slova řeckého originalu, podle vydání bible Moskevské z r. 1821, pak podle rukop. Sevastianovského IX—X. stol., konečně podle tak zv. Svato-Simeonského, jenž se klade do XI. stol. (vyd. od Steiningra, Augustae Trevirorum 1856.)

Památka, kterou prof. Brandt vydávati počal, budí především pozornost ze stránky jazykové. Vydavatel promluví o věci na konci knihy a připojí též slovník a snímky, a tím teprve nám poskytne příležitost, abychom rukopis náležitě ocenili a místo jeho v dějinách starobulharského písemnictví přesněji vytknuli: avšak památka zaujala již určité místo v studiích o jazyku bulharském, jmenovitě též v dílech Kalinově a Lavrově, tak že nebude od místa, když některé vynikající vlastnosti její zde vytknu.

Neobyčejně často ukazuje parimejnik Grigor. dvojhlásku *ja za ě a* to ve všech polohách; tak čteme na listě prvním: **В ЛЯПОТѢ (ЛѢПОТѢ) 5, БЯ (БѢ) 11, СВЯТѢ (СВѢТѢ) 13, 14, 15, 16 atd., ВИДЯ (aor. ВИДѢ) 14 atd.** Dokladů je na každém listě hojnost, srov. Lavrov 68.

Jiná významná vlastnost je výlučné užívání hlásky *ѣ*, jak upozornil již Sreznevskij, Др. слав. пам. юс. писъма 69: **крѣпостѣ, вѣнцѣ, вѣ тѣмѣ (= тѣмѣ), нощѣ** atd.

Pravidlo pro upotřebení nosových písmen, které z ukázek u Sreznevského otištěných sestavil prof. Aug. Leskien (Archiv f. slav. Phil. II. 274), se nyní potvrzuje: a) po tvrdých souhláskách

jsou **ж** a **ж** na svém místě, na př. **сжпоу, вѣдѣтъ, князи** atd.; *b)* po *j, č, c, dz*, pak po *r, l, n*, následuje vždy **ж**, bez ohledu na etymologický původ: instr. **вѣдоа**, akk. sing. **приуа скоа** a j., též po retných, jelikož se obyčejně nepíše *l* epenth.: akk. sing. **зсма**. *c)* po *š, ž, št*, a *žd* píše se zase pravidelně **ж**: aor. **вишж, дрѣжжис** (= **дрѣжаис**), **сѣдажжа** (= **сѣдажаа**) a j. Následkem takových změn čteme pak ku př. **трѣжж стѣнижж** (= **стѣнижж**) a vedle toho **сѣажаа** (= **сѣажаа**) a pod. Odchýlky od těchto pravidel jsou i odjinud známy, tak ku př. **иматѣ** (= **иматѣ**), **вѣсѣа нощѣ** a j.

Někdy najde se též ještě *l* epenth.: **ѡставѣаѣис** 3^a, 10.

Z tvarosloví vytkl již prof. Jagić (Arch. f. slav. Phil. XVII 300—301) řadu pozoruhodných zjevů, k čemuž zde odkazují.

Zajímavý bude výsledek, jenž podá zevrubné srovnání veršů z Žaltáře, obsažených v Paremejniku Grigor., s Žalt. sinajským. Učinil jsem několik zkoušek a vidím, že překlad je týž. Srov. ku př. žalm 92, 1—4 (Brandt, str. 1, pak 13); 86, 1; **основаниѣ сго** Parim. Gr. 2^b, 19 protiv **ѡснованіѣ ихъ** Žalt. sin. vysvětluje se řeckým textem: *οἱ θεμελιοὶ αὐτοῦ*, jehož správnější překlad zachoval Parim. Grig. Podobně ku př. žalm 7, 3: čtení Žalt. sin. **ицю** je zrovna nesrozumitelné, kdežto Parim. Grig. podává zde (list 16^a, 30) opět správné slovo **не сжпоу**. Zdá se tedy dokonce, že Parim. Grig. čerpal z textu správnějšího, než se nám zachoval v Žalt. sin. V této souvislosti zasluhuje též povšimnutí taková drobnost: žalm 92, 2 máme v Žalt. sin. nesnadno pochopitelné čtení **до вѣка ты еси** *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὲ εἰ*; v Parim. Grig. pak čteme **до** (t. j. čti do) **ѡ вѣка ты еси**. Nevniklo-li čtení **до** z takového Parimejnika do úplného Žaltáře?

Древности. Труды славянской комиссии импер. Московскаго археолог. общ. Томъ I. Изданъ подъ редакціей М. Н. Сперанскаго. Москва, 1895. 4°, 284 + 37.

V r. 1892 vytvořila se při cis. Moskevské archeol. společnosti „slovanská kommise“. Navrhovatelé její poukazovali na založení čtyř slovanských akademií: v Krakově, v Záhřebě, v Praze a Bělehradě, na veliký počet odborných spolků, na jejich sběratelskou a vydavatelskou činnost, a pravili: „Ohromná důležitost, kterou představuje pro ruskou historickou a archeologickou vědu známost s historií a archeologií sourodných nám slovanských národův a těsnější styky s učením slovanskými, zrodila u některých členů naší Společnosti, kteří úspěchy slovanské vědy sledují, myšlenku o vytvoření kroužku „slovanovědů“, jehož účelem bude, aby rejbedlivější pozornost věnovali úspěchům historické a archaeologické vědy u rozličných slovanských národův a samostatně báдали v různých odvětvích dějin slovanských národů.“

Jak z přiložených protokolů zasedacích na jevo vychází, snaží se „Slovanská kommisie“, v jejíž čele je prof. M. J. Sokolov, aby samostatnými rozpravami a referáty, které v středu jejím čteny byly, pěstovala hmotné a slovesné starožitnosti slovanské. Že „Slovanská kommisie“ všimá si pilně též literárních zjevů českých, netřeba mi tuším ani výslovně podotýkati. Připomínám jen, že náš bystrý archaeolog Lubor Niederle měl čest, podati osobně (v zasedání 16. dubna 1893) zprávu o knize Pičově, *Archaeolog. výzkum ve středních Čechách*. Jmenovitě referuje náš znamenitý přítel M. N. Speranskij neunavně o publikacích na poli slovanské filologie a při tom též o spisech českých učenců: V. Vondráka, J. Polivky, Jar. Vlčka, L. Piče, Č. Zibřta. Mezi nekrology najdeme též obšírnou vzpomínku na nebožtíka bibliotekáře A. J. Vřfátka.

Tato „Slovanská kommisie“, která by nám v mnohé příčině vzorem býti mohla, počíná nyní vydávati své „práce“. Hned první svazek, jehož redakce spočívala v rukou vysoce nadaného a důkladného přítele našeho M. Speranského, budí nejskvělejší naděje. Kéž na dráze nastoupené šťastně pokračuje!

První rozprava je „Сказаніе объ Индіискомъ царствѣ“ korr. člena V. M. Istrina (1—75). Spisovatel proslavil se již objemnou rozpravou o Alexandrii ruských chronografů (*Александрія русскихъ хронографовъ. Изслѣдованіе и текстъ*. Москва 1893, 8°, VIII. 361 + 356), která sklídila neobyčejnou pochvalu prof. Jagiče v *Arch. f. slav. Phil.* XVI (1894) 224 až 229. Jelikož u nás o této znamenité publikaci referováno nebylo, dovoluji si zde, podati krátce její obsah. Velikou cenu mají především uveřejněné texty (1—356 str.): a) úplný text Pseudokallisthenovy *Alexandreidy* podle archivního rkpisu Moskevského; tento text platí za repraesentanta první redakce; b) úplný text druhé redakce, podle rkpisu Moskevského kláštera Čudova; c) paralelní texty třetí a čtvrté redakce téže *Alexandreidy*; d) „passio prophetae Danielis“ podle dvou textů. Všude přidána různocnění a brán slušný ohled na řeckou předlohu. V předcházející rozpravě (1—361 str.) ukazuje V. M. Istrin, že první slov. redakce spočívá na skupině B Pseudokallisthena (podle známého rozřídění Müllerova). Tato první slov. redakce byla záhy (již před r. 1262) spojena s textem Malaly, ale původní útvar zachovala v tak zv. hellenském chronistu. Druhá redakce je pouhým rozšířením první; třetí je zkrácena z druhé, má však některé doplňky ze „srbské“ *Alexandreidy*. Ostatní redakce mají jen podřízenou důležitost. Dále dokazuje spisovatel, že dílo zachované v archivním rkp. Moskevském, pokud též v rkpisu Vilenském obsaženo jest, podává obšírné dějiny národa Židovského. Otázky, kde slov. *Alexandreis* obsažena byla, jestli u Jihoslovanů čili u Rusů, nechce spisovatel řešiti; prof. Jagič (l. 1. 228) rozhodně dodává, že

otázka taková nemůže býti sporná, naopak že již nyní s jistotou tvrditi lze, že překlad Aleksandreidy připadá do téže doby, v níž vznikly nejstarší překlady Greorgia Hamartola, Jana Malaly a j.

Doplňkem k této rozpravě o Aleksandreidě v staroruském přemístění podal V. M. Istrin rozbor „Vypravování o Indické říši“, jež patří do oněch částí, jimiž druhá redakce Aleksandreidy rozšířena byla. Jistý výsledek tohoto rozboru jest, jak potvrzuje též prof. Jagić (l. l. 229), že původní tekst povídky o Indické říši čerpán byl z předlohy latinské (Epistola presbyteri Johannis). Vznik tohoto původního překladu klade pak spisovatel do západních krajů půlostrova balkanského, do Bosny anebo do severní Dalmacie, tam, kde počátek svůj vzaly texty srbské Aleksandreidy, Trojanské přiče, pověsti o Tristanu a Bově d'Antona a j. Tento původní překlad nezachován v samostatném „Сказаніи оъ Индѣйскомъ царствѣ“, nýbrž jakožto část druhé redakce Aleksandreidy; „Сказаніе“ podává rozšířený a přeměněný tekst původního překladu (nikoliv nový překlad, snad z řečtiny, jak dokazoval v zasedáních Slov. kommisie S. O. Dolgov), a sice nejčistěji v Kyrillo-Bělozerském rukopise XV. věku, jenž vydal A. N. Veselovskij v přídavech k rozpravě o Djuku Stěpanoviči (Южнорусскія былины, VI, 1884 roku).

Neméně vážný a důležitý je druhý článek v prvním svazku prací „Slovanské kommisie“: Къ вопросу оъ Учительномъ Евангеліи Константина, епископа Болгарскаго, od korr. člena A. V. Michajlova (str. 76—133.).

Spisovatel učinil v dvorní knihovně Vídeňské zajímavý objev, zjistiv, že v rkpise, jenž Miklosich označil: Ant. Hom. Homiliae alligatae codici continenti Antiochi pandecten, cod. chart. saec. XIV. etc., tyto „homiliae“ nejsou než výklady na nedělní evangelická čtení celého roku, která přeložil a upravil bulharský biskup Konstantín, „žák sv. Methoda“, jak sám se zове.

Takovým způsobem vyšel na jevo třetí rukopis „Učitelného evangelia“ Konstantinova, mladší ovšem, než oba dosud známé rukopisy toho díla. Neboť i rukopis Moskevské synodální knihovny, který popsali a s řeckými předlohami srovnali Gorskij a Nevostrujev (Опис. рук. Синод. библ. II, 2, str. 422), i rukopis Petrohradské veřejné knihovny, jehož rozbor podal prof. V. Jagić (Starine 1873, 28—42), náleží do XIII. věku, tento má dokonce přesné vročení (1286).

Objevív neznámý dříve rukopis díla Konstantinova, položil si A. V. Michalov za úkol, srovnati všechny tři rukopisy mezi sebou a vyšetřiti, v jakém poměru je překlad evangelského textu ve výkladech Konstantinových k nejstarším překladům evangelským. Výsledky jeho svědomité studie jsou velmi pozoruhodny, znějice v ten smysl: V čelo rukopisů dlužno postaviti synodální, jenž v XIII. stol. na Rusi z bulharské předlohy opsán byl a původní

dílo Konstatinovo nejvěrněji zachoval. Rukopisy Petrohradský a Vídeňský představují srbskou redakci díla, která vznikla před r. 1286; povaha této redakce jeví se hlavně v tom, že místa obsahu osobního zaměněna výklady všeobecnými. Z této srbské předlohy původ vzaly oba rukopisy, i starší Petrohradský i mladší Vídeňský.

Ještě důležitější jsou výsledky v druhé části. Spisovatel srovnal citáty evangelské v díle Konstantinově s nejstaršími překlady evangelskými, hlaholskými a cyrilskými. Předně konstatuje, že Konstantin nečerpal citáty přímo z evangelií, nýbrž že držel se textu v homiliích řeckých (Jana Zlatoústého a Kyrilla Alexandrijského), z nichž překládal, upraveného. Avšak grammatická povaha těchto citátů a jejich leksikální zásoba dosvědčuje zřejmě, že autor použil již hotového překladu evangelského. A. V. Michajlov kloní se dokonce k domněnce, že znamenitý bulharský kazatel překládal pod vlivem pouze hlaholských textů. Nadějme se, že úplným vydáním „Učitelného evangelia“ výsledek Michajlova se potvrdí.

Ku konci připojen otisk deseti „besěd“ Konstantinových podle rukopisu Vídeňského, s paralelním textem řeckým.

Třetí rozprava, umístěná v prvním svazku „Trudov“ Slovanské kommisie Moskevské, nese název: Новый матеріалъ для объясненія амулетовъ, называемыхъ змѣвниками od skut. čl. M. J. Sokolova (134—202).

V rozpravě „Апокрифическій матеріалъ для объясненія амулетовъ, называемыхъ змѣвниками“ (ЖМНП, ч. CCLXIII, отд. 2, стр. 340—368, 1889 r.) pokusil se prof. M. J. Sokolov, objasniti amulety, jež Rusové zovou „změjeviky“, pomocí řeckých a slovanských rukopisných zaklínání proti zlým duchům (daemonům), jako původcům různých nemocí, a taktéž pomocí legend o takových osobách (andělech a svatých), které vystupují jako zápasníci s ďáblem. Nejprápadnějším materiálem k tomu cíli ukázaly se legendy a zaklínání, která se pojí ke jménu Sisinia, jakožto nejtýpčtějšího pronásledovatele ďáblov. V řeckých a slovanských textech legend a zaklínání protiv mnohojmennému běsu, původci různých nástrah a nemocí, nalezl se materiál k objasnění nápisů na „změjevikách“ (amuletech), ve spojení s obrazy na nich. Prof. Sokolov dospěl přesvědčení, že tyto amulety, jež byly obecné mezi ruskými a byzantskými křesťany, jsou odleskem pověry, která původ vzala na východě, v staré Chaldei, a že nejbližší odpovídají daemonologickým a magickým představám a učením, které vyloženy v známém Testamentum Salomonis, tomto židovsko-byzantském přepracování staré chaldejské magie.

Zůstává při těchto základních myšlenkách, podává prof. M. Sokolov — předseda Slovanské kommisie — v přítomné rozpravě nový materiál, jímž dějiny amuletů se osvětlují. „Ve

všech uvedených a srovnaných modlitbách a zaklínáních“, tak pokračuje na str. 174 slovatný spisovatel, „panuje představa o nemocích jako projevech daemonické síly čili jako daemonech samých, v jejich podobách tyto nemoci se objevují. Nemoci se představují jako jednotlivé daemonické bytosti, anebo jako děti daemona, anebo jako různé „nástrahy“ téhož daemona, jenž běže na se různé podoby a jména, podle toho, jaké zlo působí. Nemoci, jakožto činnosti čili projevy temné běsovské síly, čili jako běsi sami, kteří přebývají v člověku a mučí ho, vyhánějí se silou a přispěním božstva, andělův a svatých. Takový názor na původ a povahu nemocí a prostředky osvobození od nich vyjadřují se v obřadě, obsaženém v trěbnících, „zaklínání nad posedlými zlými duchy a protiv všeliké nemoci“. Avšak v srovnaných materiálech jsou živly, kterých není v zaklínáních trěbníka: v sebraném materiale panuje názor, že samy texty zaklínání, obsahující svatá jména, mají magickou sílu; jsouce nejen proneseny, nýbrž pouze napsány na papíře, na olově anebo jiné hmotě a nošeny člověkem, účinkují tak, že vyhánějí daemony, že odvracují a hojí nemoci. Modlitby a zaklínání, o nichž řeč byla, náleží takovým způsobem v obor čarodějství, ovšem ne škodného, nýbrž na dobrý účel namířeného, avšak přece křesťanskou církví od nejstarších dob zavrženého, protože všeliké čarodějství se stanoviska křesťanského považováno za znak pohanstva a protože v první století křesťanská v tehdejším řecko-římském pohanském světě, nejinak než na východě, čarodějství rozšířeno bylo v silnějším stupni. Zachovaná dosud v ústním podání a v sešitkách říkání a zaklínací modlitby protiv nemocem, jakožto daemonickým bytostem, mají svůj původ v tomto pohanském čarodějství prvních dob křesťanských, a křesťanství v celosti též samo nezůstalo svobodným pohanských pověr, mezi nimi též užívání magických prostředků. Odhalené v novější době starochaldejské a assyrobabylonské magické knihy bibliotheky Assurbonapalovy, pak magické papirusy Egyptské v řeckém a abyssinském jazyku, poskytují nový a vysoce vážný material k dějinám čarodějství, vrhající jasné světlo na smysl a původ zaklínání, čar a amuletův, užívaných částečně až po naše časy od evropských národův a daleko rozšířených ve středním věku; pomocí těchto východních pramenů nabývají nového objasnění středověké památky a zvyšuje se význam takových spisů, jako je byzantské Testamentum Salomonis; ukazuje se možnost, stopovati dějiny některých pověr na ohromném prostranství časovém a proniknouti bezmála až po zřídlo samo. Slovanské texty zaklínání a modliteb pocházejí z předloh řeckých; takové národní modlitebníky a trěbníky, v kterých se setkáváme s dotčenými zaklínáními, nalézají se jak u Slovanů, tak u Řekův, a od těchto přešly prostředkem překladů k oněm. Pro řecké texty zaklínání v modlitebnících a trěbnících nalézají se prototypy a paralely v egyptských magických pa-

pyrusech doby synkretismu, když nejen v náboženských a filosofských systémech, nýbrž i pověrách nastala jednotu živelů pohanských: řecko-rímských, egyptských a východních s židovskými a křesťanskými“.

Na takových širokých a pevných základech pohybuje se rozprava M. Sokolova, z jejíž pozitivních výsledků vynímám důkaz, že slov. *дѣна* je překlad řec. *δένειν*, řadu východních parallel ke jménu Sisinia a j.

Jako čtvrtou rozpravu podává první svazek „Trudov Slavjanskoi kommissiji“ překlad Miklosichovy studie „Die Darstellung im slavischen Volksepos. Wien 1889, který pořídil A. E. Gruzinskij (203—236).

Pak následuje bohatá bibliografie a nekrology. Bibliografické referáty jsou vesměs obšírné a proto zasluhují též, aby uvedeny byly. Podali jich: Lubor Niederle o knize Píčově, Archaeologický výzkum ve středních Čechách (237—240); A. Karnějev o spise K. Krumbachera, *Mittelgriechische Sprichwörter*, München 1893, (241—248); P. Lavrov o Vondrákově vydání Glagolity Clozova (249—255), s otiskem tří zlomků homilií Jana Zlatoústého, podle rukopisu Rumjanc. muz. (sbírky Grigorovičovy) z XIII. stol.; též P. Lavrov podal dále referát o Jagičově vydání Grškovičova zlomku hlaholského apoštola (256—274), připojiv opět delší ukázky ze čtyř apoštolských rukopisů Athonských; konečně podal redaktor M. Speranskij referáty (275—284) o Jagičových třech spisech: *Вновь найденное свидетельство о дѣятельности Константина философа, первоучителя Славянъ (св. Кирилла)*. СПб. 1893, 1—44; *Slavische Beiträge zu den biblischen Apokryphen. I. Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches*. Denkschr. der kais. Akad. der Wiss. Wien, 1893, 4°, 1—104; *Das byzantinische Lebrgedicht Spaneas in der kirchenslavischen Uebersetzung*. Sitzungsber. der kais. Akad. d. Wiss. Wien, 1892, 42; pak o recenzi V. Oblaka studie Vondrákovy „*Altslov. Studien*“ Wien, 1890; posléze o Polívkově rozpravě: *Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře*, Praha 1892.

V protokollech obsaženy nekrology: Ant. Jar. Vrtátka od J. Havelky; Franja Račkého od M. Speranského; J. S. Jastrebova od téhož M. Speranského. Protokolly podávají dále svým obsahem potěšitelný důkaz o čilém vědeckém ruchu v „Slovanské kommissi“ Moskevské.

František Pastrnek.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování).

Článek Hostinského jest od doby prosodického sporu první článek, který spor ten řešil samostatně a na základě dostatečných důvodů. Prosodie časoměrná jest dle něho nepřipustná z důvodu, uvedeného již Dobrovským, že totiž verše čistě časoměrné nemohou dbáti přízvuku. Prosodii ryze přízvuknou připouští sice spisovatel jen při skladbách *κατὰ στίχον*, ale žádá tu právem a důrazně přísného šetření přízvuku, a to slovního i vět-ného.

Pro strofy stanoví spisovatel prosodii jinou: přízvuknou, ale hledící také k trvání slabik. Je to však theorie docela jiná, než na př. theorie Čelakovského, jež je také jakous kombinací prosodie přízvukné a časoměrné. Nebo Čelakovský a jeho následovníci nahrazovali často přízvuk délkou, a tím ovšem přízvuku zanedbávali. Naproti tomu theorie Hostinského žádá přísného šetření přízvuku, ale zároveň i přiblížení k délce v tom smyslu, aby ve verších totožných význačné takty shodné rovnaly se netoliko přízvukností, nýbrž i trváním svých slabik.

Hostinský dospěl tu na cestě čistě theoretické a samostatně (nebo o historii prosodického sporu dle zřejmého tvrzení svého se nestaral) k theorii, velmi podobné prosodické theorii Puchmayerově z r. 1802 (v. Listy fil. XX, str. 345 nn.). Puchmayerovi nešlo ovšem o strofy a verše totožné, nýbrž o přesnější napodobení meter antických. Antická časomíra rozeznává spondej — — a trochej — ◡, daktyl — ◡ ◡ a molossus — — — atd. Při veršování čistě přízvukném spondej i trochej spadají (dává, dáti), podobně daktyl a molossus (dávati, dávává). Překládáme-li metra antická čistě přízvukně, nelze následkem toho různé tvary téhož taktu vyjádřiti různě. Na př. hexametr

— ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡,

v němž připouští se mimo předposlední takt místo daktylu spondej, změni se při překládání ryze přízvuchém někdy v řadu vlastně smíšenou, ježto za spondej, přípustný místo daktylu, nutno klásti trochej; na př.

— 0 | — 0 0 | — 0 | — 0 0 | — 0 0 | — 0 .

Mimo to Puchmayer, jako již Dobrovský a jako po Puchmayerovi Hostinský, dobře cítil, že na př. takty dáti a dá vá, dá va ti a dá vá vá a p., ač v prosodii ryze přízvuché měří se stejně, pro různé délky svých slabik nejsou úplně shodné.

Hledí-li se i k délkám slabik, dostane se v češtině přízvuchých stop více než jen trochej a daktyl, a bude lze tvarovou různost taktů v metrech antických lépe zachovávat. Hexametr na př.:

Prostřela černá noc svá křídla již nad mořem širým
zdá se nám při čtení lepším, než na př. hexametr:

Prostírá křídla svá již na nebi temnota noci,

ježto v prvním hexametu jsou vskutku vedle daktylů (prostřela) pravé spondeje (černá), v druhém však vyskítá se daktyl příliš těžký (časoměrný molossus: prostírá) vedle lehkých trochejů (křídla, noci), jež zastupují časoměrné spondeje. Přízvuku šetří se v o b o u hexametrech.

Pravil jsem v Listech fil. XX, str. 352 při posuzování této theorie Puchmayerovy, že má jakés jádro. Po vyloučení některých nesprávných stop, které Puchmayer uznával, nebledě zhola přízvuku vedlejšího a větného, bylo by lze na jeho principu sestaviti theorii, která by byla zajiště dokonalejší než theorie ryze přízvuchá a která by se zvláště hodila pro překlady meter antických. Snadná by ovšem nebyla.

Theorie Hostinského má na zřeteli verše totožné ve strofách, ale liší se od této theorie Puchmayerovy jen nepatrně. I Hostinský přihlíží jen k přízvuku hlavnímu, ač vedlejší dobře znamená. Rozdíl mezi oběma theoriemi je v tom, že Puchmayer ka ž d o u slabiku přízvuchou, ať dlouhou, ať krátkou, pokládá za prosodicky d l o u h o u, kdežto Hostinský přesně liší od sebe přízvuché slabiky dlouhé a krátké. Puchmayerovi je na př. bě ž í spondeus (prosodický), jako č í t á (spondeus přirozený), jichž lze užívatí přes různou quantitu první slabiky stejně, Hostinský naznačuje druhé slovo jako spondeus — —, první jako trochej, jehož druhé dvě doby jsou staženy 0 —, a nedovoluje, aby na význačných místech verše jeden mohl zastupovati druhý. Theorie Hostinského, hledíc i k různému trvání přízvuché slabiky, a nejen slabik nepřízvuchých, je tedy určitější, přesnější.

Není pochyby, že tato theorie Hostinského byla by dokonalejší než theorie ryze přízvuchá. Je to naprosté nepochopení intencí spisovatelových, když na př. ještě r. 1892 *Paroubek* v pojednání často uvedeném „Z dějin českého verše“, str. 38 posuzuje tuto theorii Hostinského takto: „Proti ‘České poetice’ z r. 1870 bojuje se v ‘Květech’ (1870. čís. 47 až 51.) zcela dobře; avšak v boji tomto dopouští se pojednání to posléze takového přehmatu, že skutečně nevíme, míní-li to do opravdy. Právem nazveme nauku tu metafysikou o českém verši, žádá-li se, aby přízvuk a časomíra (síla a délka) spadaly vždy v jedno, chceme-li dojiti pěkných veršův. Nauka ta shloubuje se konečně na theorii o verši pro hudbu“. A jak četl p. *Paroubek* to pojednání? Hostinský přece nikde nežádá, aby časomíra s přízvukem spadaly vždy v jedno, ba na jednom místě uvádí proti takovému kombinování přízvuku a časomíry vážné důvody (str. 396).

Přes to, že theorie Hostinského není snad pro žert napsána, jak soudí *Paroubek*, nýbrž že míněna je vážně a že je dokonalejší než prosodie ryze přízvuchá, myslím, že by se u nás nikdy neujala a že jí není — ani pro verše určené pro zpěv — třeba.

Byla by zajisté nesnadná. Ale jakkoli nesnadnost nějaké theorie nemůže rozhodovati o její oprávněnosti nebo neoprávněnosti, přece volil bych raději prosodii snazší, je-li rovněž přípustná. Čím nesnadnější theorie, tím více bude sváděti k leda-bylosti a nešetření pravidel. Na časoměrných našich verších je to viděti zřetelně.

Ale rozhodující je, tuším, tato věc. Naše slabiky přirozeně dlouhé jsou ovšem delší než krátké; ale ježto, jak lze přímým měřením zjistiti (srv. čl. můj a Marešův „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“, *Listy fil.* XX, str. 269), vokál dlouhý při normálním vyslovení nezní mnohem déle než krátký, ba ježto mohou i krátké vokály trvati skoro tak dlouho, jako dlouhé, bude rozdíl quantitativní mezi stopami ryze přízvuchými a stopami dle theorie Hostinského zpravidla nepatrný. Rozdíl je tu spíše kvalitativní a ten činí, že cítíme neshodu mezi stopou na př. dáme a dává.

Vyložil jsem s Marešem v článku výše uvedeném na str. 269, že vokály dlouhé liší se od krátkých ne tak svou dobou, po kterou trvají, nýbrž spíše způsobem svého vyslovení; při dlouhých hlas plyne volně, při krátkých jej náhle zarážíme, a toto zarážení proudu dechového a hlasu činí charakteristiku českého krátkého vokálu proti dlouhému.

Tento rozdíl mezi samohláskami dlouhými a krátkými měl patrně i Hostinský na mysli, když v článku tomto mluvil o prodlužnosti samohlásek dlouhých a neprodužnosti krátkých. Mnohem určitěji a obšírněji vyslovil se o těchto věcech po

letech ve spisku „O české deklamaci hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886) v odstavci „O trvání slabik“. Tu na str. 9 zcela správně tvrdí, že, i když dáváme slabice dlouhé i krátké totéž trvání, přece „zcela určitě rozeznáváme slabiky dlouhé a krátké, ne dle času, který od slabiky ku slabice ubíhá, nýbrž dle způsobu, kterým se tento (zde navskrže stejný) čas vyplňuje“. Naznačuje rozdíl mezi slabikou dlouhou a krátkou právě tak hudebním legatem a staccatem, jak jsem učinil já s Marešem na základě přesného měření velikého počtu slabik dlouhých a krátkých, při němž se ukázalo, že slabika krátká může míti i skoro stejné trvání s dlouhou; v. čl. „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ (Listy fil. XX, str. 268 n.). Konajíce tato měření a pišíce tento článek, neznali jsme pojednání Hostinského z r. 1886; i pokládám za svou povinnost tuto vysloviti, že Hostinský již r. 1886 na základě svého měření pomocí pouhých hodiněk a na základě úvah theoretických dospěl v této věci k témuž výsledku, jehož my jsme se domohli jiným měřením slabik, myslím namáhavějším. Je mi líto, že jsme při spisování článku svého k tomuto spisku nehleděli, ale zároveň je mi tato shoda výsledků našich s výsledky Hostinského potěšitelným důkazem, že měření naše je správné.*)

Přesnějším pozorováním došel tedy Hostinský r. 1886 výsledku, z něhož vysvítá, že totožnost veršů pro správnost hudební deklamace není požadavkem naprosto nezbytným. I bez takovéto ideální shody veršů sobě odpovídajících možno vyhověti požadavkům správné deklamace, poněvadž právě, jak z výkladu Hostinského je patrné, český zpěvák i na krátkou notu dovede vyzpívati vokál dlouhý a naopak, není-li tempo arci příliš rychlé nebo naopak pomalé (srv. str. 8 a str. 31 n.). Věc tuto zde nemůžeme rozváděti; odkazujeme tu tedy na obšírný a jasný výklad Hostinského.**)

Pro verše pouze recitované by theorie Hostinského z r. 1870 měla výhody jen zdánlivé. Měřením lze zjistiti, že rhythmizomenon řeči samo o sobě není schopno přesného rytmu. Takty tu nikdy nejsou úplně, nýbrž jen přibližně stejné. I nejdokonalejší český hexametř časoměrný (v. Listy fil. XX, str. 279)

*) I jiná tvrzení, již v tomto spise Hostinského obsažená, učinili jsme i my na základě svého měření; tak tvrzení, že krácení slabik děje se vždy jen na účet samohlásek (str. 9), a že důrazem se samohláska prodlužuje (str. 8). Na proti tomu naše měření vedlo k jiným výsledkům stran trvání některých souhlásek, než k jakým dospěl pozorováním svým Hostinský (str. 15).

**) Ve spisu Hostinského z r. 1886 vyskytají se i zajímavé výklady o melodickém přízvuku českém na str. 22, jež tuto doporučují bedlivě úvaze českým grammatikům. — Ostatně Hostinský o deklamaci hudební jednal i jinde; v. na př. pozn. ve spise jeho „O české deklamaci hudební“ na str. 6.

nemá ani při takovém recitování, kde chceme takty činiti úplně rovnými (t. j. při tak zvaném skandování), takty vskutku rovné. Při veršování ryze přízvuchém, při němž délky slabik nehledíme, se sice tato nerovnost někdy o něco zvětší, ale tak, že to nepadá na váhu.*)

Tento kvalitativní a částečně i kvantitativní rozdíl mezi vokálem dlouhým a krátkým znatelný je ve verši zvláště tam, kde v jednom taktu vyskytá se vokálů dlouhých několik a v taktu shodném méně nebo žádný. Takt dávává proti nesete připadá citu našemu těžší; mezi dává a sláva je rozdíl ten již méně znatelný, mezi nucení a nucení je praeapatrný. Ale slov se třemi slabikami přirozeně dlouhými není u nás poměrně mnoho, tak že takty citelně neshodné s takty jím odpovídajícími jsou vždy větší nebo menší výjimkou. V ostatních případech je kvantitativní rozdíl nepatrný, a také rozdíl kvalitativní snesitelný. Délka polohová u nás je nepatrná; měření dokazuje, že slabika nemusí býti tím delší, čím víc obsahuje konsonantů, ježto často konsonanty vyslovujeme na újmu předchozího vokálu (v. Listy fil. XX, str. 276). Kdo se nebude štítiti pracného měření, přesvědčí se o tom tak, jako jsme se o tom přesvědčili já a Mareš, a jak to tvrdil již r. 1886 Hostinský.

Theorii svou o shodě veršů totožných, ač by jí vznikaly verše zajisté ideálně dokonalé, Hostinský r. 1886 sám uvedl na pravou míru. Se všemi ostatními výklady článku jeho z r. 1870 mohl však souhlasiti již tehdy, kdy článek ten vyšel, každý, kdo příliš nebyl zaslepen neoprávněnou láskou k časomíře.**)

*) To týká se také naší theorie rýmu; rýmy j. drahá, snaha, pílí, síly a p. bych nikdy nezavrhoval. Rýmy jako milá, síla působí již neliběji, ale zcela zavržení hodné také nejsou.

**) V článku Hostinského jsou mimo to sem tam roztroušeny i jiné poznámky pozoruhodné. Tak na str. 373 správně obrací se spisovatel proti rozšířenému mínění, že se mají verše přednášeti tak, aby posluchač ani nepoznával, že to jsou verše, aby především také rýmy nevynikaly atd. Právem ptá se Hostinský: „Proč by as básníci obětovali takovou pílí věcem, jež konečně nemilosrdný deklamátor zbaviti má vši krásy a všeho půvabu? Ovšem se mají verše přednášeti tak volně, tak nenuceně a plynne, jakoby to byla prosa, ale mají býti zároveň i tak složený, abychom již z takového prostého, logicky přesného, hlasitého čtení určitě poznali, že a jaké to jsou verše, i kdyby byly psány v nepřetržitých řádkách, jako prosa“. Na str. 379 správně poukazuje na blud u nás rozšířený, jakoby přízvuk měl moc učiniti z krátké slabiky dlouhou, a kárá V. Petrů za jeho definici přízvuku, že prý je zvýšený hlas, takže se, co toto „zvýšení hlasu“ znamená, zvyšuje-li se přízvukem tón či síla hlasu. Rozeznává přesně přízvuk dynamický (expiratorní) a melodický (tónový). Přízvuk český pokládá za dynamický, za sesílení hlasu. Správně na str. 380 zamítá tvrzení Jungmannovo, že verše časoměrné mají se čísti dle přirozeného přízvuku slov, poněvadž by pak přestaly býti verši a staly by se holou prosou, „jež by mimo to skroucený slovosled, u časoměrných básníků namnoze oblíbený (můžeme přidati z nutnosti oblíbený), málo zdobil“. Právem

§ 58. Článek tak rozumný, jako byl článek Hostinského z r. 1870, byl zajisté působivý, aby našim zmatkům prosodickým učinil konec. Bohužel článku toho ti, kteří po r. 1870 psali theorie české prosodie, si téměř ani nevšimli, jak z dalšího výkladu našeho vysvitne. Článek jeho vzbudil sice u dvou mužů, Josefa Truhláře a Jaroslava Golla, pozornost, ale k nějaké plodné delší rozpravě o principu české prosodie na základě jeho nedošlo. Po roce se již téměř o něm nevědělo.

Proti vývodům článku toho obrátil se Josef Truhlář, jemuž patrně záliba v antické prosodii časoměrné, jako i později jiným klassickým filologům (také, což tu schválně zřejmě připomínám, mně), bránila, aby správnost vývodů Hostinského uznal. Částečně k tomu přispívala i ta věc, že r. 1870 o přízvuku vůbec, a také o přízvuku českém, a o jeho důležitosti v jazyce neměli filologové tak jasné představy, jako nyní.

Truhlář vystoupil jakožto rozhodný příznivec časomíry již v článku „Humanismus v Čechách“ (ČČM. 1870, str. 370 n.). Dle něho označují časoměrné počátky veršování českého v 16. stol. obrat v básnictví českém (str. 389). „Časoměrné veršování“ — praví na str. 390 — „sice nikdy u nás nezaniklo, však v našem století, zvláště po objevení rukopisů Královského a Zelenohorského nikdy více nenabylo širší platnosti v básnictví českém. Za změněných poměrů nynějších, kdežto klassicismus antický klassicismem moderním více a více překonáván bývá, ovšem již jí nenabude nikdy úplně, snad ani více tou měrou, jak by bylo přáti vzhledem k chatrnému ústrojí prosodickému veliké části básní českých, zvláště nejnovějších“. Nyní víme, že skvostný RKZ neměl toho působení, které mu přičítá tuto Truhlář (nebo právě současně s jeho „objevením“ podivnou náhodou začíná se prudký boj na prospěch časomíry, jenž přivedl časomíru u nás k nikdy nebývalému rozkvětu), a víme také, že básně kolem r. 1870 jsou prosodicky daleko lepší než básně, před r. 1853 poslé. Ale neb udu již těchto názorů Truhlářových šire posuzovati, poněvadž vím, že by nyní těchto vět takto napsal.

Není však divu, že Truhlář, jenž sám překládal časoměrně a také v článku právě uvedeném prohlásil se za hajitele časomíry, vystoupil proti Hostinskému v článku „O prosodice české“ (ČČM. 1871, str. 141—155 n.). Chce článkem tím přispěti k rozřešení dosud nezakončeného sporu o prosodii. Podáváje

vytýká na str. 395 zbytečné zavrhování jiných veršů v prosodii české než trochejských a jambických, říká, že z takové theorie plyne „zoufalá jednotvárnost rhythmických forem.“ I leckteré poznámky o různosti délek způsobené posicí (str. 403) jsou zajímavé, a mělo jich býti hned po r. 1870 dbáno. Na str. 406 kárá zcela po právu zlozvyk, měřiti slova jaký, stojím, vzpomeňte, nesnáze o —, o — o —, ačkoli přece každý ví a připouští, že v češtině první slabika je přízvučná. Atd,

nejprve stručný nárys vývoje české prosodie, pohybuje se docela v kruhu běžných tehdy názorů. Útok „Počátků“ na prosodii přízvučnou jest mu sice ostrý, ale „dostí obratný“ (str. 143), vyslovené v nich náhledy o prosodické povaze jazyka našeho jsou mu „důmyslné“ (str. 144), odpor Hněvkovského „Zlomků“ „velmi slabý a dílem nemotorný“, článek Jungmannův v Kroku 1821 „Výměšky z prosodiky a metriky české“ obsahuje „důmyslné“ články „budoucího pokoje“ o libozvučnosti češtiny a na ní nutně se zakládající prosodie (str. 143). Smrtnou ránu převládě časomíry české zasadila prý zevní forma staročeského básnictví, nově objeveného (totiž RK a RZ; str. 144).

Z výkladů, které jsem o všech těchto věcech již učinil, vysvítá, že ovšem s výroky těmi souhlasiti nemohu. Zajisté nesouhlasí s nimi nyní ani spisovatel.

Spisovatel jedná pak o otázce, jakou prosodii psán jest RK, a velmi šetrně staví se proti uvedenému již tvrzení Jirečkovu (v. Listy fil. XXIII, str. 9), že i v novočeském básnictví národním i v RK rozměr zakládá se na časomíře. Skromně volá tu spisovatel s Horatiem: *Credat Judaeus Apella*. Podivuhodné ty názory Jirečkovy nezasluhovaly věru posudku tak šetrného. Spisovatel sám drží se mínění staršího, že ve verších staročeských počítají se pouze slabiky (str. 148). Že tomu po mém soudu tak není, vyložil jsem již na počátku tohoto článku (v. Listy fil. XX, str. 55). Pak přechází k prosodii básnictví novověkého a stručně vykládá, pokud básníci šetřili prosodických zákonů Dobrovského. Ukazuje také na rozpor mezi teorií a praxí prosodickou. Theoretikové zavrhnou v češtině jamb, básníci novější však přece ho užívají (str. 149 n.).

Teprv po těch výkladech přechází spisovatel k článku Hostinského ve „Květech“, předešlý rok vyšlému. Článek ten sice prý sliboval důkladnou reformu prosodie, ale na konci „na malichernou se scvrkl nauku o tom, kterak verše k zpívání dělati se mají“ (str. 150). Všechno uznání hodna jest prý Hostinského polemika proti mnohým mylným názorům V. Petrá. Ale vytýká Hostinskému jako neobezřelost, že čistou časomíru šmahem zamítá; chce prý ji přízvukem zdokonaliti. „Jest to právě takové počínání, jako kdyby někdo chtěl známou Venuši krasořítku zmodernisovati sukni střihu Pařížského, to jest zbaviti ji charakteristické známky bytosti její“ (rozumím-li dobře, zbaviti časomíru toho, aby přestala nedbati přízvuku; str. 151). Ale charakteristikon antické časomíry sanskrtské i řecké (latinská časomíra je přejata z řečtiny) nebylo, že nedbala přízvuku. Sanskrtský a řecký přízvuk byl musikální, a proto při veršování časoměrném obstál. U nás neobstojí. A přízvuku nedbati je barsky porušovati přirozenou výslovnost.

Spisovatel tedy připouští v moderním básnictví českém pro-

sodii obojí, přízvuchnou i časoměrnou, hájí tedy mínění, tehdy a ještě posud obecného.

Že by ještě na počátku tohoto století přízvuk český nebyl býval tak mocný, jako nyní, čemuž zdá se svědčiti odpor Šafaříkův a Palackého proti přijetí přízvuku za princip prosodický (str. 152), není ovšem správné. Ukázali jsme již výše, jak chatrné jsou ty „důvody“ „Počátků“ proti prosodii Dobrovského, na jakých makavých omylech, částečně i Hostinským dobře vytknutých, se zakládají, a jak dobře i Šafařík i Jungmann český přízvuk slyšeli (v. Listy fil. XXI, str. 22 a 189).

Proč Řekové a Římané, ač přízvuk v řeči své také měli, přece veršovali časoměrně, proč Novořekové veršují již přízvuchně, vysvětluje spisovatel na str. 153 způsobem sice umělým, ale nepřipustným: nyní, znajíce lépe různost přízvuku v jednotlivých řečech a povahu jeho vůbec, poznáváme dobře, proč Řekové časoměrně básniti musili, a my nemůžeme. Jakmile pronikne u nás poznání o různosti přízvuku řeckého a našeho, přestane se samo sebou mluvit o tom, že časomíra je u nás přípustná.

V jednom slově jest v češtině dle spisovatele jen jeden přízvuk grammatický, prosodických však může býti více, ač je to libovůle básnická (str. 154). V té věci drží se spisovatel Dobrovského a souhlasí v podstatě i s Hostinským.

Je mi krušno, že nemohu s těmito vývody spisovatelovými souhlasiti; ale připomínám, že i já jsem byl ještě dlouho po r. 1870 téhož mínění.

Jaroslav Goll v pojednání „O českém verši desetislabičném“ (ČČM. 1871, str. 246 n.) těší se, že článek Hostinského vzbudil usnulé na ten čas hádky o českou prosodii a že se rozvine polemika, zahájená článkem Truhlářovým „O prosodice české“, která obrátí pozornost na věci tak často nedoceňené a přispěje ke konečnému rozřešení prosodického sporu. Tato naděje ukázala se marnou. Mimo Truhláře a Golla nikdo se rozpravy nezúčastnil, tak že tento nový, druhý prosodický spor, vedený ovšem již zcela akademicky, nebyl vyřízen, nýbrž usnul takřka v zárodcích. Goll sám obrací se v článku svém jen proti Truhlářovu mínění, že v staročeském básnictví počítaly se pouze slabiky, a dochází k výsledku, že v staré češtině spočíval přízvuk na počátku slov jako nyní a že při veršování rozhodoval (str. 253). Domněnka i po mém zdání správná; arci došel jí Goll rozbořem RK a RZ — tedy právě děl, která, jak nyní každý ví, kdo před pravdou nezavírá oči, pocházejí ze začátku tohoto století a sepsána jsou od mužů, zvyklých básniti přízvuchně. Až se přízvuk a prosodie pravých básní staročeských lépe prozkoumá, najde se beze vší pochyby plno nových svědectví o podvrženosti RK a RZ. Dokud zákonů staročeské prosodie neznáme přesně a dopodrobna, nelze je ovšem se staro-

českými památkami co do prosodie srovnávati. Do nové doby hodí se však i svou prosodií (v. Listy fil. XX, str. 430 n.).

Josef Truhlář dotkl se ještě rok na to prosodického sporu v článku „O přízvuku vůbec, zvláště o českém“ (ČČM. 1872, str. 402 n.). Názory jeho o přízvuku, jakkoli jeho důležitosti v řeči si všímá, nyní ovšem jsou překonány. My víme nyní, že již v prajazyku indoevropském vládl přízvuk, že byl expiratorní a touto povahou svou působil mnohé úkazy tak zv. stupňování, jež v jednotlivých řečech indoevropských přejato jest již z prajazyka, a můžeme také souditi, že na konci doby prajazykové byl musikální, taký, jaký byl v historické době na př. v řečtině. Nyní ovšem nelze soublasiti s Truhlářem (str. 405), že přízvuk je nějaký zjev později do řeči vniklý, jenž utkal se s časomírou slabik, až ji překonal. Nemůžeme souditi nyní, jak soudí Truhlář (str. 406), že „v prastarých jazycích přízvuk daleko neměl té váhy, jaké během času nabyl a s jakou zvláště nyní v jazycích evropských vystupuje.“

Také příčiny, proč řečtina veršovala časoměrně, dokud měla přízvuk musikální, jsou jiné, než jaké uvéstí mohl a uvádí Truhlář (str. 407). Základ tedy, na kterém budoval r. 1872 Truhlář svoje vývody, je dle nynějších našich vědomostí chybný, a proto chybné musí býti i výsledky, ke kterým dospěl a které v podstatě shodují se s těmi názory, jež pronesl v témž časopise o rok dříve.

Ovšem mnoho tvrzeno i přes to v článku tomto správně. Správně obrací se Truhlář (str. 412) opět proti tvrzení Jirečkovu, že veršování prstonárodní zakládá se na časomíře, soudě dobře, že v národním básnictví nešetří se „přízvuku slovního, než pouze hudebného, melodií samou vytčeného“ (arci to není úkaz „vysokého stáří“, jak míní spisovatel). Správně soudí také z některých tvarů českých (str. 416 n.), že přízvuk český byl dříve mnohem pohyblivější, než jest nyní. Na proti tomu nelze schvalovati tvrzení (str. 416), že pravidlu o přízvučnosti první slabiky slov českých svědčí výslovnost ve velké části Čech, zvláště ve středních. „I zdá se, že ne všady v Čechách a na Moravě tak přízvukováno bývá nebo aspoň bývalo jako nyní v kraji Pražském“. Spisovatel tu ovšem vyslovuje pouhé zdání, kteréž nabývá jakés jistoty jen vzhledem k češtině staré, v níž leckteré věci ukazují na přízvuk jiný (str. 416).

Proto prý posavadní znění zákona Dobrovského o přízvuku českém nezakládá se úplně na pravdě a skutečnosti českého vyslovování. Přízvuk český prý ani r. 1872 neřídí se všude zákony Dobrovského (str. 418). V těch vývodech je sloučena — jak spisovatel nyní ví zajisté i sám — pravda i omyl. Jisto jest, že přízvuk český byl kdysi pohyblivý; ale rovněž tak je jisto, že r. 1872 byl vždy na první slabice slova (spisovatel sám neuvádí žádných dokladů proto, že by tomu v jistých případech tak nebylo), a to nejen v středních Čechách, nýbrž v celých

Čechách, na Moravě i Slovensku (mimo některé kraje moravské, kde panuje způsob přízvukování polský; v. Listy fil. XXI, str. 12). Rovněž tak je jisto, že tomu bylo tak již za Dobrovského a také mnoho set let před tím (v. Listy fil. XX, str. 57).

Nemohu také souhlasiti s tím, že „síla českého přízvuku nikdy nemohla býti přílišná, ježto až podnes nedovedla překonati časoměrné délky bezpřízvukných slabik“ (str. 418). Spisovatel na str. 420 uvádí doklady změn jazykových, vzniklých působením přízvuku v češtině. Patrně je tedy přízvuk český dosti silný, aspoň tak silný, jako byl v latině, kde také dlouho se držela délka vedle něho a kde přece působil známé změny v jazyce. Já nevidím žádného rozdílu v síle přízvuku na př. českého slova „brachu“ a německého „Rache“ nebo „kláda“ a „Klage“ a j., a to ani tehdy, slyším-li tato slova vyslovena od Němce.

Co dále spisovatel tvrdí (str. 422), že síly přízvuku českého ode dvou století stále přibývá, je možné, ale musilo by se podrobně a bezpečně dokázati (srv. o té věci nyní i článek *Flajšhansův* „Česká kvantita“, Listy fil. XXII, str. 66 n.).

Z těchto všech názorů plyne ovšem Truhlářovi výsledek, že časoměrné veršování je v češtině přípustné. Nebo přízvuk český dle něho není dosud ustálen, je slabý — možno ho tedy při veršování nehleděti. Truhlář dochází tu po obtížné cestě a na základě důvodů, které ovšem nyní z větší části neobstojí, k těm tvrzením, kterých o přízvuku českém v první čtvrtině tohoto století hájili Šafařík, Palacký a Jungmann.

Tímto druhým článkem Truhlářovým spor, článkem Hostinského zahájený, byl ukončen. Kdo po r. 1872 píše o prosodii, článku Hostinského ani nejmenují, jako by ho ani nebylo, ač děl, jednajících o prosodii, vycházelo hojně.

§ 59. Ve Vojtěcha Lešetického „Nauce o slohu pro školy střední a vyšší dívčí školy“ (Druhé, doplněné a opravené vydání, v Praze 1873) — o vydání prvním, v té příčině od druhého odchylném, v. Listy fil. XXIII, str. 9 — jsou na str. 45 n. i některé výklady prosodické a metrické. Prosodii připouští spisovatel v češtině obojí, časoměrnou i přízvuknou. Z jeho pravidel prosodie časoměrné vytknouti slušno, že připouští mezislovnou posici (str. 45) a také obojetnost slabik, následuje-li po jakékoli souhlásce plyná (mezi plyné, soudíc dle příkladů, počítají se i nosovky); obojetnost působí i ě po retnicích (str. 46). Ve všech těch věcech odchyluje se tedy spisovatel od Sušila a drží se právem směru staršího.

Přízvuk slovný spočívá v jazyce českém „po zákonu mluvnickém“ vždy na první slabice (str. 46), ale vedle přízvuku mluvnického rozeznávají prý sluší přízvuk veršový, jenž je velmi volný (str. 47). To ovšem je správné; jen že ve verších přízvukných přízvuk slovný (resp. větný) musí spadatí s přízvukem

veršovým (rhythmickým), nemá-li se činiti násilí přirozené výslovnosti.

Z dalších výkladů poznáváme, že spisovatel vskutku tento rozdíl jen proto připomíná, aby hojně nesprávnosti tehdejších veršů přízvučných omluvil a uvedl pod jakési pravidlo. Odtud plynou jeho pravidla přízvučných veršů, částečně správná, částečně nesprávná. Tak na př. na str. 49 čteme: „Trojslabičné slovo s trojslabičným neb takovým, jež s trojslabičným na rovní jest, považuje se za šestislabičné, což dává tři trocheje: z podaných povolav $\text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$ (správně $\text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$), v žádoucí říši tvé $\text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$ (správně $\text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$ neb $\text{— } \text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$)“. Na str. 50 čteme, že v starých básních (míní se hlavně RK a RZ), v písní národní a po příkladu tom „i u mnohých nových básníků přebírá přízvuk první slabiky dvou- troj- vůbec víceslabičných slov každé (závažnější) jednoslabičné slovo“. To by skutečně mohlo se připustiti tehdy, když jednoslabičné slovo má silný přízvuk větný (důraz), jímž se slovný přízvuk slova následujícího, třeba víceslabičného, vskutku oslabuje a pošňuje. Na př. ve větě: „Co mně zamýšlíš dáti, nevím“ mají jistě slova „mně zamýšlíš“ míru $\text{— } \text{— } \text{—}$, a ne $\text{— } \text{— } \text{—}$. Ale z uvedených spisovatelem příkladů vidíme, že tou závažností jednoslabičného slova nemíň se závažnost důrazu, ježto se připouštějí na př. i tyto míry: i pomněnce $\text{— } \text{— } \text{—}$, leč myslím-li $\text{— } \text{— } \text{—}$, slov nejbavenější $\text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$, a na každé $\text{— } \text{— } \text{—}$ (str. 51) a j. v.

Na str. 52 dále čteme: „První slabika dvouslabičného i čtyřslabičného slova stává druhdy v kladu co předrážka verše jambického, pakli následuje jednoslabičné, troj- neb pětislabičné“: ranním paprskem $\text{— } \text{— } \text{—}$, přísný ho $\text{— } \text{—}$, sáhní v hrob $\text{— } \text{—}$ a j. v. I první slabika troj- a pětislabičného slova bývá prý v kladu (str. 53), j. na př. mohouliž $\text{— } \text{—}$, nehody, $\text{— } \text{—}$, nezavolány $\text{— } \text{— } \text{— } \text{—}$ a j. v.

Zkrátka Lešetický dovoluje nedbat i přízvuku slovného a nahrazuje jej v jistých případech přízvukem „veršovým“, jenž prý místo své měnívá (str. 48), zapomínaje, že přízvuk veršový jenž jest důraz, nesmí ve verši přízvučném přičítati se přízvuku slovnému, rovněž v češtině důrazovému, nemá-li buď nedbáno býti přízvuku slovného a tím správné výslovnosti nebo veršového, čímž ničil by se rhythmus. Oběma „přízvukům“ lze vyhověti ve verších přízvučných jen tehdy, když se stýkají.

Lešetický tedy hleděl uzákoniti nerhythmickost veršů mnohých básníků tím, že všelijaké jejich chyby povýšil na pravidla. Že při tom ničí samy základy přízvučné prosodie, to mu nevadilo. Nebo jaká je to prosodie, která vlastního principu, na němž je zbudována, hleděti ani nemusí?

Shledali jsme, že již Čupr (v. Listy fil. XXI, str. 264) a někteří jiní theoretikové po něm špatné praxi tehdejších bá-

sníků činili nemístné ústupky: ale ústupky tak rozsáhlé, jako Lešetický, jimiž v praxi sem tam vládnoucí anarchie v prosodii přízvučně by se pozdvihovala takřka za pravidlo, nedovolil si přece učiniti nikdo z nich. Vůči tomu tratí i některá správná pravidla Lešetického na ceně. Na př. na str. 48 tvrdí se, že dvě jednoslabičná slova rovnají se slovu dvouslabičnému a platí za trochej, ale že se přiblíží k tomu, aby závažnější přišlo do zdvihu; páu se - ˘, háj kde - ˘ a j. Podobně na str. 51 předpisuje se, že „dvě jednoslabičná slova poji se v jamb, pakli méně závažné předchází jsouc v kladu“: tu zvěř ˘ -, ba což ˘ - a j. To je sice správné; ale málo pomohou tato pravidla, když může jednoslabičné slovo, třeba nemělo přízvuku větného, přece býti dle jiných pravidel ve zdvihu (na př. jak rozvedly - ˘ - ˘ m. ˘ - ˘ ˘; str. 50).

Co praví Lešetický na str. 51, že dobří básníci hledívají k tomu, aby, je-li jednoslabičné slovo předrážkou jambického verše, následující slabika, jež je ve zdvihu, „byla závažnější, to jest buď přirozeně neb kladem dlouhá, aspoň mluvnicky přízvučná“ (j. tys velký, buď vůle tvá atd.), není správné a je to i zbytečné.

Reminiscenci na metodu Čelakovského je, tvrdí-li se na str. 52, že „druhdy v přízvučných jambických verších i zákonům časomíry hově se“: mocí ˘ -, jako když ˘ - a j. Jaké jsou to přízvučné verše, v nichž se místo přízvuku dbá časomíry?

Pravidla svá Lešetický ovšem doložiti mohl doklady i z nejlepších básníků.

Výklad o verších časoměrných (str. 54 n.) neposkytuje nic zvláštního. Přízvučné verše jsou i dle Lešetického — jako dle Sušila a jiných — jen trochejské, jambické a daktylské. Což v skutku je tak těžko poznati na př. ty poměrně dost hojně anapaestické verše, jež se u nás vyskytují od r. 1795 i v poesii přízvučné?

Nejpřirozenější pro povahu našeho jazyka jest prý verš trochejský „a ten prý v starých básních téměř výhradně vládne; nyní prý, když oblíben jest verš jambický, „ustoupil přízvuk mluvnický zcela přízvuku veršovému a řídívají se básníci noví tytýž pouhým citem a sluchem pohříchu vlastním“, tak že někdy jest těžko dopátrati se jakéhos zákona vůbec platného. Zcela správně řečeno. Ale kdo to poznává, neměl by sám chrániti takové špatné verše pravidly dle nich zdělanými. Jamb není v češtině nepřirozený, jak míní spisovatel na str. 63, a nemusí se řady jambické počínati přechásto spojkami a i atd. Kdo si dá dosti práce, bude bez porušení přízvuku skládati jambické verše i bez této „manýry“.

Správně dí na str. 56 spisovatel, že „verš přízvučný jest bylna domácí od věků u nás pěstovaná.“ Arci se nesmí jeho dějiny počínati RZ, jak činí spisovatel.

Přísnějších pravidel pro verše přízvuchné přál si však téhož roku Josef Durdík ve spisku „Kallilogie čili o výslovnosti“ (v Praze 1873), kde na str. 9 n. jednal též o přízvuku, jež právem pokládá za zesílení hlasu. Přízvuk slovný dle něho, jako dle Hostinského, jest pouze v každém slově jeden; aspoň Durdík nikde vedlejšího přízvuku nenačňuje. Dotýká se nešvaru, přenášení přízvuku z první slabiky na slabiky jiné (miláčku), a tvrdí, že i předložka jednoslabičná nemívá přízvuku, když na slově s ní spojeném spočívá důraz (do zahrady). Ale pokládá to neprávem za nesprávnost; má-li jméno s předložkou spojené důraz, je vskutku takové přízvukování správné. „Dále podporuje české veršovníctví pošínování přízvuku, ku příkladu oblíbený rytmus jambický“ (str. 10). Spisovatel rozhodně stojí na způsobě českém, totiž aby přízvuk byl vždy na slabice první, a kárá všecko pošínování přízvuku, vzniklé z affektované svědomitosti u vyslovování cizích výrazů anebo z pohodlí a vlivu němčiny (str. 10). Z toho jeho stanoviska vychází, že r. 1873 neschvaloval hojně licence prosodické ve verších přízvuchných; o něco níže shledáváme, že je sice neschvaluje, ale nicméně připouští. Na str. 10 podává některá dobrá pravidla o přízvuku větném, třeba tohoto výrazu neužíval, na str. 12 o přízvuku vztahu čili důrazu, tedy o tom přízvuku, který se jinde také nazývá řečnickým. Následují na str. 13 výklady o „přízvuku citu“ čili emfasi a modulaci mluvy.

Na str. 48 Durdík dotýká se tvrzení, že každé slovo od druhého odděleno jest malou přestávkou. Durdík, jak se zdá, s tím souhlasí, připouštíje pouze, že přestávky jsou rozdílné, někdy velmi malé, ba žádné, jinde větší. Na př. ve větě „Letošní podzim byl velmi krásný“ je mezi slovy „Letošní podzim“ přestávka nejmenší, ba žádná, podobně mezi slovy „velmi krásný“ o Patrná přestávka je jen před slovem byl. Správnost tvrzení, že slově od slova je odděleno malou přestávkou, měla již na základě dobrého pozorování výslovnosti této jediné věty býti rozhodnuta popřena. Mezi jednotlivými slovy v proudu řeči není přestávky, pokud ji nečiníme úmyslně nebo někde i nechtíce; proto také působí konec slova a začátek druhého navzájem na sebe, jako v jiných jazycích. I čeština má sandhi, mezislovné změny hláskové, jako na př. sanskrit, jen že jich v písmě nenaznačuje. A takové změny nebyly by možné, kdyby slova neplynula jedním proudem.*) Jednotlivá slova rozeznáváme jen jich přízvukem; proto také, kdo poslouchá řeč, již nezná, neslyší slova, nýbrž jen hlásky a slabiky. Ve větě „Jak daleko je ten kopec?“ spodobuje se temné *k* k následující jasné zubné explosivě *d* (Jag da-

*) Srv. nyní o některých změnách mezislovných v češtině článek *Flajshansův* v Listech fil. XXII, str. 429; arci článek ten věci té nikterak nevyčerpává.

leko), podobně *n* v *ten* před *kopec* je podnebné. Ve větě „Jak těžký je ten pytel?“ zní *k* a *n* jinak, t. j. jako *k* a obyčejné *n*. Ale to, i jiné podobné změny, je důkazem, že mezi oněmi slovy není přestávky. Přestávka může býti v těch větách před *je*, jako ve větě Durdíkem uvedeně před *byl*; ale býti tam nemusí. Mohu tyto krátké věty vysloviti i bez přestávky.

Na str. 65 n. jedná Durdík o tom, jak se mají čísti verše, a dotýká se na str. 67 i veršů časoměrných, skládaných „spůsobem starých Hellenův, kteří přízvuk obětovali délce z důvodů hudebnosti.“*) Durdík dobře znamená, že naše časoměrné básně jsou „více pokusy učencův opět pro učence“ a že u básníků českých úplně pronikl přízvuk. „Poněvadž . . . časomíra posvěcena jest velkolepou poesii hellenskou, vysvětlíme si snadno lásku, která k ní vznikla v prsou učených mužů; a proč by ji chtěli uvéstí také v češtinu“. K tomu se druží důvod, že v němčině nemají časoměrných básní (třeba však připomenouti, že se Němci také o časoměrné verše pokusili, ale zdravý smysl pro jazyk je od toho záhy odvrátil), že bychom měli o jednu zvláštnost více, kdybychom průchod dali „klassické“ časomíře a „české básnictví by bylo stálým dokladem výbornosti češtiny, jež řeckým taktům tancuje“. „Ale nejde to“ — praví dobře Durdík —; „nikdo časomíře nedodá síly více, přízvuk stal se pánem“. Kormoutit prý se z toho nemusíme. „Mimo hexametru a distichon ostatní metra . . . vyjímají se jako cizokrásné byliny, a nepodjaté myslí sotva zužijí jako něco *veršovaného*“ (str. 67).

Jak vidno, r. 1873 Durdík nebyl přítelem časomíry, pokládal ji za nevhodnou pro češtinu, za jakousi kuriositu, zcela právem.**)

Škoda, že Durdík při tomto svém stanovisku nedospěl k rozhodnému zavržení časomíry, jako r. 1870 Hostinský. Patrně mu bránilo v tom mínění, r. 1870 ještě obecné, že také řečtina při časoměrném veršování přízvuku zanedbává. Později Durdík i toto stanovisko své, z něhož nebyl daleký krok k úplnému zavržení časomíry, změnil.

Ve výkladu o čtení veršů na str. 68 n. je leccos, s čím bohužel souhlasiti nemohu. Tak na př. radí Durdík na str. 69: „Kdekoli (při čtení veršů) nastane spor mezi přízvukem slabik a rythem, sluší dáti přednost prvému na úkor

*) Že Řekové neobětovali svého přízvuku délce, nýbrž že i při časoměrném veršování svém přízvuku šetřili, bylo již několikrát v tomto pojednání vyloženo.

**) Nejen čeština, i němčina i řeči románské a slovanské atd. mohou veršovati časoměrně, a daly se, jak ještě později vyložím, také u těch národů pokusy o zavedení časomíry. Ale tito národové brzo se toho veršování vzdali, ježto viděli, že pro jazyky s důrazovým přízvukem časomíra se nehodí. My toho dosud nepoznááme.

rythmu“. Básník na př. ve verších jambických měří „od tebe“, „na lidstva“ $\cup - \cup$, Durdík radí čísti slova ta jako $\cup - \cup \cup$. Zcela správně — přízvuk v řeči mluvené, živé, se porušovati nesmí. Důsledně však vychází z toho závěr, že básníci nemají ve svých verších dopouštět se takových licencí. Měří-li básník na př. v jambické básni „nemáme“ jako $\cup - \cup$, porušuje přízvuk, a jestliže ten, kdo verš správně čte, přízvukuje „nemáme“ $\cup - \cup \cup$, porušuje rytmus. Durdík, jak se zdá, takové licence připouští, ale žádá, aby je čtoucí opravoval; ale právě tím opravováním porušoval by rytmus.

Nelze mi také souhlasiti s tím, co tvrdí Durdík na str. 71, že by prostý čtenář, kdybychom mu verše napsali jako prósu, jinak je četl než člověk jemného vkusu, jenž by tatáž slova měl před sebou ve formě veršů. Jsou-li ty verše přesné (jako je uvedený příklad z Durdíkova překladu Byronova Kaina), je-li v nich šetřeno přízvuku, spadá-li důraz rhythmický vždy na slabiku přízvuchou, musí i prostý člověk verše, napsané vedle sebe po způsobu prósy, čísti jako verše, třeba by si toho ani vědom nebyl, čte-li jen sám správně.

§ 60. Co po r. 1873 až do r. 1878 o prosodii bylo vykládáno, vše zakládá se na běžných názorech o české prosodii, jaké byly obvyklé před r. 1870. Článek Hostinského z r. 1870 nevšímá si nikdo, ba ani Durdíkova skepse o přípustnosti časoměrné prosodie, vyslovená r. 1873, nemá žádného působení. A přece ti, kteří nepsali pouze o přízvuku českém, jako mnozí grammatikové, nýbrž také o prosodii a metrice, měli také přihlížeti k tomu, co bylo již proti běžným zásadám proneseno.

M. Kovář ve své „Mluvnici české pro nižší třídy středních škol“ (v Praze 1873) jedná na str. 113 o přízvuku, jenž mu je opět — přes vývody Hostinského a Durdíkovy — „vyrazení nebo vytknutí slabiky povýšeným hlasem“ a je dvojitý, slovný a větný. Stručná pravidla o něm jsou správná. Nové je pravidlo, že předložky dle, krom, skrz jsou bez přízvuku, leč jsou-li spojeny sjednoslabičným zájmenem ukazovacím, jež samo o přízvuk přichází: dle té nové mody, krom té drahé duše. Pravidlo to obsahuje něco pravdy, ale úplně správné není. Říkáme dle té, krom ní, ale vskutku dle té mody, krom té duše atd. Rozdil v přízvukování působí tu přízvuk větný, jenž v obou případech spočívá jinde. Ale přízvuku větného u nás vůbec se málo dbalo a částečně i dosud dbá.

Na str. 170 je výklad o přízvuku slov ve větách, tedy o přízvuku větném. Ten je prý přirozený a umělý. V holé větě klade prý se přirozeně přízvuk na výrok, v rozvinuté na doplněk atd. Umělý přízvuk prý vzniká, když se chce na některý člen věty váha klásti; na př. Poslal otec synovi knihu? Otec poslal včera synovi knihu? atd. Ani ten rozdil není oprávněn.

Obojí tento přízvuk je zcela přirozený přízvuk větný. Nově zaváděný Kovářem terminus „umělý“ přízvuk hodil by se spíše k označení takového přízvuku, kterým se z jakékoli příčiny přirozený přízvuk slovný i větný mění. Na př. ve větě: „Řikej umějí a ne umí“ vytýkám schválně poslední slabiky slov umějí a umí nepřirozeným, umělým přízvukem. Ani tak zv. řečnický přízvuk není nepřirozený. I ten je vlastně jen zesílený přízvuk větný. O prosodii v tomto vydání své „Mluvnice“ Kovář nejedná.

Horlivým časoměrníkem jeví se Jindřich Niederle v článku „Homerovy Odysseie zpěv VI. v překladě metrickém s úvahou o způsobě překládání Homera“ (Listy fil. 1874, str. 18 n.). I on pohybuje se docela v začarovaném kruhu domnělé krásy českých veršů časoměrných i v predsudku, že tím čeština znamenitě nad jiné jazyky vyniká (srv. str. 20).

Německé přízvukné hexametry nemohou se prý nikdy rovnati antickým, ježto v nich důraz veršový (iktus) zpravidla s přízvukem (akcentem) se sbíhá v jedné slabice a tím mizí důležitý rozdíl iktu a akcentu, mizí i půvab, vznikající jejich rozmanitým střídáním a křížením (str. 19 n.). V poznámce 3. na str. 20 připomíná Niederle, že přízvuk (akcent) je zvýšení hlasu, důraz (iktus) zesílení aneb přiosvětlení tónu. Kdyby rozdíl toho nebylo, neobstál by ni jediný verš antický, ježto by všude, kde se přízvuk a důraz náhodou nesbíhají, sobě byly na příc a překážku.

Poznámka ta je správná, týká-li se staré řečtiny. Nebo v ní byl přízvuk vskutku zvýšení a iktus rhythmický, jako i jinde, zesílení hlasu. V ní tedy při veršování časoměrném vskutku nejsou si přízvuk a důraz rhythmický na překážku. Ale jinak je v latině, češtině i němčině. Ty jazyky měly a mají přízvuk důrazový (zesílení hlasu), a takový přízvuk nemůže býti na překážku důrazu rhythmickému, jenž je také zesílením hlasu, jen tehdy, když se oba stýkají, t. j. když — jak již častěji bylo řečeno — veršuje se přízvukně. Niederle však háje časoměrných veršů českých a zamítá přízvukné hexametry německé, patrně také myslí, že i v těchto řečech, v němčině a češtině, je přízvuk tónový, kdežto je vskutku důrazový a proto časoměrného veršování nepřipouští. Němci to dobře cítili a cítí, a proto i antická metra vesměs napodobí přízvukně.

S těmi názory souvisí i tvrzení Niederlovo (str. 21), že předností časoměrného hexametru zaniknou čtenářům, kteří čtou jen očima; kdo vnímá verše ušima, tomu prý spanilý rhythmus časoměrného hexametru nikdy nezanikne úplně. (Tedy poněkud přece?) Arci nezanikne, ale jen nebude-li šetřiti slovného přízvuku. Spíše mohli bychom souditi opačně, kdyby se verše časoměrné nebyly jen četli očima, že nebyly by vůbec vznikaly. Ale Niederle patrně věří, že při čtení veršů

časoměrných dle slovního přízvuku (zvýšení hlasu) *rhythmus* sám vynikne, jak vidíme ze slov jeho na str. 21: „Protože pak délka slabik (buď si ona přirozená aneb polohová) sama sebou způsobuje sesílení nebo přioslštění hlasu a tím důraz (iktus) zplozuje, musí i nezkušenému čtenáři, čte-li jinak správně (t. j. patrně dle přízvuku), zákonně to nastupování iktu na určitém místě, t. j. *rhythmus*, jenž právě na iktu se zakládá, vyniknouti nezbytně. Že i zkušenost tvrzení to podporuje, o tom snadno lze se přesvědčiti zkouškou malou kdykoliv.“ Ale to je osudný klam, Jungmannem zaviněný (v. Listy fil. XXI, str. 172), proti němuž již r. 1870 právem vystoupil Hostinský. Délka slabik (ani přirozená ani polohová) sama sebou nespůsobuje sesílení hlasu, jak tvrdí Niederle; nebo jinak by všechny slabiky dlouhé i v próse musily mítí důraz. Proto také, čteme-li české verše časoměrné dle přízvuku, nemůže vyniknouti iktus; nebo iktus jest důraz (rovný našemu přízvuku) a musí býti úmyslně na určité slabiky položen, má-li *rhythmus* vyniknouti. O tom, tedy o opaku toho, co tvrdí Niederle, každého může přesvědčiti malá zkouška kdykoliv.

V poznámce na str. 22 praví dále Niederle: „Dle mínění mého i verše přízvuchné u nás za základ *rhythmu* svého mají iktus čili důraz veršový. Rozdíl jest ten, že důraz tu nikterak není vázán povahou slabiky, nýbrž přízvuku, t. j. že slabika přízvuchná *eo ipso* bere se za slabiku důrazovou. Ale všude tu, kdež přízvuk nestačí, t. j. v slovech o více slabikách, než jich žádá stopa metrická, nastupuje iktus (kterýmž se jen ton slabiky sesiluje), ať si má iktus ten oporu v délce slabiky aneb nic. Neboť kdyby tomu tak nebylo, a za iktus nastupoval zase jen přízvuk (jímž se ton slabiky zvyšuje), nabývalo by slovo takové proti přirozenosti přízvuku druhého, i nebylo by lze verše takové metricky čísti čili deklamovati, leda skandovati!

Tak na př. ve verších:

‘Pracuj každý s chutí úsilovnou
na národu roli dědičné’

mají iktus všechny slabiky přízvuchné; kromě těch mají též iktus (a nikoliv přízvuk) slabiky *lo*, *ro* (národu), *čné*. I má tu v slabice *lo* iktus oporu v délce polohové, v slab. *čné* v délce přirozené, v slab. *ro* jest bez opory. — Z poměru toho jde též na jevo, proč u verších iambických z počátku připouští se slovo víceslabičné, ač je-li prvá slabika krátká, druhá pak dlouhá; nastupujeť tu v plné právo iktus, délkou slabiky bez toho vynikající.“

To vše je od začátku do konce mylné. V uvedených verších slabiky vytčené mají vesměs vedlejší přízvuk — jehož Niederle

zcela neprávem neuznává —, a proto, že jsou přízvuché, mohou mít a mají přízvuk rhythmický, iktus, a tvoří tedy těžké doby taktu.

Niederle naproti tomu soudí, že rhythmický důraz, iktus, může padati (vyjmouc první přízvuchou slabiku slova) na slabiky jakékoli, zvláště jsou-li přirozeně nebo polohou dlouhé; ba dopouští dokonce zanedbávati i přízvuku na první slabice a nahrazovati jej iktem. To je jakési odůvodnění běžné praxe básnické, která při veršování přízvuchém leckdy přízvuku nedbá. Při tomto stanovisku Niederlově je tedy schema metrické jaksi něco samostatného, mimo rhythmizomenon řeči existujícího, jakási forma, která se jeví sama o sobě, a která se může rhythmizomenu řeči vtisknouti i bez ohledu na ony vlastnosti řeči, jichž lze použití k uvedení jejímu v rhythmus, t. j. při veršování přízvuchém bez ohledu na přízvuk slov.

Niederla zavádí tu na scestí špatné vymezení českého přízvuku, jenž není zvýšením hlasu, a také mylné domněnání, že každé slovo má jen jediný přízvuk slovný. I on tedy svou teorií hlásá ve veršování přízvuchém velikou libovůli; verše přízvuché vskutku v jeho překladech jsou značně vadné a hlavně jsou toho příčinou, že i jeho překlady — přes všeliké výborné jich stránky — dnes jsou zastaralé. Toto jeho velmi libovolné stanovisko patrně i z jeho dalších slov: „Z toho vidno, že přízvuk a časomíra nám nejsou protivami nesmířitelnými; nýbrž že jakousi měrou obě lze sloučiti, a zajisté že by naše nynější veršování přízvuché nabylo formy ještě dokonalejší a duchu jazyka našeho přiměřenější, kdyby (učiníc koncessi časomíře) tam, kde za přízvuk nastupuje pouhý iktus, přihlíželo dle možnosti (ne z pravidla!) též k přirozeným jeho oporám“ (str. 22, pozn. 6). Niederlovi zkrátka líbil se princip Čelakovského nahrazovati přízvuk délkou, na níž lze klásti iktus, i když přízvuku nemá, proti přirozené výslovnosti. Ale ani toto pravidlo nechtěl zachovávat přesně; i na krátkou nepřívuchou slabiku lze klásti důraz, iktus, a tím rušit správnou výslovnost. Důslednosti v tom není.

Časoměrná pravidla, kterými Niederle řídil se při svých verších časoměrných, jsou zcela Sušilova (str. 22 n.). Niederle zvláště působil, že mezi některými klassickými filology, k nimž náležel jsem i já, jeho žák, prosodie Sušilova nabyla obliby a uznání. Jak jsme již viděli (v. Listy fil. XXIII, str. 5), neprávem.

(Pokračování).

Hrubá Skála v RKém.

Napsal Dr. Josef Pekař.

V 4. sešitě Osvěty 1896 pokouší se pan F. Zákrejs podvrátiti důkaz o podvrženosti Rukopisu Královédvorského, ježž jsem byl před více než pěti lety vyložil v Athenaeu. Jde tu o místní jméno Hrubá Skála, jež se čte v písni o pobití Sasíkův a o němž jsem tvrdil, že je původu pozdějšího, že do 16. stol. ani nebylo ani býti nemohlo. Výklady páně Zákrejsovy vrcholí v působivou výtku, že odpůrci Rukopisu nepřihlížejí v útocích svých žádoucí měrou k rukopisu samému, ale že budují raději na nedorozuměních interpretů. Je mi velmi nemilé, že mám protivníka tak neopatrného, že mohu význam zdánlivě nejpodstatnější výtky podvrátiti hned v úvodních řádcích. Neboť p. F. Zákrejs, popíraje důkaznost mých tvrzení, neobírá se mým článkem přímo, ale výtahem, ježž z něho učinil prof. Gebauer. Nezáleží snad na důvodech toho, ale bje-li p. Zákrejs místo do mne do prof. Gebauera a píše-li, že způsob, jakým užil mé stati prof. Gebauer proti Rukopisu, „může pošramotiti reputaci vědecké nepředpojatosti, přísné nestrannosti a objektivnosti“, podrobím se ochotně milé a ovšem snadné úloze dovoditi, že prof. Gebauer, odvolávaje se k mému článku, neublížil v nejmenším své vědecké reputaci.

* * *

V článku svém v Athenaeu uvedl jsem o starém jménu nynější „Hrubé“ Skály s dostatek spolehlivých dokladů, v nichž se atribut „Hrubá“ nebo „Velká“ ve spojení se „Skála“ do let války třicetileté nikde nevyskytuje. V dokladech těch, čerpaných z nejrozmanitějších pramenů, sluje nynější Hrubá Skála Skála nebo Skály, někdy Skála Smiřická. Na základě toho tvrdil jsem: Nynější Hrubá Skála slula až do počátku věku sedmnáctého Skála, obyčejněji Skály.

Proti tomuto tvrzení směřuje první námitka páně Zákrejsova. Soud: „Hrubá Skála slula před 17. stol. Skála nebo Skály“ má p. Zákrejs za pochybený a připouští jediné závěr tento: „Do r. 1649 nazývá se nynější Hrubá Skála v pramenech p. Pekařem uvedených jen Skalou (nebo Skalami), někdy Skalou Smiřickou atd.“

Závěr jest zajisté mathematically přesný. Není to tam, tedy to tam není! Jak je to samozřejmé! Ale autor jeho nebyl si tuším dosahu své kritické přesnosti dobře vědom. Uvedu na př. na dvě stě spolehlivých dokladů, v nichž jest král, jenž v l. 1253—1278 panoval v Čechách, jmenován Přemyslem nebo Ota-

karem nebo Přemyslem i Otakarem — p. Zákřejs snad řekne: To nedokazuje nic; soud „Král Český v l. 1253—1278 slul Přemysl atd.“ není správný; správný jest jedině soud: „V dokladech p. Pekařem uvedených jmenuje se král atd.“ — král, o nějž jde, mohl se jmenovati třeba Františkem! Není snad třeba uváděti zde základní poučky kritické praxe — já trvám prozatím na tom, že můj závěr: „Nynější Hrubá Skála slula atd.“ je cele správný a že musí platiti dotud, dokud mi někdo spolehlivými doklady nedokáže, že slula jinak.

Odvolávaje se k svědectví svých dokladů, tvrdil jsem v mém článku dále, že název „Velká“ Skála, „Hrubá“ Skála byl nejen mluvě úřední, ale i mluvě lidové do věku 17. neznám, že ho vůbec nebylo. „Pozorujeme zajisté“, psal jsem, „že zejména v Turnově*) a v Mladé Boleslavi měli mnohdy za nutné tu neb onu Skálu označiti určitěji, aby mýlka nebyla možná, než tu pojmenovali zároveň jejího majitele (Skály páně Zajíčovy, Skály páně Smiřického, Skály pana Štastného, Skály páňův Štastných z Valdštejna, Skály Smiřické) neb určili její polohu (Skály nad Jizerou). Kdyby byl býval název „Velká“, „Hrubá“ Skála aspoň v lidu obecným, není pochybnosti, že by se bylo tohoto pohodlného označení užilo od městských písařů, kdykoliv jim šlo o určitost. Toho však nenalzáme nikde příkladu ani jediného!“

O vývodu tomtu, ježž mám za velmi důležitý, se p. Zákřejs nezmiňuje ani slovem!

Ještě jednu věc tvrdil jsem na základě svého materiálu dokladového: že název „Velká“, „Hrubá“ Skála vyskytuje se poprvé na samém konci první polovice 17. století, a to pouze v tvaru „Velká“ Skála. „Z toho třeba souditi, že nevznikl v mluvě lidové, ale že byl uměle utvořen. Lid v horním Pojizeří nebyl by si nikdy utvořil názvu „Velká“ Skála, nýbrž byl by říkal i psal „Hrubá“ Skála — po svém vkusu a obyčeji. Naproti tomu však vidíme, že i po válce třicetileté převládá staré pojmenování „Skály“ neb „Skála“ bezmála ještě po sto let, vidíme, že ve Vějrichově t. zv. „Kronice turnovské“, psané v l. 1707—1736 mluvou čistě prstonárodní, jmenuje se dnešní Hrubá Skála devatenákrát „Skála“ a jen čtyřikrát „Velká Skála“, nikdy však „Hrubá Skála“. „Velká“ Skála v těchto neumělých memoirech prostého člověka, kde se mluví o hrubém mostu, hrubém kostelu, hrubých zvonech, o hrubé zvonici, kde čteme

*) Turnov leží asi uprostřed mezi Skalou Hrubou a Skalou Malou ve vzdálenosti malé míle. Město náleželo po částech střídavě k oběma panstvím skalským.

i místní název „Hrubá Bělá“, dokazuje, že ještě v té době bylo pojmenování „Velká“ Skála lidu neobvyklé, tak neobvyklé, že si dosud „Velká“ v „Hrubá“ proměnit nedovedl a neproměnil.

O všem tom nezmiňuje se p. Zákrejs opět ani slovem!

Uzavíral jsem a uzavírám: Dnešní Hrubá Skála slula až do 17. století pouze „Skála“ nebo „Skály“; název „Hrubá“ Skála nežil v lidu ještě ani v první polovině 18. století; v mluvě úřední vznikl v první polovině 17. stol. Z dokladů o osudech obou Skal a ze zprávy jabloneckého annalisty se hlásí velmi pravděpodobný (tedy nejen na oko pravděpodobný a nedoložený) domysl, že se to stalo v letech 1615—1630, za posledních Smiřických nebo za Valdštejna. Z toho všeho nevyvrátil p. Zákrejs ani písmene.

Obrana ovšem neodhazuje ani pro tento případ zbraně, a p. Zákrejs vede do pole svou druhou námitku: „Dokladů pro dobu před r. 1353, tedy asi pro dobu naší básně p. Pekař neuvádí. Není tedy nikterak vyloučena možnost, že se attributu „Hrubá“ v době, kdy báseň byla pěna, v listinách před r. 1353 užívalo; jeť si zcela logicky možno mysliti, že se nám tyto listiny nezachovaly a že atribut ten v oné době (před r. 1353) i v lidu žil i v listinách se naskýtal, že však — dejme tomu — prodlením času asi r. 1353 jako moravská Punkva nebo řeka krasské zanikl a teprve za čas, na př. r. 1756 znova vyvěřel.“

Vůči této námitce jsem ovšem bezmocen. Jest kritika pramenná vskutku tak žertovná? „Jeť si zcela přesně logicky možno mysliti!“ Zajisté. Jeť si zcela logicky možno mysliti, že Rukopis Královédvorský jest padělek. A p. Zákrejs si to přece nemyslí, protože má za to, že poznává, že padělkem není. Poslední námitka jeho nenáleží však již tam, kde je hledání, poznávání pravdy, ale tam, kde je velká, vroucí, naivní víra — to je náboženství Rukopisu.

* * *

Ex privata diligentia připojil jsem k právě vyloženému důkazu o nestarobylosti jména „Hrubá Skála“ důkaz, že jméno to nemohlo se ozvat do 16. století ani v lidu ani v písemnostech. Důkaz první měl jsem a mám za cele dostatečný — druhý může nyní ukázati dokonaleji velikost víry, že jméno Hrubá Skála mohlo býti známo před r. 1353. Jeho vazba je takováto.

Hrubá Skála byla nazvána „Hrubou“, „Velkou“ se zřetelem na nedalekou Skálu „Malou“. Do první polovice 15. století však hradu nebo panství „Malé“ Skály u Turnova nebylo — název „Hrubá“ Skála mohl se tedy připravovati teprve od první polovice 15. století.

Proti všemu tomu má p. Zákrejs vlastně jen jednu námitku: nechce uvěřiti, že Hrubá Skála jmenována „Hrubou“ pro rozdíl od Skály „Malé“. Chce to mít doloženo „hodnověrným současným pramenem“. Odpovídám: není třeba. Že Hrubá Skála odkazuje svým attributem ke Skále Malé, je samozřejmé. Ví to každé dítě v turnovském okolí, jako ví, že Hrubý Rohozec jmenuje se „Hrubým“ na rozdíl od Malého Rohozce nebo Mladá Boleslav „Mladou“ na rozdíl od Staré Boleslavě. Je-li někde „Skalka“, je v nedalekém okolí jistě skála větší; neboť deminutivem mohla býti skála dotčená pojmenována jen po srovnání s průměrnou velikostí skal v kraji nebo po srovnání s ojedinělou větší skalou z okolí. P. Zákrejs ostatně odbývá tuto věc jen prostým popřením a věnuje více pozornosti námitce jiné, námitce, jež mne překvapuje, protože se mi nezdá býti loyální. Napsal jsem v Athenaeu, že Hrubá Skála nemohla býti nazvána „Hrubou“ před stol. 15, protože tenkrát bylo panství a tedy asi i hrad (hrubo)skalský menší než panství (malo)skalské, a protože skála, na níž zámek (hrubo)skalský stojí, jest menší, méně imponantní, než skála, na níž strměl kdysi hrad Vranov-Skály. Z této poslední zmiňky kuje si p. Zákrejs zbraň: „Především jde přece o skálu, pak teprve o panství — jak jest možná, aby větší, imponantnější skála byla jmenována Skalou „Malou?“ Námitka zakládá se opět na omylu. Zde jde především o panství, o skálu nejde nikterak. Vyložil jsem ve svém článku s dostatek, kterak hrad Vranov-Skála (Malá) zanikl, kterak pod mohutnou skalou, na níž zůstaly trosky jeho, vystavěn byl zámeček nebo tvrz, na kterou jméno Skála (Malá) bylo přeneseno, kterak panství (malo)skalské bylo zmenšováno a zmenšováno, kdežto (hrubo)skalské rostlo, až v době Valdštejnově bylo prvé prodáno za 20.000 zl., druhé odhadáno za 265.000 zl., v téže době, kdy rozdíl „Velká“, „Malá“ poprvé se vyskytuje — p. Zákrejs chce najednou reklamovati pro „Malou“ Skálu název Skály „Hrubé“, v době, kdy „Malá“ Skála na oné veliké, imponantní skále již nestála, kdy ztrácela se nepatrná v úvalu pod ní! Z mého článku bylo zřejmo, že jediné rozdíl ve velikosti panství (a tedy i zámku) vedl k rozlišování nyní obecně ujatému, a p. Zákrejs, nezmíniv se o tom, píše, jakoby bylo šlo o skálu! V turnovském okolí, přeplněném spoustami skal, není přece na takovéto rozlišování na vzdálenost půl druhé míle nikterak místa, zde by jen Trosky mohly býti nazvány po srovnání s ostatními skalami Skalami Velikými.

Námitka, již bylo věnováno tolik místa, ukazuje se tedy lichou, a „podotknutím“, jež následuje, poráží se pan Zákrejs sám. P. Zákrejs upozorňuje na to, že Hradci Králové i Jindřichovu říká se v širém okolí jen Hradec. Podobně má se to s Českým i Německým Brodem, Vysokým Mýtem, Heřmanovým Městcem, Mnichovým Hradištěm atd. atd. Zcela správně. Dodám,

že v nejbližším okolí Hrubé Skály a dále k jihu a východu říká se Hrubé Skále obyčejně jen Skála. Podobně má se to s Malou Skalou, podobně se v Turnově mluví Rohozcem Hrubý Rohozec atd. Rozlišování určitější, dvojím jménem, jest obvyklé vůbec jen tam, kde je ho nezbytně třeba, z valné části jest plodem ohledů administrativních, pokročilejší známosti země, sblížení komunikačního atd. Lid ho neužívá, pokud nemusí, a překvapilo by nemálo, kdybychom se s ním setkali v zpěvu národním, snad dokonce z 13. století. Nu — a v Rukopise Královédvorském čteme: „v lesě pod Hrubú Skalú“!

* * *

Ne, nikoli „pod Hrubú Skalú“, ale „pod hrubú skalú“. Neboť tak tomu chce nejnovější objev, „jímž jsou námitky p. Peška a prof. Gebauera úplně poraženy!“

Kdyby se byl p. Zákrejs spokojil námitkou touto, bylo by to postačilo úplně. Zdá se mi zajisté nepochybným, že pouze o ni šlo a že předchozí obrana starobylosti „Hrubé“ Skály byla psána jen „pour l'honneur de drapeau“, jako úvodní přehra k zničující ráně poslední. Čekal jsem na ni přes pět let, a p. Zákrejsovi, jenž ji s takovou pompou oznamuje užaslému obecenstvu, nebude snad tajemstvím, že jeho konečná námitka musí se namanouti každému palaeografu-začátečníku, že možno čísti „pod hrubú skalú“, i kdyby v rukopise bylo „pod Hrubú Skalú“. Na začátečních písmenech tu nezáleží pranic — jde jen o to, možno-li právem čísti tak, jak čte p. Zákrejs a jak se musí pokusit čísti každý Hrubé Skály zbavený obhájece?

Já mám výklad páně Zákrejsův za nemožný, ano za nešťastný. P. Zákrejs totiž nepovšiml si, že děj básně o pobití Sasíků je místně určen velmi dokonale. Sasíci vtrhli do země „od zhořelských dřevných hor“, táhnou „dále k Troskám“ a na tažení tom jsou přivítáni bitvou v krajině „skalnatých hor“, „v lesě pod Hrubú Skalú“. Čtení „pod Hrubú Skalú“ hlásí se samo sebou; neboť Hrubá Skála je vskutku na cestě od zhořelských hor k Troskám, strmi malou hodinu před Troskami, v krajině „skalnatých hor“ a lesů, v domnělém kdysi centru statků Beneše Heřmanova. Proto četl dosud každý „pod Hrubú Skalú“, proto ten unanimitas consensus, jenž sám sebou může býti argumentem, proto nenapadlo nikoho čísti „pod hrubú skalú“. „Pod hrubú skalú“ je čtení nepřirozené, nucené, čtení z nouze.

Ještě důrazněji mluví pro Hrubou Skálu konsekvence čtení páně Zákrejsova. Sledujme je trochu.

Chtěje staviti řádění Sasíkův, svolá Beneš Heřmanův sedláky do lesa pod jednu hrubou skalú, a tam, v krajině bohaté „úvaly“ a „skalnatými horami“ strhne se bitva, bitva vítězná, v níž roz-

líčený lid brozně se pomstí nad loupeživými Němci. Nebylo to pod Hrubou Skalou, ale ta náhoda — v téže krajině, kde byla jistá hrubá skála, v krajině skalnatých hor, nedaleko před Troskami, v téže krajině, kde ona slavná bitva u nějaké hrubé skály byla svedena, tam po letech objeví se na místě, kolem něhož Sasici táhnouti musili, hrad Hrubá Skála, jenž není totožný s onou hrubou skalou, nedaleko níž bylo bojováno!

A dále: Básník, jenž nám místně určuje směr tažení docela přesně, jenž nám představuje plným jménem hrdinu své písně, ten by byl místo, kde byla svedena slavná bitva, jejíž zasloužený, vítězný triumf jej nadchl k básni, zamlčel? Byl by se spokojil nedbalou a nedůstojnou zmínkou, že byla pod jednou velikou skalou? Může tomu někdo, chce tomu p. Zákřejs uvěřiti?

Ne, pan Zákřejs mnoho věřiti nechce. On prozrazuje sám, že věřiti neuvěřitelnému nemůže, a prozrazuje to způsobem, jenž jej cele poráží. P. Zákřejs, jakoby tuše nemožnost čtení „pod hrubú skalú“, má v zásobě čtení ještě jedno: „pod hrubú Skalú“, čtení, jež jest výmluvným důkazem jeho rozpaků a nesnázi. Odmitám je naprosto — to je přece totéž, co „pod Hrubú Skalú“.

* * *

Mohu opakovati závěr svého článku v Athenaeu po obraně páně Zákrejsové ještě s větší určitostí: Verš Rukopisu: „v lesě pod Hrubú Skalú“ rozmnožuje řadu již přecetných důkazů, že Rukopis Královédvorský jest *padělek*. Vím, že to nepřesvědčí ty, kdož věří, — třebaš by se na základě jediné básně o Beneši Heřmanovu mohlo ukázati k tomu, že báseň hlásí se dějem k l. 1279—1283, kdy Beneše, syna Heřmanova, nebylo (Goll. Hist. rozbor), že r. 1203 hradu Skal zajisté nebylo, že Zhořelské dřevné hory děkují své zvláštní jméno Pubičkovi (Goll), že lid volající theatrálně „Pomstu!“ „Pomstu!“ nebo dokonce „Vijte věnce z polních květů svému vyprostiteli!“, že pěvec toužící za příčinou nevzácného vpádu loupežného přes hranice po knížeti a našem lidu branném, že celá ta bitva v skalách, kde se skalnatého lomu vrhá se kamení na nepřitele, že vše to jest možné v romantické básni z počátku 19. století a ne v básni středověké, nercili ve skutečnosti — ale ty nepřesvědčí nic, protože věřiti chtějí, protože jsou silni vírou, jež hory přenáší. Náboženství — a tedy i náboženství Rukopisu — jest tím hlubší a vroucnější, čím více má zázraků a tajemství.

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Opsal V. Hauer.

Laudes deo dum cantabant,
tunc vicissim vapulabant virgis
non cum teneris. Miserere de-
cantabant, benedictum invoca-
bant dominum cum lacrimis.

Hii de multis cantaverunt et
se stultos crediderunt detestan-
tes omnia. Regi cristo adhese-
runt, florem mundi non car-
perunt devitantes singula.

Factis sanctis hii gaudebant,
scelus plebis et desieban prece
cum assidua. Se castigant et
fatigant, cibo milii se cibant,
contempnunt paschalia. Limphe
potus illis notus depeccando
non est motus, quis audivit
talía. Fratrum mira caritas
dulcisque fraternitas non querit,
que non sunt sua.

Supplicamus nunc subnixē,
ut inimites cessent rixe fratrum
per suffragia. In supernis ut
loce mur et ad choros ordine-
mur cum sanctis in gloria.

chwalý bohu kdý zpyewachu
tehdy v hromadye tepyechu fýe
metlamý ne tenkymý. smylug
fýe zpyewachu, pozehnaneho na-
zywachu hospodýna z zlzamý.

ty gyftý o mnohých zpyewaly
gfu y fýe blazný mnyely fu
wyzhrzyegycze wflecckno. kraly
kryftowi przydrzyechu fýe, kwye-
tu fwyeta neceffaly gfu lyknu-
gycze sfýe we wfelykych wye-
czych.

fuktkom fwatým tyto rado-
wachu fýe, hrzyechow lydfkych
y plakachu modlitwu sfnaznu.
fýe trefktachu y muczye,²⁾ krmý
yahel fýe krmye, potupugý we-
lykonocznyé krmye.³⁾ wodý na-
poý tyem znam fhrzyeffenýe ne-
nye hnutýe, kto flyffyl geft take
wyeczy. bratrztwý dywna lalka⁴⁾
fladka y bratrztwo nehledalo
geft, ktere negfu geho.⁵⁾

proffyme nynýe fnaznýe, aby
nepokoyný⁶⁾... przyeštaly fwa-
rowe⁷⁾ bratrztwýe fkrzye po-
moczy. na wyfoftech aby chom
pořazený byly k zborom przy-
gednany bychom fwatymy w fla-
wye.⁸⁾

List 153b.

55 (56).

Gaude fyon, quod egressus raduy fýe wyerna duffe, genz
a te decor et depressus tui wyfel od tebe okraffa y fpaczyl

²⁾ neb mdle (psáno mldle). ³⁾ tocz maffo. ⁴⁾ myloft. ⁵⁾ czyzyeho.
⁶⁾ neb neczny. ⁷⁾ fwady. ⁸⁾ w chwale.

fulgur speculi. Rediviva luce
redit Ω et alpha, quod accedit
iam in fine seculi.

Poma prima primitivos deus
sanctos adhuc vivos vidit in
cacumine. Ut extremos addat
primis, quamvis stantes nos in
ymis, suo visit lumine. Sed pre
multis te respexit, odor tuus
hunc allexit et sapor et puritas.
Tu de regum ramis nata iuste
vere sis (ex)vocata tu dei satu-
ritas.

Gaudent astra matutina, quod
in hora vespertina ortu novi
sideris Celi sidus illustratur,
in quo terre designatur signum
novi federis. Vere sidus tu pre-
clarum, quod a sole differt
parum et luna lucidius. Tu
quod sole sis amicta, carne
probat hec relictis lucis tue
radius.

O quam dignis fulges signis,
vasa rapis a malignis possessa
demoniis. Lepre mundas labe
tactus, claudos ponis et attractos
in pedum officiis. Quod negatum
est nature, tu virtutum agis iure
et potes ex gracia. Vita functis
tu reducis, cecis reddis membra
lucis et membrorum spacia.

lye tweho lefk*) zrczadla.¹⁾
obzywenu fwyetloſty nawraczy-
gy lye koniecz y poczatek, ze
przyſtupugye gyz na konczy
fwyeta.

jabka prwnye²⁾ prwnyeglye
buoh fwate³⁾ geſte zywe wydyl
geſt na huorzye,⁴⁾ aby poſlednye
przydal by prwnym a teſt ſto-
gyczye naſſ w nyzczye,⁵⁾ ſwym
opatrzył geſt fwyetlem.⁶⁾ przyeſ
mnohe tye opatrzył, wonye⁷⁾ twa
toho przytrhl geſt i chut⁸⁾ a
czyſtota. ty z ratoleſty kralow
vherſkych narozena ſprawedly-
wye prawye byla by nazwana
ty bozye ſytoſt.

radugy fye hwyezdý gytrzye,⁹⁾
ze wecerny hodynu wychodem
nowe hwyedy nebeſka hwyezda
oſwyeczuge fye, w kteremz
zemý znamena fye znamenye
noweho bozeho ſlybu. zagifte
hwyezda ty przyekraſna, ktera
od ſlunczye oddyelyla fye malo
y myeſſyeczze fwyetlegſſye. ty ze
ſlunczem¹⁰⁾ gly odyena, tyelem
doſwyedczuge tye (!) opuſtnym
tweho fwyetla paprſlek.

kak doſtoynymý ſtkwyl fye
dywý, orudye¹¹⁾ otgymaſſ ot
zlych**) oblyedla duchow. malo-
mocenſtwýe***) oczyſtugeſſ po-
ſkwrnu poſkwrnene, kulhawe
pokladala gfy y zlamane noh
na vrzadech.¹²⁾ czoff zaprzye-
no¹³⁾ geſt przyrozenij, ty cznoſty
czyynyſſ prawem a mozeſſ z my-
loſty. k zywoťom vmrle ty przy-
wodýſſ, ſlepym y nawraczugeſſ
udý fwyetloſty udow y rozlu-
czenye.¹⁴⁾

55. ¹⁾ tocz. czty. ²⁾ tot. prwe fwate. ³⁾ apoſtoli. ⁴⁾ tot. czyſtoty.
⁵⁾ tot. w hrzyſfych. ⁶⁾ okem. ⁷⁾ tot. nabozenſtwýe. ⁸⁾ tot. cznoſt ⁹⁾ tot.
andyele. ¹⁰⁾ tot. bozy myloſty. ¹¹⁾ tot. tyela lydczka. ¹²⁾ tot. na ſwym
luozy. ¹³⁾ toczil (= toczil) czyſtota. ¹⁴⁾ rozhrzyeſſenye.

*) psáno: besk. **) psáno: otzych. ***) malomocenſtwýe.

Eya mater nos agnosce, libro vite nos deposce cum electis inseri, Ut consortes tue sortis et a penis et a portis eruamur inferi.

nuz matko nas poznáý, knyeham zywota¹⁵⁾ naff vproff f wywolenymý napfati, abý przyto-warzyffeny tweho loffa¹⁶⁾ a ot muk y ot wrat wynetyý bychom bylý pekelných.

List 157 a.

56 (57).

Hanc dieculam, orbi cuncto colendam Atque festivam agminibus angelorum, Sancti clementis preconio celebri veneremur, Quem dei fecit providencia presulem sedis apostolice.

Hic gemma antistitum atque decus omnium Per orbis circulum doctor clarus fulserat. Post multa captus ostensa signorum hic precepto cesaris exul transmissus Pluribus captivis illuc optatum confert solamen.

Agnus hic monstratur, vividi fontis prebet fluentia. Tandem sanctissimi submergunt martiris ponto corpus. flatu sidera petenti assunt angelici structores, marmoreoque templo sanctum collocant thesaurum.

Quot annis fluctibus cedit mare tumidis, ut iter comodat occurrenti populo. Tu modo nos tuo supplicatu valido turbidis seculi de procellis rapias, O clemens sancte clementer.

tento dneK, fwyetu wfyemy (!) cztyczý y fwateczný zaftupow andyelskym, fwateho cimenta zpyewanym fwyetedlnym czytemý, kterehez bozýe vczynyla geft rozsafnost byfkupa apoftolfe ftolycze.¹⁾

ten gyftý drahy kamen byfkupow y czeft²⁾ wfych po okolka fwyeta vczedlnyk krafny ftkwyel fýe. po mnohem ukazanye dýwow ten przykazanym czyefarzowym wywrten a byl poslan na oftrow. mnohym wyeznom tam³⁾ zadanu przydal utyechu.

beranek⁴⁾ tu ukazal geft‘ zywe ftudnyczýe dawa tekoftý. potom fwateho utopylý mucedlnyka w morzy tyelo, duchem dutym nebeff zadagyczyemu przytomny fu bylý andyelftý ftruoyczye, w mramorowem y chramýe swaty flozly fu poklad.⁵⁾

kolik⁶⁾ let⁶⁾ wlnam potftupylo geft morze wyfokym, aby czyefta poyczyla geft przybyehugyczyemu lidu. ty nynye ny*) twym walnym orudowanym welykym zamuczenych toho fwyeta z wln wytýehny naff, o swaty clymente**) myloftywy.

¹⁵⁾ toczyf w nebelkem kralowftwý. ¹⁶⁾ tot. fwatofty.

56. ¹⁾ tot. papezye w rzymie. ²⁾ okrafa. ³⁾ tot. na oftrowýe. ⁴⁾ buoh. ⁵⁾ tyelo. ⁶⁾ tot. mnoho leth.

*) psáno: quolik. **) psáno my. *) clymète.

List 158b.

57 (58).

Sanctissime virginis votiva
festa recolamus. Venerantes
hanc diem preclaram omnes
concinamus. Proferat hec concio
laudes et devocio fit sincera.
Congrepet organicis modulis et
canticis laude digna.

Hanc fuisse filiam costi regis
unicam tradunt scripta. Annis
puerilibus zophisticis artibus fit
preclara. Turbam philozophicam
vicit et rethoricam disputando.
Hinc regina credidit, deos vanos
respuir venerari.

Fit penalis machina, pereunt
tot milia, dum rotantur,**) agmi-
na paganorum. Mox truncatur
capite, assunt turbe celice, sepe-
litur vertice monte syna.

Ora pro populo, precare pro
clero martir cristi Katherina.
Astantem populum, laudantem
te clerum fove, rege per secula.
amen.

List 160b.

58 (59).

Deus, in tua virtute sanctus
andreas gaudet et letatur, eadem
comitatur Piscacio nati tui ipse
primum factus piscator populo-
rum, Mirmidones ydolatras diu
fluctivagos rete cepit fidei.

His legibus achania*) tuis
deus victor illius subiugavit Et

nayfwatyeffye dyewky zadu-
czye hodý cztyemý. cztyecze
tento den przyekrafny wflyczkny
zpyewaymý. wyday tento fbor
chwaly y naffye nabozenstwýe
bude czyfte. zazwny warhannym
zpyewanym y pyefnyemy chwalu
duoftognu.

tu pannu*) byty dczeru krale
... gyedynu¹⁾ wyprawugý pyfma.
lety dyetynfkymý hadawych rze-
melly byla geft przyekrafna.
zaftup mudrowny²⁾ przyemohla
geft y mluwkrafny hadagyczy
ffye. tehdy kralowna wyerzyla
geft, bohaw marnych zzhryzela
geft³⁾ cztytý.

bylo geft muczedne kolo,
zahynulý fu tolyk tyffyczow,
kdyz muczena byla ... poha-
now. bned zbawena byla hlawy,
przyfpyely fu zaftupowe ne-
bestý, pochowana geft na wrchu
hory ...

proff za lid, poproff za za-
kowftwo, muczednyczýe bo-
zýe ... przyftogyczy lid, chwa-
legycze tye ...

boze, w tve cznofty¹⁾ fwaty
ondrzyey raduge fye y weffely
fye, tez y nafhleduge lowenýe
fyna tweho, an nayprwe vczy-
nen geft rybarz lydy,²⁾ ty gyfty
pohanowe modlytebnyky dyabel-
fke dlugo bludne fyet polapyla
geft wyery.

tyemý fyetmy zakonom tu
zemý twym boze wytyez gehu³⁾

57. ¹⁾ gednu. ²⁾ tot. myftrow. ³⁾ poftala geft.

*) panu. **) ve výkladu jest rotatur.

58. ¹⁾ w mocy té. w nebffyech. ²⁾ tot duffý. ³⁾ fyna bozyeho.

*) Ve výkladu : achayam. **) psáno : cznoftmý.

tropheum cristi tui fixit ibi bonum se ostentans militem. Miraculis, virtutibus, doctrinis quecunque consita spolia tibi, o rex, attulit. Atque suo cruore triumphi inscripsit titulos tui regum domine. Istum crucis socium et regni credimus cristi filii tui atque fraterculum.

Nos igitur peccatis nostris gravati te deus poscimus, ut illius, qui tua semper sectatus precepta tibi placent, nos intercessionem tuearis in eternum.

List 162b.

59 (60).

Egregia sponsa cristi, carnem mundi que vicisti, alma virgo barbara. Ut de spina prodit rosa, medicina dulcorosa ex herba fit amara; De tellure gemma nitens, de tenebris sidus lucens, de gentili sanguine orta virgo speciosa virtutibus preciosa vivens absque crimine.

Pater eam occultavit alta, turri collocavit, ne cristum agnosceret. Rore celi ymber stilat, membra cordis refocilat, quo baptismum posceret.

Rex audiens postulari sibi cepit demonstrari pulcerrimam faciem. Pater eius dioscorus, regis satrapa decorus, mundat vultus aciem.

Quam mox cristus ulceravit, dioscorus (!) se turbavit, hanc

poddal geft y vytyezftwy⁴⁾ fyňa tveho vřtavyl geft a tu dobreho řy vřkazugy⁵⁾ rityerzýe, dywý, cnořtmý, ^{*)} vřenym kterezkolý dobite lupeze⁵⁾ tobye, o kraly, pryneřl. y řwey krwý vytyezřtwa řřal geř obeznanye tveho nad krale . . . tohoto krzyřy⁶⁾ towarzyřy y kralowřtwýe nebeřkeho wyerřymy boha řyna y bratřeřy.

my proto hrzyechý nařlymy obtyezený řy boze řadamy, take toho řwatheho, kteryz tve wřdý nařřledowanym řřyřkazanye tobye řibye řy, aby nas orodowanym obranyl bý. . .

O wyborna řotý bořýe, řyelo řwyetřke ktera řřyemohla řy, řwata dyewko . . . Jakoz z řrnye wychodý řořýe, řek řřadký z korřena bywa řorřkeho, z řemýe kamen řřkwuřý, ze řmy řwyezda řwyetřa, z řohanřkeho řodu wyřa geř dyewka křafna¹⁾ w cnořtech řyekna řřwagyczý bez řřyechu.

oteř gy řagyl, na řyřoke wyery řořadyl, aby boha neřřoznala. řořu nebeřku řřyřwal kape,²⁾ řywořty udow řřdřýe y řořřlynl geř, aby křřta řořadala.

křal vřlyřřaw řadaty řemu řořřal ukazowatý řřyekřafnu řřwarz. oteř gygy tak řřeřený, křalew řanoffy řřyekřafný, vřřyřřyl oblyřyey³⁾ řřak.

kteruz řyřned řořřpodyn wřřyedył.³⁾ gygy oteř řy řřmůřł,

⁴⁾ tot. muczenýe. ⁵⁾ vřyřky. ⁶⁾ tot. vřkrzyřyewaneho.

59. ¹⁾ řyekna. ²⁾ tot. řwatym řuchem vřkanul. ³⁾ řanyl.

decolans acriter. Felix virgo
crimem terge, pustularum mnas
eruge servos sanans iugiter.

tu pannu*) staw vkrutnye.
staftna dyewka, hrzyech setrzý,
nestowycz⁴⁾ mnozftwy wywrat,
fluhý vzdawugyczy wyecznye.⁵⁾

List 164a.

60 (61).

Congaudentes exultemus vo-
cali concordia Ad beati nicolai
festiva solempnia, Qui in cunis
adhuc iacens servabat jeiunia.
A papillis cepit summa prome-
reri gaudia. Adolescens ample-
xatur literarum studia Alienus
et immunis ab omni lascivia.

Felix confessor, cuius fuit dig-
nitatis vox de celo nuncia, Ad
quam profectus presulatu subli-
matur ad summa fastigia.

Erat in eius animo pietas
eximia et oppressis inpendebat
multa beneficia. Auro per eum
virginum tollitur infamia atque
patris earundem levatur inopia.

Quidam naute navigantes et
contra fluctuum seviciam luctan-
tes navi pene dissoluta, Iam de
vita desperantes in tanto positi
periculo clamantes voce dicunt
omnes una: O beate nicolae,
nos ad portum maris trahe de
mortis angustia. Trahe nos ad
portum maris, tu, qui tot auxi-
liaris pietatis gracia.

Dum clamarent nec incassum,
ecce quidam dicens: assum ad

radugycze fýe wefelmy fýe
hlaftnym frownaným fwateho my-
kulafýe k hodnym flawnoftem,
kterzy (!) v plenkach geste le-
zýe chowaffe posty. ot czeczkw
poczal gest naywyffych zaflu-
zewatý radofty. gynoffye zadal
gest czen uczenye y zzdalen
otte wfye polkvrny a plzkoftý.

staftný wyznawacz,¹⁾ czymuz
byl gest dostogenftwý hlaft
f nebe zwyestowaný, kteremu
dostogenftwy dosed byfkupftwym
powyfen gest k naywyffye czty.

byefe na gyeho vmye myloft
welyka a truchlym vkaflowale
mnohe dobrodyenftwýe. f zlatem
fkrzyen dyewek otgyato gest
przyflowýe y otczye tych gy-
ftych dyewek otyata (!) gest
nedoftatek.

gyedny plawczy²⁾ wezucze
fýe proty wlnam ukrutnoftý
y wfylugycze lody owffem roz-
trzeniu, gyz z zywota zzwffawffe,
w take polozeny fkydy negyfto-
týe wolagycze hlaftsem*) rze-
czechu wflychný gyednym: o
fwaty mykulaffý, nas k brzyehu
morzye przytrhny z fmrtý tru-
chloftý, przytrhny naff k brzyehu
morzye, ktery tolyk fpomahaff
lafky myloftý.

kdyz wolachu any nadarmo,
ay geden rzka: tedy sem

⁴⁾ tot. nemoczy. ⁵⁾ wftawycznye.

*) pañu.

60. ¹⁾ tot. zpowyedlnyk. ²⁾ marnerzy.

*) hlafté.

vestra presidia. Statim aura datur grata et tempestas fit sedata, quieverunt maria.

Gloriose nicolae, nos ad portum maris trahe, ubi pax et gloria. Nos, qui sumus in hoc mundo viciorum in profundo iam passi naufragia.

Ex ipsius tumba manat uncionum copia, Que infirmos omnes sanat per eius suffragia.

Illam nobis unccionem impetres a domino prece pia, Qua sanavit lesionem multorum peccaminum in maria, Cuius festum celebrantes gaudeant per secula.

List 168a.

61 (62).

Psallat ecclesia, mater illibata et virgo sine ruga honorem huius ecclesie. Hec domus aule celestis probatur particeps in laude regis celorum et ceremoniis.

Et lumine continuo emulans civitatem sine tenebris, Et corpora in gremio confovens animarum, que in celo vivunt. Quam dextera protegat dei ad laudem ipsius diu.

Hic nova proles *) gracia parturit fecunda spiritu sancto. Angeli cives visitant hic suos et corpus sumitur Jesu. Fugiant universa corporis nocua, pereunt peccatricis anime crimina.

Hic vox clara leticie personat,

k wassym pomoczen. ynhed tychy den dan gest wdyeczny a burzye bywa vkroczena, vtyffychu ffye morzye.

o flawny mykulaffy, naff k brzyehu ³⁾ morzye przytrhny, kde pokoy a flawa. my, *) kterzy smy na tomto swyetye hrzyechow w hlubokosty trypewse potopy.

z gehu broba plawe mazanye mnozstwye, kterezo mazanye nemoczne wffyeckny uzdrawuge fkrzye gehu pomoczty.

toho nam zmazanye vproff ot pana proffu myloftywu, kterymz vzdrawy l gest uraz mnohych hrzyechow na mandalenye, **) gehoz hod flawyecze raduyte fye na wyekty.

zpyeway kostel, matko neporuffena a panno bez wracky czest tohoto kostela. tento duom fyený nebeske ukazuge fye uczastny wehvale nebeskeho krale a w obytech.

a swyetem wstawnym ozdobuge myesto bez temnosty, a tyela w lonye fhrnugycz duffy, ktere w neby zywy gfu. ktere hoz prawyctze obranyge bozye k chwale gehu dluho.

zde nowy plod myloft rody zplozena duchem swatym. andyelowe myestene nawftyewugy zde swe a tyelo przygyma ffye gyezyffowo. utyekagy wffychny tyela fkdlywe, hfny hrzyefne duffy hrzyechowe.

zde hlaff czysty weffele zwuczty,

³⁾ neb k przyewozu.

*) m y snad na miste n y. **) m adaleny.

*) ve vykkladu jest akkusativ.

hic pax, salus et gaudia redundant. Hac domo trinitati laus et gloria semper resultent.

zde pokoy, spasa a radoſty pyl-
ny*) przyebywagy. w tomto
domu trogyczŷ chwala ſława
wzdy pochazyete.

List 170b.

62 (63).

Adest dies iubilaeus, in quo summus pater deus sue donum gratie Mundo dedit salutare. Ergo syon gratulare de dono leticie. Gaude celum, terra plaude, iocundare digna laude de cristi clemencia. De supernis innovata nova proles fecundata nunc mater ecclesia.

Hec est illa civitas beata ierosolim Johannis presagio iam prefigurata, Hec est in diluvio summi regis archa, quam in mundi fluvio novus patriarcha Suo cruore roseo rite fecundavit, qui de sancto latere iugiter manavit. Nos a peccatis omnibus vere liberavit et celesti curie nos equiparavit.

Ergo Jesu, rex celorum, tuam catervam hominum rege sine termino, Ut migrantes de hoc mundo gloriemur cum iocundo angelorum domino.

blyzy ſŷe den myłoſtywŷ,
w nyemz ſwrchnŷ otecz buoh
ſwe dar myłoſty ſwyetu dal geſt
ſpaffenye.¹⁾ protoz*) wyerna
duſŷŷe tŷeſ ſŷe z daru weſŷele.
raduy ſŷe nebe, zemŷŷe pleſſ,
raduy ſŷŷe hodnu chwalu z kry-
ſtowy myłoſty. ſe ſvrchu obno-
wena nowym plodem zplozena
nynye matka czyerkew.

toto geſt ono myeſto ſwate
geruzalem janowym prorocz-
ſtwym gyz przyedznamenano.
totot geſt v powoden naywy-
ſŷyeho krale korab, kteryz
ſwyeta w potopu nowŷ otecz
ſwu krwŷ roſyenu mudrzye²⁾
zmazal geſt, kteraz z ſwateho
boku wſtawnye tekla. nas od
hrzyechow wſŷyech gyſtye ofwo-
bodyl a nebeſkemu dworu naſſ
przyrownal.

protoz iezyſŷy, kraly nebeſky,
tway hluk³⁾ lydkŷ zprawuy
bez konce, aby ſeyducze ſ to-
hoto ſwyeta radowaly bychom
ſye ſ radoſtnym andyeliŷym
panem.

List 172a.

63 (64).

Clare sanctorum senatus apostolorum, princeps orbis terrarum rectorque regnorum. Ecclesiarum mores et vitam moderare, qui per doctrinam tuam fideles sunt ubique.

o krafne ſwatych konczelſtwo
apostolow, knyeczŷ okolka zemŷ,
zpraweczŷ zemŷ. koſtelow nrawy
y zywoť ukrownŷ, kterzy ſkr-
zye wczenyē twe wyernŷ gſu
wſŷudy.

*) lpynyē.

62. ¹⁾ ſpaffytele. ²⁾ rzadem. ³⁾ ſbor.

*) ptoz.

Antiochus et rebus concedunt
tibi, petre, regnum solium. Ti-
randem tu paula, alexandriam
invisisti greciam. Ethiopes hor-
ridos mathee agnelli vellere,
Qui maculas nesciat aliquas,
vestisti candido. Thoma, bar-
tholomee, Yohannes, philippe,
symon jacobique pariles, Andrea
Mathee, dei bellatores incliti.

Et vos oriens et occidens
ymo totus mundi circulus se
patres habere gaudet et expe-
ctat iudices. Et ideirco mundus
omnis laudem vobis et honorem
sanctis debitum simplex inpendit.

List 173b.

64 (65).

Cum suprema melodia sonat
dulcis armonia, psallat vox an-
gelica. Chorus omnium sancto-
rum laudibus apostolorum cantat
leta cantica. Verbum dei incar-
natum clamat mundo esse natum
et probat miraculis. ydolatria
turbantur contra cristum infla-
mantur et armantur iaculis.

O quam mira hec zophia et
quam nova celi via, vicit qui
occiditur. Roma necat petrum
cruce, paulum ense et sic duce
cristo mundus subditur. Cruci-
figi per egeam patras occidens
andream, cedit thomam india
Jacobum natum alphei, jacobum-
que zebedei et mathiam syria.

Symonem et iudam persa,
barnabam cyprus perversa, mar-
cum alexandria. Ethiopia ma-

lyd w take wlafty a ržyn
pogyczugý tobye, petrže, kra-
lewftwy¹⁾ stolyčýe. ukrutnu,
ty fwaty pawle, to myešto, nadfel
gfy taku wlaft. murzenynowe
brozne, ty matufý, beranka ru-
nem,²⁾ genz poskwrn newyedyel
bý nyzadnych, odyel fy byelým
. rownym wenem .
. bozy bogyewnyčý wy-
borný.³⁾

y wy wychod sluncžýe y za-
pad, owšsem wšýecken swyeta
okršlek otczyewe gmyety fye
raduge fye y czaka ludce. a
proto swyet wšýeczen chwalu
wam y czešt swatym apoštołom
dluh modlyčý wzdawa.

když (!) poslednym zpyewa-
nym zný sladka hudba, pyey
hlafš andyelfký. šbor wšýech
swatych chwalenym apoštołow
zpyewa weššele pyešny. przy-
flowo¹⁾ omafyle wola swyetu
byty narozeno a ofwyedczyge
dywý. modly mutýe šýe proty
bohu y zazehugy šýe y branye
fye štrzyzehamy.²⁾

o kak dywna to mudrošt a
yak nowa nebeska czyešta,
przyemož, kteryz zabyt bude.
rzym zaby petra krzyzem, pawla
meczem a tak wodečý bohem
swyet poddan geft. vkrzyzowatý
škrzye egeafye ta wlaft za-
bywšý . . . zabyla geft . . . ta
zemye . . . fyna alfeafše . . . a
matyegye ta wlaft.

Cananeum tateum*) ta wlaft
f. cedit, barnabafše czypryžko

63. ¹⁾ tot. papežštwye. ²⁾ tot. wyeru. ³⁾ slawný.

64. ¹⁾ šyn bozy. ²⁾ tot. zloštny.

*) cananen taten.

theum, india bartholomeum et philippum azia. Johannes in azia, lucas in britania in pace migraverunt. Uni deo gloria, cuius pro victoria sancti triumpharunt.

Et vos fratres veris bonis locupletes celi donis aput tro-num gracie Intercedite pro nobis, ut consortes simus vobis coeredes glorie Amen.

przywraczena . . . to myešto.³⁾ murzyenka zemye . . . f. cedit . . . ta włast . . . w azý . . . w pokogý sefly gfu. gednomu bohu flawa, za czyeff wytyez-ftwye fwaty bogyewaly gfu.

a wy fwaty bratrzye praweho dobrym obohaczený nebe⁴⁾ dary, przyed stolem⁵⁾ mylošty orodugte za ny, abychem špolutowarzyšty byly wam dyedyczy flawy.

List 176a.

65 (66).

Qui sunt isti, qui volant ut nubes per aera portantes cristi per sanctum spiritum misteria. Hii sunt terre principes et electi lapides, quorum sonus exauditus est per terre climata.

Petrus antiochiam, paulus alexandriam et andreas convertit ad dominum achaiam. Johannes in doleo in ferventi oleo senatum devicerat. Philippus azaticum destinavit populum ad matrem ecclesiam. Adhuc sunt in numero Jacobus cum Jacobo, symon chananeus et bartholomeus vocatus a domino sedens in theloneo. Sequitur matheus et iudas thateus, Thomas non postponitur mathiasque colitur vocatus a domino sorte apostolica.

Ergo vos apostoli et amici domini nostrorum absolvite peccatorum vincula iuvando per secula. Amen.

kterzy su ty, kterzy leczý yako oblačý po powyetržý nefucze božye škržý fwateho ducha božye tagemštwye¹⁾ ty gfu zemye knyezata y zwolený kamenowe, gychz zwuk ušlyšfen gešt po zemkých kragych.

. . . wlačy . . . rzyeczko . . . obratyl gešt ku panu tu zemy . . . w kadý we wruczyem olegy ržymške konczelstwo przyemohl byesse . . . ašžky lýd pošlal gešt lid k materzy k kostelu.²⁾ gešte gfu w pocztu . . . z chany . . . powolan od hospodyna sedye na myeštye.³⁾ našbleduge crista . . . neopuštýe . . . y czen gešt powolan od pana lošsem⁴⁾ apoštołškym.

proto wy apoštołowe a przyetele božý našlych rozwyezte⁵⁾ hrzyechow okowy pomahagycze na wyeky.

³⁾ neb zemye. ⁴⁾ tot boha. ⁵⁾ nebo przyed stolyczy.

65. ¹⁾ tot. wyeru. ²⁾ tot. k wyerzye. ³⁾ tot. na czle. ⁴⁾ wolenym. ⁵⁾ rozhrzyefygte.

O nové obraně padělaného Rukopisu Královédvorského.

Napsal J. Gebauer.

Roku 1886, před desíti lety, počala se nová diskusse o RKZém (= Rukopise Královédvorském a Zelenohorském). Výsledek její shrnul jsem v rozpravách *Unechtheit der Königinhofers und Grüneberger Handschrift* (1887) v Jagicovu Archivu für slavische Philologie X—XI a *Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském* (v Praze 1888); a byl to výsledek ten, že RKZ podle souhlasných svědectví, nalezených na všech stranách, jsou padělky.

RZý opuštěn pak také i od mnohých, kteří se ho dotud drželi a veň věřili a jejichž víra z nějakého přesvědčení vědeckého vyplývati mohla; věří-li veň kdo ještě, není mi povědomo.

RKý však byl opětě bráněn, třeba že slabě a nešťastně, a novou jeho obranu napsal a právě vytiskl pan dr. Václav Flajshans v ČČM. 1896, 195—282, a to obranu se strany jazykové. Zvláštní okolnost toho žádá, abych na ni odpověděl.

Z obširných výkladů úvodních vyjímám, že pan dr. Fl. brání RKého, ale nikoli též RZého, jež prohlašuje za padělek (str. 196 a j.) a jeho češtinu za „paskvil na češtinu Xtého“ i kteréhokoli jiného století.

Já se ovšem shoduji s výkladem, že RZý je padělek, ale nemohu uvěřiti, že by byl padělán až po objevení RKého. Zbývá na toto padělání — mezi objevením RKého a RZého — málo času. RZý podle Tomka (ČČMus. 1859, 39) byl „nalezen“ „asi rok“ před svým zasláním do Prahy (kteréž se stalo v listop. 1818), tedy dejme tomu v listopadu 1817. RKý pak byl „nalezen“ 16. září 1817. RZý měl tedy za dva měsíce udělán býti. To je věc naprosto nepodobná, neboť tu by byl průběh měl býti tento: RKý, text dotud neznámý, byl 16. září z nenadání nalezen; nastávající padělatel RZého ihned jal se ho studovati, abstrahoval s něho jeho zvláštní stěskou grammatiku, a dílem také dikci a verš; při tom a po tom sestrojoval si látku historickou a antikvární (látku tu, dejme tomu, znal ze studií svých starších, ale přece bylo třeba ji sestrojiti pro účel další), a složil ji v báseň (zlomkovitou); pak tuto báseň napsal padělaným písmem na pergamen; tento padělek pak další práci tak upraven, že byl na pohled „celý prachem, hlínou a věkem zaslý“ (ČČMus. 1859, 37), patrně aby se jevil velmi starožitný; před tímto starožitným upravením nebo po něm dopraven byl na Zelenou Horu; a tu potom nalezen. Na tolik práce

byl by čas od 16. září 1817 do listop. 1817 myslím nestačil, kdyby RKý se byl vyskytl z nenadání a kdyby pro padělání RZého nebyla bývala disposice a nebyly bývaly jisté přípravy. Naproti tomu jeví se věc snadna a bez obtíží, když máme na paměti, že okolo r. 1817 byl u nás notorický padělatel, když jím „nalezený“ RKý uznáváme, jak toho svědectví se všech stran podávaná žádají, za padělek, a když tedy RZý ke starším výrobkům dílny padělatelské položíme jako číslo další.

RK a RZ jsou zejména se stránky filologické siamská dvojčata; kdo tu brání RKého, může podle mého mínění docela dobře brániti také RZého, — benevolence, které jest na újmu přísné kritiky potřebí pro hájení onoho, stačila by také pro hájení tohoto. Ale nemám nic proti tomu, že pan dr. Fl. RZý pomijí, a chci v následujících výkladech také jenom k RKému hleděti.

Dále buď z výkladův úvodních ještě vyňato, že pan obhájce (str. 198) chce mítí „*průvo*, požadavky příliš přísné (t. j. mé v kritice RKého) zmírniti ve svůj prospěch“ (t. j. aby byly tak mírné, jako prý byly požadavky mé při obraně *Mastičkáře* v Listech filol. 1880 a také při výkladech RKého tamtéž v l. 1876—1879). Na tuto zásadní věc musím ihned odpověděti: „mírnost“, jaká byla na místě při Mast., není na místě při RKém; při RKém jsou koincidence, při Mast. není nijakých; koincidence poznával jsem od r. 1881 (od vydání rkp. Hrad.), předtím jsem nevěděl o nijaké, proto jsem byl 1876—1879 ve výkladech RKého mírnější; potom, když jsem koincidence byl poznal, byl jsem při každé zvláštnosti RKého před alternativou: je to zvláštnost stará, či zvláštnost Hankova? mám zvláštnost na podezřelého bankovce*), kterou mi podává notorický padělatel bankovek, vysvětlovati z tiskací plotny (na tištění ban-

*) RKý přirovnal jsem 1886 (Athen. III, 152) k podezřelému bankovce a uznávám za dobré, přirovnání to zde opakovati. Při rukopise, jež objeví osoba v padělání rukopisů podezřelá, je potřebí stejné opatrnosti, jako při penízi, jež udává osoba podezřelá v padělání peněz. Mám, dejme tomu, bankovku, kterou jsem přijal od jisté osoby; tato osoba upadne v podezření, že bankovky padělala; bylo by jednání neopatrné, kdybych tohoto podezření nedbal docela a bankovku svou za pravou měl, a bylo by rovněž tak neopatrné, kdybych touž bankovku pro pouhé podezření zničil; opatrnost žádala by, bankovku důkladně prohlednouti a přesvědčiti se, je-li pravá či nepravá. Učinil jsem toto přirovnání a opakuji je zde i narážím na ně doleji opětne, nikoli pro ozdobu stilistickou, nýbrž proto: důvody filologické a zvláště jazykové bývají tak subtilní, že laikové ztěžka je pochopují a že druhdy i odborník nepoznává a nevycítí hned jejich váhy; v takových případech volám na pomoc podezřelou bankovku, aby čtenář vůbec a obhájce RKého zvláště — neboť ani soudný obhájce nemůže pokládati RKý za nic více než za podezřelou bankovku — na příkladě úplně analogickém, ale mnohem zřetelnějším posuzovali předloženou argumentaci a její platnost i váhu, budiž to argumentace pro RKý nebo proti němu.

kovek) pravé, či z té padělané*), kterou nalézám u podavatele bankovky? a opatrnost kázala, nepropouštět Hanku z podezření, kde věc ukazovala víc a pravděpodobněji k tomu, než k výkladu jinému. Příklady toho konkrétní jsou ve výkladech zde dále následujících.

Po těchto zmínkách vstupují hned in medias res.

Pan dr. Fl. rozeznává v odchylkách jazykových koincidence s Hankou, t. j. odchylky, které se nalézají u Hanky *před* objevením RKého a *potom* také v RKém, — a „prosté chyby jazykové“. Probírá nejprve koincidence; chci se držeti téhož pořádku, a také jeho řadových čísel.

I.

Koincidence.

1. Dual. 2. a 3. os. *-ta, -tě*.

A) Staročesky říkalo se v 3. osobě dvojného čísla:

dva orly (masc.) letí*ta*, a

dvě orlici (femin.) letí*ta* atd.,

t. j. sloveso mělo zde koncovku *-ta* pro rod mužský i ženský (a taktéž pro střední); —

Hanka však mylně domníval se, že koncovka *-ta* byla pro rod mužský, v rodě pak ženském (a středním) že koncovkou náležitou bylo *-tě*, a dal toto své mínění na jevo v „Úvodu“, vytištěném před objevením RKého; —

potom objevil se RKý a v něm je pro rod ženský 2krát tvar *-tě*, nedosvědčený a nebývalý nikdy v češtině staré a shodný se starší chybnou teorií Hankovou: srazistě tu obě straně Ben. 49 (psáno fraziťie) a srubené stě rucě Jar. 257 (ps. stie).

Tyto chyby a koincidence svědčí:

1. že původce RKého neuměl správně staročesky, a tedy nebyl Staročech století XIVtého; a

2. že tžž původce psal staročesky podle grammatiky Hankovy, a tedy byl Novočech století XIXtého.

B) V RKém vyskytuje se jednou také správné *-ta*: stasta obě straně Ben.***) 61. Pan dr. Fl. má to za „odchylku“ od theorie Hankovy, a za svědectví proti výkladu mému (str. 215).

*) O této plotně na padělání bankovek viz doleji ve „slově o koincidencech“.

**) Zkratky: Ben. = Beneš, Čestm. = Čestmír, Jah. = Jahody, Jar. = Jaroslav, Jel. = Jelen, Kyt. = Kytice, Lud. = Ludiše, Oldř. = Oldřich, Róż. = Róžé, Skřiv. = Skřivánek, Záb. = Záboj, Zam. = Za-

Odpovídám: výklad p. Fl-ův je nesprávný; Hanka učí totiž ve svém Uvedení, nejen že bylo masc. *-ta* a fem. neutr. *-tě*, nýbrž také dokládá, že (starí Čechové) „*velmi často jedno za druhé užívali nedávajíce pozor na pohlaví*“; t. j. Hanka měl theorii, že koncovka 3. os. dvoj. rodu žensk. (o jiné nám tu nejde) byla pravidlem *-tě*, a vedle toho častou odchylkou také *-ta*; RKý, maje dvakrát *-tě* a jednou *-ta*, shoduje se s Hankovou právě doslovně uvedenou teorií na vlas; je tu koincidence nejen v tom, co Hanka vykládá jako pravidlo, ale i v tom, co konstatuje jako prý častou odchylku; je tu se starší (před objevením RKého vyslovenou) mylnou teorií Hankovou shoda na shodě, koincidence potencovaná.

C) Dual časem zaniká a nahrazuje se pluralem:

v 3. osobě za bývalé stěské *dva orly letíta* (dual) je v nové češtině *dva orlové letí* (plural), jako *tři orlové letí* atd.;

a rovněž tak v obou ostatních osobách, zejména též v osobě druhé, o kterou nám zde dále také půjde, za bývalý stěský dual: (vy dva) *letíta* je v nové češtině plural: (vy dva) *letíte* atd.

Tvar stě. *-ta*, *letíta* atd., je stejný pro 2hou a spolu pro 3tí osobu dvojnou.

Novočeský usus: (vy dva) *letíte*, místo stě. *letíta* atd., není však teprv z doby nové, nýbrž pronikal již v době staré, byl tu spolu vedle usu stěského, a říkalo se kdysi tak i onak: (vy dva) *letíta* (způsobem starým), a také: (vy dva) *letíte* (způsobem novým). Výrazy *letíta* (dual) a *letíte* (plur.) atp. byly v těchto rčenicích stejnoplatné; to vedlo k domněnce, že koncovky jejich *-ta* a *-te* jsou vůbec stejnoplatné, že za *-ta* může vůbec bývati *-te*; a v této domněnce bralo se pak *-te* v stejné platnosti za *-ta* nejen v 2. os. dvoj.: (vy dva) *letíte*, nýbrž také v 3.: (oni dva, dva orly) *letíte*; to jest: místo a vedle bývalých dualových tvarů vlastních

2. os. (vy dva) *letíta* a

3. os. (oni dva, dva orly) *letíta*

jsou potom novotvary:

2. os. (vy dva) *letíte* a

3. os. (oni dva, dva orly) *letíte* atd.,

a *-te* jest tu ovšem, rovněž jako *-ta*, pro rod mužský i pro ženský (a střední).

Toto novotvaré *-te* (m. *-ta*) vede pan dr. Fl. (str. 215) na obranu pro RKý; ale obrana jeho je naprosto chybná.

múcená, Zezh. = Zezhulice znamenají jednotlivé básně RKého; — stě. = staročeský nebo stará čeština, nč. = novočeský, t. = tamtéž atd.; — výklad zkratkův, znamenajících jiné texty stěské, viz při mé Histor. Mluvnici.

1. Novotvaré *-te* je prý známkou staromoravskou, jak svědčí doklady: nebo *ste* viděly oči moji v Evřid. atp. — Odpovídám: novotvaré *-te* je doloženo nejen na Moravě, nýbrž také v Čechách (pan dr. Fl. dokládá to sám dvěma příklady z Briekého); vyvinulo se samo a stejně na půdě moravské a na půdě české, jako se často vyvíjejí novotvary stejné na místech různých, když mají podněty stejné; není známkou moravskou a tedy také ne staromoravskou, jako na př. v plur. instr. novotvaré *chlapaná* (m. chlapy). známé v Čechách i na Moravě, není ani moravismem v češtině, ani čechismem v moravštině; v RKém nemáme tu tedy palaeomoravismů, i kdyby bylo psáno *-te* a nikoli *-tě*.

2. Ale v RKém není v případech sem patřících *-te*, nýbrž *-tě* (psáno *-tie*). To je, podle výkladu páně Fl-ova, prý pisec kým omylem místo *-te*! — Odpovídám: tedy písař se prý zmýlil; měl a chtěl prý napsati *-te*, ale omylem napsal *-tě* (*-tie*); zmýlil se při psaní slabiky *-te* dvakrát, a zmýlil se obakrát omylem stejným; tu namítá se otázka: jak se stalo, že z těchto nahodilých omylů vyšel výsledek, který jeví úplnou shodu s chybnou Hankovou teorií o dualovém *-ta*, *-tě*? Může zdravý rozum uznati, že by něco bylo výsledkem nahodilých omylů, co se jeví jako účelná shoda? Zajisté nikoliv a proto je výklad panem Fl-em podáváný zajisté nesprávný.

D) Abych z výkladů páně obhájcových nic nevynechal, připomínám ještě, co zde následuje.

1. Roku 1886 a 1887 napsal jsem, že koncovka dualová jest jenom *-ta*. To nyní třeba změnití v ten smysl: koncovka vlastní jest *-ta*, a vedle ní vyskytuje se také koncovka novotvará *-te*. Mimochodem pověděno poznával jsem příklady s novotvarým *-te* až později, neboť se vyskytují velice zřídka; zaznamenal jsem si všecky, které se mi staly známy, a jest jich (s významem zřetelně dualovým) všeho všudy devět, kdežto dokladů *-ta* je bez čísla! Pro RKý nevyplývá z toho pranic.

2. Pan dr. Fl. uvodí také doklad: (vy, dva apostoly) nám *pryprawytye* jiesti (str. 215); ale nepraví, co by byl zamlčeti neměl: že omyl je v rukopise samém korigován (v Athen. VI, 212), a že je to masc., tedy nijaká analogie pro femin. RKého.

3. A také prý byla tu koncovka *-ša* (str. 216): *otjideša* oba Blah., *narodiša* se dva syny rkp. XV stol. (Dudík); tu patrně opisovatel jazyka neznalý bral psané *-šta* za *-ssa*, a tudy vzniklé *-ša* uznává pan obhájce za koncovku skutečnou, která mu rozmpožuje počet variant sem patřících („také i *-ša*!“), ale ovšem bez prospěchu, zejména bez prospěchu pro RKý.

4. V RKém jest: *srubeně stě* ruce obě Jar. 257 (ps. *stie* ^{13/13}), a *srazistě* tu obě straně Ben. 49 (ps. *fraziftie*). To jsou přece

positivně a patrně případy dva. Pan dr. Fl. supponuje, že srazistě mohlo by prý býti chybou opisovačskou, dostává tím způsobem místo případů dvou „jen jeden“, a chce abychom říkali, že v RKém je *-tě* „jednou nebo dvakrát“ (str. 215 a 216)!

5. V RKém je prý novotvaré *-te* (a za to „omyly píseckými“ *-tě*) místo *-ta*. Novotvaré *-te* mohlo ovšem býti rovněž tak za masc., jako za fem. (neutr.). Otázka: proč je toto novotvaré *-te* (*-tě*) jenom za femininum *-ta*, a nikdy za masc. *-ta*? Příležitosti je k tomu v RKém dost!

E) Úhrnem: v stčeštině byla v 3. os. dvojné koncovka *-ta*, vedle níž vzniklo také novotvaré *-te*; oboje, *-ta* i *-te*, bylo pro rod mužský i pro rod ženský (a střední); — Hanka měl mylnou theorii: že bylo masculinum *-ta*, a naproti tomu femininum (i neutr.) z pravidla *-tě* a častou odchylkou také *-ta*; a oznámil svou mylnou theorii před objevením RKého; — pak „nalezl“ tžž Hanka RKý, a v tom je úplný souhlas s mylnou jeho theorii, souhlas vzhledem ku pravidlu i k výjimkám, koincidence potencionaná; — pokus, vykládati tuto koincidenci omyly nahodilými (prý *-tě* omylem místo *-te*), jest absurdní; — *potencionaná v této věci koincidence mezi mylnou theorii notorického padělatele Hanky a později oznámeným RKým jest a bude svěděctvím, že RKý je padělek*, a svědectví toto nepozbude své platnosti a váhy dotud, dokud se nenalezne text skutečně starý, který by měl v 3. os. dvoj. koncovku *-ta* pro masculinum a *-tě* pro femininum (a neutr.), ve fem. (a neutr.) buď *-tě* samo anebo většinou vedle *-ta*.

2. zamiesiti-zaměšiti.

A) V AlxV. (= Alexandreidy zlomku svato-Vítského) vypravuje se o souboji Alexandrovu s Aretou, vůdcem perským. Aretas padl a báseň praví k tomu (ve v. 1564 a 1565):

tehdy sě zástup *zamiesi*
biechu u vojště líti česi, —

t. j. tehdy se zástup *zamíchal*, byli ve vojště líti časové. Tvar *čěši* je nominativ množný k jednotnému *čas*. V rukopisném originalu je to psáno:

tehdy lye zaštup *zamyefy*,
byechu v woystye lyty *czyefy*.

Hanka vydal tento zlomek Alexandreidy. Veršům zde vytčeným nerozuměl. Zejména nerozuměl slovu psanému „*czyefy*“ = česi, časové*); vykládal je za „čěši“ a vytiskl:

*) Tomu nerozuměl také prof. Hattala, když ve své transkripci Alx. 1881 napsal za to *Češi*, ano neporozumění svého ještě bránil, když jsem pak byl vyložil, že se tu má čísti *čěši*.

biechu u vojště lítí češi.

Co psaným „češi“ (s malým č) minil, nepověděl; vydavatelé Výboru (1, 1217) brali to za plur. nom. *Češi* singularu *Čech*, který prý se stal appellativem pro člověka udatného, a takové bylo bezpochyby také pojetí Hankovo; ale na tom nám zde nezáleží, nýbrž na tom, že Hanka druhou slabiku slova zde vytčeného vzal za -ši (četl češi místo česi). Vzav pak psané czyefy za = češi, soudil, že i předcházející slovo, ježto se s češi rymuje, musí míti koncovku -ši, a četl i vytiskl tedy zamyefy = zaměši.

Tím dostal Hanka čtení — ovšem chybné:

tehdy se zástup zaměši
biechu u vojště lítí češi, —

a šlo ještě o význam slova „zaměšiti“. Slova takového není v češtině ani jinde ve slovanštině, — bylo tedy třeba vyhledati a dáti mu význam nějaký takový, jaký by se podle smyslu na tomto místě hodil. Hledal tedy Hanka a hádal, a ustanovil se (v slovníčku připojeném k vydání Alexandreidy), že *zaměšiti* je = zaškarediti, *zaměšiti se* = zaškarediti se, — ovšem zase chybně.

Uhrnem: slovo „*zaměšiti* = zaškarediti“ je chybné, vzniklo z mylného domnění Hankova a existovalo okolo 16. září 1817 (kdy „nalezen“ byl RKý) jenom u Hanky (totiž jenom v jeho hlavě a v jeho transkripci Alexandreidy).

V tom „nalezi“ týž Hanka RKý (16. září 1817) a v něm čte se totéž slovo třikráte:

- a) *zaměšichu se voji Čestm. 54,*
- b) *zaměši se chám jich krutým hněvem Jar. 12,*
- c) *vrah zaměši zraky Jel. 12.*

V originále je na těchto místech psáno *zamiesi-*, a to by se ovšem mohlo čísti také = *zamiesi-*; ale čteme-li tak, nedostáváme smyslu dobrého, zejména

v b) *zamiesi se = zamíchal se chám a*

v c) *vrah zamiesi = zamíchal zraky,*

kdežto čtením a výkladem „*zaměši = zaškaredi-*“ všude smysl dobrý se dostává, smysl dobrý zejména pro RKý.

Z toho pak ze všeho usuzuji:

že v *RKém* je (ovšem nevědomky) *reprodukován omyl, který se Hankovi při čtení AlxV. přihodil*, a tedy že *RKý je padělek, při jehož fabrikaci Hanka byl účasten.*

B) To je výklad můj (ČČMus. 1893, 412 sl.). Naproti němu překládají obhájeové — jménem jejich poslední pan dr. Fl. — obranu a prý „úplné vyvrácení“ a to smyslu tohoto: v *RKém*

je prý *zamiesi-*, nikoli *zaměši-*; čtení *zaměši-* v RKém je prý omyl Hankův; a taktéž je toto čtení omylem Hankovým v AlxV.; Hanka dopustil se tohoto omylu prý dříve při čtení v RKém, a potom přenesl jej také do své transkripce AlxV.

Jde tu o chronologii: co se stalo dříve, Hankův omyl při čtení AlxV. „zamyefy = *zaměši*“, či Hankovo „nalezení“ RKého (16. září 1817). Abychom o té věci souditi mohli, předkládám nejprve všechna chronologická data, na kterých tu záleží.

Díl 2. Star. Sklád. vyšel r. 1818.

Tisk obsažených v něm stč. textů, mezi nimi též textu AlxV., byl hotov před 1. únorem 1818, neboť po předmluvě toho dne datované (a jiných výkladech od Hanky dále přidaných) následují též „omyly tisku v dílku II“ (na str. XLIV).

Text AlxV. je pro tisk jakž takž upraven. Tato úprava žádala zajisté nějakého času, a byla vykonána zajisté před 3. srpnem 1817, neboť toho dne píše Hanka Dobrovskému, že se 2. díl Star. Sklád. sázeti počíná (ČČMus. 1870, 218).

V témž listě píše Hanka, že vykonal kollaci svého textu AlxV. s rukopisným originalem; měl tedy Hanka před 3. srpnem 1817 také revisi AlxV. vykonánu.

A když k tomu ke všemu povážíme, že text 2. dílu Star. Sklád. (a v něm i text AlxV.) podle pravidla své doby musil býti také úřadu k censuře předložen, že censura nějakého času potřebovala a že i mezi censorským imprimatur a početím tisku bývala nějaká doba (Hanka v témž listě 3. srpna 1817 oznamuje, že má již Tristrama i Tkadlečka „z censury“, Tristram pak vyšel až 1820 a Tkadleček až 1824), tedy zajisté uznáme, že Hanka úpravu textu AlxV. nejen před 3. srpnem 1817 (početím tisku) a před 16. zářím 1817 („nalezením“ RKého), ale mnohem dříve měl hotovu.

Podle toho všeho byla genesis Hankou upraveného a otištěného textu AlxV. tato: Hanka upravil text AlxV. pro 2. díl Star. Sklád. a předložil jej censuře; censura mu tisk povolila a text vrátila; a Hanka revidoval úpravu novým srovnáním s rukopisným originalem; to vše stalo se před 3. srpnem 1817; v touž dobu (3. srpna 1817) počal se také tisk 2. dílu Star. Sklád., t. j. tisk textů v tomto díle obsažených (v tom i AlxV.); a tisk ten byl ukončen před 1. únorem 1818.

Jde nyní o to, kdy v této genesi Hankova textu AlxV. vzniklo chybné *zaměši* (m. *zamiesi*). To se mohlo státi 1. již v úpravě původní, k censuře podané; anebo 2. někdy potom, ale přece před „nalezením“ RKého (16. září 1817), na př. při novém srovnání spisu s originalem, vykonaném před 3tím srpnem 1817; anebo 3. až mezi tiskem a po „nalezení“ RKého.

V případech 1. a 2. byla by se chyba *zaměši* stala před 16. zářím 1817, „nalezením“ RKého; to se obhajcům nehodí, po-

něvadž chť tuto chybu v AlxV. vykládati Hankovým mylným čtením RKého.

Zbývá jim tedy jen případ 3. V tom jsou nuceni vykládati věc takto: Hanka ve své původní transkripci AlxV. neměl *zaměši*, nýbrž něco jiného, dejme tomu X (nezáleží na tom, co to bylo); toto X zůstalo také po novém srovnání, vykonaném před 3. srpnem 1817; a toto X bylo také v textě daném téhož času (před 3. srp. 1817) do tisku; tisk trval přes den 16. září 1817; mezi tiskem, dne 16. září 1817 „nalezi“ Hanka RKý; jal se ho hned studovati a transkriboval si jej, skutečně nebo aspoň v duchu; naskytlo se mu v něm slovo psané *zamiefi*, naskytlo se po prvé, po druhé, po třetí; nerozuměl mu; přemýšlel, jak by je měl čísti a jaký význam by mu měl dáti, a vymyslel mu čtení *zaměši-* a význam = *zaškaredi-*, oboje mylně; a tento omyl přenesl pak do svého AlxV. na místo, kde dotud měl X, vytiskl na str. 223 (druhého dílu Star. Skl.) *zaměši*, a vložil na str. XXXIII *zaměšiti se* = *zaškarediti se*.

To je výklad obhájcův: Hanka měl ve svém AlxV. výklad X, ale po „nalezení“ RKého a sveden svým mylným čtením RKého změnil toto X v *zaměšiti* korekturou mezi tiskem. Mohl bych naproti tomu ukazovati, že tisk, počatý 3. srp. 1817 nebo již před tím, kdyby byl pokračoval obyčejným tempem, do objevení RKého 16. září 1817 snadno mohl býti již za stránkou 223*) a že po objevení RKého sotva již bylo možno, nešťastné *zaměši* na místo staršího X vložiti; ale obhájce mohl by zase tvrditi, že tisk nepokračoval tempem obyčejným, nýbrž že byl překážkami kdoví jakými zdržován a že mezi mylným čtením Hankovým v RKém (*zamiefi* = *zaměši-*) a tiskem vytčené stránky 223 zbývalo přece něco času — třeba snad jen půl dne —, ve kterém Hanka mohl svůj omyl z RKého přenést na místo X do svého AlxV. Proto nechci o této věci dále mluvit; upozorňuji jen, do jaké nouze jsou obhájcové vehnáni — až k opravě mezi tiskem —, a obracím se ke dvěma okolnostem jiným.

a) Hanka zajisté rozuměl stčeskému *zamiesiti*, vždyť je to = nč. *zamísiti*. Kdyby byl RKý pravý, musilo by jeho *zamiesiti* dávat všude smysl dobrý nebo aspoň možný; a prý také dává, jak obhájcové dilem prý dokázali, dilem přístě ještě dokáží. Otázka:

*) Stránky jsou formátu malého, mají po 22 řádcích, většinou jen 8slabičných; stránka Listů filologických má liter více než 4krát, skoro 5krát tolik, co stránka Star. Sklád.; na arch Listů filol. je třeba 5—6 dnů (totiž na sazbu, korektury atd., při jednom sazeči), Starobylých Sklád. mohly se podle toho týdně snadno 4 archy vytisknouti; stránka 223 (*zaměšiti*) je v archu 14tém, mohla snadno býti vytištěna před koncem srpna 1817, a celý 2. dílek (264 str.) na začátku září téhož roku. Po ukončení tohoto tisku sestavoval Hanka své výklady úvodní, otiské na str. IX—XLIV (mezi nimi též slovníček a na konci omyly tisku dílku 1. i 2.), a naposled Předmluvu, vytištěnou na str. V—VIII a datovanou ze dne 1. února 1818.

co svádělo a svedlo Hanku, aby v RKém nečetl *zamiesiti*, když slovo toto tu dává smysl prý dobrý a když se po případě mohl o smysl i nestarati, jako to prý činil jinde? co svedlo jej a jaký důvod měl, aby místo zřetelného a správného *zamiesiti* volil temné a mylné *zaměšiti*? V AlxV. na stejnou otázku máme jasnou a evidentně pravdivou odpověď, že v mylné čtení *zaměši* zavedl Hanku rým *češi*, — naproti tomu pro RKý nemají obhájci důvodu ani v rýmu ani v čem jiném, nemohou podati důvodné odpovědi nijaké.

β) Hanka obíral se úpravou textu AlxV. dlouho před „nalezením“ RKého a měl drahně, snad několik let času, dopustiti se omylu a vzítí rukopisné zamyely za = *zaměši* = *zaškaredi*; ale prý nedopustil se ho, nýbrž prý měl za něj *X* v úpravě původní, a toto *X* nechal i po revisi. Když však mezi tiskem „nalezl“ RKý, tu prý hned usoudil, že rukopisné zamieři- je = *zaměši* = *zaškaredi* (pravím „hned“, poněvadž tisk pokračoval a času zajisté mnoho nezbyvalo, zbýval-li vůbec nějaký). Otázka: 1. proč nepřelal Hanka *X*, které měl v úpravě svého AlxV., také do úpravy RKého, kterou si prý hned po „nalezení“ v hlavě sestrojoval? anebo 2. proč mu nepřípadlo čtení *zaměšiti* v dlouhé době přípravy AlxV., kde bylo zamyely také vázáno rýmem *czyely* (*češi*), a proč mu připadlo náhle a rychle při nově „nalezeném“ RKém, kde ani rým ani prý smysl k tomu nesvádí? Také na to nemohou obhájcové odpovědět nijak!

Výklad jejich, který proti obojím těmto námitkám prostě a bez důvodu tvrdí, že Hanka se dopustil omylu dříve v RKém a potom že jej vnesl do AlxV., je tedy — právě jen bezdůvodné tvrzení.

C) Já pravím, že v RKém jest

a) *zaměšichu* sě voji Čestm. 54,

b) *zaměši* sě chám jich krutým hněvem Jar. 164 a

c) vrah *zaměši* zraky Jel. 12,

a že tu ve slově *zaměšiti* je reprodukován omyl, který se padělateli Hankovi při čtení AlxV. přihodil.

Obhájcové naproti tomu praví, že v RKém není *zaměšiti*, nýbrž *zamiesiti*; že tedy možno i dlužno čísti:

a) *zamiesichu* sě voji,

b) *zamiesi* sě chám jich krutým hněvem, a

c) vrah *zamiesi* zraky.

Otázka: jak to, že lze čísti tomu tak, onomu onak? může-li býti oboje čtení správné? K tomu několik slov výkladu.

Sloveso *zamiesiti* (a vůbec všeliké *-miesiti*, *-miešiti*) je, rozumí se samo sebou, správné všude, kdekoliv se v textech pravých vyskytuje, ať má význam zcela či nezcela vhodný.

Naproti tomu *zaměšiti*, jsouc původu nesprávného, nemůže býti správné nikde, a text, který má *zaměšiti*, nemůže býti pravý.

V případech konkrétních může někdy býti na pohled čtení oboje *zaměšiti* = *zaškarediti*, anebo také *zamiesiti* = *zamíchatí*; je-li to v textě pravém, tedy je čtení náležité zajiště *zamiesiti*. Ten případ je v místě vytčeném v AlxV. Čtení *zaměšiti*, které je tu na pohled také možné, je právě omyl.

Není-li někde čtení *zamiesi-* bez násilí možno a zbývá-li jen čtení *zaměši-* = *zaškaredi-*, tedy je to text zajiště nepravý.

V RKém jsou případy tři uvedené nahoře jako a) b) c). Čtení *zaměši-* = *zaškaredi-* hodí se ve všech. Aby byl RKý uhájen, musilo by se pravdivě a bez násilí podařiti čtení *zamiesi-*, jež bychom místo *zaměši-* přijmouti mohli, a musilo by podařiti se v případech všech.

Ohledejme tyto případy. V případě

a) *zamiefichu* fie voji Čestm. 54 dává také *zamiesichu* sě smysl dobrý (jeť to utvořeno podle „vesken fye zástup zamyefy“ v AlxV.), a dejme tomu, že se ten smysl hodí i k situaci.

Pro případ

b) *zamiefi* fie chám jich krutým hněvem Jar. 164 a pro jeho čtení *zamiesi* sě uvozují obhájcové stě. doklad: (Hospodin) položil mě (město) truchlostí *smiešeno*, jenž se čte v Pror. a j. a je překlad latinského textu: (Dominus) posuit me (civitatem) moerore confectam Jer. Lament. 1, 13. Tedy: truchlostí *smiešen* = moerore confectus. Tu jest prý *smiesiti* vzato ve významu „přeneseném“, a v podobném přenesení má se prý také rozuměti slovům: *hněvem sě zamiesiti* v RKém; jako bylo *truchlostí sě smiesiti* = moerore confici, tak prý bylo *hněvem sě zamiesiti* = ira commoveri; tedy *chám sě zamiesi* *hněvem* asi = rex ira commotus est.

Naproti tomu upozorňuji, že rozdíl mezi *confici* a *commoveri* je mnohem větší, nežli mezi *smiesiti* sě a *zamiesiti* sě; moerore confici je = durch Jammer aufgerieben, vernichtet, erschöpft werden (podle Klotze), ira commoveri pak je = hněvem se pohouti, — kdežto pojmy *smiesiti* se a *zamiesiti* se mnohem si jsou bližší.

Upozorňuji dále, že bible pozdější místo *smiešen* mají tu *zahuben*, *zhuben*, *vymořen*, *zmořen*: (Hospodin) položil mě (Jerusalem, masc.) žalostí *zahubeného* bibl. Praž. 1488 (a taktéž Kutnoh. 1489, Ben. 1506), žalostí *zahubenau* (fem., jako v lat.) Melantr. 1549, žalostí *zhubenau* Melantr. 1556, *vymořenau* bibl. sv.-Václ. 1771, *zmořeného* bibl. sv.-Jan. 1888 (v bibli Br. je celý passus přeložen volněji: pročez nedužívá jsem, tedy *neduživý* za moerore confectus). To jest: starší překlad, *moerore confectus* = truchlostí *smiešen*, se opouští a volí se za něj překlad jiný, = žalostí *zahuben*, *zhuben*, *vymořen*, *zmořen* atd. Že při změně této překlad *zahuben*, *zmořen* atd. byl zároveň pokládán za

opravu a tedy překlad *smiešen* za nesprávný nebo nedosti správný, za nevhodný, rozumí se samo sebou.

Jde ještě o to, jak vznikl tento překlad *confectus* = *smiešen*, nevhodný v očích těch, kteří později (od 2. pol. XV stol.) biblický text český upravují. Myslím, že takto: stěský překladatel (v XIV stol.) výrazu *moerore confectus* náležitě nerozuměl (že překladatelé textů biblických neuměli dokonale latinsky, toho jsou doklady hojné, netřeba se zde důkazem zdržovati); zejména nerozuměl náležitě slovu *confectus*; přemýšlel, co by asi mohlo znamenati, a nalézal, že by mohlo znamenati asi to, k čemu ukazuje jeho složení, = *con* + *factus*; neumělý překladatel německý mohl by tím způsobem přiveden býti ku překladu = *zusammengemacht* atp., a takový asi význam chtěl také překladatel stěský vyjádřiti, když položil *confectus* = *smiešen*. To je výklad, jež jsem si učinil podle toho, jak znám překladatele staročeské. Je to výklad jen subjektivní a třeba jen domněnka; ale zajisté jest obsažnější, než když obhájce řekne, že v *moerore confectus* = *truchlostí smiešen* je *smiesiti* vzato ve významu „přeneseném“.

Budiž tomu jakkoliv, zajisté ani obhájcové nemohou tvrditi, že by jejich výklad, podle něhož *smiesiti* dostalo význam *conficere* „přenesením“, byl dostatečně jasný a jistý; a poněvadž se věc temná nehodí k tomu, aby osvětlovala temnou věc jinou, proto nehodí se také překlad *moerore confectus* = *truchlostí smiešen* k osvětlení nahoře vytčeného *zamiesiti* v RKém.

Konečně pro případ

c) vrah zamieři zraky Jel. 12 nestal se ani pokus, jak a v jakém významu by se tu mohlo či mělo se čísti a bráti *zamiesi*. Pan dr. Fl. uvozuje, že v ŽWittb. 34, 19 je lat. *annuunt oculis* přeloženo *kývají očima*; otrocký tento překlad má mnoho sobě podobných, na př. *solum sepulcrum mihi superest* je přel. *jedinký mi rov nadjest* atd., ale z toho nevyplývá pro Jel. RKého pranic. Zůstává tu tedy čtení jediné *zaměši* = *zaškaredil*, a to jest opět tak samozřejmě vhodné a oprávněné, že ho ani brániti netřeba.

V RKém hodí se tedy Hankův při čtení AlxV. vzniklý omyl *zaměšiti* = *zaškarediti* úplně, a naproti tomu čtení *zamiesiti* spolu vedle *zaměšiti* jen v případě a) poněvadž je co do věci identický s AlxV., kde omyl *zaměšiti* ze *zamiesiti* vznikl; v případech b) a c) se nehodí, — RKý je tedy padělek.

D) Na konec všimněme si ještě náhody: sloveso *zamiesiti* vyskytuje se velmi zřídka, je pro ně málo příležitosti; ale bylo v stč. Alx., složené v XIII stol., a bylo prý ve třech stč. básních, dvou z doby pohanské (Čestm., Jel.) a jedné ze stol. XIII (Jar.), sebraných v tak zvaném RKém; — dva tyto texty se vzácným *zamiesiti* setkaly se po mnoha stoletích a různých osudech ná-

hodou u Hanky; — *zamiesiti* má význam zřetelný = *zamíchati* (na př. v tyčích diáblech silně *zamiesiv* = *zamíchav* Kat. v. 1309) a nelze se snadno másti čtením a výkladem mylným; ale v obou textech, které se r. 1817 u Hanky náhodou setkaly, mohlo být i také čtení mylné *zaměšiti* = *zaškarediti*; — a Hanka se toho mylného čtení v obou těch textech také dopustil. Tedy náhoda na náhodě!

E) Úhrnem: mylné *zaměšiti* = *zaškarediti* je tedy v AlxV. i v RKém z hlavy Hankovy, v tom se všichni srovnáváme; — obhájeové tvrdí, že Hanka dopustil se toho omylu dříve v RKém a potom v AlxV.; v AlxV. měl prý dříve X, a teprve mezi tiskem změnil to v *zaměšiti*, sveden omylem, který se mu při čtení RKého přihodil; — ale to je a) chronologicky nepodobné a sotva možné, a b) meritorní obsah tohoto tvrzení nemá nijakých důvodů pro sebe, ale ovšem důvody α) a β) proti sobě; — zbývá tedy výklad, že Hanka dopustil se svého omylu dříve v AlxV., a v RKém že je ten omyl reprodukován; — v tom je svědectví, že RKý je padělek a že Hanka byl při padělání jeho účasten; — a svědectví toto nepozbude své platnosti a váhy dotud, dokud se nenalezne text skutečně starý, který by měl *zamiesiti* v dokladech kvalitativně stejných s doklady RKého, zejména s doklady b) a c).

3. *otstúpiti s akk.*

V AlxV., kterou Hanka právě před „nalezením“ RKého k tisku upravoval, čte se dále ve v. 1430:

otstúpi ho všě náděje,

kdež *ho* (t. Daria) jest genitiv (odlukový). S tím srov. v RKém:

otstúpi náděja vsě křestany Jar. 104,

kdež *vsě křestany* jest akk., chybně místo gen. Chyby této mohl se snadně dopustiti napodobitel Hanka, poněvadž *ho*, které se čte ve stejném výrazu v AlxV., je tvar pro gen. i pro akk.: Hanka, neznaje náležitě vazby stěské, mohl to míti za akk., mohl podle toho míti vazbu *otstúpiti s akk.* za správnou a reprodukovati ji při padělání RKého.

Pan dr. Fl. omlouvá chybu RKého, že je prý moravismus.

Odpovídám: není to moravismus, nýbrž vůbec neologismus. Viz u Kotta: odstoupiti věřitelům své jmění atd., a srov. stejnou změnu při *postoupiti*: bylo stč. *postúpiti komu čeho* (gen. odluk.), na př. král *postúpi* jemu království svého DalC. 24, Strachkvasovi biskupstva *postúpiti* chtieše t. 32, Machaut má Svatě lauky *postúpiti*, která drží KolB. 182* (1501) atd., a jest nč. *postoupiti komu co* (akk. předm.), na př. otec *postoupil* synovi statek atp. Us.

Verš „*otstúpi náděja vsě křesfany*“ v RKém můžeme bráti za Hankovu reminiscenci z AlxV. dotud, dokud nebudou přetrženy svazky, které spojují RKý s Hankou jako spolupadělatelem vůbec, a prostřednictvím Hankovým s AlxV. zvláště.

4. Imperfeka tvořená mechanicky.

Imperfektum tvořilo se v stč. podle jistého pravidla; na př. k inf. *hrnúti* praes. *hrnu* bylo imperf. *hrniech* 3. os. jedn. *hrnieše* (pro ukrácení věci hledím zde jenom k impf. 3. os. jedn.), a podobně bylo *vstáti*, *vstanu-vstanieše*, *smáhnúti-smáhníeše*, *dáti-dadieše* atd.; teprve později, když imperfektum z jazyka mizelo, klesalo i pravidlo o jeho tvoření, a z té fáse vyskytují se tvary odchýlné, jako na př. od *vstanu-vstáše* (místo *vstanieše*), od *kynu-kyníeše* (m. *kynieše*) atp., tvary tvořené mechanicky podle inf. a part. -l: bylo *volati-volať-voláše*, a podle toho ustrojeno také ke *vstáti-vstal* impf. mechanické *vstáše*, a rovněž tak *kynúti-kynul-kyníeše* atd. — Hanka pravidla starého neznal a dal to na jevo před objevením RKého, utvořiv chybně imperf. *dáše* místo *dadieše* a *stáše* sě m. *stanieše* sě (v 1. dile Star. Skl.); — potom objevil RKý a v něm je tvarů takových mnoho, zejména též *dáše* místo *dadieše* (2krát), *vstáše* m. *vstanieše* (2krát), *smáhše* m. *smáhníeše*, *hrnúše* m. *hrnieše*, *sdíeše* m. *sdějieše* a j., t. j. tvary odchýlné od pravidla stčeského a shodné se staršími chybami Hankovými.

Proti tomu hájí pan dr. Fl. RKého, jak následuje.

a) *smáhše* v Jar. 181 není prý imperfektum, nýbrž participium a vazba absolutivní. — Kontext jest:

Krutý žel tu teskné srdce rváše,
travná žízn útrob kruto *smáhše*,
spráhlým hrdlem lzali rosnú trávu atd.

A tu že je *smáhše* participium? —

b) Imperfeka mechanická v RKém jsou prý známky dialektické, moravské. — Odpovídám: imperfeka mechanická vyvíjela se a byla svým časem rovněž tak v Čechách, jako na Moravě atd. Doklady podává historická mluvnice.

c) Jde prý jen o to, mohan-li se tvary tyto připustiti již ve XIV. stol. Panu obhájci jde tu zvláště o impf. *hrnúše* třídy II, *pokročíše* a j. tř. IV a *púšťáše* tř. V 1^b, vše místo *-ieše*. Chce ukázati, že tvary tyto mohly býti již v době, do které se RKý klade (1. pol. XIV stol.), a přivádí proto doklady z EvVid., EvOl. a Lvov.

V EvVid. je několikrát impf. IV tř. *-íše* místo *-ieše*, jako v RKém. Avšak tutěž jest také impf. náležité *-ieše*: *mluwyeffye* Mat. 12, 46, *mluwyeffye* Jan. 8, 44, *fwyetyeffye* (svietíeše) Mat.

17, 2, vezryssye Jan 8, 2 atd., kdežto v RKém není impf. takové žádné. Dále v EvVíd. je také impf. když budyssye cum factus esset Luk. 2, 42, tluczyssye Luk. 18, 13, kde *-íše* není mechanické, nýbrž zúženina z náležitého *-ieše*; může tu býti tedy také u impf. IV tř. *-íše* vykládáno z *-ieše*. A k tomu ke všemu jest EvVíd. ne-li o více, zajisté o půl století mladší, než RKý býti chce; mělo by tu tedy býti imperfekt „moravských“ *-íše* (m. *-ieše*) mnohem více, a je jich tu (pokud jsem se přesvědčil nahledáním na několik stránek) asi stejně jako *-ieše*, kdežto v domněle starším RKém jest jenom *-íše* a žádné *-ieše* (3. sg. IV. tř., o jiná zde mně ani panu dr. Fl-ovi nejde).

V EvOl. jest i prahuusše 27^b, shodné s hrnúše RKého; ale EvOl. je až z r. 1421, imperfektum zaniká časem víc a více syntakticky i tvarem, příklady jako prábnúše v EvOl., plynúše v Troj. (rkp. z r. 1468 a j.) nejsou nikterak svědectvím, že bylo tak již v 1. pol. XIV.

Rkp. Lvov. je také až z XV stol., má novotvary mnohé a ještě více chyb píseckých (jest to dílo písařů několika a vesměs neumělých), ale nijaké svědectví, že by se v 1. pol. XIV stol. na Moravě bylo říkalo hrnúše, pokročíše, púšťáše atp.

Pro púšťáše Čestm. 7 vedle přicházěše Záb. 65, uváděše Čestm. 51, docházěše t. 146 nemá pan obhájce dokladu žádného.

d) Zvláštní váhy jsou v RKém impf. *vstáše* Jar. 11 a 12 a *doďáše* Jar. 159, *podáše* Čest. 50, místo *vstanieše* a *-dadieše*, poněvadž Hanka tytéž tvary má ve verších, které sám před svým „nalezením“ RKého složil a vytiskl (v 1. díle Star. Sklád.):

tak se těm manželóm *stáše*, a
rozkoši místa *nedáše*.

Pan dr. Fl. vyznává, že dokladů pro tvary tyto nenalezl, ale myslí, že možnost jejich je bezpečně dosvědčena. — Odpovídám: možnost tvarů těchto je dokázána i tím, že Hanka je utvořil; pro dobu však starou, t. j. dosti starou, dokladů jim ovšem nevíme; a dokud těch nebude, dotud bude *stáše*, *dáše* v RKém svědectvím, že je to padělek a Hanka že byl při falsifikaci jeho účasten.

5. až 8. *ie* za *i*.

Staročesky říkalo se božím znamením (sing. instr. a plur. dat.), božíma znameníma (dat. a instr. dual.), božími znameními (plur. instr.) atp., t. j. tvary tyto měly zpravidla *-ím-*; — Hanka však mylně se domníval, že se říkalo božiem znameniem atd., že tvary tyto měly vůbec *-iem-* místo *-ím-* a dal své mylné domnění na jevo staročeskými chybami, kterých se dopustil v theorii i v praxi před objevením RKého; — potom objevil se

RKý a má valnou většinou *-iem-*, t. j. má tvary valnou většinou odchylué od pravidla stčeského a shodné se starším mylným domněním Hankovým a staršími chybami Hankovými.

Staročesky říkalo se v pl. lok. *oráčích*, *hřebích*, *znameních*, gen. lok. *dnešních* atp.; — Hanka mylně se domníval, že se říkalo *-iech* místo *-ích*, a dal své mylné mínění na jevo před objevením RKého; — potom objevil se RKý a má valnou většinou *-iech*, t. j. má tvary valnou většinou odchylué od pravidla stčeského a shodné se starším mylným domněním Hankovým a se staršími chybami Hankovými.

Staročesky říkalo se *trpíš*, *prosíš* . . ., *trpí*, *prosí* atd., t. j. slovesa vzorů *trpěti* a *prositi* měla v praes. sg. 2. os. *-íš*, 3. *-í* atd., v koncovce bylo tu pravidlem *-í*; — Hanka před objevením RKého mylně se domníval, že by ve vzoru *trpěti* mělo býti *-ie-*: *hledieš*, *hledie*, *hledie my*, *hledie te* (Uvedení XXIV), a také v padělané písni Vyšehradské, jejíž original Hanka před objevením RKého „sám má“ a v 1. díle Star. Sklád. str. 200 až 201 otiskuje, je chybně *-ie-*: *stojieši*, *drahá chodie*, vše milost *budie* atd.; — potom objeví se RKý a v něm je v četných příkladech totéž *-ie-* místo *-í-*: *uzrieš* Čest. 91, Vltava sě *kúrie* Oldř. 32, *proměnie* sě vsě Ben. 28 atd.

-í- ve všech těchto případech je praslovanské, je náležité v slovanštině veškeré, a bylo tedy náležité nejen v staré západní češtině, nýbrž i v staré moravštině.

Pan dr. Fl. brání RKého: v RKém je prý vedle odchylného *-ie-* také náležité *-í-*, na př. vedle 82% *-iem-* také 18% *-ím-*, vedle 80% *-iech* také 20% *-ích*, vedle praes. indik. *-ie-* prý častěji *-í-*; Hanka byl by prý provedl *-ie-* veskrze a důsledně; *-ie-* bývá sem tam i v textech pravých, zvláště moravských.

Odpovídám: Řekl jsem v Athen. III, 156 a p. dr. Fl. to konstatuje, že *-iem-* by nevadilo a dalo by se vysvětliti, kdyby nebylo koincidence s Hankou; opakuji to a vztahuji to ke všem odchylkám sem hledicím; našel jsem příkladů s *-ie-* místo *-í-* hojnost i v textech pravých, českých (západních) a zvláště moravských; příklady z doby ovšem pozdější, ale několik také dosti starých; zaznamenal jsem si je a oznamuji je na svých místech v Mluv. Historické; také výklad jim podávám a pranic proti nim nenamítám; ale při odchylkách RKého je souhlas s notorickým padělatelem Hankou, souhlas dílem s jeho starší teorií, jelikož učil, že tu a tu bylo stč. *-ie-*, kde v pravdě bylo *-í-*, a dílem souhlas s jeho starší praxí, jelikož v transkripcích textů staročeských psával *-ie-*, kde original žádal *-í-*; souhlasu toho nemohu nedbat, a to mne pobízí k opatrnosti: v RKém se vyskytující tvar sing. instr. *kameniem* Jar. 30 mohl by býti tak nevinný a na svém místě správný jako *zboziem* v Mill. 5^a, pl. lok. *kopiech* Jar. 151 jako *panstviech* v Perw. 13, sing. 2.

uzříš Čest. 91 jako uflyffies v MudrC. 58^b, sing. 3. Praha mlčie Oldř. 31 jako klášter lezzije v Lobk. 69^b atd., ale svazek RKého s Hankou, jenž jest notorický padělatel a jenž před „nalezením“ RKého kladl v těchto případech odchylné -ie- místo náležitého -i-, napomíná k opatrnosti a doporučí výklad, že v RKém, který má tolik známek Hankovských, také odchylky -ie- místo -i- jsou od Hanky.

Pan dr. Fl., aby odchylek -ie- místo -i- bylo v RKém méně, než se jich dotud vidělo, volí také jiná čtení než byla dotud obyčejem; mimo jiné také čtení: (Záboj) sedě dlouho i dlouho sě mütě Záb. 6, sedě aor. a mütě prý part. Je to čtení pravdě podobné? Necití obhájce násilí, které se tu jazyku děje? *Die Sprache schreit leider nicht, wie das Kind in Erbkönigs Armen*, napsal v podobném případě Miklosich, a p. dr. Fl. zajisté si zpomene, že by stč. bylo: a mütě, nikoliv i mütě.

Sem patří dále také odchylky: větríček, konžček, křiedlo, za ním atd., místo -i-. Pro ně je závadou padělaná píseň Vyšehradská nahore uvedená, kterou Hanka před objevením RKého u sebe měl. a která má touž odchylku: neboščiek, slaviček. Výklad předcházející platí také zde.

9. piú, pieš, pie atd.

Sloveso *píti* mělo ve stč. praes. 1. os. jedn. *piú*, 2. *pieš*, 3. *pie* . . ., 3. plur. *piú* (jednoslab.); a rovněž tak bylo: *bíti* praes. *biú*, *bies* . . ., *víti* praes. *viú*, *vies* atd. Nč. *pi-ju*, *pi-ješ* atd. (2slab.) jsou novotvary.

Hanka před objevením RKého učí, že byla stč. 1. os. jedn. *piju*, *biju* (Star. Sklád. 1, XIX a XXIII), a v padělkův svém Libušině Proroctví má: podskočí i *svije* a množstvie tisíc (t. nepřítel) *zbije*, místo *svie* a *zbie*; měl tedy tvary: *piju*, *piješ* atd.

Mezitím „nalezi“ RKý a v něm jsou jenom novotvary:

blsky rázráz *biú* v stany Tatar Jar. 235 (psáno *biu*, verš 10 slab.),

ty *piješi* Záb. 153 (ps. *piyesi*),
země krev *pije* Jel. 20 (ps. *piie*),

místo *biú*, *pieš*, *pie*.

Pan dr. Fl. uvádí tu na obranu RKého dvě věci: a) že tvary s -ij- „vyskytují se v památkách staromoravských“ a b) že v RKém je také správně stč. impt. *víte* m. nč. novotvaru *vijte*.

Odpovídám:

a) Tvary s -ij-, *pije*- m. *pie*- atd., vyskytují se v textech staromoravských, ale nejsou nijakou zvláštností staromoravskou, poněvadž se vyskytují také v textech českých západních, jsou to tedy novotvary obecně české.

A dále, v textech staromoravských nejsou jenom novotvary, nýbrž hojuč také tvary náležité, na př. muž lva zabíe Mill 86^b, ktož koho zabíe Mand. 75^b, každý zabíe Comest 14^b, to dřevo nehnie Mand. 3^a, pitie jímž sě opíefs Mill. 79^b, dobytek té vody nerad píe Mill. 20^b, ktož jie a pye EvOl. 132^a, t. 152^b atd., ještě Blahoslav zaznamenal, že na Moravě se říká 1. sg. *pím* (= starší *piem*, přiděláno pro 1. os. podle *pie*- osoby 2. atd.) a 1. pl. *píme* (= starší *pieme*). — RKý je prý staromoravský, a tu ovšem nejstarší památkou moravskou; měl by tedy vynikati tvary náležitými, měl by míti *píú*, *pieš* . . ., anebo aspoň vedle novotvarů také tvary náležité, jako je to v textech moravských pozdějších, a nemá nic toho, nýbrž jen tvary souhlasné s Hankou a usem novočeským.

b) Správný impt. *víte* věnce Ben. 25 nedokazuje nic, poněvadž se obecně dosud říká impt. *pí*, *bí* atd. a poněvadž za Hankových dob i mluvnické učily psáti v impt. *-í-* místo nyníjšího *-ij-*: bj, hnj, pj, wj t. j. bí, hní, pí, ví Pelzel 99.

Námítka proti RKému s této stránky činěná trvá tedy v plné platnosti.

10. Zájmeno *sen*.

V stčeštině bylo zájmeno *sen* = tento, lat. hic. Jeho nom. akk. byl *sen* (masc.), *se* (neutr.), gen. *seho*, dat. *semu*, lok. *sem*; v tvarech těchto bylo vždycky *se-*, a teprve později vyvinulo se také *sie-* a říkalo se *sien*, *sieho* atd.; — Hanka mylně se domníval, že tu bývalo *sie-* již v době starší, a dal toto své mylné domnění na jevo před objevením RKého; — potom „nalezl“ RKý a v něm je vždycky *sie-*, t. j. tvar shodný se starší chybnou teorií a praxí Hankovou.

Pan dr. Fl. míní, že „výklad shody s Hankou je jasný“, a rozumí těmi slovy, že shoda s Hankou dá se jasně vyložiti tím, že Hanka znal *sie-* z textů pozdějších a přenášel je neprávem také do starších. — Nemám nic proti výkladu tomu, ale doplňuji jej: Hanka toto pozdější *sie-* přenesl také do RKého.

Podle p. dr. Fl-e prý výklad, že se *sie-* teprv od sklonku XIV stol. vyskytá, „není naprosto správný“, má býti prý od 2. polovice XIV. Výtka rovněž tak smělá, jako nesprávná. Já jsem snesl doklady z doby staré v Hist. Mluv. III, 1, 507 sl. všecky, kterých jsem poznal; pan dr. Fl. jiných nemá a cituje z této mé sbírky; v té pak je ze stol. XIV *sie-* jen jednou, a to v rkp. Vít. z let 1380—1400; a tu prý „není naprosto správný výklad“, že se *sie-* vyskytuje teprv od sklonku XIV!

Dále, Hanka znal prý *sie-* z „Vít., AlxV. atd.“ a proto prý u něho nalézáme *sie-* pravidlem. — Proti tomu připomínám, že ve Vít. je *sie-*, jak právě pověděno, jen jednou (také doklad *sem*

patřící jen jeden), a v AlxV. jen 2 krát, a naproti tomu že *se-* je v samém AlxV. 20krát; otázka: kterak mohl Hanka s AlxV. abstrahovati pravidelné *sie-*, když tu je pravidlem *se-*? kterak mohl vůbec s textů, se kterými se, pokud víme, do té doby obíral (Vít., AlxV., Hrad.), abstrahovati pravidelné *sie-*, když v nich ve všech je *sie-* jen 3krát a naproti tomu 22krát *se-*?

Také v textech moravisujících jeví se dříve *se-* a teprve později *sie-*, nelze tu tedy RKého ani z moravštiny hájiti.

Úhrnem pak praví obhájce: a) difference časová prý není tak veliká, b) prý není tedy dokázáno, že by tvary *sie-* byly v době RKým affektované nemožny a c) shoda s Hankou je prý vyložena jasně. — Odpovídám: a) difference časová je tu zajisté, zajisté bylo dříve *se-* a potom teprve následovalo *sie-*, jehož doklad nejstarší a do XIV stol. jediný známe až ze sklonku toho století; — b) z toho pak vyplývá samo sebou, že by RKý maje pocházeti z doby starší, měl míti pravidlem *se-*; tvrzení, že není dokázáno, že by tvary *sie-* byly nemožny v 1. pol. XIV, mohlo by se vyskytati, i kdyby RKý chtěl býti z doby praotce Čecha, lze jím hájiti všecko, ale uhájiti nic; kladu naproti němu nikoli pouhé tvrzení, ale pravdivou skutečnost: že máme do pol. XIV stol. nikoli velikou, ale přece dostatečnou hojnost dokladů a v každém z nich svědectví, že v 1. pol. XIV bylo *se-*, a žádného dokladu pro *sie-*; — c) shoda s Hankou je nejen jasná, ale co možná nejjasnější, když přijmeme výklad, že RKý je padělek, do něhož i Hankovo *sie-* místo *se-* bylo pojata.

11. *dle* = *propter-secundum*.

Novočesky říká se: *podle cesty, podle zákona* atd., a v jazyku spisovném bývá za to a vedle toho také odchylkou *dle cesty, dle zákona*. V jazyku starém však nesmělo se říci *dle* místo *podlé*, poněvadž *dle* bylo = lat. *propter* něm. *wegen*, *dle cesty* bylo tu tedy *propter viam*, pro cestu, nikoli však = *podle cesty*. Ještě buď připomenuto, že *dle* *propter* bývá obyčejně postponováno, na př. toho *dle* ideu ŽWittb. 118, 29, převeliké nevěry *dle* Apš. 49; často však také praeponováno, na př. *dle* pýchy Kat. 106, chci smrt přijeti *dle* mého chotě Kat. 154; a někdy interponováno, na př. božie *dle* lásky Apš. 150, malého *dle* mýta AlxB. 7, 14, jehož *dle* svatého jména Kat. 168. — V RKém je jednou správně pověděno *dceře-dle* = *propter filiam* Jar. 12, ale nesprávně:

hotovi všici Luděkova-*dle* slova Záb. 112,
postavichu sebe-*dle* dřevce Čestm. 77 a
(sěde) prokní rozenie-*dle* svého Lud. 27.

A stejné chyby jsou v padělku zákona-*dle* v ŽGloss. a v Hankově úpravě Dal. 1: *dle* moře se usadichu (rkpy mají: *podlé* moře).

K tomu pan dr. Fl. praví, co zde následuje:

a) *dle* = *secundum* v ŽGloss. atd. je prý napodobením RKého; — výklad ten se mne netýká, a nemám nic proti němu.

b) „pravé postpositivní *dle* má v RKém význam *propter*, kdežto druhé *dle* může státi i před slovem (v RK. vlastně mezi substantivem a jeho attributem).“ — Uvedl jsem výklad páně Fl-ův doslovně. On tedy rozeznává „pravé postpositivní“ *dle*, a druhé praepositivní (nebo interponované) *dle*. Je toto „druhé“ *dle* nepravé? Příklady nahoře uvedené svědčí, že *dle* (v stč. textech pravých) je vždy pravé a vždy = *propter*, ať je postponováno, anebo praeponováno neb interponováno.

c) V Čestm. 77 je prý „*sebe-dle* = k vůli sobě, sobě k ulehčení, aby nenesli celou tíhu klad.“ — Nekřiči tu zase smysl, že se mu děje násilí z upřílišené benevolence k RKému a jeho nálezci, notorickému padělateli Hankovi?

d) „Kdežto památky české mají pravidlem *dle* postpositivní, jeví se v památkách moravisujících (LKat.) také před substantivem.“ — Citoval jsem opět doslovně, a připomínám: že v Kat. je *dle* nejen „také před substantivem“, nýbrž valnou většinou (v dokladech, které mám z Kat. všechny nebo skoro všechny znamenány, je *dle* postponované 2krát, praeponované 11krát, a interponované jednou), a že tedy RKý, který se panu obhájci s jiných stránek zdá býti staromoravský, se stránky této je rozhodně nestaromoravský.

e) „Význam obdobný“ (t. j. význam podobný k významu *dle* = *secundum*, Luděkova-*dle* slova, rození-*dle* svého) „nemohu ovšem z této doby doložit, ale vzhledem ke všemu uvedenému můžeme jej přece předpokládati“. — Opět doslovně jsem citoval, a připomínám, že s obhájcem, který významu *dle* = *secundum* ze stčestiny nemůže doložit, ale přece jej může předpokládati, souhlasiti nemohu.

Úhrnem: *dle* = *secundum* v RKém jest, čím bylo před obranou páně Fl-ovou, — svědectvím proti pravosti textu tohoto.

12. Part. *usvědla*, *usvědš*.

V RKém čte se: Ach ty rózel čemu si . . . *ufuiedla*, *ufuiedewfi* t. j. *usvědla* a *usvědš*.

Tvar prvý patří zajisté k slovesu *usvadniti* a měl by zníti *usvadla*, odchylka dejme tomu nedůležitá.

Ale co jest *usvědš*, jakému to patří slovesu, k jakému infinitivu? Toho nelze se dopátrati bez úchytky od přísného stč. tvarosloví. Kdo však při RKém dopustí účastenství Hankovo, nalezne vzor pro *usvědla* i pro *usvědš*: v rkpe Hrad., kterým

se Hanka obíral před objevením RKého, čte se „(bohatec) div hořem *neusvěde*“, tvar správný (aor.) slovesa *usvadniti*; téhož slovesa participia *-l* a *-s* fem. jsou *usvadla*, *usvědši*; kdo má na mysli aor. *usvěde* a nezná dostatečně stč. tvarosloví, ten a takový, jestliže falsifikuje, snadno podle tohoto nepochopeného vzoru, aor. *usvěde*, utvoří tvary chybné *usvědla* a *usvědevši*.

Proti tomu píše p. dr. Fl.:

a) že v „Poučení“ námitka tato „zmizela“. — Odpovídám: nezmizela, poněvadž tam nebyla; a nepojal jsem ji tam, poněvadž v „Poučení“ podávám jen výběr a výtah ze mnohých rozprav jiných.

b) Tvar *usvědevši* je prý novotvar místo *usvědši*, jako prý u Štítného. — Odpovídám: Štítný nemá novotvarů *-ev*, nýbrž *-v*, na př. četv Štít. ř. 72^b, vzdvihvše 1. 91^b; tak jest i v textech jiných, zejména též ve staromoravském EvOl.: zavrhy 9^a; novotvar *-ev* vyskytuje se až později, na př. u Hájka *padev* 13^a a j., a v literatuře novočeské u Jungmanna v *Atale* 1805 *nalezev* atd.

c) Psané *ufuiedewfi* mohlo by prý býti = *usvěděvši*. — Odpovídám: 1. výklad tento volá (ve prospěch podezřelých bankovky, kterou nám podává notorický padělatel bankovek) na pomoc chybu píseckou, prý psáno omylem *ufuiedewfi* místo *ufuiediewfi*, a již tím jest nemístný a nepodobný; a dále 2. *usvěděvši* bylo by od slovesa *usvěděti*, ale pro sloveso toto není nikde dokladu.

d) Hanka klade *neusvěde* v Hrad. = *neusvadne* (Star. Sklád. 1, XXXVI) a prý „není pravdě podobno, že by nějaký falsator tvořil participium perfecti ze třetí osoby futura“. (Slova zde proložená prokládá pro důraz sám pan dr. Fl.) — Odpovídám: nikdo nepraví, že tu tvořeno part. perfecti z indikativu futura; nýbrž pravil jsem a opakuji, že nedostatečný znatel stčestiny tvarem nepochopeným *neusvěde* v Hrad. snadno mohl býti sveden k chybám z toho dalším; tak byl na jisto sveden Jungmann, když v Slovníku vedle náležitého praes. (fut.) *usvadnu* položil domněle zastaralé a vskutku chybné a nikdy nebývalé **usvědu*; a tak mohl býti sveden také Hanka: mohl míti jako Jungmann praes. **usvědu*, a z toho se mu pak dala participia *usvědla* a *usvědevši* sama sebou.

Námitka trvá tedy v plné platnosti dále.

13. Sing. 2. os. -š, -ši.

V časování sloves příznakových má stará slovenština koncovku *-ši*, *neseši* atd.; naproti tomu všechny ostatní jazyky slovanské a s nimi také čeština mají *-š* (za starší *-šb*), tedy *neseš* atd.

Před objevením RKého Linda „nalezl“ (1816) a Hanka měl „u sebe“ padělanou Píseň Vyšehradskou (sám to Hanka po-

znamenává v Star. Sklád. 1 v předml. na str. XVI a opět doleji na str. 200, kdež ji otiskuje ovšem jako památku pravou), a tu je: ty stojieši.

Potom objevil se RKý a v něm je 2krát -ši:

kdož hada potřieti chceši Záb. 91, a
čemu ty našu krev piješi t. 153.

Krom toho jest -ši ještě v padělaném RZ a EJ.

Pan dr. Fl. uznává, že výtka jest velice závažná. Ale něco dá se prý přece na obranu říci:

a) Chybné -ši v Písni Vyšehr. vzniklo prý z mylného pochopení nauky Dobrovského. — Odpovídám: jak -ši v Písni Vyšehr. vzniklo, na tom zde nezáleží pranic; nýbrž záleží na tom, že tu jest a že Hanka píseň tuto před „nalezením“ RKého u sebe měl a otiskl.

b) V RKém, brání p. dr. Fl. dále, vyskytá se také koncovka správná: pěješ, uzrieš, stúpiš atd. — Odpovídám: v Písni Vyšehr. je v otisku Hankovu vedle stojieši, také stojieš, a taktéž v otisku v Dobr. Gesch.² str. 109 stoiyefy a stoiyefz; v Polyglottě 1852, 116 pak stoiyesy a stogesy, obojekrát -ši; je-li v originale stojieši a také stojieš, tedy je shoda s RKým zvláštní a pozoruhodná tím, že v obou je „staré“ -ši a také „mladé“ -š; je-li však v originale stojieši 2krát, tedy je v tom svědectví dvojnásobné, že se v padělatelském kruhu Hankovu před objevením RKého za koncovku náležitou považovalo -ši.

c) -ši v RKém mohlo by prý býti archaismem, a je prý tomu podobný doklad v N. Zák. Švehlově (z pol. XV): slyšiši (z Jirečka). — Odpovídám: doklad tento (o němž pan Fl. sám praví, že neví, jak je jistý) je zajisté omyl; důkazem toho nevývratným je ta okolnost, že veškera ostatní čeština — mimo tento pochybný doklad — a veškera slovanština kromě stsl. mají -š.

Svědectví odtud proti RKému plynoucí trvá v plné platnosti dále a bylo by samo sebou dostatečným důkazem jeho padělanosti, kdyby ani nebylo podobných svědectví jiných.

14. Adjekt. jmenná v přívlastku: *črn les* atp.

Novočesky říká se *zelený strom* a nikoli *zelen* strom, *modré nebe* a nikoli *modro* nebe atd., t. j. adjektivum v přívlastku má tvar složený (koncovku t. zv. určitou): *zelený strom*, *modré nebe* atd.; a naproti tomu jenom v doplňku tvar jmenný (koncovku t. zv. neurčitou): strom jest *zelen*, narodil jsem se *chud*, chci býti *zdráv* atp. V češtině staré bylo celkem rovněž tak, a jen některé určité výrazy mívaly adjektivum tvaru jmenného také

v přívlastku, na př. *velika* noc (= velikonoce), *nóv* mesiac, k *živu* bohu, ve dne *biele*.

Před objevením RKého měl Hanka u sebe a vytiskl padělanou Píseň Vyšehr., a v té jsou tvary odchýlné od tohoto pravidla: vok. Vyšegrade *tvrd*, po krajiu řeky Vltavy *čisty*, pochládeček *mil*.

Potom „nalezl“ Hanka RKý a v tom je chyb takových veliká síla, zejména: Nový Hrad *prostran* m. prostraný Jar. 88, na štít stříbrn m. stříbrný Jar. 127, *velebyster* věhlas m. -bystrý Jar. 269, štít *črn* m. černý Čest. 13, tamo les *temen* m. temný Záb. 83, tobě *tiežek* železný mlat m. těžký Zbyh. 27 (stč. *tobě tiežek železný mlat* znamenalo: *tobě je železný mlat těžký*, zde pak má býti pověděno: *ty máš těžký železný mlat*), jutro *šero* m. šeré Jar. 184, stenánie *žolostivo* m. žalostivé Jar. 263, vze varito *zvučno* m. zvučné Záb. 19, *taterska* chána m. taterského Jar. 12, *udatna* Ctmira m. udatného Čestm. 56, z *mocna* hrdla m. mocného Čestm. 104, *drya šira* lesa m. širého Čestm. 105, ze *silna* Vlášlava m. silného Čestm. 194, z *tvrdá* sedla m. tvrdého Lud. 73, *díva* tura m. divého Lud. 114, *črna* lesa m. černého Zab. 1, *pěvce dobra* milují bozi m. dobrého Záb. 46, *prudka* Slavoje m. prudkého Záb. 97, kol *tvrdá* hrada m. tvrdého Zbyh. 7, s *tvrdá* hrada m. tvrdého Zbyh. 47, ku *tvrdú* hradu m. tvrdému Zbyh. 30, k jutru *šedošeru* m. šedošerému Oldř. 14, k *vyšňu* hradu m. vyšnímu Čestm. 52, k *radostnu* uchu a k *radostnu* oku m. radostnému Čestm. 203 a 204, k *modru* vrchu m. modrému Záb. 79 a 83, v *hustě* lese m. hustém Čestm. 48, v *tvrdě* hradě m. tvrdém Čestm. 88 a Zbyh. 46, na tom *tvrdě* hradě m. tvrdém Zbyh. 15, v *zeleně* borečce m. zeleném Jah. 12, *tuhý* luky m. tuhé Jar. 160, a snad ještě některý příklad jiný.

Pan dr. Fl. mírní nejprvé počet odchylek: navrhnje na př. čtení *tuhý* luky místo *tuhy* luky, ačkoli jinde v RKém nebývá *é* zúženo v *y*. Zvláště však pozoruhodná jest oprava, kterou navrhuje pro Jar. 127, jenž spolu s následujícím zní: (Vneslav)

uderí s svým mečem na štít *stříbrn*
i chorúhvú výš nad hlavú točí;

tu prý „*stříbrn* mohlo by se vzíti za chybu píseckou (následuje i) a čísti *stříbrný*“ (adj. *stříbrný* 2slabičně); tedy opět chyba písecká volána na pomoc ve prospěch podezřelé bankovky, kterou nám podává notorický padělatel bankovek!

Ale přece a po všech opravách a omluvách zbývá i panu obhájci tvarů těchto v RKém 30, a prý „i to jest ovšem počet veliký.“

A vykládá pan dr. Fl. dále:

a) V RKém jsou také hojné tvary složené a falsator prý, „který jako Hanka měl pravidlo, kláští tvar jmenný všude, byl

by tak často nechyboval“ (totiž proti svému domnělému pravidlu). — Odpovídám: 1. nikdo netvrdí, že Hanka měl pravidlo, klásti tvar jmenný všude; a 2. jako jsou v RKém vedle tvarů jmenných také složené, tak jsou oboje vedle sebe také v padělané Písni Vyšehr., kterou Hanka před „nalezením“ RKého u sebe měl a vytiskl, RKý a starší padělek Pís. Vyš. souhlasí tedy v této věci úplně.

b) Usus RKého uchyluje se prý, pravda, velice od textů ostatních, ale uchylky ty ukazují prý na Moravu. Způsobeny jsou prý tendencí, která již v době staré zavládla a napodobením tvarů doplňkových uvozovala tvary jmenné také do přívlastku. Tato tendence zachvátila prý mnohem více nářečí moravská, než česká. A z textů moravských má prý RKý odchylek tudy vzniklých nejvíce. — Odpovídám:

1. S výkladem, jak uchylky tohoto způsobu vznikaly, ovšem souhlasím (podal jsem jej sám, jak p. dr. Fl. potvrzuje; říkalo se: uzře *smutna* přielele — uzře přielele, an jest *smuten*, a podle toho mohlo vzniknouti a bývá pak i v přívlastku: *smuten* přitel, srov. Histor. Mluv. III, 1, 280). Také vidím, že dokladů sem patřících je poměrně více z textů moravských, nežli z českých. Ale zároveň připomínám, že počet uchylek těchto, když se všechny shledají a shrnou, je přece poměrně pranepatrný proti ohromnému množství přívlastkových adjektiv tvaru složeného, — kdežto v RKém je uchylek těch i podle obhájců 30. Kolik je v RKém naproti tomu tvarů náležitých, nechce se mi počítati; spočítám příklady jen v Čestm., a to jen v těch pádech, kde se tu vůbec různost vyskytává a kde čtení nemůže býti obojaké, tedy jen v sing. nom. akk. masc. a neutr., dále v sing. gen. dat. a lok. všech rodů; nalézám: tvarů jmenných 10 (uvedeny jsou nahoře), a složených jen 15, — kdežto, jak praveno, jinde proti jedinému tvaru jmennému bývá tvarů složených takorčka bez počtu.

2. Podle výkladu panem dr. Fl-em uvedeného mělo by jmenných těchto tvarů na Moravě časem přibývati a v RKém, jakožto nejstarší památce moravské mělo by jich býti tedy nejméně, — a ono jich tu je naopak nejvíce a nade všechno nadání mnoho.

3. Pan dr. Fl. sebral některé příklady zvláště z textů moravisujících, a mezi nimi z Baw. 358: *plav* ořík dobře jako srna *velik*; toto neprávem, neboť místo to zní: *Plaw* po bocích jeho (Laurinův) ořík, dobře jako srna *welik*, na němž byl tak drahý kropieř atd., a smysl tedy jest: jeho ořík byl po bocích *plav* a byl jak srna *velik*, t. j. obě adjektiva jsou v doplňku a tedy právem tvaru jmenného.

Uhrnem: jmenná zde vytýkaná adjektiva jsou i na dále vážným svěděctvím proti pravosti RKého, obrana páně Fl-ova svěděctví tohoto neodvrátila ani váhy jeho nezmenšila.

15. Adverbia -o a -ě.

Máme adverbia s koncovkou -ě, na př. dobře stě. dobře, a jiná s koncovkou -o, na př. málo. K některým adjektivům jsou adverbia oboje, na př. *dlouho* a *dlouze*, *vysoko* a *vysoce* atp. Někdy jedno i druhé může se říci, na př. koupil jsem *draho*, koupil jsem *draze*; ale zpravidla jest rozdíl u významu mezi tvary -o a -ě, a nesmíme libovolně tvarů těch zaměňovati, nýbrž jazyk žádá v jistých případech adverbia -o, v jiných -ě. Rozdíl pak v té příčině mezi jazykem nynějším a jazykem stěeských památek přesných jest praneopatrný.

Před objevením RKého Linda „nalezl“ (1816) a Hanka měl u sebe a otiskl padělanou Píseň Vyšehradskou, a v té jsou odchylky od způsobu obyčejného: (slaviček) *veselo* píše, píše i *mutno*, místo *vesele*, *mutně*.

A potom „nalezl“ Hanka RKý a tu je stejných odchylek hojnost, 44krát -o proti 6 -ě (podle spočítání prof. Ign. Maška v ČCMus. 1893, 448).

Pan Em. Smetánka probral přes 100 památek stěeských a nalezl v nich něco přes 5% adverbii -o (málo atp.), naproti tomu skoro 89% adverbii -ě (dobře atp.), a vedle toho asi 6% -o i -ě (kruto i kruté atp.); — zevrubněji: 5·19% -o proti 88·92% -ě a vedle 5·89% -o i -ě; viz Listy filol. 1895, 91 sl. — V RKém je naproti tomu 88% -o a jen 12% -ě, anebo když se nepočítají adverbia opakovaná, 80% -o a jen 20% -ě.

Pan dr. Fl. nemůže popřít i uznává, že poměr 80:20 od poměru 5:89 se odchyluje, a pokládá odchylku za dialektickou, moravskou:

v stěeštině vůbec — to je tenor jeho argumentace — jest ovšem 89% -ě a jen 5% -o (ke kolísavým adv. -o, -ě nehledíc);

ale jinak je v textech moravisujících;

tu na př. v Kat. jest jen 85% -ě a 10% -o;

v EvVíd. pak jen 65% -ě a 20% -o;

může tedy býti v RKém . . . 22% -ě a 80% -o.

— Odpovídám: z toho, že jest adverbii -o v Kat. 10% (vlastně 10·4%) a v EvVíd. 20%, nenásleduje nikterak, že by jich v 1. pol. XIV v některém dialektě moravském, k němuž RKý prý náleží, bylo mohlo býti 80%; vždyť adverbia -o se časem zmáhají, tedy RKý, který chce býti starší než Kat. i než EvVíd., měl by jich míti méně, než mají texty tyto, a má jich 8krát resp. 4krát tolik!

Pan dr. Fl. ukazuje také k tomu, že RKý má 4krát tolik procent, co EvVíd., a EvVíd. zase 4krát tolik, co stará čeština vůbec; a na základě toho tvrdí, že prý „zde v EvVíd. má p. prof. Gebauer text, který se k RKému trochu blíží“! To je patrně

jen žert; že by ta trocha, o kterou tu jest EVíd. k RKému bližší než ostatní stčestina, stačila k obhájení RKého, toho pan dr. Fl. netvrdí.

Jiní obháječi bránili RKého proti svědectví plynoucím z nevidané převahy adverbii -o tím, že jali se odjinud shledávati adverbia taková, zejména adverbia -o odchýlná od usu nč. spisovného. Shledali jich co možná mnoho a argumentovali:

tu hle! jsou odchýlná adverbia -o;

jsou z památek pravých nebo z jazyka živého a tedy správná; vytýkané zvláštnosti -o nejsou tedy svědectvím proti RKému!

Abych ukázal, jak je to argumentace chybná a aby chyba bila do očí, užil jsem přirovnání: dejme tomu, že by Hanka byl býval fotograf a že by nám byl podal a zanechal „věrnou“ fotografii, „skupinu lidí“ zachycenou prý v některé pražské ulici; lidí bylo by v tom skupení 100; díváme se a vidíme, že je tu mnoho jednookých; počítáme je a nalezáme, že jich je 88, a vedle nich je 12 dvouokých; proto nevěříme, že by to byla „věrná“ fotografie nějaké skutečné skupiny z ulice; ale přijde obhájece a hájí Hankovy „věrnosti“, a to tak: sezve do nějaké ohrady všecy jednooké, kteří jsou v Praze, sezve také jednooké z pražských předměstí, ano i z měst venkovských a vesnic; a demonstruje kritikům: vidíte, co je jednookých! proč by jich tedy nemohlo býti na Hankově „věrné“ fotografii 88% a jen 12% dvouokých? (Listy filol. 1895, 131).

Pan dr. Fl. podává přirovnání jiné: na místo jednookých kladě osoby v kroji národním, zejména plzenském; fotografie taková by pak svědčila, že skupina není zachycena v Praze, nýbrž někde za Plzní; a tak prý, rozumí se dále, převaha adverbii -o v RKém není známkou padělanosti, nýbrž původu dialektického staromoravského. — Odpovídám: o kroji plzenském víme, skupinu s převahou kroje toho nebude nikdo pokládati za pochybnou nebo nemožnou; naproti tomu o dialektu staromoravském, který by měl v řeči skutečné 88% adverbii -o a jen 12% -ě (nebo s redukcí na abstrahovaná hesla 80% -o a 20% -ě), nikdo neví, — dialekt ten je jen fikce, ustrojená z potřeby pro RKý.

Úhrnem: svědectví nepravosti RKého, plynoucí z jeho neobyčejných adverbii -o, trvá i po obraně páně Fl-ově dále.

16. *Syntaktická platnost imperfekta.*

Imperfektum mělo v stčestině svou jistou platnost. Pravidla, které tu platí, nelze vypsati krátkým slovem. Imperfektum sloves perfektivních, o které nám zde zvláště půjde, znamenalo opakování v minulosti. Opakování mohlo býti trojaké: 1. buď týž podmět *S* vykonává skutek *p* několikrát po sobě,

tedy $= S (p_1 + p_2 + p_3 \dots)$, na př. (sv. Petr) když kokota pějce *uslyšíše*, tak ihned *zaplukáše* Hrad. 97^a (sv. Petr uslyšel a zaplakal po prvé. po druhé...); anebo 2. podmětů S jest několik a vykonávají každý o sobě skutek p , tedy $= (S_1 + S_2 + S_3 \dots) p$, na př. kdožkoli jemu v tvář *vezříše*, ihned *užasnieše* ML. 91^a; a 3. druhdy bývá v příkladě konkrétním případ obojí zároveň, tedy $= (S_1 + S_2 + S_3 \dots) (p_1 + p_2 + p_3 \dots)$, na př. když mužie kam jíti chtěiehu, dievky dievkám *pronesiechu*, tak na cestě dievky muže *ztepiechu*. V tomto významu opakovacím bývá imperfektum zejména v popisích, ve vypravování dějů z obyčejie konaných atd.

Pravidla tohoto šetřeno přísně ve stol. XIV, ale časem klesá. Tu pak je důležité věděti a pamatovati, že imperfektum je po stránce tvarové i významové v 1. pol. XIV stol. ještě vzorně pravidelné, potom že upadá a brzo zaniká, a od poč. stol. XVI že ho skoro již není. Přejchod od vzorné správnosti do zaniknutí vykonán v době poměrně krátké za půldruhého století, a většinou až v XV. V této době klesání vyskytují se odchylky od pravidelnosti bývalé; mezi nimi nejčastěji ta, že se imperfektum klade za latinský konjunktiv imperfecti nebo plusquamperfecti, ovšem jen ve větách podřízených: (Ježiš) když *učiníše* bičik, všeckny vyhna cum fecisset EvVid. Jan 2, 15, každý patriechu na Mojzieše, doňadž *nevejdieše* do stanu donec ingrederetur Ol. Ex. 33, 8 atd.; a někdy jest odchylkou také význam trvání v minulosti, na př. Dobeš všech se otvina *pojdieše* do Jerusalema pergebat in Jerusalem Ol. Tob. 1, 6.

Hanka syntaktické platnosti imperfekta neznal a dal to na jevo před objevením RKého, když v interpolaci své v Hrad. napsal a vytiskl: tak se těm manželóm *stáše* (m. *sta* aor., nebo *stalo* jest perf.), a z této nevědomosti jeho (a nikoli nápodobením RKého) jsou také výklady „*budíeše* = *factus est*“ a „*zbudíeše* = *zbylo*“ (Star. Sklád. II).

Potom nalezl Hanka RKý a v něm jest chyb stejných několik, na př.:

- rúče *sě* vsě *proměníše* Ben. 29;
- bůra *vstáše*, *vstáše* dceře-dle Jar. 11 a 12;
- trest Kublajeva *svícežíše* Jar. 60;
- až noc bojém konec *sdiěše* Jar. 177;
- zvoláše* Čsmír na voje Čestm. 16;
- Kruvoj *podáše* věrnú ruku t. 50;
- (milá) *zadříeše* si trnie Jah. 3 a j.; —

verš „*vše* *sě* *proměníše*“ znamenal v stč. (v 1. pol. XIV a vůbec v době přísné pravidelnosti): všecko se proměnilo jednou, potom se to proměnilo opět a po druhé, pak po třetí atd., a toho autor RKého patrně říci nechtěl; nýbrž zajisté chtěl říci, že se všecko rychle *proměnilo*, a to měl vyjádřiti aoristem: *sě* *proměni*; anebo

kloní-li se kdo k výkladu, že autor chtěl říci, že se všechno *měnílo*, tedy to měl autor vyjádřit slovesem imperfektivním *měnití*, buď aor. *sě mění* anebo impf. *sě měnieše*; — a podobně v případech ostatních.

Pan dr. Fl. (str. 235) brání RKého také s této stránky, ale veskrz nesprávně.

a) Jde mu nejprve o shodu RKého s Hankou a praví proti ní, že *stáše* v Hankově interpolaci je imperfektum správné (syntakticky). — Odpovídám: není správné; *stáše* (chybou tvarovou m. *stanieše*) znamenalo = stalo se jednou, po druhé, po třetí . . . (srov.: někda mé má máť *posláše* žat, tu sem srpů kázal, aby sám bez mé práce žal, a tak *sě stanieše* Pass. 293, = matka mě *poslala* a tak *se stalo* jednou, po druhé, po třetí atd.), a ten význam se v Hankově interpolaci nehodí; její kontext jest: kmet ženu šlechtěnou *jmíeše* . . ., přátel ni prvých ni posledních, ale v sboží všě prostředních jako Šalomún *žádáše*; tak *sě* těm manželům *stáše*, tito *sě* boha bojiechu“ atd.; a tu přece *stáše* *sě* není = stalo se jednou, po druhé, po třetí!

b) K téže shodě RKého s Hankou ukazují Hankovy výklady „*budieše* = *factus est*“ a „*zbudieše* = *zbyl*“ ve „vysvětleních“ při 2. díle Star. Sklád.; díl ten vyšel až po objevení RKého; ale podané zde výklady *budieše* atd. nevznikly vlivem RKého a jeho imperfekt syntakticky chybných, jak bychom tomu podle intencí páně obhájcových rozuměti měli, nýbrž jsou tu z vlastní hlavy Hankovy a z jeho nedostatečných o imperfektu vědomostech; *budieše* jest imperfektum zvláštní (laikovi by se mohlo zdáti, že je utvořeno z futura, viz nahoře při *usvědění*), nemá v RKém vzoru, Hanka nemohl se tedy při jeho výkladu myliti RKým, psal tu tedy ze své hlavy.

c) Pan dr. Fl. uvádí příklady, prý podobné ku příkladům vytýkaným RKému. — Odpovídám: obrana je také v této části nesprávná; příčiny jsou tyto:

1. Příklady panem dr. Fl-em uvedené jsou vesměs z doby mladší, než do které se RKý hlásí (připomínám tu také zvláště, že rkp. Lvov., ježž pan dr. Fl. klade do sklonku XIV, pochází ze stol. XV a bezpochyby až z některé jeho doby pozdější); jsou z doby valně již pokročilého úpadku, který v syntaxi imperfekta nastal; i kdyby byly veskrze chybné, nebyla by v tom nijaká omluva pro stejné chyby RKého, který chce býti z 1. pol. XIV, z doby, kdy pravidelnost tu byla přísná.

2. Avšak příklady, které pan dr. Fl. vydává za chyby a uvádí na omluvu chyb RKého, nejsou veskrze chyby, nýbrž jsou to příklady namnoze správné a nijakou obdobou k chybám RKého; tak na př. v ML. vypravuje se o dítěti Ježíšovi, kterak si hrál se židovčaty a tu: „slepě hrnek v paprslek *pověsieše* a paprslek jej jako hřebík *přijmėješe*“ (Výb. 1, 407); tu jsou imper-

fekta syntakticky vzorně správná (byla to hra, pán Ježíš udělal hrnek jeden, pověsil jej na paprslek a paprslek jej jako hřebík přijal, pak se stalo taktéž při hrnku druhém atd.), — a pan dr. Fl. uvádí je jako chyby!

Rovněž tak neprávem uvádí pan dr. Fl. doklad, opakovaný po A. Vrtátkovi. Ten namítl na obranu RKého větu z bible kterési: „když duch *vyndieše* ot člověka, chodí po místě suchém“ Mat. 12, 43; a vykládal, že prý zlý duch „vycházeje nemohl již choditi po místě suchém“ a že prý i řecký a latinský text (cum exierit, ambulat; *ὅταν ἐξέλθῃ, διέρχεται*) svědčí, že české imperfektum má zde význam perfekta neb aoristu. Odpověděl jsem v Athen. III, 395, že tu *vyndieše* neznamená děj trvající („vycházeje“ v parafrasi Vrtátkově), nýbrž děj opakovaný, a že odkaz k výrazu řeckému dopadl nešťastně, jelikož *ὅταν ἐξέλθῃ, διέρχεται* znamená právě děj opakovaný, jaký je v českém imperfektu *vyndieše*. Pan dr. Fl. opakuje obranu Vrtátkovu slovy kratšími a tvrdí:

α) že lat. *exierit* pro českého překladatele „jistě bylo dějem jednoduchým, ukončeným“, a o tom že prý svědčí paralela EvOl., který má: když *vynde*; — odpovídám: lat. cum *exierit* mohlo českému překladateli býti dějem „jednoduchým, ukončeným“, ale český překladatel mohl také i přes páně Fl-ovo „jistě“ postihovati, co tu ze samého kontextu a bez originalu řeckého snadno postihnouti lze, totiž že je to vypravování skutku, který se děje z obvykle a tedy opakovaně; toho smyslu správně postihl, a proto v překladě svém správně užil imperfekta; že v překladě EvOl. je za to *vynde*, po tom nám zde nic není;

β) pan dr. Fl. namítá proti výkladu mému, že „český překlad originalu řeckého nezná“; — ale já jsem nikdy neřekl, že by ho znal!*)

Také příklady EvVid.: když *sedíše* cum sedisset, když *učíníše* bičik cum fecisset jsou podle výkladu nahoře podaného v souhlasu s usem své doby.

Proti lat. ut appropinquavit, videns civitatem flevit Luk. 19, 41 je v překladě od Husa citovaném „když se *blížíše*“ (HusE. 2, 306); Hus postihl neshodu ve smyslu a nadepsal opravu: Lukáš die *přiblížil*; pan dr. Fl. uvádí to, ale věru nevím proč; *blížiti se* je sloveso neskonavé; proti syntaxi imperfekt

*) Obhájce A, Ant. Vrtátka, tvrdí proti mně a na obranu RKého, že české imperfektum mívá význam řeckého aoristu, a uvádí na důkaz toho doklad: když *vyndieše* = *ὅταν ἐξέλθῃ*; já mu ukazuji, že jest na omylu a že řecké *ὅταν ἐξέλθῃ* v dokladě uvedeném je sice formou aorist, ale nikoli významem; — pak přijde obhájce B, pan dr. Fl., a namítá proti mně, že český překlad řeckého originalu nezná, t. j. výtku, kterou by měl činiti svému kolegovi předchůdci, činí mně a na mne uvaluje podezření, že nevím, že staročeský překlad evangelíí je z latiny a nikoli z řečtiny! Je to jednaní loyální?

sloves neskonavých v RKém nikdo nic nenamítá, a pro chyby RKého *proměňuje* atd. není tu přece omluva praujakká. — Neshoda česk. *blížíše* s lat. *appropinquavit* dá se vyložití buď odchylným textem, jak to učinil p. Karel Novák v programu c. k. akad. gymn. 1894, 32, anebo zvláštním pojetím překladatelovým, kterému se dobře mohlo zdáti, že by tu mělo býti = *cum appropinquaret*. — Vše to platí také o impf.: (slepý) *voláše* za lat. *clamavit* Luk. 18, 38, v překladě citovaném z HusE. 2, 77; že to není nijaká paralela pro chybné *zvoláše* RKého, jak to pan dr. Fl. klade (slovy: *clamavit* voláše, srv. v RK. *zvoláše* Čsmír), to vidí přece každý.

d) Pan dr. Fl. zmiňuje se také o imperfektech autorských (*pravieše, dieše*; výklad, že by to byla imperfekta snahová, mám za mylný); prý „faktum jest, že se toto imperfektum vyskytá až později místo staršího aoristu *vecě, řeče*“ a že prý „musilo zde býti jakési syntaktické pošinutí“. — Odpovídám: tvrzení pana dr. Fl-e je nesprávné; „faktum jest“, že se vytčená imperfekta vyskytují v textech rovněž tak starých jako příslušné aor. (na př. v DalH. z 1. pol. XIV, v Hrad. atd., v době, kdy pravidla imperfektového ještě vzorně šetřeno); pošinutí syntaktické, kterým by se bylo dostalo imperfektum do platnosti aoristu a kterým by se mohly omlouvat chyby RKého, nestalo se tu nijaké; imperfekta autorská mají naopak důvod hluboký psychologický, ale výklad toho sem nepatří.

e) V RKém je prý „jistých“ (rozuměj bezpečně chybných) dokladů „jen několik“. — Odpovídám: je jich tu dost, a více než dost!

f) Chyby z RKého máme si vysvětlovati z „poklesnutí dialektického“, které je prý pro sklonek stol. XIV dokázáno. — Odpovídám:

1. poklesnutí, dokázané pro sklonek stol. XIV atd. (když *učinieše* = *cum fecisset* atp.), nestačí nikterak pro chyby tak hrubé, jako jsou v RKém (vsě sě *proměňuje*, milá *zadrěše* si ostré trnie atd.);

2. naproti tomu jsou i v staromoravských textech hojné příklady a v nich svědectví, že známá pravidelnost panovala také na Moravě; na př. v Kat. je pravidelnost vzorná, v Baw. jest ovšem *lev zadržše* 11^a jako v RKém *Čsmír zvoláše*, ale v Baw. jsou také příklady vzácné pravidelnosti, na př. (rytíři) *co spíjichu* neb *snědiechu*, málo toho kde ubylo 204, ktož mezi nimi (rytíři) *umřieše*, tak jej druhý *vnosieše* 238 atd., a Baw. je z r. 1472, kdy imperfektum již je blízko svého konce, kdežto RKý chce býti z doby, kdy tu panovala pravidelnost vzorná.

Úhrnem: svědectví proti pravosti RKého, plynoucí z jeho imperfekt syntakticky chybných, trvá i po obraně páně Fl-ově v plné síle dále.

17. Zájmeno *čb*, *če*—

Za prajazykové *ki*- lat. *qui*- atd. = *quid* je praslovanské náležité a pravidelné *čb* (sg. nom. akk.) a z toho zase české náležité a pravidelné *-č*, jež máme ve výrazech *na-č*, *pro-č*, *za-č* atp., z *na-čb* atd. To je v češtině pravidlem veskrz a bez výjimky; odehlyky dialektické, které se kde vyskytují, mají svůj původ jiný a pravidlu obecnému neodporují.

Hanka byl však mylného domnění, že bývalo stč. také *če*, a dal to na jevo před objevením RKého, když ve známém „Uvedení“ učil, že se „také psávalo . . . *če*, *něče*, *niče* místo *co*, *něco*, *nic*“ a když v stč. textech, které právě vydával, místo rukopisem žádaného *co*, *ce*, *čse* atd. transkriboval *če*.

Potom též Hanka „nalezl“ RKý, a tu čte se sing. nom. akk. *če* několikrát (psán cie):

če jich tamo stáše Jar. 168,
vsě *če* plzno bieše Čestm. 31,
če řekne moje máti Jah. 21,
niče neby prosto Jar. 119;

v Jah. je *če* (*cie*) na místě radovaném.

Pan dr. Fl. (str. 237) brání RKého takto:

a) Hankovo mylné domnění, že bývalo stč. *če*, je z Dobrovského, a tím prý „námítka z koincidence odpadá“. — Odpovídám: odkud Hanka svůj omyl měl, na tom nic nezáleží; jisto jest, že ten omyl u něho, v jeho hlavě byl; rovněž tak je jisto, že též omyl jest také v podezřelém bankovce RK, kterou nám podává její „nálezce“, notorický padělatel Hanka; koincidence těchto fakt jest evidentní, a svědectví, které z nich proti RKému vyplývá, nikterak se neodvrátí ani nezmění omluvou, že Hanka do omylu svého byl uveden jiným.

b) Jest prý *če* v dialektech. — Odpovídám: svědectví o dial. *če* jsou dílem nespolehlivá; a pokud jsou spolehlivá, nestačí nikterak, aby zvrátila pravidlo, že z psl. *čb* vzniklo české *č* a nikoli *če*, dial. *če* je zajisté původu pozdního, srov. Hist. Mluv. III, 1, 465.

c) Grafika stčeská je prý nerozhodná, psané *-cze*- může býti *če* i *ce* a tedy — tak dlužno doplniti argumentaci páne Fl-ovu — možná že se někde zachovalo stč. *če*, ale není nám zřetelně zjevno. — Odpovídám: 1. jsou také rukopisy, které liší *če* a *ce*, a ty mají zřetelně na př. *nice*, *nycze* LMar. 2, Jid. 109, a nikoliv *niče*; a 2. pro texty s nezřetelným *če*, *ce* je v theoretické mluvnici svědectví svrchovaně bezpečné, že v případech sem hledících, na př. *nycze* Hrad. 86^a, EvVid. Jan 14, 30 atp., nesmíme čísti *če* a musíme čísti *ce*.

d) *čs*, „když mělo státi samostatně, musilo se“ *prý* „změnění v *če*“. — Odpovídám: nemusilo se změnění a nezměnilo se, nýbrž nahradilo se genitivem *čsso* = č. *čso*, *co*.

e) V RKém je *prý* také: pytlá sě jiej (dívky) skřivánek, *pro-če* žalostiva Skřiv. 4. Nevytýkám tvaru toho, poněvadž je možno i čtení: *proč je* žalostiva. Pan dr. Fl. drží se však čtení *pro-če* a to je *prý* tvar náležitý. Podle dálejšku rozumím tomu, že je to tvar náležitý, jako *prý* *procze* = *pro-če* v Pass. 248. Tuto je psáno: *procze* jsú jeho ukřižovali; měl jsem to kdysi za *pro-če*, nyní však беру to za *proč-že*, a toto je *prý* méně pravdě podobno. — Odpovídám: Pass. je text pravý, sluší mu tedy jen čtení takové, které podává pravý tvar, a to je *proč-že*; že by toto bylo „méně pravdě podobno“, je liché tvrzení, srov.: *procz-ze* nepromluvíš Hrad. 140^a.

Svědectví, plynoucí proti pravosti RKého z chybného *če* a z koincidence s Hankou, trvá v plné síle dále.

18. *vše-*, *vsě-*.

Zájmeno *veš* omnis mělo v češtině a má dosud sg. nom. akk. neutr. *vše*, gen. masc. neutr. *všeho*, dat. *všemu*, lok. *všem*; tvary zde uvedené měly a mají vždycky *vše-*.

Hanka byl mylného domnění, že tvary tyto zněly *vsě-*, a dal to na jevo před objevením RKého, když vydáváje texty staročeské v 1. díle Star. Sklád. v hojných případech transkriboval a vytiskl *vsě*, *vsěho*, *vsěmu*, *vsěm*, místo náležitého a rukopisem žádaného *vše-*.

Potom objevil Hanka RKý, a tu jsou tvary sem patřící psány vždycky *wfie-*: sg. nom. neutr. *wfie*, gen. masc. neutr. *wlieho*, dat. *wliemu*, lok. *wliem*; psané zde *wfie-* jest podle grafiky RKého čísti *vsě-*, je tu tedy: sg. nom. neutr. *vsě*, gen. masc. neutr. *vsěho*, dat. *vsěmu*, lok. *vsěm*; t. j. RKý liší se zde zcela od jazyka českého (a vůbec západoslovanského) a shoduje se se starším mylným domněním Hankovým.

Kterak vysvětliti tuto shodu? Tvary jsou chybné a stejné v RKém i u Hanky; vyskytují se u Hanky dříve a v RKém potom, a nevyskytují se nikde jinde; nelze jich tedy v RKém vysvětliti jinak než tím výkladem, že se tam dostaly H a n k o u s a m ý m, t. j. že *Hanka byl při padělní RKého účasten*.

Pan dr. Fl. uznává, že „shoda s Hankou je úplně jista“ (str. 238), ale po tomto „uznání“ přece proti výkladu mému polemizuje a chce dokázati, že *prý* „je naprosto vrátká část důkazu opírající se o RK.“

Jde o to, jak se má čísti psané *-fie-* v RKém. O tom nebudeme hledati poučení nikde jinde, než v RKém samém a jeho pravopise, t. j. v pravopisném pravidle, které pisatel RKého přijal a zachovává. A budeme hledati takto:

tvary wfie-, o které nám právě běží, necháme zatím stranou; prohlížíme RKý a hledáme, jaké znění se v něm psaným fie rozumí (v případech mimo wfie-);

a nalézáme:

že psané fie znamená 231krát znění *sě*, na př. *fiecz* vyslov *sěč*, *defiet* vysl. *desět* atd.; — a vedle toho jen ve 2 případech jistých (a 2 nejistých) znění *še**);

že slabika *še* je psána literami *fe* 128krát, t. j. pravidelně a všude kromě uvedených právě 2 jistých (a 2 nejistých) příkladů odchýlných;

a z toho ze všeho vyplývá zajisté pravidlo, že psané v RKém fie znamená pro výslovnost slabiku *sě*, a nikoli slabiku *še*.

S tím nálezem vraťme se k tvarům wfie-, které jsme zatím nechali stranou. Otázka: jak jest čísti psané v nich wfie-? Odpověď: zajisté ne jinak, než jak grafické pravidlo RKého žádá, totiž *vsě*-. Tedy koincidence s Hankou.

Argumentaci tuto jsem podal před desíti lety a podávám ji opět, poněvadž ji mám za jistou a nezvratnou.

Proti tomu brání pan dr. Fl. RKého, jak následuje.

a) Že prý již ten a onen obhájce RKého uvedli důkaz můj ad absurdum z neustálené a nejednotné grafiky staročeských písařů, a on, pan dr. Fl., je k tomu a onomu třetí; kdybychom prý chtěli z grafiky stě. písařů se učit, jak některé slovo znělo, došli bychom prý k divným koncům. — Odpovídám: že si z mé argumentace někdo dělal šprýmy, aby ji před očima laiků uvedl ad absurdum, je mi povědomo; ale také vím, že ty šprýmy RKému pravic nepomohly, a také ani nyní nepomohou, když pan dr. Fl. k nim ukazuje, vývody mé zůstaly a zůstanou přes to přese všecko v plné platnosti; pro poučení, jak jest čísti a vyslovovati psané fie v RKém, není nikterak po právu ani potřebí utíkat se do rukopisů jiných, tu má RKý právo odpovídati o sobě sám a podává také odpověď úplně jasnou a rozhodnou.

b) V RKém je několik setkrát *cie* = *če*, a jen třikrát *cie* = *cě*: slunce, rucě, krocě; prý zajisté nikdo rozumný nebude chtít

*) Tyto 2 jisté a 2 nejisté doklady pro psaní fie = *še* jsou benevolentní koncesse RKému a jeho obhájcům. Jsou to doklady: *hnafie* ^{24/6} a opět ^{24/17}, pak *holedbafie* ^{14/7} a *bursifie* ^{7/16}. Doklady *hnafie* ^{24/6} a ^{24/17} jsou v Záb. v. 192 a 208 ve větách stejných a stejně psaných: wfie fie *hnafie*; tu máme -fie = -*še*, když čteme *hnáše* (imperf.); ale lze také čísti: *vsě* sie *hna* *sě* (aor.) = všecko to *hnalo* se; možnost tohoto čtení připouští implicitě prof. Mašek v List. filol. 1876, 181 a čte i transkribuje tak skutečně Nekrasov ve svém vydání 1872; ale podobnější je čtení *hnáše*. Doklad *bursifie* ^{7/16} byl by v Ben. 69, když bychom čtli: i v levo *buříše* síla; ale paralelní v. 67 „tamo *sě* síla *hrnu*“ svědčí, že se má čísti: *búří* *sě* síla (aor., jako *hrnu* *sě*), a to čtení je ve vyd. Kofínkovu a j. Konečně v *holedbafie* ^{14/7} Čestm. 5 jest *ie* zakaleno a předěláno (písařem původním) v *e*, v. Mašek l. c.

podle počtu cie = *če* určovati, zněl-li lokal od *krok* v-krocě nebo kroče“. Odpovídám: „každý rozumný“ znalec ví, že k nom. *krok* sg. lok. zněl *krocě*; v rukopise nepodezřelém psané *krocie* by zajisté „nikdo rozumný“ nečetl *kroče*, nýbrž *krocě*; ale kdyby notorický padělatel Hanka před objevením RKého byl dal na jevo, že podle jeho mínění k nom. *krok* byl stč. lokal *kroče* a nikoli *krocě*, a kdyby pak též Hanka „nalezl“ a podával nám RKý, podezřelý nejen svou proveniencí, ale i jinými svědectvími se všech stran; a kdyby pak byla otázka, zda-li v tomto RKém se má čísti lok. psaný *krocie* = *kroče* v souhlase s Hankou, či = *krocě* v souhlase s grammatikou: tedy bezpochyby vyskytli by se obhájcové, kteří by RKý omlouvali a doporučeli čtení *krocě*, ale zajisté a právem by se vyskytli i kritikové, kteří by ukazovali, že podle ostatního pravopisu RKého, kde psané *cie* znamená z pravidla znění *če*, má se také psané *krocie* čísti *kroče* a že je také tu souhlas s Hankou.

c) Pisatel RKého bral prý literu *-i* za znaménko změkčovací, jeho *-ni-* máme vyslovovati *-ň-* atd., a tedy prý také *fi* vyslovujeme = *š*, a *wfie* = *vše-*. — Odpovídám: bylo-li pisateli RKého psané *-fi-* grafickým znaménkem pro hlásku *-š-* a psal-li podle toho slabiku *še* literami *fie*, proč píše tak z pravidla jen v zájmeném kmenu *vše-* a proč nemá téhož pravopisného pravidla také pro jiné *še*? V RKém mělo by býti a prý jest 26krát *vše-*, a je 128krát *še* ve slovích jiných, mezi těmito 92krát v nepochybném imperfektum 3. os. jed. *-še*; v obojích těch tvarech je slabika *še* znění úplně stejného; proč píše písař touž slabiku *še* v případech těchto (impf. atd.) z pravidla literami *fe*, a v oněch (*vše-*) vždycky literami *fie*? Máme se domnívati, že písař RKého měl za pravidlo slabiku identickou *še* psáti dvojako: v zájm. *vše-* literami *fie*, a v případech jiných literami *fe*? Toto domnění bylo by absurdní, a tato absurdnost zbývá obhájcem, k té jim jest sábnouti, když RKý omluviti chtí!

d) „Rukopisné *-fie-*“ prý „může se čísti také *še* a jelikož může“, tedy prý se tak „také čísti musí“. Doslovně tak píše pan dr. Fl. — Co se týká jeho věty první, odkazují do výkladu předcházejícího: proti možnosti, aby se v RKém čtlo *wfie* = *vše*, staví se právě vyložená absurdnost. A tím padá ovšem i věta druhá.

e) Pan dr. Fl. dovolává se opět mého čtení *procze* Pass. 248 = *proč-že* (v. číslo předešlé): jsou prý zajisté tisíce dokladů pro čtení *-cze-* = *če* a naproti tomu pro čtení *-č-že* ani jediný, a já jsem přece volil čtení toto: a taktéž prý „musí ten, kdo uznává pravost, čísti *vše-*“ a RKý prý „tak čísti dovoluje“. — Odpovídám: 1. Pass. je text pravý a nikomu nepochybný, a jeho *procze* dlužno čísti tak, aby tvar z toho vyšlý byl v souhlase s pravou a nikomu nepochybnou teorií, že z psl. *pro-čb* bylo české *pro-č* a nic jiného; 2. RKý dovoluje čísti své

wfie = vše- s pravdě podobností pranepatrnou (svědčit tu 231 + 128 = 359 případů bezpečných proti čtení tomu, jenom 2 případy bezpečné pro ně, tedy pravděpodobnost = $\frac{2}{359}$), a při tom ještě dále jenom to mu, komu nevadí absurdnost právě vyložená.

f) Pan dr. Fl. dovolává se také toho, že prý jsem před r. 1886 v RKém četl *vše-* a že mi „nic nevadil počet 231:2“. — Přiznávám se a vyznávám, že jsem v RKém čítal *vše-*, ale dokládám: 1. že jsem psaní *fie* a *fe* ohledal ad hoc až kdysi (nerozpomínám se určitě na rok) po vydání rkp. Hrad. (1881), když jsem mohl srovnávati transkripci Hankovu s textem staropísmým, když jsem si všiml nepovšimnutého dotud vyznání Hankova, že interpolace v leg. o sv. Prokopu je složení jeho, a když jsem byl poznal, že koncovka *-tě* v 3. os. dvoj. jest jen u Hanky a v RKém; a dokládám 2. dále, že z mé nevědomosti, budiž jakákoli a z doby kterékoli, pranic nenásleduje pro správnost nebo nesprávnost ani RKého vůbec ani některého jeho místa nebo čtení zvláště.

g) Koincidence podobná, jako v tvarech *vše-*, je v témže zájmeně také v tvarech *všě-*, *všie-*, na př. *všě* sg. nom. fem. a plur. akk. masc. neutr. atd.; o té se obhájce nezmiňuje a proto přestávám zde na odkaze do Athenea III, 385—386 a Archivu für slav. Philologie X, 518—519.

Úhrnem: Svědectví vyplývající odtud proti pravosti RKého, trvá v plné síle a platnosti dále. Pan dr. Fl. mívá tu onde připomenutí ku podstatě věci nenáležitě. Toho si z pravidla nevšímám, ale zde zastavuji se při věci takové zvláště: pan dr. Fl. píše, že toto (*wfie-* m. *vše-*) je „nejslabší námitka koincidenční“. To je cenění relativní, jehož správnost nechci zkouseti. Ale tvrdím a pravím: dokud bude lidský rozum a bude normalně pracovati, dotud bude tato „nejslabší“ koincidence, kdykoli si jí tento rozum všimne, dostatečným a nevyvratným svědectvím, že RKý je padělek a Hanka že byl jeho fabrikace účasten.

O koincidencích ještě slovo.

Pan dr. Fl. uznává koincencí 18 (na str. 214 omylem 17) druhů; v skutku je jich o něco více, ale na tom mi zde nezáleží. Každý druh má několik případů, a těch je prý „asi 200“.

K tomu dodávám koincenci novou. Je to inf. *zviestí*, jáz cheu *zviestí* Lud. 49. Měl jsem to dříve za chybu lehčí, obyčejnou, ale později jsem poznal, že je to těžká koincidence. Dobrovský vydal totiž svou Gesch. der böhm. Spr. u. Lit. po druhé 1818; o tisku té knihy víme, že 16. dubna 1817 revidoval Dobrovský s Jungmannem arch 6tý (ČČMus. 1882, 176)

a že před 27. srpnem 1817 bylo vytištěno 10 archů (Jagić, Briefwechsel 432); a v této knize čteme na str. 99 (tedy v archu 6tém, vytištěném před objevením RKého): „*zvědětí*, ehedem auch *zvěstí*“. Hanka mohl poznati toto mylné mínění Dobrovského z korekturních archů anebo cestou jinou, a znal je zajisté před vydáním knihy 1818; „že žáci znali nauku mistrovu dávno před otištěním, netřeba zvláště dokazovati“ praví pan dr. Fl. při příležitosti jiné (str. 230), a to platí také zde. A máme tedy koincidence novou:

staročesky říkalo se jako novočesky *zvědětí*, a nejinak;

Hanka měl před objevením RKého mylné domnění, že místo *zvědětí* byl tvar starožitnější *zvěsti* n. *zviesti*;

potom „nalezl“ RKý a v něm *zviesti*, tvar nikdy nebývalý, jest. —

Dále ještě některé úvahy.

1. Kdyby věci dotud vytýkané nebyly koincidence, nýbrž jen chyby a zvláštnosti prosté, beze svazku s Hankou, byl by RKý od podezření očištěn tehdy, když by obhájcové z textů dosti starých pro jazyk 1. pol. XIV stol. dokázali, že tu vůbec nebo v některém nářečí bývala 3. os. du. fem. *-tě*, že se říkalo *zamiesiti zraký*, že vládla imperfekta mechanická, že bylo *dle* = secundum, že se říkalo *neseši* vedle *neseš*, *zelen* strom vedle *zelený* strom, že bylo 80% adverbii *-o* a tak dále, podle výtek nahoře probraných až do *zviesti*, a když by k tomu potom dále rovněž tak dokázali, že se také říkalo *bodrost*, *stenati*, *plzný*, *bratř*, *zvu*, *řvu*, *bysí*, *zbroceti* a tak dále, zase podle výtek doleji připomínaných; to jest, když by úhrnem o všech všudy odchylkách a zvláštnostech RKému vytýkaných dokázali, že to nejsou odchylky a zvláštnosti, nýbrž věci, které ve XIV stol. vůbec nebo v některém nářečí skutečně byly. To se podle dosavadní zkušenosti nepodaří: podaří se v textech různých a zejména pozdějších naléztí odchylku nebo zvláštnost tu a onu, shodnou více méně s tou a onou odchylkou nebo zvláštností RKého; podaří se nasbíratí dokladů takových tím více, čím budou obhájcové k RKému benevolentnější a čím liberalnější budou hranice časových a místních nedbatí a hledatí obranné analogie v různých textech pozdních a dialekttech nových atd.; ale to nebude obrana RKého, nýbrž jen svědectví, že se v RKém setkalo tolik a tolik různých zvláštností, že jest v něm jazyková strakatina jinde nevidaná.

2. Avšak ve věcech dosud vytýkaných jsou nejen chyby a zvláštnosti, nýbrž také koincidence, a ty svazují RKý s Hankou: u Hanky nalézáme mylné *A*, projevené před „nalezéním“ RKého, a totéž *A* je také v RKém, „nalezéném“ potom; a nalézáme rovněž takové *B*, *C*, *D* atd., koincidence značnou řadu, jež se vyskytují v RKém „asi ve 200“ dokladech. Na podezřelé bankovce budeme vytýkati zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D*. . .

Dokud je nalézáme jenom srovnáváním s příslušnými bankovkami pravými, jsou to zvláštnosti prosté. Když však poznáme, že ten, kdo nám bankovku podezřelou podává, je notorický padělatel bankovek, a když příslušný úřední organ vypátrá u něho kusy plotny tiskací (na tištění bankovek) a na nich zvláštnosti *A, B, C, D. . . .*, tu nejsou na podezřelé bankovce již jen pouhé a prosté zvláštnosti *A, B, C, D. . . .*, nýbrž koincidence s vypátranou tiskací plotnou; a úřední organ, který pátrání provedl a koincidence našel, zajistě nepustí udavatele té bankovky, nýbrž odevzdá věc soudu, a soud znalecům.

3. Pan dr. Fl. snaží se, aby koincidence s Hankou vyložil možno-li bez úrazu pro RKý, a k tomu cíli a konci ukazuje, že ta ona Hankova chyba nebo zvláštnost, která se potom také v RKém vyskytuje, není vynález Hankův, nýbrž Hanka že ji přejal odjinud (na př. mylné *-tě* v 3. os. dvoj. fem. že má z Dobrovského, mylné *-ši* v 2. os. jedn. taktěž, *píje-* m. *pie-* a *si*eho m. *seho* atp. že přejal z textů mladších atd.). Ale snaha tato je marná a cíle svého nedosahuje. Když — pokračujme v historii s bankovkou — podezřelá bankovka a její udavatel odevzdání byli soudu a znalecům a kdyby tu obhájce-advokat dokazoval a dokázal, že jeho klient tiskací plotnu nebo ty částky její, které u něho byly vypátrány, si neudělal sám, nýbrž že to dostal odjinud, prospělo by to snad podezřelému klientovi, který by mohl ukazovati, že bankovku tiskl prý ten, kdo tiskací plotnu před ním měl, ale bankovce (a o tu nám hlavně jde) by to zajistě neprospělo pranic, znalci a s nimi soud uznali by ji zajistě za padělek, s nalezenou plotnou souvisící. A tak činí také kritikové RKému, snaha pana obhájce dr. Fl-e, koincencím tímto způsobem „ulámati hroty“, je zbytečná a marná.

Na neštěstí pak pro Hanku jest jedna z koincencí toho způsobu, že tu obhájce omyl Hankův odjinud ani neodvozuje, protože nemůže; je to koincidence prý „nejslabší“ *vsě-* místo *vše-*: tu nelze ani nejbenevolentnějšímu obhájci nikoho mezi Hanku a RKý vsunouti, a koincidence tato sama je svědectvím dostatečným, i kdyby nebylo jiných, že Hanka je spolupadělatel RKého.

4. A konečně uvažme, jaké náhody se tu prý přihodily, t. j. ve smyslu obrany páně Fl-ovy přihoditi se musily: Hanka má ve věci *A* domnění, jež se nám podle dosavadní naší znalosti jazyka stčeského zdá býti mylné, a kterýsi prý staročeský básník, jehož verše prý „se nám dochovaly“ v neznámém do nedávna RKém, užívá tu výrazů (ovšem prý správných), které s Hankovým domněním se shodují a je verifikují; dále má Hanka domnění podle našeho zdání mylné ve věci *B*, a také v té se dotčený starý básník s Hankou shoduje; a rovněž tak ve věcech *C, D, E, F, G. . . .*, ve značné řadě věcí; srovnávají se tedy Hanka a stčeský básník ve zvláštnostech *A, B, C, D, E. . . .*,

ale ovšem nevědomky, starý básník neví nic o zvláštlostech Hankových a Hanka neví taktéž nic o zvláštlostech starého básníka; Hanka dává svá mylná domnění na jevo kus po kuse, a dotčený stěeský básník a jeho RKý zůstává při tom v úkrytu nikomu neznámém; a náhodou stane se, že jej tu „nalezne“ sám Hanka; t. j. RKý, který má značnou řadu zvláštností *A, B, C, D, E . . .* nalezne osoba, která v týchže věcech *A, B, C, D, E . . .* měla domnění prý odchylná a jejíž odchylky se tu jedním rázem od *A* až do konce verifikují! Tuto mnohonásobnou náhodu musí obhájce hlásati a musí žádati, abychom v ni věřili; já v ni nevěřím a tvrzení, které ji obsahuje, pokládám za absurdní*).

Pan dr. Fl. vyslovuje v „Závěrku“, že dvě nejhlavnější koincidence jazykové, svědčící o autorství Hankovu (*zaměšili* a *vsě-*, o třetí, liter.-historické v. doleji č. 97) „vyvrátil úplně“ a z ostatních 15 (správně 16) že vyvrátil „jistě větší část úplně“, v menšině pak že „aspoň shodu s Hankou a možnost v době tehdejší vysvětlil“. — Já s tímto míněním páně obhájcovým ovšem se nesrovnávám a mám mínění docela opáčné, a čtenáři nezbývá nic jiného, než aby napial svůj vlastní rozum a sám si uvážil a rozhodl, je-li to, co si pan obhájce o svých výkladech v „Závěrku“ napsal, pravda či optický klam.

II.

Jiné chyby jazykové.

Probírám je po jednotlivu a opět v témže pořádku číslovém jako pan dr. Fl.

19. *Jotace.*

Máme vok. *strome* a lok. na *stromě*, s koncovkou rozdílnou *-e* a *-ě*. Tak bylo také v češtině staré. Tu bylo však rozdílné

*) Pan dr. Fl. dokazuje naproti tomu a vůbec ve prospěch vykládání z náhody (tohoto je obhájcem RKého opětne a nevyhnutelně třeba), že prý i kombinovaná náhoda je možná, a dokazuje to na mně (str. 201). Já jsem totiž napsal v rozpravě *Unechtheit der K.- u. G.-Handschrift* v *Jag. Archivu* 10, 523, že chybné koncovce dualové *-ta -tě* učí Dobrovský „in seiner Geschichte der böhm. Sprache u. Literatur (Prag 1809 S. 29)“; v tom jsem chybil, jelikož r. 1809 vyšlo Dobrovského *Lehrgebäude* a nikoli *Geschichte der böhm. Spr. u. Lit.*, a chyba ta opakuje se v *Poučení* str. 67. Pan dr. Fl. pokládá to za dvoji náhodu. Nepravem, nýbrž věc se stala takto: na místě prvého je lapsus zaviněný nedopatřením, na druhém místě je to opis z prvního. A to staví pan obhájce po bok náhodám, kterých se musí zastávati na prouzcích RKého! Nemohu se domnívati, že by p. obhájce mluvil žertem, a proto nezbývá mi výklad jiný než ten, že nepochopuje, jaká absurdnost leží v náhodách, kterých obhájcové RKého pro své výklady se dovolávají jsou nuceni.

e a ě právem též ve mnohých jiných případech, kde v jazyku nynějším máme jednotejné e. V češtině nové zachovalo se rozdílné e a ě jen po souhláskách retných m, b, p, v, v češtině staré byl rozdíl ten po souhláskách všech, a byl tedy shodně s vok. strome a lok. na stromě také vok. svatý duše a lok. po svatém dušě, vok. milý bratře a lok. v klášterě, a podobně byl nom. hluboké moře, jasné slunce, měkké lože, a proti tomu gen. hlubokého moře, jasného slunce, měkkého lože, byla 3. os. jedn. repece, hloze, oře, píse, káže, pláče, zísče hvižde, stóne, kupuje a proti tomu part. praes. repeč, hlože, oře, píše, kážě, pláčě, žišče, hviždě (vysl. -dě), stóně (vysl. ně), kupuje atd. Pravidlo toto bylo ještě v pol. XIV stol. v platnosti, mělo by se tedy v RKém jeviti také, — ale tu je odchylek asi 400!

Ještě připomínám, že dvojhláska ě se píše v textech sčeských literami ie nebo ye (lityry i a y kladou se většinou bez rozdílu) a že bývalá pravidelnost během času zaniká, do doby nové zachovala se jenom v slabikách retných.

Pan dr. Fl. (str. 239 sl.) brání RKého, jak následuje:

a) Písař RKého psal hlásku ě literami ci, hlásku š literami fi, hlásku ň literami ni atd., t. j. vzal literu -i za pouhé měkkéci znaménko, za nás háček na ě, ň atd. — Odpovídám: litera i (nebo y) bývá také v jiných rkpích pouze měkkécím znaménkem, na př. když se píše sg. dat. k-niemu nebo k-nyemu a vyslovuje k-ňemu; ale to bývá jen pro ň, d, t, a tu vyvinulo se psaní ni, ny za ň atd. historicky a psychologicky, jak to vykládám v Hist. Mluv. I, 128; pro ě a ž jsou toho příklady podobné některé až z XV stol., pro š nevím žádného, RKý nemá tu ve XIV stol. nic sobě podobného; — a dále není pravda, že písař RKého píše š spřežkou fi, nýbrž š psáno z pravidla literou f, jak ukázáno při vsě- m. vse- v č. 17; také hláska ž nepsána z pravidla spřežkou zi, nýbrž velmi často a trvám častěji literou z, jak se to vidi v dokladech: knieze ⁵/₁₂, straze ⁵/₃₀, mocná paze ⁵/₆, uizehach(u) ⁶/₂₃, ze ⁵/₃₂, ⁷/₃₃, ⁹/₁₃, firsiezechu ⁸/₁₂, tazechu ⁸/₂₀, tieze ⁸/₁₆, kaze ⁸/₂₂, ščit leze ⁹/₁₁, oruzeni ⁹/₂₇, blize ¹⁰/₇, pozduize ¹⁰/₃₂ (pro-hlédl jsem jen stránky 5—10 a nestál jsem o úplnost, nikoli v neprospěch RKého a obhájcův); často bývá jenom cie za ěe nebo-li ěě psáno, a i tu jsou odchylky: ofcepow ⁹/₆, rozcepene ⁹/₁₂, rozcepichu ⁸/₂₈; domnění, že písař RKého měl pravidlo psáti ž, š spřežkami zi, fi, je nesprávné, obrana z něho pro RKý v příčině jotace vyvozená je neplatná.

b) V slabikách s ě-, ž-, š-, ř-, d-, t-, ň-, nedělá písař rozdílu mezi -e a -ě prý proto, poněvadž by byl musil psáti na př. cie = ěe a ciie = ěě, a to se prý nehodilo; a podobně při ž- atd., a též při j-. — Odpovídám: když písař RKého si zvolil pravopis nevhodný, zejména nevhodný pro vyjadřování jotace v slabikách ě-, d-, t-, ň-, j-, (o ž, š to podle odstavce předcháze-

jícího neplatí), tedy dal tím na jevo, že potřeb jazyka stěeského (1. pol. XIV stol.) v této příčině necítil a neznal nebo jim hověti neuměl, a v tom není svědectví, že by byl býval Staročech stol. XIVtého.

c) V slabikách ostatních je prý *ě* v RKém, kdekoli se vyskytuje, skoro všude po právu. — Odpovídám: v slabikách retných stačil padělateli pro tuto pravidelnost jazyk nynější, rozdíl mezi vok. *strome* a lok. na *stromě* je tu zřetelný dosud; — v slabikách *l-* stačila Hankova zběhlost v textech stěeských, z nichž to do očí bije, že vedle střídavého *ce-cě* atd. bývá z pravidla *le* a velmi zřídka *lē* (upozorňuji pana obhájce, že v textech, jimiž se Hanka před objevením RKého obíral, jsou příklady pro odchylné *lē*: v AlxV. je vedle pravidelného *le* jednou *lē*, zemdlyegy AlxV. 1794, v Mill. je odchylný lok. w chwalie 39^a a v témž kodexu v Mand. lok. w kaplie 4^a, jako v RKém 2krát *lē* vedle pravidelného *le*); a v slabikách *c-, z-, s-* jednak pravidla není, jednak stačila úplně táž Hankova zběhlost v textech stě. (na př. při zájmenu zvrtném *sě*, které je v RKém 172krát).

d) Pan dr. Fl. vytýká některé sem hledící slabiky podle druhů a tvrdí na př., že v slabice *zě* není prý odchylka žádná, v *cě* prý také žádná, a v *sě* prý jediná. Nahlédl jsem do „Jahod“, otištěných v Athen. III, 198, a též do fotografie RKého; a tu vidím odchylky: v pochládečce v. 11 psáno pochladezcze místo *-cě*, v bore(č)ce 12 ps. borece m. *-cě*, na palúce 15 ps. paluce m. *-cě*, v borce 20 ps. borce m. *-cě*, na koníce 27 ps. konice m. *-cě*, celovach 32 ps. celouach m. *cě*-, vzech 41 ps. wzec m. *vzěch*, t. j. v 21 řádcích RKého sedm odchylek, a pan dr. Fl. tvrdí, že prý v celém RKém není v slabikách *c-, z-* odchylka žádná! Tím upozorněn hledal jsem na str. 5—10 a našel jsem tu (opět nedbaje o úplnost, nikoli v neprospěch RKého) 2krát ze místo žádaného *zě*: v praze ⁵/₂₇, po praze ⁶/₁₁; 11krát *ce* místo žádaného *cě*: chizice pl. akk. ⁶/₂₃, howiedce pl. akk. ⁶/₂₄, wíte uence ⁶/₂⁷, cep ⁶/₃₃, na niemce ⁷/₁₆, niemcem pl. dat. ⁷/₁₈ a ⁷/₁₉; helmice ⁹/₁₅, ouce pl. akk. ¹⁰/₅, wicestuie ¹⁰/₁₀ a fwicezife ⁸/₃₃; a 5krát *se* místo žádaného *sě*: feku ⁶/₅, ofenie ⁶/₂₃, krafe také ⁸/₁₀, w lefe ⁶/₃₁, wfedachu ⁸/₃; t. j. prohlédl jsem jen něco málo přes čtvrtinu RKého a našel jsem odchylek při *c-* 17, při *z-* 3 a při *š-* 5 = odchylek 25, a pan dr. Fl. v RK celém jen 1!

e) Pan dr. Fl. nalézá úhrnem (když totiž byl ve prospěch RKého vyloučil, co vyloučiti chtěl), že jest v RKém prý dokladů se *z-* správných 7 a nesprávný žádný, — s *c-* správných 11 a nesprávný žádný, — se *s-* správných 226 a nesprávný 1, — a s *l-* správných 160 a nesprávné 2; tedy 404 správné a jen 3 nesprávné, t. j. ani ne 1% odchylek. — Odpovídám: 1. proti 3 odchylkám celého prý RKého vyčetl jsem jich 25 z nevelké částky téhož textu, počítání paně obhájcovu je zajisté

nesprávné*); 2. pan obhájce vyloučil slabiky ř-, ve kterých je RKý samá chyba, a rovněž tak vyloučil slabiky většinou chybné č-, ž-, š-, j-, a tím zmenšil počet příkladů odchylných benevolentně a velice; kdyby byl stejnou benevolencí prokázal také na stranu druhou a kdyby na př. byl vyloučil slabiky l- (162 příklady) a zájmeno *se* (172 příkl.), na něž Hankova zkušenost dobře stačila, bylo by mu zbylo v slabikách zejména vytýkaných dokladů správných v celém RKém 73, a proti nim ve čtvrtině RKého přes 20 odchylek (určitěji: na 6 stránkách a 21 řádcích 25 odchylek), t. j. příkladů odchylných tolik co správných, a tedy libovůle místo pravidla!

Úhrnem: svědectví, plynoucí proti pravosti RKého z nedostatku pravidelné jotace, trvá v plné platnosti dále.

20. *bodrost*.

V RKém čte se: rozstúpi se *bodrost* v údech Lud. 33. Slovo vytčené je z bývalého *bzd-ro-stě* a mělo by v češtině podle pravidla jerového znít *bdrost*, anebo *bedrost* (podle adjektiva **bedr* z **bzdrb*); znění *bodrost* je ruské (za býv. *o* má čeština *e*, ruština *o*), slovo tedy přejato z ruštiny, ovšem až v době nové. V MVerb. je padělaná glossa *bodr*; beze vší pochyby chtěl padělatel touto glossou podepřít *bodrost* RKého, o nějž se obával znaje jeho nepřesný původ.**)

*) Teprve v korektuře poznal jsem, v čem tato nesprávnost spočívá: stč. byl sg. nom. *jasné slunce*, a byl gen. *jasného slunce* atd.; chybou proti stč. pravidlu jest i sg. nom. *sluncě* (místo *slunce*), i gen. *slunce* (místo *sluncě*) atd.; já počítám za odchylky od pravidla případy tyto oboje, i ty, kde jest *ě* odchylkou místo *e*, i ty, kde jest *e* odchylkou místo *ě*, a tak zajisté se počítati má, zejména v textě, který chce býti z 1. pol. XIV; naproti tomu pan dr. Fl. odchylek *e* místo *ě* nepočítá, a počítá jen odchylky *ě* místo *e*; to však je počítání nesprávné, data statistická tudy dobytá jsou nepravdivá. Konkretní příklad: pan dr. Fl. má při *ě* (str. 240) z celého RKého dokladu jen 11, a ty všechny správné, a já jsem nahoře ze čtvrtiny RKého uvedl *ce-čě* jen odchylek 171.

Pan obhájce ovšem připomíná, že je „drahně odchylek“, kde pisař psal *e* za žádné *ě*. Ale tím připomenutím nebyl zhaven povinnosti, pojmuti tento drahý počet odchylek do své statistiky; této povinnosti nevyhověl, a podává statistiku — nepravdivou.

Jotace časem klesá, místo stč. gen. *sluncě* je nč. *slunce* atd., a částečným poklesnutím mohla by se i značná část odchylek RKého vyložit. To jsem sám napsal (v Jag. Arch. X, 568) a pan dr. Fl. se toho dovolává. Odpovídám: částečným klesnutím, jež jsem koncedoval, mohla by se omluviti „značná část“ odchylek RKého (tak jsem to napsal sám); ale v RKém je v příčině *ě-e* úplně bezpravidlí; a toho nelze vyložit klesnutím pro stol. XIV pravděpodobným.

**) Pod čarou připomínám, že pro *bodrost* je domněle starý doklad v žertovné básni o králi Václavovi IV a Zuzaně (nerozpomínám se na titul), která před počtem našich sporů o RKZém tiskem vyšla (trvám

Pan dr. Fl. (str. 241) praví, že také v češtině bývá *o za z* a ukazuje toho příklady dílem z mé Hist. Mluv. I, 251, dílem své. — Odpovídám: 1. odchylek *o za z* nelze generalisovati, nelze tvrditi, když je doloženo Třemošná, že by tím bylo dosvědčeno i Písočná (m. Písečná), a nelze tvrditi, když v českém (a moravském, nikoli též slc.) příkladě se nalezne *o za z*, že by tím bylo dosvědčeno i bodrost; a 2. doklady ze starých rukopisů, uvozované pro české *o za z*, jsou velmi pochybné: v Hist. Mluv. uvodím podle Jir. mor. stosliv z EvVíd., a v Menčikovu vydání, které zatím vyšlo, je stesky, fteřklyw sobě infremuit spiritu Jan. 11, 33 a v předmluvě na str. XIV jest upozornění, že „v písmě nečiní se mnohdy rozdíl mezi *e* a *o*“; podle toho je zajisté také korigovati doklady ostatní z EvVíd. a bezpochyby také jiné.

Námítka trvá v plné platnosti dále.

21. *stenati*, *stendanie*.

sten- v těchto slovích je ruské a jihoslovanské; česky a vůbec západoslovansky je ston-. V RKém praví se tedy chybně:

stenanie žalostivo Jar. 236 (ps. ťtenanie),
stenanie žalostivých hlasův Čestm. 22 (též),
Záboj zastena Záb. 5 (zařtena).

Stejná chyba je v padělané písni Václavově.

Pan dr. Fl. (str. 242) uvodí na obranu doklad, „nevěda jak je jistý“: nechať tma můj *sten* zacloni Baw. 119. — Odpovídám: v Baw. je „sten“ omylem místo *stien* umbra, jak se vidí z textu lat. Aesopa Steinhöwlova (vyd. Oesterley, č. 59, str. 168 až 169): „Cervus ait: Mihi vestra necem clementia demat, Condite me latebris, nam iuvat umbra fugam“.

Že ston- bylo také po staromoravsku, dosvědčeno v Jir. mor. str. 61 (z leg. Kat.).

Svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá v plné své váze dále.

22. *plznýj*.

V RKém psáno:

v Plzni) a má ilustrace, provedené prý věrně podle ilustrací známé bible Václavovy v knih. dvor. ve Vídni. V jedné z těch ilustrací je legenda (nápis): „jsem zuřiv i jsem *boďr*, jsem zlým zel a dobrým *boďr*“. Upozornil mě na to před třemi roky sám p. dr. Fl. Ptal jsem se tedy o věci té ve Vídni a dostal jsem odpověď bezpečnou, že po nápisu tom sháněl se již jeden z předních obhájců RKého na začátku sporu našeho, ale v bibli řečené ho není.

če *plzno* bieše Čestm. 21 a
kací mi z vás *naiplznei* Lud. 38.

Tu jest adj. *plzný* utilis, prý české. Ale v češtině adjektiva takového není, a slovo to v RKém dá se vyložití jedině mylným napodobením ruštiny: v ruštině je subst. *polza* vysl. *polza* = utilitas; to se převádělo do češtiny; za ruské *-ol-* bývá české *-l-*, na př. *volk-vlk*, *polnyj-plný* atd., uděláno tedy také z *polza* (*polza*) české *plz-* a z toho adj. *plzný*; jméno místní *Plzeň* bylo při tomto napodobení bez pochyby oporou. Ale napodobení to je mylné: za ruské *-ol-* je české *-l-* jen tam, kde obě je z původního *-bl-*, na př. rus. *volk* česk. *vlk* pův. *volkъ*, rus. *polnyj* česky *plný* pův. *poln-* atd.; toho v ruském *polza* není, nýbrž tu je složení *po-lza* = *po-lehčení* (druhý člen složeniny *-lza* je téhož kořene *lg-*, jako *lehký* pův. *lbgъkъ*); kdybychom slovo to v češtině měli, znělo by stě. *polzě* t. j. *po-lzě*, nč. *polze*, a nikoli *plz-*; adjektivum pak z něho utvořené bylo by *polezný* anebo spíše *poležný* z *po-lg-ъno-*, nikoli však *plzný*.

Pan dr. Fl. (str. 242) brání RKého tím, že prý „bláskové změny zasahují často přes své meze“ a ukazuje na příklad „Polžov v. Plžov“. — Odpovídám: Vzniklo-li kde *Plžov* z *Polžov* (jakýmkoli způsobem), tedy rozumí se samo sebou, že je to ojedinelá odchylka, která proti pravidlům vědecky tak hluboce založeným a tak evidentním, že totiž jen za pův. *tolť* je rus. *tolť* a česk. *tlt* a že ve složeninách *-o + l-* nikterak se nemění, neznamená a neváží pranic. A dále upozorňuji, že *plzný* není místo *po-lzný*, nýbrž místo *po-lezný* (n. *po-ležný*), a tu tedy ani „Polžov-Plžov“ nestačí, tu by stačilo jenom, kdyby pan obhájce dokázal, že se místo *po-lehčení* říkalo nebo říká *plhčení* atp.

Pan dr. Fl. se domnívá, že jeho výkladem je „možnost tohoto tvaru (*plzný*) dovozena“. Nevím, kdo ještě bude domnění téhož, a tvrdím, že adj. *plzný* je po obraně páně Fl-ově tím, čím bylo před ní, t. j. evidentně mylným napodobením ruštiny a evidentně bezpečným svědectvím, že RKý je padělek.

23. *imě*, *iměti*.

V RKém bývá (pro míru veršovou) třeba čisti *imě*, *iměti*; ale v staré češtině nebylo v těchto slovích *im-*, nýbrž *jm-*, a říkalo se tedy *jmě* nč. jméno, *jmieti* nč. mítí.

Pan dr. Fl. v obraně své (str. 242 sl.) praví, že se může čisti *jm-* a verš nechávatí kusý; na př.:

prvěj póle králi *jmě* vzděchu Jar. 56 (= 9 slabik místo náležitých 10),

krěstěné ni světi *nejměchu* Jar. 64 (těž),

ten *jmieše* dcer jedinú Lud. 5 (7 slab. m. 8),
kdybych pěrce *jměla* Skřiv. 9 (6 slab. m. 7)

atd.; — nemám nic proti té nápravě, ale bojím se, že autor RKého by s ní nebyl spokojen, jelikož dbal vůbec o to, aby míru verše přijatého zachovával; a ku podivu, zase náhody: autor RKého má verše z pravidla míry náležitě, ale 6krát odchýlné náhodou právě tam, kde odchylka dá se napravit čtením *im-* místo *jm-*. Pro verš Jar. 7, čtený dosud „(hora) nevysoká, Hostajnov *jěj imě*“, navrhuje pan obhájce čtení „*je jí jmě*“ = est ei nomen; to je návrh pro RKý velice přátelský, ale RKý ho bohužel nemůže přijmouti, neboť v jeho dialektě jest sing. dat. fem. měkkých zájmen *-iej* resp. *-ěj*, jak dokazují příklady: k niej svá omdlá zraky obracechu Jar. 190, tráva na niej roste Opušč. 12, po vsiej Prazě Oldř. 58, po vsiej zemi t. 60, t. 61, atd., čtení navrhované s dativem *ji* se do RKého nikterak nehodí.

Námítka platí tedy dále.

24. Přehláska *a-ě*, *u-i*, zůž. *ie-i*.

V RKém je přehláska *a-ě* (*e*) pravidlem, ale odchylkou bývá také nepřehlasované *a*, na př. nádě*a*, bieda tužš*í**a*, máti bož*í**a*, zhovadil*ý*, oběc*ati* a *j.*; — je pravidlem nepřehlasované *u*, ale odchylkou bývá také přehláska *i*, na př. klí*d*no Jar. 185, před knien*i* Lud. 133, oba do*b*ysta tu me*ž*i t. 75, pod ocel*i* Jar. 168, Slavo*j*i vok. Záb. 78; — je pravidlem nezůžené *ie*, ale odchylkou bývá také zůženina *í*: večerní t*ma* Jar. 121, tu*ř*i hlava Lud. 111, zapoví*dá* Záb. 29. Vytkl jsem to, a o *a* místo *ě* (*e*) jsem napsal (v Jag. Arch. XI, 177—178), že by to mohly býti známky východodialektické.

Pan dr. Fl. (str. 243) omlouvá *a* místo *ě* (*e*) tímže způsobem a při tom výraz máti bož*í**a* jako archaismus církevní; o *i* místo *u* se nezmiňuje; a tvary s *-i* místo *-ie* prý „pro řidkost svou a známý usus stěeský mohou se vzíti snadno za chybu“ (piseckou?). — Odpovídám: dejme tomu, že tyto omluvy jsou pravděpodobné, a nechtějme ohledávati jejich pravdivost; dejme tomu, že odchylky, kterých se týkají, jsou dílem „archaismy“, dílem z dialektu, dílem „chyby“, jak tomu chce pan obhájce; zajisté však mohou býti také vesměs od Hanky; proto bylo je v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá dále*).

*) *Poznámání.* Odpověď tohoto způsobu opakuje se doleji několikrát. Při rukopise pravém brali bychom odchylky tohoto druhu prostě na vědomost. Ale při rukopise podezřelém je kritik i při odchylkách menší váhy před alternativou: mohou pocházeti od autora starého, a mohou také pocházeti od padělatele nového (srov. nahoře, slovo o koincidencích); o b*h*ájci, jemuž jde jen o omluvu RKého, může se ta ona námítka sem patřící zdáti „slabá“, „bezvýznamná“, „naprosto bezcenná“

25. vojevoda.

V textech pravých není nikdy vojevoda, nýbrž vévoda atd., stažení je z doby předhistorické a je všeobecné.

V RKém je naproti tomu: sg. akk. vojevodu Jar. 82 a Čestm. 32 (ps. voieuodu) a dat. vojevodě Čestm. 28 a Záb. 75 (ps. uoievodie). V MVerb. je padělaná glossa vojevoda (2); beze vši pochyby chtěl padělatel touto glossou podepřítí RKý, o nějž se obával znaje jeho nepřesný původ.

Pan dr. Fl. míní, že RKý „se hlásí do dialektu nestahujícího“ a tedy může mítí nestažené vojevoda. — Odpovídám: stahování proniklo v češtině v nářečích všech, dialektu „nestahujícího“ není a nebylo; co je na pohled nestaženo, jest novotvar, na př. mor. *mojeho* místo *mého*; a není pravda, že se RKý hlásí do dialektu nestahujícího, neboť má také tvary stažené, na př. *vévodí* Jar. 5, *má milá* Jah. 1. atd., ano i tvary až přes míru západočeskou stažené, na př. *zděše* *faciebat* Čestm. 30 m. *sdějiše*; RKý patří tedy do dialektu, který libovolně stahuje a nestahuje, a to je známka pro něj nepříznivá.

Námítka trvá tedy dále.

26. *k*, *ku*; *v*, *u*.

Pravíme *ku*-pomoci, *u*-vésti (místo *v*-vésti *inducere*), a nepravíme *ku*-radosti, *u*-nésti (m. *vnéstí inferre*). Je v tom zbytek pravidla bývalého, podle něhož předložky *k* a *v* v jistých případech zněly *ku* a *u*. Bývalo tak zejména před souhláskami retnými (*p*, *b*, *v*, *m*). Během času však pravidlo upadá, odchylky se množí a v novočeském jazyku spisovném (nikoli též v obecném), zejména ve verších, když jde básníkovi o to, aby měl o slabiku více, čítáme i *u*-kostelet (m. *v*-kostelet), *u*-oblacích (m. *v*-oblacích), *ku*-nebi (m. *k*-nebi).

V RKém jsou od tohoto pravidla odchylky:

i otnese (Zbyhoň holubicu) *u* hrad, ach *u* hrad tvrdý Zbyh. 6 (ps. *v* hrad, verš 12slab.), místo *v*-hrad;

a otnese, ach! *u* hrad, *u* hrad *u* tvrdý t. 17 (*v* hrad, *v* tvrdí, verš 12slab.) místo *v*-hrad *v*-tvrdý;

u kamenný hrádek Skřiv. 8 (*v* kameni, verš 6slab.) místo *v*-kamenný;

ku hradu *ku* tvrdu Zbyh. 30, m. *k*-hradu, *k*-tvrdu;

k vrchu *ku* hradovu Čestm. 83, m. *k*-hradovu;

ku sedáníů Lud. 46, m. *k*-sedáníů.

atp., ale kritik, jemuž jde jen o vypátrání skutečnosti, musí nicméně touž námítku činiti přece, nejen pro úplnost, nýbrž proto, že také zde může se nalézati stopa padělatelova. Moci důkazné, kterou by námítky tyto samy nepravost RKého dosvědčovaly, nepřítel jsem jim nikdy.

Naproti tomu uvozují se doklady z doby pozdější (XV stol. atd.), a shledává se jich víc a více; sám jsem uvedl v Hist. Mluv. I. doklady až ze XIV stol. Rozumí se samo sebou, že to jsou doklady z textů pravých a že proti nim pranic nenamítám. Rovněž tak bych nic nenamítal, nýbrž jen prostě konstatoval, kdybych v textě pravém a starém nalezl výrazy: *u*-hrad, *ku*-hradu atp., jež jsou v RKém. Pověděl jsem to v Listech filol. 1893, 480, a pan dr. Fl. (str. 243) slova má cituje. Ale při podezřelém bankovce RK, kde odchylky tyto zvláštní s patrnou zálibou se hromadí, jako ve spojeních: *u* hrad *u* hrad *u* tvrdý, *ku* hradu *ku* tvrdu, tu je kritik povinen postupovati jinak a žádati dokladův, že odchýlné *u*, *ku*, které se všude jinde ukazuje jako odchylka sporadická, smělo se takto hromaditi; porůzné doklady dosud snesené pro obhájení RKého nestačí.

Ještě připomínám, že pan dr. Fl. doklady odchýlné o jeden rozmnožil, když v Kat. v. 397 čte: *u* svého srdce stanu, místo: *v* svého srdce stanu! = in seines herzen schrine, v. dr. B. Jedlička v Listech filol. 1894, 50.

Námítka tedy neodpadla, jak se pan obhájce domnívá (str. 244), nýbrž trvá dále.

27. Sg. lok. *v roveče*, *na ložici*; *na vrsě* atp.

V RKém dává se v sg. lok. o-kmenů tvrdých přednost koncovce *-ě* (*e*), a v o-kmenech měkkých koncovce *-i*, kdežto texty jiné mívají *-u*.

Pan dr. Fl. omlouvá to jako moravismus, a také lokal *u*-kmene *na vrsě* m. *na-vrchu* omlouvá dokladem *na-vrše* z Bartošovy dialektologie. — Odpovídám: 1. lokaly *v-roveče* (m. *-ě*), *na-ložici* atp. mohou býti od skladatele staromoravského, ale mohou býti také novověké napodobeniny stslovanštiny atd.; 2. novomor. *na-vrše* není svědectví dostatečné pro RKý, který chce býti z 1. pol. XIV. stol.

Námítka trvá tedy dále.

28. plur. nom. *muži*, *vlcí*, *Češie*.

K sg. *muž*, *vlk*, *Čech* byl plur. nom. pravidelně *mužie*, *vlcie*, *Čechové* n. *Čechy* (Bohemí).

V RKém je naproti tomu:

vskočichu *muži* Čestm. 78 (ps. *muzi*),
oklúčúce ny vñuž *vlci* ovce Jar. 111 (*wlci*),
Češie za ním t. 175 (*Ciefie*).

Tvary *muži* a *vlci* jsou novotvary, a při *Češie* jest připomenouti, že Hanka tvar ten má ve svém Dal. kap. 84: *Češie* za lidi stáchu,

ovšem nikoli z tradice rukopisův, nýbrž buď ze své hlavy, anebo podle mylné theorie Dobrovského, který učí v Lehg. 1809, 211, že *Čech* má pl. *Češi* (vedle *Čechové*); tvar *Češi* ukazuje k staršímu *Češie*, byla by tu tedy nová shoda RKého se starším mylným míněním Hankovým (z Dobrovského vzatým), nová koincidence.

Pan dr. Fl. uvodí pro *muži*, *vle* z pol. stol. XV, ale to nestačí pro RKý, jenž chce býti z 1. pol. XIV; — a o tvaru *Češie* vyznává, že ho doložití nemůže.

Námítka trvá tedy dále.

29. plur. instr. *koňmi*, *koni*.

Ke *koň* byl množ. instr. *koňmi*; v RKém je *koni*:

koni řechci vešken les Záb. 170,

koni řechce les t. 179,

s *koni* t. 181,

t. j. odchylkou novočeskou.

Pan dr. Fl. míní, že

1. „Hanka jistě by byl udělal *koňmi*“, — ale tím ovšem nedokazuje, že by tvar *koni* byl pro XIV stol. správný, naopak vyznává, že dokladu starého nemá; a praví dále, že

2. *koni* je dial. mor.: (panenka) se veze šestima koni Suš. 450, — a tím opět není dokázáno, že by to byl moravismus ze stol. XIVho.

Námítka trvá tedy dále.

30. *vzvýši*.

Stč. výraz *vzvýši* jest = *vz výši* (předložka *vz* s akk. *výši*), = do výšky, na výšku; na př. věž je *vz výši* sto loket atp. V RKém, který je prý mor. a z 1. pol. XIV, mělo by býti *vz-výšu*, ale k tomu zde nehledme, nýbrž k významu v. 48 Lud.:

vzvýši na pavlači sedieše kněz.

Věta tato je v staré češtině rovněž tak chybná a nesmyslná, jako věrný překlad její novočeský:

*do výšky na pavlači seděl kníže, nebo
na výšku na pavlači seděl kníže.*

Vysvětliti toto místo bez úrazu RKého pokoušel se prof. Mašek; s nezdarem, v. ČČMus. 1893, 422. A nyní podává pan dr. Fl. (str. 246) pokus jiný: je známo, že se zaměňují pojetí *kde* a *kam*, na př. by Ruben položen w rowu Jid 113 (*kde*) = nč. do hrobu (*kam*); a tak je také prý zde položeno pojetí *kam* za *kde*; tedy pojetí „kníže seděl *kam* . . .“. — Odpovídám: zá-

měna dotčená je známa a děje se skutečné, ale nikoli bez omezení; vyskytá se v stejné platnosti efektivní: položití koho v *rovu* (kde, stč.) a též *do hrobu* (kam, nč.), ale přece neřekne nikdo a nesmí říci, že kníže sedí *na-horu* m. *na-hoře*; a proto jest i zůstane verš v Ludiši:

vzvýši na pavlači sedieše kněz

v očích kritiky chybou, nesmyslem a nekrasou, dokud obhájcové nenaleznou dokladu určitého, že se za nč. „N. sedí *vysoko* (kde)“ říkalo stč. „N. sedí *vz-výši* (kam)“.

Námítka a v ní implicity obsažené svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné své váze a platnosti dále.

31. paže.

Subst. *paže* jest a bylo femininum. V RKém vyskytá se několikrát správně, ale 2krát ve spojení zcela nesprávném:

a) všech sto jmieše *mocná paže* Oldř. 8 (ps. *paze*); soudic podle adj. *mocná* mělo by býti *paže* buď akk. plur. neutr., anebo akk. du. masc., — a není ani tím ani oním;

b) tišechu jej v *přesilná paži* Záb. 62 (ps. *pazi*); tu nedají se přívlastek *přesilná* a subst. *paži* nikterak srovnati: subst. *paži* jakožto femín. může v této větě býti jenom akk. du., a k tomu nehodí se adj. *přesilná*; a přívlastek *přesilná* může zde býti jenom akk. du. masc. nebo akk. plur. neutr., a k tomu nehodí se zase subst. *paži*.

Z toho vyplývá, že autor RKého neuměl dostatečně stčesky.

Pan dr. Fl. na obranu RKého připomíná (str. 246 sl.), že vedle *pažě* fem. bylo a jest také neutrum, a to prý zvláště v nár. moravském. — Odpovídám: doklady pro neutrum jsou až z doby pozdní; *do paží*, rúcho až do paží dosahovalo EvOl., je gen. plur. také pro fem. *pažě* a nijaké svědectví, že by bylo bývalo neutr. *pažie* v době již staré; *paždí* ps. *pazdý* ve Veleš. jest z opisu stol. XVI; naproti tomu je doklad jistý, že *pážě* bylo femininum i ve staromoravštině: pravá *pažě* (*pazzie*) mořská Mill. 108.

Pan dr. Fl. uvodí také paralely pro vytýkanou neshodu v rodě mezi přívlastkem *přesilná* a subst. *paži*; ale příkladu, že by se bralo k subst. du. neutr., jako je prý zde, adjektivum plur. neutr. -á, neuvodí, býváť v těchto případech podle známého pravidla mluvy obecné, jak pan Fl. sám dokládá, obyčejem tvar -ě na př. na rameni své EvVíd. Luk. 15, 5.

Svědectví odtud proti RKému vyplývající trvá tedy i po obraně páně Fl-ově dále.

32. *bratřie, bratř.*

Za plural *fratres* bralo se v střeštině kolektivum *bratřie* (skloň. jako *paně*), na př. všecka *bratřie* = omnes *fratres* Otc. 2^b atd. K tomu byl akk. *bratřů* přehlas. *bratři*, pozva svů *bratřů* suos *fratres* Ilrad. 17^b, svů *bratři* tēste *fratres vestros* Pass. 313 atd.

Václ. Svoboda vytiskl 1814 v 5. sv. Puchmajerových Nových básní překlad Horácovy ody I. 3, a tu čte se: „tak tě Heleny *bratř*, bliženci zhvězdění chraňte.“ Svoboda domníval se tedy, že bylo kolektivum *bratř*, a toho domnění byli také jiní, zejména Jungmann (ve Slovníku) a Hanka (ve Čtení Nikodemovu 1862, v. Jag. Arch. 10, 514); ale bylo to domnění mylné, vzniklé nepochopením střešských tvarů substantiva *bratřie*. Podobně udělal si Hanka substantivum *řebř* (v Star. Sklád. 2, XXVIII.) ze stě. *řebři* = řebřík, jemuž nerozuměl.

To jest: bylo stě. subst. *bratřie*; — tvarům jeho nerozuměli a brali je za tvary substantiva *bratř*, nikdy nebývalého; — a mezitím „nalezl“ Hanka RKý, a v něm subst. nikdy nebývalé *bratř* se vyskytuje.

Pan dr. Fl. (str. 247)

1. uznává, že Svobodovo a j. subst. *bratř* vzniklo z nepochopeného stě. *bratřie*, a tím prý „koincidence se Svobodou“ (rozuměj koincidence RKého se Svobodou) dá se snadno vysvětliti. S tím se srovnávám, také můj výklad jest, že autor RKého své subst. *bratř* rovněž tak si ustrojil z nepochopeného stě. *bratřie*, jako Svoboda a j. — Ale p. dr. Fl.

2. dále míní, že *bratř* bylo již v době střešské. Tomu uvěříme, až to bude bezpečným příkladem doloženo; příkladu takového nepodal ani p. dr. Fl. ani kdo jiný, subst. *bratř* je tedy i na dále svědectvím o novém původu RKého, jako bylo dosud.

33. *třie, čtyřie.*

Stě. bylo *třie, čtyřie* nom. masc., a k tomu *tři, čtyři* nom. fem. neutr. a akk. všech rodů.

V RKém bývá však *třie, čtyřie*, kde by mělo býti -i: přetěrsie kůže Záb. 129, trsiedeset jich otide t. 134, trsie sta Oldř. 27, v trsie prúdy Jar. 165, postavichu cztirsie valné voje t. 91.

Pan dr. Fl. vykládá odchylku z dialektu moravského. — Odpovídám: sám jsem kdysi tak vykládal, v. Listy filol. 1878, 237; odchylka může býti dialektická, ale může také pocházeti od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námitka trvá tedy dále.

34. *sloves-, dřevēs-*.

Substantiva *dřevo* a *slovo* byla původně kmene -s; ale v češtině jsou od nepaměti kmene -o, sg. gen. je *dřeva*, slova a nikoli *dřevese*, *slovese* atd.

V RKém čteme naproti tomu:

tichými *slovesy* Oldř. 12,
vetchými *slovesy* Jar. 58 a
dřěves dvadset Jar. 167,

t. j. plur. instr. *slovesy* a gen. *dřěves* podle skloňování kmenů -s (*nebesy*, *nebes*) místo *slovy* a *drev*.

Pan dr. Fl. (str. 248) míní, že to jsou archaismy, dochované v ojedinělých dokladech RKého; a prý „není možno, hapax legomena činiti důkazem padělanosti.“ — Podivuhodný RKč! Má archaismy z doby předhistorické a při tom novoty z poč. stol. XIXtého (*bratř*, *druhdy* atd.)! Má archaismy, které mohl znáti Hanka ze stslov., a novoty, které mohl znáti Hanka ze své současné literatury! — A padne do rukou Hankovi!

Že „není možno, hapax legomena činiti důkazem padělanosti“, s tím se všichni srovnáváme a zajisté nikdo nikdy neřekl a neřekne, že by texty AlxŠ. nebo Baw. byly nepravé proto, že tam je jinde nedoložený aor. *hbe* a subst. *vila*; ale přes to přece tvrdím, že v podezřelé bankovce, kterou nám podává notorický padělatel Hanka, „archaismy“ *slovesy*, *dřěves* jsou velmi těžkým svědectvím proti pravosti RKého.

35. *ze vsja lesa, po vsickěj vlasti.*

V RKém čte se:

ze *vsja* lesa Čestm. 179 (ps. wfia),
ze *vsja* lesa Jel. 29 (ps. ufia)

chybně, místo: ze *všeho* lesa. A dále je tutéž lok.:

po *vsickěj* vlasti Záb. 10 (ps. wlickei),

místo: po *vší* nebo po *všiej*.

Pan dr. Fl. brání tvaru *vsja* tvarem prý stejným: tworcze naſſye laskavého (verš 8slab., z rkpisu XV. stol.), a tím, že v RKém „často attributivní adjektivum má tvar jmenný.“ — Odpovídám: na gen. psaný naſſye místo *našeho* ukázal jsem sám, ale doložil jsem, že to není doklad jistý a dostatečný; proti nesčíslným dokladům odevždy pravého a dosud živého tvaru *našeho* není tento příklad ojedinělý svědectvím nijak bezpečným; kdyby se byl vyvinul v češtině novotvar podle sklonění jmenného, gen. *naš* podle oráčě atd., vyskytál by se častěji; gen. naſſye v dokladu uvedeném není „bezpečně zaručen metrem“, byl také

2slab. tvar *našeh'*, a ten se sem hodí docela dobře; že v RKém „často attributivní adjektivum má tvar jmenný“, není pro tvar *vsja* omluvou, nýbrž okolnost nepříznivá, poněvadž je to souhlas ve věci nesprávné: autor RKého měl zálibu v chybných tvarech adjektivních tatarská cháma, z mocna hrdla atd., místo *-ého*, dovolil si pak uživati i tvaru ještě více chybného vsja místo *všeho*, a shoduje se v tom s Lindou, druhem Hankovým, jenž napsal: ze tva připomnění m. z *tvého* a dal tím na jevo, že se okolo r. 1817 v kroužku Hankovu chyba tohoto způsobu pokládala za tvar správný.

Stran *vsickéj* m. *vši* nebo *všiej* praví pan obhájce, že je to novotvar. Ale tím nic neobhájil, jdeť tu o to, zdali novota ta byla již ve XIV. stol., a pro to není dokladu.

Námítka trvá tedy dále.

36. *té krásné, téj krásnéj.*

V stč. byl k nom. *ta naše krásná země* gen. *té naše krásné* země a dat. lok. *těj našej krásnéj zemi* atp.; v RKém toho není.

Pan dr. Fl. ukazuje, že také v EvOl. toho pravidla nelze pozorovati; — ale EvOl. je až z r. 1421, jeho svědectví pro RKý nestačí.

Také upozorňuje pan dr. Fl., že v RKém je gen. dat. *-ěj* a *-é*, a lok. vždy *-ěj* atd.; — ale dativ a lokál ve femin. sing. je vždycky a všude v češtině (a také jinde ve slovanštině) stejný, vytčené lišení v RKém bylo by zvláštnost podezřelá, což připomínám zde jen mimochodem.

Námítka trvá ovšem dále.

37. *byvší.*

V nové češtině spisovné máme z part. *byv* atd. také adjektivum *byvší*, napodobením slov. jazyků jiných, zejména ruštiny a stslav. V češtině staré příkladu takového není, rovněž jako není ani v jazyku novém v nářečích obecných, jeť to tvar jen uměle ustrojený.

V RKém tvar ten jest:

byvšie blahost Záb. 180 (ps. *biwfie*),

a vytkl jsem jej.

Pan dr. Fl. (str. 249) uvodí na obranu tvar *wybyehšfa* v Dial. Boh. 18^a, to prý je *wyběhšá* a tedy důkazem, že adjektiva tato byla již v stč. — Odpovídám: 1. Proti čtení *wyběhšá* svědčí kontext, který jest: šlechtnost *wybyehšfa* z přiebytka všeho světa a poštupywšfy šwyeczkyh wyeczi wraczila šye gešt atd. A tu

je patrné, že „wybyehſſa a poſtupywſſy wrácala ſě jeſt“ atd. nemůže býti — „(ſlechetnoſt) *vyběhſſá a poſtúpivſſí*“; spojka *a* patrně ſvědčí, že jí spojovaná participia ſou druhu ſtejného; jako nemohu říci novočeſky: ſlechetnoſt *vyběhſſí a poſtúpivſſí* vrátila ſe, tak bylo to nemožno i v ſtč.; rukopisné *wybyehſſa* je patrná chyba, její oprava ſamozřejmá jeſt, že dlužno číſti *vyběhſſí* (čtení toto uznávám za lepſí než *vyběhſe*, part. abſolut., které jſem navrhoval v Athen. VI., 13). — 2. V Dial. Boh. nebylo by nepřehlasované *vyběhſſá*, nýbrž přehlas. *vyběhſſie*; pan obhájece ukazuje tu na nepřehlas. řetaz v Boh. ſamém, ale to neſtačí, tu třeba dokladu pro koncovku *-á m. -ie*.

Svědectví odtud proti RKému plynoucí trvá a platí i dále.

38. *jiſi* praes. *jde* aor. *jide*, *jide*.

ſtč. bylo praes. 3. ſing. *jde*, a aor. *jide* n. *jide*. V RKém čte ſe proti tomu:

jde má milá na jahody Jah. 1 (ps. *ide*, verš 8ſlab.),
večer tich tu *projde* na noc chladnú Jar. 183 (ps. *proide*,
verš 10ſlab.),

ſlunce *přejde* poledne Záb. 149 (ps. *pide*) atd.

Pan dr. Fl. (ſtr. 249) navrhuje opravy:

1. *projde* v Jar. máme vzítí za praesens historicum; — tím obhájece odchylku jednu (tvarovou) odstranil a jinou (ſyntaktickou) na její místo položil, neboť je tu pak ve verších 180---184 tato ſtrakatina čásť: žel *rváše*-(křeſtěné) *lžali*-večer *projde*-noc *ſě proměňuje* = imperf. - perf. - praes. - imperf. atd., — nehledíc ani k tomu, že ſe *projde* (praes.) dá ſem vintretovati jenom náſilím.

2. Máme prý „změnití čtení“ a číſti: *jide* má milá, ſlunce *přejide* atd., třeba že ſe tím míra veršová změnila („*jide* má milá na jahody“ bylo by 9ſlab., místo 8ſlab.); — opět ſe bojím, jako v č. 23, že autor RKého ſ touto nápravou by nebyl ſpokojen, jelikož dbal vůbec o to, aby míru verše přijatého zachovával; a ku podivu, zase náhody: autor RKého má verše z pravidla míry náležitě, ale tam, kde měl dáti na jevo, zná-li rozdíl mezi praes. *jde*- a aor. *jide*-, tam je nepravdělný!

Námítka trvá v plné platnoſti dále.

39. *běhu*, *leže*, *vytrže*.

V RKém čte ſe:

jáz *doběhu* Jah. 13 (ps. *dobiehu*),

aj tu *leže* Jel. 18 (ps. *leze*),
kto ny vrahóm *vytrže* Ben. 7 (ps. *uitrže*) atd.

Namítám, že slovesa *bieci* praes. *běhu* v stč. nebylo, a že ani *vytrhu* není na jisto dosvědčeno; že podobné tvary pol. a srbechorv. mohly by se tu uvozovati pro výklad, kdyby RKý byl pravý, ale pro podezřelý RKý že jsou bez ceny; — pan dr. Fl. (str. 249) soudí z toho, že „tedy tyto odchylky takové váhy nemají“ a přý „můžeme si jich tedy nevšímáti“, a soudí tak ovšem neprávem.

Vytýkám dále tvar psaný „leze“ Jel. v. 18; býval čten a vykládán tak a tak, pan dr. Fl. pak podává výklad, že je to aor. 3. sg. slovesa *léci*, a přý „aj tu *leže* = aj tu *padl*, *klesl*“ (str. 250). — Výklad ten je však nesprávný, poněvadž stč. *léci* praes. *lahu* jako i stsl. *lešti legu* znamená *decumbere*, *lehnouti si*, *ulehnouti*, *položiti se* atp., ale nikoli *padnouti* nebo *klesnouti*; a mezi *lehnouti* a *padnouti*, *klesnouti* jest ovšem rozdíl; někdy je sice efekt stejný, a řekne se třeba *padl* místo *lehl* (si) atd., ale z toho nenásleduje, že by byl i význam stejný, že by se vůbec místo *padnouti* mohlo říkati *lehnouti* nebo naopak; nikdo zajisté neřekne o zabitém, že „tam si *lehl*“ nebo „tam *ulehl*“ (místo „tam *padl*“). byla by to hrubá chyba jazyková, taková, jako kdyby na př. Němec řekl: „dort *legte sich* der Getödtete nieder“; a rovněž taková hrubá chyba je ve výkladě, jež pan dr. Fl. pro obranu RKého nabízí.

Svědectví odtud proti pravosti RKého vycházející trvá tedy v plné své váze dále.

40. *dajú*, *vzdújú*, *pleje*.

V stč. bylo *dáti* 3. plur. *dadie*, a teprve později vzniká novotvar *dají*; — bylo *vzdúti* praes. 1. sg. *vzedmu*, 3. plur. *vzedmú*, a teprve později vzniká podle infinitivu novotvar *vzdújú*; — bylo *pléti* praes. 1. sg. *plevu* 3. *pleve*, a teprve později vzniká novotvar *pleji*, *pleje*.

V RKém je však:

bozi nám vícestwie *dajú* Záb. 121 (ps. *daiu*),
vzdújú větri Jar. 233 (ps. *wzdniu*),
pleje děva konopě Skřiv. 1 (ps. *pleie*).

Pan dr. Fl. (str. 250) uznává, že jsou to novotvary; nemůže dokázati, že by byly bývaly již ve XIV. stol.; námitka tedy a obsažené v ní svědectví proti pravosti RKého trváji v plné své váze dále.

41. Aor. *vypadnu-* atp., part. *lsknul-*.

Slovesa *-nou-ti*, jejichžto kmen se končí souhláskou, mají part. *-l* z pravidla bez *-nu-*, na př. *tisk-nou-ti* part. *tiskl*, *pad-nou-ti* padl, *seknou-ti* sekl atd. Tak bylo také v jazyku starém.

Tu pak platilo stejné pravidlo i o aoristu: k inf. *pad-nú-ti* byl aor. *padech*, a podobně *tisknúti-tišcech* atd.

Tvary s *-nu-*, part. *padnul*, *tisknul*, *seknul* atd. a aor. *padnuch*, *tisknuch* atd. jsou novotvary, které časem se vyvinuly a v době staré velmi zřídka se objevují.

V RKém jest odchylkou odtud:

(Němci) *vypadnuchu* Jar. 34 (ps. *vipadnuchu*),
mknuchu sě t. 155 (ps. *mknuchu*),
rozletnu sě radost Oldř. 60 (ps. *rozletnu*),
 by sě *lsknula* braň Čestm. 173 (lknula),

místo *vypadechu* n. *vypadí*, *mčechu*, *lskla*; *rozletnúti* v stě. ani nemá dokladu.

Pan dr. Fl. brání takto:

a) stran aoristu *-nu-* ukazuje na článek M. Opatrného v Listech filol. 1884, 56 sl.; — článek ten byl pracován ad hoc, vzhledem k odchylkám RKého, a sám jsem mu byl dal podnět; spisovatel jeho snesl všechny podobné odchylky, které jinde nalezl; jsou, pokud sem patří, vesměs mladší než z 1. pol. XIV.; tvary RKého *vypadnuchu*, *mknuchu* mohou podle toho býti ze XIV. stol., ale mohou býti ovšem také od padělatele novověkého; pro ukrácení řeči upouštím od nich; ale nikoli od aor. *rozletnu*, sloveso to třeba doložití vůbec;

b) na obranu part. *lsknula* nepraví pan obhájce ani slovíčka.

Námítka stran aor. *rozletnu* a part. *lsknula* trvá tedy dále.

42. *chtie*, *chtějí*.

K inf. *chtieti* byla v stě. 3. os. plur. *chtie*; za to je později novotvar *chtějí*. V RKém je však *chtějú*:

bozi *chtějú* stepati Vlášlav Čestm. 112 (ps. *chtieiu*),
 potlačiti *chtějú* dušu našu Jar. 110 (taktěž),
 kto sě *chtějú* se mnú bíti Lud. 106 (taktěž),

vedle *chtie* Lud. 53 a j.

Pan dr. Fl. (str. 250 sl.) uznává, že je to novotvar; nemůže dokázati, že by byl býval již v době, do které se RKý hlásí; námítka tedy trvá a platí dále.

43. Imperat. *pohovte*.

Stč. bylo *hověti* praes. *hověju* impt. *hověj*; ně. *hovím* impt. *hov* Us. V RKém jest odchylka:

pohovte zemdleným údom Čestm. 37 (ps. *pohowte*),

místo *pohovějte*, shodně s usem novočeským.

Pan dr. Fl. uvozuje příklad z EvSeitst.: (lidé) že již třmi dny *howie* ani má co jiesti; — odpovídám: 1. příklad nedostatečný, poněvadž *howie* může býti sing. jako následující má (ps. *ma*), sing. a plur. se tu střídá (jak v orig. lat.: *misereor super turbam, quia sustinent me*); 2. také texty moravské mají *hověju*: zvířata *howiegij* Ol. Jud. 11, 5, *hhowieite* tuto EvOl. 245^b, buď *howiege* Baw. 49 t. 56.

Námítka trvá dále.

44. *srazúce, oklúčúce, nosúce*.

Mají to býti participia, a tedy *-iece* a nikoliv *-úce*. Tvary s *-úce-* vyskytují se také, ale nikoli participia, nýbrž adjektiva; příklady pro ně jsou v ŽKlem. ježž Hanka před objevením RKého znal, na př. voda *běžiúcie*, ot střely *letiúcie*, obět *hlasonosiúciú*, *sediúciú* ve tmách atp.

Pan dr. Fl. míní, že jsou to participia moravská, shodná s moravskou 3. os. plur.: *vraziú*, *trěiú*; — ale příkladu takového participia z textu pravého nemá.

Námítka trvá tedy dále.

45. *naplňem, sražem*.

V RKém psáno:

by naplnema hora Čestm. 174 a
Vneslav frazem šípem Jar. 179.

Jsou to participia pass., buď praes. s koncovkou *-em* místo *-im*, buď perf. s konc. *-em* m. *-en*. Pan dr. Fl. (str. 251 sl.) volí pojetí druhé; souhlasím. Je tu tedy odchylka *-em* místo *-en*, a vytkl jsem ji. Ale výtku ta je prý „nespravedlivá, když je táž koncovka doložena v ŽKlem. a Pass., proč činiti z ní důvod proti RKému?“ A já tu výtku přes to přece opakuji: participium *-em* místo *-en* čte se 2krát v ŽKlem.; text tento znám byl Hankovi před „nalezením“ RKého; jeho tvar *-em* je zvláštnost nápadná, které i Hanka si mohl dobře všimnouti; a proto má kritika právo a povinnost, tvary stejné v RKém vytýkati, budiž to obhájcům libo nebo nic.

46. *vymýtěno*.

Má býti vymýceno.

Pan dr. Fl. pokládá to za odchylku dialektu moravského (str. 252). — Odpovídám: napsal jsem (v Jag. Arch. XI., 183), že by pro tuto a takové chyby RKý nemusil býti padělán; vím také, že odchylka vytčená se vyvinula jako zvláštnost v nářečích východních; vidím, že v RKém by mohla býti z některého tohoto nářečí, ale vidím také, že by mohla býti od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námitka trvá tedy dále.

47. *letial*.

Této námitce pan dr. Fl. neporozuměl. Ukazuje pro analogie do ŽWittb.; ale tam je *letal*, *lefala*, nikoli *letial*. Námitka trvá tedy dále.

48. *odoleti*.

Stěsky říkalo se *odolati komu*. Naproti tomu je v RKém:

i již by jim byli *odoleli* Jar. 74 (ps. *odoleli*),

t. j. inf. *odoleti*.

Pan dr. Fl. míní, že je to moravismus, a uvodí na doklad z Bartošovy Dialektologie: nemožu to *obdolet* = nestačím sám na všecko, a *zdolit* něco = zdolati, zmoci. — Odpovídám: sloveso *odolati* zaniká a obměňuje se všelijak; pan obhájce sám to uznává a připomíná obměny *oddolati*, *odvolati*, *udolati*; podobně vznikly také obměny novomoravské *obdolet*, *zdolit*; pro obranu RKého bylo by třeba dokladu, že bylo *odoleti* již v moravštině staré; dokladu takového není, nýbrž jest *odolati* i v textech smoravských: jehož moc všemu odolá Kat. v. 3296 (rým: volá), ať pohanstvo odolá bludnému kmenu t. 2866, múdrost kteréjž nebudu moci odolati Jir. mor. 48; není tedy dokladu svědčícího, že by *odoleti* v RKém mohlo býti z dial. smoravského; ale je na jevě, že může býti napodobením stsl. *odolěti*, rusk. *odolět* atd.

Námitka trvá tedy dále.

49. *zváti*, *řvati*; *dráti*.

Slovesa *zváti*, *řvati* měla v stč. tvarech praesentních *zov-*, *řev-*, praes. *zovu*, *zovéš* atd., *řevu*, *řéveš* atd., part. *zovúc-*, *řevúc-* atd.; — a sloveso *dráti* má tak dosud: praes. *deru*, part. *dera*, *derouc*. — Časem vznikají zde novotvary vlivem tvarů infinitivních: místo *zovu* je novočeské *zvu*, podle inf. *zváti*,

a podobně jest i řvu místo řevu a podle řvati; ano neumělý spisovatel dovedl napsati také *dru* místo *deru*, prodru se k němu (Rayman, Maria Magd. 1816 str. 26), ačkoli jazyk živý dosud a vždýcky má *deru* a říká se: inf. *prodrati* se někam, praes. *proderu* se někam atd.

V RKém jsou čtyři tvary sem hledící, a všechny odchylují se od usu stčeského, jeden i od novočeského:

(Tateré) *řvúce* Jar. 171 (ps. rsuuce) m. řevúce,
z *řvúcej* huby Čestm. 196 (ps. rswucei) m. řevúcěj,
Beneš Iud *zve* Ben. 31 (ps. zue) m. zóve,
úsilno se *drúce* Jar. 124 (ps. druce) m. derúce.

Pan dr. Fl. (str. 253) v obraně své

a) strany řvu místo řevu atd. praví, že novotvary tyto jsou doloženy již v XV. stol. a že původcem novotvarů takových „mohl býti Moravan XIV. stol.“; — stejným slovem — „mohl býti“ — dalo by se hájiti všecko, i kdyby RKý chtěl býti z doby praotce Čecha, ale nedokazuje se tím nic; —

b) stran *zve* m. *zóve* nepraví pan obhájce nic; — já znám novotvary až od 2. pol. XVII. stol.; —

c) stran *drúce* m. *derúce* hledá p. dr. Fl. příkladů obdobných; tu se zajisté nalezne některý, neboť *dráti* a *dřieti* jsou slovesa příbuzná, z téhož kořene *der-*; příbuznost etymologická obráží se pak také v tom, že slovesa tato i významem jsou si dosti blízká a můžeme v stejné platnosti efektivní říci na př., že (ve hře) někoho *odrali*, i také že ho *odřeli*; ale ze stejnosti efektivní v tom onom příkladě nevyplývá stejnost významu vůbec; a proto jest a zůstává *drúce* m. *derúce* v RKém chybou, dokud se nedokáže dokladem jistým a jasným, že se ve XIV. stol. říkalo: *dru* se někam, křestěné se *dřeli* někam, místo dosud v jazyku živém zachovaných a ode vždy pravidelných rčení: *deru* se někam, křestané se *drali* někam atd.

Pan dr. Fl. neobhájil tu tedy pranic, svědectví z těchto odchylek proti platnosti RKého vyplývající trvá v plné platnosti dále, a je tím těžší, že autor RKého měl 4krát příležitost, ukázati svou staročestinu, a 4krát volil výraz nestaročeský!

50. *sieti* se, *plýti*.

Slov těchto, *sieti* se splendere a *plýti* pluere, v stčestíně nebylo, není jim dokladu.

Vyskytují se však v RKém:

zora se *sieje* Jar. 24 (ps. fieie),
tako se dcí *sieše* t. 27 (ps. fiefe),
kytice *plyje* Kyt. 4. (ps. plieie).

Pan dr. Fl. (str. 253) praví, že jsou to hapax legomena. Ale hapax legomena textu podezřelého jsou eo ipso podezřelá, pan obhájce neuvodí a nemůže uvést na jejich obranu platného nic, námitka a její svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné platnosti dále.

51. *zvědět, zviest*.

To je vlastně koincidence: viz nahoře str. 309—310.

52. *ty by byl, ty by-si byl*.

Slovanské *bychъ neslъ* je vlastně = portaveram, a vzato jest za kondicional = stč. portavissem, nč. portarem. Stsl. *bychъ* č. *bych* ve výraze tom jest aor. 1. os. sg.; osoba 2. je *by*, 3. *by* atd., jako *krýti* aor. sg. 1. *krych* 2. *kry* atd. Časem klesá *by* ve význam pouhé spojky, a jako se říká na př. *když jsem nesl, když jsi nesl* atp., tak vyvinuje se také novota: já *by-(j)s*em místo *já-bych*, *my-by-(j)sme* m. *my-bychom* atd.; v 2. os. jedn. zní tento novotvar: *ty by-(j)s*i, *ty by-si*, *ty by-s*. V 2. os. jedn. je novotvar nyní pravidlem, neříkáme již: *ty by nesl*, nýbrž *ty bys nesl*, atp.; ale novota ta není stará, nejstarší její příklady jsou teprv ze XVII stol.

Jiného mínění o té věci byl Hanka. On měl novočeské *by jsi* také za správný výraz stčeský a dal to na jevo, když ve Tkadlečku, jež před objevením RKého k vydání připravoval a před 3. srpnem z censure byl dostal (ČČMus 1870, 218), tohoto výrazu užil; v rkpise je totiž psáno (rkpis Strah. 52^a):

„ach neštěstie, *by* ty fie asa bylo obrátilo“,
a Hanka za to vytiskl (Tkadl. II, 4):

„ach neštěstie, *by* gfi (t. j. *by jsi*) ty se asa bylo obrátilo“.

Toto „*by gfi*“ měl Hanka beze vší pochyby již v transkripci, kterou byl podal do censure.

Potom „nalezl“ Hanka RKý, a v něm je 3krát *by-si* (psáno bifí) odchylné od usu stčeského a shodné se staročeskou chybou Hankovou a s odchylným usem novočeským:

ty by si byl válel Zbyh. 18,
ty by si byl vydřel t. 20,
ty by si byl zabil t. 22.

Pan dr. Fl. vyznává, že novotvaru *bysi* z textů starých doložití nemůže, a tím tedy potvrzuje, že v RKém je novotvar, který má doklady teprve v jazyku novém.

Co se týká koincidence s Hankou, praví, že nevíme,

„nezměnil-li Hanka text“, a chce tím říci, že v úpravě Tkadlečka, kterou Hanka měl před „nalezením“ RKého, mohlo býti a bylo snad *by*, ale po „nalezení“ RKého a vlivem jeho že Hanka změnil *by* v *by-si*. Otázka: je v tom stín pravděpodobnosti, že novotvar *by-si*, všeobecný v usu novočeském, dán byl Hankou do Tkadlečka ne z tohoto usu, nýbrž prý z RKého?

Námítka a v ní implice obsažené svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné své síle dále.

53. *poznaje, podviihaje, srážajevě.*

V RKém jest:

srážajevě obě straně Jar. 246 (ps. frazaiewie),
podviihaje sě mhlá t. 247 (poduiuhaie),
neže sě poznaje Čestm. 122 (poznaiie),

s *-aje* místo *-á*. Tvary takové vyskytují se zřídka, ale několik příkladů jim jest přece, mezi nimi jeden v ŽKlem.: z bláta zdviihage chudého Cant. Annae 8 t. j. zdviihaje elevat m. zdviihá, a jeden v Hrad.: když se doptage 128^a t. j. doptaje m. doptá.

Pan dr. Fl. ukazuje k tomu, že tvary *-aje* jsou doloženy a že se do nestahujícího dialektu RKého právě hodí; — odpovídám a vlastně opakuji, co jsem již v Jag. Arch. X, 530 pověděl, že Hanka texty ŽKlem. a Hrad., které doklady s *-aje* mají, před „nalezením“ RKého znal, a to jest okolnost podezřelá, — námítka v tom smyslu vyslovená trvá tedy dále.

54. *jun, vražba.*

Slova tato v stč. nemají dokladu.

Ale v RKém jsou:

na nohy tu skoči *junóv* deset Jar. 19 (ps. iunow),
sami *vražbu* nad sobú spáchámi Jar. 217 (ps. wrazbu).

Pan dr. Fl. také nemá pro ně dokladů žádoucích a jsou to tedy prý hapax legomena. — Odpovídám: 1. hapax legomena textu podezřelého jsou eo ipso podezřelá; a 2. pro *vražbu* RKého pan obhájce dokladu nemá a podává za to theoretický výklad; já doklad mám: podle sdělení pana prof. dr. J. V. Nováka je nedaleko rodiště Hankova les zvaný Vražba; doklad ten ovšem nehodí se pro obranu RKého — naopak, svým sousedstvím s Hankou vrhá stín podezřelosti na RKý — ale zajisté stačí pro výklad záhadného slova *vražba*: proč choditi pro něj s J. Jirečkem do staré polštiny nebo s panem dr. Fl-em do říše theoretické, když měl Hanka tvar *vražba* tak na blízku?

Námítka trvá dále.

55. *vlastičě, srdice.*

V RKém čte se:

sirá *vlastice* Ben. 8 (ps. *wlastice*),
srdice udatno Zbyh. 19 (*frdice*).

Správně mělo by býti *vlastičě, srdce*; přípona *-ica, -ičě* náleží kmenům *-a*: *ruka-ručičě, dušě-dušičě*, kdežto ženské kmeny *-i* a střední *-o* mají příponu *-ica -ice*, česk. *-če, -ce*.

Uvedl jsem to v Unechttheit č. 53 a doložil jsem, že výjimky s *-ic-* místo *-(t)c-* jsou velmi řídké. Pan dr. Fl. (str. 255) z těchto mých slov vyvozuje, že prý tedy výjimky jsou, třeba byly řídké, a to prý „postačí k obhájení možnosti.“ — Odpovídám: doklady, pro které jsem odchylky konstatoval, jsou *piesnicě* atp. vedle *piesncě* (pro fem.), a *ložice* m. *ložce* (pro neutr.); odchylky tyto dlužno v mluvnicki registrovati a ohledávati, jak vznikly a zvláště jak se rozšířily; generalisovati tu nesmíme nic, z doloženého na př. *piesnicě* neplyne, že by také nč. *kostice* bylo původu starého; doklad pak *ložice* v ZGloss. je podle nedávného nálezu páně Fl-ova padělek, a tím padla domněle stará opora pro *srdice* RKého.

Námítka trvá tedy a platí dále.

56. *Lumír, Kruvoj, Střebor, Zbyhoň.*

Jména osobní v RKém jsou namnoze nesprávná, a v tom je svědectví, že nejsou utvořena v době staročeské, na př. *Lumír, Kruvoj, Střebor*. Tvary tyto vykládají výsuvkami z *Luto-mír, Kruto-voj, Střězi-bor*; ale výkladu toho nelze připustiti, neboť vynechávání slabik děje se podle jistých pravidel, a tu, kdyby se z *Lutomír* byl stal *Lumír*, měli bychom také *Euměřice* nč. *Liměřice* místo *Litoměřice* atd.

Ke jménům nedosvědčeným patří dále také *Zbyhoň* (n. *Zbihoň*). Vlastně dosvědčeno jest, ale spolu se svědectvím proti pravosti RKého. Ve *Zbyhoňi* RKého uchvátí totiž *Zbyhoň* milenku jinochovu a vězí ji v tvrdém hradě; jinoch přijde, tlučé silnou pěstí na vrata a je vpuštěn jako lovec bludný; tlučé na vrata druhá, ta se mu otevrou také; tlučé na vrata třetí, za kterými je *Zbyhoň* s dívkou, ale *Zbyhoň* mu neotvírá; jinoch rozrazí dveře mlatem, zabije *Zbyhoně* a vysvobodí milenku. Příběh podobný je v *Blaníku*, rytířské hře, kterou 1813 složil Klicpera: loupežný rytíř uchvátí *Miloslavu*, nevěstu *Zdeňka Zásmuckého*, a vězí ji ve svém hradě; *Zdeněk* přijde a vpuštěn jest jako zbloudilý poutník; tlučé na železná dveře a vysvobodí milenku, loupežného rytíře zabije vůdce rytířů *Blanických*. Loupežný rytíř, který *Miloslavu* uchvátí, jmenuje se také „*Zbyhoň*“, jako v RKém, je to tedy doklad pro nedosvědčené dotud jméno „*Zbyhoň*“ v RKém;

ale doklad obhájeům nevitáný, poněvadž v *Blaníku* je příběh tolik podobný ku příběhu *Zbyhoň* v RKém a poněvadž *Blaník* byl složen r. 1813. K tomu buď ještě připomenuto, že *Blaník* strojili se hráti ochotníci v Praze 1814, že Václav Svoboda, přítel Hankův a známý překladatel RKého, měl hráti v něm rytíře Zbyhoň a že se *Blaník* poprvé dával 25. března 1815 (v. Rybička, Křísitelů str. 380 a 381. Tedy koincidence s kruhem Hankovým:

jméno *Zbyhoň* (n. *Zbihoň*) není dosvědčeno z doby starší;

nalézáme je poprvé v Klicperově hře *Blaníku*, složené 1813 a známé v kruhu Hankovu před objevením RKého; násilník *Zbyhoň* jest mezi prvními hrdinami této hry;

potom „nalezl“ Hanka 1817 RKý, a v něm je *Zbyhoň*, osoba téhož jména jako u Klicpery, a krom toho je osoba ta stejný násilník jako u Klicpery, a příběh její podobný jako u Klicpery.

Pan dr. Fl. vyznává (str. 256—257), že jmen *Lumír*, *Kruvoj* „uspokojivě vyložití“ nedovede; — výklady *Střebor* = *Střč-bor* nebo *Střeb-or* (ze *střebati*), jež předkládá, jsou nepodobné; — a o *Zbyhoňi* nepodává výkladu nijakého.

Námítka platí tedy dále.

57. Komparativy (superl.).

Ku pozitivu: *já jsem chud* (masc.), *chuda* (fem.), *chudo* (neutr.), *bohat*, -a, -o, *my jsme chudi*, *bohati* atd. (adjektiv skloňování jmenného) byl stčeský komparativ: *jáz jsem chuzí* (masc.), *chuzši* (fem.), *chuzše* (neutr.), *jáz jsem bohatěji* (masc.), *bohatější* (fem.), *bohatějiše* (neutr.), *my jsme chuzše*, *bohatějiše* (plur.); k adverbium pak *chudé*, *bohaté* bylo *chúze*, *bohatějie*. V RKém je tedy psáno chybně:

kací mi z vás najplznei Lud. 38 m. najplznějše,

nainizeie dolóv Záb. 18 m. najníže a

z srdce nainizeie pobražena t. 23 m. najnfže.

Dále ku pozitivu *chudý*, *bohatý*, -á, -é atd. (adjektiv skloňování složeného) byl komparativ: sg. masc. *chuzší*, *bohatější*, fem. -šie, neutr. -šie atd., a v RKém je tedy opět nesprávně:

i by pótka krutá poslednieie Jar. 248 m. posledněšie a
pretrpěchom nailuteiei vedro t. 209 m. najlútěšie.

V Záb. mohlo by býti neinizeie novotvar = *najnížeje* m. *najníže*, ale ten se do 1. pol. XIV nehodí. Tvary pak ostatní neshodují se ani s jazykem starým ani pozdějším.

Pan dr. Fl. brání takto (str. 257):

a) v Jarosl. v kontextu:

podvihajě sě mħla ote pracha
i by pótka krutá poslednieie . . .

psané poslednieie není prý adjektivum, nýbrž adverbium; tedy prý nikoli = byla pŭtka krutá *nejposlednějši*, nýbrž prý = byla pŭtka krutá *nejposlěze, nejposledněji*; — každý zajisté cítí násili, které pan obhájce činí smyslu, aby podezřelou bankovku možno-li očistil od stopy padělanosti;

b) „zbývající tři tvary jsou odchylky“, uznává pan obhájce, ale jsou prý „snad jen pisecké, snad také dialektické“; t. j. 1. obhájce opět volá na pomoc omyly pisecké, aby jimi bránil podezřelou bankovku a „nález“ notorického padělatele, a 2. volá na stejnou pomoc také dialekt, nevíme který, ale neuvodí ani z dialektu ani odjinud dokladu, který by byl dostačnou oporou tvarů psaných naiplznei (pl. nom.), nailuteiei (sg. nom. neutr.).

Obrana taková vytčených chyb RKého ovšem odčiniti nemůže, svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá i po ní dále.

58. *nevzmožno*.

Jest stsl. *nevzmožno*, rus. *nevozmožno*, ale není česk. *nevzmožno*, a pokud známe češtinu starou, také nebylo.

V RKém se však slovo to vyskytuje:

nevzmožno žizniú tráti Jar. 193 (ps. *newzmozno*),
nevzmožno vojevati t. 194 (těž).

Pan dr. Fl. (str. 257) nemá dokladu žádného, který by svědčil, že slovo toto také v češtině jest nebo kdy bývalo, a je to tedy prý hapax legomenon; ale hapax legomena textu podezřelého jsou podezřelá, námitka trvá tedy dále.

59. *vterý* místo *druhý*.

V RKém čte se: *vterěj* pólě Jar. 57 (ps. *wterei*), den *vterý* Jar. 118 (*wteri*) a Záb. 69 (*vteri*), na *vteré* Čestm. 81 (*wtere*), *vterým* krokem t. 124 (*wterim*) a j., místo *druhý* póle atd. Vytkl jsem to a poznamenal jsem, že v českoslezských listinách XVI stol. se vyskytá *utorý* a že pro *vterý* místo *druhý* nemusil by RKý býti nepravý.

Pan dr. Fl. dovolává se toho. — Já k tomu dokládám, co jsem již několikrát řekl: odchylka může býti dialektická, ale může také pocházeti od Hanky; appellativum *úterý* vedlo vždycky k tomu, aby se předpokládalo adj. *vterý*, shodné se stsl. *vštorýj*,

rus. *vtoroj*, pol. *wtory* atd.; proto bylo tuto zvláštnost v podezřelém bankovce RK třeba vytknouti, a námitka trvá dále.

60. *dvadeset, třiedeset.*

Staročesky říkalo se: *dva-dsět(i)*, *tři-dsět(i)* (nebo s *-dc-* místo *-ds-*). — V RKém je chybně:

třiedeset jich otide k otcém Záb. 134 (ps. *trfiedeset*),
vsěch *dvadesět* Jar. 168 (ps. *-defiet*).

V RKém je dále odchýlně:

devěti-krát Čestm. 169 (ps. *denietikrat*),
třie sta pól sta vojuónv Oldř. 27 (ps. *trsie fta pol fta*).

Pan dr. Fl. (str. 258) ukazuje pro prvé dvě odchylky na ABoh., kdež psáno: *deva-dezeti* m. *dva-dsěti*; ale doklad ten nestačí, v ABoh. psáno *-e-* často nadbytečně (v témž dokladě je také *deva* m. *dva*), srov. Hist. Ml. III, 1, 353; také nestačí doklad: v třikrát desetech z Menč. Pror., ješto je to samostatné *deset* a nikoli spřežka jako *dva-dcěti* atd. — O odchylce třetí, *devieti-krát* m. *devětkrát*, se pan obhájce ani nezmiňuje, a pro čtvrtou nemá příkladu nijakého; nejdeť o to, že se říká na Moravě *půl-šesta dvacet* atp., nýbrž o to, říkalo-li se *třie sta pól sta*.

Námitka trvá v plné platnosti dále.

61. *spásati, věza.*

V RKém čte se:

by je *spásal* Jar. 107 (ps. *spafal*), a
Zbyhoň ju (holubici) uchváti,
jako mě zdě *věza*, tak ju v tvrdě hradě Zbyh. 46
(ps. *wieza*).

Vytkl jsem, že *spásati* v stč. nebylo; — pan dr. Fl. (str. 258) přiznává, že ho také nemůže doložit, námitka tedy trvá.

Vytčené sloveso druhé, psané *wieza*, bráno bývá za *praes.* nebo aor. k inf. *prý vězati*, tedy *vězd* nebo *věza*; ale namítám, že také toho v češtině nebylo a není. — Pan dr. Fl. (str. 258) vytýká mi, že se držím „chybného čtení, vlastně výkladu“, a „za to“ *prý* „RKý nemůže“; měl jsem se držeti výkladu, jež nyní nově podává pan dr. Fl. a podle něhož je tu *prý věza* (m. *vaza*) = part. *praes.* slovesa *viezti* *praes.* *vazu*, *vězeš* atd.; tedy smysl je *prý*: „Zbyhoň ji uchvátil, jako mne zde, tak *poutaje*, *vězně* ji v tvrdém hradu“, a *prý* „ovšem pak padá výtka celá“. — Odpovídám: *viezti* v dokladech bezpečných a dosud známých znamená jednak = *plést* (na př. rukavici, punčochu, něm. *stricken*), jednak = *vyšívati*; není tu tedy „smysl jasný“ = *tak poutaje*,

vězně ji (holubici)“, nýbrž patrný nesmysl; chce-li pan obhájce prospěti, musí ukázati doklad bezpečný, že bylo stč. *viezti* = poutati, vězniti; dokud tak neučiní, nepadá výtká, nýbrž padá RKý.

62. *zbroceti*.

Ant. Marek napsal a 1814 vytiskl v jedné své básni:

by se ten tvůj libý ocel
v mé též hříšné krvi *brocel*.

Sloveso zde vytčené *brocel* je patrně chybně utvořeno: k *-brotiti*, *zbrotiti* mělo by býti *zbráceti*, jako je *kotiti-káceti* atd.

Potom „nalezen“ byl RKý a v něm je sloveso to dvakráte:

(Záboj a Luděk) vsě *zbrocesta* krviú, i krviú
zbrocechu je mužie Záb. 145 sl. (ps. *zbrocesta*,
zbrocechu).

Pan dr. Fl. (str. 258) míní, že je to buď *a*) imperfektum *brociech*, buď „novotvar nářeční“ místo „zbrácěti“. — Odpovídám: *a*) imperfekt podobných několik jest, ale tu by pak měl RKý podle svého pravopisu míti *-cie-* (v slabice dlouhé), a má jen *-ce-*; *b*) výklad, že *zbroceti* je dialekticky místo *zbrácěti*, je tak nepravdivý, jako kdyby chtěl někdo míti dialektické *hozeti* místo *házeti*; *c*) naproti těmto oběma pokusům páně Fl-ovým jest zajisté nejsnadnější pokus třetí, který vykládá *zbroceti* RKého jako „nářeční novotvar“ doby Hankovy: bylo v té době sloveso *broceti*, dosvědčené r. 1814 u Ant. Marka. a z toho udělal si autor RKého své *zbroceti*.

Námítka platí tedy dále.

63. *chodivati*, *nosivati*.

Ně. je k *choditi* iterativum *chodivati*, k *nositi*-*nosivati* atd. Ale ne každé sloveso *-iti* má k sobě iterativum *-ivati*, na př. nedovedeme říci *hoditi-hodivati* (m. *házeti*), ačkoliv je to tvar úplně jako *choditi-chodivati* atd. Iterativa naše *-ivati* vyvíjela se tedy časem, a v době staročeské jich ještě nebylo.

V RKém však jsou:

otčík *chodíváše* Záb. 39 (ps. *chodiuafe*),
(junoše) *chodíva* Jel. 6 a 7 (ps. *chodiu*),
(junoše) braň *nosíva* Jel. 8 (ps. *nofiu*).

Pan dr. Fl. (str. 259) vyznává, že také neví dokladu, který by svědčil, že *-ivati* bylo již v době stčeské, ale míní, že přý „nemožnosti tu není“. — Odpovídám: 1) že tvary ty

jsou nemožny, nikdo netvrdil, vždyť sám novočeský usus je důkazem jejich možnosti; 2. ale to tvrdím, že pro dobu stčeskou nejsou doloženy, a to přiznává také pan dr. Fl.

Námítka trvá tedy v plné platnosti dále.

64. *cházievati, pínati, zývati.*

Ke slovesu jednoduchému *hoditi* jest iterativum též jednoduché *házeti*; ale k *choditi* není též jednoduché *cházeti*, nýbrž jen složené *vy-cházeti*, *na-cházeti* atd. Usus novočeský je v té příčině ustálen a nedopouští, abychom říkali *cházeti*, *vážeti* atp. Podobně ustálen byl usus staročeský, a rozdíl mezi jazykem starým a novým je v této příčině nepatrný.

Spisovatelé na počátku našeho století a před r. 1817 libovali si však ve tvarech jednoduchých mnohem více, než usus novočeský dopouští, a na př. Jungmann užívá nesloženého *tínati*, *tírati*, *nášeti*, *píjeti*, *pájeti*, — a podobně odchyluje se v té věci RKý od usu staročeského, ješto se tu čte:

cházieva jelen Jel. 29 (ps. *chazieua*),
jelen *piena* hrdlo t. 27 (*piena*),
Střebor Ludislava *zývá* t. 56 (*ziua*),
Srpoš Spytibora *zývá* t. 69 (taktéž),
Lubor Bolemíra *zývá* t. 87 (též),
Lubor na Ruboše *zývá* t. 97 (též),
Lubor na zemany *zývá* t. 105 (též);

to jest: RKý má odchylky od způsobu staročeského, shodné se stejnými odchylkami novočeskými, oblíbenými před r. 1817.

Pan dr. Fl. (str. 259) vyznává, že sloves zde RKému vytýkaných pro dobu starou nemůže doložiti, ale prý mohla se vyvinouti a to prý tak a tak. — Odpovídám: zda-li a jak se mohla vyvinouti, na tom nám zde nezáleží; uýbrž na tom záleží, jsou-li či nejsou pro dobu starou doložena; a tu shoduje se pan obhájce s námi, že doložena nejsou, — námítka trvá tedy v plné síle dále.

65. *kdě, zdě, veždě.*

Staročesky říkalo se *kde*, *zde*, *vežde* ubique, nikoli *kdě*, *zdě*, *veždě*.

V RKém je naproti tomu jen odchýlné *-dě*:

vezdě ke všem dřevóm Záb. 67 (ps. *uezdie*),
vezdě v přelátěj sěči t. 147 (*vezdie*),
hradem *vezdě* Zbyh. 40 (*wezdie*),
vezdě kamo zechtě t. 52 (*wezdie*),
zdě ny viděti Čestm. 163 (*zdie*),

kto by neplakal *zdě* Opušč. 8 (zdie),
 že *zdě* hořem nyju Skřiv. 16 (zdie),
kdě mój otčík, *kdě* moje máti Opušč. 9 a 11 (kdie),
kdě bě mnostvie Polan Oldř. 28 (kdie).

Pan dr. Fl. (259) dokladů pro stč. kdě atd. nemá nijakých, ale zase myslí, že prý se slova ta mohla vyvinouti, a to prý tak a tak. — A já zase odpovídám: zda-li a jak se mohla slova *kdě*, *zdě*, *vezdě* vyvinouti, po tom mi zde nic není; ale o to tu jde, jsou-li či nejsou doložena v době staré; a tu shoduje se pan obhájce se mnou, že doložena nejsou, — námitka trvá tedy dále.

66. *skad*.

Skad je v češtině slovo neobvyklé, je za ně *odkad*, *odkud*. Jungmann má je před objevením RKého několikrát v Ztrac. ráji (1811), na př. *zkađ* kupci své vozi zboží I, 84 a j., patrně napodobením polsk. *zkađ*.

Potom objeven RKý a tu je 3krát (ps. *fkad*):

skad hořechu meče Čestm. 84,
skad sípěchu střely t. 85,
skad se řútichu klády t. 86.

Pan dr. Fl. má *skad* za moravismus, a ukazuje na analogické *stad*, které uvodí Jir. mor. z EvOl. 356. — Odpovídám: 1. *stad* v EvOl. na místě udaném není (podle laskavého nahlédnutí a sdělení p. dr. Schuberta), dokladu analogického pro *skad* prozatím tedy není; 2. ale dejme tomu, že bylo dial. *stad* a také *skad*, zvláštnost *skad* mohla by tedy býti z dialektu, ale mohla by zároveň pocházeti od Hanky, jenž ji znal z Jungm. Ztrac. ráje; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti.

Námitka trvá tedy dále.

67. *hoj*, *ajta*.

V RKém vyskytují se interjekce *hoj*, *ajta* n. *aj-ta*:

hoj poslyš ty veleslavný kněže Oldř. 16 (ps. *hoi*),
ajta vece Výhoň Oldř. 15 (*aita*),
ajta kněz vze prapor t. 23 (*těž*),
ajta hněvi uchvátichu t. 41 (*těž*),
ajta otvrže Záboj ščit t. 173 (*těž*),
ajta rozmnožie se Tatar mnostvie t. 120 (*těž*)

atd. (*ajta* 11krát, v. Unechtheit 542—543).

Napsal jsem, že se nenalézají v žádné památce pravé.

Naproti tomu pan dr. Fl. (str. 260) píše :

a) *hoj* prý „v památkách staročeských bezpečně jest dosvědčeno“, — ale dokladu neuvozuje, a bez dokladu nelze uvěřiti;

b) *ajta* máme prý rozložití v *aj ta* = *aj tu*; — ale pan obhájce sám vyznává, že „tvaru *ta* = *tu*“ dosvědčiti nemůže, a bez dosvědčení takového platí námítka dále.

68. *vrchole, posleda.*

Substantivum *vrchol* jest a bylo masculinum. Ve spisech novočeských před r. 1817 bře se odchylkou někdy za femininum, na př. Jungmann píše: sněžná vrchole, na parnasskou vrcholi atp. V RKém pak vyskytá se táž odchylka:

na *vrcholi* na vysokéj Čestm. 41 (ps. na *wrcholi*).

Rovněž tak není doloženo pro dobu starou *posleda*, a v RKém čte se:

docházěše *posleda* vojév Čestm. 146 (ps. *posleda*).

Pan dr. Fl. (str. 260—262) naproti tomu praví:

a) *vrchole* fem. je dosvědčeno z nářečí jihočesk. a roudnického, a pro dobu starší také příjmením *Vrchole* ze XVI. stol.; — odpovídám: 1. doklady dial. novočeské pro obranu RKého, jenž chce býti z 1. pol. XIV. stol., nestačí; a 2. příjmení *Vrchole* se nehodí, jednak že jest až ze stol. XVI., jednak proto, že příjmení ráda přijímají tvar *a(ja)*-kmenový místo *o(jo)*-kmenového a že tu tvary *-a* a *-ja* bývají vedle sebe, na př. *Srb-Srba*, *Velen-Velena*, *Vaň-Váňa-Váně*, *Chmel-Chmela*, *Popel-Popela*, *Šil-Šila*, *Běl-Běla-Běle*, *Bakula-Bakule*, *Mikula-Mikule* atd. (v. u Kotíka s. v.); z příjmení *Chmela* nelze souditi, že bývalo také appellativum *chmela* fem., a proto jest i příjmení *Vrchole* doklad nedostatečný pro *vrcholi* RKého.

O *posleda* vyznává pan obhájce sám, že není dosvědčeno. Námítka trvá tedy dále.

69. *svoje křiedle.*

Odchylkou plur. *svoje*, místo du. *svoji*. Uvozuje tu odchylku pravím o ní sám, že nemá zvláštního významu (Jag. Arch. X., 543) a že by pro odchylky toho druhu RKZ nemusily býti padělký (t. XI., 183).

Pan dr. Fl. (str. 262) toto mé cenění také konstatuje; ale nepraví, proč uchylky takové uvozují přece (píši to l. c. 183), a za to hodně důrazně hlásá, „že výtka tato je naprosto

bezvýznamná“ atp.! — Dodávám k tomu: odchylka může pocházeti od autora starověkého, ale může pocházeti také od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námitka trvá tedy dále.

70. *však*.

V stč. říkalo se podle známých dokladů *však* jen v jistých spojeních, na př. na *však večer*, na *však den* atp.; jindy bylo vždycky *všaký*, a zejména když slovo to bylo bez substantiva.

V RKém čte se odchýlně:

však za oružie jme cep Ben. 35 (ps. wfiak),
však jmě vieru . . , *však* (jmě) srdce . . . *však* (jmě) zbraň
 Záb. 76 (též).

Pan dr. Fl. (str. 262) tvrdí, že *však* „mohlo zajisté státi i samostatně“ a že prý já uznávám „slabost této námítky“, poněvadž prý není ani v Athen. ani v Poučení. — Odpovídám: 1. že by *však* bylo mohlo „státi samostatně“, toho nám pan obhájce nedokáže žádným pouhým tvrzením, ani kdyby řekl dvakrát „zajisté“; toho by mohl dokázati jenom pozitivním stčeským dokladem, a toho nemá; 2. že bych já pokládal tuto námítku za slabou, není pravda.

Námítka trvá a platí dále.

71. na paroby krále, řvaním býka, zlobí vraha.

V RKém čte se: na paroby *krále* Záb. 104, řvaním *býka* Čestm. 61, zlobí *vraha* Jel. 31, místo *královým*, *býčím* n. *býkovým*, *vrahovým*.

Pan dr. Fl. omlouvá RKý takto:

1. v Záb. je prý nikoli genitiv, nýbrž adjektivum *králí* (tedy na př. *králí* parob gen. *králího* paroba atd.), a prý „RKý za to nemůže“, že já tohoto adjektiva nedopouštím; — odpovídám: adjektiva -jo ze subst. -jo jsou velice obmezena; je doloženo *trubač* adj. *trubačí*, ale nenásleduje z toho, že by bylo také na př. *pekař-pekaří* atp.; tu třeba zjišťovati každé takové adjektivum zvláště, a třeba tedy, aby pan dr. Fl. podal doklad na př. *králí* parob nebo gen. *králího* paroba atd.; omlouvání jiné je marné;

2. stran odchylek dvou druhých uvodí pan obhájce analogii ze Sušila (péřečka sú *Janíčka* m. *Janíckovy*) a z GestKl. (mám prsten *otce* m. *otcův*); — odpovídám: analogií takových je zajisté více a v době nové hojnost, v RKém mohly by vytkené

odchylky býti od skladatele starého, ale mohou býti také a to spíše od padělatele novověkého.

Námítka trvá tedy dále.

72. *sen* = *hic*.

Zájmeno *sen* jest již v době staročeské archaismus, vyskytuje se skoro jen v jistých výrazech: na př. *sen* svět, do *sie* doby, *sen* i on atp., a má tu vždy význam = *hic*, proti *ten* = *is* a *on(en)* = *ille*. Dosud je nám zřetelný rozdíl významový mezi *sem*, *tam* a *onam*, a zcela podobný byl v stčestíně rozdíl mezi *sen*, *ten* a *on(en)*.

RKý odchyluje se tu od staré češtiny dvojako:

a) jednak bývá tu *sien* (m. *sen*) bez omezení a s velikou zálibou kladeno, tedy nikoli jako archaismus pro jisté jen případy omezený; a

b) jednak bývá ve významu chybném = *ille* místo *hic*; na př. Čestmír jest na hradu Kruvojovu a vykládá Vojmírovi, že do poledne mají odtud dorazit tam, kde je Vlášlav se svým vojskem; to je vyjádřeno slovy:

kehdy slunce dokročí poledne,
jest nám dokročiti na *sie* miesto, kde atd. Čestm. 104;

chybně, místo: na *to* miesto; stčeské „na *sie* miesto“ znamená = na *toto* místo = *sem*; podle úmyslu skladatelova měl Čestmír pobízeti Vojmíra, aby neotálel, poněvadž jim jest do poledne dorazit *tam*, t. j. na místo vzdálené; ale skladatel neuměl se náležitě po staročesku vyjádřiti a praví, že Čestmírovi a Vojmírovi proto je třeba neotálet, poněvadž mají do poledne doraziti „na *sie* miesto“ = *sem*, t. j. na místo, kde již jsou!!

Pan dr. Fl. (str. 262 sl.)

a) stran první části námítky nemá omluvy žádné a k ní vůbec nehledí; a stran

b) části druhé omlouvá RKý z dialektu: (náměstka *sen*) prý „v nářečí mohla míti význam pochýlený“, ale nedokazuje toho nijak; podávám příspěvek k důkazu, kterého by zde bylo třeba: řekneme někdy na př. *tuhle-ten* místo *tamhle-ten* atp.; ale to nestačí pro výklad vytčeného místa v Čestm., a nestačí to pro RKý, kde těch případů s „významem pochýleným“ je mnoho.

Námítka trvá a platí dále.

73. sing. akk. *chlap*, *had*, -a.

Sing. akk. vzoru tohoto byl původně *chlap*, *had*; — nyní

je za to *chlapa*, *hada* (tvar genitivní, vzatý do akk.); — ta změna nestala se však náhle, nýbrž tímto postupem: dříve stalo se tak při jménech znamenajících osoby, tedy na př. akk. *chlapa*, a teprv později stalo se totéž při jménech živočišných, tedy na př. *hada*; u jmen neživotných zůstal tvar starý dosud, na př. *dub*. — Rovněž tak bylo ve vzoru měkkém *oráč*, *kóň*, *meč*. — Akkusativy *chlapa*, *oráče* jsou pravidlem již v době stěeské, akk. *hada*, *koně* teprv od stol. XVII.

RKý má tu mnohé odchylky: v *Luděk* Záb. 125, na *král* t. 77, na *Kruvoj* Čestm. 33, uzříš krváceti *Kruvoj* t. 91, (Vojmír) zře krváceti *vrah svůj* 94, ženi na *Zbyhoň* Zbyh. 24, místo v. *Luděka*, na *Kruvoje* atd.; těchto šest případů uznává sám pan dr. Fl.; krom toho jest několikrát koncové *-a* (nebo *-e*) vyškrabáno, na př. bozi chtějí stepati Vlášlav(a) a j., ale k těm případům nehleďme; — a naopak je v RKém akk. *hada*: kdaž *hada* potřieti chceš Záb. 91 (potřieti conterere bylo s akk., na př. zástupy jich vše potom AlxV. 1073), praděd můj zbi diva *tura* Lud. 114 (vedle akk. *tur* Čestm. 162).

Pan dr. Fl. omlouvá RKý takto:

1. prý „archaismem zachovalo se mnoho akkusativů jmen“ (jmen osobních); při tom odkazuje do mé Hist. Mluv. III., 1, 26; — ale ta jsou jména v tvaru prý archaistickém skoro vesměs jména cizí, zejména hebrejská, která v latině, kde spisovatelé stěští je poznali, se neskloňují; ten způsob je pak napodoben i v češtině; na př. jenž jest vyvedl Ifrahel ŽKle. 135, 11 = v orig. lat.: qui eduxit *Israel*, jméno cizí necháno neskloněno, a téhož způsobu jest i doklad, jež pan obhájce uvozuje z EvVíd.: padesát let nejmaš a viděls Abraham Jan. 8, 57 = v orig. lat.: *Abraham* vidisti; doklady takové nejsou pro archaismy RKého: *v-Luděk*, *na-Kruvoj* atd. omluvou ovšem pranic, to ví pan dr. Fl. zajisté a velmi dobře; zbývá tedy z těch prý „mnoha“ akkusativů archaistických, kterých se pan dr. Fl. pro RKý dovolává, všeho všudy jeden: črt v *Strachkvas* vstúpi DalJ. 32 z rkp. L (v DalC.: w toho strachkwaša); opakují: doklad jedinký, který se mi ve veškeré mé praxi staročeské naskytl, a na několika listech RKého je jich tolik!

2. naproti neoterismům akk. *hada*, *tura* má prý RKý pravidlem akk. *kóň*, *konieček*, *oř* atd.; — odpovídám: tyto pravidelné akkusativy mohou pocházeti od autora starověkého, ale mohou také pocházeti od Hanky, který příkladů takových pro *kóň* a *oř* nalézal hojnost v textech, kterými se obíral (AlxV., Hrad., Tand., Trist. a j.), a jiné mohl si podle nich snadno domyslíti.

Námítka trvá tedy dále.

74. *Slovesa po- s gen.*

Stěsky říkalo se: *podati čeho, podávati čeho*, t. j. slovesa tato pojila se s genitivem; a podobně býval genitiv pravidlem při *povýšiti, pozývati*. Výjimky jsou řídké.

V RKém je naproti tomu z pravidla akk. místo gen.:

tamo si podámy *ruce* Záb. 84 (ps. *ruce*),
podasta si přesilně *ruce* t. 100 (těž),
Kruvoj podáše věrnú *ruku* Čestm. 50 (*ruku*),
povyš *ny* Jar. 224 (*ny*),
hadlivě *ny* pozývá Vlášlav Čestm. 11 (*ny*).

Pan dr. Fl. (str. 264) uznává, že to jsou odchylky; ale nemusí to prý býti odchylky novočeské, poněvadž jsou příklady i v starých textech pravých. — Odpovídám: že výjimky z pravidla jsou již v stě., pověděl jsem sám; ale odchylky RKého vytkl a vytýkám přece, poněvadž tu je příkladů sem hledících několik a v nich vesměs odchylky.

Pan dr. Fl. také míní, že by v Čestm. 50 „mohl býti také správný gen. du.“, t. j. navrhuje implicity na obranu RKého čtení: Kruvoj podáše věrnú rukú (= věrných rukou, dvou) a obak rukú tú (= rukou tou, jednou) uvádíeš bídu na lúd. RKý měl by o odchylku méně, — kdyby smysl nekřičel, že mu pan dr. Fl. činí násilí a že čtení jím žádané jest absurdní.

Námítka platí tedy v plné síle dále.

75. *dotati, zkusiti, stříeci, ždāti s gen.*

Genitiv býval také ve výrazech: *dotati komu čeho, zkusiti čeho, stříeci čeho, ždāti čeho*.

V RKém je za to chybně:

máti božíá dodáše jim *chrabrost* Jar. 159 (*chrabrost*),
zkusi Lubor *chrabrost moju* Lud. 116 (těž),
střězechu jěj púti jejie *dráhu* Jar. 33 (*drabu*),
válku ždāti Lud. 39 (*walku*),
milá *na milého ždaje* Jah. 18,
ot boha *na milost ždāti* Jar. 206;

jednou správně: *milosti ždāti* Jar. 196.

Pan dr. Fl. brání RKého takto:

a) *dotati* s akk. je prý doloženo u Kotta (z konce XV stol.); dejme tomu, že by to pro RKý stačilo, přece je to odchylka, kterou třeba vytknouti, poněvadž také od padělatele novověkého může pocházeti;

b) pro *zkusiti* s akk. dokladu neuvedl nijakého;

e) pro Jar. 33 doporučí čtení:

(Němci) střežechu *jěj* púti jejie *drahú*,

t. j. *drahú* = sg. instr. a *jěj* = sg. gen. — nemám nic proti tomu, přijme-li kdo tento výklad.

d) pro *žďáti* s akk. opět doklad nijaký a tedy i obrana nijaká;

e) „milá na milého *žďaje*“ je „prý“ ovšem odchylka velice hrubá; já jsem napsal, že *žďáti na co* je moderní germanismus „auf etwas warten“; a pan obhájce omluvného dokladu nemá; — případ v Jar. 206 jest identický: ot boha na milost *žďáti* chvalno; pan obhájce doporučí čtení: ot boha nám-milost *žďáti*; proti tomu svědčí však stejné místo právě vytčené z Jah., a i když připustíme čtení doporučené, zůstává přece chyba akk. místo gen.

Námítka trvá tedy dále, mimo c), k němuž nehledme.

76. *jmu* sě činiti čeho.

Staročesky říkalo se: *jmu* sě činiti něčeho, t. j. infinitiv v tomto rčení byl slovesa imperfektivního (děje neskonaleho) a jeho předmět byl v genitivě. Odchyly velmi zřídka se vyskytují.

Spisovatelé novočeští před r. 1817 přejali toto rčení z jazyka starého, ale nepoznali zevrubně jeho pravidla a psali pak také: *jmu* se učiniti (perfektivně) něco (akk.), na př. jme se obnoviti mluvu, jmu se ohlásiti veliký sbor (v Jungm. Ztrac. ráji) atp.

V RKém vyskytuje se toto rčení 2krát a pokaždé s chybou novočeskou:

je sě děva *kyticu* lovit Kyt. 6 (ps. *kiticu*),
juž sě jechu *náspsy* rozkotati Jar. 7 (na^{pi} rozkotati).

Věta v Jar. je v stč. tak hrubě chybná, jako kdyby někdo řekl novočesky: soused začal *zbourati* dům.

Na to pan dr. Fl.:

a) odchylný akk. místo gen. vyskytuje se prý ne velice zřídka, nýbrž velice hojně; — mám příkladů značnou hojnost, a v nich proti odchylce s akk. velmi velikou převahu pravidla s gen.: a nevybíral jsem i nevybírám dokladů nikdy jen pravidelných. nýbrž také odchylné, a tyto zvláště;

b) stran *rozkotati*, perfektiva místo imperfektiva, píše pan dr. Fl., že prý „nemusí býti perfektivum“, že prý jest „moravské *podkopati* rovněž imperfektivní“ (podle dokladů u Kuldy 1, 67: tedy se dali *podkopati* dům) a že prý „musíme (a ovšem můžeme) i *rozkotati* v Jar. pokládati za imperfektivum“; to — citoval jsem doslovně — tvrdí pan dr. Fl.; a já odpovídám:

„moravské“ *podkopati* není imperfektivum, nýbrž perfektivum, jako v češtině; a i kdyby bylo imperfektivum, nenásledovalo by z toho, že by stč. nebo staromoravské *rozkotati* bylo též impf.; páně Fl-ovo tvrzení, že „musíme *rozkotati* pokládati za imperfektivum“, jest tvrzení ovšem důrazné, ale bez dokladu a tedy na-prosto liché.

Námítka trvá v plné síle dále.

77. *pohýbati* koho.

Říkáme *hýbati něčím*, *pohybovati něčím*; vazba s akk.: *hýbati něco*, *pohybovati něco* jest odchylka doby pozdější.

Naproti tomu je v RKém verš:

(Lumír) bieše pohýbal *Vyšehrad i vsě vlasti* Záb. 33 (ps. *Vísehrad i wšie vlasti*).

Pan dr. Fl. a) uvádí příklad: nehýbaj mne ŽWittb.; — tu je vliv latiny, *moveas me*, jako v ŽWittb. často; v ŽKlem. je tu náležitý instr. mnů;

b) příklady ostatní, jež uvádí, nejsou z doby dosti staré;

c) pro *pohýbati* s akk. nemá dokladu žádného.

Námítka trvá tedy dále.

Styděti se čeho nevytýkal jsem jako chybu.

78. *kol*, *kolkol*.

V RKém čte se několikráte *kol* a *kolkol*.

jda *kol* oběti Čestm. 144,

kol se rozléhachu rázi Lud. 123,

kol tvrda hrađa Zbyh. 7,

kolkol Prahy Oldř. 59,

kolkol vrcha Jar. 145 a Čest. 164,

kolkol jejú Záb. 147

a j.; v památkách pravých toho není.

Pan dr. Fl. naproti tomu

a) uvodí doklad ze Sequ.: bývá polepšen *kol* svět; tu prý je adverb. *kol*, a prý z nářečí východního; — odpovídám: tu není „*kol svět*“ a žádné adverbium *kol*, nýbrž složenina *kol-svět*, utvořená podle lat. *orbis terrae*, *orbis terrarum*, srov. něm. *Erdkreis*; doklad: *kolfviet machina* Prešp. 150; tvar plnější jest *kolosvět*: *koloswyet machina* Rozk. 264, Hymn. 70^b, tu giftu oblohu *totifs kolofwyet wody naziwa praedictam machinam aquam vocat* Comest. 2^b;

b) z domnělého východního adverbia *kol* vyvozuje pan dr.

Fl. dále předložku *kol* a zduplikované *kolkol*, což vše prý „je v nářečí výhodním nejen možno, ale (dokladem Sequ.) i velice pravděpodobno“; — odpovídám: pádem *a*) padlo i *b*).

Námítka trvá v plné své síle dále.

79. *hnáti koho po sobě; hnáti v koho.*

V RKém čte se:

krupo je (Tateré křesťany) *po sobě* hnachu Jar. 79,
hna Srpoš v Spytibora Lud. 72;

oboje nesprávně, neboť *hnáti koho po sobě* je rčení v češtině rovněž tak nesprávně, jako jeho doslovné překlady lat. *persequi aliquem post se*, nebo něm. *Jemanden nach sich jagen*, — a *hnáti v koho* jest v stě. = *hnáti do nitra* čího.

Pan dr. Fl. brání takto:

a) v ŽWttb. jest „zasě obrátil si ny *po* nepřítelých našich“, a říká se „sědět *po* koních“ = zády ke koním; tedy prý v RKém: (Tataři) hnali je *po sobě* = hnali je „*majíce je zády k sobě*“; — nemohu se domnívati, že by tu pan obhájce žertoval, a proto odpovídám: 1. doklad ze ŽWttb. je doslovný překlad z latiny, avertisti nos retrorsum post inimicos nostros ž. 43, 11, a neplatí zde pranic; 2. ano, říká se, že na př. pan správce jel do města a seděl *po koních*; ale nikdo neřekne, že „*koně vezli pana správce po sobě*“ (podle podávaného výkladu prý = „*majíce jej zády k sobě*“), a rovněž tak nemůže a nemohlo se také říci, že „*Tataři hnali křesťany po sobě*“ (podle téhož výkladu prý = „*majíce je zády k sobě*“);

b) místo *v-Spytibora* doporučí pan obhájce čtení *vz-Spytibora*; — prostředek ten je zajisté vhodný k vysvětlení chyby RKého; ale já znám ještě vhodnější: Hanka znal AlxV., tu četl, že Neguzar „*v nepřátely kón oboři*“ v. 1716, a to napodobil v RKém; výklad můj má tu přednost, že při něm netřeba v textu měniti ani litery, kdežto doporučená oprava *vz m. v* se stane místnou, až bude pravost RKého dokázána.

Námítka trvá tedy v části *a*) plně dále, a také o části *b*) nemůže obhájce tvrditi, že by ji byl odvrátil.

80. *zývati na koho.*

V RKém čteme dále:

Lubor na Ruboše zývá Lud. 97,
Lubor na zemany zývá t. 105;

a to je chyba rovněž tak hrubá, jako kdyby se řeklo novočesky: Václav zve *na* Matěje, místo: zve Matěje, volá Matěje.

Pan dr. Fl. vyznává, že jest „odchylka zajisté velmi hrubá“, a nemoha ji omluviti, že musí „vyvrácení ponechati jiným“.

Svědectví z této „zajisté velmi hrubé“ chyby proti pravosti RKého plynoucí platí tedy dále.

81. *zdieti, sdieti* významem prý *imperpektivum*.

V stč. bylo *dieti* facere imperpektivum (jako na př. *činiti, dělati*), a složené *z-dieti* perfektivum (jako na př. *u-činiti, u-dělati*).

Naproti tomu čte se v RKém:

kak sě *zdě* v cuzěj vlasti, tako *bieše zdieti*
dietkám i ženám Záb. 30—31 (ps. lie *zdie* a
bieše zdieti), —

a to jsou chyby rovněž takové, jako kdyby někdo novočesky řekl: „jak se *učinilo*, tak bylo *učiniti*“, a kdyby tím chtěl říci: *jak se dalo* nebo *činilo*, tak bylo *dělati* nebo *činiti*.

Pan dr. Fl. uznává, že „odchylka je velmi hrubá“; ale míní, že prý *sdieti* „mohlo býti dialekticky imperpektivum“; dokladu pro toto své mínění nemá, je to tedy mínění bezdůvodné, jehož nám dbáti netřeba.

Co pak dále uvodí „o střídání vidu slovesného“, svědčí, že v národních písních tu onde slovesa nestejně kvantitity dějové bývají, ale nestačí nikterak na obranu RKého, kdež se čte:

čemu si raně *rozkvetla*,
rozkvétavši pomrzla,
pomrzavši usvědla Růže 2—5,

a kde právě spojení *rozkvetla-rozkvétavši* a *pomrzla-pomrzavši* cit syntaktický uráží; a omluva nepostačí zde nijaká, poněvadž známe ruskou předlohu těchto veršů.

Námítka trvá tedy v plné síle dále.

82. *Střídání časů*.

V básnickém vypravování a líčení bývá střídání grammatického času; ale i tato licence má své meze, a když je překračuje, bývá chybou. Chyby takové jsou v RKém často: na př. *sedieše* kněz s starostami, *sedě* knieni s zemankami . . i *káže* kněz Lud. 49sl. t. j. impf.-aor.-praes., vše o dějích téhož času; — *Uhře sě shluká* . . *střetnú* . . v ješut *by* chrabrost Jar. 97sl. (aor.-praes.-aor.); — *palováše* tu kto *téci může* t. 287sl. (impf.-aor.); — *dodrachu sě* k Olomúcu, *bieda vstane*, *niče neby* prosto Jar. 115sl. (aor.-praes.-fut.-aor.) atd. To nejsou stilistické licence, nýbrž syntaktická matenice. Původce její neznal syntaktického

rozdílů mezi aor. a impf. a užíval libovolně a střídavě toho a onoho; často také neznal tvaru a zejména neznal dobře rozdílů mezi praes. a aor., na př. *jde* je mu praes. it a také aor. ivit, kdežto aorist zněl *jide* nebo *jíde*. Z této dvojí neznalosti vyplynula pak matenice grammatických časů sama sebou. Do sklonku stol. XIV. není textu, kde by v této příčině panovalo takové bezpravidlí; teprv v XV. stol., když impf. a aor. zanikají a pravá syntaktická jejich platnost se zapomíná, vyskytují se příklady podobné. S podivením pak jest, že sloveso *kázati* (iubere, monstrare) vyskytuje se v RK vždycky jako praes. histor. *káže* a nikdy v náležitém tvaru aor. *kaza*; v Lud. 15 čte se dokonce: druhdy kněz *káže*, ve významu = olim iubet princeps (Jag. Arch. X., 555).

Na to pan dr. Fl. (str. 267): *a*) nedostatek aor. *káza* není prý snad nutným důkazem podvrženosti, a *b*) že prý také jinde bývá tak, jak jsem k tomu prý sám kdysi ukázal; — odpovídám: *a*) nedostatek aor. *káza*, t. j. pravidelné praes. *káže* místo aor. *káza*, nevýdávám za důkaz podvrženosti RKého, ale za věc podivnou; *b*) roku 1879 nevěda o koincidencech RKého s Hankou měl jsem RKý za pravý a uvedl jsem doklad podobný pro střídání času z Kat.; nyní, když koincidence znám, jeví se mi věc jinak: matenice může býti od skladatele stol. XIV, a může býti také od Hanky.

Námítka trvá tedy dále.

83. *Supinum.*

Supina užívalo se v stč. jen při imperfektivech a mívalo při sobě předmět v genitivě; říkalo se tedy: *jdu dávat pokrmu*, nikoli pak: *jdu dat pokrm*.

Vazba tato z češtiny časem vyhynula, ale spisovatelé novověští před r. 1817. za příkladem jazyka starého užívali jí přece; chybovali však, neznajíce dobře jejího pravidla, a zejména užívali též supina z perfektiv, na př. Jungm. ve Ztrac. ráji (1811): vydal se *vyzkoumat* světa atp.

V RKém je supinum několikrát, ale většinou s chybou, a zejména dotčená chyba novočeská často se v něm vyskytá:

vyhubit vsě králevo Záb. 218 (m. *kubit*),
dat pokrm t. 230 (m. *dávat*),
dat mnoství obětí t. 231 (m. *dávat*),
poznat mravův Jar. 18 (m. *poznávat*),
pohřebat mrch Záb. 229 (m. *pohřebovat*);

v prvních dvou případech jest i akk. místo gen.

Pan dr. Fl. vyznává, že nezná odchylek, kromě které jsem uvedl v rozpravě o českém supině (v List. filol. 1888, 100 sl.),

ale ty prý „dostačí, aby se (odchyly RKého) daly aspoň vysvětliti“; — odpovídám: nejde o vysvětlení odchylek, neboť každý vídíme, že odchylky jsou, a také každý poznává, že vznikaly analogií vazeb intuitivních atd.; ale jde o to, hodi-li se vytčené odchylky RKého do stol. XIV, anebo hlásí-li se do poč. stol. XIX; a tu připomínám: že v textech stč. pravých jsou odchylky velmi řídké (v dotčené rozpravě uvodím všecky, které znám ze stol. XIV a XV, totiž tři s akk. místo gen., mezi nimi dvě v překladu z lat., a dvě z perfektiva místo imperfektiva, z nichž jedna ze XIV a jedna v rýmu z XV stol.); RKý hlásí se tedy počtem a zvláště kvalitou (perf. místo impf.) svých odchylek do stol. XIX.

Námítka trvá a platí dále.

85. *úsilno*.

Úsilno znamená v stčestíně = těžko, namáhavo, pracno; a byl rozdíl mezi adj. *úsilný* a *násilný*, takový, jaký máme dosud mezi subst. *úsilí* a *násilí*: nesmím říci, že se někdo dopouští „úsilí“ (místo „násilí“), a rovněž tak nemohlo se říci stč. *úsilný* místo *násilný* (adjekt.), ani *úsilno* místo *násilně* (adverb.).

Subst. *úsilí* místo *násilí* užil Jungm. v Ztrac. ráji 1811, ovšem chybně.

Potom objeven RKý a tu čte se:

přijde cuzí *úsilno* v dědinu Záb. 28 (ps. ufilno);

podle patrné souvislosti a smyslu má tu býti *násilno*, a jest odchylkou *úsilno*, t. j. RKý odchyluje se tu od významu stčeského a shoduje se s chybou novočeskou.

Na to pan dr. Fl.:

a) „chyba Jungmannova je vysvětlitelná polštínou“; — odpovídám, že na tom nezáleží, odkud chyba Jungmannova jest, nýbrž na tom, že jest, a to potvrzuje i pan obhájce;

b) stč. význam *úsilé* = *vis*, *violencia* je prý dosvědčen z Dalimila; v Dal. praví totiž Břetislav Čechům, pobízejí je k nastávajícímu boji proti Němcům:

nám se jest s právem *úsilí* brániti DalC. 44;

v rkpech pozdějších Ff. (z r. 1440) a Z. (z r. 1459) je místo *úsilí* položeno *násilí*, a v německém veršovaném překladě je za to *virebil* (= *Frevel*); z toho soudí pan dr. Fl., že *úsilí* = *násilí* (*Frevel*); — odpovídám: dokladů pro stč. *úsilé* a *násilé* je hojnost, a všecky svědčí, že je *úsilé* = labor, molestia, a *násilé* = *vis*, *violencia*; slova ta dlužno tedy lišiti, a rovněž tak utvořená z nich adjektiva a adverbia *úsilný* a *ná-*

silný, úsilno a násilně atd.; na uvedeném místě v Dal. je varianta: v jedněch rkpích jest *úsilí*, v jiných *násilí*; oboje dává svůj dobrý smysl, ale nenásleduje z toho, že by bylo *úsilí* = *násilí*; kdyby někdo napsal „varuj se úrazu“, a jiný to opsal se změnou „varuj se nárazu“, byla by varianta podobná, ale přece by nebylo *úraz* = *náraz*, a proto také není stě. *úsilé* = *násilé*;

c) překlad *úsilé* = *Mühe* prý nedává v DalC. dobrého smyslu, a rovněž tak nehodí se prý pro adj. *úsilný* význam = *laboriosus*, *mühsam* ve výrazech: žida křesťanóm *úsilného* Vít. = „einen Juden, mühsam den Christen“ a *najúsilnějšíe* muky Kat. = „mühsame Qualen“; — odpovídám: já také tak nepřekládám; nýbrž překládám *úsilný* = *molestus*, tedy „žida křesťanóm *úsilného*“ = *Judaeum christianis molestum*, a „*najúsilnějšíe* muky“ = *molestissimos cruciatus*; přeložil jsem *úsilno* = *mühsam* = *laboriose* v RKém, abych kontextu básně co nejvíce vyhověl, a přece se vidí, že ani tento pro RKý úmyslně vybraný nejpříznivější překlad se nehodí;

d) prý „najde se nuance významu, která všechny ty doklady spojí“, t. j. pan obhájce nechává věc in suspensio a odkládá výklad do budoucnosti; — já toho potřeby nevidím, *úsilno* v RKém je slovo svým významem nevhodné.

Námítka trvá tedy dále. Připomínám k ní jen, co pan dr. Fl. nepřipomenul, že stejný rozdíl mezi *úsilí* a *násilí*, jako v stčestíně, byl také v staré moravštině (doklady toho v Jirečk. mor. 47 a 56, srov. Athen. VI., 16).

84. Syntaktické vazivo nové.

Kdo umí česky (novočesky), bez mnohých obtíží může čísti RKý; co tu nalezne na pohled staročeského, tomu naučí se navedením nebo cvičením velmi kraťoučkým: duša (někdy) místo duše, dušu m. duši, bůh m. bůh, bůřiti m. bouřiti, hlása a hlásáše m. hlásal, atp. Týž pak zkus to a čti některý pravý text staročeský, na př. Alexandreidu; přesvědčí se, že porozumění textu staročeskému není snadno. Jak jest tu věc vysvětliti? Tím, že v jemném syntaktickém vazivu jest veliký rozdíl mezi češtinou starou a novou. V RKém jsou slova na pohled staročeská, syntaktické vazby však jsou novočeské, — a proto čtenář novočeský tak snadně rozumí „staročeskému“ RKému.

Pan dr. Fl. na to píše:

a) že prý je námítka „jen obecná“; — odpovídám: je proto obecná, poněvadž také syntaktické vazivo je v RKém notné vůbec;

b) že prý námítka „je nespravedlivá“, poněvadž prý Alexandreida je památka „umělá, překlad, nářečí západního, konser-

vativní“, RKý pak památka „národní, původní, východní, víc pokročilá jazykově“; — odpovídám: 1. v RKém jsou Jar., Lud., Záb., Čestm. a j., ne-li více, tedy aspoň tak „umělé“, jako Alx.; 2. že by v „překladě“ (Alx.) mělo býti, poněvadž je to „překlad“, vazivo starožitnější, než v textě „původním“, jako je prý RKý, zajisté nikdo neuvěří; a 3. jest obecně známo, že v nářečích východních, i přese vši „pokročilost“ (t. novotvary atd.) je stránka syntaktická více zachována než jinde, a při „moravském“ RKém měla by býti výjimka, „staromoravský“ RKý má míti vazivo již novočeské?

Námítka platí tedy plně dále.

86. *kázati* = *monstrare*.

Ukazovati a *kázati* jsou slova příbuzná, ale místo *ukazovati* na někoho přece nesmíme říci *kázati* na někoho. Tak bylo i v češtině staré, a proto je v RKém řečeno chybně:

i *káže* kněz na Střebora Lud. 55 (ps. kaze, na),
kněžna na Lubora *káže* t. 86 (též).

Pan dr. Fl. chce RKému pomoci výkladem, že prý tu jest *káže* místo *ukáže*, t. j. prý *u-* odsuto, a ukazuje při tom na AlxV. 1669: ten Řěky vsě tu *'divieše* (z tu-*udivieše*, rkp. má: *wfyetu dywyfye*), a na EvVid.: y wyerzyechu (prý m. *u-věřichu*).

Odpovídám:

a) výklad AlxV. 1669, podaný V. Kořínkem v List. filol. 1885, 279, je velmi pravdě podoben, myslím, že jistý; ale v dokladech tu snesených jsou pro *elisi u-* příklady jenom pro případ, když se dvě *u* setkávají, tedy *-u-* *elisi* z *-u-u-*, a není nijaký doklad a pan dr. Fl. sám také nijakého nepřináší, že by se *u-* odsouvalo, když předchází samohláska *-i* nebo *-a*, jako by to mělo býti v RKém;

b) výklad, že by v EvVid. Jan 2, 11: y wyerzyechu veň bylo = *i věřichu*, je libovolný; EvSeitst. má na témž místě ovšem *i uvěřichu veň* (perf.), za lat. et crediderunt, ale z toho nenásleduje, že by se totéž musilo vkládati do EvVid., když tu je zřetelné *i věřichu veň* (impf.).

Námítka trvá tedy dále.

87. *prnúti*.

V stě. bylo sloveso *-prnúti*, z koř. *per-*, doložené ve složeninách *oprnúti sě* = resistere, *poprnúti* = hnáti (na koho, proti komu), *připrnúti sě* = přihnati se, přiraziti, *vyprnúti sě* = zmižeti. Vyskytuje se zřídka, a dva doklady jsou v AlxV.:

(rytířstvo) tu k nepřítelům poprnu 1411 a
jakž sě vlk k stádu przygo 1422.

Hanka poznal to sloveso vydávaje AlxV., ale nerozuměl mu
dobře a kladl *prnúti* = *prchnúti* (v 2. díle Star. Sklád. XXVII).

V RKém pak vyskytují se čtyři doklady:

i by Němcům *prnúti* Ben. 75 (ps. prnutí),
že je jak zvěr plachý *rozprnuchu* Jar. 80 (rozprnuchu),
rozprnuchu vsě jich voje t. 102 (těž),
rozprnú sě řady Čestm. 180 (rozprnu);

význam je tu patrně *prnúti* = *fugere*, *rozprnúti* = *fugare*, tedy
význam souhlasící s výkladem Hankovým *pr-* = *prch-*.

Pan dr. Fl. shoduje se s výkladem z koř. *per-*. Ale prý
lidová etymologie spojila *prnúti* s *prchnúti*, a to již v době staré,
a toto prý lidoetymologické *prnúti* = *prchnúti* je prý v RKém,
a také prý i v AlxV. 1411.

Odpovídám: a) v AlxV. 1411 není *poprnúti* = *poprch-*
núti, (rytířstvo) k nepřítelům poprnu t. j. rozehnalo se, vyrazilo
proti nepřítelům, nikoli *poprchlo*! b) teleologický výklad z lidové
etymologie je při podezřelé bankovce RK nemístný, tu pomohl
by jen doklad z textu pravého, že *rozprnúti* je = rozehnati atp.;
c) považme ještě náhodu: sloveso *-prnúti* vyskytuje se velmi
zřídka; ale bylo 2krát v stč. AlxV. a 4krát v starém prý
RKém; oba tyto texty se zvláštností *-prnúti* setkaly se pak
náhodou u Hanky! Jak snadna jeví se naproti tomu věc při vý-
kladě z falsace: notorický padělatel Hanka připravoval k tisku
AlxV.; tu nalezl sloveso *-prnúti* a vzal je mylně za = *-prchnouti*;
měl pak to slovo za zvláštnost staročeskou (jako *zaměšiti*, v.
nahore v č. 2), a užil ho v RKém 4krát.

Námítka trvá dále a je tím těžší, že je to koincidence
téhož způsobu, jako *zaměšiti*.

88. *postúpati*, *upěti*.

Sloveso *postúpiti*, *postúpati*, *postupovati* bylo vox media,
znamenal takorba jen pohyb; směr, kterým se pohybování roz-
umělo, vysvítati měl z kontextu: *postúpiti za sě*, nebo *před sě*
atp. Samotné *postúpiti*, když se vyskytá, má význam *cedere*,
abire atp.

V jazyku novém ustálil se význam *postúpiti* = *progredi*,
tedy jen směrem *ku předu*; za *cedere* přijato z němčiny *couvati*. —

V RKém čteme:

(strana straně, v bitvě) *postúpati* brání Jar. 72 (ps. postupati);
to znamená po staročesku: strana straně brání *couvati*; ale ten

význam zde nemůže býti; zde chce býti patrně význam *progređi*, a to je význam z doby novější.

Pan dr. Fl. tvrdí, že *postúpiti* bývá také stč. = *progređi*, a uvodí doklady: ana po jich zlé vieře *nepostúpi* Lvov., a jimž jsem dával pomoc mnohú *nepostúpie* pro mne nohú Baw.; — odpovídám: 1. *postúpiti* po zlé vieře není = *progređi*, nýbrž = abire, srov. *nepostúpil* po radě nemilostivých non abiit ŽWittb. 1, 1; a 2. v dokladě z Baw. je *nepostúpie* = neučiní kroku, a nikoli *postúpiti* = *progređi*; naopak i v staromoravském Baw. je *postúpiti* = *cedere*: Ctnost (personifikovaná) nevidúc širší rady postúpi na své hrady 35 (= ustoupila), bezděky se rozraziachu a od brány *postúpichu* 229 (= ustoupili).

Námítka trvá tedy dále a potrvá dotud, dokud nebude přinesen bezpečný stč. doklad, že v kontextu podobném, jako je v RKém (o bojujících atp.), bylo *postúpati* = *progređi*.

Stran *upěti* prostě konstatuji, že pan obhájce volí čtení a význam „*úpěti* = *naříkati*“; jaká má býti potom interpunkce, nepraví (o interpunkci odjinud nabízené vyjadřuje se slovy „i kdyby nebyla veskrze správná“, tedy nikoli se souhlasem nebo důvěrou); čteme tedy — podle něho — prozatím bez interpunkce:

uleká se u Vlášlava súci

úpěchu (= *naříkali*) vzhóru na stráň otsud

skryto před Ctmírovým videm . . .

89. *druhdy*.

V stčeštině znamenalo *druhdy* = lat. *interdum*, něm. *mitunter*, *bisweilen*; v tom významu mohli bychom říci na př.: *druhdy nalezne se i čtyrlístý jetel*.

Slovo to vyšlo z užívání. Spisovatelé novější před r. 1817 přijali je ze spisů starých zase, ale někteří nerozuměli mu dobře a omylem dali mu význam = *olim*, *einst*, *kdysi*; na př. Jungm. ve Ztrac. ráji 1811: *nebes druhdy našich* (m. *kdysi* našich), Ant. Marek 1814: *jako druhdy srdce naše nejsou na rozporu* (m. *jako kdysi*, t. j. za časů husitských).

V RKém vyskytuje se totéž slovo 2krát;

bíeše *druhdy* kněz Zálabský Lud. 3 (ps. *druhdi*),

aj *druhdy* kněz káže poslóm 1. 15 (též),

oběkrát s mylným významem novočeským = *olim*.

Na to pan dr. Fl.: „jako nč. *jindy* může mítí význam *olim*, tak“ přý „musíme připustiti pro stč. *druhdy* (dialekticky) též význam“; — citoval jsem pana obhájce doslovně a odpovídám, že „nemusíme“, a také že neuznáme jeho výkladu, že by stč. *druhdy* bylo = *olim*, dotud, dokud nám toho nepotvrdí bezpečným dokladem stčeským.

Svědectví, plynoucí z této námítky proti pravosti RKého, trvá tedy v plné síle dále.

90. *sěmo tamo, v pravo v levo* atd.

K jazyku počítám také dikci a vytýkám, že v RKém často se vyskytují prázdná a nikoli starožitná adverbialní určení *sěmo-tamo, v pravo v levo* atp.; na př.:

Polené skáčíú *sěmo tamo* Oldř. 52,
rozprnú sě řady *sěmo tamo* Čestm. 180,
(duša) po drvech *sěmo tamo* . . . t. 198,
(děva) chodi *sěmo tamo, vezdě kamo zechtě* Zbyh. 52,
půjdem v *pravo v levo*, buď v *před* buď v *zad* Oldř. 21 sl.,
(mužstvo) rozstúpi sě v *pravo v levo* Záb. 95,
rozstúpi sě vás jeden hluk v *pravo i v levo* t. 168,
míjechu hory i lesi v *pravo i v levo* t. 187 a j.

Pan dr. Fl. míní, to že nepatří na stránku jazykovou, nýbrž aesthetickou, a nevyvrací nic.

Námítka tedy trvá dále.

91. *Novoromantika.*

V dikci a tedy, poněvadž dikce je stránka jazyka, v jazyku vytýkám dále mnohé výrazy a frase v RKém, které zajisté nejsou rázu středověkého, nýbrž novoromantického, a jsou tedy v RKém jazykové anachronismy; na př.:

(holub) žalostivo vrká hoře vsěmu lesu Zbyh. 2;
(junose) s němým lesem mlčie t. 10;
(Praha) mlčie v jutřniem spaní, Vltava sě kuří v raniej páře, za Prahu sě promodrujú vrši, za vrchy vzchod šedý projasňuje Oldř. 30—34;
na lícech rúměnci kvíechu, oči jako nebe jasné Lud. 10 sl.;
(hněvi) rozohnichu zraky jejú Ben. 45;
jarota mu z žhavú zrakú pláše Jar. 270;
(Záboj) horúčema očima v Luděk měří Záb. 125;
zře Záboj na Slavojeva zapolena zraky Záb. 48;
skad hořechu meče Čestm. 184;
meči běsnichu protiv mečem t. 62;
rozstúpi sě síla v údech, rozstúpi sě bodrost v myslech Lud. 32 sl.;
(Kruvoj) řváše chrabrost v svoje ludi Čestm. 64;
vzmužte chrabrost bujných srdec Oldř. 22;
zjutra záhe rozpálimy krutost vsju Čestm. 37;
ruči koni neste v patách za nimi našu krutost Záb. 182;
čemu naše braň má tepruv ot vrcha soptati krutost t. 88;

hluci soptichu krutů krutost t. 185;
tamo dobůři naše pomsta t. 212.

Pan dr. Fl. ukazuje, že také u Ovidia silent frondes, silet humidus aer atp. — Odpovídám: paralely z Ovidia neplatí, tu třeba, chce-li obhájce něco pořídit, parallel z české doby středověké.

Námítka trvá tedy v plné platnosti dále.

92. Výrazy moderní.

Vytýkám jich RKému značnou řadu: prokní *cválá* Oldř. 44, — *dlúho obih ktrěše* Jar. 10, — (Kublajevna) *otpravi se* poznat nřavův cuzích Jar. 18, — *vícestvie se níkamo nekloní* t. 119, — *k spodu súžichu se v ostrů hranu* t. 135, — *mácháchu silno ostré meče* t. 161, — *ot boha na milost ždáti chvalno* t. 207, — *lev nastřelen* t. 273 (m. zastřelen = postřelen), — *palováše* tu kto téci může t. 287, — *kto rozplaka vaše hlasy* Čestm. 24, — (Kruvoj) *uráděše biedu na lud* t. 51 (srov. *uvedl v náaturu bídu* Jungm. Ztrac. ráj. 1811 I. 284), — *drva spevnichu* úžemi t. 76, — *voji ozvučení* hlukem t. 142, — *z niej vznikáše jeket* t. 154, — *zrači se* kořist t. 204 (stč. zračiti se = vyjeviti se, vyplniti se, na př. o snech), — *uondána biesta* Lud. 62, — *oba sta unavena* t. 80, — *rozezených muž* Ben. 44, — *tamo se síla hrnu*, i v *levo búři se síla* t. 67 a 69, — (junoše) *na skále si sede* Zbyh. 9 (m. *sěde*, bez *si*), — *duše vyletě táhlým hrdlem* Jel. 16, — „*kto to?*“ s *hrada* slova Zbyh. 32, — *drahá* = *milénka* Zbyh. 20 (srov. *kde dráhá chodie*, v padělané *Pisni Vysehr.*), — *den se rozhořívá na poledne* Jar. 186, — *slunce přejde poledne i otopedne na pól k večeru* Záb. 149, — *večer tich tu projde na noc chladnú, noc se proměňuje v jutro šero* Jar. 183 sl., — *noc se převálíše přes pól noci, pokročíše k jutru šedošeru* Oldř. 13 sl., — *jde pastucha po šerém jutře* Oldř. 38, — *pokroč vz rané blaho* t. 90, — *vzníde Vojmír v blahopřejné jutro* t. 92.

Pan dr. Fl. míní, že tyto věci „vymykají se obraně po stránce jazykové“, a brání jen něco, co je sem nesprávně — prý — zařazeno:

a) *na milost ždáti*, odkazuje do č. 75; — já též;

b) (junoše) *na skále si sede*: to je prý chybné čtení, prý „nutno čísti“: na skále *sí* (= této) *sede*; — odpovídám: v RKém nebyl by lok. *sí*, nýbrž *siej* (srov. č. 23), čtení, kterým by obhájce podezřelý bankovce rád pomohl, bankovka sama odmítá;

c) *mácháchu ostré meče*, doklad analogický: ač *kto sochor vmácháše* Baw. 263 je pozdní, ale chci jej míti za dostatečný;

d) (Kublajevna) *otpravi se* poznat nřavův cuzích; rčení to

prý „je nyní doloženo *moravsky*“ v Bart. Dial.; — odpovídám: je to rčení nejen moravské, nýbrž také české (*odpraviti posla* Jg. a Us.), a nalezl jsem mezitím také doklad dostatečný ze stol. XV.

e) jde pastucha *po šerém jutře*, pokroč *vz rané blaho*, vznide *v blahodějně jutro*; pan dr. Fl. uvádí na obranu výrazy: *toulati se po noci*, *jíti v jutře*; ale tu je samozřejmo, že to jsou analogie nedostatečné (*jdíechu v jutře* a *vznide v blahodějně jutro* atd.).

Námítka mimo dva výrazy trvá tedy dále.

93. Výrazy a rčení zvláštní, ani staročeské ani novočeské.

Těch vytýkám sedm:

nadivno vám sluchu Jar. 4,

upěchu před Ctmírovým videm Čestm. 201 (*vid* prý = *conspectus*),

opač chody kolem hory Čestm. 166,

po všech vlastech lud sbierati stanú Jar. 90,

náspy zakopané kolkol vrcha 145,

smrt sie bude bohem zamieřena t. 315,

chorúhvi tu sbory na most vraziú Oldř. 47.

Na to pan dr. Fl.:

a) *nadivno vám sluchu*; máme prý čisti *nad-divno*, prý „*nad-divno* dle známé stč. vazby“; — přiznávám se, že této „známé stč. vazby“ neznám; —

b) *upěchu před Ctmírovým videm*; tu je prý chybná interpretace, totiž slovesa *upěti*; — ale já (v Jag. Arch. X, 565, na místě od pana dr. Fl-e citovaném) vytýkám subst. *vid* (o slovese *upěti-úpěti* píší tamt. na str. 560); —

c) *opač chody* kolem hory, místo opakuj *chůzi* atp.; — o tom nemá pan obhájce nic; —

d) *lud sbierati stanú*; sám jsem uvedl v Jag. Arch. výraz na pohled podobný: on stane tluka *perseveraverit pulsans* EvVíd. Luk. 11, 8, a mezitím přibyl jiný v nově nalezeném Baw.: (rytíř) rány vymyšluje *staue* 126; pan dr. Fl. uvodí tyto dva doklady a praví, že na jejich základě „se snadno vyloží místo v Jar.“ (jak se vyloží, pan obhájce nepověděl); — odpovídám: nevyloží se snadno, poněvadž význam je neshodný; *stanu* tluka jest = *perseverabo pulsans* (srov. *ktož setrvá* tluka ChelčPost. 83^b), *stanu* vymýšleje = *perseverabo excogitans*; a tento význam, *stanú* = *perseverabunt*, se do Jar. nehodí; zajisté se sem více hodí význam *stanú* = *začnou*, a to je rusismus;

e) *náspy zakopané*; je prý „doloženo“ substantivem: *zákopa* *profodium* Prešp.; — odpovídám: není to doloženo, jakoby na př. rovněž tak chybný výraz „*náspy příkopané*“ nebyl doložen substantivem *příkop* *mor. příkopa*;

f) *smrt* sie bude *zamieřena*; — o tom nemá pan obhájce opět nic; —

g) *chorúhvi tu (s) sbory na most vraziú*; máme prý čisti: *chorúhvi (akk.) sboři (nom.) na most vraziú* — pevně postaví, vztýčí; — já však nevím, zda-li by autor Oldřicha se smyslem tohoto čtení souhlasil, ale dejme tomu.

Námítka trvá tedy mimo případ g) dále.

94. *Pravidlo jerové.*

Ríkáme sebrati a *s-bratrem*, a ucho naše by se urazilo, kdyby někdo řekl *sbráti* nebo *se-bratrem*; mezi souhláskami týmiž *s-br*-samohláska *-e-* jednou jest (sebrati), a podruhé není (*s-bratrem*). Případů takových je v jazyku našem množství nesčíslné a prof. A. Havlík našel o nich pravidlo: *-e-* za *jer* vyskytá se jen tam, kde šly za sebou slabiky *jerové* dvě nebo více, a bývá tu *-e-* v každé slabice druhé nebo sudé (od konce počítajíc, tedy v slabice 2hé, nebo 4té . . . , nikoli v 1ní, 3tí atd.); jest tedy šev, poněvadž bylo před tím $\text{šb}_2\text{v}_1$ a dat. *švu*, poněvadž to je ze $\text{šb}_1\text{vu}$, a podobně švec ze $\text{šb}_3\text{vb}_2\text{c}_1$ gen. ševce ze $\text{šb}_2\text{vb}_1\text{ca}$, instr. ševcem ze $\text{šb}_4\text{vb}_3\text{cb}_2\text{mb}_1$ a stč. s-ševcem ze $\text{stb}_5\text{-šb}_4\text{vb}_3\text{cb}_2\text{mb}_1$ atd. Pravidlo toto platí velikou měrou dosud, a platilo ještě více v jazyku starém.

V RKém jsou dilem shody s tímto pravidlem, a to shody některé zvláštní, dilem neshody.

a) Pan dr. Fl. klade důraz na shody zvláštní, t. j. na ty, které jsou přes míru novočeskou, a vytýká zejména správné nebo shodné:

Vojmír vzvola *skály* t. j. *s* skály Čestm. 108,
Výhoň *snahú* chváta t. j. *s* snahú Oldř. 4,
sediše kněz *starostami* t. j. *s* starostami Lud. 49,
prokní teče *koněm* svojim t. j. *k* koněm Jar. 62,
Jaroslav ves *ve krvi* s ořem zbrocen Jar. 280,
trapná *žizn* útrobu kruto smáhše Jar. 181,
za mnú, za mnú, koho vy *žizn* trápí Jar. 201,
sedm sích vládyk s udatnými sbory Oldř. 3,
vskočí kněz na most *sedm* vládyk za niem t. 43.

Smysl pak obrany páně Fl-ovy jest, že tyto shody nemohou býti od padělatele novověkého, že původce jejich jest tedy skladatel starověký.

Odpovídám: všechny tyto shody mohou býti od padělatele novověkého, který čítal stčeské verše, kde právě tyto zvláštnosti Novočechovi jsou nápadné; mohou býti zejména od notorického padělatele Hanky, který před „nalezením“ RKého byl zpracoval pro tisk stčeské texty AlxV., Hrad., Vít., který

zajisté také jiné texty byl četl, a který svou padělatelskou náklonností byl k tomu veden, aby si zvláště pilně všimal toho, čím se liší čeština stará od nové; příkladů pak, které pro RKý mohly býti vzorem, je tu dosti:

pro *s s-*, zjednodušené v *s-*, jako *skály m. s skály* atp. v RKém: (ovčičě) *fkaly* spadne AlxV. 1118 *m. s skály*, král Filip *fwyeta* snide t. 114 *m. s světa*, nevieš že mi *fwyeta* sniti Vít. 35^b *m. s světa*, (měsiec) *sě flunczem sejme* AlxV. 2412 *m. s sluncem*, král *fwym* *sě rytierstvem potáza* t. 322 *m. s svým*;

pro *k k-*, zjednodušené v *k-*, jako *koněm m. k koněm* v RKém: vedú jej *kayphaflowy* Vít. 50^a *m. k kajfašovi*, *knyezy* náhle *příbězechu* Hrad. 272 *m. k knězi*;

pro *ve krvi* (celek 2slab.): *ve krvi* (Cyra) *utopichu* Dal. 10 rkp. Lobk., a tak i v textě upraveném Hankou;

pro *žizn* (jednoslab.) ve verších 8slabičných: proto pójde w *kazn* *jich dušě* 114^a, Josef pro *bazn* *nesměl vzieti* t. 45^a, ti jako *jeden blazn činie* t. 99^b atp., a poučení theoretické v Dobr. Gesch. 1792, 72, kdež *piesn* položeno za jednoslabičné (pan obhájce sám to připomíná);

pro *sedm* (jednoslab.) v 8slab. verších: *matko pro tvých sedm radostí* Hrad. 119^b, a na druhěj *sedm* *jich bieše* t. 93^b.

b) O neshodách RKého praví pan dr. Fl. jen krátce, že tu „je, pravda, řada odchylek: *se skály* Čestm., *ke druhému Jar. atd.*“; — dodávám k tomu, že neshod těchto je řada značná a podávám některé příklady další: *se svým* Oldř. 44, *se svú* Čestm. 93, *se dřeva* Zbyh. 1, t. 49, *se svojim* t. 49, t. 51, *rozepe* Záb. 196, *ze silna* 194, *se sčitem* Čestm. 17, *ke hradu* t. 62, *ze stienov* t. 177, *ve vlasti* Jar. 5, *ke druhému* t. 42, *ote pracha* t. 247 (výčet není úplný); — místo *velebyster* Jar. 269 má býti *velebystr*; — *blsky* Jar. 235 je 2slab. a má býti jednoslabičné; celý verš: *blsky rázráz bijú v stany Tatar* Jar. 235 je 10slab., v skutku byl však v stčestíně 8slabičný, poněvadž *blsky* bylo 1slab. a *biú* (místo *bijú*) taktéž; také *drvo* má býti vždy jednoslabičné a předložka měla býti vokalisována, ale bývá tu odchylka: *v drva* Čestm. 60 *m. ve drva*, *drva* 2slab. t. 110 atd.; — nejhrubší však jsou odchylky *u vsě* místo *ve vsě*: *bóh ti bujarost da u vsě údy* Oldř. 17 (verš 10slab.), *buď v před buď v zad u vsě* *pótky lúté* t. 21 (též), *strach uderi u vsě u Polany* Oldř. 49 (též); tak nemluvílo *se nikdy a neříká se nikde*!

Pro úplnost dodávám, že podle pana dr. Fl-e

a) prý také *kriú* ve verších 145 a 146 Záb. je jednoslabičné, a příslušné verše tedy že prý jsou 8slabičné: i *vsě* kolem *zbrocesta kriú* i *kriú* *zbrocechu* je *mužie*; — ale toto tvrzení páně Fl-ovo je čirá libovůle, neboť *míra* *veršová* je tu *volná*, verš

předcházející je 10slabičný, následující 11slabičný, není tedy nikde důvodu, proč by verše vyřčené měly býti 8slab.; a dále

b) že prý Hanka „řídil se druhým vydáním“ *Dobr. Gesch.* (1818), ve kterém poznámka o jednoslabičnosti slova *piesn* není, a že tedy (to je asi smysl) nevěděl nebo věděti nemohl, že stě. *piesn* atp. bylo jednoslabičné; — otázka: a před vytištěním vydání druhého (1818) Hanka Dobrovského *Gesch.* neznal, nečetl?

Svědectví plynoucí z těchto věcí proti pravosti RKého trvá a platí tedy dále.

95. *mhla ote pracha.*

V AlxV. vypravuje se, kterak perští jezdci hnali na Řeky a kterak se zdvíhal prach, kudy jeli:

a kadyž koli hnachu,
jakžto mšla bieše ot prachu (v. 1823).

Verš podobný jest v RKém, kde při srážce dvojího vojska podvihaje se *mhla ote pracha* Jar. 247.

Rozdil jest, že v AlxV. je přirovnání: *jakžto mšla*, = kady jezci hnali, tam bylo od prachu *jako mšla*, — v RKém pak metafora: *zdvíhá se mšla od prachu*. Metafora je zde nápadná, poněvadž neobyčejná; říká se *mrak* (n. *mraky*) *prachu*, ale nikoli *mšla prachu*. Podivnost přestane, když verš v RKém vezmeme za reminiscenci z AlxV.:

Hanka připravoval AlxV. pro tisk a tu poznal verš 1823: *jakžto mšla bieše ot prachu*;

tuto myšlenku napodobil v RKém, ale nedosti obratně, místo přirovnání *jako mšla* atd. položil neobvyklou metaforu *zdvíhá se mšla ode prachu*.

Pan dr. Fl. brání a míní takto:

a) že „metafora ta není neobvyklá“; — to by měl, odpovídám, dokázati příkladem a dokladem, že někde tak psáno, ale toho nepodává; —

b) a kdyby metafora *mšla od prachu* třeba prý byla neobvyklá a prý „kdyby RKý měl tuto věc z AlxV., nebyl by přec padělkem“, poněvadž Alx. je z 2. pol. XIII stol., reminiscence z něho mohla se do RKého dostat v době staré, od skladaatele staročeského; — tu však zase bude obhájcem třeba dovolávati se podivné náhody: myšlenka *mšla-prach* byla v XIII stol. v AlxV. a přejata odtud do RKého, a dva tyto různé texty setkaly se náhodou u Hanky, notorického padělatele!

Svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá tedy dále.

96. Reminiscence z *Millionu*.

V Jaroslavu RKého stojí na bojišti proti sobě křesťané a Tataři, a nežli se boj začne, praví básník, že

„Kublaj *káže* všem svým *čarodějům*,
hadačem, *hvězdářům*, kúzelníkům,
aby zvěstovali uhodnúce,
kteraký by konec boj jměl vzieti“ (Jar. 47—50);

na to prý

„sebrachu se nalit *čaroději*,
hadači, *hvězdáři*, kúzelníci,
na dvě straně kolo rozstápichu
i na dli trest černú položichu
i ju na dvě póle rozčepichu:
prvej póle Kublaj imě vzděchu,
vterej póle králi imě vzděchu;
vetchými slovesy nad sím vzpěchu;
počechu trstí spolu vojevati,
i trest Kublajeva svíceziše“ (t. 51—60).

Rovněž tak v Marco Polově cestopise zvaném „*Million*“ králové Uncham a Chinchíš stojí proti sobě, a před počtím boje

„Chinchíš, taterskej král, *přikáže čaroděnkóm a*
„hvězdářóm svým, aby pověděli uhodnúce, kterakej
by konec jejich boj jměl vzieti. Tehdy ti odpověděli
„a na dvě rozdělili trst na dli i položie před sebu
na zemi, a jednéj straně převzděli Chinchíš a druhéj
Uncham a řekli královi: když my budem čísti v
svých knihách nad těmi trstmi rozščepenými, tehdy
tě dvě polovici trstí budú spolu bojovati, a ten
král zvítězí v boji, čiež polovice té trstí na druhéj
usědne“ atd.

Tak vypravuje se v českém překladě *Millionu*, a to v jediném jeho rukopise (z XV stol.), jež máme. Tento rukopis byl před objevením RKého v rukou Hankových (Hanka vyslovuje to sám v listě psaném Dobrovskému 3. srpna 1817 a otištěném ČČMus. 1870, 218), a byl, jak víme odjinud, také majetkem Hankovým (nyní je v ČMus.; na předním listě vytištěno štam-pilí: „z Hankových“);

Že myšlenka (t. j. děj v RKém a v *Millionu* ličený) je stejná, jest každému patrnó; patrnó jest také, že i výrazy namnoze jsou nápadně podobné, ano stejné. Jak vysvětliti tuto podobu a stejnóst?

Náhodou zajisté nikoliv.

Také ten výklad je nemožný, že by věci, které jsou v *Millionu* a Jaroslavu stejné nebo podobné, pocházely z nějakého

pramene společného; nemožný je ten výklad proto, že Marco Polo svůj cestopis podle vlastních zpomínek a zápisek složil (r. 1298) a nezkompiloval ho z pramenů cizích.

Nezbývá tedy výklad jiný, než ten, že vytčené věci stejné jsou přejaty z jednoho z našich textů do druhého: a poněvadž nelze mysliti, že by Marco Polo byl znal a užil českého Jaroslava (i kdyby byl Jaroslav ze XIII. stol.), tedy vyplývá z toho nevyvratně, že *skladatel RKého čerpal z Millionu*.

Million byl sepsán jazykem starofrancouzským, pak od Fra Pipina (asi r. 1320) vzdělán latinsky, ze vzdělání Fra Pipinova přeložen do češtiny atd.; skladatel Jaroslava mohl čerpati z Millionu latinského, ale máme bezpečné svědectví, že čerpal z českého*). Million český, jak pověděno, před „nalezením“ RKého byl v rukou Hankových, Hanka. tedy mohl z něho čerpati, a zajisté z něho čerpal.

Reminiscence z Millionu mohla by pocházeti ovšem také od autora staročeského. Není sice pravděpodobno, že by překlad latinský, pořízený asi r. 1320, dosti rychle se byl dostal do rukou českých a dosti rychle byl přeložen do češtiny, aby ho byl mohl užiti český básník, jehož báseň se nám dochovala opsána v RKém, a tedy nemůže býti mladší než prý z 1. pol. XIV; není pravděpodobno, že by to všecko — přeložení Millionu do češtiny, studování Millionu českého českým básníkem, složení české básně s reminiscencí z Millionu, a přijetí této básně do „anthologie“ zvané RKý —, není pravím pravděpodobno, že by všecko to se bylo mohlo vykonati v době krátké od r. 1320—1350, kdyby věci byly chodily svým chodem obyčejným; ale obhájci mohou tvrditi, že chod nebyl obyčejný, nýbrž mimořádně rychlý, a proto řekl jsem v Unechtheit (Jag. Arch. XI, 30), že reminiscence z Millionu mohla by pocházeti také od autora staročeského, že je to pomyslitelno, když nehledíme k věcem všelikým jiným.

Pan dr. Fl. nemůže z mé argumentace vyvrátiti ovšem pranic†), ale spokojuje se s tím, že jsem přejetí reminiscence z Mill. do Jar. v době staré prohlásil za pomyslitelné; to prý „obráncům

*) V Jaroslavu praví se, že čarodějníci *položili třtinu na délku*; je to rčení nepřipadné, poněvadž třtiny nelze položiti jinak než na délku; vysvětluje se pak nepřipadné toto rčení tím, že skladatel, bera tu věc z českého Millionu, textu jeho chybně porozuměl: v českém Millionu praví se totiž, že čarodějníci na dvě rozdělili trst na *dlí* i *položie* na zemi, t. j. „na *dlí*“ patří tu k „rozděliti“, „rozdělili na *dlí*“ = *rozštěpili*, skladatel Jaroslava pak zmýlil se a vzal „na *dlí*“ k „položie“; omyl ten je bezpečným svědectvím, že skladatel Jaroslava čerpal z Millionu českého.

†) Něco vyvrací přece; osudné pro RKý „na *dlí*“ nevztahuje se prý ke trtění, nýbrž prý „k čarodějům“, kteří podle „starého“ básníka „na dvě straně *kolo* rozstúpichu“ a v tomto „*kole*“ podle pana dr. Fl-e prý „položili třtinu *podél* svých řad“!

postačí“; — že jsem to však omezil jen pro ten případ, když nehledíme k věcem jiným, a že jsem právě vzhledem k těmto věcem jiným dále uvedl, že reminiscence v Jaroslavu sotva od autora starého a nejspíše od notorického padělatele Hanky pochází, to pan obhájce nepověděl.

Svědectví, plynoucí z této věci proti pravosti RKého, trvá tedy a platí plně dále.

97. „*Kytice*“ a „*Na sebe*“.

Báseň RKého *Kytice* má některé podoby s básní Hankovou „*Na sebe*“ a jsou složeny jedna podle druhé. Jde o to, kdy báseň *Na sebe* byla složena.

Životopisec Hankův Glückselig (1852), který měl zprávy od Hanky samého, napsal, že „*Na sebe*“ je první báseň Hankova: „Diesen Gefühlen (t. citům českovlasteneckým) gab Hanka Worte in seinem ersten, unmittelbarsten, ihn am meisten charakterisirenden Gedichte“ (t. „*Na sebe*“); a poněvadž Hanka básnil již před 1817, vyplývá z toho, že báseň „*Na sebe*“ je z doby před „nalezením“ RKého. Na tom založil jsem námitku, že *Kytice* RKého je skládána po ní a podle ní.

Naproti tomu uvozují obhájci některá data, podle kterých prý u Glückseliga jest udání mylné a báseň „*Na sebe*“ složena prý jest až po r. 1817 (zejména též vlastní udání Hankovo, že báseň jeho první je „*Lidka*“); z dat těchto však ani v jediném ani ve všech dohromady není svědectví bezpečného, že by složení básně vytčené (o její složení se jedná, ne o vydání) bylo z doby po objevení RKého a nemohlo býti z doby před tím.

Ale také já nemohu dokázati, že pozitivní udání Glückseligovo ani potud není mylné, že by složení básně *Na sebe* bylo starší než „nalezení“ RKého, a proto od námítky sem hledící upouštím.

98. *Míra veršová*.

V RKém je v Jar. verš 10slabičný, rhythmů celkem trochejského a s caesurou po 4. slabice, nikoli přísně zachovávanou; podobně v některých částech Záb. a Čestm. — Verš takový v době staré nebýval, aspoň není tomu dokladu. — Naproti tomu má verš na vlas stejný Herder v překladě několika písní srbských.

V Lud. pak je strofa 4veršová, s verši po 8-7-7-6 slabikách. — A téže míry jsou štoly trojdílné strofy leg. o sv. Dorotě, kterou Hanka z rkp. Vít. znal a v Star. Sklád. III, 122 sl. otiskl.

Oboje tyto verše mohl napodobiti padělatel doby nové, zejména padělatel Hanka.

Pan dr. Fl. na to

a) stran verše v Jar. atd. praví, že „vyvrácení o nemožnosti tohoto verše obsahuje již *Echtheit* bratří Jirečků“; — odpovídám: verš ten je možný již proto, že v RKém jest; že by byl nemožný, nikdo nepraví; ale o tom jsou pochybnosti, že by byl býval také u básníků staročeských a to již v době prastaré; neboť vidíme na něm, že je patrně ustrojen podle srbského desaterce, a o srbském desaterci víme, že není z doby staré; —

b) stran strofy v Lud. nepraví pan obhájce nic.

Námítka trvá tedy dále.

99. *Parallely.*

Bylo ukázáno, že v RKém je velmi mnoho parallel, t. j. míst upominajících na stejná nebo podobná místa jiných plodů literárních, známých před objevením RKého. V Jag. Arch. XI, str. 26—28 podávám z nich výbor, 22 kusů.

Z těch dotýká se p. dr. Fl. pěti:

1. *těžcí meči po bocích jim visá* Jar. 240 upomíná na Jungm. Ztrac. ráj (1811) II, 226: *po boce mu visel meč*; tu prý „stejná situace přivodila stejná slova“; — dejme tomu, že je tu „stejná situace“; ale otázka: jak se stalo, že staročeský skladatel v Jaroslavu má „stejnou situaci“, jako je v Ztrac. ráji? a jelikož tu celá situace je vystižena pojmy ovšem stejnými mečviseti-bok, ale výraz slovný mohl při tom přece býti rozdílný, jak se stalo, že slovný výraz těch věcí je tak nápadně stejný v Jar. a v českém překladě Ztrac. ráje? zajisté ne náhodou; zbývá tedy výklad: přejetím ze Ztrac. ráje do Jar.;

2. *Vláslavobojce* v Čestm. 202 a *Titanůbojce* u Jungm. v Hlasateli I. (1806), 251; — tu je v námítce omyl, má býti Titanůbijce; paralela trvá ovšem i potom, ale jest oslabena a dále nic na ní nechci zakládati; —

3. *kdaž hada potřieti chceš, na hlavu mu najjistějie* Záb. 91 a *kterýž hadu potře zlému hadovi* Ztrac. ráj (1811) II, 270; tu prý v Ztrac. ráji je reminiscence z bible a v RKém nikoli; — souhlasím úplně, i v tom, že v RKém není reminiscence z bible; ale o to tu nejde, nýbrž o to, že v RKém je reminiscence ze Ztrac. ráje; —

4. *ty zhovadilý, ty veliká potvoro hadův* Záb. 136 sl. a *člověk tvor nezhovadilý* Ztrac. ráj II, 32, *přepotvorný had* t. 176; pan dr. Fl. uvodí z toho ze všeho jen adj. *zhovadilý*, které je prý doloženo tam a tam; — ale zde nejde o výraz, nýbrž o paralelu, a té se omluva páně Fl-ova ani nedotýká; —

5. *jak by hory s horami válely* Čestm. 185, *jak by les v les se valil* Ben. 50 a *hora o horu se stýká lítým srážením*

Ztrac. ráj I, 306, *jako hora uvalená na horu* t. I, 256; v RKém je prý krásný obraz boje, kdežto v Ztrac. ráji neválčí hory, nýbrž andělé, a vrhají jen hory na sebe, ty se srážejí; — paralela trvá ovšem i potom, ale jest oslabena, u p o u š t í m o d n í.

Paralely, kterých pan dr. Fl. vyvrátiti nedovedl, trvají ovšem dále; a rovněž tak paralely, kterých se ani slovem nedotekl, mezi nimi na př.:

kehdy bieše pět sluncí Záb. 99 a *bylo sedmmecítmé slunce* Jungm. Atala (1805) 65;

(*mužstvo*) *taže hlubinami lesův* Záb. 98 a *hlubinami lesův* Jungm. At. 91;

mlat i dušu vyrazi Záb. 161, *vrah vyrazi z junose dušu dušicu* Jel. 15 a *Vlasta vyrazila jednou ranou duši* Hněvk. Děvín (1815) 178;

tamo vele duš těká šemo tamo po dřeviech Záb. 225 a *duši nemluvnátka těkající po kvítí* Jungm. At. 37;

Kruvoj uvádíeše biedu na ľud Čestm. 51 a *vedl v náтуру біду* Jungm. Ztrac. ráj 1, 284;

trudno nám váleli s těmi vrahy Čestm. 156 a *trudno válčiti se* Všemocným Jungm. Ztrac. ráj. 1, 176;

vypražená ústa otvieráču Jar. 188 a *vypráhlá ústa otvírají* Jungm. v Hlasateli I. (1806), 258;

Ludiše mu věnec staví, věnec z dubového listie Lud. 135 sl. a *vstavím jí na hlavu věnec ze slézu modrého* Jungm. At. 27.

Nalézají se kde jinde takové zřetelné a výmluvné shody básně pocházející prý ze stol. XIV. s plody písemnictví novějšího a poměrně nejnovějšího? Zajisté nikoliv. A zajisté nelze shod těch vysvětliti jinak, než tím, že autor RKého byl Novočech, který z literatury novočeské čerpal.

Námítka mimo dva případy vytčené trvá dále.

100. *hapax legomena*.

Hapax legomena textů pravých jsou ovšem pravá a vzácným rozmnožením zásoby slovní. Ale jinak jest při hapax legomenech textů podezřelých, a tedy také RKého: ta jsou eo ipso podezřelá. Úkolem obhájců, chtě-li podezření odvrátiti, jest, přivéstí doklady shodné z textů pravých.

O hapax legomenech vytčených RKému pověděl jsem, že některá snad existovala skutečně („einige von den als nicht verbürgt angeführten Ausdrücken sind wenigstens denkbar und können existirt haben“ Jag. Arch. X, 568); třeba jich jen doložit.

Pan dr. Fl. praví, že jsem hapax legomen vytkl 53, a uvodí je (abecedně) na str. 278—280. Ale tu jich několik zapomněl:

pravíť před tím na několika místech, že ta a ta námitka patří do hapax legomen, na př. na str. 253 č. 50 *sietí se splendere* a *plýti fluere*, str. 257 č. 58 *nevzmožno*, str. 258 č. 61 *spásati*, str. 273 č. 92 *uondati*, *cválati*, *nastrělití*, *palovati*, *zračiti se*, *drahá* (= milovaná) z téhož č. 92; a patří sem také *uváděti*, *ozvučený*, *rozezlený* (Unechtheit I. 98); tedy 13 zapomenutých, ne-li více.

Pan dr. Fl. se domnívá, že z vytčených 53 je jich nyní doloženo 15, = 28⁰/₀; s korekturou, které tu třeba (66 místo 53), bylo by to jen asi 23⁰/₀, zbývá tedy doložení jich ještě více než tři čtvrtiny.

Ale doložení, které pan obhájce podává, není vždy tak dostatečné, jak on se domnívá. Na př. jest *škoditi* a adj. *škodlivý*, ale z toho nenásleduje, že by bylo také *hoditi-hodlivý* atd., a *hadlivý* RKého není tedy dosvědčeno slovesem *haditi*; — *kot* vetchých dřev v Ben. 60 není omluveno dokladem *kot* discus v Prešp.; — *mužstvo*, rozstúpi se mustvo Záb. 94, není „zajištěno“, když je doloženo *panstvo*; — tako *krupo* je po sobě hnachu Jar. 79: adj. *krupý*, známé ve významu = *hrubý*, není tím také dosvědčeno pro význam = *krutý* atp., ani když se přidá výklad, že je to „dialekticky pochýlený význam“; — *rozhoralý* není omluveno tím, když obhájce řekne, že je to místo *rozhořalý*; — také doložení z nč. nářečí není vždy dostatečné; — ale některá doložení, po případě výklady, ovšem uspokojují, zejména pro výrazy vytýkané: *bystrý*, *dlužný*, *luna* (o tom viz ještě doleji), *panstvo*, *podvíhati*, *prorada*, *zlobný*, a pro ukrácení řeči chci nehleděti také k slovům doloženým jenom z nč. nářečí.

K slovu *luna* mám tuto poznámku: V RKém je: *lepá Kublajevna* jako *luna* Jar. 15, a v Baw. 216 v „Arnoštu“: (*panna*) *bieše* podobna k *luně*. Mohlo by se zdáti, že obrazný výraz tu a tam je zvláštnost moravská a že je tu tedy nové svědectví pro staromoravský původ RKého. Ale zdání toho nebylo by lze zastávati: přirovnání dívky k měsíci je známo v básnictví staroněmeckém, srov. *sam der mäne* = *jako měsíc* (o Kriemhildě, v. Listy filol. 1874, 111); český vzdělavatel „Arnošta“ měl buď výraz podobný ve své předloze (v rkp. D, vyd. v Hagenových *Gedichte des Mittelalters* I. 1808, mně nebylo lze do textu toho nahlédnouti), anebo jej sem vložil jako reminiscenci z lektury své německé, a v RKém může přirovnání býti reminiscencí z Nibelung, ovšem také od skladatele novověkého.

Pro *protknutí* pan dr. Fl. dokladu nemá, ale poznamenává, že je to prý „odchyłka nepatrná“. Avšak není tu námitka proto, že by slovo to bylo vůbec hapax legomenon, neboť doloženo je hojně, nýbrž pro odchylný význam (mělo by tedy býti jinde a ne v I, 100): *protknutí* je vlastně = *probodnouti*, *propíchnouti*, a v RKém je vzato ve významu = *přetíti*, *roztíti*. Je tu totiž:

(Jaroslav) mečem Kublajevica zachvátí,
ot ramene šúrem kyčlu protče Jar. 282;

básník chtěl patrně říci, že Jaroslav Kublajevicovi šourem od ramena kyčli *přetal* nebo *roztal*, a za to řekl, že kyčli šourem od ramena *probodl* n. *propíchl*. Kdo chce chybu náležitě vidět, představí si dobře konkrétní výjev: Jaroslav i Kublajevic jsou na koních, vrazí na sebe, Jaroslav zachvátí Kublajevice mečem a mečem prý *probodne mu od ramene šourem kyčli!* Skutek ten je naprosto nemožný a proto jest i výraz *protknúti* zde naprosto chybný.

Počet hapax legomen vytčených zmenšil se tedy o něco; ale zůstala jich pořád ještě značná řada, mezi nimi *holedbatí se*, *chrabrý* (adj.), *lánie* (štékot), *mrkavý*, *shluk*, *stúpati* (zdupati), *šuma*, *tábor*, *tiežný* (těžký), *umdlý*, *úporný* (vzdorovitý), *varito*, *zaprietiti* (ve větě: noc zaprietí zraky) a j.; a nebyla (v Jag. Arch. X, 566—568) uvedena všecka, počet jejich lze opět zvětšiti uvedením nových, jako jsou: *rozenie* v Ben. = urozenost, vznešenost rodová, *blesk* gen. *blska* plur. *blsky* (s pohybným -e-, tedy z *blskъ*, jako v stsl.).

Námítka tedy valnou většinou případů starých a pro jiné nové trvá dále.

Novoty a novotvary.

V jazyku vyvinují se novoty, na př. když *dle*, které má v stěštině význam = *propter*, později se běře ve významu = *secundum* (v. nahoře č. 11), nebo když *druhdy*, které znamenalo = *interdum*, později ve významu = *olim* se vyskytuje (v. č. 89); novota tvarová, vzniklá mylnou analogií, nazývá se novotvar, na př. když místo starého praes. *zvu* podle inf. *zváti* časem vzniká a se ujímá nové *zvu*, nebo rovněž tak *řvu* podle inf. *řváti* místo *řevu* (v. nahoře č. 49). Vznikající časem, mají novoty a novotvary také svou chronologii, ze které tolik poznáváme, kolik se ze známých a jistých dokladů vybrati dá; na př. doklady *dle* = *propter* a *zvu* u Rosy (r. 1672) jsou svědectvím, že nové tyto věci byly již v stol. XVII, a kdybychom stejné doklady našli v textě některém pravém třeba až ze XIV stol., byly by svědectvím, že tytéž nové věci byly již ve stol. XIV. Indukce ovšem učí, že jako nikde, tak ani zde není nijakých skoků velikých a náhlých a nalézám-li na př. praesens *zvu*, *zveš* impt. *zvi* atd. porůznu a čím dále tím hojněji od stol. XVIIého, nikoli však ve dvaceti, třiceti textech stol. XVIého, ani v probraných hojných textech stol. XVého atd., tedy usuzuji z toho — se stejným právem, jako se to děje při všech indukcích jiných —, že novotvar *zvu* atd. v stol. XVIém, XVém, XIVém

atd. ještě nebyl, a usuzuji to pro dobu čím starší tím jistěji. Podle novot a novotvarů, jež ve kterém textě nalézáme, poznáváme pak také, jak asi nejvýše by mohl býti stár: na př. text, který chce býti starý a ve kterém je novotvar *zvu* (m. *zovu*), položíme nanejvýše do stol. XVII; text, který má novotvar *řvu* (doložený teprv od XV stol., m. staršího *řevu*), položíme nanejvýše do stol. XV; text, který má novotu *druhdy* = *olím* (dosvědčenou teprve z XIX stol.), položíme do stol. XIX; a text, který má pospolu novotvary *zvu*, *řvu* a novotu *druhdy* = *olím*, položíme ovšem též až do stol. XIX.

V RKém je novot a novotvarů hojnost. Kdyby RKý byl text bezpečně tak starý, jak býti chce, t. j. z 1. pol. XIV, každý jeho doklad, jenž obsahuje nějakou novotu nebo nějaký novotvar, byl by svědecktím pozitivním, že nová v něm obsažená věc existovala již v 1. pol. XIV, a historická mluvnicka by tato fakta a svědectví prostě zaznamenávala. Ale RKý je text podezřelý (ani rozumní obhájcové nemohou jej za více bráti); a tu nelze fakta prostě zaznamenávat, nýbrž tu je třeba postupovati kriticky, takto: při každé jeho novotě, při každém jeho novotvaru musí býti kontrola, musí býti ze stč. textů pravých doklady bezpečnými dosvědčeno, že nové tyto věci byly v češtině již ve stol. XIVtém; a je-li tu někdy rozdíl mezi 1. a 2. polovicí XIV (když totiž nová věc právě během stol. XIV se vyvíjela a vyvinula), tedy musí býti týmž způsobem dosvědčeno, že to, co je novotného v RKém, bývalo již v 1. pol. XIV. Jenom ty novoty a novotvary, které při této kontrole obstojí, může kritik propouštět jako nezávadné; všecky ostatní musí, jde-li mu o výsledek bezpečný, pokládati za svědectví pravosti RKého nepřiznivá.

Pan dr. Fl. obírá se ve své obraně novotvary a novotami RKého velmi často, a vyznává mimo jiné (na str. 282): „všecko své vyvozování založil jsem na principu . . . : na uznávání východního původu RKého a na uznávání novotvarů v něm“ (místo „novotvarů“ mohli bychom říci „novot“ vůbec); t. j. vyznává, že jistých odchylek RKému vytýkaných brání jakožto novot a novotvarů, ovšem nezávadných podle jeho zdání. Příklady a doklady toho jsou ve velmi mnohých číslech nahoře probraných.

Ale jak tu operuje pan obhájce! Měl by svých výkladův potvrzovati doklady bezpečnými a dostatečně starými, a místo toho uvodí na př. pro *hrnúše* analogii o sto let mladší, pro *ďáše*, *stáše* nijakou; o *dle* = *propter* praví, že se mu naskytly první doklady až koncem XV. stol., ale neuvádí nijakého; pro adjektivum jmenné v přívlastku (*črn les* atp.) měl by ukázati text RKému v té věci trochu podobný, a neukazuje; rovněž tak pro adverb. -o místo *ě* (*pastýř hlasno* trúbí atd.); pro zájmeno sing. nom. akk. *če* místo *č* má doklady až z XIX. stol., a to doklady nevhodné; pro stenati podává doklad, o kterém sám

vyznává, že neví, jak je jistý, a který je vskutku zhola omyl; pro *plzný*, pl. nom. *Češie*, subst. *bratř* zase doklady nijaké; pro instr. koni opět až z XIX stol.; pro aor. *jde*, praes. *běhu*, 3. sg. *pleje*, 3. plur. *dajú*, *vzdújú*, *chtějú* doklad zase nijaký; pro *by-si*, *spásati*, *chodívati*, *nosívati*, *cházievati*, *pienati*, *žývati*, taktéz; pro *kdě*, *zdě*, *vezdě*, *však* quisque taktéz; pro *ždúti na koho*, *žývati na koho*, *postúpati* *progredi*, *druhdy* olim taktéz; atd. Pan dr. Fl. to častěji výslovně oznamuje, že dokladu žádoucího nemá. Někdy pak, nemaje dokladů, míní, že by přý nová věc, o kterou se jedná, přece byla „mohla“ bývati, na př. v č. 49 (*žvu*, *zvu* atd.), a 89 (*sdiati* přý imperfektivum), a „*důkazu z možnosti*“ vůbec v předmluvě důrazně se ujímá (str. 200 a 209); avšak a posse ad e-se non valet conclusio, a podezřelý RKý potřebuje svědkův, že to, co on v sobě novotného obsahuje, ve XIV. stol. skutečně bývalo, svědectví pouhé možnosti mu nestačí.

Všecky tyto obrany páně Fl-ovy lze svěsti na obhajovací formulí, a ta jest: v RKém jest odchýlná novota *N*; pro obranu její bylo by třeba dokladu ze XIV stol., ale není ho, nýbrž jest doklad až ze stol. XV; praví tedy formule: odchýlné *N* není doloženo ve stol. XIV, ale je doloženo v XV, a proto mohlo býti již ve XIV; — není-li dokladu z XV, nýbrž až ze stol. XVI atd., praví formule obhajovací: odchýlné *N* není doloženo ve stol. XIV ani v XV . . ., ale je doloženo v některém století pozdějším, mohlo tedy bývati také ve stoletích starších, a také ve XIVtém; — a není-li dokladu vůbec, ani v době staré ani v nové a nejnovější, praví formule: odchýlné *N* není doloženo nikdy, ale nemožnost jeho není dokázána, mohlo někdy přece bývati, mohlo bývati zejména v 1. pol. XIV. — Touto formulí lze ovšem hájiti všechno všudy a RKý dal by se jí také hájiti, kdyby se hlásil třeba do doby praotce Čecha; ale uhájiti se tím způsobem nemůže nic, zejména nijaký rukopis podezřelý, a proto neuhájil tu také pan dr. Fl. RKého nikterak.

Moravismy.

V RKém jsou moravismy; na př. uderiti m. udeřiti, chyžice m. chyš-, a j. Mohly se sem dostati buď starověkým skladatelem Moravanem, anebo také novověkým padělatelem Hankou. Hankovi bylo dialektické chyža známo před objevením RKého (dal to na jevo ve Vysvětlení při 1. díle Star. Sklád. str. XXXIV a v listě k Dobrovskému, otištěném v ČČMus. 1870 str. 219); bylo mu známo mor. uderi- (dal to na jevo r. 1838 v opravách při Jungm. Slov. na konci IV dílu a mohl to věděti dávno předtím); znalost těchto dvou věcí svědčí, že si Hanka moravštiny vůbec všímal, a tedy věděl z ní beze vší pochyby mnohem více a nejen

tyto dvě věci vytčené; kromě toho jest připomenouti, že před „nalezením“ RKého měl při sobě kodex moravizující Mill., z něhož také mnoho moravského mohl poznati; slovem: moravismy RKého nejsou překážkou, pro kterou by Hanka nemohl býti spolupůvodcem RKého.

Moravismy jsou velle novot a novotvarů druhá věc zásadní, druhý hlavní instrument, kterým pan dr. Fl. ve své obraně RKého operuje, jak to také sám praví ve vyznání nahoře položeném: „všecko své vyvozování založil jsem na principu . . . : na uznávání východního původu“ atd. (str. 282). Mimochodem řečeno, sám jsem kdysi byl toho mínění, že RKý je text staromoravský, vykládal jsem některé jeho zvláštnosti jako moravismy; po mě činil pak totéž J. Jireček; a činí nyní pan dr. Fl.

Mnohé příklady tohoto vykládání páně Fl-ova jsou v číslech nahoře probraných. Poněvadž se však nelze domnívati, že by v RKém některý výraz byl z „východního dialektu“ M₁, jiný z M₂ atd., tedy patří vlastně RKý všecek jistému jednomu „dialektu východnímu“.

Rozuměti pak jest tu dialekt moravský (n. moravskoslezský), jak jej pan obháje sám několikráte nazývá. Ale již Palacký upozorňoval jazykové reformatory své doby v ČMus. 1832, 362, že na Moravě není nářečí jedno, nýbrž jest jich několik. RKý kdyby byl „dialektu moravského“, měl by se hlásiti do některého z nich specialně. Otázka: hlásí se do některého? a do kterého? Odpověď: nehlásí se specialně do žádného! To jest, do žádného z moravských nářečí dnešních. Proti tomu namítne pan dr. Fl., že miní nářečí staromoravské, během času tak změnéné, že ho v nářečích dnešních dost určité již nepoznáváme. Dejme tomu, a jmenujme to nářečí KM (=královédvorskomo-ravské).

Nářečí KM je theoretická fikce — prozatím dovolená —, a máme ohledati její pravděpodobnost. Tu však nalézáme, že je to nářečí podivuhodné:

má na pohled archaismy, ale vskutku zvláštnosti v češtině a v západní slovanštině ani v nejstarších dobách nikdy nebývalé 2. os. jedn. *chceši*, *piješi*, a vedle toho zároveň germanismus z doby velice nové: *milá na* milého *ždaje*;

má ve slově *piješi* zdánlivě předhistorický archaismus v příponě osobní *-ši*, a zároveň pozdní novotvar ve kmenu *pije-*;

má archaismy předhistorické pl. gen. *dřeves*, pl. instr. *slovesy*, a spolu novotu ze stol. XIXtého *druhdy* = *olim*;

je prý „nestahující“ (str. 243 *vojevoda*), a má spolu impf. *sdiěše* *perficiebat*, stažené přes míru stahování západního;

má 3. os. množ. *vraziū* Oldř. 47, *trěiū* t. 53, a spolu *visí* Jar. 240, *stojá* Čestm. 39 a *prosíe* Záb. 216, *búrie* t. 220;

má hojná adjektiva tvaru jmenného v přívlastku (*črn les*, *taterska cháma*), a nemá v té věci sobě podobného mezi moravskými texty pravými; — některé zvláštnosti tohoto způsobu vy-

víjejí se časem, RKý jakožto text prý moravský nejstarší, měl by jich míti poměrně méně než texty moravské jiné, a má jich nelsýchaně mnoho a nade všecko přirovnání více, než který jiný text moravský;

má 88% adverbíí -o (junoše žalostivo vzdýchá) proti 12% -ě (chrpavě), a nemá v té věci nic sobě podobného v moravských textech pravých, které tu mají poměr téměř opačný; — některé zvláštnosti tohoto způsobu vyvíjejí se časem, RKý jakožto text prý moravský nejstarší, měl by jich míti poměrně méně než texty moravské jiné, a má jich nade všecko přirovnání více, má jich na př. čtyřikrát tolik, co text mladší EvVíd., jenž mu je v té příčině nejbližší;

má zvláštnosti, které skutečně ukazují na Moravu, na př. uderiti, chyžice, ale spolu také zvláštnosti, které ukazují do Čech, na př. fem. *vrchole* (podřip.), anebo dokonce k Hankovi, na př. *vsě-* místo *vše-* dual -*ta*, fem. -*tě*;

atd., a má těch a jiných zvláštností sílu náramnou; je to nářečí, ve kterém jsou zároveň vedle sebe věci v češtině nikdy nebývalé a také věci pravé; věci včasné a anachronistické; archaismy z doby předhistorické a také novoty a novotvary z doby pozdní a nejnovější, až ze stol. XIXtého; je to nářečí moravské, které má výhonky své také v Čechách, a také v mylných teoriích Hankových. Že nářečí takové je naprosto nemožné, vysvitá samo sebou; je to tedy theoretická fikce naprosto nepravdivá. Platí o ní totéž, co jsem v Athen. III, 164 napsal o fikci „jazyka básnického“, kterou prof. Hattala brání RKZ: je to šťastně nalezený pytel, do něhož lze naházeti a tím před kritikou brániti všechny všecinky jazykové odchylky RKého (a třeba i RZého), a to nejen všechny odchylky dosud oznámené, ale i všechny ty, jež snad v čase teprve příštím na jevo vyjdou; škoda jen, že mnohé zvláštnosti tohoto „moravského“ nářečí znal také Hanka a že se tím projevil dříve, než „nalezl“ RKý*). — Vytčenou fikci a operaci páně Fl-ovou bylo by lze hájiti RKý, i kdyby v něm byly jazykové chyby a absurdnosti nevím jaké; ale uhájiti se tím způsobem nemůže nic, zejména nijaký text podezřelý, a proto neuhájil tu také pan dr. Fl. RKého nijak**).

*) Podobně vyslovil se dr. Fr. Pastrnek v Jag. Arch. 12, 199 o J. Jirečkovi, jenž ve spise „O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských“, vydaném 1888 na obranu RKZého, s moravštinou podobně zacházel, jako nyní pan dr. Fl.: *„(es) scheint fast, als ob sich der Verfasser die českische Sprache Mährens als einen grossen Dialekten-Sack vorstellte, in welchen man ebenso beliebig jede sonst unerhörte Form hineinwerfen, als man sie aus demselben hervorholen könne.“*

**) Pod čarou oznamuji, že pan dr. Fl. svědectví textů staromoravských neuvádí, když jsou proti RKému; na př. bylo také v staré moravštině imperfektum tvarem i syntakticky správné, bylo stonati gemere, *úsilě labor, postúpati cedere* (Baw.), praes. *řevu, zovu* atd., a pan dr. Fl. ve své obraně moravského prý RKého nepraví o tom nic. — A

Náhody.

„Konečně nemůžeme zavrhovati úplně ani důkaz z pouhé náhody“, praví pan dr. Fl. výslovně (str. 201), a rozuměti jest těmto jeho slovům v tom smyslu, že musí býti dopuštěn i výklad z náhody, když obhájeům výkladu rozumného podati nelze; ano prý „musíme připustiti někdy i dvoji náhodu a nesmíme býti k RKému příliš rigorosní“ (tamt.). A v skutku jest náhoda — vedle jazykových novot a „moravského nářečí“ — třetí věc z á-sa d ní, třetí hlavní instrument, kterým pan dr. Fl. ve své obraně RKého operuje. Neoznamuje toho tak zřetelně, jako oznamuje novoty a moravismy, poněvadž by se přátelé RKého polekali, kdyby jim obhájece vykládal, že toto je „náhodou“, ono druhé zase „náhodou“, třetí zase atd.; ale kritik pozná nicméně, že v argumentaci jeho vystupuje náhoda přes tu chvíli jako agens, bez něhož obrana se obejíti nemůže.

„Náhodou“ stane se ledacos; ale náhodou na náhodě, náhodou dvojnásobně a několikonásobně kombinovanou ve výkladech vědeckých nic se uspokojivě nevysvětlí; zajisté neobrání kombinovanými náhodami nikdo žádné podezřelé bankovky, a neobrání tedy žádný obhájece podezřelého RKého.

Vytýkal jsem tuto nedostatečnou stránku obrany páně Fl-ovy nabore při některých případech jednotlivých; zde vytknu některé pro rekapitulaci a pro příklad:

sloveso *zamiesiti* vyskytuje se zřídka, je pro ně málo příležitosti; ale vyskytovalo se v stč. AlxV., a ve třech stčeských básních, pojatých v době prý staré do sborníku řečeného RKý; a dva tyto různé texty se vzácným *zamiesiti* setkají se 1817 náhodou u Hanky, vydavatele textů stčeských a notorického padělatele;

zamiesiti je vždycky = *zamísiti*, *zamíchati*; ale v RKém

naproti tomu co se mně navýčítá, že jsem to ono nepověděl, co jsem podle jeho mínění prý povědět měl! Musím se při věci té zdržeti, poněvadž se z ní usuzuje, že jsem o RKém zamlčel, co prý svědčí pro jeho pravost. Pravím tedy: v RKZém je všeho dohromady asi 6000 slov, když i každá částice za slovo se běže a každé opakování se počítá; v tomto pak počtu slov jest přes 1000 chyb mluvnických; to obě pověděl jsem již v Poučení 20; připadá tedy průměrem na 6 slov 1 chyba; ten průměr platí o RKém a RZém dohromady, a platí také o RKém samém; vedle tohoto udání summarního neměl jsem zapotřebí vykládati ještě podrobně, že v RKZém jsou vedle vytýkaných chyb také ty a ty nechyby; když obhájece RKého na tyto nechyby ukazuje, tedy je to věc právě tak zbytečná, jako kdyby někdo chtěl hájiti podezřelou bankovku tím, že by ukazoval, že proti podezřelému A v řádku a slově tom onom je zcela nepodezřelé A' v slově nebo v řádku některém jiném; uznává-li však některý kompetentní soudce, že by byl RKý nepadl, kdybych byl vedle chyb udával vždy také příslušné nechyby, tedy vyslovuji politování nad svým opomenutím a dokládám, že v RKém vedle chyb ABC... jsou také nechyby A'B'C'..., jak je pan dr. Fl. uvozuje.

a náhodou prý také v AlxV. je kontext takový, že se psané *zamiesi-* může bráti také za „zaměši-“ = *zaškaredi-*, a Hanka náhodou podložil tento význam slovu *zamiesi-* v RKém a potom prý také v AlxV.;

sloveso *-prnúti* vyskytuje se zřídka; ale vyskytovalo se dvakrát v stč. AlxV., a v několika stčeských básních, pojatých v době prý staré do sborníku RK; a dva tyto různé texty se vzácným *-prnúti* setkají se 1817 náhodou u Hanky;

u Hanky nebo v jeho kroužku nalézáme zvláštnosti *A, B, C, D, E...* (koincidence), jež se nám podle dosavadní naší znalosti jazyka stčeského zdají býti omyly, a kterými prý staročeský básník, jehož verše prý „se nám dochovaly“ v neznámém do nedávna RKém, užívá tu výrazů (ovšem prý správných), které s Haankovými v našich očích mylnými zvláštnostmi *A, B, C, D, E...* se shodují a je verifikují; a prý náhodou stane se, že RKý, mající zvláštnosti *A, B, C, D, E...*, „nalezne“ Hanka, který tytéž zvláštnosti *A, B, C, D, E...* má také;

v stč. AlxV. je verš: *otstúpi ho všě nádějšě*, a v rovněž prý starém RKém je verš *otstúpi náděja vsě křestany*; oba tyto texty mají vytčený verš podobný prý náhodou, a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

v stč. AlxV. je verš: jakžto *mhla bieše ot prachu*, a v rovněž prý starém RKém je verš: podvíhaje sě *mhla ote pracha*; oba tyto texty mají vytčený verš podobný prý náhodou, a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

samohláskové *r* (vrch, hrdlo) píše se v textech stčeských velmi zřídka zdvojeninou *rr*; zdvojeniny té užívá někdy písař rkp. Hrad. a píše tím způsobem mimo jiné také *vrrech*, *hrddlo*, *hrrnu*, *wrrczy*; taktéž je psáno v rovněž prý starém RKém: *wrrsi*, *hrddlo* (7krát), *hrrnu* (2krát), *wrrhu*; oba tyto texty shodují se ve vytčené zvláštnosti a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

v Mill. popisuje se, kterak před bojem se předvídá vítězství, a tento popis i co do věci a dilem i doslovně přejat do RKého, ovšem prý v době stčeské; a oba tyto texty, z nichž jeden v době prý staré byl pramenem druhému, setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

shod mezi AlxV. (= Alexandreidy zlomkem svato-Vítským), jež Hanka k tisku upravoval a tiskem vydal, a RKým, jež Hanka „nalezl“, je značně mnoho; naproti tomu mezi RKým a na př. AlxH. (= Alexandreidy zlomkem Jindř.-Hradeckým), jehož Hanka před „nalezením“ RKého neznal, není shoda zvláštní nijaká; to zase jen náhodou;

atd. Stačí komu víra, stačí důvěřivost, aby souhlasil s výklady, které takto v samou náhodu vybihají? Náhodami bylo by lze omlouvati RKý, i kdyby při něm byly věci ještě podivnější,

nežli skutečně jsou; ale za výklad vědecký omlouvání takové nikdy nebude uznáno.

Úhrn.

Pan dr. Fl. „postavil se na stanovisko pravosti“ RKého; tak praví sám na str. 213.

Jsa na tom stanovišti, pojal myšlenku, „že odchylky v RK musí se dáti vyložití“; tak praví opět sám a tamtéž.

Kdo je „na stanovišti pravosti“, a komu odchylky RKého „musí se dáti vyložití“, tomu je RKý pravý na všech stranách, t. j. nejen na stránce jazykové, nýbrž také na stránce historické (v nejširším smyslu), palaeografické i technologické, a ten měl by RKého brániti nebo bránit chtiti se všech těchto stran. Toho p. dr. Fl. nečiní*), nýbrž jal se brániti RKého jen se stránky jazykové; výtky se stránek jiných, mezi nimi i se stránky literárně historické, prý netýkají se jeho oboru a on prý neosobuje si v cizích věcech úsudku (str. 206).

Tu pak vykládá jeho odchylky a zvláštnosti způsobem trojím: a) jako novoty a novotvary, b) jako moravismy a c) jako náhody. Že způsobem prvním ani druhým RKého neubránil a že způsob třetí ani výkladem vědeckým není, ukázal jsem v odpovědích k jeho číslům jednotlivým a v úvahách o tom všeobecných, zde předcházejících.

O podstatě a výsledku své práce vyslovuje se pan dr. Fl. sám na několika místech, ale ne vždycky stejně; totiž (užívám

*) Jen málo se stránek jiných mimo jazykovou dotýká: k námitkám historickým, které přednesl prof. Goll a ke kterým přibyla „Hrubá Skála“ od dr. Pekaře, táhne se *jediný řádek* na str. 196, že „řada obháječů bránila“ atd.; k námitkám se stránky historie literární zvláště *nenalézám nic*; — k námitkám palaeografickým hledí tvrzení na téže stránce, že RKý prý „opět a opět v tomto sporu obdržel vysvědčení nejpriznivější“; že však z těchto „nejpriznivějších“ vysvědčovatелův ani jedinký nedovedl vyvrátiti námitky činěné z palaeografických zvláštností a anachronismů RKého (p, -ec, e^v) a že bez tohoto vyvrácení nemůže býti pro RKý žádné „vysvědčení příznivé“, toho pan dr. Fl. *nepraví*, ačkoli to zajisté pověděti měl; — k stránce technologické pak hledí zmínka na téže str. 196, že RKý chemicky „chová se ve všem jako rukopisy staré“; ale tu zase pan obhájece *nedokládá*, co zajisté doložití měl, že totiž toto chemické vysvědčení nijak nedokazuje pravosti RKého a že prof. Ant. Bělohubek, když ze svých zkoušek více ve prospěch RKého vyvozoval, od prof. Wislicena byl korigován; — a dále hledí sem poznámka na str. 205, že prý „důkaz proužkový je zajisté ne-li vyvrácen, tedy aspoň v podstatných částech ořesen“, což zase zkrátka řečeno *není pravda*: prý je kdesi v RKém možný „řez, kterým bychom nedostali vůbec žádné litery rozfíznuté“; dejme tomu; na tom však není dosti, nýbrž pan dr. Fl. musí ještě přivést vandala, dáti mu nůžky a pobídnouti ho, aby list maně přestříhl; až půjde-li tento střih náhodou právě tou čarou, kde prý se náhodou nedostane žádná litera rozfíznutá, pak teprv bude lze této věci se dovolávat.

většinou jeho slov): na str. 206 praví, že nedokazuje pravosti RKého, nýbrž ukazuje pouze, že ty a ty námítky proti němu činěné dají se tak neb onak vyložiti bez újmy pravosti jeho; že námítky, k nimž nedovede odpověděti, budou i dále svědčiti o nepravosti RKého, že RKý zůstane i po jeho práci památkou pochybnou (ale je prý naděje, že se v budoucnosti podaří obhájení doplniti); — na str. 282 pod čarou nechce tvrditi, že by jím uvedené doklady a výklady svědčily o pravosti RKého, a soudí, že „vyvrátil jen menšinu“ (námítek); ale nad čarou na téže stránce a na str. 281 myslí, že koincidencí vyvrátil prý jistě větší část úplně a také z ostatních jazykových námítek že prý jistě největší část vyvrátil, ostatek oslabil; — a konečně rozhodnutí, co vyvrátil, co podvrátil, čím pouze otrásl a co zůstává ve své váze, vzkládá na str. 282 na čtenáře.

Naproti tomu, probrav páně Fl-ovy výklady kus po kuse všechny, podávám zase já svůj **úhrn**:

výklady páně Fl-ovy nejsou „pouhým ukazováním“, že ty a ty námítky dají se tak neb onak vyložiti bez újmy pravosti RKého, nýbrž jsou věcně i formálně bráněním RKého; —

z hekatomby námítek jazykových, které jsem byl přednesl, nepadl obranou páně Fl-ovou ani jediný kus (číslo 97, od něhož jsem upustil, není z hekatomby); jenom sem tam z několika málo kusů podařilo se panu obhájci vytrhnouti nějaký chloupek; —

z koincidencí nevyvrátil pan dr. Fl. pranic; a zdá-li se komu, že koincidence *zamiesiti-zaměšiti* jest oslabena dokladem „truchlostí smiešen = moerore confectus“ (č. 2), tedy přibyla koincidence nová a velmi těžká *zviesti* (č. 51), která jako důkaz padělanosti RKého váží tolik, jako *zaměšiti*; —

RKý je padělek po obraně páně Fl-ově, jako byl před ní, a padělanost jeho jest nyní patrnější než byla před tím, ježto se vidí, že *ani pan dr. Flajšhans, vědomostmi a přípravou odbornou nade všechny dosavadní obhájce vynikající, ho obhájit nemohl.*

Marcus Curtius vrhl se do propasti, která Římu hrozila zkázou, a propast se nad ním zavřela; pan dr. Fl. vrhl se do propasti, která dělí RKý od textů pravých, a propast se nad ním nezavřela, ba nezmenšila se ani o píď.

* * *

Ještě několik slov závěrečných. Nepatří k věci, ale nemohu se jich vzdáti.

Pan dr. Fl., dotud známý svým přesvědčením, že RKý (a též RZý) je padělek, přišel ke mně dne 13. dubna t. r. a oznamoval, mi své obranné výklady o RKém. Pověděl jsem mu, že se s ním nesrovnávám, a na rozchodu žádal jsem ho, aby o věci ještě

rozvažoval, a až se na něčem ustanoví, aby vystoupil na veřejnost. Že pan dr. Fl. byl krok na veřejnost již učinil a že rukopis jeho obrany RKého byl již před několika dny redakci ČČMus. podán, nebylo mi známo.

Ještě také oznamuji, že pan dr. Fl. mi spontánně nabídl a dne 5. května t. r. poslal koncept své obrany, dříve než se vydával sešit ČČMus., v němž je vytištěna.

Nemyslíl jsem, že mi bude třeba odpovídati, ale okolnost zvláštní pohnula mne k tomu přece: vystoupil jako obhájce RKého konvertita; vyznání konvertitů mívají do sebe zvláštní kouzlo a výkladům jejich ochotně se věří; ve výkladech těch bývá také vždy nějaké novum, které obrácení způsobilo, a to buď nově poznáný důvod objektivní, nebo nové pojmání subjektivní; obecně pak domnění bývá, že konvertita má těchto důvodů objektivních a subjektivních několik a nejspíše mnoho; hledal jsem tedy v obraně páně Fl-ově novum, kterým se asi jeho přesvědčení o padělanosti RKého zvrátilo; nalezl jsem, že pan obhájce si snížil míru požadavků kritických; napovídá to výslovně (na str. 198) a provozuje to prakticky v každém skoro čísle; snížení toto v tom se jeví, že obhájce omlouvá odchylky RKého novotami a novotvary jazyka až *pozdějšího*, nebo *dialektem jen fingoaným* a pravdě nepodobným, nebo i *náhodami*, spokojuje se ukazováním, že odchylka bývati *mohla*, a že to vše pokládá za omluvy pro RKý dostatečné; tedy nikoli nově poznáný důvod objektivní, nikoli dostatečné nové doklady atp., nýbrž nové pojmání subjektivní, snížené kritické měřítko udělaly panu dr. Fl-ovi z padělaného RKého text pravý; ale v míře kritických požadavků nemůže býti volnosti, neku-li libovůle, a proto nebude páně Fl-ovo snížení měřítka kritického nikdy uznáno za správné; nebude uznáno za správné ani od soudců povolanych ani obecně; a k tomu ke všemu a přes to nalézal jsem, že v případech jednotlivých ani sebe větší snížení řečeného měřítka pro obránění RKého nestačí. Abych to vše ukázal, zejména pak aby se vidělo:

1. že obrana páně Fl-ova nepřináší nijakého důvodu objektivního, který by zvracel přesvědčení o padělanosti RKého; že
2. bránění jeho vychází ze změny subjektivní a zakládá se na nesprávném snížení požadavků kritických; a že
3. velmi často a zejména v nejtěžších případech (v koincidencích) ani požadavkům sebe více sníženým nevyhovuje,

proto napsal jsem tuto odpověď.

Nevzdávám se práva, mluvití o RKém opět, ale doufám, že mi toho více nebude třeba. Má ovšem kdokoliv právo, zkusiti znovu a opět nějaké hájení RKého, ale já nejsem povinen, abych znovu a opět vykládal a poučoval, že nové hájení bez nových důvodů nic není platno. Odstraňte koincidence — **odstraňte tiskaci**

plotnu (na tištění bankovek padělaných), kterou jsem u Hanky objevil a s jejímiž zvláštnostmi se shodují zvláštnosti vytýkané na podezřelém bankovce RK —; uveďte doklady, že již ve XIV. stol. byly novoty a novotvary, které v RKém jsou a v textech jiných teprve ve stol. XV. až XIX. se objevují; vyvratte námitky činěné se strany historického obsahu, historie literární, palaeografie a technologie; vyložte to všechno tak, aby se tomu bez násilí rozumu, bez sacrificium intellectus uvěřiti mohlo: a přijdeme všichni, vyznáme své omyly a uznáme, že RKý je pravý. Všelike bránění jiné je marné plýtvání důmyslem a maření času.

Já na obrany takové nebudu již odpovídati. Pověděl jsem opět (v Unecht. 568 a Pouč. 67), že snad tu onu z námitek přednesených bude lze platně vyvrátiti; ale vidím zároveň, že se vyvrácení námitek všech nikdy nepodaří, ano při některých, nejtěžších námitkách podle povahy jejich vůbec podařiti se nemůže, že tedy důkaz o padělanosti RKého (a rovněž tak RZého) proveden jest plně a navždy. A z tohoto svého přesvědčení, z této vědecké jistoty pravím, že mi nebude více třeba, o padělanosti RKého (nebo též RZého) psáti, když si obran marných všímáti nechci a nebudu.

Když šlo o dokázání padělanosti, připadl při tom jistý úkol také mně, a tu učinil jsem trpké povinnosti v plné míře zadost. Při nejnovější obraně RKého zdálo se mi, že táž povinnost žádá dodavkem ještě nějaké oběti a práce, jakoby pro potvrzení věci, a napsal jsem tedy odpověď nynější. Ale nadále nehodlám si obran marných všímáti*), zejména nehodlám k nim odpovídati.

*) A také ne nájezdů novinářských. Tu jen oznamuji, že v této věci nade vše vyniká „Čech“, list některých katol. kněží českých. Ten od několika let je se mnou rozhodně nespokojen. Vytýká mi opět a opět nedostatky tak veliké a vlastnosti tak zlé, že ani nechci říci jaké. Dílem mně samotnému, dílem zároveň některým mým kolegům. Jemu hlavně platí „Prohlášení“, které jsem vydal 15. listopadu 1894 jménem svým a svých některých „realistických“ kolegů, professorů c. k. české fakulty filosofické. Ale nic to nepomohlo. Nejnověji, když se stalo známo, že pan dr. Flajšhans napsal proti mně obranu RKého, vedlo se mi v „Čechu“ zase zle. Víím, že budoucí kulturní historik si bude velice lámati hlavu, proč povolaná vyšší moc proti mně nevystoupila, když jsem prý byl, jak „Čech“ po kolik let píše, takový... Proto tedy, abych k osvětlení věci přispěl, předkládám zde pro kulturního historika několik authentických dat: já si hledím svých prací vědeckých a úředních; s „Čechem“ nemám při tom styků nijakých a jeho stoupencům jsem nikdy za vlas neukřivdil; já jsem „Čechu“ naopak prokázal ochotnou službu s úmyslem zajistě dobrým, když jsem jeho ředitele, křesťanské kněží a tedy theology ex professo, v ČCMus. 1893, 425 upozornil, že RKý ani se stanoviště českých dějin církevních nemůže býti pravý (poněvadž křesťanství v Čechách ve XIV. stol. nejen podle jména panovalo, ale i tak do krve a do nitra bylo proniklo, že tu nebylo v příslušných krúžích nikoho, kdo by sestavuje básnickou „antho-

Čas a síly, které mi v tomto životě ještě zbývají, chci věnovati dílům jiným, která jsou zajisté důležitější a národu českému prospěšnější*), než by bylo nové a nové uvažování o tom, jak je RKý (nebo též RZý) padělaný a kterak ho obhájcové hájí a uhájiti uemohou.

logii“, zvanou nyní RKý, byl přijal pro ni „ze starší tradice“ také pohanského Zboje a Cestmíra, kdo by ty kusy byl opsal a kdo by je byl čítati chtěl; ani nemám nijakých styků s těmi, kdo, pokud vím, „Čecha“ řídí a do něho piší: jen na jedno utkání se rozpomínám, které by mohlo vzbuzovati v redakci „Čecha“ upomínku na mne nemilou: pan Oldřich Seykora-Kostelecký, nynější spoluredaktor „Čecha“, mluvil kdysi frivolně o svatě Kateřině, a já jsem jej za to z úřední své povinnosti pokáral; svědkové této události dosud žijí; nevím, jak pan S. o ní nyní soudí, ale mně je dosud nemilá; rád bych ji odčinil, rád bych způsobil, aby pan S. se byl nedopustil toho, čeho se dopustil, ale není mi to možno; a rovněž tak není mi možno získati u pana S. tolik lásky, aby mne v „Čechu“ netupil; ale mám tu pomoc: stojím a cítím se — s dovolením — tak vysoko, že nepřátelství „Čecha“ mne nedosahuje.

Proti surovým křivdám, které se v křesťansko-katolickém „Čechu“ nade mnou páší, dostalo se mi velmi milého zastání ze řad katolických kněží samých: veledůst. pan theol. dr. Pavel Vychodil v Rajhradě, redaktor „Hlídky“, zastal se mne důtklivou poznámkou v Příloze k 6. číslu svého časopise dd. 23. května 1896, a slav. redakce „Katechetických Listů“ (redigují vdp. katecheti pražští Xaver Dvořák, Hubert Duda a Vavř. Hojsa) učinila totéž zvláštním prohlášením v čísle květnovém 1896 str. 216. Oboje toto zastání vzniklo a přišlo samo sebou. Nemohu opakovati slov, kterými se mi s obou těchto velevážených stran obrany dostalo; oznamuji jenom věc, a pánům, kteří se mne tu veřejně zastali, vzdávám za jejich šlechetný skutek veřejně nejsrdečnější díky.

*) Pan dr. Fl. psal v březnu t. r. v Naší Době o jedné části těchto děl, novém díle Historické Mluvnice (III. 1), řekl o ní to a ono a vyslovil na konec „vřelé přání: aby (autor) se dočkal dokončení životního díla svého“. Za krátko pak po tom pan dr. Fl. „postavil se na stanovisko pravosti“ RKého, napsal lichou jeho obranu a uvaliv na mne povinnost odpovědi připravil mě o kolik neděl času. Zmařený tento čas jest mi při celé věci ztráta nejbolestnější. Jak rád bych místo této odpovědi byl pracoval o dalším díle Historické Mluvnice!

VATROSLAV OBLAK.

Narozen v Celji 15. května 1864, zemřel tamtéž
15. dubna 1896.

Konečně jej udolala, ta hrozná plicní nemoc, po zápasu více než desítiletém. Ještě než postoupil na Vídeňskou universitu v r. 1886, zachvátila jej a vtiskla mu znamení předčasné smrti na čelo. Nevěřil nikdá, že dny jeho života jsou sečteny. Svou neobyčejnou duševní energií rozšířil ukrutnou lhůtu na deset let. A tato lhůta stačila, aby si pojistil v slovanské filologii jméno trvalé.

Oblak byl filologickým talentem první velikosti. Všechny své vrstevníky, celou mladší generaci slavistickou záhy předčil vědomostmi, důmyslem, neunavnou, přímo zimničnou pracovitostí. Byl žákem prof. Vatroslava Jagiće, žákem, který celou svou vysoce vnímanou duší vpil se ve vědecký směr svého učitele. Z nadšného žáka stal se záhy spolupracovník, pokračovatel, prohlubitel.

Největších zásluh dobyt si Oblak o svou rodnou řeč slovinskou. Jeho práce znamenají v tomto oboru důležitý krok ku předu od stavu, ve kterém toto odvětví slovanského jazykozpytu zanechal veliký rodák jeho Frant. Miklosich. Neméně vážné jsou příspěvky jeho k ostatním jihoslovanským jazykům, jmenovitě k jazyku bulharskému. Obširné jeho kritické referaty o všech zjevech slovanského jazykozpytu přivedly ho do styku se všemi slov. jazykozpytci. Byl v té příčině novým představitelem všestrannosti, jakou pěstoval Fr. Miklosich, jakou pěstuje V. Jagić.

F. P.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Dokončení.)

V druhém, opraveném a rozmnoženém vydání Kovářovy „Mluvnice“ (v Praze, 1875) jsou výklady o přízvuku v podstatě nezměněny. Ale na str. 269 n. přidán jest nový obšírný oddíl „Metrika“.

V oddíle tom jsou mnohé omyly. Tak na př. na str. 269 tvrdí se, že rhythmus vyžaduje mimo jiné „přízvuku rytmičkého, t. j. rozličného pronášení slabik buď vyšším, jasnějším, buď hlubším, temnějším hlasem; ono sluje arsis = zdvih, toto thesis = kles čili nástup“ (srv. i str. 272 n.). Zdá se, že skladatel pokládá přízvuk rhythmický (iktus), spočívající na thesi (dle jeho terminologie na arsi), za vyšší tón, kdežto je to přece důraz. Na str. 270 je obsaženo prapodivné vymezení metra a rhythmu: „Řada dlouhých a krátkých slabik bez ohledu na arsis a thesis jmenuje se rozměr, metrum. Teprv když se k němu přidá měnění hlasu dle hudebního taktu, nazývá se rytmem“. Tomu vůbec nerozumím. Dle té definice by vlastně každá věta byla rozměr, metrum.

Prosodie čili časomíra dle str. 270 obírá se měřením slabik. „Míra slabik (dle délky a krátkosti) bere se v jazycích rozličných rozličně. V jazyku řeckém a latinském měřila se délka a krátkost jediné dle doby k vyslovení jich potřebné. V moderních jazycích většinou dle přízvuku slabiky se měří.“ V češtině je prý obojí měření slabik v užívání. I tu i později (srv. str. 272) Kovář, jako činil před mnoha lety Jungmann a mnozí po něm, nerozlišuje přesně obojího principu prosodického; v časomíře jest principem prosodickým trvání slabik, v přízvučné prosodii však jejich různý důraz, který aspoň v češtině nemusí býti ve shodě s delším nebo kratším jich trváním. Je to — nejméně řečeno — velmi nepřesné, tvrdí-li se na str. 272,

že „u dvojslabičných slov považuje se podle přízvuku ve výslovnosti prvá slabika za dlouhou, druhá za krátkou“ (ať jsou přirozeně dlouhé neb krátké), trojslabičná slova že „mají přízvuk a s ním délku na prvé a třetí slabice“ atd. Mělo se tu přece mluvit i aspoň o prosodické délce. Při tom stanovisku lze arci vskutku obojí prosodii směstnati pod jediný pojem časomíry. Nepřesnost ta se neodčiní, když se v připomenutí na str. 272 tvrdí, že v takových případech přízvuk slabiky neprodukuje.

Pravidla časoměrné prosodie (str. 270 n.) připouštějí obojetnost slabik; ale posici mezislovnou zavrhnou, ježto v pravidle γ) o obojetnosti slabik (str. 271) tvrdí se, že, „když za samohláskou dvě neb více souhlásek stojí, které však ku slovu následnému přísluší, tu jest obyčejně krátkou, má-li však arsi, oby-

čejně dlouhou“, na př. směle kráčí atd. To je tedy celkem asi stanovisko Sušilovo (v. Listy fil. XXIII, str. 5). Co hned za těmi slovy následuje jako připomenutí: „Stojí-li však dvě souhlásky před nimi neb za nimi, berou se vždy za dlouhé; na př.

rozhraní, předplacení“ je zcela nesrozumitelné. Patrně se to táhne k pravidlu β) o obojetnosti; ono před nimi a za nimi znamená před *l, r, ř, m, n* nebo za nimi, jež dle pravidla β) o obojetnosti po němě neb vanuté dovolují obojetnost.

Mezi „výminkami“ (str. 271) objevují se i dvě poznámky, které měly býti zařaděny mezi pravidla o obojetnosti slabik. „Hlasy *j a v* . . ., stojí-li před neb za nimi jedna souhláska, nechávají předcházející samohlásku obojetnou; na př. „objeví, vykvetá“ a „Obojetnou nechává slabiku obyčejně též *ě*, když předcházející souhlásku nezměkčuje a tudíž co *je* se vyslovuje; rovněž tak i *c = ts* a *č = tš*“; na př. *těbě* (= *tobje*), *plevě*, *věci* atd. (str. 272). Kovář tu patrně starší pravidla o obojetnosti značně rozšiřuje, a zase jiným, novým způsobem.

Pravidla prosodie přízvučné jsou celkem obvyklá; trojslabičná slova (str. 272) jsou dle pravidel těch vždy kretiky – *o o* –, ač jest zajisté možno měřiti je i jako daktyl – *o o o*. Tak jsou i měřena v příkladech daktylských veršů přízvučných na str. 290. Ale připouští se tu i nešetření přízvuku, ježto v poznámkách čteme, že u slov dvouslabičných „řídčeji jen bere se prvá za krátkou a druhá za dlouhou, zejména ve verších jambických; pak ale má se hleděti na přirozenou jakost slabik“. Podobná výjimka připouští se i u slov trojslabičných.

Nepřesností je i jinak v této metrice dost. Tak na př. na str. 275 zcela chybně se určuje caesura (rozkol či přerývka).

Dle spisovatele je přerývka, označovaná dvěma kolmýma čárkami ||, na př. v těchto verších

Nezá || vidím napě || něné číše
tomu, jenž mi pokla || dů ne || čítá

uprostřed slov! Definice caesury, arci málo jasná, již spisovatel podává o něco výše, se s tímto naznačením caesur ani neshoduje.

Mezi příklady veršů časoměrných jsou i takové, které by se sice také mohly měřiti časoměrně, ale napsány byly jako verše přízvuchné; na př. verš Čelakovského: „Jiskra padla pod koníčkem“ (str. 277).

Neschází tu ovšem ani výklad o časoměrných strofách indických (str. 283).*)

Z veršů přízvuchných i Kovář zná jen trochejské, jambické a daktylské, které prý jsou však řidší (str. 287 a 290). Tvrzení Sušilovo pořád a pořád se bez rozmyslu opakuje. U nás, řekne-li kdo něco třeba nesprávného a platí-li za autoritu, může býti jist, že se jeho názorů následovníci budou držeti houževnatě a že od nich neupustí, dokud zase jiná autorita první nevytlačí.**)

Daleko přesnější než v „Mluvnici“ Kovářově jsou tyto výklady v „Rukověti české literatury a básnictví“ Jana Vítka (v Táboře 1875), str. 33 n.

Výklady o prosodii i metrice jsou tu sice stručné (až snad příliš stručné), ale celkem přesné. Spisovatel dobře odlišuje měření slabik dle času a přízvuku, tedy dle toho, jak slabika dlouho u vyslovení trvá, anebo jak mocně se pronáší. V pravidlech prosodie časoměrné připouští se i mezislovná posice i obojetnost (str. 34; před skupinou kterékoli souhlásky a *l*, *r*, *ř*, *m*, *n*, *ň*, běheme-li pravidlo to doslovně, ať následují po sobě v jakémkoli pořádku). Pravidla prosodie přízvuchné (str. 34) jsou celkem obvyklá. Mezi stopami přízvuchnými uvádí spisovatel vedle jambu (a my, a když. že dnés a j.) a trocheje i daktyly a anapaesty (a tu král) a připouští i verše anapaestické; zcela správně, ač prý velmi zřídka se daktylský a anapaestický chod objevuje čistý, „poněvadž velké pile vyžaduje a jen dokonale podařený dobře se vyjímá“ (str. 39). Příkladů přízvuchných veršů anapaestických neuvádí ani on.

*) Nemohu se tuto již zdržeti poznámky, že částečně již od dob Jungmannových jména jich uvádějí se pořád nesprávně; pořád na příklad čteme akšara čhanda, ačkoli čhanda s jest neutrum. Což pak ani r. 1875 nebylo lze se poptati nebo vůbec přesvědčiti, jak ta jména vlastně zní?

**) Aby se nezdálo, že tuto mluvnici posuzují příliš přísně, připomínám, že byla (a to její druhé vydání) posouzena, vlastně úplně odsouzena od Ignáce B. Maška, tedy od muže, jenž dle obecného mínění je velmi mírný (Listy fil. 1875, str. 213 n.).

Přes svá pravidla dovoluje Vítek přece v přízvuchných verších nešetřiti přízvuku, řka na str. 39 v poznámce, že ve verších jambických bývá někdy na prvním místě trochej. Ale u básníků vyskytoval se i daktyl místo jambů (i v jednom příkladu z Chmelenského, jež Vítek sám uvádí, měreno jest „provází“ ˘ – ˘) i jiné míry nesprávné, a to na kterémkoli místě řady. Vítek podrobuje se tu obvyklé praxi — patrně však nerad a s odporem.

Úzká je definice rhythmů na str. 34; hledí se při ní patrně jen k rhythmizomenu řeči. Verše časoměrné pokládá spisovatel za dokonalejší než přízvuchné, v nichž „přízvuk často s délkou nespĺývá“.

V druhém a rozmnoženém vydání této knihy (v Praze 1878) jsou tyto výklady jen zcela nepodstatně změněny.

Ve Václava Bursíka „Stručné náuce o českém básnictví“ (v Plzni 1876) je na str. 36 n. i prosodie a metrika, kterýchž obou nauk pojem správně jest tuto vymezen. V pravidlech prosodie časoměrné připouští se obojetnost (při skupině kterékoli souhlásky v následujícím *l*, *r*, *ř*, *m* a *n*). Také slabiky, jež měly by býti dlouhé posicí mezislovnou, pokládají se za obojetné. Dobře se tvrdí, že přízvuk slabiky ne prodlužuje (str. 37; srv. i str. 58). Nesprávně se opět definuje rhythmus (str. 39) a také rozměr (metrum; str. 40). Nesprávně se opět dī, že zdvih (arsis, ictus) jest pozdvižení, kles (thesis) snížení hlasu (str. 40); také definice rozluky (diaerese) je vadná (str. 41). Jinak však jest výklad o časoměrné prosodii a metricě dosti přesný.

Přízvuk jest spisovateli (str. 58) hlas zvýšený a zesílený, jímž některé slabiky nad jiné vyznamenáváme, a je vždy na prvé slabice. Jeho pravidla prosodie přízvuchné jsou velmi stručná. Nesprávná je poznámka 4. na str. 58, že jednoslabičná slova (nehledíme-li k enklitikům) jsou dlouhá (mělo býti řečeno přízvuchná), přicházejí-li do zdvihu, krátká (t. j. nepřízvuchná), jsou-li v klesu. Nebo o větší nebo menší přízvuchnosti jednoslabičných slov rozhoduje přízvuk větný, a ne postavení jich v thesi nebo arsi verše. Čtvero- a víceslabičná slova (str. 58) mají přízvuk (vedlejší) na slabikách lichých. To takto řečeno není rovněž správné. Ve verších přízvuchných jest pī čtyřý chod: trochejský, jambický, daktylický a smíšený (z chodu daktylického a trochejského sestávající). Že však jsou i jiné „chody“ v přízvuchném veršování možné, bylo již častěji připomenuto.

Dle pravidel prosodie přízvuchné, která skladatel podává, zdálo by se, že je příznivec přesného šetření přízvuku. Ale z uvedených příkladů (i z národních písní vzatých) vidíme, že přece všeliké ty volnosti prosodické nejsou mu nikterak proti myslí.

Za příklad daktylického chodu uvádí i národní píseň:

U panského dvora
 náš Vitoušek orá,
 strakaté volečky má atd.

Přidává poznámku, že chod daktylický jest zřejmý, slyšíme-li nápěv (str. 63). Co s takovým příkladem, když rhythmus (hledíme-li k pouhému textu, spíše trochejský) poznáváme teprve z nápěvu? Hodí se do metriky, přihlízející jen k rhythmizomenému řeči? Ostatně jest tu skladatel téhož mínění, které jsme několikrát již pronesli, že rhythmus písní národních řídí se nápěvem a že nemáme práva stanoviti jej na základě pouhého textu. Proto se však právě národní písně nehodí za příklady do české metriky.

Prvního vydání „Malé Slovesnosti“ od Jana Kosiny a Františka Bartoše (v Brně 1876) nemám; užívám proto vydání druhého z r. 1878, které dle předmluvy od vydání prvního podstatně se neliší. Na str. 1 n. obsahuje tato kniha i základy české metriky. Uznává se tu opět theorie časoměrná i přízvuchá za stejně oprávněnou. Přízvuché napodobení meter antických pokládají spisovatelé za nepřipustné (str. 5: „O hexametry přízvuché pokoušeli se Puchmayer, Jan Nejedlý, Palkovič ovšem beze zdaru, ať povaha jazyka našeho přízvuchnému hexametrů naprosto se přičí). Uvádějí začátek Puchmayerova překladu „Chrámů Gnidského“, kterýžto překlad (v. Listy fil. XX, str. 354) prosodickým pravidlům, jež si Puchmayer sám sestavil, úplně vyhovuje, a vytýkají mu nesprávné přízvukování některých slov. Právem; ale míra jich jest ve shodě s teorií Puchmayerovou.*)

V pravidlech prosodie časoměrné drží se spisovatelé celkem Sušila, ježto polohy mezislovné nepřipouštějí leč výjimkou, je-li krátký záslovný vokál v thesi (str. 2 § 5, pozn. 2), a nezmiňují se o obojetnosti slabik. Patrně nepřipouštějí vlastně ani této; obojetnost je přípustna dle nich jen výjimkou, jde-li za samohláskou některá ze souhlásek retných nebo nosovka *m* se samohláskou *ě* (tobě, lově). V obou těchto výjimkách se spisovatelé od Sušila odchyľují; nebo Sušil v případě posléze uvedeném takové slabiky kázal vždy měřiti dlouze, mezislovnou posicí pak výjimkou připouštěl pouze před přerývkou (v. Listy fil. XXIII, str. 5).

Pravidla o přízvuku jsou obvyklá; vedlejší přízvuk připouštějí spisovatelé neprávem teprv u slov čtyř- a víceslabičných, ač je také ve slovech trojslabičných (na třetí slabice); v pětislabičných slovech má prý vedlejší přízvuk někdy slabika předposlední, jindy třetí od konce. Co se vykládá o přízvuku jedno-

*) Slovo nepoukázala neměřil však Puchmayer *o - - - o o*, nýbrž *- o o - o o*, jak žádají spisovatelé, kteří tento verš Puchmayerův nesprávně četli.

slabičných slov, zasahuje částečně do výkladu o přízvuku větém, o němž měla se státi zřejmá zmínka (str. 2).

Prosodické přesnosti básní přízvuchných dle spisovatelů se šetřiti nemusí. Dle § 5 b, pozn. 3 (str. 2) „ve slovech trojsyllabých přízvuk spadající na syllabu první valně slábne, jeli syllaba druhá buď přirozeně nebo polohou dlouha, tak že ve verších přízvuchných někdy zcela utuchuje a se přemýká na syllabu druhou. N. p. Přízní krále mír vy-koupí (Vocel); Um svůj těmi bav ca-party (Čelakovský)“. Stojí tedy spisovatelé na stanovisku Čelakovského a jiných, kteří přízvuk slovní často nahrazovali délkou. Patrně činí i v knize školní nemístnou koncesi chybným prosodickým licencím mnohých básníků. Jen neměli říci, že v tom případě přízvuk valně slábne. Víme, že spisovatelé sami tak češtiny nevyslovují. A ve verši se tak vyslovovati smí?

Mezi stopami přízvuchnými na str. 3 uvádí se i přízvuchný spondej: um svůj, král náš, mocnost atd.; je prý ho však porídku a skoro vždy je prý ze dvou rozličných slov. Vskutku? Což dvouslabičných slov o slabikách přirozeně nebo polohou dlouhých je tak málo?

Spisovatelé tu ostatně zapadají do theorie Puchmayerovy z r. 1802 (v. Listy fil. XX, str. 345), hledíce v této stopě také k délce nepřívuchné slabiky. Ale pak měli vyčísti i jiné stopy podobné. Uznává-li se takovýto spondej, musíme uznati na př. i amfímacer (bývalá), molossus (dávává) atd., jak to Puchmayer vskutku činil. Tato tedy jediná tříska z oné Puchmayerovy theorie (jestliže ji měli spisovatelé na mysli) do jejich prosodie přízvuchné se nehodí.

Anapaest přízvuchný je prý nemožný (str. 3). Je dobře možný, jak již častěji bylo řečeno; arci na začátku rhythmičké řady původní jeho tvar $\cup \cup -$ nemůže se klásti zhusta, ježto dvouslabičných slov, která větým přízvukem následujícího slova pozbývají téměř svého přízvuku, je vskutku málo (srv. ale já, nebo král, ani já ani ty atd.). Ale anapaest připouští v časoměrné prosodii i tvar $- \cup$, a tomu tvaru odpovídá přízvuchný jamb, jenž tedy plným právem může původní anapaest na počátku řady zastupovati.

Verše daktylské „s předrážkou“, které z Pflagera uvádějí spisovatelé na str. 5:

Tu podzimní víchr se krajinou vzdýmá
a vtírá se ve sklady skalnatých hor,
a bouří a hýká a ve stromech hřímá atd.

Jsou přece zcela přesné přízvuchné řady anapaestické.

Choriamb (str. 3) vyskytá se prý jen ve verších časoměrných; což na př. přízvuchně měřené několikrát $\cup \cup \cup -$?

Výklad o verších časoměrných drží se obvyklých zastaralých mínění; chybná je (str. 5) definice verše logaoedického a verše Archilochova (— 0 0 — 0 0 — 0 0 — 0 0 | — 0 — 0 — 0 — 0), jež se tu nazývá heptametrem. Ale je to tetrametr, lépe řečeno episynteton z dvou kol tetrapodických. Verše choriambické, uvedené na str. 6, jsou vesměs logaoedy.

Dle str. 6 n. verše přízvukné jsou buď trochejské, buď jambické. I tu zřítí jest vliv Sušilův. Na str. 10 dovoluje se také daktyl ve slohách čtyrveršových. Proč jen čtyrveršových? Anapaesty na str. 5 také zařaděny jsou mezi daktyly („s předrážkou“). Ale čeština je schopna i jiných meter, nejen prostých, nýbrž i smíšených a složených, také při veršování přízvukném. Máme všech těch meter v literatuře dost, ale naši theoretikové nechť se k nim znáti.

Vydání třetí z r. 1883 a čtvrté z r. 1893 nemá v těchto výkladech podstatných změn.

V Jana Gebauera „Hláskosloví jazyka českého“ (v Praze 1877) jedná se na str. 44 „O přízvuku slabik českých“. Přízvuk je Gebauerovi právem „mocnější hlas, jímž jednotlivé slabiky vynikají nad ostatní“ a je slovný a větný; slovný je buď hlavní neb vedlejší, ač — jak správně tvrdí Gebauer na str. 45 — ve skutečnosti je asi více stupňů přízvuku nežli dva. Pravidla slovného přízvuku — výklad obsírnější o přízvuku větném náleží do větosloví (str. 46) — jsou obvyklá. Vytknouti dlužno, že dle Gebauera přízvuk vedlejší nebývá vždy dosti patrný a nemívá pevného místa; nejčastěji bývá na slabice třetí a páté a mocněji tu vyniká, když sudé slabiky jsou krátké a když slabika třetí a pátá je buď kořená nebo důležitá slabika kmenotvorná (**učitel**, **nepovezu**) anebo když tytéž slabiky dle časomíry více váží, než slabiky sousední (**obyčejně**, **nepředvídaný**). Kde takové převahy při slabice třetí a páté není neb kde výše uvedenými vlastnostmi vyniká nad slabiku sousední slabika druhá neb čtvrtá, tu mnohdy přízvuk vedlejší přenáší se na slabiku druhou nebo čtvrtou (**následovatel**, **následující**).

Na str. 46 n. jest výklad „O časomíře slabik českých“, kde jedná se stručně také o quantitě slabik metrické (o slabikách krátkých, přirozeně a polohou dlouhých a obojetných). O prosodii arcí Gebauer nejedná.

Gebauer výklady své o přízvuku českém později znamenitě rozšířil a prohloubil, a proto tuto přestávám na pouhém zaznamenání jeho mínění z r. 1877.*)

Téhož roku uveřejnil Antonín Škoda v článku „Časomíra česká a metrický překlad 6. zpěvu Homérovy Iliady“ (Program realného a vyššího gymnasia v Domažlicích za školní rok 1877), str. 3 n. stručný nástin dějin prosodie; nejstarší naše básnictví

*) Na str. 130 n. kloní se Gebauer k mínění, že verše staročeské jsou přízvukné.

(patrně RK a RZ) jest přízvučné, od 13. století počítají se v básních větším dílem pouze slabiky, teprv působením humanismu zavedena prosodie časoměrná Blahoslavem, ač jakési stopy rozměrů antických viděti prý již v starší době (v Cisiojanu Mnichovském, u Konáče, Optáta). Jsou to názory tehdy běžné, které jsem již v první hlavě této práce pokusil se opravit; běžným způsobem soudí též spisovatel o „Počátcích“, o „Zlomcích“ Hněvkovského a o prosodickém sporu vůbec. I v té věci nyní leckde soudím jinak, jak již bylo vyloženo.

Výsledkem prosodického sporu dle spisovatele bylo, že časomíra podržela vrch k následování básnictví staroklassického. Spůsobnost jazyka českého k časoměrnému veršování pokládá za úplně dokázanou (str. 6). Ale právem stěžuje si na to, že časomíra nemá v češtině pevných, všeobecně uznaných pravidel, ježto jedni drží se prý prosodie řecké, uznávající posici mezislovnou, druzí latinské, jež prý posice té neuznává. Také slabiky obojetné připouštějí se prý v počtu neslýchaném. Spisovatel obojetnost slabik úplně zavrhne dle Sušila. „Z toho pochází, že také ve školách každý učí prosodii časoměrné, jak se mu za dobré vidí, k nemalé škodě věci samé“ (str. 6).

Spisovatel přeje si tu právem jednotnosti a doporučuje ke všeobecnému přijetí pravidla Sušilova, jichž držel se i Niederle. Posice řecká prý se přičí českému sluchu. „Kdyby hned při zavádění časomíry na počátku tohoto století bylo se přidrželo posice latinské a ne řecké, nebyl by se zajisté takový odpor proti časomíře ozýval“ (str. 6).

Ke konci podává Škoda pravidla Sušilova, rozhojňená třemi novými pravidly, která ospravedlňují prosodickou licenci, dle níž ve slovech čtyřslabičných, mají-li první tři slabiky krátké, podobně ve slovech trojslabičných, jsou-li všechny jich slabiky krátké, dovoleno první krátkou měřiti dlouze; podobně i při jménech vlastních dovoluje se klásti v thesi krátkou slabiku za dlouhou.

Posoudil jsem tento článek Škodův v Listech fil. IV (1877), str. 283 n. Jakožto žák Niederlův schvaloval a doporučoval jsem tehdy a ještě i později několikrát ve svých recensích pravidla Sušilova, i Škodou přijatá, zcela neprávem, jak vysvítá z nynějšího mého posouzení těchto pravidel v Listech fil. XXIII, str. 4 n. Zavrhoval jsem tedy také nesprávně mezislovnou posici, a to ze dvou důvodů: 1. Že jí slabiky posicí dlouhé v češtině přespříliš se množí, ježto mnoho našich slov začíná skupinami hlásek, a koncovky naše jsou většinou krátké. Ale v řečtině do jisté míry je totéž, a přece se tam mezislovná posice připouští. 2. Ukazoval jsem k též věci — na kterou upozornil Škoda —, že, držíce se směru Sušilova, zabráníme tomu, aby přízvuk rhytmický (iktus) nepadal příliš často na poslední (většinou plané) slabiky slova, čímž nesoulad mezi přízvukem slovným a rhytmickým stává se citelně nelibým. Ale tím prostředkem (nepřipouštěním

totiž posice mezislovné) tohoto nesouladu neodstraníme, jen jej poněkud zmírníme. To je zisk velmi pochybné ceny. Výslovnost *nesnášel* i jste (— — — — —) je zrovna tak nečeská, jako výslovnost *nesnášeli* jste (— — — — —).

Zanedbávají mezislovné posice před více než dvěma konsonanty, zdálo se mi přece povážlivé. Také jsem byl nakloněn připouštět i obojetnost aspoň při *la ra* navrhoval jsem i některé jiné modifikace pravidel Škodových. O tom nyní již ani šíře nemluví. Návrhy ty i jiné jsou zbytečné — ježto časomíra po mém nynějším soudu je v češtině nepřipustná.

Nezmiňoval bych se o této své recenzi, ačkoli mi dává vítanou příležitost, abych pokáral také sebe za svá dřívější bludná mínění, jako kárám jiné: ale činím to hlavně proto, že leckdo se domnívá, jakobych článkem svým „O prosodii české“ opouštěl svůj obor a míchal se do věcí, do nichž mi nic není. Není tomu tak. Otázkou české prosodie zabývám se již skoro dvacet let; články tyto jsou jen výsledkem dlouho připravovaného převratu, který v mínění mém velmi nenáhle se prováděl. Ostatně mne k rozřešení této otázky nutila takřka i má činnost překladatelská.

§ 61. Jiné grammatiky mimo ty, jež již byly připomenuty, neobsahují žádného výkladu o prosodii. Některé mají více nebo méně stručná pravidla o přízvuku českém, většinou jen slovném, celkem obvyklá; v úsudcích o povaze českého přízvuku i tyto grammatiky se rozcházejí. Tak Josef Beran (Mluvnice česká ... v Praze 1872, str. 11) pokládá přízvuk za povýšení hlasu (2. vyd. z r. 1873 a 4. z r. 1880 nemám; ve vydání 3. z r. 1879 a 5. z r. 1887 není ve výkladech těch podstatných změn; přidán jest tu výklad o míře slabik). Karel Kunz v 5. vydání své České mluvnice (v Praze 1873), str. 22 rovněž má přízvuk za povýšení hlasu, ve vydání 6. z r. 1877 nemá ve výkladech těchto změn, ale ve vydání 7. z r. 1883 jest mu přízvuk mocnějším hlasem (vydání 8. z r. 1886 jest jen otiskem vydání 7.). Ferdinand Čenský v Kurzgefasste Grammatik der böhmischen Sprache für Deutsche (Prag 1871), str. 3 správně pokládá přízvuk za důraz (2. vyd. z r. 1878 má výklady o přízvuku poněkud rozšířeny), podobně Václav Faltys v Böhmisches Sprachbuch für Deutsche ... (Prag 1868), str. 7 (vydání 2. z r. 1871 nemám) a Jan Lad. Mašek v Cvičeních mluvnických a pravopisných pro žáky IV. třídy (v Praze 1869), str. 8 (v opětném vydání z r. 1872 je též výklad). Celestín Říha ve čtvrtém vydání své České mluvnice a nauky o větech (v Praze 1867), str. 8 nazývá přízvuk silnějším neb vyšším hlasem (podobně ve vydání 5. z r. 1870 a 6. z r. 1872). Stručně o přízvuku jedná také Tomáš Cimrhanzl v Böhmische Schulgrammatik ... (Prag 1869), str. 5, podobně Vojtěch Vrána v Deutsche und böhmische Sprechübungen (Prag 1866), str. IX.

O přízvuku (a arci ani o prosodii) žádné zmínky nečiní i v této době: Tomáš J. Hron (Stručná mluvnice česká, v Jindř. Hradci 1867; 2. vyd. 1872), Josef Jireček (Ná-kres mluvnice staročeské, v Praze 1870; na str. 95 opakuje se pouze tvrzení, že v staročeských verších se slabiky počítají), Josef Jedlička (Základové mluvnice české... v Praze 1870), Jan Kypta (Proprava ku české řeči... v Jindř. Hradci a Tá-boře 1867), Dr. F. B. Květ (Staročeská mluvnice, třetí vydání, přehlédl Edvard Novotný, v Praze 1869; 4. vyd. z r. 1874 dle předmluvy; exemplář, jež jsem měl, má na titulu r. 1883), Frant. Otakar Mikeš (Pravopis a mluvnice jazyka českého... v Praze 1867, 2. vyd. 1868), Jan V. Poklop (Česká mluvnice... v Praze 1873), Dr. J. Procházka (Německočeská mluvnice... v Jindř. Hradci 1876), Jan Příbík (Mluvnická cvičení pro žáky druhé třídy... v Praze 1866, 2. vyd. 1867; Mluvnická cvičení pro žáky třetí třídy... v Praze 1867), Josef Růžička (Návod k vyučování mluvnici ve školách národních, v Praze 1871). Jan Gebauer (Uvedení do mluvnice české, v Praze 1876) má dle povahy věci na str. 7 jen příležitostnou zmínku o přízvuku.

Nejsou mi přístupny grammatiky, které vydali tito mužové: Bežo (1875), Cebuský (5. vyd. 1870), Formánek (3. a 4. vyd. 1868, 5. vyd. 1872), Galbavý (1872), Glosz (1871), Chobodický (1873), K. D. (Koppa Daniel; 1871), Nagy-Zaymus (1872; dvě grammatiky), Paleček (3. vyd. 1868), Polák (1866), Prasek (1874), Rank (1875), Terebelský (3. vyd.? 1872), Wolf (2. vyd.? 1867), Zaymus (1875). Rovněž nemám 3. vydání Mluvnice české a větosloví (1874).

O dřívějších vydáních některých těch grammatik byla již na příslušných místech řeč. Tituly těchto grammatik znám z nedo-statečných někdy bibliografických pomůcek po r. 1864 (Oester-reichischer Katalog, Buchhändlercorrespondenz a z některých biblio-grafických katalogů českých) i ze zmínek příležitostných. Za správnost uvedených jmen při chatrnosti naší bibliografie všude neručím.

Nevím, zdali vyšla F. Otta Matzenauera „Slovesnost“, jež měla dle příležitostných zpráv vyjíti r. 1875 a obsahovati i prosodii. Rovněž nevím, vyšla-li vskutku znova Sušilova Krátká prosodie česká r. 1875.

§ 62. Jednotlivých zmínek o prosodii nebudeme již ani ze-vrubně uváděti. Jsou ovšem dle stanoviska spisovatelů různě. Časomíra velebí se i mezi r. 1866—1877 pořád. Uvádím jen některé toho příklady. Tak Matěj Procházka ve spise „Frantísek Sušil. Životopisný nástin“ (v Praze 1871), str. 436 tvrdí o Sušilovi, že dokázal při překládání řeckých a latinských klassiků, kterak v naší řeči zaznívá týž blahozvuk, táž hudba, jako

v řečtině a latině, nepřipomínaje arci, že řeč nešetřící přízvuku nemůže být blahozvучná.

I Jakub Malý v „Stručném obraze jazyka českého“ (v Praze 1872) jeví se na str. 10 a 18 jako horlivý časoměrník. Čteme na str. 18 o časoměře, r. 1818 v metrice obživené, jež „jala se povrhovati veršování přízvuchné, které ovšem ve své předešlé podobě se bylo přežilo“. A jak veršoval po r. 1818 sám Malý? Časoměrně? Či myslí snad opravdu, že přízvuchné verše jeho a jeho současníků jsou lepší než „přežilé“ verše přízvuchné z doby před r. 1818?

Podobné výroky jsou i v jeho spisku „Vzpomínky a úvahy starého vlastence“ (v Praze 1872). Na str. 26 tvrdí se, že působením RK a RZ „mluva poetická najednou vyzula se z pout odměřeného klínání dle vzorů německých“, dle str. 61 Čelakovský vynikal „nevyrovnanou uhlazeností formy“.

Velikým přítelem časomíry je též Vojtěch Šafařík, jenž v životopisu otce svého ve Slovníku naučném IX (1872), str. 3 ve výkladu o „Počátcích“ hovoří o „neslovanské od Dobrovského češtině vnucené“ prosodii přízvuchné, „v nížto Nejedlý dokonce i Homéra byl počal překládati“. „Počátkové“ prý „plní nevidané a neslýchané před tím vroucnosti a uchvacujícího vzletu“ ukazovaly k prosodii časoměrné „co jediné v českém jazyku přirozené“. Atd. *)

Podle Šafaříka a Zeleného vykládají pak o časoměře, prosodickém sporu z r. 1818 a vzniku „Počátků“ i jiní; tak na př. J. Kalousek v „Nástinu životopisu Františka Palackého“ (v Praze 1876), str. 8, H. H. Hradecký ve spisku „František Palacký. Stručný nástin jeho života i působení“ (1876), str. 8 a nejmenovaný skladatel spisku podobného „František Palacký, jeho život a působení“ (v Praze 1876), str. 4.

Také Karel Tieftrunk drží se při výkladech o těchto otázkách ve své „Historii literatury české“ (v Praze 1874) obvyklých názorů. Na př. tvrdí na str. 133, že Chmelenského básně mají řeč nad míru zpěvnou, ježto bedlivě toho šetřil, aby slabiky přízvuchné byly také časoměrně dlouhé (to — takto vysloveno — není ani správné), na str. 138 mluví o „pěkném“ rytmu Erbenovy „Kytice“, na str. 151 o „plynném“ verši Štůlcově a j. **)

O vzniku „Počátků“ na str. 124 správně tvrdí, že složený

*) Tento životopis Pavla Josefa Šafaříka vydán byl také zvláště, jak již ze současných záznamů bibliografických je patrné. Stalo se to však asi v malém počtu exemplářů. Ani universitní knihovna nemá tohoto zvláštního otisku.

**) Podobné nesprávné úsudky o verších jednotlivých básníků jsou i v A. V. Šemberových „Dějinách řeči a literatury české“ (vydání třetí, ve Vídni 1869). Na str. 263 tvrdí se, že Čelakovského „Růže stolistá“ vyniká „uhlazeností metrickou“, na str. 264, že básně Jungmannovy jsou vzorem „uhlazené metriky“ a j. v.

byly od Palackého a Šafaříka, „jimž Benedikt a Jungmann jistou měrou pomocní byli“, kterýžto výrok ve vydání druhém a třetím (vyšlých r. 1880 a 1885) stupňoval v odvážná slova, že „Počátky“ jsou spis, „jenž s Jungmannem dříve umluven“ byl (srv. na př. třetího vydání z r. 1885 str. 104). A takový výrok ušel vlastenecké kritice! Jinak ovšem i Tieftrunk soudí, že „Počátky“ v boji prosodickém zvítězily. Druhé a třetí vydání se arci co do prosodického stanoviska spisovatelova od prvního nikterak neliší.

Horlitelkou pro časomíru je také, jak se zdá, ode dávna Eliška Krásnohorská. V „Obraze novějšího básnictví českého“ (ČMUS. 1877, str. 66 n.) má na str. 75 některé mně nejasné výroky o prosodii. „Zdroj tak rozmanitých rhytmických proměn, charakteristický náš nesouhlas mezi přízvukem a délkou, působivá některým básníkům našim místo ladu zmatek, kdežto na příklad skladatelé hudební již dovedli této zvláštnosti ve prospěch zpěvu českého užiti“. Trpí prý tím nejen proud verše, nýbrž i rým; skladatelka zavrhuje totiž rýmy, jako: zákonů — na trónu, dřív-div, víra-širá a t. p. (str. 75 n.)*). Skladatelka je vůbec velká příznivkyně prosodie časoměrné, jak vidíme z výroku, že s „prosodické stránky“ nejvýše dospěl překladatel Homera Jindřich Niederle (str. 75). Úsudků jejich o formě jednotlivých básníků bych také všech nepodepsal.

Jakožto zastavatel přesnější prosodie vystupuje v té době příležitostně opět Jan Neruda. V článku „Operní libreta“ (Český obzor literární 1867, str. 119) uvádí verše z jakéhosi libretta, nemající vůbec smyslu, a přidává: „Těm slovům nerozumí nikdo, ale to neškodí, skladatel přece je vložil v hudbu! Kdo může pak žádat, aby skladatel šetřil prosodie nebo přirozené jen deklamace, ovšem aby jich šetřil potud, pokud pravá hudba vůbec jich šetřit může!“

Překladatelé básní staroklassických v celé té době pro nehodnost theorie prosodie časoměrné často dotýkají se i pravidel, jimiž se řídí. Uvádím tu Josefa Truhláře, jenž v překladu svém Horatiových satir (v Praze 1867) v úvodě dotýká se i otázky mezislovné polohy. Počet slov, začínajících dvěma souhláskami, jest dle jeho zkoušek v češtině nejméně pětikrát větší než v řečtině, třemi souhláskami počínajících čtyřikrát. Ježto čeština co do počtu krátkých koncovek s řečtinou jest na rovní, musí mezislovné polohy užívat; než poněvadž — kdyby mezislovná poloha důsledně se uznávala — pro bojně skupiny hlásek v českém násloví počet koncovek polohou dlouhých nad míru by

*) Mně ani rým víra — širá nezdá se naprosto nepřipustný. Ostatní jsou zcela správné. Kdo je pokládá za chybné, myslí neprávem, že naše délky jsou nějak zvlášť dlouhé. Ale charakteristikem dlouhého vokálu není délka, jak již jsme častěji vyložili.

vzrostl, káže potřeba pokládati v češtině slabiky ty za obojetné, jak činili Vinařický i jiní. Nebo každá řeč má právo pravidla časoměry přispůsobiti své povaze.

Jsou i v té době spisovatelé, kteří žehrají na nepřesné šetření pravidel prosodických v básních přízvukných i časoměrných. Uvádím tu jen některé.

Tak K. Šmídek v článku „Jan Er. Vocel co básník“ (Osvěta 1875, str. 441) vytýká Vocelovi správně mnohé jeho prosodické poklesky; některé jeho rozměry neřídí prý se určitými pravidly, vedou si zcela volně a jsou záhadné. Vše to tvrdí se tu zcela právem — Vocel dopouštěl se vskutku hojných prosodických chyb.

I Primus Sobotka v článku „O překladech v novočeské literatuře“ (Osvěta 1877), ač na str. 305 nesprávně nazývá Macháčkův překlad Götheovy „Ifigenie“ plyným, o časoměrných překladech Vinařického (str. 306) právem tvrdí, že nejsou bezúhonné co do prosodie*), o Mokré, že bedlivěji šetří přízvuku v překladech z polštiny, než učinil Štule (str. 314), a podobné výtky všim právem činí i překladatelům jiným. „Nemůžeme ani dosti důtklivě napomínati našich básníkův, aby co nejpečlivěji šetřili pravidel přízvukových, poněvadž báseň s chybným přízvukem působí na sluch jako rozladěná kytara“ (str. 317).

F. Schulz v článku „Česká balada a romance“ (Osvěta 1877, str. 378) vytýká Hankovi „pochybený, nepřirozený přízvuk“, Holmanovi (str. 472) „divoké, špatné přízvukné daktyly“ a j.

Jak nesprávně se o prosodických otázkách pořád pojednávalo, i toho stůžtež tu některé doklady.

Anonymus jakýs v článku „Novověká literatura“ (Věstník bibliografický II, 1870, str. 164) tvrdí, že Puchmayer „ve veršovníctví proti Dobrovskému, dle Němcův přízvuk zastávajícímu, povstal, háje časomíru a též zdařilé příklady časoměrného veršování ve svých básních vytýkaje“. Ale Puchmayer byl přece odpůrce časomíry.

K. Sabina ve svém spisku „Václav Stach, jeho doba a spisy“ (v Praze 1870), str. 68 n. nepřeje přízvuknému napodobení antických meter; „Stachův vytříbený duch uznal, že se všickni následovníci Dobrovského v této věci nacházejí v omylu a hojně pádných důvodů proti nim sebrav hájil časomíru.“ „Počátky“ prý došlo mínění jeho platnosti a zvítězilo. Že to vše je holý mythus, vyplývá z toho, co jsme o Stachově činnosti prosodické již vyložili v tomto článku (v. Listy fil. XX, str. 420 n.).

Výroků podobných bylo by lze arci uvéstí více. Postačí zajisté i tyto na důkaz, jak povrchně se u nás o prosodii a metricu české mnohdy uvažovalo.

*) Též Jan Šafránek o něco později v článku „Karel Alois Vinařický“ (Osvěta 1884, str. 289 n.), ač časoměrné verše Vinařického chválí, přece na str. 525 tvrdí, že by snesly „tu onde“ metrickou korekturu.

Celkem ani v letech mezi r. 1866—1877 nepokročilo se v konečném rozhodnutí sporu prosodického daleko. Theoretikové pořád uznávají a velebí časomíru, pořád připouštějí a omlouvají všelijaké nerhytmické volnosti veršů přízvučných, ale nemohou se pořád dohodnouti o pravidlech prosodických. Každý jde svou cestou: prosodické theorie i těchto let jsou samý zmatek, samá nesprávnost. Spůsobilým k uklizení prosodického sporu byl článek Hostinského z r. 1870. Ale zdravé jeho zásady a důvody způsobily jednak neoprávněný odpor, jednak u většiny theoretiků nedošly ani povšimnutí. Přese všechny důvody Hostinského theoretikové trvají na starém stanovisku, že přípustny jsou v češtině obě prosodie, časoměrná i přízvučná. Ani Durdíkova skepse, vyslovená v „Kallilogii“ r. 1873, nevyrušuje jich z klidu.

§ 63. O nové řešení prosodického sporu pokusil se r. 1878 Josef Durdík. V článku „O poměru obou prosodií českých“ (ČČM. 1878, str. 58 n.) chce rozhodnouti otázku, „která prosodie“, zda časoměrná neboli siloměrná či přízvučná, „v ohledu aesthetického má větší právo, a která zejména se hodí pro český jazyk“ (str. 60).

Se stanoviska aesthetického jsou oba tyto principy prosodické stejně oprávněny; v některých jazycích — a k těm náleží i čeština —, kde délka i přízvuk od sebe se rozstupují, jsou oba možny (str. 61). „Jsoucnost i krása časomíry v českém jsou nepopíratelný“ (str. 62).

Časomíra i přízvuk mají tedy stejné právo, obě prosodie dokazují své nároky. „Vyřízení dvou sporných nároků může se státi způsobem trojím. Předně jednomu nároku dá se za pravdu a druhý se odmítne. Za druhé hledí se oběma stejně učiniti zadost, aneb za třetí jeden se podřídí druhému“ (str. 62). Úplné zamítání přízvuku, nejostřeji hájené „Počátky“, o nichž správně Durdík tvrdí, že počínají si s podjatostí a že neprávem přízvučnou prosodii pokládají za germanskou (str. 64; srv. i str. 63), úplně se zmařilo; ale „rovněž tak by s nezdarem se potkalo, chtítí dokazovat, že se čeština pro časomíru nehodí; neboť jediná krásná báseň dostačí na vyvrácení“. Zavržení jedné nebo druhé prosodie jest sice krátké a pohodlné, ale mylné (str. 65; srv. i str. 76).

Durdík tedy připouští obojí prosodii v češtině jako možnou. Možnost její dokazuje mu i jediná krásná báseň časoměrná. Že v češtině — tak, jako v jiných jazycích, i třeba v němčině — časomíra je možná, nelze popírat. Je to i v češtině dokázáno velikým množstvím veršů časoměrných. Ale — chceme-li mluvit přesně — jiná je otázka, je-li přípustná. A tu třeba dáti zápornou odpověď. Prosodie, v určitém jazyku přípustná, musí přece šetřiti všech význačných vlastností jazyka. Časomíra však zjevu, v každém jazyku nesmírně důležitého, kterým teprve skupiny hlásek se stávají slovy, totiž přízvuku, nedbá, nemohouc

mu vyhověti. Úvodní časoměrná disticha ke Kollárově „Slávy deři“ jsou zajisté krásná báseň, hledíme-li k obsahu; ale je forma její krásná, forma, při které pro časomíru stále a stále musíme činiti násilí českému přízvuku, a chceme-li zachovati rytmus, čísti verše tak, jak nikdy nemluvíme? V staré řečtině byl přízvuk jiné povahy než náš, a latinská časomíra je do Latia přesazena z Hellady. I Durdík dobře tvrdí (str. 67), že v latině původně se veršovalo dle přízvuku.

Z toho důvodu vyhlásil časomíru za nepřipustnou v češtině již Dobrovský, na ten důvod s důrazem poukazoval Hostinský r. 1870, z tohoto nešetření přízvuku ve verších časoměrných plynula zajisté i skepse samého Durdíka o přípustnosti časomíry v češtině, vyslovená v „Kallilogii“ r. 1873. Velice lituji, že Durdík v tomto článku k těmto důvodům nepřihlížel a že od své skepse r. 1873 nedošel na základě jich k úplnému zamítnutí české časomíry. Nemohu tedy souhlasiti se stanoviskem Durdíkovým, že čeština je časomíry schopná, že je to její přednost, již jsme povinni zachovávat (str. 66), jako nemohu souhlasiti s tvrzením jeho, shodným s tvrzením Truhlářovým (v. Listy fil. XXIII, str. 249), že dříve v češtině přízvuk nebyl tak určitý jako nyní a že přízvuk vůbec v moderních jazycích více a více do popředí přichází (str. 67). Již v prajazyku indoevropském hrál přízvuk velikou úlohu.

Na str. 65 n. jedná Durdík o druhé možnosti, skombinovati přízvuk a časomíru tak, aby vždy na téže slabice přízvuk i délka se stýkaly, tak že by vznikaly verše, jež by zároveň byly časoměrné i přízvučné. Durdík takovéto kombinování přízvuku a časomíry zamítá z toho důvodu, že by pro nedostatek caesur a hojně diaerese byly nanejvýš jednotvárné a nevkusné. Vskutku hexametř dle toho principu zhotovený, ježž uvádí,

Ó jak pěknou září barvena obloha širá

je nepěkný, ale jen proto, že postrádá caesury. Že však by možno bylo i při tomto způsobu veršování vyhověti požadavku caesur, toho důkazem je druhý Durdíkem uvedený hexametř:

Možno že vínek || a božská berla ti prospěje málo,

kde je patrná caesura v druhém taktu; mohla by býti i v taktu čtvrtém, kdybychom enklitické slůvko ti zaměnily jiným krátkým, ale slabě přízvučným (na př. tu). Diaerese po čtených taktech jsou arci při jednotvárnosti českého přízvuku nezbytné. Po každém taktu však diaerese, třeba jen zdánlivá, ani při tomto způsobu veršování býti nemusí. Na př. trochejský verš, dle té zásady složený,

vod tu záplavou vše tvorstvo zašlo

nemá po druhém taktu ani zdánlivé diaerese.

Takové diaerese, jak řečeno, při veršování přízvuchém (a i tento způsob veršování je vlastně přízvuchý, jen že při něm slabika přízvuchá je zároveň přirozeně nebo polohou dlouhá) jsou nezbytné. Jakýkoli náš verš, přesně přízvuchý, musí mít nadbytek takových diaeres, a přece nám to nevadí. Proč by to tedy vadilo při takovém veršování přízvuchě-časoměrném? Mimo to není ani diaerese všude, kde končí slovo, nýbrž právě jako caesura, jen tam, kde je oddech, přestávka. Ježto pak slova v proudu řeči, pokud je neodděluje přestávkou, plynou nepřetržitě, nejsou diaerese ani u nás nikterak tak hojné, jak se zdá. Vezměme na př. verše z počátku Sládkova překladu Shakespearova Makbetha:

Kdy my tři se sejdem ještě,
za hromu, blesku nebo deště?
Až ta vřava bitvy schladne,
jeden vyhrá, druhý padne.

Tu po každém taktu je zdánlivá diaerese, nebo tu každý takt vyplněn je slovem jediným, nebo sice dvěma, z nichž však druhé svůj slovný přízvuk trati (kdy my, tři se, až ta vřava): a přece jsou tu pouze tři skutečné diaerese za slovem vyhrá, po němž je dosti značná přestávka, a i za slovy za hromu a blesku. Všecka ostatní slova verše při správném přednášení pojí se k sobě bez přestávek, a tedy bez diaeres. Kdo by tu sbledával diaerese, dával by se příliš ovládati pravidly antické metriky časoměrné, jak se obvykle vykládají. Při řecké časoměře, kde rhythmus zakládal se na střídání slabik dlouhých a krátkých, nebylo ani možno, aby slovo a takt častěji spadaly, a proto také bylo častější náhodné spadávání taktu a slova snad vskutku pokládáno za nelibé. Hexametrů, jako známý Euniův

sparsis hastis longis campus splendet et horret,

kterýž ostatně je nelibý zvláště proto, že nemá caesury, v řečtině i v latině při veršování časoměrném nenadělalo by se mnoho. A i v antických básních musíme přesně lišiti diaerese skutečné a pouze zdánlivé. V češtině jsou takové zdánlivé diaerese nevyhnutelné, ale dle povahy našeho jazyka i veršování přízvuchého úplně nezavadné.

Ale z jiného důvodu nelze tuto prosodii, která slučuje stanovisko prosodie přízvuché i časoměrné naznačeným způsobem, připustiti. Durdík uvádí jej na str. 66 (uvedl jej již Hostinský v článku svém ve Květech 1870, str. 396), že by totiž při takovém veršování ohromná většina slov českých z básnění byla naprosto vyloučena. Nebo k takovému veršování hodila by se pouze slova, jež by měla slabiky přízvuché dlouhé, nepřízvuché krátké; všech ostatních nemohlo by se ani při metrech nejobyčejnějších užití.

Pro češtinu tedy Durdík, jak učinil již Hostinský r. 1870, takové spojování časomíry s přízvukem, při němž by slabika dlouhá byla zároveň přízvučná, právem zavrhuje.

Spor mezi prosodií přízvučnou a časoměrnou vyrovnává Durdík způsobem třetím: jedna prosodie má se podříditi druhé (str. 66 n.).

Durdík, jak učinil Hostinský již r. 1870 ve Květech (v. Listy fil. XXIII, str. 176), rozeznává právem v češtině čtyři druhy slabik: dlouzesilné, dlouzeslabé, krátkosilné, krátkoslabé. V slovích Malá sláva jsou všechu ty čtyři druhy při sobě (str. 69). „Nynější básnictví výkonně užívá prosodie přízvučné, ale kde se proti ní prohřešuje, hledí váhu poklesku zmírniti uvedením principu časoměrného“ (str. 69).

Durdík zkrátka schvaluje zvyk Čelakovského, přízvuk nahrazovati délkou, který za zákon již před ním povznosl Zikmund (v. Listy fil. XXIII, str. 163) a Niederle (ib. str. 258), paralyzující poklesky proti přízvuku časomírou. Pravidlo o přízvuku se sice takto porušuje, „ale poruch překvapujícím způsobem, jiným též oprávněným principem se vyrovná“ (str. 71). Tím lze se také vyhnouti jednoslabičnosti počátku v jambických verších, jakkoli to není nic závadného. Verš „Prosáklé zpěvem slavičím“ je dle té zásady přípustný verš jambický, jako verš „Chrám opouští zhanobená“ přípustný verš trochejský (str. 70).

Se stanoviskem tím bohužel nikterak nemohu souhlasiti z důvodů, které již na různých místech mého pojednání příležitostně byly uvedeny.

Zásada ta opět nutí — tak jako veršování časoměrné — porušovati přízvuk a činí násilí jazyku.

Čtu-li na př. verš

Prosáklé zpěvem slavičím

přirozeně, vždy dostanu verš logaoedický — — — — — a nikdy verš jambický. Chci-li té řadě vpraviti rhythmus jambický, musím čísti „prosáklé“ — — —, jak nikdo nečte a nemluví. Míni-li pak kdo, že lze čísti „prosáklé“ správně a že přece je v řadě té slyšeti spád jambický, je v osudném omylu.

Zásada však prosodická, která kterékoli charakteristické vlastnosti jazyka nedbá, je nepřipustná. Kdyby prosodie přízvučná v češtině potlačovala přirozené trvání slabik, musili bychom ji zavrhnouti; podobně však musíme zavrhnouti časomíru i jakožto podporu přízvučné theorie, nemůže-li se při ní vyhověti přízvuku.

Mimo to tato zásada může býti velice na závalu určitosti rhythmů. Mysleme si, že verš uvedený

Prosáklé zpěvem slavičím

stojí na počátku básně. Tu lze poznati metrum teprve z druhého verše, ovšem je-li tento bezvadně jambický; není-li, teprv

z třetího nebo některého ještě dalšího. Kdyby takové nahrazování přízvuku délkou v básni bylo častější, mohlo by se metrum leckdy poznati teprve studiem aspoň větší části básně. Uvedl jsem toho již dříve dosti dokladů.

Ovšem spisovatel soudí, že takovéto nahrazování přízvuku délkou má se dít v výjimkou (srv. str. 70), že se to stává má z řídka kdy (str. 72), aby se hlavní ráz přízvuchý nesetřel. A vskutku, myslíme-li si řadu na př. veršů trochejských, daktylských, jambických nebo anapaestických, v nichž by se tyto výjimky připouštěly ob čas, nemůžeme býti na rozpacích, jaké metrum básník měl na mysli. Čtenář, znaje metrum z veršů správných, čte i verše nesprávné rhythmicky dobře, ovšem — chce-li zachovati rhythmus — s porušováním přízvuku. Ale jinak jest při metrech smíšených nebo složených.

Jsou systémy, v nichž rhythmus se mění, v nichž nastupuje změna rhythmů, a to nejen v různých verších, ale třeba ve verši též. Mohu si mysliti na př. systém tohoto rozměru:

— u — u u — u — ^
 u — u — u —
 — u u — u — u — ^
 u — u u — u —

Takové mnohotvárné systémy (resp. strofy) nejsou ani v naší poesii vzácností. Veršuje-li básník dle zásad Durdíkových, jak poznáme, kde je daktyl, kde trochej, kde rhythmus vzestupný, kde sestupný, když totéž slovo, na př. prosáklý, jednou možno měřiti — u u, po druhé u — u, slovo na př. jaký jednou — u, po druhé u —?

Rhythmem rhythmizomenon řeči rozděluje se v pravidelné oddíly, takty; tato pravidelnost jest právě charakteristikou rhythmů. V pravidelné oddíly mohu řeč rozdělovati buď dle délky a krátkosti slabik, dle časoměry, buď dle přízvuku. Ale ať dělím tak aneb onak, musím přece v tétož rhythmické řadě užívati dělidla jednoho, má-li býti dělení zřetelné; některé části rhythmizomena řeči seskupovati v takty dle dělidla přízvuchnosti, jiné dle dělidla trvání slabik, je po mém soudu nepřipustné. Jak čtenář ve verších obtížnějších má věděti, kdy dělím dle přízvuku, kdy dle trvání slabik?

Při takovém způsobu veršování bylo by takřka nutno aspoň obtížnější schema metrické básni předeslati, anebo aspoň první strofu (byla-li by ovšem báseň strofická) zveršovati přízvuchně bezvadně, aby čtenář schema si zapamatoval a dle něho se i dále řídil. Ale rhythmus v rhythmizomenu řeči má a může vyuniknouti sám, bez takových pomůcek. Že by si ostatně různí básníci ouo pravidlo, aby nahrazování přízvuku délkou připouštělo se zřídka, vykládali různým způsobem, zcela subjektivně, netřeba, myslím, připomínati.

Spisovatel ovšem v takovém nahrazování přízvuku délkou shledává i jistou krásu. „Když více veršů zcela správných proběhlo, podniká básník odchylku od schemata přízvukného zámysla, aby v jednotvárný postup jich přivedl rozmanitost“ (str. 70). „Protírání délek a přízvuku oživuje ono příliš toporé schema verše a přivádí rozmanitost“ (str. 71). „V aesthetickém ohledu má stejnost přízvuku své nehody, zejména jde jí v zápětí protivná monotonie veršů trochejských . . . Poruch pravidla je zde občerstvením.“ — „Jednotvárnost se přeruší, pravidelnost sama přerušením a uměleckým jeho vyrovnáním tím mileji vyniká — metrum přízvukné jen získá, ano jeho schema po druhé, po závěru vyrovnacím ve sluch náš libezněji se loudí“ . . . „Poruch takto přispívá k oživení a vyniknutí rytmu“ (str. 71 n.). Bezúhonné básně přízvukné jsou prý jednotvárné: co slovo, to trochej, co trochej, to slovo. „Dvojslabičná slova klepotají za sebou jako nudné, stále stejné tyk-tak hodinového stroje. To je nesnesitelné“ (str. 73).

Musím bohužel i proti tomu názoru vysloviti svůj diametrálně opačný. Rhythmus spočívá v pravidelném rozčlenění doby jistým pohybem, jako souměr v pravidelném rozdělení prostoru. Každé porušení té pravidelnosti působí nelibě v rytmu i v souměru. Dle mého názoru tato jistá „jednotvárnost“ a „nudnost“ spočívá již v samém pojmu rhythmů i souměru. Každým porušením té jednotvárnosti ruší se rhythmus i souměr; ve mne vzbuzuje nelibý pocit, mám-li na př. rhythmus jambický náhle přerušen daktylem, a toto porušení rhythmů jest mi daleko nesnesitelnější než sebe delší počet těchž rhythmických řad. Takové úmyslné porušování rhythmů musilo by míti své zcela zvláštní příčiny; náhlé té arrhythmie mohlo by se užívatí jen asi v takových případech, jako na př. v hudbě dissonance — jinak vždycky po mém soudu je nelibá.

Spisovatelé jsou dlouhé řady těchž veršů, na př. trochejských, jednotvárné, a dosud často se dočítáme (na př. v divadelních recensích) podobných výtek. Ale což lze se jednotvárností rhythmů zbýti jen arrhythmii? Také rhythmus má různé formy, a je jen na básníku, aby dle obsahu své básně rhythmus měnil. Staří básníci — lyričtí i dramatičtí — to dobře znali; mohli by tedy i naši básníci pilně býti větší rozmanitostí rhythmů, jsou-li jim řady těchž veršů vskutku tak jednotvárné, že pro jednotvárnost jich porušují rhythmus.

Ale i když básník volí pro báseň svou týž verš, je vskutku nutno skládati jej jednotvárně? Zajisté není, ale tato jednotvárnost, je-li tak nudná, musí se odstraňovati způsobem rhythmicky dovoleným, t. j. tak, aby rhythmus se nerušil. Na př. ve verších trochejských může se rhythmicky nezávadně za trochej klásti daktyl, v jambických za jamb anapaest.

Kde my tři se sejdem ještě
za hromu, blesku nebo deště

jsou verše trochejské, třeba v prvním taktu druhého verše za trochej stál daktyl „za hromu“, rovnající se rhythmicky trocheji. U starých Řeků platil by ten takt za tak zv. takt kyklický.

Na počátku Goetheova Fausta v prvním monologu Faustově převládají vzestupné verše jambické. Ve verších

und ziehe schon an die zehen Jahr
herauf, herab und quer und krumm
meine Schüler an der Nase herum

poslední verš je také jambický, ale má v prvním a čtvrtém taktu anapaest (o o - o - o - o o -); a jak je to tu vhodné! Podobně je anapaest místo jambu v druhém taktu prvního verše.

Ale aby se na př. ve vzestupném rhythmu připouštěl k zamezení jednotvárnosti náhle takt sestupný, je rhythmicky nepřípustno.

Verš

Prosáklé zpěvem slavičím

je sestupný, čtu-li jej přirozeně, a vzestupný, jen poruším-li přízvuk. Chci-li vyhověti rhythm, jež má básník na mysli, musím porušiti přízvuk, chci-li vyhověti přízvuku, musím porušiti rhythm: čísti verš přirozeně dle přízvuku a zachovati jambický rhythm, jež básník zamýšlel, je nemožno. Jak se tedy takový verš může pokládati za správný? Jak může oživiti a občerstviti rhythm, když jej vlastně ničí?

Verš trochejský

Chrám opouští zhanobená (str. 70)

a jambický

a v blankyt roj vychází hvězd (ib.),

které Durdik uvádí na dotvrzení své theorie, jsou vskutkem nesitelné, ale z příčiny zcela jiné: ne proto, že v slovech „opouští“, „vychází“ za přízvuk nastupuje délka, ale proto, že skupiny slov „chrám opouští“, „roj vychází“, mají-li slova chrám a roj silný přízvuk větný, mají vskutku míru - o - o, ježto silný přízvuk větný slov chrám, roj zvracuje přízvuk následujícího slova ze slabiky prvé na druhou.

Je-li ve dvojverší

Chrám opouští zhanobená
církev česká v hořkém pláči

vskutku silný větný přízvuk čili důraz na slově chrám, je verš v té podobě bezvadný. Přestavme silně důrazné slovo chrám a čtème:

Opouští chrám zhanobená
a nedostaneme míru
nýbrž míru:

- o - o - o - o - o ,

- o o - - o - o .

Chtěl-li by však básník klásti důraz na slovo opouští, mohl by správně psáti tento verš pouze takto:

Opouští chrám zhanobená.

Postavení opáčné

Chrám opouští zhanobená
dalo by míru

o - o o - o - o .

Kdyby naši básníci více dbali větného přízvuku, také by se té zdánlivé jednotvárnosti veršů českých sprostili — ale na jiné cestě, s úplným šetřením přízvuku a správné výslovnosti.

Nebojím se tedy toho, čeho se obává Durdík na str. 72, že entusiasté přízvuku mohou dovésti věc až k nemožnosti prosodie, až ku pouhému počítání slabik, a nemyslím, že jen prostředkem této theorie spisovatelovy bude možná u nás přízvucnou prosodii zachovati (str. 73). Ta se zachová jen přísným šetřením slovného i větného přízvuku; každé odchylení od něho je schopnější uvést ji ad absurdum, než právě entusiasmus pro šetření správného přízvuku, správné výslovnosti.

Na str. 74 vyslovuje Durdík pro útvary strofické, jež mají býti uvedeny v hudbu a při nichž pro každou strofu určen ná-
pěv týž, tytéž požadavky, které vyslovil Hostinský r. 1870 (v. Listy fil. XXIII, str. 175 n.). I on tu tedy žádá strofy soustavné čili stějnokladné.

Durdík tedy oba principy prosodické, přízvuk a časomíru, skombinoval, sestavil, podřídil arci časomíru přízvuku; proto sám nazývá své stanovisko stanoviskem soustavnosti, při němž časomíra vystupuje jako princip výpomocný čili subsidiární (str. 75 n.).

Durdík na několika místech své práce soudí, že pravidlo jeho uzákoňuje pouze praxi básnickou. „Co výkonní básníci neklamným pudem vedeni bezděky prováděli, jest nyní vědomě vysloveno a na uznaný aesthetický vzorec, na formu vyrovnacího závěru převedeno“ (str. 76). „Nám neběží o jakous osobní choutku, o provedení svévolného ‚duchaplného‘ vrtochu, nýbrž o zjištění pravidla v praxi samé často se objevujícího“ (str. 77). Já z prohlédnutí básnické literatury mám také o té věci jiné mínění. Před r. 1865 mimo Čelakovského a Chmelského a sem tam několik málo jiných nikdo tím principem se neřídil, a po r. 1865, co já vím, rovněž téměř nikdo ho neprováděl. Básníci často

přívuk porušovali, ale nenahrazovali ho ani délkou; když tak činili, nečinili tak z úmyslu, nýbrž náhodou. Myslím, že v naší době Durdík se svým principem v praxi je téměř osamělý; ani Niederle, jenž vyslovil se r. 1874 pro princip týž, neprováděl ho důsledně.

Durdík (v. str. 72 a 76) dospěl k tomuto svému stanovisku, rozdílnému od dřívějšího svého stanoviska z r. 1873, na základě aesthetické věty o vyrovnacím závěru, o ladu či harmonii znova zjednané, vedle harmonie původní čili nerušené. Srv. jeho „Všeobecnou aesthetiku“ (v Praze 1875), str. 70 n. („Forma vyrovnanosti a závěru“). O oprávněnosti této aesthetické věty nepadá mne nikterak pochybovati; ale že jí k řešení naší otázky prosodické takto užití nelze, jest mi jasno.*) Durdík na str. 72 své „Všeobecné aesthetiky“ praví: „Někdy pravidelnost by nás unavila: odchýlíme se od ní, abychom si jí více vážili; souměrnost by nám jednotvárnou se zdála: i pozměníme ji, porušíme její zákon, když místo stejného na obě strany osy položíme pouze stejnorodé.“ Ale trvání slabik a přízvuchnost jich nejsou, aspoň v češtině, věci ani stejné, ani stejnorodé, nýbrž docela různorodé, kteréž nelze zaměňovati. Nelze tedy tuto větu po mém soudu přenášeti na prosodii. Vede, přenesena jsouc na prosodii, k porušování buď rhythmů, buď přízvuku.

Durdík patrně již roku 1875, kdy vydal svou „Všeobecnou aesthetiku“, měl v mysli své prosodický náš spor rozřešen. Ukazují k tomu četná místa jeho „Všeobecné aesthetiky“, jež již v sobě taji zárodky této nauky. Tak na př. na str. 205 čteme: „Rythmus, jenž jest i v celku větším jen vázán a bez odchylky proveden, činí dojem podobný jako mathematický tvar: dojem příkrosti, nehybnosti. Často však vybočí z taktu, aby sílu svou ukázal: verše stále stejně vyhovující všem pravidlům svým zdají se nám příliš mechanické. Odchylna upozorní na zákon, výjimka potvrzuje pravidlo“ (srv. i str. 229). Mínil-li Durdík, že nejjednodušší případ porušení pravidla vkusu, čistoty i jednoty jest časoměrný verš, kdež na místě dvou krátkých slabik může položena býti jedna délka, že základní vzorec je tu pozměněn, ale změna že provedena jest opět určitým zákonem a že se v tom jeví užití formy vyrovnanosti a závěru k celku rhythmickému (str. 205), nemohu s tím souhlasiti. V takovém a podobných příkladech není po mém soudu žádného porušení pravidla a netřeba žádného vyrovnávání.

Takt na př. - 0 0 je úplně týž, jako takt --, rhythmus je tu úplně nezměněn, jen tvar taktu je jiný, ježto v obou případech jednotlivé doby taktu jsou jinak zaplněny částmi rhythmizo-

*) Srv. o té větě pojednání Hostinského „O významu praktických ideí Herbartových pro všeobecnou esthetiku“ (zvláštní otisk ze zpráv o zasedání král. české společnosti nauk), v Praze 1881, str. 18 n.

mena. Proto má však takt ten (jako i na př. takt $\cup \cup \cup \cup$) pořád čtyři doby a pořád týž poměr taktový (2:2), není tu po mém soudu nijakého porušení pravidelnosti rhythmů. I v naší hudbě změna tvaru taktu nemění základního vzorce rhythmů. Také nemohu souhlasiti s tím, co Durdík dří na str. 206: „Rythmus skládá se z prázdných dob, tedy . . . jest řada časová, totiž řada představ, kdež k obsahu členů ani dost málo nehledíme . . . Nehledíme, co shrnujeme, nýbrž vždy, mnoho-li shrnujeme.“ Rhythmus se tím po mém soudu příliš odlučuje od rhythmizomena, ač, jak tvrdil správně již Aristoxenos (v. mou Rhythmiku, str. 14), rhythmus bez rhythmizomena nemá reality. Vždy musí býti něco, na čem se jeví, není tedy řadou prázdných dob, nýbrž něčím určitým zaplněných; nebo právě rhythmizomenon svými díly dělí čas v určité, pravidelné oddíly, jež tvoří podstatu rhythmů.

Nelze mi také souhlasiti s tvrzením str. 229, že verše časoměrné mají přednost proti přízvukným, kdykoli se jedná o píseň pro hudbu určenou v jazyku, schopném obou principů, jako jest dle mínění Durdíkova čeština. Bylo-li by pravda, co čteme na str. 230, že i v češtině smysl pro různění dlouhých a krátkých slabik mizí a že vlastně zachoval se nejúplněji jen pro samohlásku *a*, musili bychom již z toho důvodu časomíru v češtině zavrhnouti. Po mém soudu tento smysl pro různění dlouhých a krátkých slabik v češtině dosud nevymizel, nýbrž zachoval se (nehledíme-li k některým případům vulgární výslovnosti, již spisovný jazyk dosud nehledí) při všech vokálech, jen že nesmí se naše dlouhé a krátké vokály posuzovati dle trvání, ježto se nemusí délkou od sebe hrubě lišiti, nýbrž dle způsobu vyslovení (*legato* — *staccato*), jak již bylo častěji vyloženo (v. Listy fil. XX, str. 269; XXIII, str. 243 n.).

Bylo mi velmi těžko vysloviti bez obalu své mínění, zcela protivné mínění muže, jehož činnosti spisovatelské si vážím, jenž byl na gymnasiu i na universitě mým učitelem a jenž ke mně se chová tak, že zasluhuje z mé strany největší šetrnosti. Ale nemohu se vyhnouti výkladu o mínění, jež jest z nejzávažnějších, kteráž o naší prosodické otázce byla pronesena. Spisovatel zajiště uzná, že nepronáším těchto námitek ani k vůli polemice ani k vůli reputaci, že ani mně neběží o osobní choutku nebo o svévolný vrtoch, nýbrž jen a jen o věc. Ale dle mého hlubokého přesvědčení nelze hájiti časomíry v češtině, a proto všeliké uznávání její rovnoprávnosti s prosodií přízvuknou, a vše-liké, buď si jakékoliv, přejímání práva prosodie přízvukné časomírou je nepřipustné.

Myšlenky, naznačené ve „Všeobecné aesthetice“ a v článku z r. 1878, Durdík rozvedl šíře ve svém díle „Poetika jakožto aesthetika umění básnického“ I (v Praze 1881), str. 201 n.

I tu staví Durdík, jak učinil již ve své „Všeobecné aesthetice“, na str. 200 n. (srv. i str. 225 a 253), proti sobě „krásno vynikající z délek časových čili časův (dob), krásno rytmické čili časoměrné“ a „krásno vynikající ze zvukův rozdílných co do síly, krásno dynamické čili siloměrné“ (str. 203). Rhythmus a časomíra je totéž (str. 205). Ale takové rozlišování není po mém soudu oprávněno: ono krásno dynamické je také rytmické, jako krásno časoměrné je naopak také dynamické. Toto pojímání způsobeno i tu, jako již ve „Všeobecné aesthetice“ (viz výš, str. 403), pojímáním rhythmů jakožto něčeho od rhythmizomena neodvislého.

„Každý průběh časový (pohyb, proměna) může zákonným, pravidelným, ladným, totiž právě krásným učiněn čili rhythmizován býti. Na živlech, které jednotlivé rozdílné dlouhé časy oddělují a vyplňují, jen potud záleží, pokud formám rytmickým snáze a vzdorněji se podávají, pokud rytmické celky více méně rozmanité na nich provésti lze. Materialem rytmického krásna jsou vždy jen časy ve svém rozdílném trvání, ale prostředek, kterým se vyznačují a oddělují, podloha, na které se zjevují, má na provedení rytmických útvarů také svůj vliv: tak jednou provádím rhythmus dvěma paličkami — bubnuju —, po druhé jsou mi dány schůdnější prostředky, hudební tony, připouštějící jemnějšího rozdělení časového“ (str. 205 n.).*)

Ale — jak bylo již výše (str. 403) vyloženo — materialem rytmického krásna nejsou časy; materiál ten — rhythmizomenon — je vždy něco v pohybu jsoucího, jež se v stejné časové oddíly dělí.

Bez rhythmizomena není rhythmů. A má-li se jakékoli rhythmizomenon dělit v pravidelné oddíly, stejnou dobu trvající, jest vždy nutno, aby oddíly ty naznačovány byly sesílením pohybu určité části rhythmizomena. Řada na př. dlouhých a krátkých tónů pravidelně se střídajících, ale pronášená stále s týmž důrazem (bylo-li by to vůbec možno), nečinila by dojmu rytmického. Teprve když některé tóny, v pravidelných mezích za sebou následující, vytknu větším důrazem, dynamicky, rozdělí se řada v pravidelné, sluchu vnímatelné oddíly (takty) — stává se rytmickou. Rhythmus kývadla slyšíme i vidíme; rhythmus označen tu pro sluch úhovem kývadla (ostatek taktu vyplněn tu pro sluch prázdnými dobami, pausami), pro oko největší délkou výchvěvu; podobně má se věc i při rhythmů, znamenáném hmatem (na př. při žilobyti). Patřím, jak viděti, k těm, jichž učení Durdík na str. 221 zamítá, tvrdě, že mnozí v přízvuku rytmickém spatřovali víc než pomůcku rhythmů. Pří-

*) Na str. 206 správně se tvrdí, že rhythmizomenon je „materialem rhythmisace“.

zvuk rhythmický po mém soudu není pouze pomůcka, nýbrž nutný požadavek rhythmů.

Proto krásno rhythmické je vždy zároveň i dynamické; bez rhythmického přízvuku není rhythmů.*)

Poněvadž pak, střídám-li dle určité zásady slabiky přízvučné, jež v řečech s přízvukem důrazovým (jako v češtině) samy sebou musí býti místem rhythmického přízvuku, se slabikami nepřízvučnými, bezdůraznými, vznikají pravidelné, snadno znatelné oddily, jest i krásno dynamické rhythmické.**)

Nehledí-li se při tom také na trvání slabik, nejsou ovšem jednotlivé oddily rhythmické úplně, nýbrž jen přibližně stejné, jako i při veršování časoměrném. Ale rozdíl ten jest pranepatrný a jest i při sebe přesnějším veršování časoměrném, jak lze se přesvědčiti objektivním měřením (v. Listy fil. XX, str. 278 n.), ježto rhythmizomenon řeči pro velikou různost jednotlivých částí tohoto rhythmizomena (slabik) není vůbec schopno přesného rhythmů (v. mou Rhythmiku, str. 31 n.).

Poněvadž dle Durdíka jest rhythmus a časomíra totéž, tedy také jest mu důsledně prosodie nauka, „jež ustavuje trvání slabik ku potřebám rhythmickým“ (str. 206). Název prosodie přísluší tedy jen prosodii časoměrné. Proto jest výraz „prosodie přízvučná“ vlastně nepřesný.

Na str. 207 n. jedná Durdík „O prosodii časoměrné“. Háji právem obojetnosti slabik (str. 211 n.) a zamítá nepřipouštění mezislovné posice, jaké doporučoval Sušil (ib.), ovšem z důvodu, který nemohu uznati platným: že totiž jest „za samohláskou na konci slova přestávka byt velmi krátká, ale přece jistá doba, differential pausy, a pak teprv skupina souhlásek“ (str. 212). Nebo mezislovné přestávky není (v. Listy fil. XXIII, str. 253).***)

Rovněž tak nemohu se spřáteliti s tvrzením, že jen „pode svitem silomíry . . . lze polohu přechodnou zamítati“ (str. 212). Spisovatel dobře ukazuje na různou praxi časoměrných básníků českých (str. 214) a rozhoduje se pro praxi liberální (str. 215), jaké se drželi básníci nejlepší. „Jisto jest, že přísnějším utážením posíčních pravidel jakési správnosti akademické se hová, však že

*) Příklad celou věc lépe označí. Řada

— — — — —

je přesně rhythmická (jen tvary taktů jsou tu různé), a přece by rhythmus nebyl znatelný, kdybychom první, čtvrtou, osmou, dvanáctou a šestnáctou dobu nevytknuli iktem.

**) Durdík sám na str. 329 dobře tvrdí, že silomíra obsahuje časomíru v sobě a že ji předpokládá.

***) Sám Durdík na str. 508 mlčky to uznává, tvrdě, že na př. Báh tvůj zní jako Bůch tvůj. Zajisté. Ale právě toto působení hláskoslovných zákonů i v mezisloví (sandhi) svědčí zcela zřetelně proti jeho mínění.

překážky se hromadí; buď utrpí líbeznost veršův, anebo musí přísnost v zápětí zas popouštěti“ (str. 216).

Spisovateli patrně se nejedná o stanovení přesných pravidel, nýbrž jen o stanovení principu, jež určuje na základě praxe nejlepších básníkův; uznává tedy obojetnost slabik, a to, jak se zdá, v dosti rozsáhlém obsahu (str. 213 n.; srv. i str. 218 o dvojhláskách *aj ej oj uj*), a posici mezislovnou i připouští i nepřipouští, jak básník, hledě k lahodě svého verše, za dobré uzná (str. 216). Jsou to pravidla velmi volná, která se nevyskytají ani v latině ani v řečtině, v jazycích, od nichž časomíru přejala čeština, majíc zajisté právo pravidla ta přejatá dle svých potřeb měniti; že by se však takovými volnými pravidly obětovala sice přesnost a určitost verše, ale zvýšila jeho lahoda, pochybuji. Veršujeme časoměrně přesně nebo volně, verš časoměrný, čině násilí přirozené výslovnosti, vždy bude v základu svém nelahodný.

Připouštěním mezislovné posice, jak dobře poznal již Truhlář (v. výš, str. 392) a jak správně tvrdí dle něho i Durdík (str. 212), počet polohou dlouhých slabik v češtině velmi se zmuožuje; nepřipouštíme-li ji vůbec — jak chtěl Sušil —, nabýváme často veršů, v nichž nucení jsme za krátké pokládati slabiky, které vskutku jsou polohou dlouhé, a připojujeme často k nelahodě, jevící se zanedbáváním přízvuku, i nelahodu leckterých drsností, nehledíc ani k obtížím, jež se naskýtají zachováváním principu Sušilova při skládání složitých a rozmanitých meter lyrických. Připouštíme-li posici mezislovnou jen někdy a jinde ji zamítáme, stává se verš často velmi neurčitým. Při verších téhož rytmu, stále se opakujících (na př. při daktylském hexametu), jichž schema metrické nám pevně tkví v paměti, arci jsou tyto nesnáze nepatrné; ale co si počneme s umělými rytmy strof lyrických? Nechat přeloží někdo na př. nějakou strofu Pindarovu neb umělejší strofu některého tragika, posici mezislovnou brzo připouštěje, brzo nikoliv, a jsem úplně jist, že rytmu té strofy nikdo přesně nepozná, kdo nevezme s překladem do ruky i originál.

Z toho plyne mně tento výsledek: časomíra jest v češtině i z toho důvodu nepřipustná, že nelze při ní vyhověti náležitě přirozeným pravidlům o posici. Potvrzuje to i kolísavá praxe většiny časoměrných našich veršův. Proto nesdílím naděje spisovatelovy (str. 216), že uvolněním pravidel časoměrných právě za příčinou zvláštní povahy češtiny výkonní básníci se přichýlí opět k časomíře, že básní časoměrných bude hojněji a že spor obou táborů stran definitivního sestrojení pravidel jest u konce, odkázáním nároků k životu samému.

Zmínky zasluhuje, že nepřipouštění mezislovné posice dovoluje spisovatel i před skupinou tří a více souhlásek (str. 216).

Dobře tvrdí (str. 217), že průzev čeština snadno snáší a že není třeba odstraňovati ho prostředky češtině nezvyklými (skracováním, stahováním a vysouváním).

V oddilu „Stopa“ (str. 219 n.) zajímavý je výklad o důrazu rhythmickém, iktu. Důraz rhythmický dle názoru již Aristoxenova řadu činí teprve rhythmickou, děle ji v pravidelné oddily, takty (v. výš, str. 404 n.). Spisovatel soudí jinak, jak jsme již naznačili, a proto tvrdí na str. 220: „Aby pak jedna skupina (t. rhythmická, takt) ode druhé se rozeznávala, přibíráme k pomoci princip silomíry čili dynamiky. Některý, ku příkladu a obyečně počátečný člen jedné a každé skupiny vyrazí se silněji, čímž počátek skupiny se vytkne, a skupina co celek proti sousedním skupinám vynikne.“ Dle té stilisace k poznání rhythmů přízvuk rhythmický nebo, jak spisovatel praví, metrický důklad, názvuk, přihlas (ictus metricus; str. 220) nutný není. I bez něho lze si představití rhythmus. Tento přízvuk je mocnější hlas, je to prý pomůcka ze silomíry vzatá, nikoli přízvuk slov. Srv. i str. 230, kde se liší dále důklad hlavní (vel. důklad) a vedlejší (padůklad).

O rozdílu mezi důkladem (iktem) a přízvukem jedná spisovatel obšírněji na str. 329 n. Podstatným jich obou znakem je sesílení hlasu. „Co někteří na nich chtěli rozdílného vytýkati, neosvědčilo se; řekne-li se, že jeden z nich povstává zvýšením tonu, druhý sesílením zvuku, je to předně neoprávněné obmezování, neboť sesílení rozhodně objevuje se při obou. Zvýšení tonu nastane pak zcela přirozeně, an při okolnostech jinak stejných svazy a blány našich mluvidel při silnějším pronášení se více napnou, za určitou dobu více kmitův a tedy vyšší tony vydávají. — Proto všechno vyšetřování, zda přízvuk, zda důklad jest pouze sesílením nebo pouze zvýšením hlasu, musíme prohlásiti za vyhozenou práci. Některí chtěli důklad zejména co sesílení, přízvuk co zvýšení stanoviti, ale nešlo to, poněvadž i hudba proti tomu čelí. Oba jsou obojím, totiž primo loco zmocněním hlasu, secundo loco zvýšením, z onoho nutně následujícím. Poněvadž ale za účely naučnými jistého rozlišení třeba bylo, stanovilo se odjinud, že zvýšení spíše důkladu, sesílení pak přízvuku sluší.“ Přízvuk náleží tedy „v dynamiku, kdežto důklad co zvýšení tonu v melodiku“ (str. 330).

Dle Durdika tedy přízvuk rhythmický (= důklad) i přízvuk slovný jsou v podstatě sesílením hlasu, ale přece při přízvuku rhythmickém je patrnější zvýšení, při přízvuku slovném sesílení hlasu. Kdyby tomu tak bylo, pak by snad — těžko, ale přece snad — v časoměrných verších mohl se při čtení jich naznačovati i přízvuk rhythmický i přízvuk slovný. Ale není tomu tak. Přízvuk rhythmický jest jen a jen důraz (sesílení zvuku), a rovněž tak náš přízvuk slovný je důraz, s nímž

může, ale nemusí býti spojeno i zvýšení tónu. Srv. o té věci pojednání Hostinského „O české deklamaci hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886, str. 25. n.).

Spisovatel domnívá se ovšem na základě své theorie o jakémsi rozdílu mezi oběma přízvuky, že při čtení veršů časoměrných možno a nutno vyhověti i přízvuku rhythmickému i přízvuku slovnému. „Skanse není ani zpěv ani přednes (deklamace); ona vytýká důklad, kdežto přednes důraz a přízvuk“... „Něco jiného než skandování je tak zvané rhythmické čtení; skanse a přednes jsou nejkrásnější členové a liší se od sebe podstatně...“, kdežto rhythmické čtení chce míti od každého něco, od skanse vyražení rozměru, od přednesu pak ladný dojem“ (str. 251). Srv. s tím, co řečeno na str. 257: „Rozluka... rozlučuje verš, ale kladouc na sebe slova a stopy činí jej jednotvárným, kdežto caesura konce slov i stop od sebe šine a tím zvláště v českém jazyce způsobuje protiráz důkladu a přízvuku. Příkládáv poskytuje každý dobrý verš. Důklad se v něm objevuje pravidelným postupem na určitých místech, ale přízvuk buď s ním spolu, nebo před ním nebo za ním, tak že jej obletuje, jej trefuje neb mívá, což právě výrazem protiráz důkladu a přízvuku naznačiti chceme“; a níže na téže straně: „Rozluky střídají se s caesurami. V českém pak máme proto ještě jeden důvod položený v přízvuku, jenž by rozlukami četnější ponechanými tím více vynikal; caesura zas důkladu napomáhá, střídáním obou tedy zjedná se právě dokonaleji ona hra mezi přízvukem a důkladem a zamezí se jednotvárné ustálení poměru jich.“ Podobné jsou i další výklady o tom na str. 260 n.; srv. zvláště větu: „My v českém vedle přízvuku necháváme také důklad z dále spolu zaznívati, tak že někdy přízvuk tím sesílí se, jindy utlumí o úděl velmi nepatrný — o un poco piu di voce, — tak že protiráz jich nezcela se ztratí, nýbrž zjemní“ (str. 261). Atd. Srv. i str. 282, 329 a j.

Spisovatel tedy vskutku soudí, že lze při čtení českých veršů časoměrných vyhověti i přízvuku slovnému i rhythmickému, a v „protirázu“ jich shledává i jakýsi půvab, jak to činil již Niederle r. 1874. Myšlenku tuto slýcháme často; sám jsem dříve ve správnost její věřil. A přece je jistě mylná. Obojímu přízvuku, rhythmickému i grammatickému (slovnému a větnému), nelze nikterak v českém verši časoměrném vyhověti, a neslyšel jsem nikoho, kdo by dovedl české verše časoměrné čísti se správným přízvukem grammatickým i rhythmickým zároveň. Buď čte dle přízvuku, a pak zanedbávati musí iktu, nebo čte dle rhythmů, a pak zanedbávati musí přízvuku. Vyhověti oběma lze jen tehdy, nejsou-li podstatou totožné; to bylo možno v řečtině, kde přízvuk slovný byl tónový (vyšší tón, ne důraz), ale není to možno ani v češtině, ani nebylo v latině. Myslí-li kdo, že může

čisti časoměrný verš český tak, aby oběma těmito přízvukům vyhověl, jest na omylu. Z té příčiny také v řečech s přízvukem důrazovým nutno časoměrné verše skandovati, t. j. čisti metricky bez ohledu na přízvuk. Řečtina takového skandování neměla potřeby. Z té také příčiny časomíra v češtině je naprosto nepřipustná.

Obšírný a svědomitý výklad Durdíkův o prosodii časoměrné odpovídá ovšem názorům o prosodii a metrice starověké, které před proniknutím mínění Westphalových byly vůbec běžné. V terminologii zavádí spisovatel některé názvy nové; tak na př. *γένος ἴσον, διπλάσιον, ἡμιόλιον* nazývá rod dvojkový, trojkový, pětkový, str. 232 u; rozeznává silné, mužské, slabé, ženské, dětské (středorodé) zakončení verše, str. 244 a j. Za těch patnáct let, co uplynulo od vydání Durdíkovy „Poetiky“, arci i naše názory a vědomosti o metrice antické se změnily a zdokonalily, na př. učení o basi (str. 247; také o anakrusi str. 246), pojímání caesury a diaerese (str. 254 n.), amfibrahye čili skolia $\cup - \cup$ (str. 284), řad smíšených z taktů rozdílných κατ' ἀντίθεσιν (str. 292) a j.

I o metrech indických, u nás za Jungmanna napodobovaných, děje se tu zmínka (str. 285 n. a 302 n.).

Výklad o prosodii přízvukové (str. 329 n.) je z výkladů, jež do té doby o ní u nás podány byly, nejobšírnější a také nejlepší. Upozornujeme tu jen na některé zvláště zdařilé jeho části: na výklad o tom, že některá slova i dvouslabičná (j. ale, tudy, zase a j.) v jistých případech přízvuk ztrácejí (str. 333), o působení přízvuku větného (ib.; srv. i str. 338 n.), o přízvuku vedlejší, ježž Durdík proti Hostinskému právem uznává, (str. 334; ve slovech „slova víceslabičná . . . mají vedlejší přízvuk na třetí neb další slabice, kdy je dlouhá“, třeba arci slova „kdy je dlouhá“ vynechati), o čtyřech druhích slabik dle theorie Hostinského (str. 337), o tom, že rhythmus veršů přízvukových musí sám sebou vynikati, jsou-li verše správně skládány (str. 340) a j.

Odstavec „Bilance obou prosodií v češtině“ (str. 347 n.) prejat jest, ovšem s jistými změnami, z článku v ČČM. 1878, str. 58 n., o němž jsme již výše promluvili. Srv. i str. 382.

Důležitý jest odstavec „Verše přízvukové“ (str. 367 n.). Při verších, určených pro hudbu, spisovatel kloní se k pravidlu Hostinského o stejném uspůsobení veršů totožných (dle Durdíka stejnovážných; str. 369.)*

*) Souhlasiti nemohu arci s pravidlem na str. 370: „Jeli v dvojstopě (trochejské) slovo čtyřslabičné, plyne z našeho hlavního pravidla kombinačního, aby v druhé části délka zastupovala přízvuk (Bleskotání).“ To není nutno. „Jeli slovo čtyřslabičné bez této prosodické

Právem vykládá spisovatel na str. 375 o možnosti jambu v češtině a o tom, že se v nové poesii skvěle osvědčil, ač sotva si jej básníci naši oblíbili také proto, „že vjíždí stopa hodně do slov, čili, že povstávají caesury střídající se s rozlukami“ (ib.).

Žaslužné jest, že také Durdík zavrhl nauku Sušilovu, jakoby možné byly v češtině jen verše trochejské a jambické, nanejvýše daktylské, a že pojednává i o daktylotrochejích (str. 385 n.), o verších anapaestických (str. 387 n.), kretických a ionských (str. 389 n.).

Pro označování slabik přízvuchných a nepřízvuchných zavádí Durdík nové značky. Kdežto slabiky dlouhé a krátké označuje obvyklými znameními – a ˘, užívá pro slabiky přízvuchné a nepřízvuchné sice týchž znamení, ale kolmých |). Nepokládám to za nutné, ježto správný verš přízvuchný ihned se rozezná od časoměrného, a nemůže tedy ani povstati nějaké pletení při označování slabik časoměrně dlouhých a krátkých nebo přízvuchných a nepřízvuchných týmž znaméním, a ježto znamení |) nepřipouští zřetelného rozdělení metrických schemat taktovou čarou (|) v takty; také obvyklé označování caesury a diaerese stává se při těch znaméních nezřetelným.

Jinak však měla theorie Durdíkova o verších přízvuchných dojíti větší pozornosti, než jaké se jí vskutku v literatuře naší dostalo.

Další pojednání Durdíkovo „O způsobech veršovacích“ (Česká včela, V, 1880, str. 28) jedná stručně o různých způsobech, jakými se skládají verše u jednotlivých národů, našeho sporu prosodického se však vlastně netýká.*)

podpory, dává vlastně přísný paeon (Rozdmychují).“ To přejal Durdík od Hostinského — v. Listy fil. XXIII, str. 175 — neprávem.

Verše:

„Vyletěla holubička
z rychtářovic okenečka.
Vyletěla, zahoukala,
na milého zavolala“

nejsou proto paionské (str. 388), nýbrž čistě trochejské. Podobně i verše:

„Co ty mi tu dáš,
co ty mi tu dáš“

atd. (ib.).

*) Na str. 31 n. se opět správně tvrdí, že lidové plody latinské poesie dávno před časomírou skládány byly přízvuchně; „ano i starořecké písně jsou, při nichž o časomíře řeč býti nemůže, tedy i hellenskou literaturou proznívá prosodie přízvuchná“. Nevím, které starořecké písně Durdík míní. Mínil-li staré písně lidové, není to tvrzení správné. Před změnou tónového přízvuku řeckého v nynější důrazový nelze o přízvuchné prosodii u Řeků mluvit.

§ 64. Co po spisech Durdikových psáno bylo obšírnějšího o prosodii, neobsahuje již žádného stanoviska nového. Spisovatelé rozhodují se pro některé z dřívějších mínění, a mnozí z nich k důležitým výkladům Hostinského a Durdikovým ani vůbec nepřihlížejí.

V. Kotsmích v článku „Příspěvek k rhythmicce staročeské“ (Xtý program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci, 1879), str. 11 n. připouští také obojí prosodii v češtině a o časomíře soudí, že se skvěle osvědčila. „Právem dovozují hajitelé časomíry, že zásady jejich spočívají na ústrojí mluvidel lidských a mají tedy platnost pro všechny jazyky.“ „Oba druhy rhythmů (t. přízvukný i časoměrný) svědčí duchu jazyka; jen dbej verš přízvukný co možná též vyhověti časomíře a verš časoměrný nezakládej rhythmus výhradně nebo převahou na slabikách pouze položením nýbrž přirozeně dlouhých a pokud možno na kterých by též přízvuk spočíval. Úplně provésti toho pravidla ovšem nelze a bude tu rozhodovati vždy jakýs takt, tedy cit skladatelův. O tom ale nelze pochybovati, že tím plynnější bude verš toho i onoho druhu, čím větší měrou budou oba rhythmické živly sloučeny.“

Návrh Kotsmíchův je příliš neurčitý. Pro verše přízvukné je zbytečný a hlavního nedostatku časomíry, že nemůže dbáti slovního přízvuku, přece neoděiňuje. Ovšem je z návrhu toho viděti, že i Kotsmích, přese všecku svou přízeň k české časomíře, tohoto neodstranitelného jejího nedostatku dobře si byl vědom.

Fr. Bartoš vydal r. 1881 knihu, zvanou „Stručná nauka o tropech a fignrách a základové české metriky“. Jest to prý otisk z jeho „České čítanky pro čtvrtou třídu škol středních“, jejíž první vydání není mi přístupno. Užívám druhého, nezmeněného vydání (v Brně 1886), kde je výklad o metrice na str. 176 n.

Výklad ten hrubě se neliší od výkladu stejného obsahu v „Malé Slovesnosti“ (v. výš, str. 385 n.), je však stručnější, přesnější a lépe uspořádán. I tu však ještě se tvrdí, že přízvukné verše mají hlavně dva rozměry, jambický a trochejský (str. 178), ač chodu daktylického v novější době častěji prý se užívá. Uvádějí se na doklad jeho tyto daktylské verše „s předrážkou“, t. j., lépe řečeno, a napaestické verše Elišky Krásnohorské (str. 180):

Co v roklině pusté tak šepce a hlučí?

Ni vánku ni ptáčka, zda šálí mě sen? Atd.

K tomu přidává spisovatel (str. 180):

„Jednotlivé stopy daktilické vyplňují buď slova trojslabičná nebo dvojslabičná s jednoslabičnými. Poněvadž po každé stopě následuje rozkol (= dle str. 178 diaerese), nepěkně by se nesl

verš skládající se ze samých slov trojslabičných. Pro tento rozkol poněkud jednotvárný neradno skládati delších daktilických veršů přízvučných, na př. hexametřů.“

To tvrzení není správné. Předně nutno poznamenati, že i jiná slova než jedno-, dvou- i trojslabičná mohou klásti se v řadách daktylských, resp. anapaestických; na př. pětislabičná, mající míru - 0 0 - 0. Za druhé není správné, co tuto tvrdí spisovatel a co tvrdili již jiní před ním i po něm: že totiž je tuto a v jiných podobných verších po každé stopě rozkol (diaerese) (v. výš, str. 395 n.). Ve verších Bartošem uvedených je jen přerývka (caesura) po první arsi třetího taktu:

Co v roklině pusté || tak šepce a hučí?
Ni vánku ni ptáčka, || zda šálí mne sen?

Ostatně takové „rozkoly“ musí dle povahy českého přízvuku vznikat i ve verších trochejských a jambických velmi často. Tam nám nevadí, ale v přízvučném hexametu daktylském jest nám to závadou?

Puchmayerovy přízvučné hexametry z „Chrámu Gnidského“ spisovateli se nelíbí ani v této knize (str. 180); chybné čtení a měření jednoho z těch hexametřů, které jsme postřehli v „Slovesnosti“ (v. výš, str. 385), tuto jest opraveno.

Od „Slovesnosti“ liší se také výklad této knihy tím, že se žádá mlčky přesné zachovávání přízvuku ve verších přízvučných a že nedovolují se, aspoň zřejmě, žádné odchylky od něho na prospech délky slabičné. Také příklady veršů vybrány jsou pečlivě.

Josef Bartocha v článku „O starších překladech velebásní Homerových u nás“ (Listy fil. 1881, str. 242 n.) podává na str. 243—246 (srv. i str. 256 n.) velice stručný nárys dějin české prosodie, zcela shodný s tím, co se psávalo před tím rokem téměř obecně o české časomíře; i dle něho na př. Dobrovský řídil se při své theorii prosodie přízvučné hlavně analogií přízvučného básnění německého, „Počátky“ zasadily r. 1818 přízvuku rozhodnou ránu, a dalšími půtkami časomíra vítězně opanovala pole atd. atd. Jakožto horlivý přívrženec časomíry posuzuje arci Bartocha hexametry přízvučné v některých starších překladech z Homera velmi nepříznivě. Tak na př. hexametry Palkovičovy jsou mu „stvěry velmi nešťastné“ (str. 246), ježto připouštějí místo daktylu trocheje, molossy, amfimakry atd. Ale přízvučné hexametry nesmíme posuzovati dle pravidel časoměrné prosodie. Bartocha má tak časomíru v krvi, že i některé Palkovičovy hexametry chybně čte (srv. str. 247).

Podobně nepříznivě posuzuje, zase se stanoviska prosodie časoměrné, hexametry Jana Nejedlého, jemuž i vytýká, že si uměle pomáhal k potřebným délkám (str. 250), ač Nejedlý

v přízvuchém hexametu délek nedbal. Naproti tomu líbí se mu, že Puchmayer bral později v hexametrech svých na pomoc časomíru (str. 254), líbí se mu časoměrné hexametry Hollého (str. 258) atd. O všech těchto překladech jsme arci se svého stanoviska již výše jinak vyložili.

Fr. Bílý v článku „Literární spory v době probuzení našeho národa“ (Komenský 1884, str. 369 n.) jedná také na str. 417 n. o sporu prosodickém. Správně tvrdí (str. 418), že stará česká prosodie byla přízvuchá, že Dobrovský dobře poznal „umělost a strojenost časoměrného básnění, které by bylo přivedlo v zápětí ten neblahý následek, že by lid nebyl mohl básní svých ani správně čísti“ (ib.). Dobře poznal (str. 419), že „Počátky“ docela zavrhuji prosodii přízvuchou, ale jinak stojí na stanovisku obvyklém. „Počátky“, jak se r. 1884 ještě skoro vůbec dalo, posuzuje příznivě, Hněvkovského „Zlomky“ nepříznivě (str. 419 a 438), vykládá si zjev, proč Řekové a Římané básnili časoměrně, ještě nesprávně (str. 438) a konečně připouští prosodii obojí, časoměrnou hlavně při překladech básní řeckých a římských.

Čelakovský prý „rozvaděné sestry usmířil a sprátil tím, že jal se používati časoměrné délky náhradou za přízvuk tam, kde české slovo přízvuku nemá, tedy na př. v druhé, třetí nebo čtvrté slabice, kde však přece rhythmus žádá dvíh“. „Násilnost“ ta mírní se prý právě tím, že slabiky ty jsou časoměrně dlouhé. „A co Čelakovský skutkem prováděl, to již dr. Durdík ve své poesii (čti Poetice) hledí ustanoviti zákonem všeobecně platným“ (str. 440). Spisovatel nepřipustnost takového nahrazování přízvuku délkou dobře znamená, ale zdá se, že tyto zásady Čelakovského schvaluje.

O spise Hostinského „O české deklamaci hudební“, vyšlém r. 1886, byla již řeč v Listech fil. XXIII, str. 243 n.

§ 65. Leckterých otázek, prosodie se týkajících, dotýká se Václav Petrů v „Návodu ku deklamování“ (Sborník učitelský, svazek II, v Praze 1886). Ovšem i v tomto jeho spise je chyb dost. Hned na str. 6 čteme, že „u starých Řekův a Římanů se dala básnická vůbec jen přednášela, buďto od rhapsodů nebo na divadlech“. Což se také nezpívala? Samohlásky *u* a *o* vymáhají prý při vyslovování delší doby než *e* a *i* (str. 21); při našem *ř* nastává prý jazyku „práce věru velmi namahavá“ (str. 27). Petrů (str. 27) mluví také o výši souhlásek. Vyslovíme-li *s* a hned po něm *t*, tu prý ihned jest znamenati, že hlasem značně klesáme! Na str. 67 jest odstavec „O přízvuku“. Přízvuk se tu správně pokládá za důraz, a je prý — spisovatel drží se tu Hatality (v. Listy fil. XXI, str. 252 n.) — trojí: „větný, slovný a slabičný dle toho jak silně hlasem vyrážíme celou větu, slovo neb jen slabiku“.

Ale takového „větného“ přízvuku v žádné řeči není. Co nazývá spisovatel dle Hattaly přízvukem slabičným, to slove obyčejně přízvukem slovným, jeho přízvuk slovný je právě přízvukem větným. Nejobyčejnějším úkazem přízvuku větného jest prý otázka a zvolání (str. 67). Spisovatel neliší tu přesně přízvuku důrazového a tónového, jak i z dalšího výkladu patrně. Na str. 72 vykládá Petrů částečně dle Durdíka o přízvuku z úmyslném čili přízvuku vztahu, ale, jak z uvedených příkladů vidíme, neliší ho dobře od obyčejného přízvuku větného a dle mého mínění v uvedených příkladech leckde ani přízvuku větného a řečnického neoznačuje dobře.

Divný výrok je na str. 73: „Přízvuk slabičný náleží do nauky o prosodii, poněvadž se zakládá na kvantitě“! R. 1886 po tolika správných výkladech vyskytne se spisovatel, který napíše něco takového!

Karel Vorovka ve své „Stylistice a poetice“, v díle II „Poetika“ (v Praze 1887), str. 9 n. jedná ovšem také o prosodii a metrice, jejichž pojmy správně vymezuje (str. 10). Rhythmus je definován jen vzhledem k řeči (str. 13); přízvuk český spisovatel pokládá správně za zesílení hlasu, zavrhuje běžnou definici přízvuku jakožto „povýšení hlasu“, a liší přesně v češtině přízvuk důrazový od melodického. Drží se tu správných výkladů Hostinského z r. 1886.*)

Rhythmus uznává Vorovka dvojí, přízvukový a časoměrný (str. 14). Ve verších přízvukových (str. 15) délka slabik má prý „váhu toliko výjimkou (totiž v náhradu za přízvuk, zvl. ve verších jambických)“. Spisovatel drží se tu patrně Niederla a Durdíka.

Nevhodnost časoměry pro češtinu skladatel dobře cítí, vytýkáje na str. 15, že ve verších časoměrných přízvuku slabik z pravidla se nedbá. Ale přece spokojuje se stanoviskem Kotsmichovým, jehož pojednání se dovolává (ib. pozn. 1; viz výš, str. 411).

Jeho pravidla prosodie přízvukové jsou obvyklá; tak i on tvrdí na str. 15, že vedlejší přízvuk ve slovech čtyřslabičných bývá na slabice předposlední, ve slovech pětislabičných někdy na předposlední, jindy na třetí od konce. Nevím však, proč v pozn. 3 tvrdí, že pravidlo to má v prose platnost pouze ve slovech složených, ve verši však že se rozšiřuje též na slova nesložená, jako *přesahuješ* a j. I nesložená slova mají přece vždycky přízvuk vedlejší.

Dobré je pravidlo na str. 16, že jednoslabičná slova platí

*) Přidává-li však spisovatel, že latinský název přízvuku *accentus* ukazuje k melodické povaze latinského přízvuku, není to správné. Látina měla také přízvuk důrazový, latinský jeho název je patrně překladem řeckého slova *προσῳδία*.

za slabiky přízvuchné, spočívá-li na nich silnější nebo slabší důraz ve větě (t. j. přízvuk větný), jinak že bývají v arsi.

V pravidlech prosodie časoměrné (str. 16 n.) nesprávně se tvrdí, že slabika dlouhá má se trváním ke krátké jako 2:1, že zní na př. práh dvakrát déle než prach. Že tomu tak není, bylo již častěji vyloženo. Také přesné měření polohových délek vede k jiným výsledkům, než k nimž došel Durdík ve své „Poetice“ na základě úvah pouze theoretických (spisovatel dovolává se ho na str. 17, pozn. 4).

Mezislovná posice působí dle skladatele obojetnost slabiky (str. 18.)* Obojetnost slabiky připouští se také před skupinou ze kterékoli souhlásky a *l* a *r* a před retnicemi, po nichž následuje *ě*.

Jak viděti, i Vorovka z neshodných teorií prosodie časoměrné vybral si to, co se mu zdálo správné, a zase se v podrobnostech od některých předchůdců svých uchyluje.

Výklady jeho o taktce a verších časoměrných jsou obvyklé; i tu leckde — jako u jeho předchůdců, a to i nejlepších — setkáváme se se zastaralými názory (srv. zmínku o antispastu na str. 20, výklad o verších logaoedických na str. 28, o verši glykonském na str. 29 a j.). Ani zmínka o strofách indických tu neschází (str. 47).

Ve verších přízvuchných jsou prý dva hlavní chody: trochejský a jambický (str. 22). Ale skladatel uvádí i přízvuchné verše daktylské (str. 24) a zná také přízvuchné verše smíšené (str. 20 n.); naproti tomu tvrdí, že anapaest vyskytá se v češtině jen ve verších časoměrných (str. 20). I on soudí, že jambické verše jsou v češtině nesnadné, a začínají-li jednoslabičným slovem bezpřízvuchným, i jednotvárné, a proto zvláště v nich připouští dle pravidla Niederlova a Durdíkova nahrazování přízvuku délkou (str. 23). Všude tu následuje dilem Sušila, nehledě důkazu Durdíkova, že v češtině i při veršování přízvuchným jsou možné rozmanité rhythm, jednak zase Durdíka. Přízvuchnému hexametu daktylskému se i dle něho povaha jazyka českého přičítá (str. 27). Výklady o prosodii a metrice staročeské (str. 24 n.) a o čtení veršů (str. 35 n.) převzaty jsou, jak je zřejmé připomenuto, z pojednání Jirečkových a z Durdíkovy „Kallilogie“, o nichž byla již řeč.

Skladatel vyniká nad mnohé své předchůdce tím, že literaturu českou, pokud jedná o věci, o níž píše, prostudoval a vybral z ní to, co zdálo se mu správné. Proto jsou tyto jeho výklady daleko lepší než mnohé výklady jeho předchůdců; co jsme

*) Na téže straně se tvrdí, že u Vinařického působivá polohovou délkou i *ř* (= *rž*). Ale není tomu tak. Vinařický často připouštěl slabiku krátkou místo dlouhé při *ř* i jiných konsonantech.

v nich vytýkali, vzniklo tím, že ani on nedovedl se ještě zhostiti leckterých zastaralých předsudků a mínění, jež r. 1886 byly obecné.

Jan Lepař ve spisku „O některých sporných věcech gramatických“, v Praze 1889, dotýká se na str. 46 i přízvuku. Dobře tvrdí, že nauka o přízvuku náleží k nej-labším stránkám mluvnic pro školy obecné (srv. i str. 1), a poukazuje k tomu, že v severovýchodní Moravě, Opavsku a západním Těšinsku přízvuk slovný rozhodně kloní se k přízvuku polskému. Předložky i jednoslabičné mají prý svůj přízvuk (a nepřejímají přízvuku slova po nich následujícího), kdykoli při nějakém výčtu se opakují (na př. ve větě: „výklad o víře, o naději a o lásce“; str. 38, pozn. 2). Lépe by bylo říci: mohou (ale nemusí) míti přízvuk svůj. Vůbec pravidlo o přejímání přízvuku jednoslabičnými předložkami třeba doplniti v tom smyslu, že větný přízvuk jména s nimi spojeného leckdy brání tomu, aby předložky jednoslabičné přízvuk následujícího slova přejímaly. Větu na př. „mluvím o matce“ mohou vysloviti tak, že přízvuk slov „o matce“ spočívá na předložce, mohou však vytknouti slovo „matce“ důrazněji (stavím-li tento pojem proti jinému, třeba zřejmě nenaznačenému), a pak vskutku vyslovují „o matce“. Kdo pozoruje bedlivě živou mluvu lidu, přisvědčí tomu zajisté.

Větě Lepařově „Přízvuk slovný a větný, jedním slovem logický neb řečnický, řídí se myšlenkovým obsahem vět atd.“ (str. 46) dobře nerozumím. Větný přízvuk lze zajisté zváti logickým (řečnickým), o slovném toho názvu užívati nelze.

Fr. Vymazal ve spise „Novočeské hláskosloví zjednodušené“ (v Brně 1889), kterýž, mimochodem řečeno, na str. 22 o přízvucích slabikách tvrdí, že vyslovují se hlasem důraznějším, vyšším, silnějším dechem, a i jinak správně vykládá o přízvuku a jeho účincích, vyslovuje se na str. 24 ve výkladu „O kvantitě hlásek“ proti připouštění polohové délky v češtině, dovolává se výroku Miklosichova, že slovanština, jak se zdá, nemá délky polohové (srv. co vyložil jsem s Marešem o této věci v Listech fil. XX, str. 280 n.), a přidává k tomu tento rozhodný a velmi správný výrok: „Časoměrné verše jsou u nás velikým poblouzením, poněvadž nás nutí každý okamžik vyslovovati slova nepřirozeně, s falešným přízvukem.“ Po 19 letech objevuje se konečně opět někdo, kdo, jak učinil Hostinský r. 1870, staví se proti přípustnosti časomíry.

V Jos. Růžičky „Učebnici jazyka českého pro školy měšťanské“, stupeň II (v Praze 1889) je na str. 50 n. krátké poučení o versích přízvucích i o přízvuku; připouští se tu vedle trochejů a jambů i daktyly a daktyly „s předrážkou“ (t. j. anapaesty). Mezi daktyly zařaděny jsou — jako i jinde — také daktylotrocheje. Patrně Durdikovy „Poetiky“ skladatel nezná. Počáteční výklady o verši a rytmu nejsou zcela správné. V téže

knize, stupeň III (v Praze 1889), str. 46 n. je i stručný výklad o verši časoměrném, pohybující se v běžných kolejších; zcela tak sepsáno je několik slov „O časoměře v našem písemnictví“ na str. 49. Úplné tyto výklady ani býti nemají; proto se jimi déle nezabýváme.

§ 66. První přesné rozlišení českého přízvuku důrazového a melodického v grammatice české učinil Emanuel Kovář. Vymezil sice dobře podstatu českého přízvuku v pojednáních svých z r. 1870 a 1886 již Hostinský, ale pojednání ta nedošla té pozornosti, které zasluhovala.

Z grammatiků českých učinil tak teprve Kovář v „České mluvnici pro školy střední a ústavy učitelské“ v „Nauce o slově“ (v Praze 1889). Na str. 12 správně rozeznává přízvuk tónický, jenž je vyšší hlas (na př. přízvuk v staré řečtině) od přízvuku expiratorního, výdechového, mocnějšího hlasu, jímž se slabika pronáší. V češtině — jako v každém jazyku — jest také přízvuk tónický, ale přízvuk slovný jest výdechový.

Stručná pravidla Kovářova o přízvuku slovném (hlavním i vedlejším) shodují se s jinými správnými pravidly o přízvuku českém. V díle druhém, v „Nauce o větě čili skladbě“ (v Praze 1890), str. 17 n., jest opět obšírnější výklad o přízvuku vzhledem ke spojování slov ve větné celky. „V každém víceslabičném slově vyniká některá slabika nad ostatní hlasem mocnějším — má slovný přízvuk výdechový; a některá hlasem vyšším — má slovný přízvuk tónický. V češtině hlavní přízvuk výdechový má vždy první slabika, a mluvíme-li prostě o českém přízvuku, myslíme vždy na přízvuk výdechový. Přízvuk tónický z pravidla nejvyšší je na první slabice a klesá, v otázkách však stoupává a bývá nejvyšší na slabice poslední; na př. zabloudila?“ „Ve větě může míti zase některé slovo (totiž jeho první slabika) hlavní přízvuk výdechový a mimo to může v ní býti několik přízvuků vedlejších. A může míti některé slovo (totiž některá jeho slabika) hlavní přízvuk tónický (z pravidla výška hlasu od počátku ke konci věty klesá, v otázce stoupá)“ Spisovatel podává pak některá pravidla o přízvuku větném.

Vše to je úplně správné, ač příliš stručné. Zvláště přízvuk tónický v češtině i přes záslužné vývody Hostinského zasluhoval by, aby věnovalo se mu více pozornosti a zkoumání.*)

*) V posudku této grammatiky Kovářovy, pocházejícím od Fr. Prusíka (Krok 1889, str. 413), tvrdí se, že čeština nemá přízvuku výdechového. „Kdo má jen trochu hudebního sluchu, pozná, že i u nás jest přízvuk tónický, ana přízvučná slabika vyniká nad ostatní hlasem vyšším, asi o $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ tonu. Tak i při větovém přízvuku či dů-

Rovněž v „Uvedení do mluvnice“ (v Praze 1891) jedná Kovář na str. 22, ač jen všeobecně, o přízvuku expiratorním a melodickém, jasně a správně. Hledíc k podobným výkladům v jeho „České mluvnici“, neobsahují a nemohou obsahovati arci tyto výklady nic nového.

Také Jan Gebauer ve své „Mluvnici české pro školy střední a ústavy učitelské“ I (Nauka o slově), v Praze a ve Vídni 1890, str. 47 (srv. 2. vydání z r. 1895, str. 50) n. právem pokládá přízvuk český za důrazový (expiratorní), jež přesně liší od přízvuku tónového, melodického; správně liší také přízvuk slovný a větný, hlavní a vedlejší. Obsírně a důkladně pojednal Gebauer o této otázce ve své „Historické mluvnici“, vyšlé o několik let později. Souhlasné jsou arci výklady o přízvuku v Gebauerově „Krátké mluvnici české“ (v Praze a ve Vídni 1891, str. 13; vydání druhé, opravené, v Praze a ve Vídni 1894, str. 16) a Dr. Jana Gebauera „Mluvnici české“, pro školy měšťanské upravené od K. Nováka (v Praze 1893), str. 62 (srv. druhé, rozmnožené vydání, v Praze 1895, str. 62).

Ve spisku Karla Vorovky „Krasočtení a přednášení zvláště ve škole“ (v Praze 1890) je na str. 14 n. výklad „O míře nebo-li kvantitě slabik“ a „O přízvuku vůbec a zvlášť o přízvuku slovním“, úplnější a přesnější než v „Poetice“ téhož spisovatele z r. 1887, zdělaný na základě mluvnice Kovářovy a Gebauerovy. Lépe se tu na př. tvrdí, že lze mnoho stupňů quantity rozeznávati (str. 14), o přízvuku pak (výdechovém i tónovém) vykládá se obsažněji a správně. I výklad „O přízvuku větném a důraze“ (str. 16 n.) je pozoruhodný. Dobře se tvrdí, že i přízvuk větný je hlavně výdechový („s větším však příměskem živlu tónového nežli přízvuk slovný“; str. 16); od něho liší se důraz (přízvuk vztahu dle Durdika, přízvuk logický). Správně dle spisovatel na str. 16: „Kdežto prostý přízvuk větný vyskytuje se vždy, jakmile se mluví, má důraz jen po příležitosti úkol svůj, tenkrát se mluví důrazně.“ Dobře tvrdí na str. 18, že v těsné spojitosti s přízvukem větným bývá i pořádek slov ve větě. Pravidla o přízvuku větném jsou tu obsírná a přesná.

Správný je i výklad „O mluvnických podmínkách zvyšování a klesání tónu“ (str. 24 n.); výklad o čtení veršů (str. 27 n.) opírá se opět o vývody Durdikovy. I tu znamená dobře spisovatel nepřírozenost časomíry v češtině, dovolává se právem vý-

razu.“ Taková neoprávněná výtká, učiněná zcela správným vývodům Kovářovým r. 1889, svědčí o neznalosti novějšího bádání o přízvuku. Již Hostinský r. 1886 — a tomu snad ani Prusík jemného hudebního sluchu neupře — ukázal, že náš přízvuk nemusí býti spojen se zvyšováním tónu.

roku Durdíkova z jeho „Kallilogie“, že mimo hexametr a distichon ostatní metra časoměrná docela se vyjmají jako cizokrajné byliny a nepodjaté myslí sotva znějí jako něco veršovaného (str. 28 pozn. 1). Proč by se však měl velmi pozor míti na čtení básní prosodicky bezvadných, na př. básní složených přízvuknými trocheji dokonale bezvadnými, „v jejichž verších některých každé jednotlivé slovo jest veršovou stopou“, nechápu. Právě takové verše čtou se zcela snadno dobře. Není třeba, aby čtoucí při čtení takových veršů upadal v stejnozvukost, v monotonii, jak se obává spisovatel (str. 28).

Domnění, že spadání slov a taktů v jedno je nelibé, poněvadž po každém slově je jakás přestávka, je nesprávné, jak vyložili jsme již výše (str. 395 n.).

Ve spise Ladislava Benýška „Dodatky k vyučování jazykovému na školách měšťanských“ (v Praze 1890), str. 35 n. je též výklad o přízvuku a verši, stručný, ale na rok 1890 zastaralý. Nápadná jsou neodůvodněná a nesprávná tvrzení: „Jazyk český oblibuje si přízvuk na první slabice slova, ač připouští v tom ohledu velmi četné výjimky“ (str. 35). „Předchází-li slovo dvoj-tří-čtyřslabičné (víceslabičné ne?) přízvukná předložka jednoslabičná, nebo vůbec slabika přízvukná, stává se, že bývá pravidelný přízvuk slova na dobro zvrácen“ (ib.). Pro případ, že by slabika přízvukná vůbec měnila přízvuk následujícího slova, nepodává spisovatel dokladů. Může se to diti působením silného přízvuku větného jednoslabičných slov, ale takové případy musely by se určitě vymeziti.

Na počátku tohoto století oblibovali prý si básníci na pořad rozměr trochejský (str. 37). To není pravda. Spisovatel zná opět jen rytmus trochejský, jambický a daktylický (str. 37) a daktylický „s překážkou“ (str. 40). Výměr rytmu na str. 38 je i tu nepřesný. Patrně i tomuto spisovateli jsou výtěžky novějších prací grammatických a prosodických neznámy.

§ 67. R. 1890 vyšlo také první delší pojednání, jednající obsírněji o historii našeho prosodického sporu.

Toho roku totiž vydal P. Vepřek pojednání „Beiträge zur Geschichte des Kampfes um das Princip der böhmischen Prosodie“ (Siebzehter Jahresbericht der deutschen Staats-Realschule in Pilsen), jež končí se zdánlivým uklizením prosodického sporu, vzniklého r. 1818. Že Vepřek při vši svědomitosti příliš spoléhal se na výklady těch, kdo dříve o věci této psali, bylo již výše řečeno (Listy fil. XX, str. 54); stanovisko jeho — jak jsme často měli příležitost pozorovati — shoduje se s miněním, jaké až dosud o připustnosti obojí prosodie v češtině je obvyklé.

Já sám ve své „Řecké rhythmice“ (v Praze 1890), str. 29 n. dotkl jsem se také našeho prosodického sporu. Zásadu Čelakovského, nahrazovati přízvuk délkou, zavrhoval jsem naprosto, a při-

hlížeje k tomu, že přízvuk český je důrazový, jemuž při veršování časoměrném nelze vyhovovati, usoudil jsem, že se časomíra pro češtinu nikterak nehodí. „Užíváme-li jí přece (v překladech), činíme tak jen z nutnosti, ježto některá metra antická pro jednotvárnost českého přízvuku jinak by ani nebylo lze napodobiti“ (str. 31). Soudím nyní vzhledem k časomíře v češtině rozhodněji: i kdyby se vskutku některá metra antická v češtině nemohla napodobiti přízvučně, neměli bychom práva skládati je časoměrně. Co je do rytmu, v němž nelze šetřiti přirozené výslovnosti? Bylo by v tom případě nutno zaměnění metra taková jinými podobnými, ale přízvuku podajnými. Že však lze vskutku všechna metra napodobiti (až snad na jediné *ῥακλώμενον*), vyložím obšírněji v druhé části této práce.

Ve spisku Jana Stuchla „Malý průvodce při výkladech o literatuře české“ (ve Slaném 1891) je na str. 9 oddíl „Metrika“. Definice rhythmů hledí — patrně z ohledů školských — pouze k rhythmům řeči, rhythmus pak rozeznává se časoměrný a přízvučný. Připouští se tu posice mezislovná, jak se zdá, i obojetnost při *l r ř m n* po jakémkoli konsonantu (str. 9). Pravidla prosodie přízvučné zase zbytečně pletou přízvučnost s délkou, bezpřízvučnost s krátkostí (srv. na str. 10: „U trojslabičných a vícelslabičných slov jest lichá slabika dlouhou, sudá krátkou“. — „Slova jednoslabičná jsou obojetná“). Z přízvučných stop zná skladatel jen trochej a jamb. Daktyl a anapaest jsou mu jen stopy časoměrné (str. 10), a proto uvádí také jen přízvučné verše trochejské a jambické (str. 10 n.), ač na str. 15 má sám v odstavci o rýmu řady anapaestické.

Pojednání Otakara G. Paroubka „Z dějin českého verše“ (Dvacátá pátá výroční zpráva o obecném gymnasiu realním . . . v Praze za školní rok 1892; druhá část toho pojednání uveřejněna na témž místě roku 1893) nad pojednání Vepřkovo z r. 1890 nikterak nevyčníká.

Spisovatel sice stopuje vývoj prosodie české v hrubých rysech až do nejnovější doby, ale nepodává celkem nic nového a dopouští se častých nesprávností, jak v mém pojednání leckdy bylo dokázáno. Při řešení otázky o poměru obou prosodií v češtině drží se docela názorů Durdíkových. Posoudil jsem toto pojednání nepříznivě v Listech fil. XX, str. 234 n., na kterýž úsudek tuto odkazuji. Že je V. Horák v Zeitschrift für das Real-schulwesen 1893, str. 126 chválí a při tom ryze přízvučné verše v češtině zavrhuje jakožto nerhythmické, svědčí jen o tom, že by o prosodii vůbec neměl psáti.

§ 68. Téhož roku jednal o obojí prosodii P. J. Vychodil v druhém sešitě své „Poetiky“ (v Brně 1892) na str. 221 n. stručně sice, ale jasně a rozumně.

Rhythmus vymezuje spisovatel jen vzhledem k řeči, ale

dobře připomíná, že „řada rytmická vzniká teprve, když některé doby v ní vynikají a ostatní podle nich pravidelně tak se řadí, že celá řada se rozpadá v články, ovládané dobami vynikajícími“ (str. 222). Děje se to tím, že na některé doby připadá větší důraz, rytmický přízvuk, ictus (str. 223). „Přízvuk rytmický v řeči vázán jest přirozenými vlastnostmi řeči a výslovnosti, které samy sebou poukazují na to, kterak lze slabiky seřaditi v rytmus“ (str. 224). Rytmus velice působí na volbu slov, obrátův a vět. „Velmi zřídka . . . dovolena jest vlastní volnost básnická (licentia poetica), dle níž básník pozměňuje přirozené útvary jazykové podle rytmu, na př. krátě slabiky jinak dlouhé, přesunuje přízvuk, užívaje odchýlných tvarů, sklonění a pod., neboť všechno to snadno vede k porušování přesného jazyka“ (str. 226 n.). Patrně i spisovatel je právem přítel přísného zachovávání prosodických pravidel. Proto právem kárá vadu obvyklou, že zhusta pro rytmus klade se slovo, na kterém podle smyslu je zvláštní důraz (přízvuk většný), bez přízvuku rytmického (str. 228). Dobře vykládá o diaeresi a caesure (str. 230 n.), ukazuje k tomu, že se jimi nesmějí trhati slova těsně souvislá.

Na str. 231 n. stručně, ale přesvědčivě vykládá, proč je časomíra v češtině nepřipustná: „Poněvadž . . . rytmická stopa jakožto celek vzniká tím, že jedna část její vyznačena jest rytmickým důrazem, jenž jest něco více než pouhé táhlé vyslovení slabiky, proto do rytmického přednášení (skandování) veršů časoměrných nezbytně se dere také přízvukování těžkých, totiž dlouhých slabik. Nad to sama slova podržují svůj přirozený přízvuk, jenž není vázán na slabiky dlouhé a tím méně tedy na slabiky, opatřené přízvukem časoměrně rytmickým“. — „Když tedy stopy se vyznačují důrazem rytmickým, bylo by lze časoměrné verše české čísti docela správně rytmicky jen tehda, kdyby ten důraz rytmický připadal pokaždé na slabiku nejen dlouhou nýbrž také přízvuchnou“ (str. 232). Takové spojování časomíry s přízvukem je pro větší počet veršů v češtině nemožné (také lze říci, nač upozornil Hostinský — v. Listy fil. XXIII, str. 243 —, že by tím veliká část slov českých z básnění byla vyloučena); je tedy časomíra v češtině nepřipustná. Ve verši časoměrném nelze zároveň vyhověti i přízvuku rytmickému i přízvuku slovnímu. Dobře ukazuje spisovatel na to, že v řečtině byl přízvuk slovní zvýšením hlasu, a tam že tedy časomíra je arcí oprávněna (str. 232 n.).

Prostředek Durdíkův, nahrazovati někdy z nouze přízvuk délkou, spisovatel zavrhuje: „nejen vydatně nepomůže, ano vedl by, jsa častěji prováděn, k úplnému porušení rytmu“ (str. 232; svr. i str. 238). Spisovatel je tedy rozhodný protivník časomíry.

Ve výkladu o verších časoměrných (str. 233 n.) spisovatel kloní se k uznávání mezislovné posice, ale zmiňuje se též o tom, že někteří připouštějí v té příčině obojetnost. Obojetnost uznává pouze při slabikách, po nichž následuje retná souhláska neb *m s ě* (str. 233 n.). Zdá se tedy, že jinde obojetnosti slabik v středosloví nepřipouští. Dále vykládá jen o některých důležitějších verších časoměrných, ježto verše časoměrné mají — snad mimo šestiměr a pětíměr — význam jen pro překládání. „Pro původní skládání zdají se příliš umělé, tak že by volný vzlet myšlenek spíše obtěžovaly než na perutech svých povznášely“ (str. 236). Zajisté to pravda.

Ve výkladu o verších přízvučných (str. 236 n.) dobře se český přízvuk pokládá za sílu a důraz a liší se přesně od přízvuku melodického. Rozeznává se přízvuk slovný, větný a řečnický, ale nesprávně se tvrdí, že řečnickým přízvukem klade se důraz na celé věty. Přízvuk řečnický (důraz *κατ' ἔξοχην*) jest jen sesílený přízvuk větný. Při veršování přízvučném žádá spisovatel přesného zachovávání přízvuku slovního i větného (str. 236). S tvrzením na str. 237, že přízvuk vedlejší, jenž prý je zpravidla na lichých slabikách, není ani tak silný ani tak stálý, aby nepřipouštěl dosti veliké rozmanitosti, nesouhlasím, jak již vyplývá z dřívějších mých výkladů. „Jednotvárnost“ začátků vzestupných veršů (str. 239), jež v češtině musí počínati se slovem nepřízvučným, je po mém mínění jen zdánlivá, jen pro oko. Spisovatel ji vytýká neprávem, a hledě k tomu, že prý se dosud nepodařilo větší množství bezvadných veršů jambických vedle sebe — což není ani správné —, neprávem připouští, ač, jak se zdá, nerad, na počátku jambických řad rhytmicky nemožný daktyl (str. 239). To není ani ve shodě s oprávněným jeho požadavkem, aby se prosodická pravidla přesně zachovávala.

Obyčejné verše přízvučné jsou prý trochejské, jambické a daktylotrochejské (str. 239). To je do jisté míry pravda; ale, jak jsme již častěji vyložili, vyskytají se v češtině i verše jiné, a nejsou právě řídké. Nevím, zdali tu na spisovatele příliš nepůsobily názory Sušilovy.

Ale přes tyto některé menší vady jasný a přesný výklad spisovatelův o prosodii zasluhuje vřelého doporučení; pro mne je zvláště potěšitelné, že spisovatel shoduje se se mnou v mnohých názorech, které jsem pronesl ve své „Rhythmice“ r. 1890.

Článek Aloisa Lisického „Prosodie časoměrná v literatuře české ode dob nejstarších až po Dobrovského, Příspěvek k dějinám české prosodie“ (Česká škola XV, 1893, str. 375 n.) je jen přepisem pojednání Vepřkova z r. 1890, o němž jsme se častěji zmiňovali. Německý text Vepřkův je tu — bez označení tohoto pramene — více méně volně přeložen a na několika místech bezvýznamnými všeobecnými výklady rozvodněn. Nového

nepodává tedy tento spisovatel pranic, ač nemyslel-li, že učiní pojednání staré svým, vypsál-li z Jungmannovy a Dobrovského literatury, z grammatiky Drachovského a Rosovy a, jak se zdá, i z Nudožerského překladu žalmů a z článku Bartochova v Listech fil. 1881 něco více, než co je obsaženo u Vepřka. Proto o tomto pojednání ani déle nemluví.

Jos. Brunclík v „Obrazech z písemnictví českého“ (Mladá Boleslav 1893) jedná na str. 112 také o „chodu“ čili „rythmu“; rozeznává „chod“ přízvuchý a časoměrný. Jeho pravidla prosodie přízvuché uzákoňují všelijaké volnosti básníků. Tak na př. tvrdí na str. 113, že jednoslabičná slova pokládají básníci za obojetná, t. j. kladou na ně přízvuk nebo nikoli, jak toho potřebují. To básníci vskutku dělali a dosud dělají, ale smí se taková volnost vyhlásiti za pravidlo? Dále prý, má-li jednoslabičná předložka neb spojka přízvuk, následující vícelslabičné slovo má přízvuk zvrácený (na př. a nebeské — o — o). V přízvuchém veršování zná spisovatel řady trochejské, jambické, daktylské a také smíšené (na př. daktylotrocheje). Kde jsou řady ostatní, na které přece správně ukázal Durdík ve své „Poetice“ již roku 1881?

V pravidlech prosodie časoměrné pokládají se slabiky za obojetné, když za samohláskou přirozeně krátkou následují dvě souhlásky teprve v následujícím slově aneb když v následující skupině souhlásek druhá souhláska jest *l* a *r* (str. 117). Spisovatel tedy mezislovné posice vlastně neuznává, jak ostatně viděti i z pravidla o posici, a obojetnost připouští v míře velmi omezené. Jinak také jeho výklad jeví, že stojí na velmi zastaralém stanovisku metrickém. Kdo pak ještě r. 1893 na př. by tvrdil, že „třetí stopa pentametru jest kusá“ a „mimo to i roztržena tak, že druhá její slabika položena jest za stopou pátou“ (str. 118)? Omluvou pro takové poklesky nemůže býti ani stručnost výkladu ani účel knihy, určené učitelstvu a mládeži škol měšťanských.

Jiné podobné nesprávné výklady o prosodii a metricě české vydal opět Václav Petrů v „Stručné slovesnosti“ (v Praze 1893). Na str. 303 n. má také odstavec „Základní pojmy české metriky.“

Spisovatel tu připouští obojí prosodii, oblíbená je prý však nyní přízvuchá (str. 303); pravidel prosodie časoměrné ani nepodává (srv. str. 310), ač v knize uvádí některé verše časoměrné (srv. str. 225). Přízvuk pokládá správně za důraz. Pravidla o přízvuku jsou velmi stručná, ale ne ve všem správná; tak prý — jak tvrdil Durdík (v. výš, str. 409) — slova vícelslabičná mají vedlejší přízvuk na třetí nebo další slabice, když je dlouhá (str. 303). Kde dle toho pravidla má na př. vedlejší přízvuk neseme (nikde?), neopatrný (na poslední?) a j. v.?

„Jednoslabičné tvary jmenné jsou ve dvihu přízvuké, mohou však se přikloniti přízvukem ke slovu následujícímu nebo předchozímu, načež jsou krátký“ (na př. Zář blesku $\cup - \cup$, vír proudu $\cup - \cup$; str. 303). Jen tvary jmenné? Což na př. věta Dal knihu, nemá míru $\cup - \cup$? Celé to pravidlo je nepřesné; nejedná se tu o přiklonění slova, nýbrž o silnější nebo slabší přízvuk větný. A zase se v něm mate, aspoň v slovech, přízvuknost a délka, nepřívuknost a krátkost. Je dlouhý vokál nepřívukný na př. ve slově nedá vskutku krátký? Mělo se i tuto aspoň říci „prosodicky krátké“.

Jinak jest také v této metrice české nepřesností a chyb plno.

„Splývali slovo i se stopou ve verši, sluje tato slovnou, ale verš, složený tolíko ze stop slovných, nemile se nese ke sluchu.“ To tvrdil i Durdík (v. výš, str. 399), jak jsme již viděli, neprávem.

Po způsobu básnictví časoměrného měříme prý také verše přízvukné, trochejské i jambické, dle dvou a dvou stop (dipodie) (str. 304). Sám spisovatel však měří na str. 305 jeden jambický verš po monopodii!

Spisovatel zná pouze verše trochejské, jambické a daktylské; anapaestických ani jiných nepřipomíná. Za to praví, že pro jednotvárnost „chodu“ daktylského verše daktylské se proměšují trochejskými (str. 305). To by tedy byly řady složené (epi-syntheta), z kol daktylských a trochejských, které u nás, pokud vím, nejsou hojné. Ale spisovatel patrně chtěl označiti hojné u nás verše daktylsko-trochejské, verše smíšené z taktů daktylských a trochejských (na př. $- \cup \cup - \cup \cup - \cup - \wedge$), jen že se nedobře vyjádřil.

Obliba verše jambického zakládá prý se — jak tvrdil i Durdík (v. výš, str. 410) — hlavně na tom, že povstávají v něm časté přerývky a rozkoly, čímž vzniká libé střídání, živost a jemná rozmanitost (str. 304). Nevím, že by v jambických verších bylo více přerývek a rozkolů než ve verších jiných. Přerývka přece není všude tam, kde končí slovo u prostřed taktu, ani rozluka všude tam, kde končí slovo s taktem, nýbrž jen tam, kde také zároveň smysl připouští oddech, malou přestávku (v. mou Rhythmiku, str. 137). Ovšem nevím, zda-li si spisovatel pojem přerývky a rozkolu nevykládá vůbec špatně, právě na tétéž straně: „Přesahuje-li slovo z jedné stopy veršové do druhé, tak že ji nevyplňuje, nýbrž článkuje a v lad uvádí i souměr (co? stopu?), vzniká přerývka, caesura; přesahuje-li do ní a ji zabírá celou, vzniká rozkol čili diaeresis:

staři | čký me | zi du | by kmet —

Nena | říkej | | v své chu | dosti —

Verš jambický (str. 305) počíná se pravidelně jednoslabičným slovem bezpřízvučným, ale poněvadž takových slov je prý v češtině nemnoho (vsutku?), nesnadno skládati delší básně o dobrých jambech; proto prý básníci (jen ve verších jambických?) nahrazují přízvuk slabiky první délkou slabiky druhé. Tedy i Petráš schvaluje, jak se zdá, stanovisko Durdíkovo.

Proměnou poslední stopy jambické (v každém jambickém verši?) vzniká prý verš, jemuž říkají senarius (str. 305). Z metrického schematu $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$ vidíme, že tu mluví spisovatel starověký *choliamb*, jenž vlastně ani v přízvucné poesii se nevyskytá, a jemuž nikdo neříkal a neříká jen *senarius*. *Senarius* je přece latinské jméno pro řecký trimetr jambický! *

Odkud tyto vědomosti spisovatel čerpal, je mi hádankou; píše tak o české metrice r. 1893! Lituji těch žáků, kteří dle takové knihy učí se metrice. Nebo kniha ta je určena za čítanku a učebnici vyšším třídám škol středních!

*) Zajímavý jest, že ve své „Poetice“ z r. 1870 spisovatel měl správný pojem o senaru, choliambu i o alexandrinu (srv. jeho Poetiky str. 47 a 59). R. 1893 ho nemá!

Výklady Gebauerovy o přízvuku — nad jiné důkladnější — budou základem našich pravidel o přízvuku a našich pravidel prosodických v druhém díle této práce. Proto tuto přestáváme na pouhé zmínce o nich.

Jan Nešpor a Josef Horčíčka ve spisku „Stručný nástin písemnictví českého se zřetelem k čítánkám pro školy měšťanské“ (v Ústí nad Orlicí 1895) mají na str. 7 n. i stručnou nauku o verších časoměrných a přízvučných. Na třech stranách nelze ovšem nauku o těchto věcech odbýti. Proto nelze z výkladů spisovatelů činiti přesné výsledky. V časoměrné prosodii připouštějí mezislovnou posici, ale o obojetnosti slabik se nezmiňují, snad ze snahy po stručnosti (str. 7); přízvuk je jim správně mocnějším hlasem (str. 7). I dle nich, poněvadž patrně drží se toho, co jinde četli, jsou přízvučné verše trochejské nebo jambické, řídčeji daktylské. Nového arci ten výklad neposkytuje nic.

V pátém, zcela přepracovaném vydání „Malé Slovesnosti“ od F. Bartoše, F. Bílého a Leandra Čecha (v Brně 1895), str. 295 n. jest i odstavec „Základové české prosodie a metriky“, proti vydáním dřívějším znova a na svůj prospěch spracovaný; použito tu již také mé „Rhythmiky“ z r. 1890. Správně tvrdí se na str. 295, že rhythmus český přirozeně jest přízvučný a že teprve vlivem latiny, Blahoslavem počínajíc, zaveden byl do češtiny též rhythmus časoměrný. V definici přízvuku (str. 295) jest kolísání: „Mocnější nebo vyšší hlas, jímž slabika některá vyniká nad ostatní, jmenuje se přízvuk (akcent).“ Definice ta byla by správná, kdyby přihlížela i k přízvuku dynamickému i k přízvuku melodickému zároveň. Ale skladatelé mají patrně, jak z následujících pravidel přízvučných vyplývá, na mysli jen přízvuk dynamický, a charakteristikem toho je důraz, větší mocnost hlasu. Pravidla o přízvuku slovném a větěném jsou správná; jen s výkladem o „kolísání“ přízvuku vedlejšího nejsem docela srozuměn. Ale o tom vyložím obšírněji až v druhé části své práce.

V pravidlech prosodie časoměrné, jak se většinou zachovávají (skladatelé jsou si tedy dobře vědomi toho, že shody v těchto pravidlech nikdy docíleno nebylo, a že básníci veršů časoměrných dělají si často pravidla libovolná a dovolují si různé odchylky, str. 297), nepřipouštějí podle Sušila mezislovné posice; slabiky krátké v thesi, za nimiž jde slovo s náslovím dvou neb tří souhlásek, pokládají zcela podle Sušila jen za obojetné (str. 296 n.).

Stopy přízvučné znají skladatelé zase jen tři: trochej, jamb a daktyl (str. 297). Proč však, když se vedle trocheje uznává právem i jamb, nemluví se také aspoň o anapaestu? Což vskutku nemá čeština anapaestů? Ve shodě s tím neznají skladatelé jiných veršů přízvučných než trochejské, jambické a daktylské, k nimž

počítají i logaoedy (str. 298 n.). K čemu psal Durdík r. 1881 svou „Poetiku“?

Na str. 297 tvrdí se, že kolon a perioda měly u starých společné název metron. To není zcela přesné; jen zcela určitá kola byla také zároveň metry (v. mou Rhythmiku, str. 112 n.). Na str. 298 čteme, že původní verš český byl asi přízvučný o čtyřech thesích s volnými arsemi a za takové verše se dle Lva Šolce pokládají i verše Erbenovy, který přece sám tvrdil, že v prosodii máme se řídití vzorem písní národních (v. Listy fil. XXI, str. 428 a XXIII, str. 13 pozn.).

Že by v přízvučných verších měřily se trocheje, jamby a anapaesty (kde se tu najednou berou anapaesty, když jich skladatelé mezi stopami přízvučnými neznají?) po dipodii, daktyly po monopodii, je nesprávné. Ani ve starověké metrice časoměrné nebylo tomu vždy tak, a pro metriku přízvučnou takové pravidlo, přejaté ze starověku, vůbec se nehodí.

Jambické verše, ježto dle povahy českého přízvuku musí počínati jednoslabičným slovem nepřízvučným, jsou prý nesnadné; proto básníci dovolují si odchylku tím, že začínají verš daktylem. To se tvrdilo již v druhém vydání mluvnice Zikmundovy (v. Listy fil. XXIII str. 165), ale je to nesprávné. Vměšovati mezi vzestupné takty jambické sestupný daktyl, bylo by rhythmicky nesprávné (vmísiti by se mohl jen anapaest), a básníci naši také neměřili takové přízvučné daktyly jako daktyly, nýbrž, znásilňující český přízvuk, měřili a měří je jako amfimakry (◡ – ◡). Tu se omlouvají opět špatné licence básníků způsobem rhythmicky nemožným.

Další výklady metrické jsou správné. Ale obě části pentametru nejsou odděleny caesurou (str. 300), nýbrž diaeresí. Na str. 303 nerozumím dobře větu: „Básně Růže stolisté skládají se ze strof dvoudílných a každá strofa zase z dvoudílné periody, každý díl pak má dva verše“. Zdá se, že skladatelé každou strofu v „Růži stolisté“ rozkládají ve tři strofy; ale každá báseň tvoří tu přece jedinou strofu, složenou ze tří čtyřkolových (čtyřveršových) period. Báseň „Šporkova chasa“ (str. 106) není složena, jak se tvrdí na str. 303, ze strof čtyřdílných, nýbrž dvoudílných, strof ze dvou period, jedné o čtyřech, druhé o pěti verších; to přece zřejmě ukazuje pořadí rýmů. Ani strofa básně „Trmal z Toušic“ (str. 107) není, jak se tvrdí na str. 303, čtyřdílná, nýbrž dvoudílná.

Podivné je, co se tvrdí na str. 434 o Klopstockovi. „Básnické jeho ódy a odpor proti přízvuku mocně působily na našeho Palackého, který potom se Šafaříkem a v souhlase s Jungmannem zahájil u nás boj proti přízvuku.“ Jaký pak měl Klopstock odpor proti přízvuku, když i čistě antická metra skládal vždy jen přízvučně? Přece nejsou jeho básně časoměrné! Nemohl tedy svým „odporem proti přízvuku“ pobádati naše časo-

měree; pobádal je napodobením starých útvarů metrických, které také oni chtěli zaváděti, jen že — a v tom je velký rozdíl mezi nimi a Klopstockem — nesprávně časomírou.

V. Horák, o jehož stanovisku prosodickém zmínili jsme se příležitostně v Listech fil. XX, str. 241 pozn. (v. i výš, str. 420), napsal, jak sám praví, na základě druhé části Paroubkova pojednání „K dějinám českého verše“ z r. 1893 (v. Listy fil. XXI, str. 140 pozn.) čtyřstránkový výklad „Zur Prosodie der slavischen Sprachen“ (Zeitschrift für das Realschulwesen, Wien 1895, str. 1 n.). Jako již dříve v témž časopise 1893, str. 128 tvrdil, že čistě přízvučné verše nemohou býti v češtině dobré, ježto jsou nepřekně, drsné a nerhythmické (v. Listy fil. XXI, str. 241 p.), tak i v tomto článku na str. 4 stojí na stanovisku úplně zastaralém, vlastně na stanovisku Paroubkově. I on soudí, že žádný jiný živý jazyk není tou měrou schopen skládati verše časoměrné jako čeština. A přece na str. 3 přízvuk český nazývá energickým! Že se tohoto energického přízvuku v časoměrných verších šetřiti nemůže, to mu nevádí.

Třeba prý se diviti, že byli a jsou dosud lidé, kteří doporučují v češtině hexametry přízvučné, jež prý musí býti drsné, jak to všecy dosavadní pokusy dokazují, ježto prý každý takt v nich končí slovem a nutno v nich připouštěti trocheje, ač tři doby prý nerovnájí se čtyřem. Takové názory netřeba mi, tuším, již vyvracet. Kdo pořád stopy přízvučné měří dle počtu dob po způsobu metriky časoměrné, nem ovšem nikdy se nespřátelí s přízvučným hexametrem českým.

České veršování jest prý nesnadné. Tu prý třeba i při veršování přízvučném svědomitě dbáti délek přirozených i polohových. Čím více se jich dbá, tím libežnější jest prý verš, a jsou prý u nás básníci, kteří, jsouce pravými umělci co do formy, tak dokonalé, harmonicky rhythmické a hudebně plynulé verše skládali, že něco podobného sotva se kde jinde najde. Ovšem jiní básníci, kterým se tohoto jemného citu nedostává, tvoří prý dosti drsných veršů.

Kterí jsou ti básníci, již skládali ony verše tak libežně dokonalé, a jakými zásadami se řídili a řídí, Horák nepraví. Ty jejich libežné verše však nešetřením přízvuku jistě trhají každé české ucho.

Zdá se, že Horák mimo pojednání Paroubkovo nic více o prosodii české nečetl. Ale pak by neměl o těchto věcech psáti, zvláště ne roku 1895 a v časopise německém. On má dobrou vůli seznamovati s českými věcmi i inteligenci německou — činí to však chybně, a tím může dobré věci spíše škoditi než prospěti.

§ 69. V jiných grammatikách a knihách, dotýkajících se prosodie, vykládá se o přízvuku a prosodii stručně a obvyklým

spůsobem. Tak v Matiaše Blažka a Františka Bartoše „Mluvnici jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské“ (Díl I. Nauka o slově . . . Sepsal Matiaš Blažek, II. vydání. Nezměněný otisk prvního vydání. V Brně 1880, str. 31 n.) jest výklad o míře a přízvuku slabik. Stručně se tu jedná o délce přirozené a polohové a o přízvuku slovném, jenž se správně pokládá za „mocnější hlas“. Pravidla o přízvuku tom jsou obvyklá. (Vydání 1. z r. 1878, 3. z roku 1882, 4. [ze kdy?], 6. z roku 1893 nemám; vydání 5., souhlasné se 4., má výklad týž). V Jos. Jedličky „Nauce o slohu“ (v Praze 1879) je na str. 32 pouhá zmínka o prosodii „přízvukoměrné“ a časoměrné, již se prý užívá v útvarech antických, v Jindřicha Koníře „Mluvnici pro školy měšťanské“ (v Praze 1893), str. 5 a 124 jsou stručná a správná pravidla o přízvuku slovném (mocnějším, důraznějším hlase) a větěném.

V Josefa Masaříka „Böhmische Schulgrammatik“ (Prag 1878), str. 11 n. jsou odstavce „Quantität der Silben“ a „Der Ton“ („Durch den Ton wird eine Silbe eines Wortes hervorgehoben“, praví se na str. 12 nejasně), jež obsahují výklady obvyklé (ve vydání 4. z r. 1886, 6. z r. 1894 jsou výklady v podstatě tytéž; vydání 2. z r. 1880, 3. z r. 1883, 5. [ze kdy?] nemám). Podobně je tomu ve Václava Plánského „Učební a cvičební knize jazyka českého pro prvou třídu škol středních a měšťanských“, v Praze 1879, str. 28 (přízvuk se tu však nespávně nazývá povýšeným hlasem a mluví se jen o přízvuku hlavním) a ve spisech Fr. Vymazala „Miklosičovo hláskosloví jazyka českého“, v Brně 1879, str. 21 a „Böhmische Grammatik für deutsche Mittelschulen und Lehrerbildungs-Anstalten“, Brünn 1881, str. 6.

Nic není obsaženo o těchto věcech v M. Blažka „Stilistice...“ (v Brně 1882), v J. Klicperry „Druhé čítance a mluvnici...“ (v Praze 1880), „Cvičeních mluvnických“ (v Praze 1881) a „Třetí čítance a mluvnici...“ (Praha 1883, 2. vyd. 1888), v J. Růžičky „Mluvnických cvičeních“ (v Praze 1880) a „Učebnici jazyka českého pro školy měšťanské“, stupeň I (v Praze 1889), v Jana Štastného, Jana Lepáře a Josefa Sokola „Mluvnici pro školy obecné a měšťanské“ I—III, v Praze 1884, 1885 (díl I a II je nezměněný otisk „Nauk mluvnických“ z r. 1883 a 1884; nezměněný otisk „Mluvnice“ vyšel také r. 1889; „Nauky mluvnické“ z r. 1879—1882 nemám), v Josefa V. Vlasáka „České i německé mluvnici v příkladech...“ 12. vyd. v Praze 1879, 15. vyd. 1893 (13. a 14. vydání nemám), ve Františka Zenkla „Methodickém výkladu mluvnice pro školy obecné“ (Urbánkova bibliotéka paedagogická, sv. 155), v Praze 1891 (díl III. v Praze 1896).

Nejsou mi vůbec přístupny tyto grammatiky a grammatické spisy, mezi r. 1878—1895 vyšlé:

Bežo Tretia čítanka a mluvnica pre vyššie triedy . . . (v Senici 1881), Bobrovský Vyučování mluvnici... (Knihovna učitelská, vyd. Ot. Sadovský, 1894), Krátký Cvičení mluvnická a pravopisná (1880), Matzenauer Stručná mluvnice slovenského jazyka (v Trnavě 1883), Mluvnice třetí česká (1881), Mluvnice čtvrtá česká (1881, 1882), Náprstek Čechoslovinský Sprachquetscher (Wien 1881), Růžička Mluvnice pro školy měšťanské (v Praze 1891; je ten titul správný?), Vojtišek Der kleine Čeche (6. Aufl., Brünn 1882; v. Listy fil. XXI, str. 255; snad je to táž grammatika, co grammatika jeho, připomenutá v Listech fil. XXIII, str. 4), Zháněl Mluvnická a pravopisná cvičení (Knihovna učitelská, vyd. Ot. Sadovský, 1892 a 1894), Zigmundík Škola řeči slovenskej (2. vyd. 1889; 1. vyd. ?), Zdrůbek Základové českého pravopisu a mluvnice (Chicago 1882). Na ten čas není mi přístupten spis Růžičkův Jazyk český ve školách národních (Urbánkova bibliotéka paedagogická, sv. 176, 1894).

Za správnost titulů tuto uvedených, neměv knih těch v ruce, ovšem neručím.

§ 70. Příležitostných zmínek o otázce prosodické jest i v letech 1878—1895 hojně. Časomíra přese všecky vývody Hostinského se pořád velebí a pokládá za zvláštní přednost češtiny, a všelijaké porušování přízvuku ve verších přízvučných pořád má dosti zastavatelů a obdivovatelů. Proto chválí se často i vadné verše jako plynulé a ublazené. Uvedu z těchto příležitostných zmínek jen některé, jsa si toho dobře vědom, že by bylo lze je rozhojnit. Není také ani třeba uváděti jich více; jsou to stále jen variace na totéž thema.

Václav Štulec v předmluvě druhého svazku svých „Sebraných spisů“ (Národní bibliotéka, 1878, díl 52), str. X n. nucen jest omlouvati přízvukové nesprávnosti ve svých překladech z polštiny, jež „přirozenou měrou urážejí ucho české“, a omlouvá je nevhodně příkladem Čelakovského. Doufá, co vzornému Čelakovskému nebylo za porok kladeno, že promine se i jemu, „bude-li snad tu onde polský přízvuk vyrazeti z českého verše“. Štulec, jak viděti, dobře znamená nepřípustnost takových chyb, ale omlouvá své poklesky proti přízvuku poklesky básníků jiných. Jeho časoměrné hexametry v „Konradu Wallenrodu“ prý sám Mickiewicz, obdržev první vydání českého Wallenroda, schválil, velebě patrnou přednost časoměrné prosodie české v antickém verši.

J. Malý ve spise „Naše znovuzrození“ tkví docela v době minulé a v starých názorech. Veršování před r. 1830 přenášelo prý německou rytmickou formu na českou půdu a bylo jen zvukným „ciukáním a klinkáním“ (I, 1880, str. 17). Teprve působením RK a RZ (!) poznala se jalovost posavadního odměřeného klinkání dle vzorů německých, které musilo pak ustou-

píti velikolepým výtvorům pěvců národních. Napodobením písni národních vyzulo prý se básnictví české z pout cizoty a pozdvihlo se k smělému letu do říše ideálů (ib., str. 19).

Malý patrně ještě r. 1880 pokládal prosodii přízvučnou za německou a rým za pouhé cinkání a klinkání. Ještě r. 1880 musí „Počátky“ z r. 1818 dodávati jiným myšlenky!

Jak nesprávné představy měl Malý, jenž sám přízvučně básnil špatně, jak jsme již viděli, o přízvučné prosodii, vysvětluje také z toho, že básně Čelakovského klade co do stránky formální nad básně Kollárovy, ač právě básně Kollárovy vynikají prosodickou přesností (ib. IV, 1883, str. 35). Dobu české literatury mezi r. 1830—1855 nazývá klassickou (ib. str. 56) a o básnické škole nejnovější, která působila kolem r. 1880, tvrdí, že, jakkoli jejím přičiněním básnictví české vstoupilo jaksi do vyššího stadia vývoje, přece co do formy zůstává pozadu (ib., VI, 1884, str. 215). A přece i forma českého básnictví v nejnovější době je průměrem daleko lepší než dříve.

Malý patrně i na konci svého života žil v „klassické“ době české literatury mezi r. 1830—1855 a nových směrů a proudů již ani nepochopoval. Jeho stanovisko v prosodii je úplně zastaralé.

Fr. Bílý v článku „Od kolébky nové poesie české“ (Komenský 1880, str. 614) vyslovuje mínění své o prosodii české dosti nejasně. Ze slov: „Dobrovský byl totiž velkým odpůrcem veršování časoměrného. Zdálo se mu býti násilným a českému jazyku nepřiměřeným“ mohlo by se souditi, že spisovatel přeje časomíře, kdežto o něco dále se tvrdí: „My dnes po těch velikých bojích, které se vedly pro časomíru a proti ní, nemůžeme než podivovati se Dobrovskému, jak měl jemný cit pro potřeby jazyka českého v době nejvyššího jeho úpadku, a býti mu vděčnými za to, že neostýchal se, zásady svoje šířiti i způsobem kroměvědeckým“. Ze slov těchto mohlo by se opět souditi, že Bílý je velmi horlivý přízvučník.

Určitější je pozdější jeho stanovisko prosodické; Bílý později přijal za své názory Durdíkovy, pronesené r. 1878 (v. výš, str. 413). Také ve výkladu F. L. Čelakovského „Růže stolisté“ (Bibliotheka mládeže studující, Serie I., č. 3., v Praze 1888), str. 103 praví: „Té dokonalosti formy básník docílil také tím, že zkusil sloučiti prosodii přízvučnou s časoměrnou, nechávaje dopadati dvíh rhytmický (nebylo-li možná na první slabiku slova) na slabiku časoměrně dlouhou, čímž hleděl získati náhradu za přízvuk slabice scházející, jakož i odstraniti násilné a nečeské vyslovování (čtení) verše. Na př. Jakéž kouzlo tě vodívá; s námi štěstí nech zahrálo; ó mladosti, ó mladosti! Šťastná zásada tato se ujala a usnadňuje značně užívati trocheje nebo jambu i u slov troj- a

viceslabičných bez násilí neb ujmy přirozenosti jazyka českého“. Ale je tomu právě naopak; kdo přízvuku nedbá a nahrazuje jej délkou, ten právě činí češtině násilí, vyslovuje nečesky! Vydání druhé tohoto spisu z roku 1894 není mi po ruce.

Dost nesprávností v otázce prosodické obsahují výklady J. Ježka ve spise „Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou“ (v Praze 1880). Tak na př. o Stachovi se tvrdí (str. 23), že „později přilnul k časomíře“ a „ostře“ (to byla pěkná „ostrost“!) proti Dobrovskému polemisoval. Raymann prý složil báseň „Josef Egyptský“ veršem časoměrným (str. 25), básně Rokosovy jsou prý „rýmovaná prosa“ (str. 25). Lépe je řečeno, že Doucha mluví k srdci maličkých někdy i „proti zákonům prosodie“ (str. 27). Za to na str. 35 se tvrdí, že Puchmayer nemohl se „dlouho sprátneliti s prosodií Dobrovského“ (!) a že převodem Montesquieuova „Chrámu gnidského“ a prvního zpěvu Iliady „stojí jako na rozhraní mezi přesnými stoupenci Dobrovského, a horliteli pro časomíru“ (str. 35), Sušilova prosodie prý „opírá se o národní písně a rytmus řeči české“ (str. 114) a t. d. Že to vše (i jiné) je nesprávné, vysvítá z dřívějších našich výkladův.

Horlivý časoměrník byl, jak jsme již poznali, Josef Jireček. Již v „Anthologii z novočeské literatury“ (v Praze 1861), str. VIII, dotýkaje se prosodie Dobrovského, mluvil o „domnělé“ nepřipustnosti časomíry a o „nečeskosti“ (!) prosodie přízvukné. V druhém vydání této knihy z roku 1865, ve vydání třetím z r. 1872, čtvrtém z r. 1876, ba i v pátém z r. 1881, v tomto na str. VIII, čteme však výrok mnohem ostřejší, shodný co do smyslu s výrokem z jiného spisu Jirečkova, jež jsme připomenuli již výše (v. Listy fil. XXIII, str. 10): „Dobrovského prosodie zajímavým je důkazem, kterak jazyk náš ku konci XVIII. věku byl poklesl. Že přízvuk vůbec na první slabice slov českých záleží, o tom ovšem pochyby není; ale že by slabiky, přirozenou svou povahou krátké a u výslovu bystré, přízvukem se dloužily, nad to pak, že by délka samohlásek v slabikách následujících byla překonávána a ovládána, že by se tudíž na přízvuku takto pojatém zakládati mohl rytmus: toť jest sebeklam, který jedině vzniknouti mohl v době, kde jazyk náš, pozbyv i v obecném hovoru životvorné síly, co předmět na polo umrtvělý důmyslným učením (rozuměj Dobrovskému) se podával.“ A to se tisklo ještě r. 1881 a bylo to i ve škole snad i déle přijímáno a žákům vštěpováno!

Jaroslav Vlček ve spise „Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy“ (v Praze 1881), str. 104 dobře sice ukazuje na nedokonalý prosodický tvar básní slovenských, o němž jsme se nejednou v pojednání svém zmínili, ale praví, že

před r. 1880 přestává „na prostém počítání slabik asi jako v legendách za středověku“. Avšak básníci slovenští nikdy pouze slabik nepočítali; měli na mysli určitá metra, ale vyplňovali je slovy bez ohledu anebo s nedostatečným ohledem na přízvuk. Spisovatel sám vlastně tvrzení své vyvrací, když na str. 122 naznačuje, jakým rozměrem Sládkovič na jednom místě své „Maríny“ veršovati chtěl. Kdo má, skládaje verše, na mysli určitý rozměr, nepočítá pouze slabik.

Na nedostatečnost prosodie slovenských veršů školy Štúrový stěžuje si Vlček právem i v „Dejinách literatúry slovenskej“, (v Turč. Sv. Martine 1890, str. 139); ukazuje právem k tomu, že písně lidové svedly básníky této školy k mylnému stanovisku, jakoby umělecké básni slovenské nebylo třeba ani určitého rytmu přízvučného. Oč vyšší byla by umělecká úroveň Sládkovičova, kdyby vnitřní technika jeho veršů byla dokonalejší! Uznává arci správně, že studium písní lidových a nové poesie polské nedopouštělo, aby se opět ujala Hollého prosodie časoměrná.

Také Frant. V. Jeřábek ve spise „Stará doba romantického básnictví“ (v Praze 1883) dotýká se na různých místech naší otázky prosodické. Že Nudožerský své žalmy psal v hexametrech, nebyla prý v 16. století taká protimyslnost aesthetická, jakouž se nám dnes býti vidí, a ještě více prý byl v souhlase s aesthetickou svého věku, když sapfické ódy rýmoval. Avšak co do časomíry prý bloudil rozhodně. Měli-li klasikové naši v době renaissanční hned na to právě uhoditi, na přízvuk, byli by prý museli kromě latiny a řečtiny znáti také západní jazyky; němčina, již asi jediné znali, nenaučila prý jich ničemu (str. 257 n.). Patrně Jeřábek, ač ve svém mládí také se pokusil o verše časoměrné (v. Listy fil. XXIII, str. 19), r. 1883 příznivcem časomíry nebyl, třeba na str. 30 tvrdil, že čeština spíše snese verš časoměrný než kterýkoli jiný jazyk moderní.*)

Přes to však, že Jeřábek nepřeje časomíře, není přece příznivcem přesné prosodie přízvučné ani v theorii, jako jím nebyl ani v praxi; aspoň na str. 144 pokládá Čelakovského, hledě k jeho přízvučným básním, za mistra jazyka a verše. Prapodivné je, co vykládá na str. 30, řka, že Jungmann, co muž skrz na skrz moderní, zcela správně náš spor metrický rozhodl ve prospěch přízvuku! Jungmann, od něhož vyšel boj proti přízvučné prosodii Dobrovského a jenž do konce svého života byl neústupným časoměrníkem!

*) Ve výkladě jeho o starších českých verších časoměrných jest jedna nápadná chyba. Na str. 260 pochybuje Jeřábek, že by Komenský byl vskutku žalmy překládal. A přece již r. 1868 uveřejněním listu Komenského k Montanovi vyšlo nepochybně na jevo, že Šafaříkem nalezený překlad žalmů jest vskutku Komenského; v. Listy fil. XXI, str. 79.

V. Brandl ve spise „Život Josefa Dobrovského“ (v Brně 1883), str. 110 ve výkladu o prosodii Dobrovského praví: „Avšak nesluší zapomínati, že čeština nemajíc ve skloňování článku a v časování neužívajíc náměstek touto vlastností svou podobna jest staroklasickým jazykům (vždyť i řečtina ve verších článku užívati nemusí), a hodí se za tou příčinou lépe než všechny ostatní řeči evropské živoucí, aby zvučnost latinského hexametru a rytmus Pindarových ód výtečně vyražela.“ Dále tvrdí, že spor o prosodii zdánlivě se rozhodl ve prospěch odpůrců Dobrovského; „v pravdě však jiného nic dokázáno nebylo, než že časomíra se hodí jen pro klasická metra, přízvuk však do moderní poesie. A skutečně také všickni čeští básníci užívali a užívají prosodie přízvučné Dobrovským ustanovené; jen v překladech klasiků, anebo když se báseň v staroklasickém metrum skládá, vládne vším právem časomíra.“

Podobně se vyjadřuje o několik let později v „Životě Pavla Josefa Šafaříka“ (v Brně 1887), str. 91. Vykládá tu o vzniku „Počátků“ a o sporu prosodickém obvyklým způsobem a mezi jiným praví: „Přízvučná prosodie hodí se lépe modernímu básníkovi českému, ale mezi soudnými znalci nemůže býti pochybnosti, že kterémukoli antickému metrum jen časomíra svědčí; kdo na příklad staroklasický hexametr přízvukem skládati chce, ten plodí nestvůry, jakých se J. Nejedlý překladem prvního zpěvu Iliady dopustil.“ Na str. 92 přidává: „Ačkoli tedy přízvuk má platnost v moderní poesii české, přece užíváním časomíry zůslechtovala se básnická řeč česká.“

Také Jan V. Novák drží se ve spisku „Pavel Josef Šafařík, nástin životopisný“ (Osvěta mládeže I, v Praze 1885) na str. 85 n. obvyklého výkladu o vzniku „Počátků“. Že by „Počátky“ byly dokazovaly, kterak v češtině je časomíra také přípustna, není správné; „Počátky“ dokazovaly, že jest v češtině přípustna pouze časomíra.

V kruhu zastaralých myšlenek pohybuje se docela i Fr. Bačkovský ve svých „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“ (v Praze 1886 a 1887).

Dobrovský, který prý r. 1802 veršoval i časoměrně (dokládá se Osvěta 1875, str. 865), ač neměl pro poesii valného smyslu, zaváděl po příkladě básníků německých prosodii přízvučnou (str. 51 n.).*) Puchmayer prý brzo poznal, že třeba

*) Bačkovský na doklad pravdě nepodobného svého tvrzení, že Dobrovský básnil časoměrně, dovolává se románu A. V. Šmilovského „Za ranních červánkův“ v Osvětě, kde Dobrovskému vkládá Šmilovský v ústa časoměrný hexametr:

„Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní“.

Ale to je patrně verš Šmilovského.

uvéstí ji v srovnalost s povahou mluvy české a hovětí v ní také časomíře, jak v některých básních vskutku činil (str. 65 n.), Na str. 91—110 je dosti obšírný, ale přece jen velmi kusý výklad „O boji ve příčině prosodie“, kde se jedná o Stachovi, o „Počátcích“, při nichž jistou měrou pomocen byl i Jungmann (srv. i str. 112 a str. 113), o Hněvkovského „Zlomcích“, jenž „ostýchavě... zastává se přízvuku, více mu uškodil nežli prospěl“ (str. 107).*) Raymann prý básnil „časoměrně“ (str. 109) atd. Vykládá se dále o činnosti Jungmannově v tomto sporu (str. 112 n.). mluví se o názorech Kollárových o prosodii (str. 695 n.), o názorech Čelakovského (str. 698 n.) atd., vše dílem správně, ale — jak při povaze díla ani jinak býti nemohlo — úryvkovitě. Celkem Bačkovský stojí na obyčejném stanovisku, připouští také prosodii časoměrnou, a vykládá o těchto věcech obvyklým u nás způsobem.

Ve spise „Několik rozprav o Frant. Lad. Čelakovském“ (v Praze, 1887), str. 25 Bačkovský také opět tvrdí, že Čelakovský vynikl nad Kollára „co do stránky formální“, ač je tomu právě naopak. Snad tu následoval Malého (v. výš, str. 431).

Že Josef Zubatý v pojednání „Některé myšlenky o vývoji metrické formy“ (Listy fil. 1886, str. 28, pozn. 4) první nřkázal k důvodu, proč čeština není schopna časomíry, že totiž má přízvuk dynamický, bylo připomenuto již v úvodě k mému pojednání (Listy fil. XX, str. 52 pozn.).

Zajímavé je, jak se Svatoopluk Čech v básni své „Václav Živsa“ ve „Vstupu“ omlouvá, že užil v ní časoměrných hexametřů (Květy 1889, I, str. 60 n.).

Básník ví, že

„Přízvuk prostoduchý učenou porazil Časomíru“

a je ho dalek záměr

„boj dávný poznovu nřtit

a snad vyrvatí zas samovládne vítězi žezlo.“

Ale, ač hlas rozvahy leccos namřtá, skládá přece časoměrné hexametry, sám neuměje pověděti, proč rhythmus ten jej vábí: snad to vzpomřnkou na otce, jenž verš ten miloval, snad duch jeho, hrouže se z přítomnosti v minulost, bezděky chýlí se k tomto rhythmu staromodnímu. Ironicky přidává:

*) Tvrzení to vyskřtá se již v jeho spisku „Stručný přehled dějin literatury české doby nové...“, v Praze 1879, str. 17 n. (2. vyd. z 1894 nemám), ve spisku „O básnické činnosti P. J. Šafařřka a F. Palackého“, v Praze 1885, str. 28, a ovšem i v úvodu k „Básním P. J. Šafařřka a F. Palackého s úvodem o básnické činnosti jejich“, v Praze 1889, poněvadž úvod ten jest totožný se spiskem právě jmenovaným.

„snad mě i choutka pudí, zpupnému Přízvuku jednou
mrkvičku strouhat, jenž poutá ve jho tyranské
nás veršovec nové, jeho řád rozbítí na krátko,
řeč ztrnulou v jinaké na chvíli promíchat obrazce,
v poskoku antickém jemu v líc vysmát se pedantu.“

Básník jest si vědom, že nevalný kruh s tou formou se
shodne; nechťel podati odlesk metriky klassických mistrů,

„než rouškou zahalit obstárlou děj doby zašlé.“

Básníku zdál se patrně pro látku, kterou volil, časoměrný
hexametr nejvhodnější; ale znamená dobře jeho přežilost a ne-
přípustnost. Již tou rozsáhlou omluvou dává na jevo, že horliv-
cem pro časomíru není. To vysvítá i z rozpravy o přípustnosti
přízvuku a časomíry v další části básně (ib., str. 437 n.).

Proti časomíře vyslovil se Jaroslav Vrchlický
ve „Výboru básní Carducciho“ (v Praze 1890), str. 19: „Uzná-
vaje krásu antických meter, jsa však odedávna odpůrce časomíry
v češtině, volil jsem cestu prostřední, dosti odvážnou, napodo-
biti metra ta na základě ryzího přízvuku. Nemyslíš si nikdo, že
věc je tak snadna, jak se zdá na první pohled. Mně se zdá, že
jsou metra antická přízvukem napodobená českému uchu bližší a
přístupnější a duchu jazyka našeho přirozenější. Žádám jen, aby
četl každý klidně, přirozeně, bez afektace a špatného přízvuku,
a metra ta jistě vyniknou, aniž by dříve byla schemata jich nad
básní vyznačena . . . Šroubovati však jazyk do dávno odbytých
trdlíc a savorů časoměrných se mi nezdálo.“ Zcela správně ře-
čeno.

Podobně vyjádřil se Vrchlický o prosodii časoměrné o něco
později, roku 1893, v přednášce „Jana Kollára dílo básnické“
(Almanach české akademie . . . , ročník IV, v Praze 1894,
str. 75).

Naproti tomu horlivým časoměrníkem jest příznivec Vrchli-
ckého Eduard Albert. V článku, oslavujícím Vrchlického, ve
Světozoru 1893, str. 147 vytýká šetrně Vrchlickému, že nepě-
stuje básnictví časoměrného. „Básník, jenž antiku pěstuje s takovou
láskou, nemá záliby v kvantitových metrech antických. Jeho pří-
zvucný hexametr nemá tudíž César.“ „Nevím, co toho příčinou;
vím, že o tom Vrchlický mívál hovory zejména s Krásnohorskou.
Zdá se mi, že Vrchlický netančí.“ Ale i přízvucný hexametr má
a může mítí caesury, a i kdo tančí, může býti, tuším, vším
právem zarytým odpůrcem časomíry.

Také Frant. Šilhavý v článku „Bohumír Štěpnička“
v Časopise Matice moravské 1894, str. 321 drží se obvyklých dosud
výkladů o prosodickém sporu. Tak na př. Hněvkovský prý ve
„Zlomcích“ provedl úlohu svou zcela nešťastně, Štěpničkovo „Vi-

dění a posouzení (?) přízvuku a časomíry“ prý zapověděla cenzura a nepotlačil ho Jungmann (v. Listy fil. XXII, str. 31 n.) a j. Dobře tvrdí, že v „Počátcích“ zahrhuje se prosodie přízvukná docela.

Podobně i K. Jireček v článku „P. J. Šafařík mezi Jihoslovany“ (Osvěta 1895) drží se obecných názorů o prosodickém sporu. Srv. na př. str. 701, kde tvrdí se, že Hněvkovského „Zlomky“ jsou „knížka důvody a myšlenkami slabá, oplývající za to hrubými slovy“. To není správné. Kéž by páni časoměrníci nebyli oplývali hrubými slovy!

Antonín Truhlář v přednášce „O vědecké činnosti Pavla Jos. Šafaříka“ (Oslava stých narozenin Pavla Josefa Šafaříka, v Praze 1895, str. 7) soudí také o prosodickém sporu obvyklým způsobem a těší se dokonce, že princip časomíry v praktické potřebě trvale zůstal uhájen, byť i ne v tom rozsahu, jak v prvním zanicení bylo žádáno; že v tomto uhájení spočívá podstatná zásluha, „sotva komu podaří se upříti“. Truhlář je špatným prorokem. To „uhájení“ a ta „zásluha“ o to je asi taková, jako „uhájení“ a „zásluhy“ o uhájení RKZ. I v houževnatém lpění na zcela makavých předsudcích je pro někoho — *ἀδέα τέρατις*.

R. 1896 dotkl se obšírněji otázky prosodické Fr. Bílý, jenž dříve byl přívržencem zásad Durdíkových (v. výš, str. 431).

V kritickém rozboru Fr. L. Čelakovského „Ohlasu písní českých“ (v Praze 1896), str. 19 vytýká právem Čelakovskému, že v rytmu dal se zavést písněmi národními, že nedbal pravidelnosti rozměru ani shody jeho s přízvukem přirozeným. Jestliže však kárá ho proto, že v „Ohlasu“ nedovedl provést zásady své, dle níž přízvuk může nahrazovati délka slabiky, vykročuje z pravé míry. Zásady té držel se Čelakovský na př. v „Růži stolisté“, v „Ohlasu“ jí úmyslně nehleděl, a nesmíme tedy tyto jeho básně dle této zásady posuzovati. Já sám jsem v pojednání svém prosodii „Růže stolisté“, „Ohlasu písní českých“ a „Ohlasu písní ruských“ přesně lišil (v. Listy fil. XXI, str. 426, 437 a 438). V „Ohlasu písní českých“ napodobuje Čelakovský úmyslně písně národní i co do prosodie; pokud se to napodobení týká písní, majících vskutku ráz písně národní, lze, jak jsem pravil (v. Listy fil. XXI, str. 426), počínání to aspoň omluviti; přiznávám se však, že by mně byla milejší v básních, které, třeba byly leckde skládány dle určité melodie národní, přece jen určeny jsou původně k pouhému čtení, prosodie přesná. Jiným tato nedokonalá prosodie „Ohlasu písní českých“ nevádí, ač nepřesnost její uznávají, ježto ji právě omlouvají vzory, jež tanuly Čelakovskému na mysli. Arci pravý rytmus těchto vzorů, t. národních písní, neurčuje text, nýbrž melodie, a kdo skládá písně v duchu národním bez melodie, pro pouhé čtení, ten by právě, chce-li, aby rytmus jeho básní byl všude patrný, a chce-li zachovati

pravý rhythmus národní písně, jevíci se v melodii, měl veršovati přízvukně přesně. *)

Václav Řezníček ve spise „František Palacký“ (Modré knihovny č. 30, v Praze 1896) drží se na str. 19 n. při výkladu o vzniku a významu „Počátků“ také názorů obvyklých.

Kratších zmínek o prosodii sebralo by se ovšem i v těchto letech veliká řada. Mním zmínky, jimiž se verše některých básníků co do formy své nesprávně posuzují. Ale těch již ani neuvádím. Méně je zmínek, v nichž se vadná prosodická forma básníkům právem vytýká.

Tak na př. J. V. Frič ve svých „Sebraných spisech“, sv. III (v Praze 1880), str. 107 v „Připomenutí“ tvrdí, že ho příliš úzkostliví přátelé varovali, aby „pro nedokonalost formy a rýmu“ a vzhledem k dokonalosti básnické formy mladší generace nepočínal v sebraných spisech svých básněmi staršími. Tito „příliš úzkostliví přátelé“ byli patrně také přáteli přesnější formy prosodické.

J. Hc. (Hudec) v posudku „Nové sbírky veršovaných prací Svat. Čecha“ (Věstník bibliogr. I, 1880, str. 123) přeje si, aby co do formy bylo šetřeno více správnosti jambického rhythmů na počátku řádek. „Není tu dovoleno klásti za jamb trojslabičné a dvojslabičné slovo nebo slabičné předložky. Arciť mnohdy není zbylí, ale výjimky takové jen velmi po skrovně nechť se objevují.“ Atd.

Přehlédneme-li stručně theoretické výklady o prosodii v letech 1878—1895, shledáváme, že časomíra v theorii se stále ještě udržuje, a že se jí dostává i obránců tak závažných, jako byl r. 1878 Durdík. Teprve r. 1886 vyslovuje se proti ní první po Hostinském, jenž tak učinil r. 1870, Zubatý, a r. 1889 Vymazal, a to velmi rozhodně, po něm zamítají časomíru v češtině já a Vrchlický r. 1890 a r. 1892 Vychodil. Shody však v té věci není dodnes. R. 1889 z grammatiků první Kovář, a po něm r. 1890 Gebauer přesně odlišují český přízvuk důrazový a melodický, jak učinil Hostinský již r. 1870 a 1886. Doufáme, že správné jich názory proniknou záhy do všech českých grammatik. Kombinační stanovisko Dur-

*) Bílý uvádí z mého pojednání citát v uvozovkách: „Prosodická forma básní v ‚Ohlase písní českých‘ jest daleko nedokonalejší než v ‚Ohlase ruském‘. Ale citát ten je z nějakého neopatření nesprávný. Právil jsem, že prosodie „Ohlasu písní českých“ je nedokonalejší než prosodie „Růž stolisté“, právě proto, že Čelakovský napodobí v něm prosodii písní národních (Listy fil. XXI, str. 426), v „Ohlase písní ruských“ jsem leckde vůbec neviděl metra (ib. str. 438). — Verš „Jeníčku můj milej“, jež Bílý na str. 19 kárá, řka, že zdá se míti spád napřed daktylský a pak jambický a že je to trochaus, je přece vpravdě docela bezvadný verš trochejský. Větný přízvuk slova „milej“ působí, že „můj“ je velmi slabě přízvukné, tak že slova „Jeníčku můj“ tvoří zcela správný ditrochej.

díkovo schvaluje z theoretiků jednu dobu (r. 1880 a 1888) hlavně Bílý. Naproti tomu správný výklad Durdíkův, v „Poetice“ podaný, o možnosti různých versů přízvučných v češtině jakoby ani nebyl napsán. Metrikové čeští i přes tento výklad pořád mluví v teoriích svých jen o versích trochejských, jambických, daktylských a nanejvýš daktylských „s předzátkou“, jakoby jiných versů v češtině nebylo a jakoby ani v ní nebyly možné; činí tak Bartoš r. 1881, Růžička r. 1889, Benýšek r. 1890, Brunclík a Petrů r. 1893, ba vlastně i „Malá Slovesnost“ r. 1895. Tak těžko se u nás ujímají správné myšlenky!

§ 71. Vyloživše o různých prosodických teoriích let 1866 až 1895, měli bychom, jako jsme učinili při obdobích dřívějších, vyložití také o prosodické praxi této doby. Ale obšírný výklad je tu zbytečný. V praxi ráz české prosodie je tu skoro týž, jako v době mezi r. 1854—1865; nedošli bychom tu, myslím, k výsledkům jiným a musili bychom shodné výklady hlavy předešlé — až na jména básníků — takřka s malými změnami opakovati.

Prosodie časoměrná je i za naší doby v téměř úpadku, jako v době předešlé, přese všechno její velebení a vychvalování. Versů časoměrných je ovšem v té době daleko více než v době předešlé, snad i více než v době mezi r. 1818—1853. Příčina toho je ta, že dle praxe, zavládl po r. 1818, básně staroklassické překládají se i nyní vzhledem k větší části meter časoměrně. A z literatury staroklassické překládá se právě po r. 1866 hojněji a soustavněji než dříve. Vznikly v té době časoměrné překlady velikých básní (dvojí překlad Homerovy Iliady a Odysseie, nový překlad Vergilia, překlad Ovidiových Metamorfos) vedle úplně nebo částečně časoměrných překladů básní jiných (na př. dramát), tak že počet různých českých versů časoměrných je hojný. Ale v tvoření původním, jak tomu bylo i mezi rokem 1854—1865, úplně zavládá přízvuk. Sem tam vyskytla se nějaká, hlavně příležitostná báseň časoměrná, pro niž zdálo se některé metrum staroklassické zvláště vhodné; ale časoměrné básně větší anebo časoměrné překlady básní moderních jsou velkou výjimkou. Svatoopluk Čech se svým „Václavem Žívou“, o němž jsme již výše se zmínili (str. 435), a Eliška Krásnohorská se svou ukázkou časoměrného překladu Hamerlingova „Krále Sionského“ (Lumír 1894, str. 385 n.) jsou takorba osamoceni.

Nynější verše časoměrné pocházejí valnou většinou od klassických filologů, antické metriky znalých, a proto jsou průměrem lepší než časoměrné verše dřívější. Ale, ježto téměř každý překladatel drží se v jednotlivostech jiných pravidel prosodických (a tomu nelze se diviti, poněvadž ani v theorii nedocílilo se a nemohlo se docílit shody v těchto pravidlech), jest v nynějších

časoměrných verších veliká různost. I všelijakých vad prosodických a nesprávností metrických našlo by se dosti. Sledoval jsem a posuzoval naši činnost překladatelskou v oboru staroklassické literatury od počátků své literární činnosti. V dotýčených recensích mých i v recensích jiných posuzovatelů by se dokladů pro toto tvrzení nasbíralo dosti. Ale nezdá se mi potřebné ani vhodné tyto rány znovu otvírati.

Také prosodie přízvuchná rázem svým docela se podobá prosodii doby předešlé. Říká se často, že v naší době forma básnická učinila veliký pokrok, a je to pravda: co do rozmanitosti a vkusnosti metrických forem nemohou předešlá období s naším závoditi. Ale vzhledem k prosodické stránce našich básní nebyla by tato chvála, tak všeobecně jsouc vyslovena, docela platna. Máme básníky, kteří dbají velmi přesné prosodické formy svých básní, ale máme i básníky (a nejsou to snad nejhorší), kteří veršují prosodicky velmi nepečlivě. Kdo by chtěl rozvrhovati nyní působící básníky vzhledem k jich správnosti prosodické v jednotlivé kategorie, vyplnil by snadno všech pět oněch kategorií, jichž jsme užívali při výkladu o prosodické praxi doby mezi r. 1818—1853 a 1854—1865. Většina básníků hledí si ovšem i v této době, zvláště v posledních letech, přesnosti.

Zajímavé je, že někteří básníci právě v posledních letech začali napodobovati některá metra antická i přízvuchně. Tak učinil J. Vrchlický ve „Výboru básní“ G. Carducciho (v Praze 1890), str. 127 n. (vyskytají se tu na př. přízvuchné strofy sapfické, strofa alkajská, hexametry, elegická disticha), v Dantě Alighieriho „Básních lyrických“ (v Praze 1891), str. 117 n. (tu vyskytají se přízvuchné hexametry, arci bez caesur), ve „Třech knihách vlaské lyriky“ (v Praze 1894), str. 124 n., 158 n., 270 n. a j. v.

Vedle Vrchlického užil přízvuchných hexametrů J. V. Sládek v překladu Tegnérovy „Písně o Frithiovi“ (v Praze 1891), str. 15 n., hledě také k náležitému šetření zákonných caesur; podobně v překladu Mickiewiczova „Konrada Wallenroda“ (Sborník světové poesie, ročník I, č. II, v Praze 1891), str. 50 n.

Také se v poslední době, asi za příkladem Vrchlického, dějí pokusy o napodobení starověkých strof prosodií přízvuchnou v básních samostatných. Srv. na př. básně Ant. Klášterského ve Světozoru 1894, str. 10 (strofa sapfická) a v Aug. Eug. Mužíka „Písních života“ (v Praze 1894) oddíl „Antickým rytmem“, str. 81 n., kde napodobena strofa sapfická, alkajská a elegické distichon. Připomínám však, že ne vše, co v posledních letech vydává se za skladbu rhythmem antickým, je vskutku antickým rhythmem sepsáno. Ale do podrobného rozboru těchto

zajímavých a celkem zdařilých pokusů se již nepouštím; vyložím své zásady o napodobení meter antických prosodii přízvuchou co nejdříve obsírněji.

Také někteří klassičtí filologové jali se v posledních letech překládati básně staroklassické vesměs přízvuchně; činili tak Charvát, Veverka, Štolovský a Vaňorný (Naše doba 1896, str. 695 n.). Učinil tak i Šimáček, ale metra starověká po způsobu Nebeského zbytečně měnil. O těchto pokusech — mimo pokus Vaňorného — byla již v těchto Listech na příslušných místech (v úvahách) řeč.

V nejnovější době často se také mluví o tak zv. „volných rhythmech“ neboli „rhythmické prose“, která dle domnění některých je schopnější, aby podala se všelikým odstínům myšlenek než přesný rytmus. Uvádím zde z četných o té věci zmínek výklad neznámého mi posuzovatele „Melodií“ Františka Táborského v Čase 1893, str. 531. Úředně prý uznává se dvojí verš, časoměrný a přízvuchný. Již první věta toho výkladu je nesprávná. „Úředně“ uznává se způsobů veršovacích několik, jak i v naší literatuře Durdík stručně vyložil již r. 1880 (v. výš, str. 410). Všecky ty jiné způsoby veršování, jež spisovatel níže uvádí, byly arci již dávno známy. Ale pravda je, že v češtině „úředně“ se až dosud uznává prosodie přízvuchná a časoměrná. Přízvuchný verš zvítězil prý nad časoměrným jako vyšší útvar a časoměrný verš dnes jest odbyt. Ale přízvuchný verš není útvar vyšší než verš časoměrný; oba jsou útvary rovnocenné, ale přípustné jen za zcela určitých podmínek, přízvuchný v řečech s přízvukem dynamickým, časoměrný v řečech s přízvukem melodickým. Kdyby čeština nynější důrazový přízvuk zaměnila za melodický, jako jej v jedné fazi své zaměnil již indoevropský prajazyk a jako obráceně řečtina a sanskrt zaměnily svůj přízvuk melodický v dynamický, upustí zajisté i čeština od veršování přízvuchného.

Spisovatel, přihlížeje k různým způsobům veršovacím, jež nelze směšovati s veršováním ani přízvuchným ani časoměrným, soudí, že ode dávna byl ještě jakýsi rytmus odchylný a že dochází stále výrazu. „Komu nenapadají mimo to i snahy básníků francouzských, básníků zcela bez obvyklého rytmu, v prose, bez sloky, v nichž však lze znamenati rytmus?“ Pokusy tyto nyní hojně jsou prý dokladem, že verš přízvuchný se přežívá, ježto nynější forma veršová jest úzká, působí násilí, nedopouští, aby se myšlenka vyjádřila veršem plně. Proto hledá se nová forma verše a nalezne se. „Bude to zdánlivě snad prosa, ale prosa s patrným rytmickým vlnobitím, snadno podajná, mající všechny vlastnosti moderní, sensitivní hudby (?). Rytmus bude zvláštní, ale působivý, jemuž dnešní uši teprve budou si musit zvykat. Zákony jeho dosud nejsou nám známy, ale zákony ty zde jsou“ (?).

Neupírám, že přesný rytmus není pro báseň požadavkem nezbytným. I v prose lze básniti, a kdo myslí, že tak lépe své

myšlenky vyjadřuje, ať tak básní. Ale nemělo by se o těchto „volných rhythmech“ nebo té „rhythmické prose“ mluvit jako o *rhythm*u.

Rhythmus byl, jest a zůstane vždy týž, co člověk bude člověkem; jeho charakteristická známka byla, je a bude vždy pravidelnost jistého pohybu. Kde není té, není *rhythm*u. Ty „volné rhythm“ nejsou *rhythm*y v pravém slova smyslu. Tu se zneužívá slova *rhythm*u k označení něčeho, k čemu slovo to se nehodí: nedokonalý *rhythmus* není *rhythmus*, jako nedokonalý souměr není souměr, a „rhythmická“ prosa bude vždy jen prosa. Pochybují, že se kdy „zákony“ té *rhythmické* prosy najdou.

Tato „rhythmická prosa“ bývá doporučována v nejnovějších dobách také pro překlady prací veršovaných. Tvrdí se, že pouto verše a rýmu nedovoluje často překladateli, aby vystihl řádně myšlenky cizího básníka, a že takto povstávají překlady nevěrné, nezdařilé. Je tomu někdy vskutku tak, ale ne vinou verše a rýmu, nýbrž vždy vinou překladatelovou. Dobrý překladatel, jenž věnuje svému překladu dosti píle a času, dovede po mém soudu vždycky vystihnouti i obsah i formu básně, pokud ji v překladu vůbec vystihnouti lze. Že překlad nikdy úplně nenahradí originálu, o tom by, tuším, neměl býti již spor. Ani překlad prosaický ani překlad básní veršovaných, pořízený „rhythmickou prosou“, nevyrovná se ani co do myšlenek a jejich podání úplně originálu; tomu není závadou verš ani rým, nýbrž ta okolnost, že ani jazyky moderní národů civilisovaných, ač jsou co do způsobu vyjadřování myšlenek sobě velmi blízké, v té příčině nikdy se úplně nekryjí. Dobře o té věci vyložil Jaroslav Vrchlický v předmluvě své sbírky překladů „Z cizích Parnassů“ (v Praze 1895), str. VI n., mluvě o svém způsobu překládání: „Jsem z těch starých šosáků, kteří ještě myslí, že forma jest nerozlučitelnou částkou obsahu a proto jsem se snažil tuto stejně vedle obsahu zachovati. Víím, že nové doktriny křčí nad tímto způsobem pohrdlivě rameny a žádají jen překlady otrocky věrné — tedy prosaické. Ale pak bych raději vůbec nepřekládal. Rhythmovaná mluva prosaická, kterou zde zastaneč nového směru odporučují, zdá se mi novým a ještě nebezpečnějším kamenem urážky; pak to není ani žába ani pulec, jako vůbec tak zvanou „báseň v prose“ pokládám za největší nestvůru stylistickou.“

O těchto „volných“ verších praví také dobře René Doumic (v. Literární listy 1896, str. 150): „Ten předstíraný, volný verš jest, až po duešek, naprosto neexaktní . . . co se nás týče, již nemáme klíče k jejich (t. básníků, již toho verše užívají) hudbě, my nevidíme v těchto seriích slov než různé řádky, roztržiděné klamnou typografií. . . Ze tři živlů, z nichž se skládá verš, potlačuje se jeden, rým, a druhé dva, počet a sestavení

slabik, se ponechávají osobní fantasii. Vidí se lehce, co zbývá. Podle toho není prosy, jež by se nemohla stejným právem prohlásiti za verš. A možná že nebylo třeba dělati tolik hluku proti, abychom se navrátili konečně k tomu bastardnému systému poetické prosy, již se druhy tolik vysmívalo. Volný verš jest totéž: poetická prosa, rytmovaná prosa, hudební prosa, nádherná prosa, neb jakýmkoli epithetem nechť se ozdobí, ale v ž d y p r o s a.“

To vše řečeno jest sice o některých básnících francouzských — ale platí to plnou měrou i o některých našich básnících nejnovější doby.

* * *

Končím tímto až snad příliš obšírný svůj výklad o vývoji české prosodie. Byl jsem však k této obšírnosti takřka krok za krokem nucen. Neměl jsem dosud vskutku správné představy o tom, jak mnoho se u nás básnilo a také o theorii prosodie psalo, ale také neměl jsem náležité představy o tom, jak se často básnilo prosodicky chatrně a jak chatrně prosodické theorie byly u nás vydávány. Nezhroziv se práce, prohlédnutí dotýčnou část naší, tuto vskutku přebohaté, literatury soustavně, shledal jsem ovšem, že bychom byli bohatší, kdyby dosti značné části této literatury ani nebylo. Náš spor prosodický mohl býti dávno rozhodnut, kdyby o prosodii nebyli psali lidé, kteří nebyli k tomu povoláni, ježto nekonali hlubších studií metrických a často přejímali jen to, co v přístupnějších pramenech snadno našli, ať to bylo dobré nebo špatné. Kdyby všichni, kdo o prosodii psali, byli aspoň hleděli seznámiti se s literaturou naší, pokud toho předmětu se týká, věru, že by leckteré ty dobré výklady o této věci byly dávno vyplnily ten účel, který já jsem měl na mysli, spisuje tento článek. Ale u nás se mnoho píše, málo čte a ještě méně myslí. Snad správným posouzením naší činnosti v oboru prosodie urovná se konečně cesta k nutné již dávno shodě o prosodickém principu v češtině.

V pojednání mém je vlastně důkaz o nepřípustnosti časomíry v češtině, jež jsem v úvodě slíbil podati v druhé části práce, při posuzování mínění opáčených již proveden. Zbývá mi pouze jednotlivé důkazy shrnouti v přehledný celek a podati pravidla, jakými bychom se měli řídit při přízvučném napodobení meter antických. Učiním tak ve zvláštním stručném článku, ač mám sebráno tolik látky, že bych mohl napsati celou českou metriku, která, hledíme-li k tomu, jak málo dobrých knih máme o prosodii a metrice, nebyla by snad zbytečná. Ale nemohu pro nepřítzeň poměrů ani na světlo vypraviti druhý díl své „Řecké a římské rhythmiky a metriky“ — a tak snad i českou metriku, úplnou a uspokojující, napíše nějaký můj šťastnější epigon, až se někdy u nás zase vrátí zlaté časy Saturnovy. Pro své epigony

v prosodii a metricce české podám ještě řadu oprav a doplňků ke svému článku, jež psal jsem a uveřejňoval postupně a nemohl tedy přehlédnouti celý, abych všechny nesrovnalosti vyrovnal a mezery jeho vyplnil nebo výklady nadbytečné zkrátil. Nebude však těchto oprav a doplňků mnoho. Záhy vydám také úplně přízvučný překlad Šofokleovy Elektry, abych ukázal, že, co žádám v theorii, lze zcela dobře provést i v praxi.

V Praze, dne 12. května 1896.

O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských.

Referuje Josef Zubatý.

(Dokončení.)

II.

1. Dvojakost tonové kvality v litevských dlouhých samohláskách a dvojhláskách způsobila, že v jistém případě jeví se nám v litevštině jakási nedůslednost v provádění změn hláskoslovných; jest to ovšem nedůslednost jenom zdánlivá, protože nestejnost střídnic samohlásek a dvojhlásek sice stejných vykládá se právě jakožto výsledek nestejnosti jejich v příčině kvality tonové. Jak nejprve Leskien poznal (v Jagićově Arch. V 188 nn., srv. dále n. př. Brugmann Grundriss II § 664 3, Hirt 65 § 50), krátí se v koncových slabikách slov litevských původně dlouhé samohlásky a dvojhásky dle určitých zákonů, ale jen tenkrát, byla-li původní kvalita jejich tonu sestupná, ražená (v. výš str. 192), kdežto dlouhé samohlásky a dvojhásky s tonem taženým, vzestupným, zůstávají bez krácení, aspoň bez krácení takového, jež by vedlo k samohlásce určitě krátké. *) Doklady, na nichž zakládá se Leskienův zákon, jsou velmi zajímavé a poučné: vidíme na jedné straně, jak slabiky koncové krátké jeví se dlouhými, je-li slovo rozšířeno nějakým slovem enklitickým, tak že ony slabiky přestávají býti koncovými, na straně druhé, kterák ona různost osudů dlouhých původních koncovek bez výminky se srovnává s dvojí různou kvalitou tonovou. Srv. n. př.: nom. sg. kmenů na *-ā* (ř. *-ā*, *-η* atd.), lit. *galvā* „hlava“, *gerā* „dobrá“

*) Nějakou měrou ovšem i takovéto délky koncové se krátí (př. z délky třímorové v dvojmorovou: přesného měření nepodnikl posud nikdo). V některých dialektch krátí se úplně délky v koncových slabikách s tonem vzestupným, někde jen, nemají-li přízvuku slovného, jinde vůbec: to jsou již změny pozdější, ne vůbec litevské.

s krátkým *a* (ale dle složené deklinace, s připojeným ukazovacím zájmenem, *geró-ji*: *o*, v lit. spis. vždy dlouhé, je střednicí staršího *ā*); v 1. os. sg. sloves příznakových *-u* krátké, n. př. *vedū* „vedu“, ale reflex. *vedū-si* „vedu se, si“, *meldžiū* „prosim“, ale stlit. *meldžiū-t(i)* „prosim tě“ (*-ū* střednice pův. *-ō*, srv. *φέρω*, lat. *ferō* atd.); akk. sg. kmenů na *-ē* krátké *-e* (z pův. *-ēm*, *-jēm*), n. př. *žēme* „zemi“, ale s postposicí *-a* *žēmēn-a*, s dlouhým *ē* (Indog. Forsch. VI 272); stlit. enklitikon *tī*, *t* „tibi, te“, ř. *toi* (partikula, pův. však dat. eth. jako naše *-l'*), s krátkým *i*, ale *tē-g(i)* „zajisté“ (Ind. Forsch. IV 472; *ē* vedle *ai* je lit. střed. pův. *oi*); akk. pl. kmenů na *-ī*, n. př. *naktīs* „noci“, s koncovkou zkrácenou ze staršího *-īs* (jež vykládá se, nevím, právem-li, z pův. *-ins*); atd. Vedle toho zachované délky koncové s tónem vzestupným n. př.: g. sg. kmenů na *-ā*, n. p. *galvōs* „hlavy“ s dlouhým, vzestupným *o* (srv. ř. *-ās*, *-ης*, lat. *familiās* atd.); g. sg. *naktēs* „noci“ (pův. koncovka asi *-ois*, srv. got. *-ais*); 3. sg. opt., n. př. *tē-režē* „ať veze, ať vezou“ (srv. ř. *φέροι[τ]*; nom. sg. kmenů na *-en*, n. př. *akmū* „kámen“ (srv. lat. *-ō*); atd.) Všude pravidlo Leskienovo nedá se při posavadní nedokonalosti studia litevského vyslovování přímo dokázati: totiž tam ne, kde nejde o koncovky přízvučné, poněvadž různost kvality jen pod přízvukem jest dosti zaručena (str. 192). Tak n. př. víme, že koncovka *-os* v g. sg. kmenů na *-ā* má ton vzestupný, poněvadž slova, v tomto tvaru mající přízvuk na koncovce, vždy vykazují ton vzestupný, ale nevíme toho s bezpečností o *-os* jakožto koncovce nom. pl. těchto kmenů, poněvadž tato koncovka mimo jednoslabičné tvary zájmenné, které pro svou jednoslabičnost řídí se v příčině kvality tonové zvláštními pravidly, nikdy v lit. nemá přízvuku; totéž platí n. př. i o koncovce gen. sg. kmenů na *-a-* (pův. *-e-* *-o-*), *-o* (pův. *-ōd*), o koncovkách 3. os. slovesných kmenů na *ā* a *ē* (*-o*, *-ē*, z pův. *-āt*, *-ē*). A podobně nedá se při koncovce infinitivní *-ti* (n. př. *vėsti* „vésti“) vedle reflex. *-tē-si* (*vėstē-si* „vésti si, vésti se“) prokázati, že zkrácení *-ē* v *-i* je výsledkem Leskienova zákona, protože litevština nemá infinitivů s přízvukem na koncovce.*) Příklady takovéto nedokazují správnosti Leskie-

*) Sama povaha přízvuku *vėsti* ukazuje, že v I. třídě slovesné bývaly i oxytonové infinitivy (srv. r. *блещу*, *вещу*, *вещю* atd. a Obelaitovo pozorování, uvedené v Anz. für idg. Sprw. V 272). V infinitivě snad litevské některé dialekty daly působením analogie vzniknouti nesprávným zvukoslovně tvarům, jednak refl. *vėstī-si* vedle správného *vėsti* (s apokopou *vėst*), jednak akt. *vėstē* vedle správného *vėstē-si*; ale jsou dialekty, jež mají správné tvary *vėsti* (*vėst*) při *vėstē-si*, k jakýmž ukazuje tuším i lotyština (*vest*, *vėstē-s*). Litevské infinitivy jsou tvary kmene na *-t-*, nikoli kmene na *-ti-* (*-tei-*), srv. de Saussure IF IV 461 (kmen infinitivního jména na *-t-* je i v ar. instrum. tvaru *-tā* *-tām*, srv. IF III 134, Bartholomae Grdr. der iran. Philol. I 146 § 259 a; slov. inf. *-ti* mohl by býti rovněž z kmene na *-t*, pův. *-tai*); nesrovnávám se však s de Saussurem v tom, že by lit. *-tē* bylo nutně jiným tvarem

nových zákonů, ale ovšem jí ani neodporují, pokud bedlivějším pozorováním litevského vyslovování (anebo snad srovnáváním s jinými jazyky) by se nedokázalo, že slabiky, o něž jde, mají jinou kvalitu tonovou, než jakou pro ně zatím dle zákonů Leskienových předpokládáme.

Pro spojení dvojhhlásková v litevštině není analogických příkladů tak zřejmých a nepochybných, jako jsou příklady právě uvedené a jiné podobné; per analogiam lze se ovšem domýšleti zákonů podobných i při nich. Daly by se uvést asi příklady následující. Kmenová přípona *-ant-* participia praes. act. (pův. *-ont-*) má patrně kvalitu vzestupnou (srv. *de Saussure* Mém. de la Soc. de Lingu. VIII 425): nom. sg. m. *-as*, nom. pl. *-a* (pův. tvar střední?), s kvalitou nepochybně vzestupnou, v dialektech, které nevyslovují nosových pazvuků, zní s dlouhým *ā*, v dialektech jiných zní s nosovým pazvukem, kdežto v akk. sg. kmenů na *-a-* (*vītka*, pův. *vīqom*) zní jen krátké *a* (v jednoslabičných akk. zájmenných je ovšem kvalita vzestupná, a proto i dlouhé *-ā*, resp. *-a* s pazvukem). V akk. sg. kmenů na *-u-* zní koncovka krátce (*sūny* „filium“); v supině však dlouze (*vėsty*, s dlouhým *ū*), resp. s nosovým pazvukem.*) V složené deklinaci adjektivné ovšem akkusativné koncovky, nestojíce na konci, znějí jako nosové samohlásky uprostřed nebo na začátku slova, totiž dlouze, resp. s nosovým pazvukem (*gera*, *saŕdy* „dobrého, sladkého“, s krátkým *-a*, *-u*, proti *gera-jī* *saŕdy-jī*): ovšem akkusativné tvary deklinace složené nejsou v litevštině (ani ve slovanštině), jak se zdá, znění hláskoslovně správného (v. Ueber die sog. Flickvokale des lett. Volkslieds, Věstník Král. Č. Spol. N. 1895 9).

než *-ti* *-t*. Tvar pruský *west* jest ovšem jistě tvarem jiným, než lit. *vesti* (*vesti*), sice by pruština měla asi **westai* (nebo **uestei*?). Předpokládati jest pro baltské tvary dvojí původní koncovku infinitivnou (mimo prus. *-twei* a tvary supinové): *-ti* (= av. *-ti* Bartholomae § 259 b, které zde tuším neprávem se vykládá za instr. kmene *-ti*) v pr. *-t* a snad i v *-ti*, *-ti-s* některých lit. dialektů, a *-tai* (= av. *-tē* Bartholomae § 260 d) v lit. a lot *-tē* *-ti* *-t*; o těsné souvislosti dativní a lokálně koncovky *-i* *-ai* v. n. př. Bartholomae § 217 a 219. Lit. dativy kmenů substantivních (konsonantových) na *-i*, které se i apokopuje (*priumeni*, *vėšpat* de Saussure l. I 460; sem i dat. sg. *szum*, třikrát v Schleicherově čítance 98) mají buď (a sice nejspíše) pův. *-ai*, zkrácené v lit. dle Leskienova zákona v *-i*, anebo pův. *-i*. Koncovka *-ai* v dat.-lok. sg. kmenů konsonantových měla asi kvalitu raženou: srv. ř. *χαιαί* a Streitberg Urgerm. Gramm. 189 (4 b).

*) Podle svědectví slovanštiny (akk. sg. *synъ*, sup. *vestъ*) a jaz. stind. (*sūnūim* akk. sg., *kārtum* sup.) se zdá, že akk. sg. substantiv kmene na *-u* (*-eu-*) i supinum jsou tvary stejné koncovky. Hirt pro supina a některé kmene na *-u-* (z jiných příčin) sice domýšlí se zvláštní deklinace (pův. kmene na *-uo-*): domněnka jeho je však příliš nejistá. Různost kvality v koncovkách akk. substantiv lit. kmene *-u-* a supina zakládá se snad na tom, že supinum lit. s optativem kořene *bhū-* „esse“ pojí se v perifrastický optativ (*vėstum* *-biau*, *-bei* atd.), v němž koncové *-m* se zachovalo; supinum (jehož samého se užívá v 3. osobě za optativ) mohlo

Zdrželi jsme se při těchto úkazech hláskosloví litevského o něco déle pro jejich důležitost methodickou: ukazují totiž zřejmě, že rozličnost kvality tonové při dlouhých samohláskách, dvojhláskách (i dvojhláskových spojeních) sice stejných může způsobiti, že dlouhé samohlásky atd. mění se nesrovnalým způsobem, není-li jejich tonová kvalita stejná. A poznání toto jest pramenem, z něhož jazykozpyt čerpá nepřímě další svědectví o nestejně kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských vůbec. A k některým těmto nepřímým svědectvím, jichž váha ovšem dle rozličných okolností může býti i více nebo méně pochybná, chceme obrátiti pozornost čtenářovu právě v tomto odstavci svého referátu.

2. Zvláště nepochybné a zajímavé výsledky nalezl jazykozpyt v této příčině v jazycích slovanských. Jde o pozorování, jež počali již Brandt ve spise výše uvedeném a Fortunatov v článku Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen (Jagiěuv Arch. IV 575 nn.) a jež nabývá čím dále tím většího významu i n. př. pro poznání zákonů kvantity české (srv. Gebauer Historická mluvnice I § 502). Souhrny posavadních studií zde konaných (ovšem posud neúplných) obsaženy jsou m. j. v Jagiěově přednášce o slovanské kvantitě a slovanském přízvuku (stručný obsah v Anzeigeru III 251—254) a v Hirtově spise na str. 70 a nn.

Zvláště zřetelně význam kvalitativních rozdílů tonových jeví se v slovanských střidnicích dvojhláskových spojení s *r l*. Jak jevíly se rozdily tyto v době praslovanské, nelze říci ovšem s určitostí: ale podle střidnic ruských se zdá, že litevskému přízvuку taženému, vzestupnému, v slovanštině odpovídal sestupný, a litevskému sestupnému, raženému naopak vzestupný. Střidnice rozličných jazyků slovanských jsou ovšem rozličné. Ruština má za praslovanské sestupné (litevské vzestupné, tažené) -*or*- atd. má-li střidnice této skupiny slovní přízvuку, plnohlasně -*óro*-; n. př. lit. *barzdà, galvà*, akk. *bařzda, galva*, r. *borodà golová*, akk. *bórodu gólovu*, za praslovanské vzestupné (lit. sestupné, ražené) -*or*- však -*oró*- atd.: n. př. lit. *várna béržas*, r. *voróna berěza*. Čeština má zde za r. -*óro*- atd. krátké -*ra*-, za r. -*oró*- dlouhé -*rà*-: n. p. *brada, hlava, vrána, bríza*. Srbsktina má kvantitu opačnou než čeština: *bráda brádu, gláva glávu**) při *vràna brěza*. Původně byly jednoslabičné střidnice za těžeslabičné -*or*- atd. asi vůbec dlouhé, ale s kvalitou tonovou různou: v srbsktině zanikla délka při slabikách v praslovanštině vzestupných, v češtině při slabikách v praslovanštině sestupných.

by míti odchýlnou kvalitu z tohoto optativu, v němž jest oprávněna odchýlnou konstrukcí slabiky.

*) O kvalitativní různosti přízvuку v *bráda brádu* (a dlouhé a s přízv. vzestupným, a s přízv. sestupným) v. d.

Úkaz tento není v slovanštině ojedinělý, a smějíme předpokládati, že podobné rozdíly byly a ku podobným výsledkům vedly i při jiných původních délkách slovanských: t. j. při střidnicích za dvojhhlásková spojení s nosovkami (stsl. *e a*) a za původní dlouhé samohlásky i dvojhhlásky (stsl. *a ē i y*). Zde zbývá ovšem ještě vykonati veliký kus práce, která najde a nachází látku snad ve všech jazycích slovanských. Nejméně příznivými prameny těmto studiím jeví se jazyky, které daly zaniknouti staré rozmanitosti i v příčině místa přízvuku i v příčině kvantity samohlásek: jest to polština (bez kašubštiny) s lužičtinou, ač i zde bedlivé studium historické časem najde snad leckteré poučení. Nejdůležitějším zůstane v příčině této ovšem jazyk srbský, jenž zachoval rozmanitost přízvuku i kvantity, se slovínštinou, o níž platí totéž, v míře skrovnější (Jagić l. l. 251). U Hirta vyčteny jsou stručně výsledky posavadní, s některými pokyny novými, z nichž uvedeme následující.

V bulharštině již Fortunatov nalezl úkaz, svědčící snad o různém měnění původních délek podle různosti jejich původní kvality tonové: podrobněji obíral se jím Conev v článku *За ударението въ български езикъ* (Sborník VI 2—12). Zde ukazuje se tento zákon, jenž v podrobnostech (zvl. v příčině některých výjimek) vyžaduje ještě objasnění: praslovanská délka s tonem sestupným zachovává přízvuk na kořeni, kdežto při prasl. délce vzestupné mívá bulharština přízvuk na příponě; n. př. r. *smórod*, s. *smrád*, č. *smrad* b. *smradō't*, s. *čín* b. *čínō't* (i *čínō't*), ale r. *poróg*, s. *prąg*, č. *práh* b. *prágō't*, s. *rūs* b. *rúsi*. Ovšem podobně jeví se i původně krátké samohlásky, mají-li v srbštině nepůvodní zdloužení (n. př. s. *mór* b. *mōrō't*, ale s. *gro"b* b. *gróbō't*), což snad ukazuje, že pravidlo toto může býti původu pozdějšího.

Srbština rozpadá se ve dva díly: v čakavštinu (na pobřeží a na ostrovech dalmatských) a v štokavštinu (vlastní srbštinu; o kajkavštině vlastně se ještě neví, je-li ji počítati za dialekt srbský, či za slovinský, či za přechodní). Čakavština zachovala věrněji staré přízvukování a podlé toho má i jednoduché přízvuky: krátký ' a dlouhý '. Dle Leskienových pozorování (Abh. d. K. Sächs. Ges. d. Wiss. XIII č. VI 24 = 550 n.) v slabikách kořených zůstávají pod přízvukem praslovanské délky dlouhými, byl-li pův. ton sestupný (a délka zůstává i v slabice před přízvukem), ale krátí se pod přízvukem, byl-li pův. ton vzestupný: n. př. nom. sg. *glává*, *bradá*, akk. *glávu*, *brádu*, r. *golová borodá*, *gólovu bórodu*; pod. č. *rūkà*. ak. *rúku*, lit. *rankà raňka*, č. *drúg drúga*, lit. *draūgas*, ale *vřàna*, lit. *várna*, lit. *zēt zēta*, lit. *žēntas* „zeť“, č. *līpa* „lípa“, lit. *lēpa*, č. *žila*, lit. *gýsla* atd. Štokavština změnila často místo původního přízvuku, tak, že pravidlem jej nechala přejíti o slabiku k začátku slova; na začátku slova tento přechod nebyl možný, ale přízvuk původní má zde jinou kvalitu než přízvuk, který sem se dostal ze slabiky

následující; původní přízvuk zde se označuje na krátké samohlásece *˘*, na dlouhé *˘* (*), nepůvodní na krátké samohlásece *˘*, na dlouhé *˘* (**). Odečtou-li se tyto rozdíly, srovnává se čakavština se štokavštinou; n. př. č. *glavà glávu, bradà brádu, rùkà rùku, drùg drùga, vràna, zèt, lùpa* = št. *gláva glávu, bráda brádu, rùka rùku, drùg drùga, vràna, zèt, lìpa, žìla*.

V češtině, jako nahoře bylo řečeno o dvojhláskových spojeních s *r l*, výsledek původních rozdílů tonových při původních délkách jeví se opačným způsobem než v srbštině. Praslovanský vzestupný ton (lit. sestupný, ražený) jeví se pravidlem samohláskou dlouhou: n. př. *vràna, lùpa, žìla* atd.; praslovanský sestupný ton (lit. vzestupný, tažený) naproti tomu pravidlem samohláskou krátkou, byl-li na ní původně přízvuk: n. př. *rùka, drùh*. Délka, jako v srbštině, v druhém zde uvedeném případě jeví se podle všeho, kde původně byl přízvuk na slabice následující, n. př. s. *dìra* (z *dirà*), *ùcha* (z *jùchà*), *hvàla* (*chvālà*) atd., č. *dìra, jìcha, chvāla* (Hirt 84). „Z toho viděti, že věci jsou zde dosti spletité, a že dán jest podnět k hojnému vyrovnávání rozdílů... Různosti v kvantitě při tolikých (českých) slovech a odchylky od srbštiny a ruštiny právem vykládá Jagic (l. l.) ze starého střídání místa přízvuku“ (Hirt).

I pro dlouhé koncovky slovanské z rozličných způsobů, jakými se ve slovanštině jeví, hledány byly stopy původních podobných rozdílů tonových: v. Hirt 85 nn. Bezpečnějších výsledků zde posud není.

3. V jazycích arijských, v řečtině, ani v jazycích italských nebylo posud nic nalezeno, co by s bezpečností se dalo vykládati podobným způsobem za následek rozdílů tonových při hláskoslovných útvarech sice stejných, nehledíme-li k rozličné platnosti dvojhlásek akutových a circumflexových v koncovkách řeckých (str. 194 n.); o ojedinělém pokuse Streithbergově, latiny se týkajícím, v. Hirt 44.

Za to v germanštině shledán již dosti dávno (nejprve W. Schererem ve spise *Zur Geschichte der deutschen Sprache* 1868) úkaz, který docela upomíná na různosti osudů litevských koncovkových samohlásek, o nichž jsme vyložili na str. 444 n. Studium koncovek germánských s hlediště tonové dvojakosti dělek prajazykových, na které jazykozpyt přirozeně během času se postavil, vedlo v posledních letech k dosti podstatné změně posavadních názorů o hláskoslovných zákonech týkajících se konce slov germánských, a třeba výsledky jeho se ještě neuznávaly ode všech germanistů za správné a třeba i některé jednotlivosti i při

*) Tento přízvuk na dlouhé slabice je sestupný („schleifend“ dle Jagicé l. l. 251, 252): srv. n. p. *br̃eg, s̃eno*, dial. vysl. *br̃i jeg, si j̃eno; grõ-hot, pr̃a ha*, kontrakcí *gr̃ot, pr̃a* (Jagicé l. l.).

**) Tento dlouhý ton je vzestupný („gestossen“): *ml̃eko, l̃epa, sr̃eda* zní dial. *ml̃ij̃eko, l̃ij̃epa, sr̃ij̃eda* (Jagicé 252).

novém tomto hledišti zůstávaly záhadnými, upříti nelze, že hypothese dvojakosti délek a dvojhlásek koncovkových zdá se býti povolanou, aby vyjasnila rozmanité záhady germánských koncovek. Starší theorie o nich shrnuty jsou na př. v Brugmannově Grundrisse I § 659 nn., theorie novější, vycházející právě z naznačeného hlediště, u Hirta (str. 52 nn.), a podrobněji v Streitbergově knize Urgermanische Grammatik (Sammlung von Elementarbüchern der altgerm. Dial., hsg. v. W. Streitberg, I, Heidelberg 1896, na str. 178—191), po které vůbec by sáhnouti měl každý, komu jde o stručné poučení o novějších pokrocích jazykozpytu srovnávacího na poli germanistiky. Následující výklad vzat jest v podstatě z knihy Streitbergovy; zákony, o něž jde, počal, nehledíme-li ku prvním pokusům Scheierovým a Mahlowovým, sestřiovati Fr. Hanssen (KZ XXVII 612 nn.).

Koncovkové délky pragermánské zkrátily se, měly-li ton ražený, ale zůstaly délkami při tonu taženém: platí tedy pro germanštinu zákon týž, co pro litevštinu. Rozdíl jediný (dle Streitberga; Hirt se zde s ním úplně nesrovnává) jeví se v tom, že dlouhé samohlásky koncovkové, následuje-li za nimi -s, v litevštině se krátí nebo zůstávají dlouhými podle téhož pravidla (n. př. *galvōs* g. sg. „hlavy“, ale *naktīs* „noci“ akk. pl., v. str. 445), ale v germánštině zůstaly dlouhými při obojím tonu (n. př. v koncovce g. sg. a n. pl. kmenů na -ā, pův. -ās s tonem taženým, got. n. p. *gibōs*, a pod. 2. sg. opt. sloves bezpříznakých, pův. -īs s tonem raženým a i v got. n. př. *wileis*, t. j. *wīlis*). Srv. n. př.: abl. sg. got. *undarō* „ze spodu, dole“ (stind. *adharād*), s pův. taženou koncovkou -ōd (nebo -ād), got. -ō v gen. plur. z pův. taženého -ōm, 3. sg. opt. got. *baírāi* (= ř. *qéqoi*) s pův. taženým -oit a p. vedle střidnic za pův. koncovky s délkami raženými, n. př. 1 sg. g. *baíra* (= ř. *qéqow*), nom sg. kmenů na -en-, pův. *ōn* nebo *ō* (ř. -ow, l. *ō*), n. př. got. *guma* (= l. *homō*), pův. -sai -tai v 2. 3. sg. med. (ř. -sai -tai s akutovým ai) v got. *baíraza*, *baírada* (srv. *qéqesai qéqetai*).

Podobnost úkazu tohoto v litevštině a germanštině bije v oči, a jest ještě větší, přihlédneme-li k němu blíže. Mimochodem jsme se již zmínili, že v litevštině koncovkové dlouhé samohlásky, které zůstaly původně délkami dle Leskienova zákona, později se přece v některých dialektech zkrátily (tak i lotyština vesměs je zkrátila): v. str. 444*; tak zkracují se i v pozdějších dialektech germ. délky starší, které ještě délkami se jeví v gotštině (n. př. g. pl., got. -ō, sthněm. -o; 3. sg. opt. got. -ái, sthněm. -e), kdežto pův. ražené délky, zkrácené v gotštině, v dial. pozdějších dle určitých pravidel na mnoze se úplně ztrácejí (i v lit. je cosi podobného, jen že apokopování nefidí se zde nijakými pravidly; ale dialektické krátké samohlásky, vzniklé ze starších pův. tažených délek, ani v litevštině se neapokopují, mimo případy ojedinělé a zvláštní). V litevštině časem tvary jednoslabičné osudy

svými liší se od koncovek slov víceslabičných (srv. n. př. deklinaci jednoslabičných zájmen se shodnými tvary kmenů víceslabičných): dle pravidel, jež Fortunato v slibuje objasnit, ražený ton pro jednoslabičnost mění se druhdy v tažený, a působí pak zachování délky (n. př. v instr. sg. kmene na -o e-: *tū* „tím“, ale *vilku* z **vilkū*; pův. konc. ražené -ō). I v germanštině, snad podobným postupem, jednoslabičná slova s koncovkou pův. raženou zachovávají v gotštině délku: n. př. srv. nom. sg. kmenů na -ā, v got. *a*, ale got. *sō* (= stind. *sā*) „ta“.

III.

Rozličné úkazy, o kterých byla řeč v odstavcích předešlých, nalézají dnešního dne při pěstitelích jazykozpytu indoevropského veliké pozornosti. A to plným právem: nejen pro to, že vědecké hláskosloví všimati si má všech možných rozdílů v hláskování, jevících se v rozličných jazycích, jimiž se obírá, nýbrž i proto, že patrně máme před sebou úkaz, původem svým se hlásící za jeden ze společných znaků jazykův indoevropských, úkaz, jenž u vývoji hláskosloví jazykův indoevropských měl veliký význam. Dosti dlouho sice trvalo, než úkazy tyto, již dříve nikoli neznámé, vymohly si pozornost, která jim sluší, jsou i dnes jazykozpytci, kteří ještě nepochopili plné jich významu, ba i takoví, kteří v bádání o kvalitách tonových shledávají zbytečné, nýbrž škodlivé novoty a ptají se, má-li na př. germanista, chce-li historii germanštiny rozuměti, dříve si osvojiti litevské přízvukování, a p.: ale hlasy takovéto již jen nesměle a zřídka se ozývají.

Ovšem nelze upříti, že nová tato pozorování výsledků nepochybných posud mnoho neposkytla. Nepochybné výsledky posavadní o významě různosti tonové kvality a vývoji jazykův indoevropských shrnouti lze asi v následující větu: rozdíly kvality tonové v dlouhých koncovkách jeví v tvarosloví litevském se strany jedné, a řeckém se strany druhé tolik shod, že patrně takovéto rozdíly předpokládati musíme již pro prajazyk indoevropský. Poznání toto pochází již od Bezzenbergera (BB VII 66 nn.) a Hanssena (KZ XXVII 612) a opírá se o celou řadu koncovek, v nichž litevskému přízvuku taženému odpovídá v řečtině circumflex, litevskému přízvuku raženému akut. Některé neshody v mínění rozličných učenců strany totožnosti nebo různosti jednotlivých koncovek litevských anebo řeckých v podstatě na věci ničeho nemění. Doplňuje se poznání toto dále ještě příbráním koncovek germanských (dle theorie, o níž byla řeč na str. 449 n.) a staroindických: koncovek posléze jmenovaných dle mínění referentova (str. 196 n.) neprávem. Tak srv. na př. nom. sg. kmenů

na -ā-, ř. *τιμή* atd., v ř. nikde s cirkumflexem, lit. *gerà*, zkráceno z *geri* (v. *geró-ji*), akk. sg. týchž kmenů ř. *τιμήν*, lit. -a, vyslovované krátce a tudíž pův. s tonem raženým (v. str. 446); u kmenů ž. na -ī v nom. sg., n. př. participií, germ. -*ndi* (g. *frijōndi*), s krátkým *i* a tedy dle str. 450 pův. raženým -ī, lit. -*anti*; nom. du. kmenů na -e o-, ř. *θεῶ*, lit. *vilku* (u zkráceno z raženého *ū* = *ō*); 1. os. sg. ř. *τέλω*, s -ō pův. raženým dle got. *baíra* (s krátkým -a), lit. -ū (refl. -ū-si). Naproti tomu: gen. sg. kmenů na -ā-, ř. *τιμήs*, lit. *ōs*, instr. (dat.) pl. u -e o-kmenů, ř. -*oīs*, lit. *aīs*; gen. pl. všech kmenů, ř. -*ōv*, lit. -*u* (s tonem taženým), got. -ō (-ē), dle str. 450 nezkráceno; v opt. themat: ř. *φέρου(τ)* s tonem cirkumflexovým (proto n. př. *πράσσοι*, ne *πράσσοι*, str. 195), lit. *te-vežē* „ať veze“, got. *baírai* (s nezkráceným *ai*) a j.

V příčině slabik nekoncových, zvl. kořených, není posud podobných shod konstatováno, a sotva se kdy najdou. Aspoň posud kvalitativné rozdíly tonové v slabikách kořených dají se konstatovati jen v jazycích větve baltskoslovanské (aspoň s nějakou bezpečností), a právě zde v slabikách kořených jeví se povaha tonu méně stálou než v slabikách koncových. Jeví se nestálou i v jazycce téměř, takže odvozeniny jistého způsobu mívají svoji stálou kvalitu tonovou (tak n. př. vedle lit. *várnas*, r. *vórono*, č. *van*, pův. **vornos* s kvalitou v lit. taženou, v slov. sestupnou, je lit. *várna*, r. *voróna*, č. *vrána* s kvalitou raženou, resp. vzestupnou); srv. o tom de Saussure Mém. de la Soc. de Lingu. VIII 429 *), Hirt 133. Jeví se kvalita tonu (aspoň zdánlivě) nestálou v slabikách kořených, srovnáme-li jazyky rozličné mezi sebou: lotyština v slabikách kořených skoro pravidlem má kvalitu tonu opačnou než litevština, a totéž platí o slovanštině (n. př. lit. *várna* s raženým, sestupným, lot. *várna*, sl. **vornā* s taženým, vzestupným tonem); srv. Hirt 149 nn. (v lot. i kvalita tonová koncovek bývá odchylná od litevské, ač zde ještě není podle všeho naše znalost lotyštiny, založená na pracích Bielensteinových, ve všem hotova a nepochybná). Pro jiné jazyky indoevropské není v příčině tonové kvality slabik nekoncových zatím nijakých bezpečných indicií, ani přímých ani nepřímých. Z věcí, které sem by patřily, budiž zde uvedeno, že roz-

*) Zde doporučuje se úkazu tomuto pojmenování metatonie (změna intonace původní v jinou; intonací je de Saussurovi tonová kvalita, a rozeznává inton. *rude* = ražená, a int. *douce* = tažená). Zvláštní zajímavosti jsou doklady metatonie při tvoření jmen hypokoristických: n. př. lit. *Dovydas* „David“, ale hypok. *Dōvas*; srv. ř. hypok. jako *Ἐπαφῶs*, *Θεοδῶs*, ion. *Ἀπελλῆs* a p. (s koncovkou sice akutovou). Je-li pravda, že tažené délky jsou vlastně délky nadměrné (třimorové, v d.), měli bychom zde podobné dloužení, jaké nalezáváme i při konsonantech jmen hypokoristických (srv. str. 134, při čem mítí jest na mysli, že „zdvojování“ souhlásek je vlastně jen prodlužováním jich).

díl mezi t. zv. krátkými a dlouhými samohláskovými liquidami a nosovkami dle toho, co shledali o jich střídnicích v litevštině Fortunatov (Arch. f. sl. Phil. IV 586 nn.) a de Saussure (l. l. 431 n.), dal by se pochopiti za rozdíl v tonové kvalitě dvojhláskových spojení *er el en em*.*)

Jaký byl původní rozdíl mezi oboji tonovou kvalitou samohlásek dlouhých a dvojhlásek, jest a zůstane asi neznámo. Jest způsob, jak Litvan vyslovuje tyto rozličné kvality, nejbližší prajazykovému, či způsob Lotyšův, či Srbův atd.? Otázky podobné zdávají se mi vždy illusorními, byť často s určitostí se k nim odpovíдалo. Fortunatov v pojednání svém o přízvuce pruském (v. str. 193. a nyní i résumé v Anzeigeru VII 174 nn.) mluví při dlouhých samohláskách o trvalých, nepřetržitých délkách a přetržitých (dvojvrcholových, s expiračním proudem v díly se rozpadajícím), při dvojhláskách a dvojhláskových spojeních hledá rozdíl v krátkém či dlouhém trvání druhé části dvojhlásky (n. př. *ei eī*). O délkách tažených mluvívá se často (tak Streitberg, Hirt a j.) jako o dvojvrcholových nadměrných, třímorových, na rozdíl od ražených, dvojmorových prostých: nejstejnost střídnic v koncovkách lit. a germ. vykládá se tak za výsledek krácení v podstatě všude stejného, o jednu moru, tak, že při původní koncovce třímorové (tažené) zbyla délka dvojmorová, při původní koncovce dvojmorové mora jediná, t. j. vokál krátký. — Kdo tohoto výkladu se drží, odvolávají se na Baranowského litevské přízvukování (ve Weberových Ostlit. Texte, Výmar 1882). Jsou-li výklady Baranowského správný (připomínám, že nejsou založeny na nijakém skutečném měření, a jsou tak ve všem úměrny, že skoro tato neobyčejná úměrnost zdá se znakem umělosti), platí rozhodně jen o dialektech, jež líčí, a není správně, jak činí n. př. de Saussure a Hirt, vykládati přízvukování Baranowského za vůbec a nepochybně litevské (v kuse pro system jeho důležitém, totiž v příčině kvantity přízvuchného *i u*, Bezzenberger prohlásil, BB XXI 291, že v dialektech jemu známých rozhodně znějí krátcе, ne jak Baranowski je popisuje; ref. setkal se teprv jen se dvěma Litvany, ale jejich vyslovování mimo všechnu pochybnost také se přičilo soustavě Baranowského). A kdyby i výklady Baranowského byly správný, nedokazují ovšem ničeho o výslovnosti prajazykové. Jakéhosi pravdě podobnějšího soudu o výslovnosti této bychom se tuším dobrali teprv, kdyby se ukázalo,

*) Vlastně „irracionální vokál“ *e* v těchto spojeních nebyl asi jednotným: slov. *er el*, *er el*, a lit. *ir il*, *ur ul* nutně ukazuje k jeho kvalitativní různosti původní (a sice asi tak, že v řadě *e o sl. er el*, lit. *ir il* jest asi zeslabením pův. stupně *er el*, sl. *er el* zeslabením pův. stupně *or ol*).

že rozličné způsoby vyslovování známé z jazyků rozličných ukazují k jistému společnému východišti: to se posud nestalo.

Rovněž ne dosti jasný jest původ těchto rozdílů tonových, ač o něm vysloveny byly některé domněnky více nebo méně pravdě podobné. Ovšem že tyto domněnky vycházejí i ze stadií vývoje prajazyka indoevropského, které nejsou vlastně již přímo dostupny srovnáváním historických fakt jazykových, a druhdy vedou i k usuzování, jež blíží se značnou měrou chybnému kruhu logickému. Výklady tyto, jsou-li původně opravdu tažené délky indoevropské trimorovými, dávají viděti ve vzniku délek tažených cosi podobného t. zv. dlužení náhradnému: taženost délky dle nich jest výsledkem ztráty buď celé slabiky, anebo druhé části dvojhláskové. Srv. Streitberg Urgerm. Gramm. 159, kdež uvedena podrobně literatura věci se týkající.

Vzniká dle toho tažená délka 1. stažením různoslabičných samohlásek v jedinou dlouhou nebo v dvojhlásku. Tak prý n. př. tažené *-oi-* v optativě thematickém z *-o-* (them. samohlásky) a *-i-* (znaku optativního), tažené *-ās* v gen. sg. kmenů na *-ā-* z *-ā-* (kmenového) a (dle některých učenců) z *-es* (koncovky genitivné), atd. Výklad tento zvl. shledáváme často při rozбореch tvarů deklinací kmenů na *-e o-* i *-ā-*, ovšem i jinde; a taženost či raženost koncovkových délek zde brává se za kriterion správnosti rozborů dřívějších, dle nichž dlouhé samohlásky zde byly vykládány skoro vůbec za výsledek stažení samohlásky kmenové se samohláskou přípony pádové (n. př. koncovka neutr. pl. *-ā-*, s tonem ražením, a proto prý nikoliv výsledek stažení). — 2. Podobně vzniká tažený ton na délce, za kterou zanikla slabika synkopou (neb apokopou). Tak n. př. v gen. sg. kmenů na *-i-* a *-u-*, pův. *-ois* *-ous* s taženými dvojhláskami, ze staršího *-oi-so* *-ou-so* (tak vykládá Streitberg IF III 369 nn.). — Nejspíše setkáváme se s nepochybnými útvary jazykovými při 3. případě vzniku tažených délek. Dvojhláska s dlouhým raženým hlavním vokálem (*ōi*, *āu*, a p.) anebo podobná skupina dvojhlásková (*ēn*, *ōr* a p.) mění se v samohlásku dlouhou taženou, zanikne-li druhá její část. Tak n. př. ř. Ζῆρ, ved. *djām*, lat. *diem* z **djēum*, hom. ἰχῶ z ἰχῶρ, βῶν, stind *gām* z *gʷōum*, lit. *duktē* z *duktēr*, ř. *αἰων* s touže koncovkou co lit. *sédā* „sedé“ (pův. *-ām*), ř. *ἄκων* (s akutovým ω), lit. *akmū* atd. Ovšem shledáváme se zde s leckterou neshodou; často lze vyložití odchylnou kvalitu tonu za výsledek působení analogie (n. př. lit. dial. *akmū*, s taženou koncovkou, ze staršího **akmōn* může míti taženost nepůvodní vlivem druhého tvaru, *akmō*, lit. *akmū*, s nímž střídalo se původně dle jistých větových zákonů; ř. ἑγῶ místo očekávaného **ēγῶ* naopak může míti akut z pobočného tvaru ἑγῶν se správným akutem, *Διῶ* m. **Διῶ* z *Διῶi* a p.) a také se tak i druhdy vykládá; ale neshody tyto jsou příčinou, že rozliční jazykozpytci o platnosti tohoto zákona se

nesrovnávají, tak že n. př. někteří připouštějí jej jen pro některé z dlouhých dvojhlasek a dvojhlaskových spojení a p.

Že podobné příčiny mohou mít vliv na změnu tonové kvality, jest viděti zejména v jazyce litevském, kde zvláště při synkopování a apokopování zajímavé věci nalézáme (srv. Brugmann Grundriss I 563 n.). Tak n. př. při *sēnas* „starý“ jest synkopovaný tvar s odchýlnou kvalitou tonu, *sēns*, při *gālī* „může“ podobně *gāl*. Tak n. př. i *ėlnis* „jelen“ předpokládá tvar s plnější odvozovací příponou, **ėlenis*. Jak viděti, v uvedených zde dokladech nalézáme při synkopě změnu tonu taženého v ražený, tedy úkaz opačný zákonu, hledanému pro prajazyk. Za to jsou v litevštině případy více nebo méně nepochybné, kde na jediné samohláске původně dlouhé nebo na dvojhlasce synkopou či apokopou z tonu raženého vzniká tažený. Tak na př. v lok. pl. *vilkūse* „ve vlčích“, *mergosė* „v dívkách“, podle všeho s raženým *ū*, o, apokopou vzniklo *vilkūs*, *mergōs*, s taženým *ū*, o. Z *gāusi* „chytí“, s raženým *āu* vzniká apokopou tažené *gaūs*. V mluvnici Universitas linguarum Litvaniae z r. 1737, právě vydané od J. Rozwadowského (v Krakově 1896, nákl. Akad.) na str. 43 čteme paradigma futurové sl. *dalýti* „dělit“ takto: *dalisiu*, *dalisi*, *dalīs*, *dalissime*, *dalisite*, *dalīs*; dle pravopisu této knihy je antikvové *i* = raž. *ī* (dnes psáno *ý*), kursivné *ī* = taž. *ī* (*ý*): taženost kmenového *ī* by se srovnávala s faktem, že 3. os. *dalīs* vznikla apokopou z *dalýsi* (s raž. *ý*). Ovšem působením analogie mnoho takového rozdílu zaniká a tak se říká dnes (aspoň dle mluvnic známých) *dalýs*, s týmž raženým, v apokopovaném tvaru nesprávným *ý*, co v tvarech ostatních (1. os. *dalýsiu*, 2. os. *dalýsi* atd.).

Kterak kontrakcí vzniká ton tažený (circumflex), zvl. v řečtině, viděti v dokladech, jichž bylo by zbytkem uváděti.

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Opsal V. Hauer.

(Dokončení.)

List 177b

66 (67).

Plausu chorus letabundo hos pleſsem ſbor weffelym tyeſch
attolat, per quos mundo ſonant pozdwyhny, ſkrzye kterez ſwyetu

ewangelia. Voce quorum salus fluxit, nox processit et illuxit sol illustrans omnia. Curam agens sui gregis pastor bonus, auctor legis quatuor instituit. Quadriformis ad medelam formam iuris et cautelam, per quos scribi voluit.

Circa thema generale habet quisque speciale stili privilegium. Quos designat in propheta forma scriptus sub discreta vultus animalium. Pellens nubem nostre molis intuetur iubar solis Johannes in aquila. Supra celos conscendit summi patris deprehendit natum ante secula.

Os humanum est mathei in humana forma dei dictantis pro-sapiam. Eius genus sic contexit, quod a stirpe david exit per carnis materiam. Vultus bovis luce datnr, in quo cristus figuratur nova factus hostia. Hora crucis fit mansuetus mactatus bos, sic et vetus transit observancia. Et leonis rugientis marco vultus resurgentis, que patet potencia. Voce patris excitatus surgit cristus laureatus immortalis gloria.

Hiis quadrigis deportatur mundo deus, sublimatur istis archa vestibus. Paradisi hec

znye dobro swyestye.¹⁾ hlafsem kterychz spassenye roste, nocz²⁾ przyesla gest a zaſwyetylo ſye ſluncze ofwyeczuge wſlyeczko. peczý czynýe ſwego ſtada paſtyrz dobry, rozmnozytel³⁾ zakona czteryzy ofstawyl gest. cztwera k lekarzſtwý twarnoſt prawa ku oftrzyehaný, ſkrzye ktere pſaty chtyel.⁴⁾

podle zalohy obecne gma kazdý zwlaſtnye pýſlu wloženýe, ktere znamenawa w proroczýe twarnoſt pſany pod rozomnu twarzý⁵⁾ zwyerzat. otehnaw oblak⁶⁾ naſſýe tyezkoſtý opatrzył gest bleſkot ſlunczye⁷⁾ . . . w orlyczye twarzý. na nebeſſa kdynz wſtupyl gest, wychopyl gest narozeneho przed wyeký.

uſta⁸⁾ lidſka gest . . . w lyd-czke twarzý bozye wyprawugyczyeho⁹⁾ poroženýe. gyeho rod tak ſetkal gest, genz z rodu dawydowa wyſel gest ſkrzye pokolenýe tyela. oblyczyeg wolow ſwatemu lukaſſowy dan gest, w kteremz ſyn bozý znamenawa ſye nowa uczynen obyet. w ho-dynu krzyzye byl gest pokorny⁹⁾ zabýt jako wol, tak ſtary odeſla gest chowatelnoſt.¹⁰⁾ gest lwa rzwuczyeho . . . oblyczyey wſtaleho z mrtwych, kteraz zgewna gest mocnoſt. hlafsem otczye-wym zbuzen wſtal gest ſyn bozý okraſleny nemrtedlnu¹¹⁾ ſlawu.

tyemito kolý wofy ſye¹²⁾ na ſwyetýe buoh, powyſuge ſye tyemto krzyeſtanka wyera ru-

66. ¹⁾ tot. cztenye. ²⁾ tempnoſt (= tēpnof). ³⁾ tot. buoh. ⁴⁾ tocz lydy gest nauczýtý. ⁵⁾ oblyczyegýe. ⁶⁾ tot. tempnoſt. ⁷⁾ ſyna bozyeho. ⁸⁾ tot. twarz. ⁹⁾ tychy. ¹⁰⁾ tot. zakon. ¹¹⁾ tot. wyecznu. ¹²⁾ nad tím pſáno wnofy ſýe, ale jeſt to přetrženo.

^{*)} pſáno: wyprawugyczyech, e před ch jeſt přetrženo. Čhtěl-li písař vynechat i ech, spojoval slovo to s twarzý.

fluenta nova fluunt sacramenta,
que irrorant gentibus. Non est
domus ruitura hac subuixa qua-
dritura, hec domus domini.
Glorietur in hac domo, qua be-
atus vivit homo, deus iunctus
homini.

chem.¹³⁾ raystý ty potokowe
nowe teku¹⁴⁾ swatošť, ktere
roffu¹⁵⁾ puftyegý . . . neny ten
gešt dom¹⁶⁾ padly¹⁷⁾ tyemyto
podštawený čtyrzmý slupy, to
gešt dom božý. flawen bude
w tomto domýe, kterymz blaho-
flawný zyw gešt czlowyek, boh
przygyednaný czlowyeku.

List 181a.

67 (68).

O beata beatorum martyrum
solempnia. O devote recolenda
victorum certamina. Digni dignis
fulgent signis et florent virtu-
tibus. Illos semper condecenter
veneremur laudibus.

Fide, voto, corde toto adhe-
runt domino. Et invicti sunt
addicti atroci martirio. Carcerati,
trucidati per tormentorum ge-
nera. Igne lesi, ferro cesi per-
tulerunt plurima. Dum sunt
torti, cedunt morti carnis per
interitum. Ut electi sunt adepi
beatorum premia. Per contem-
ptum mundanorum et per bella
porcia meruerunt angelorum vi-
ctores consortia.

Ergo facti coeredes cristo
n celestibus Aput ipsum vota
nostra promovete precibus. Ut
dost huius finem vite et post
transitoria In perhenni merea-
mur exultari gloria.

o blahoflawene blahoflawe-
nych muczednykow bodý, o na-
boznýe cztytedlna wytezew bo-
yowanye. doštoyny doštoynýmý
štkwyegy šye dywý a ktwu
cznoštmý. ty gyšte wždy šlušnye
čztýemý chwalámý.

wyeru, zadošť¹⁾ y wšlym
šrdczem przydrzyely šu šye ho-
špodinu. a yako neprzymozeny
gfu przydany ukrutnemu mu-
czeny. w zalarz wšazený, mu-
czený muk rody. ohnem y ura-
zený, šyeczený zelezem przyetr-
pyely gfu mnohe. kdy býechu
muczený, poštupyly gfu šmrty
tyela škrzye muczenýe. yako
zwolený przyyaly gfu hlaho-
flawnych otplaty. škrzye potu-
penye šwyetškich a škrzye bogye
šylne zašluzely gfu andyšlkeho
wytezyewe towaryštwýe.

proto*) uczynený dyedczy
bohu na nebeššych u nyeho
zadošť naše przyprawugte pro-
šbamy, aby po škonczený tohoto
zywota a po mynugyczch wy-
ezech wyeczney šlawye zašluzely
bychom radowaty šye.

¹³⁾ tot. ewangelyštamy. ¹⁴⁾ neb wydawagý. ¹⁵⁾ tot. naboženštýe.
¹⁶⁾ tocz. czlowyek. ¹⁷⁾ letugýczý.

67. ¹⁾ neb šlybem.

*) pto.

List 182b.

68 (69).

Agone triumphali militum
regis summi dies iste celebris
est populis cristo regi credulis.
Hii delectamentum respuerunt
mundanorum Et cruce[m] tunc
turpem quotidie baiolarunt.

Quos nullius feritas a cristo
separat, quin ad deum milenis
mortibus properent. Non carcer
ullus aut cathena moliunt for-
cia in cristo pectora. Sed nec
ferarum morsus diri martirum
solidum excavant animum. Non
iminens capiti gladius territat
fortissimos milites optimi do-
mini.

Nunc manu dei complexi
persequentium insultant furo-
ribus condamnati crudelibus Et plebi
cristi solamen supeditant in
cunctis laboribus lubrici seculi.
Vos cristum martires nos valde
fragiles precibus nos iusto iudici
sinceris iugiter commendare curate.

bogem wytyeznym rytterzow
krale naywyššyeho den tento
šlawny lydem bohu kraly wyer-
zyczym. ty kochanye zhrzyely
gfu šwyeczkyeh wyecznych a
muku¹⁾ tehdy obawnu²⁾ na
wfaky den y pyestowaly gfu.

kterez nyzadneho vkrutnošt
ot wyery kryftowy otluczyla
gest, . . . k bohu tyššyeczemy
šmrtmy³⁾ przyblyzowachu šfe,
any zalarz y geden nebo rzetyez
obmyekczyly gfu šylnych v bo-
zye pršy. any zwyerzat kufanye
ukrutne⁴⁾ muczednykow pe-
wny⁵⁾ promyenyly gfu um.⁶⁾
ne naštawagye . . . mecz vthro-
zyl*) gest nayšlynyeyššye rzy-
tyrzyewe naylešyeho pana.

nynye ruku božy zhopeny
šwych protywnykov klamagy
mukamy kdyšš⁷⁾ ukrutnym(i).
ofadye božye utyechu y podda-
wagy na wfšyeh dylech plzkeho
šwyeta.⁸⁾ a wy bozy krzeched-
nyczy, my welmy krzechedy
profbamy našš špawedywemu
šudczy cristowy*) czyštymy
šnaznymy poruczte tbašte.

List 184b.

69 (70).

Spe mercedis et corone stetit
martir in agone ad mortem obe-
diens. Morte cristum itamitus
fide firmus et firmatus firmo
gressu gradiens.

nadyegye odplaty a koruny
štal gest muczednyk na mukach
do šmrtý pošluffen gfa. šmrtý
boha našhledowaw, wyeru pe-
wny¹⁾ y potvrzen twrdym cho-
dem²⁾ chodye.

Furit furor militaris, ut vir

prcha³⁾ zlošt⁴⁾ rytterška, aby

68. ¹⁾ krzyz. ²⁾ hroznu. ³⁾ tot. muczenymy. ⁴⁾ hrozne. ⁵⁾ twrdy.
⁶⁾ vmyšl. ⁷⁾ tot. na šwyetye. ⁸⁾ tot. nevtawyczneho.

*) psáno: vkrozyl; možno tudíž čísti i vkročzyl.

69. ¹⁾ twrdý. ²⁾ tot. pewnym obyčyegem. ³⁾ neb zbudyła. ⁴⁾ neb
prchlywošt.

sacer sacris aris imoletur hostia. Quem occidunt et scientes introducunt nescientes ad eterna gaudia. Cristi fortis hic athleta, qui subire mente leta mortem non abhorruit. Ut sit salus infirmorum et medela peccatorum, graciosam promeruit.

Ceci, claudi, surdi, muti sunt ad usum restituti divina potentia. Non est morbus, quem non curet, dum morbosum non obduret tanta diffidencia. Hostes cristi cristo cedunt, signa signis dum succedunt argumenta fidei. Ergo martir invocetur, ut per eum nobis detur ad superna provehi. Amen.

muz swaty swatym oltarzom obyetowan bý býl obyet.⁵⁾ ktereho zabychu a wyeducze uwedly gfu newyeducz do wyeczne radoſty. božýe ſylný tento muczedlnyk,⁶⁾ genz podgtyť myſly weſſelu ſmrt newſhrozyl ſye gye, aby bylo zdrowýe nemocných a lek hrzyſnych, myloſt zaſluzył geſt.

ſlepy, chromý, hlufý, nyemý gfu k užitku⁷⁾ nawracený božý mocý. nenýe neduh, ktereho neleczył bý, kdyz neduzlýwe⁸⁾ nezatwrdylo by ſye takym zuřanym. nepryetele⁹⁾ božý bohu poſtupugý, dywý znamenym kdyz nařawagý pořwřenýe wyery. proto muczedlnyk nazwan ma býť, aby ſkrzye gyeg nam dano bylo do nebeř, kdež ty muczedlnycky gfu, dogyty.

List 190a.

70 (73).

Ave gemma confessorum pontifex, Ave dulcis lapsorum tu virtutum artifex. Indignatur presens mare, timor instat undique, ne mergamur, o preclare, tutum pontem effice.

Ave pie consolator promptus in periculis, paupertatis sublevator. Spes in necessariis, ne succumbat mens merori, presto sis solacium. fame corpus aut dolori refove cum gaudiis. In prociectu vie stamus, lapsis manum

zdraw bud řtkwyený wyznawatelow byřkupe, zdraw řladka nadyegýe padlych¹⁾ ty czoňtý řzemeflnycke. mutye řýe nyneřýe morze,²⁾ bazen nařawa wřřady, abychoť neutyřpy řýe w hrzyřýech, o przyekrařný, bezpeřzny moř³⁾ uczyn.

zdraw myř utyeffyřelý hotowy w řkodach,⁴⁾ řhudoby pořdwyhowately, nadyegýe w pořtryebach, aby nepodlehla myř řalořty, hotow bud utyecha, řladem řyela nebo boleřty oprav ř radořtmy. na padený⁵⁾ řzye-

⁵⁾ tot. bohu na řzeř. ⁶⁾ řytyerz. ⁷⁾ k zdrowý. ⁸⁾ tot. řrdce hrzyeřne. ⁹⁾ newyerzyczý.

70. ¹⁾ řetyřelych, hrzyřnych. ²⁾ tot. řwyet. ³⁾ tot. řzyeřty. ⁴⁾ w neřyřtotach. ⁵⁾ na przyewracený.

porrige, tua prece, ne cadamus,
gressus nostros dirrige.

ſtye ſtogińy, padłym ruku poday
twu modlytbu, abychomy ne-
padly, naſſye chody⁶⁾ zpraw.⁷⁾

Lisf 191a.

71 (74).

Exultent filie syon in rege suo
nescientes thorum delicti cri-
mine sordidatum. Quarum criste
sponsus virginum virginis es
filius, Cuius gracia mira opera
in sanctis tuis sunt edita. Ut
das cernere hac in virgine, cuius
hec festa sunt hodie. Que fra-
gili sexu femineo viriliter carnis
iure domito Angelicam hic vitam
duxerat, in carne dum preter
carnem vixerat.

Hoc miratur serpens antiquus,
calcaneum eius observare ca-
lidus, quum, nocere dum machi-
natur, sub pedibus femine caput
eius teritur. Insidias hostis hanc
criste docuisti virginem vincere
in prima congressione. Dum non
consentiret, sed illi resisteret,
vincere qui solet temptatas,
si non repugnent. Quem hec virgo
resistens a se fecit fugere. Quo
fugato appropinquabat tibi do-
mine.

Nunc inter virgines es ad-
ducta post eam, que mater est
intacta, filium virginis marie
digna es pedisequa. Te agnum
sine macula iam sequitur stola
candida, filium virginis, quocun-

radugte ſye dczerky¹⁾ w ſwyet-
tloſtý w kralý ſwem newyeducze
lozýe opuſtenýe hrzyechem ſmr-
duteho. kterýchſſ, boze, chot
dyewek dyewký gły ſyn. czyez
mýloſt dywna tyela (!) w ſwa-
tych twych głu uczynena. yakoż
dawaſſ opatrzyty na teto dyew-
czye, czyez tyto hody głu dneſ.
ktera krzechkym rodem zenſkym
muzký tyela prawem vkrocze-
ńym andyelfky zde zywoť wedla
geſt, w tyele²⁾ kdz bez tyela
zywa byla.

tomu dywy ſýe had³⁾ ſtary
ſlepegýe⁴⁾ gregýe pozorowatý
chytry, ze, ſkodoty kdz uſý-
luge, pod nohamy zeny hlawa⁵⁾
gyeho zetrze ſýe. ofydla⁶⁾ ne-
przyetele tuto, boze, nawczył
ſý dyewku przyemoczy na prwem
przyſtupený. kdz nepowolyła
by, ale gemu odolala by, przye-
moczy kteryz ſwykuge pokuſſeny,
ne oſtawy. ktereho dyabla tato
dyewka oſtawſy, ot ſebe kazala
geſt uteczy.⁷⁾ ktereħoz zahnaſſý
przyblyzyla ſýe tobye pane.⁸⁾

nynye mezy dyewkamý przy-
wedena po nyey, ktera matýe
geſt nepoſkwrnena, ſyna dyewky
ſwate marzye doſtoyna ſy*) na-
ſhledownyczýe. týe beranka bez
poſkwrńy gyz naſhledugýe ſtkwu-
czym ruchem, ſyna dyewky, kte-

⁶⁾ w przykazanym bozym. ⁷⁾ zproſt.

71. ¹⁾ tot. tohoto ſwyeta. ²⁾ tot. bez hrzyechu. ³⁾ dyabel. ⁴⁾ tot. cznoſty. ⁵⁾ tot. mocz. ⁶⁾ lſtý. ⁷⁾ byczyety. ⁸⁾ hoſpodyne.

*) pod ſy napsáno: geſt.

que virginum flos ierit, Cuius
intercessione tu nos tuere.

rukolywyek dyewek kwyet⁹⁾
fel bý, czymz orudowanym ty,
boze, nař bran.

List 193b.

72 (75).

Hic est sanctus, cuius hodie
recensetur memoria. Iam reve-
lata facie regem cernit in gloria.
Illic regina virginum transcen-
dens culmen cordium Excuset
apud dominum nostrorum lapsus
criminum. Nos ad sanctorum
gaudia per ipsius suffragia post
presentem miseriam perducatur
cristi gracia Amen.

tento geřt řwaty, czyřř dneřř
dořtala řye pamyet. gyz zge-
wenu twarży krale nebeřkeho
opatřzygýe w řlawýe.¹⁾ tam
kralowna panen²⁾ přzeřřtu-
gycz wyřřft řrdecz,³⁾ wymřuw
u hořpodyna nařřř padenýe
hrzyechow. nař řwatyř radořř
řkrzye gyeho řpomoczý po ny-
nyeřřym hubenřřwý dowed. . . .

List 194a.

73 (76).

Mittit ad virginem non quem-
vis angelum, sed fortitudinem
suam archangelum amator ho-
minis.

Fortem expediat pro nobis
nuncium nature, faciat ut pre-
iudicium in partu virginis. Na-
tutam superat natus rex glorie,
regnat et imperat et zyma scorie
tollit de medio. Superbiencium
terat fastigia, colla sublimium
calcet vi propia potens in prelio.
Foras eiciat mundanum prin-
cipem matremque faciat secum
participem patris imperii.

pořlal k dyewczye ne wřřa-
keho¹⁾ andýela, ale řyřnoř řwu
archangýela*) myřownyk řyř-
řky.

řyřneho wypraw za ny pořla
přzyřozený, ucyřnyř aby přze-
korzye na porodýe dyewky.
přzyřodu přzyemaha kral naro-
zený²⁾ řlawný, kralugýe y přzy-
kazage y kwařř³⁾ trořky⁴⁾ zdwy-
hugę z pořřřzyedka.⁵⁾ pyřa-
gyczýř⁶⁾ zetrzy teřknořty, řy-
gye pořdwyřenýř pořlaez moczý
zwařřtnu mocznyř w bogý. Wen
wrwrz řwyetřke knyeyře,⁷⁾ ma-
terz y ucyřn řřobu vczřřtnu otcę
nebeřkeho czyeřarřřwýe.

Exi, qui mitteris hec dona
dissere, revela veteris velamen
litere virtute nuncii. Accede,
nuncia, dic: ave, cominus dic:

wygdy, genz⁸⁾ pořlan řy řy
dary wyprawýř, zgęw řřare
řřareho přzykřýřýe czřene⁹⁾
moczý pořla.¹⁰⁾ přzyřřup řřczyř:

⁹⁾ boh.72. ¹⁾ tot. w bořřwý. ²⁾ neb dyewek. ³⁾ tot. nebeřř.73. ¹⁾ tot. neřřrořřtného. ²⁾ řyn bořřý. ³⁾ tot. hrzyech. ⁴⁾ zlořřty.
⁵⁾ tot. z řwyeta. ⁶⁾ pyřnyř. ⁷⁾ dyabla. ⁸⁾ ktery. ⁹⁾ zakon. ¹⁰⁾ cnořřý
pořřřřřwýe

*) archangla.

plena gracia, dic: tecum dominus, et dic: ne timeas virgo, suscipias dei depositum, in quo perficias castum propositum et votum teneas.

Audit et suscipit puella nuncium, credit et suscipit et parit filium sed admirabilem. Consiliarium humani generis et deum forcium et patrem posteris in fine stabilem. Qui nobis tribuat peccati veniam, reatus diluat et donet patriam in arce siderum. Amen.

zdrava, blyze rzczy: plna myloftý, rzczy: stobu pan, a rzczy: neboy fy dyewko, przygmý bozyc wlozenýe, w kterem dokonass czyfty vmyfl a flyb drz.

flyfly a przygyma¹¹⁾ dyewka posla, wyerzý y poczye y porody lyna ale przyedywneho. radczy lydfkeho pokolenýe¹²⁾ a boha flynych¹³⁾ y otczye buduczym na konczy wstawyeczneho. ktery nam day hrzyecha myloft, wyny y fhlad y day wlast na wyfloftý hwyezd.¹⁴⁾ tak bud.

Úvahy a zprávy.

Lykophron's Alexandra. Griechisch und deutsch mit erklärenden Anmerkungen von *Dr. Carl von Holzinger*. Leipzig, 1895 (Teubner). Str. 427.

Plodům literatury doby alexandrijské, právě jako byzantské, úsilněji věnováno studium filologů, můžeme říci, teprve v posledních desetiletích. Ještě r. 1879 říci mohl Scheer, od něhož pochází kritické vydání básně Lykofronovy (Berl. 1881), že kdo obírá se Lykofronovým dílem, pracuje téměř úplně bez moderní literatury; avšak Holzinger měl při své práci již veliké množství monografických prací, příspěvků a článků, které jednak podporovaly ho při chystaném vydání, jednak však ukládaly mu také úkol, aby kriticky odhadoval a zkoumal tvrzení a mínění novověkých badatelů. V celku, možno říci, dostál spisovatel úloze této i jiným znamenitě, tak že zajisté stane se toto vydání základem pro všechny další studie o tomto Lykofronově díle, jediném nám z jeho činnosti zachovaném.

Spis rozvržen jest takto. V rozsáhlém úvodu (str. 1—90) nastíněn nejprve (po zmínce o moderní literatuře předmětu) život a spisovatelská činnost Lykofronova, načez, aby stanovil dobu složení Alexandry, probírá spisovatel obsah básně, rozdělení a charakteristiku její (spolu s úvahou o dikci Lykofronově); potom pokouší se o datování básně.

¹¹⁾ a przygme. ¹²⁾ rodu. ¹³⁾ tot. andyelow. ¹⁴⁾ na nebeských.

Již tu nalezá se mnoho pozoruhodného a originálního. Tak hned pojetí Lykofrona samého; H. proti běžnému podceňování a odsuzování Lykofrona hájí mínění, že vskutku byl Lykofron básník, arci básník své doby, či, jak (str. 28) praví, „oběť své doby“. Vytýkaná tak často temnota a nechutné napěchování narážek na mythy odlehle a neobvyklé, snaha po blýskání se učeností a „důvtipností“ byla dle vkusu tehdejší doby a jen pozdějším a arci nám bije v oči a se protíví.*) Lykofron měl opravdový úmysl podat báseň; co napsal, jest, jak dobře podotkl Wachler, (knihové) „epické monodrama“, při němž mu byl vzorem (i v jednotlivostech dikce) především Aischylos. Ale Lykofron nedovedl — patrně prý vlivem studia řeckých klasiků — udržeti se na výši tragického kothurnu. H. ukazuje, že komický živel v jeho básni jest hojně zastoupen (str. 31—35). Zajímavé a správné jest také, co poznamenává spisovatel v příčině stanovení „pramenů“ Lykofronových. V této věci právě monografické práce snadno zapomínají, že stanovíme-li, kde nalézáme nějaký mythus neb údaj historický, geografický a pod., s nímž se shodují básníkova slova, ještě nijak jsme nedokázali, že právě odtud nutně čerpal auctor své vědomosti. Můžeme často udati, kde na př. poprvé se setkáváme s podobou toho či onoho mythu, jak jej zná Lykofron, ale nijak odtud ještě neplyne, že ji Lykofron také odtamtud přejal. H. právem připomíná, že, vyloučíme-li to, co snad Lykofron zvěděl z Timaina, zbývají skoro samé věci, při nichž netřeba hledati zvláštních „pramenů“, nýbrž které básník třeba průběhem dloubé doby nastrádal si v paměti a které ostatně po většině tehdy byly zcela běžny a známy. Nejzávažnější však výtezek úvodu jest datování Alexandry. H. klade ji velice pravděpodobně okolo r. 274 př. Kr., odchylné tedy od dosavadních určení.

Čeho jedině v úvodu postrádáme, jest podrobnější přehled dispozice báseň, ale i tento nedostatek do jisté míry odčiněn jednak při překladu stručnými obsahy in margine, jednak v komentáři u příslušných veršů.

Po úvodě následuje text a překlad (str. 91—164). Zásady, jimiž se při úpravě textu vydavatel řídil, vyloženy jsou v úvodě, i lze je schváliti; kritický aparát, scholie a parafrase H. úmyslně nepojal do svého vydání a text sám upravil si dle vydání Kinkelova. Překlad (první to v němčině a druhý vůbec) nazvati jest vskutku uměleckým kouskem. Skýtá-li překlad každého antického básníka řadu obtíží, Lykofron, jenž jakoby úmyslně snažil se býti nesrozumitelný a každým versem dává, aspoň novějšímu čtenáři, hádanku, činí těchto obtíží mnohonásobně více. Avšak H. nevymknul se této nevděčné věru práci a hleděl proplouti úskalím nesrozumitelnosti básníkovy a požadované přece srozumí-

*) Ostatně obdobné zjevy v moderních plodech symbolistů, impresionistů atd. jsou každému na jev, jakož vůbec básnická literatura doby alexandrijské v nejděné příčině podobá se novověkým směrům dekadencím.

telnosti překladu, piluje nad to senáry své tak, že ani hiatu nepřipouští. Referentovi skoro se zdá, že tu vyplýváno příliš námahy a že docilený výsledek jest přece nepoměrný s vynaloženou úsedomou pílí. Třeba vyznati, že vyniká podaný překlad i značnou věrností i nevidanou obratností, ale sám původce jeho dobře ví, že jest jen pomůckou k porozumění textu Lykofronova, a bez textu že by nijak nepodal náležitého obrazu oné básně.

Vinu této nedostatečnosti každého překladu hledati sluší, jak již naznačeno, v manýrách Lykofronových, vreholicích jednak v bá-dankovitě strojených frásích, jednak ve vměstnání leckdy celého mythu v jediné slovo (zejména epitheton). Nebude snad od místa, když na okus uvedeme čtenářům těchto „Listů“ aspoň některé příklady, při čemž podotýkáme, že jsme očekávali, že vydavatel sestaví sbírku aspoň nápadnějších takovýchto obrátů a slov anebo je pojme do rejstříku. Tak na př. ve v. 23 *παρθενιοτόνον Θείον* *Θείον* = (lodi) brázdily Hellespontos; v. 24 zovou se lodi *ιονλό-πεζοι* (= huňaté nohami) = mnohoveslé; v. 31 *θηλαμών* (= kojná = matka) = rodné město; v. 51 *Αἰθρῇ δεξιόσθαι* (*δεξιὰ* = *χείρ*, proto *δεξιόσθαι* = *χειροῦσθαι*) = pokoriti Hada; v. 88 *ὑπόδοιτος τόρος* = Zeus, (jenž v podobě labutě přiblížil se k Ledě); v. 143 *πεντάλεπτος θινιάς Πλευρωνία* (= paterosvatbá bacchantka Pleuronská) = Helena; ve v. 183 se zove Ifigenie *προγεννήτειρα οὐλαμωνύμου* (= matka člověka zvaného dle zhouby, t. j. války) = matka Neoptolemova; v. 400 *Δίσκος Κυναιθεύς* (*δίσκος* = oblý kámen k házení, pak „kámen“, s narážkou na mythus o Kro-novi, jemuž dala Rhea místo Dia kámen) = Zeus; v. 431 *Αἰθωνος ἀντάδελφον ἐν πλασταις γραφαῖς* = Idomeneus (poněvadž Odys-seus v Od. 19, 183 nn. ve vymyšlené řeči vydává se za Aithona, mladšího prý bratra Idomeneova); v. 869 *ἄρανης Κρόνον* *πήδημα* = Drepanon; v. 1289 *προσφιλεσιάτη* = otcina; v. 1333 *Τήλαμος* (= dálná řeka) = Tanais a m. j.

Pak následuje komentář (str. 166—388), velmi obsáhlý a přece nikterak rozšířený nad miru; neboť spisovatel se v nejedné příčině obmezoval, na př. pravidelně vyhýbaje se polemice proti míněním jiných badatelů, nezaznamenáváje věci, jež k pravému porozumění místa nepřispívají anebo jichž se dočte snadno každý v příslušných knihách. Rovněž jen příležitostně dotýká se tu kritiky textu, celkem si počínaje konservativně a snaže se nejasnosti odstraniti spíše jiným (grammatickým) výkladem než konjekturami. I v komentáři sluší připomenouti, že H. podal hojně samostatných výkladů a že zdařile vysvětlil některá dosud sporná a záhadná místa; ač některé verše zůstávají i po jeho práci nerozřešeny, jako v. 1026, 1058, 1083 a j. Zvláště však zasluhuje při té příležitosti s pochvalou býti vytčeno, že dobře stanovil obecný princip pro výklad Lykofrona (v. na př. úvodu str. 35 n.).

Knihu zakončuje index vlastních jmen a věcí, jenž však

týká se jen textu a nikoli komentáře Alexandry. Jest litovati, že není připojen také rejstřík slovní, jímž by i leckterá zvláštnost Lykofronova lépe vynikla i užívání komentáře by se stalo přístupným též pro toho, komu právě nejde o Lykofrona sama, nýbrž na př. o díce básníků doby alexandrijské.

Frant. Čáda.

Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von *Georg Wissowa*. Erster Band. Aal—Apollokrates. Stuttgart 1894, Metzler. XIII. str. a 2902 sloupců formátu slovníkového. Cena 30 marek. Zweiter Band, seš. 16—29. Apollo—Babylon. Stuttgart 1896. Sešit po 2 markách.

Souhrn poznatků nějaké vědy může býti podán ve formě buď systematické neb lexikální. Příkladem způsobu prvního pro klasickou filologii jest známá encyklopaedie, pořádaná Ivanem Müllerem, druh druhý zastupuje dílo, o němž referovati hodláme. Obě formy mají své přednosti: zpracování systematické doporučuje se svou přehledností, slovník zase svým bohatstvím látky podrobné. Za doby, kdy dělením práce nastalo i ve vědě naší značné roztržštění, uvítati dlužno s radostí podnik, jenž chce kodifikovati veškeré dosavadní vědění v tomto oboru.

Paulyho Encyclopaedie vycházela poprvé v letech 1837—1852; první díl vyšel v 2. vydání v l. 1861—1866. Nové zpracování nemá se starým kromě nakladatele pranic společného; články jsou zcela nové. Jméno prvního vydavatele ponecháno k čestné upomínce na muže, jenž v poměrech daleko nepříznivějších se skvělým na ten čas výsledkem ujal se díla tak záslužného. Byla-li stará Encyclopaedie oblíbená, lze téhož doufati i o nové. Wissowa, professor na universitě v Marburgu, získal přes 100 vynikajících pracovníků, tak že každý, i sebe kratší článek napsán jest od odborníka a podepsán jeho jménem. Uvedeme některé příklady. Velmi dobře zastoupeny jsou dějiny literatury: o Aischylovi pojednává Dieterich, o komických básnících Aristofanovi, Antifanovi, Alexidovi Kaibel, jenž převzal též některé lyriky, ač obyčejně má obor tento Crusius (Alkman, Anakreon, Archilochos). Řečníky řecké, Antifonta, Andokida, Aischina, pěkně spracoval Thalheim, jenž napsal též všechny články, týkající se práva řeckého. Filosofii zastupují Natorp (akademia, Antisthenes), Wellmann (Anaximandros, Anaximenes), Gercke (Aristoteles). Literatura doby alexandrijské obrali si Knaack a Schwartz, grammatiky Cohn, rhythmiky a metriky Jan. Z literatury římské shledávame téměř všechnu poesii v osvědčených rukou Fr. Marxe (Accius, Afranius, Atellanae fabulae, Albius Tibullus, Annaeus Lucanus); z prosaiků uvádíme

články o Asiniu Pollionovi od Groebe, o Annaeu Senekovi od O. Rossbacha a Ammianu Marcellinu od Seecka. K nim druží se čestně hesla mythologická, jež namnoze jak rozsahem, tak vnitřní cenou překonávají slovník Roscherův. Nejvíce článků z oboru toho podal Wernicke; ovládá nejen mythologický, nýbrž i archaeologický materiál, a tudíž jsou články jeho jednotné. I jiní (Bethe, Dümmler, Thrämer) počínali si podobně; pouze v několika případech (Aphrodite, Ares, Amazones) rozdělen úkol mezi dva spolupracovníky. Mythologii římskou zdařile probírá sám Wissowa. Neméně vynikají články starožitnické: chronologii spracoval zevrubně Kubitschek, jež napsal též mnohá hesla o římské ústavě; řecké starožitnosti státní zastupují Oehler a Szanto, římské Brandis. Frankfurter, Neumann a j. O kultu a agonistice jedná Reisch a Hiler z Gärtringenů; články o životě soukromém jsou od Maua. I topografii věnována náležitá péče. Článek Atheny sice zatím vynechán; nechtěl jej Wachsmuth psáti ve chvíli, kdy právě důležité výkopy v Athenách se podnikají, jimiž zajisté mnoho v dosavadních názorech bude pozměněno, vyjde však ve zvláštním dodatku. O Attice se stanoviska zeměpisného jedná Milchhöfer, s historického Judeich; římskou topografií převzal zcela Hülsen. K článkům topografickým přidány jsou často přehledné plány (dosud 9), k heslu „Attika“ připojena mapa demů. Archaeologické články pocházejí od Fabricia, Puchsteina, Roberta a j.

Než i v oborech, kteréž filologu z pravidla bývají vzdáleny, postaral se pořadatel o osvědčené odborníky. Hesla Aegyptos, Ammon, Ammoneion, Anubis, Aithiopia napsána jsou od Pietschmanna, Arabia od D. H. Müllera, Assyria od Bezolda. Arithmetiku, astronomii a řecké matematiky obral si Hultsch, alchemii a astrologii Riess. Přírodopis zastupují Wagler, Nies, Olek a j., právnictví Neumann, Wlassak, Leonhard a j. Všechny články tyto přihlížejí ovšem k potřebám filologů a jsou psány způsobem i neodborníku srozumitelným.

Jaké množství látky uloženo jest v této encyklopaedii, o tom budiž podáno několik ukázek. Náписy rozmnožily mezi jiným též naši znalost osob a jmen. To patrně zde velmi jasně. Vypočítává se tu 107 Alexandrů, 77 Apollodorů, 73 Antiochů, 129 Apolloniů, 184 Aeliů, 180 Aemiliů, 131 Antoniů, 83 Atiliů a j. Než přes to jest hledání dosti snadné. Řecká jména sestavena v jednotlivých kategoriích (básníci, státníci, grammatikové a pod.) v pořádku chronologickém. Jména římská uvádějí se až do Diokletianova dle jména rodového, a sice položeny jsou napřed osoby, u kterých známo jest pouze nomen gentile, pak jména s praenominem a konečně ty osoby, u kterých všechna tři jména jsou dosvědčena. V jednotlivých oddílech těchto zachováván opětne pořádek alfabetaický a chronologický. Při jménech císařů pozna-

menán pro každý rok plný titul jejich dle nápisů. Jako zvlášť praktické uvádíme, že pod heslem „archontes“ podán chronologický přehled archontů athenských od neistarsích dob až do r. 388 po Kr. Že nescházejí četné rodokmeny, mnohdy velmi objemné (srv. čl. Achaimeniden), rozumí se samo sebou.

Co se rozsahu jednotlivých článků týče, lze celkem říci, že zachovali skoro všichni autorové náležitou míru, shodující se s důležitostí předmětu. Jen některá hesla jsou zpracována s nepoměrnou objemností, n. př. Apollon (111 sloupečů), Artemis (105 n.), Athena (79 n.), tak že jsou to takřka malé monografie. Než jsou to právě práce velice cenné, a pak postaráno zde, jako všude jinde, přehledným rozčleněním a častými nadpisy o to, aby čtenář nemusil hledati dlouho, co právě potřebuje. Opačný případ, velikou stručnost, shledal jsem pouze v článku „Aristoteles“, kdež věnováno pouze několik řádků spisu o ústavě athenské i spisu o básnictví. Obsahem stojí články, pokud ref. mohl se přesvědčiti, na výši vědy; zvlášť chvály hodno jest, že spisovatelé referují stručně o různých míněních, zejména pronášejí-li úsudek od obecného odchylný. Ke každé stati připojena jest literatura, obsahující vše důležité; úplné bibliografie arci žádati nemožno.

Celkem může ref. po delším praktickém užívání prohlásiti: bude to dílo monumentální, jediné svého druhu, výborná pomůcka jak pro badatele, tak pro učitele, nahrazující rozsáblou knihovnu příruční. Jednotlivec arci může jen v řídkých případech dílo to si opatřiti, za to však nemělo by scházeti v žádné knihovně gymnasiijní.

Frant. Groh.

Stephanus Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. V Petrohradě 1895, Fenoult. (V Lipsku v kommissi K. F. Koehlera.)

Oblíbených u nás tabulek Cybulského vyšla nově tři čísla: 3, 9 a 10. Krom toho vydáno čís. 2 v druhém, změněném vydání.

Tab. 2 (cena 4 marky) vykazuje naproti vydání prvnímu obrazy zcela jiné. Kdežto dříve byli tu řečtí vojínové více méně idealisováni, přidržel se Cybulski v novém zpracování určitých památek. Tak zobrazen téžkooděnc dle bronzové sochy z Dodony, jezdec dle vlysu na Parthenoně, trubač a Skyth dle malovaných vas atd. To má sice výhodu větší správnosti, ale zároveň tu vadu, že obrazy ty, patřice k určité situaci, nemohou zastupovati typy, o něž se škoře především jedná. Jezdec na př., pouze pláštěm oděný, jest výtvar umělcův, který zajisté neodpovídal skutečnosti. Všech šest osob na tabulce této znázorněných předvedeno v náležité velikosti. Výraz bojovníka z doby myken-ské i Amazonky jest příliš bojovný; Amazonka zdá se nám nejméně zdařilá.

O tab. 3, obsahující řecké mince, nemůžeme podati zprávu, poněvadž redakci zaslána nebyla.

Velmi zdařilá jest tab. 9 (cena 4 m. 40 pf.), na níž v šesti obrazech vidíme rozmanité stroje válečné, řecké i římské. Jsou tu testudines, plutei, vineae, catapultae, ballistae, berany bořící a věž dobývací. Provedení jest velmi jasné a názorné, tak že tabulka tato pro výklad Caesara velmi dobře poslouží.

Za to o tab. 10 (cena 9 m.), představující dům řecký, musíme vyznati, že postrádá náležité zřetelnosti, ježto neméně než 28 předmětů zde zpodobeno. Pan C. lépe by byl učinil, kdyby byl obsáhlou látku tu rozdělil na dvě tabulky, zvláště když téměř polovice obrázků nepatří pod záhlaví „řecký dům“, nýbrž pod heslo „architektura“. Shledáváme tu totiž plán paláce tyrantského, dva plány domu homerského, čtyři plány domu z dob pozdějších a dva nákresy domu, dále břevnoví slohu dorského, ionského, korintského kromě četných podrobností ornamentálních. V jednotlivostech dlužno poznamenati toto. V plánu paláce tyrantského označeny jednotlivé části nevhodně. Tak v menším propylaeu stojí nápis *ἑνώπια παραστάματα*; přísluší pouze stěnám této části epitheton toto? Dvěře v levé stěně prodomu před megarem mužů nazvány jsou orsothyrou, autor sám však představuje si orsothyru homerskou zcela jinak; k čemu tedy tento název, jenž zavdati může podnět jen k omylům? Plán domu homerského jest zastaralý. Megaron je tu siní na sloupích (4 : 7), také kolem dvora obíhá sloupořadí o 33 sloupech. V zadní stěně megara jsou troje dvěře: jedny vedou do zbrojnice, druhé do ložnice, třetí do pokladny. Toť přece odporuje zřejmé situaci, vyličené v 22. zpěvu Odysseie. Orsothyru představuje si p. C. v podélné stěně megara, hned u vchodu, a zdá se, že uznává ještě druhou orsothyru na konci téže stěny; aspoň spatřujeme tam stejnou značku. Patro (*ὑπερῶν*) umístěno bylo dle p. C. nad celým megarem, a sice způsobem zvláštním. Na třech stranách rozkládala se otevřená sloupořadí, z nichž vedly vchody do četných, od sebe oddělených komnat; strana čtvrtá, zadní, měla rovněž podobné světnice, ale bez sloupořadí. Uprostřed komnat nebylo, ježto megaron povznášelo se ve středu svém do výše patra. Pak by mělo megaron tvar basiliky, což přece předpokládati nelze. Obraz, představující vnějšek domu (*οἶκος, τὸ ἔξωθεν*), jest ref. nejasný. Obrazy jednotlivých slohů jsou provedeny velmi pěkně dle nejlepších vzorů; u kymat přáli bychom si názvy nyní vůbec obvyklé: „dorské, ionské, lesbické kyma“ místo neurčitých „římsa malovaná, pestrá“. Celkem však i tato tabulka může v rukou věci zualého učitele přinésti náležitý užitek.

Dle úmyslu p. C. má přístě vyjiti tab. 4 (lodi řecké a římské) a 15 (plán starého Říma), čímž bude první serie ukončena. V další serii zobrazeny budou kroje, domácí nářadí a pod.

Frant. Groh.

Cvičebná kniha jazyka latinského pro třetí třídu gymnasiijní. Ke skladbě Latinské mluvnice pro školy střední, kterou napsal *František Hrbek*, sestavili prof. *František Hrbek* a prof. *Petr Hrubý*. V Praze, 1896. Nakladatel *I. L. Kober*. Cena 90 kr.

Žákům, kteří užívali v I. a II. tř. gymn. Latinské mluvnice a cvičebných knih Hrbkových — obě cvičebné knihy v druhém, přepracovaném vydání lze s dobrým svědomím doporučiti —, podává se tuto nutná další pomůcka, aby mohli, i pokud se týče skladby latinské, týmž směrem a na týchž vědeckých základech pokračovati, jimiž byli vedeni již při osvojování znalosti gramatických tvarů latinských. Hrbek si vytkl velikou úlohu. Vidá nedostatečnost, ba neudržitelnost dosavadní metody při vyučování latinském na našich gymnasiích, jakož i bezmyšlenkovité lpění na starých výsledcích vědeckých, částečně již dávno zastaralých, vzal na sebe ovšem záslužný, ale spolu obtížný úkol, postaviti učení jazyku latinskému na českých gymnasiích na rozumovější a vědecktější základ, vykládati latinské zjevy gramatické, hlavně syntaktické, z jedině správného stanoviska jazyka českého, uvéstí vyučování latinské ve vzájemnou shodu s užívanými mluvnicemi jazyka českého (Gebauer) a řeckého (Niederle) a obmezením učiva na skutečnou potřebu, jakož i vypuštěním všech zbytečností usnadniti a zjednodušiti učení samo (srov. intenci instrukcí z r. 1884 a min. vñ. z r. 1887).

Ref. jest přesvědčen, že se tímto způsobem při náležitém působení školy nejen větší zájem pro studium latiny u mládeže vzbudí, ježto lépe vnikne v ústrojí jazyka, nýbrž i výsledky vyučování latiny se v nedalekých letech značně zlepší. Úloha Hrbkova je tím větší, že bude třeba spracovati nové cvičebné knihy latinské pro všechny, i nejvyšší, třídy v souhlase s jeho mluvnicí, a to ve lhůtách rychlých, aby žáci, postupující po roce do třídy vyšší, vždy příhodnou knihu již do ruky dostali. Práce to při konání povinností školních zajisté nad pomyslení značná; proto sluší v zájmu rychlého postupu chváliti, že se pro další pořizování cvičebných knih od III. tř. počínajíc spojili odborníci dva.

Uvedená cvičebná kniha obsahuje pro III. tř. předepsané cvičení o částech větných a jejich shodě, o pádosloví, k němuž právem přiřaděno zde sklonění řeckých slov — arci v odporu se cvič. kn. pro II. tř., kde mu také již zvláštní cvičení bylo věnováno — a o předložkách, dle synonymních skupin v jednotlivá cvičení pojatých. Dle ustáleného a didakticky odůvodněného zvyku sestává cvičivo ze cvičení větných a souvislých článků. Cvičení větná postupují soustavně dle §§ mluvnice a obsahují věty na každé pravidlo i vazbu latinskou odchylnou od češtiny. Že tím vzrostl počet vět v jednotlivých cvičeních, jest ovšem pravda; avšak třeba zase uvážiti tu výhodu, že v každém cvičení se na-

lézá několik vět snazších, pro pochopení pravidla syntaktického vhodných, tak že učitel, vyloživ dle instrukcí pravidlo syntaktické na vzorné větě z mluvnice, má ihned po ruce zásobu příkladů pro náležité procvičení pravidla ve škole a není nucen při vlastní přípravě sháněti zdaleka vhodné příklady; při tom zbude cvičebných vět pro domácí přípravu žáků ještě dosti. Proto by přece nebylo kníže na závadu, kdyby se některá dlouhá cvičení zkrátila vypuštěním několika vět, kde pro obvyčejnější pravidlo více příkladů se uvádí; tak ve cv. 14, 21, 41, 57, 69 vzhledem k 70. Na důkaz, že možno všechny ve cvičeních obsažené věty přeložiti, vypočítávají pp. spisovatelé, že připadá při 80 pracovních hodinách 15 vět na hodinu; avšak těžko bude tímto způsobem učivo dělit na hodiny a cvičení v různé hodiny trhati; spíše bude asi učitel hleděti po vynechání vět, ve škole při výkladu přeložených, jen nejpříhodnější věty dle vlastního uznání za přípravu z hodiny na hodinu ukládati, a pokud možno, každé cvičení, což lze u velké většiny provésti, v jedné hodině probrati. Někdy bude snad možno i dvě cvičení s menším obsahem cvičiva v jedné hodině probrati a ušetřeného tak času užiti pro opakování. Cvičebné věty jsou obsahem svým žákům přiměřené; historické osoby neb události, o nichž jest tu řeč, jsou žákům z dějepisu neb čtení Nepota většinou známy.

Chváliti jest, že pro opakování učiva není užito cvičení vět-ných, nýbrž že tomu mají sloužiti články souvislé. Pro ně zpracovali pp. spis. v chronologickém pořádku události z dějin řeckých od válek řeckoperských až po Alexandra (mimo čl. I. o Korneliu Nepotovi), jsouce jisti, jak praví, že není obsah ten tak nechutný jako parafrasování Nepota.

Referent asi správně soudí, že je k volbě této látky vedla hlavně ta okolnost, že nejvíce přiléhá k latinské četbě III. tř.; při ní lze nejlépe užiti slovního materiálu Nepotova, a žák se tu setkává s osobami a ději z Nepota známými. Zpracování těchto souvislých článků dalo práci nemalou a uznání hodnou; hojně je v nich užito obrátů a frásí, ba i delších míst z Nepotových životopisů, j. ve člancích o druhé válce perské z Kimona, o válce peloponneské z Alkibiada, v XXVII. z Agesilaa. Dobrou stránkou souvislých článků jest dále, že v nich nejsou nahromaděny obtíže grammatické; vypravování jest prosté, a šetří se v nich přesnosti jazyka českého; jazyku latinskému se nedělají zbytečné koncesse ve slohu českém, a přece překlad nečiní obtíží. Přes to soudí ref., že budou tyto souvislé články jednak svou jednotvárností jak žáka tak i učitele unavovati, jednak že bude vaditi jejich rozměr, ježto těžko bude na př. vypravování o třetí válce perské, skládající se ze 7 částí o 17 odstavcích, neb o válce peloponneské o 6 částích a 12 odstavcích celé přeložiti; a překládati jednotlivé kusy z celku vytržené bude odporovati souvislosti věcné. Menší zaokrouhlené celky z oboru téže historie neb články z oboru

mythologie, ba i starožitností poskytovaly by více rozmanitosti i zajímavosti a neuzůstaly by bez ceny pro další studium klassické. Také by ref. nebyl proti tomu, aby byly položeny po větších partiích souvislé články, zpracované dle Nepota; neboť nehledíc k tomu, že je žáci rádi překládají, nezápasíce při nich s obtížemi lexikálními, dobře se hodí hlavně za úlohy, ježto na nich lze kontrolovati přípravu žáků na Nepota a zároveň pochopení pravidel syntaktických.

Kniha předpokládá u žáka pouze znalost tvarosloví a hlavních vazeb syntaktických z prvních dvou let, celou zásobu slovní, v knize se vyskytující, obsahuje připojený slovníček, až na frase, shodující se s češtinou neb uvedené v mluvnici. V didaktické příčině sluší obojí toto zařízení chváliti; nebylo by však na závalu, ani slovníček by tím p. dstatně nevzrostl, kdyby v něm při slovesích, kde se nutně více synonym neb výrazů smyslu přeneseného uvádí, bylo naznačeno, v kterém cvičení toho či onoho neobvyklejšího výrazu jest užití; tak s. v. bořím, dbám, odrážím, pomáhám, vykládám atd. Málo jest tertiánů, kteří by dovedli mezi několika významy vybrati vždy vhodný. Kde třeba při cvičení upozorniti žáka na nějakou zvláštnost pro překlad, hlavně v příčině stilistické, děje se to vesměs poukazováním na příslušné odstavce v mluvnici; pp. spisovatelé totiž hledí žáka nabádati k tomu, aby při domácí přípravě nahlédal co možná nejčastěji do mluvnice. Snaha didakticky zcela odůvodněná; avšak zkušenost ukazuje, jak těžko jest i přisností většinu žáků k tomu přiměti, aby při přípravě udané odstavce v mluvnici hledali; spíše se žáku věc znechutí. má-li při přípravě do dvou, po případě do tří knih nahlížeti, naučiv se již pravidlu, jehož cvičení žádá; také čas tím trati, než někdy vyrozumí z odstavce látku dosud neprobrané smysl poznámky; ba někdy snad ani nepochopí, co naléztí má. Ref. nemyslí že se má žákům samočinnosti při přípravě ubíratí, ale kde slovem lze na pravou věc ukázati, zdá se zbytečno odkazovati k mluvnici. Ostatně ani učitelé se tím neuspoří času ve škole, poněvadž jest nucen, ježto si všichni žáci pravidla nevyhledali aneb mu neporozuměli, ve škole teprve vyložiti, o co běží. Výhodou pro učitele může býti při vlastní přípravě, že sám jest upozorněn, aby vyložil tu či onu věc, již by snad byl opominul.

Ref. si dovolil pronéstí některá vlastní odchylná mínění o uspořádání knihy, poněvadž se o celou věc upřímně zajímá; proto však nepokládá své mínění za jediné správné, nýbrž rád vyčká, jak o tom praktické užívání knihy rozhodne. V jednotlivostech dovoluje si upozorniti na tyto věci.

Mluvnice v § 340. 2 neuvádí při interest vazby snahové věty s ut (ne); avšak cvičebné věty 37. 9, 12, pak XVI. 15 (Perikleovi na tom záleželo, aby se zbavil Kimona), XVI. 17 (domní-

vali se, že na tom záleží, aby se vojsko nedovědělo o smrti vůdce toho) žádají vazby té, nemá-li se do latinského překladu vložit jiný smysl než jest v češtině. — Ml. § 378 vynechána nedopatřením předložka *cis*, příklady na její užívání ve cv. 73 ovšem se nalézají. — Někdy neužije žák při překladu pravidla, jehož cvičení žádá; tak ve větě 21. 20 vazby dvojího akkusativu, 55. 12 *ablat. temporis*; v 72. 3 přeloží příležitost k plavbě pravidelnou vazbou *occasio navigandi*; obtíž pro správný překlad bude mu dělati věta 14. 20. — Při větě 6. 11 odkazuje poznámka, patrně omylem, k vazbě *inf. c. acc.* místo *ut consecut.* — Zbytečné jsou poznámky, ježto již v češtině neb v slovníku naznačeno, čeho třeba pro dobrý překlad, k těmto větám: 21. 21, 22. 5 (první), 28. 20 (druhá), 40. 2. XXIV. 8. Za to neměla zůstat bez poznámek tato místa: VII. 2 takový konec byl učiněn válce (*exitum habere*), XI. 3 důmyslný Themistokles, XII. 4 ničemný Eſialtes, 33. 14 druhy obilí (*frumenta*), 38. 4 člověk má býti si vědom svých práv (*sing.*), 41. 15 vypravují o Gigantech, že —, táž vazba 41. 22, 43. 11 nebylo většího nepřítele (*non fuit quisquam inimicitor*), XXI. 1 pod vůdci Kleonem, Demosthenem a jinými, rovněž 70. 13, 52. 1 mosty hellespontské, 53. 3 po usmrcení Geryona, XXVI. 11 majíce dobrý přístav, mrtvoly nedopustil pochovati, *ib.* 12 úplným zničením loďstva, XXVII. 3. měly větší sílu, XXIX. 1 po obsazení Kadmeie. — Při překladu věty 36. 13 třeba změnití v latině vazbu vět vedlejších. — Úplného poučení nepodává slovníček o těchto věcech: ve větě 5. 8 (o podmínkách míru) promlouvati dle slovníčku *dicere* místo *colloqui, agere*; 20. 18 známí a pohostinní přátelé (*familiares et hospites*); známý dle slovníčka jen *notus*; XI. 3 do vyhnanství poslati dle slovníčka *mittere* m. obvyklého *eicere*, XV. 13 mítí spolek dle slovníčka *habere* m. *facere*, 56. 9 v posledních letech — v příštích letech dle slovníčku na obou místech *his annis* m. *his annis* — *proximis annis*. — Ani v slovníčku ani v mluvnici nejsou uvedeny tyto od češtiny odchylné vazby: stavěti most přes řeku (III. 2), sděliti se s někým o něco (18. 8), ohlédati se na koho (71. 6). — Dále opominuto ve slovníčku těchto slov a rčení: 21. 4 *Lysis* z Tarenta (slov. Tarentský), IX. 4 někteří, X. 1 vypravuji se s loďstvem, 27. 5 *pndm*, 27. 8 obecný lid, 42. 3 Arverňan, XIX. 6 vytvořuji, XX. 10 připlouvám, 48. 1 odcestuji, XXI. 1 provádím, XXI. 2 v čas (teprve Ml. § 361 ke cv. 55), 52. 18 ukrývám se, lesnatý, 59. 10 posuzuji, 59. 13 zbožňuji, 62. 12 výloha (slov. náklad), 67. 13 a XXVIII. 1 vyznamenávám, XXVI. 11 a 12 odplouvám, XXVI. 12 poslové byli odesláni (slov. *dimittere*), XXVII. 2 v cestu se stavím (slov. na odpor se stavím), 76. 20 šťastné znamení, XXX. 4 mužové strany lidu, jedním rázem, XXXI. 3 smrtonosný, XXXI. 6 kudy se jde, ani ne tisíc jezdců (*minus*) — Tato jednotlivá slova nebo jich psaní neshodují se s tituly ve slov-

ničku: 6. 2 zdrželiv, slov. zdrženliv, XVI. 15 pokladna — pokladnice, 26. 7 vědění — věda, 47. 16 běhání — běh, 57. 15 takto — tak, XXXI. 5 skvost — stkvost, XXXI. 11 žalostný — žalostivý.

Jazyk český jest všude správný; ani proti slohu není vad. Ve větě 30. 14 zbytečně užito v češtině plusquamperfekta o opakování děje v minulosti.

Omylem tisku čísti jest na str. 8 ř. 1 zdola: *) Ml. II., § 470. 1. 3. — **) Ml. II., § 469. 3; str. 13, ř. 9 zdola: známo; str. 25 ř. 2 zdola: ***) Ml. II., § 482. 3; str. 35, ř. 17 zdola: dal †) a ř. 8 zdola: vlasteneckého. ††)

Ref. přeje cvičebné knize Hrbkové a Hrubého zaslouženého rozšíření a mládeži studující hojného prospěchu z jejího užívání.

Jos. Němec.

Publia Ovidia Nasona Proměny II. (Zpěv VIII. až XV.) Přeložil *Jan Červenka*. (Sbírka klasiků řeckých a římských. Pořádá *Jos. Král*. Svazek XII; seš. 18, 22, 24, 25, 27 a 28.)

Dvanáctým svazkem uvedené sbírky dokončil Červenka svůj překlad Ovidiových Metamorfos a rozmnožil tak překlady naše z literatur starověkých o nejlepší dílo jmenovaného básníka překladem — a o to hlavně jde — velice zdařilým jak po stránce věcné, tak i po stránce formální. Cena překladu stoupá i tím, že se nám v něm podává poprvé celá báseň Ovidiova v rouše českém.

Žádá-li se od každého překladatele dokonalá znalost jazyka vlastního i toho, z něhož překládá, jest toho především třeba žádati při překládání Ovidia, jenž právě v Metamorfosách dokázal, jak dovede ovládati jazyk latinský a jemu plynnoti a lehkosti dodati; a tyto vlastnosti dovedl Červenka i v českém překladě řádně vystihnouti, což svědčí o tom, jak hluboko vnikl v ústrojí obojí řeči. Překlad ovšem nemůže být všude otrocky doslovný; na tom také nezáleží jeho věrnost, jež žádá, aby dovedl překladatel vystihnouti náležitě myšlenku originálu a stlumočiti ji v duchu jazyka vlastního. A to se právě podařilo panu překladateli v míře nejširší.

Srov. VIII. 49 pulcherrime rerum — světa krásu, 509 male vincetis, sed vincite fratres — vítězství bude zlé, ale mějte je, bratři, 850 n. qui raptae praemia nobis virginittatis habes — který's ulovil první květ mého panenství, XI. 283 n. mediae quoque commoda plebi nostra patent — i mužům z lidu bývá srdce otevřeno mé, XIV. 384 laesaque quid faciat, quid amans, quid femina, disces — zviš a zkusiš, co to jest ženu urazit, jež plane láskou.

Za to se nesnáší ref. s překladem těchto míst: VIII. 18 (petere) exiguo lapillo — věžní oblázky (spovštěla), 27 clipeum sumpsisse decebat — pavéza vzatá byla slušná, 45 doleo, quod Minos hostis amanti est — ach žel, že hrozí Minos můj ctitelce, 103 (iussit) impleri remige puppes — lodi vesly pohánět, 343 spargit canes (aper) — psy plašil, 446 cum videt extinctos fratres referri — když spatřila bratry se bližít mrtvé, IX. 74 crescentemque domui vetuique renasci — ač vzrůstal, přec zmohl jsem jej a rozšápal zmořeného, 452 n. Cyaneae praestanti corpora forma, Byblida cum Cauno, prolem est enixa gemellam — děva Cyaneae, a ta krásná postava pak porodí dvojčátka B. s C., 549 cum tibi sit iunctissima, iunctior esse expetit — ač blízka ti jest, XI. 166 Tyrio saturata murice palla — řízu, kterou nasýtil v Tyru nach, 175 stolidae aures — uši hloupé, 322 faciemque deae culpavit — tvář božky našla nehezkou (k tomu dodává poznámka: Patrně také ji nehezkou nazvala!), 472 seque toro posuit — lehne na duchnu, XII. 218 quod paene fefellimus omen — bez mála jsme zvrbli však úkaz, XIII. 97 atque Ajax armis, non Aiace arma petuntur — nescházíť Aiakovi zbraň —, XV. 311 admotis Athamanas aquis accendere lignum narratur — v mok dřevo prý Athamani noří a potom teprv ohněm rozněcují.

Kde jest verš doplněn obratem v textu Ovidiově se nenalézajícím, děje se tak buď při substantivě epithetem předmět charakterisujícím neb jinde od Ovidia užitým, buď slovem situaci doplňujícím; vždy však v duchu básníkův. Nevhodné vložky jsou IX. 504 positaque det oscula frater — bratr pak nechať tam si mě libá, VIII. 470 carina — mořská loď, XIV. 619 n. fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti | tradit Aventino — Acrota mírnější než onen zhasl. Žezlo statečný | převzal Aventinus, XIV. 814 unus erit — nuž bude z dvou to jeden. — Za to neprávem vypuštěno XIV. 377 ferox (ipsumque precesque repellit) — jí i její prosbou opovrhnuv.

Pokud se týče formální stránky jazyka českého, vládne p. překladatel češtinou dokonale a hovoří ohebností její. Slova neb formy, jichž nelze schvalovati, shledal ref. tyto: machem rozchvěvujícím (VIII. 375), svalná (pravice), úchvatce (raptor), přibyt, obchopem (amplexus IX. 52), strnuý roh (rigidum cornu 85), nebesko, jezerisko, plůdce (zploditel X. 326), vrcheň pisku (summa harena), zvůra (rus), štětíní, bérce (crurorum XIV. 64), rána úsmrtná (letiferi ictus), výšné polštáře (alti tapetes), těžkokyjí (claviger).

Rovněž nelze souhlasiti s častým zaměňováním tvarů transgressivu minulého s futurálním, jako hui fusus — vrhna se na zem (XIII. 529), qua (pinu) visa — loď spatříc (XI. 497) a j. neb s praesentivem, j. insurgens — výše si vystoupíc (XI. 530), tempora concutiens — skráněmi potřesa (XIII. 644) a j.

Konečně jest v příčině jazyka vytknouti nedůsledné psaní v Cyklops (XIII. 755 a j.), ale nivy cyclopské (XIV. 2) a v Caneus (XIV. 338), ale Kaneus (417 a j.).

Hexametr Červenkův jest plynň a metricky téměř bezvadný, šetře všech zákonů časomíry. Slovo o třech krátkých slabikách v míře daktylské užil bych na počátku hexametru jen výjimkou, a to jednak u slov cizích, jednak u těch, kterých nelze jinak nahraditi a jichž překlad nutně žádá. Poměrně mnoho slov tak měřených shledáváme ve XIV. zpěvu.

Šťastně si vede překladatel s řeckými a římskými jmény vlastními, jichž tak hojně u Ovidia se naskytá; všude zachovává quantitu původní, leda že si dovoluje měřiti zpočátku verše jména o třech krátkých slabikách – $\bar{\cup} \cup$, jako VIII. 4 Cefalu, a j., aneb o čtyřech krátkých – $\bar{\cup} \cup \cup$ –, j. XV. 51 Sybaridy a j. Úchylku shledal ref. pouze v X. 238 Propoetovny proti správnému Pro-poetovná^um ve v. 221.

Jinak dovolil si překladatel za příčinou metra užití té licence, že pro posici přidal enklitické $\bar{\epsilon}$, kde není na místě: X. 527 Odstrčilaf a XIV. 77 tamf.

Ozdoby básnické, jevící se v různých figurách, palillogiích, antithesích, onomatopoiích daří se panu překladateli dokonale. Jako příklad vzorného překladu uvádím píseň Polyfemovu v XIII. 789 nn.

Poznámky pod textem jsou jednak k tomu, aby usnadnily porozumění básně vůbec, jednak aby doplnily báje, jichž se Ovidius v básni své pouze dotýká. Vypustiti se mohly tyto poznámky: X. 190, 211, XI. 14, XIII. 1. Poznámka 40. v XIII. má zníti v druhé části „Kdežto matka Aiakova byla Periboia“; jinak se nehodí k textu.

Chyby tisku shledal ref. tyto: X. 476 an m. na, XII. 353 Thesea m. Therea, XV. 11 toho m. toto.

Na konci jest přidán vhodný pro praktickou potřebu ukazovatel k jednotlivým bájím.

Výtky shora uvedené neubírají ovšem překladu na jeho veliké ceně. I končíme přáním, aby p. překladatel ještě více básnických děl starověkých do češtiny převedl a pokusil se také v překladu přízvučném.

Jos. Němec.

Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn. Pompejovi. Přeložil *Petr Hrubý*. (Sbírka klasiků řeckých a římských v překladech českých. Pořádá *Jos. Král*. Svazek X, seš. 23, cena 38 kr. a svazek XI, seš. 26, cena 30 kr.)

Obě oznámené řeči Ciceronovy vyšly v rouše českém již r. 1870 a 1872 v překladě Tomáškově; ale tento nový překlad není přece zbytečný. Nehledíc ani k přesnosti překladu, učinila jednak kritika textů Ciceronových, jednak formální stránka jazyka našeho takový pokrok, že každý dobrý překlad spisů, před několika desítkami přeložených, jest vždy vítán. A že překlad Hrubého jest velmi dobrý a znamená značný pokrok, můžeme směle tvrditi: jeť obratný, jasný a plynňý, a přece věrný; čte se, jak by řeči ty byly složeny jazykem českým. Rádi pohřešujeme toho školáckého, nečeského slohu, jemuž jsme zvyklí v starších překladech. Pořádek slov ve větě i vět samých upraven v duchu jazyka našeho, a proti překladatelům dřívějším jest i toho p. překladatel dbalý, aby fraseologických a stilistických zvláštností čistě latinských neuváděl v češtinu.

Na několika jen místech se ref. s překladem nesrovnává. V řeči II. § 145 *quod animus aequus est* — protože jest mi to lhostejno m. protože jsem člověk mírný. V řeči III § 44 *ex summa inopia et caritate rei frumentariae* — po největší nouzi obilní a po největší drahotě obilnin; proč ne „po největší nouzi a drahotě obilní“?; § 45 *socios et vectigalia (conservaturus sit)* — zachráni spojence a přátele (?). Jinde se zdá, jakoby se překladatel úmyslně vyhýbal staršímu překladu Tomáškovu; ref. by některé věci podržel, na př. II. § 10 *hoc onus si vos aliqua ex parte adlevabitis* — jestliže mi pomůžete nésti (T. polehčíte); § 20 *inopia et solitudo* — bezradnost a bezpomocnost i opuštěnost (T. opuštěnost a osamělost); § 66 *magnam vim, magnam necessitudinem, magnam possidet religionem . . .* — velikou sílu, velikou nutivost (Zwang? T. velikou moc, velikou sílu . . .). — V řeči II. § 2 vypuštěna neprávem v překladu slova: *id quod in hac causa fieri necesse est*; v III. § 51 ze slov: *et necessarium bellum esse et magnum et in uno Ca. Pompeio summa esse omnia* nelze vypustiti „et magnum“, jak se stalo v překladu. Za to lze zcela dobře s Nohlem i Krskem vymýtiti zbytečná slova v II. § 28 po slově *Hispaniense: mixtum ex civitatibus et bellicosissimis nationibus*. — Do zámezí zahýbá snaha po jasnosti a důrazu v II. § 64 *quid poterat tam esse suspiciosus?* Co jiného mohlo býti do té míry podezřelým? Ba, co dím, jen podezřelým? aneb v III. § 63, kde slovo *praesertim (cum)* přeloženo opakováním celé myšlenky předcházející: nechť uznají, že musí zdáti se počinání jejich tím nespravedlivější a nesnesitelnější, (ježto . . .).

Každé řeči předeslán je stručný, ale pro porozumění dostačelný úvod, udávající příčinu řeči.

Rovněž přiměřeny jsou poznámky. uváděné pod textem. Ježto však překlad není určen pro školu, jako spíše pro širší obecnost, mohly býti poznámky někdy obsáhlější j. v II. řeči, 5 pozn. o soudech porotních a *quaestio inter sicarios*, zvláště že tato

řeč jest první promluvená v *causa publica*, již nám překlad podává; v pozn. 18 „*k*“ začáteční písmeno lat. názvu pomlouvače“ má býti tento název (*calumniator*) uveden. Poznámky zasluhovalo též toto místo: II. § 124 Přicházím nyní k onomu z latému jménu *Chrysogona*.

Chybou tisku stojí v II. řeči str. 46, ř. 6 shora „vám“ m. „nám“.

Jos. Němec.

Demosthenovy Řeči Olynthské. Přeložil *František X. Pelikán*. Ústřední knihovna. Sešit 288. V Praze 1893. Cena 10 kr.

Za překladem každé řeči následuje obsah, rozčleněný dle části řeči. Vysvětlivka je za 3. řeči jediná: 1 talent = 2500 zl. Úvodu není. Překlad budiž charakterisován touto ukázkou (§ 29): „Všichni tedy za ziskem vlastním kráčeji. Vy však, kdykolivěk zraků svých k záležitostem špatně se majícím obrátíte, náčelníky vinite; kdykolivěk však řeč dávše o nesnázích jejich uslyšíte, z obžaloby je propouštíte. Zbývá vám ještě, abyste se vespolek hašteřili a svářili, protože jedni tak, druhí onak přesvědčení jsou, věci společné však aby se špatně měly. Neboť dříve, o mužové Athenští, přispívali jste o symmoriích, nyní však obec po symmoriích spravujete. Řečník té neb oné strany náčelníkem, vojévůdce pod ním a těch křiklounů tři sta. Ostatní pak přidělení jste jedni k těmto, druhí k oném.“

Nesprávná někde interpunkce vznikla asi vinou sazečovou. Z hojných chyb tiskových některé ruší smysl, jako na str. 8 prospějete m. přispějete; str. 17 vyjednávali m. vyjednávati; str. 19 zkušený m. zkušeným; Ještě m. jistě; důkazy m. důkazem; str. 22 mzdy m. mzda; o symmoriích m. po s. Mdle přeloženo α § 22 τοὺς λιμένας . . . καρποῦσθαι ani přístavů a tržišť užívati m. bráti důchody z přístavů atd.; ib. λαμβάνειν přijímal m. bral n. dostával; ε § 5 βραχέος λόγον krátkého důvodu m. odůvodnění; ε 24 ἀπολωλεκότες zahubivše m. ztrativše n. majíce ztraceno. Sousedsky přeloženo α 23 o Paionu a o Illyru m. o Paionech a Illyrech; chybně α 1 z těch věcí m. stran toho; též větosled je pochybený v první větě; dále všeho m. ze všeho; α 23 ελευθέρους moudrými m. svobodnými; ε 2 προτεμέτους γαίνεσθαι docela v šanc vydati m. patrně; ε 29 τοίνυν ještě m. tedy. Málo určitě přeloženo α 25 ἂν δ' ἐκείνα λάβῃ pakliže však oněch se zmocní m. oné říše; τὰ τῶν Ὀλυνθίων věci Olynthské m. Olynthští n. říše Olynthská. Nepřeloženo α 1 τοῦ συμφοροντος; α 21 καὶ λογίσασθαι; o 14 προθύμως.

Celkem správný a úzkostlivě originálu se držící překlad tento jest jistě pro některé naše septimány poklad neocenitelný, ale

znalci originálu není požitkem jej čísti, laika pak odstraší již první věta od další četby.

Petr Hrubý.

Petr Šesták: O podvrženosti Alkibiada I. (Část prvá). (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Litomyšli za škol. rok 1895.) V Litomyšli 1895. Str. 16.

Spisovatel obral si uvedené thema, jehož důležitosti nepřeceňuje (str. 3), chtě na základě revise dosavadního rozvoje kontroversy oceněním důvodů i protidůvodů ukázati, že správné jest mínění o podvrženosti Alkibiada I., jakž také soudí většina, aspoň novějších, badatelů. Práce jest rozvržena a pokračuje obvyklým a jediné správným postupem, uvažujíc nejprve doklady či důkazy vnější a potom zkoumajíc vnitřní povahu spisu sama. Proto p. Šesták promlouvá nejprve o starověkých svědectvích a úsudcích o sporném tomto dialogu a pak po krátké povšechné úvaze o původu tohoto dialogu přechází 1. k filosofické stránce rozmluvy 2. k „podnětu“ (t. j. thematu) a tendenci její. 3. k poměru této rozmluvy k jiným Platonovým. Ostatních pět částí, speciálnějších, týkajících se podrobností obsahu, komposice, metody, mluvy a imitací tohoto dialogu, ponechal si pro příští část. Pokud se týče ocenění vnitřních důvodů, zcela případná jest poznámka páně spisovatelovy (str. 11), že (positivní) hodnota obsahu ještě pranic nerozhoduje v otázce pravosti; referent, souhlasí s tím, poukazuje na př. na Alkibiada II., jehož jádro (jak sluší se modliti a prositi boha) jest velmi pěkné a pronášší vznešenou myšlenku, ale o podvrženosti dialogu onoho přece lze ještě méně suad pochybovati nežli o Alkibiadu I.

Vůbec jest monografie tato psána s rozvážlivostí a svědomitostí chvály hodnou. Že jest v první části spisovatel poněkud rozvláčný, vykládaje věci obecně známé a týkající se dialogů Platonských vůbec, omlouváme tím, že u nás o Platonské otázce posud tak málo jest psáno. Filologické literatury hleděno s velikou úplností. Dodali bychom na př. k I. skupině (těch, kdo hájí pravost dialogu onoho): Benjam. Andreatta, Sull' autenticità dell' Alcibiade primo (Prog. gymn. v Roveredu 1876); za povšimnutí stál také pěkný článek Rud. Hirzela: „Aristoxenos und Platons erster Alkibiades“ (Rhein. Museum 1891, str. 419—435), v němž onen badatel hledí dokázati, že náš dialog jest odpovědí na útok Aristoxena Tarentského, namířený proti Sokratovi, a že auktora jeho třeba hledati v kruzích Akademie, v niž tehdy ožily snahy po obnovení staré Sokratiky.

V jednotlivostech připomínáme toto. První věta pojednání „O žádném z dialogů pode jménem Platonovým zachovaných nerozházejí se mínění učenců tou měrou, jako o Alkibiadu I.“

lépe by bývala odpadla; lze ji tímž právem říci o většině dialogů Platonských. Že by „Christ zejména“ uváděl ve svých dějinách literatury řecké přehled literatury, týkající se Alkibiada, referent neshledává; aspoň v druhém vydání uvádí onen učenec k Alkibiadu I. (na str. 391, pozn. 3) jediného Madviga. Nedoopatření jest, když (na str. 6) Iamblichos se zove „zakladatelem novoplatonismu“.

Tisk rozpravy jest velice pečlivý; chyb tiskových postřehli jsme velice málo.

Frant. Čáda.

Lukianův Anacharsis čili o tělocviku. Rozbor. Podává *Dr. Václav Petřík*. (Program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově z roku 1895.) Str. 26.

Pan spisovatel podává v jedenácti kapitolách pěkný úvod k Lukianovu dialogu Anacharsis, podobný oněm, které bývají při větších vydáních. V kap. první jedná se o době a místě sepsání Anacharsida; p. spis. klade jej se Sommerbrodtem do druhé periody Lukianova tvoření a myslí, že sepsán byl po r. 160 v Athenách. Podrobnějším výkladem o oněch dobách tvorby Lukianovy byl by se p. spis. jistě zavedl těm, pro něž úvod tento určil. V kap. 2. popsán úpadek tělocviku řeckého za doby Lukianovy a ve 3. ukázáno, co Lukiana vedlo k názvu Anacharsis. Kap. 4. věnována jest osobám rozmlouvajícím. O Solonovi sice p. spis. pro známost věci se nešíří, za to však podrobně vylicuje, kterak se představa o Skythu Anacharsidovi od dob Herodotových do časů Lukianových měnila. Právem přidržel se zde p. spis. duchaplné domněnky Heinzovy, že hlavní příčinou toho bylo učení kyniků. V dalších dvou kapitolách stanoví se, kde a kdy rozmluva se dala.

Těžištěm celého pojednání jsou kapitoly následující. V kap. 7. podána jest velmi přehledná osnova celé rozmluvy, v kap. 8. nalézáme podrobný rozbor, provázený jasným překladem četných míst a v k. 9. případnou charakteristiku jednotlivých osob. Za účel dialogu stanoví autor úmysl Lukianův, obhájití tělocvik proti předsudkům doby tehdejší a povznéstí starý způsob vychování (k. 10). Pojednání končí stručným výkladem o slohu Lukianově; spisovatel vypočítává, v čem se mluva Lukianova v dialogu tomto od attické liší.

Jakož přirozeno opírá se článek p. Petříkův o mnohé prameny, podává tak výsledek dosavadního zkoumání. Vlastní přemýšlení spisovatelovo jeví se hlavně v kap. 7.—9., kteréž pokládáme za nejsamostatnější. Méně šťastný jest p. spis. tam, kde upozorňuje čtenáře na vhodné pomůcky; tu nejvíce náležitou znalost příslušné literatury. Tak při chronologii spisů Lukianových mnoho důležitého vynecháno, ale leccos méně závažného uvedeno. Pomůcky, na

kteřé p. spis. při Solonovi čtenáře své odkazuje, jsou vesměs zastaralé; o důležitých spisech, které vzbudila Aristotelova *Ἀθηναίων πολιτεία*, není tu ani zmínky. Rovněž postrádáme odkazů na českou literaturu. Tak v kap. 2. měla býti uvedena kniha Scheinerova „Tělesná cvičení ve starém věku“, v kap. 8. mohlo býti poznamenáno, že rozmluva tato přeložena byla r. 1873 v časopise „Sokol“ od Ošťádalů*). Tiskových chyb jest dosti; zvláště nápadno jest, že velmi často vytištěno β ve zvláštním u Francouzů a Novořeků obvyklém tvaru na místě σ . Rovněž koncové ς má mnohdy podobu nesprávnou.

Frant. Groh.

*) Omluvou p. spis. může býti, že překlad tento není zaznamenán ani v pilné práci Truhlářově ve Sborníku prací filologických. Mimochodem poznamenávám, že jsem tam rovněž pohřešil Havlíčkův překlad Lukianova Alexandra, vyšlý ve Slovanu r. 1851, str. 241—258.

P9. L5 896 V23

a39001

003365114b

8/72

467-5